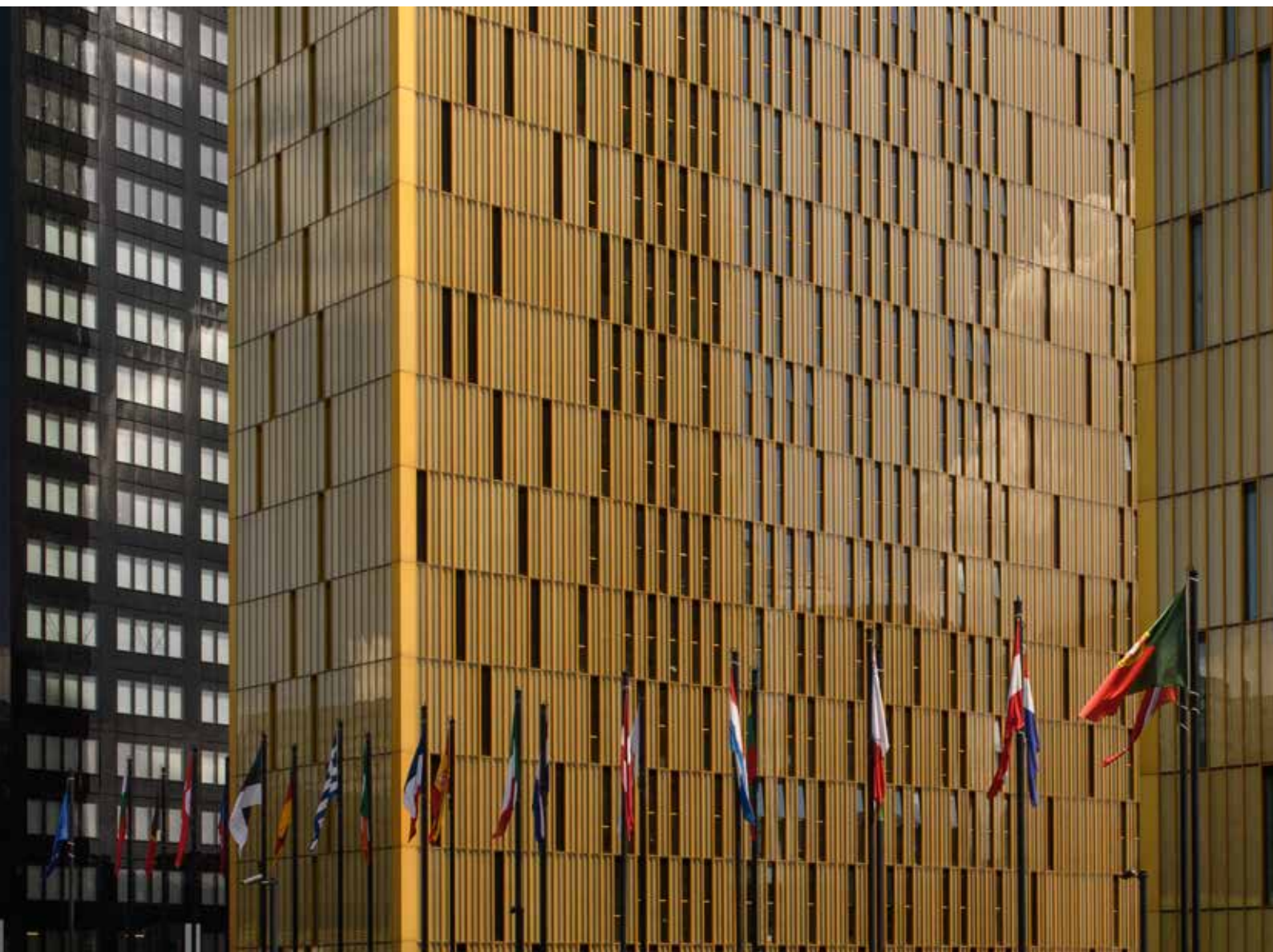

TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI
UNII EUROPEJSKIEJ

SPRAWOZDANIE ROCZNE 2018 DZIAŁALNOŚĆ SĄDOWNICZA

TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI
UNII EUROPEJSKIEJ

SPRAWOZDANIE ROCZNE 2018

DZIAŁALNOŚĆ SĄDOWNICZA

Przegląd działalności sądowniczej Trybunału Sprawiedliwości oraz Sądu Unii Europejskiej

Luksemburg, 2019

curia.europa.eu

TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI
L-2925 LUKSEMBURG
LUKSEMBURG
TEL: +352 4303-1

SĄD
L-2925 LUKSEMBURG
LUKSEMBURG
TEL. +352 4303-1

Trybunał w Internecie: curia.europa.eu

Printed by Court of Justice of the European Union in Luxembourg

Tekst ukończono 1 lutego 2019.

Ani instytucja, ani żadna osoba działająca w jej imieniu nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania podanych informacji.

Luksemburg: Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej / Dyrekcja ds. Komunikacji –
Wydział Publikacji i Mediów Elektronicznych

© Unia Europejska, 2019

Powielanie jest dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Wykorzystywanie lub powielanie zdjęć lub innych dokumentów, do których Unia Europejska nie posiada praw autorskich, bez uzyskania zgody posiadaczy praw autorskich, jest zabronione.

Print	QD-AP-19-001-PL-C	ISBN 978-92-829-3090-8	ISSN 2467-0928	DOI 10.2862/972934
PDF	QD-AP-19-001-PL-N	ISBN 978-92-829-3112-7	ISSN 2467-1150	DOI 10.2862/335671

SPIS TREŚCI

Przedmowa Koena Lenaerts'a, prezesa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	8
---	---

ROZDZIAŁ I | TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI

A ROZWÓJ I DZIAŁALNOŚĆ TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018	11
B ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018	13
I. Wystąpienie państwa członkowskiego z Unii Europejskiej	13
II. Prawa podstawowe	15
1. Możliwość powołania się na Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej w sporach między jednostkami	15
2. Procedura dotycząca podnoszonego naruszenia praw podstawowych zapisanych w karcie praw podstawowych	18
3. Zasady i prawa podstawowe zapisane w karcie praw podstawowych	20
3.1. Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego	20
3.2. Wolność religii	21
3.3. Prawo do dostępu do bezstronnego sądu	22
3.4. Zasada ne bis in idem	24
III. Obywatelstwo Unii	27
1. Ograniczenie prawa pobytu obywatela Unii i członków jego rodziny	27
2. Prawo stałego pobytu obywateli państw trzecich będących członkami rodziny obywatela Unii	29
3. Ekstradycja obywatela Unii do państwa trzeciego	33
IV. Postanowienia instytucjonalne	35
V. Prawo Unii i prawo krajowe	37
VI. Postanowienia regulujące postępowanie przed Trybunałem	39
1. Odesłanie prejudycjalne	39
2. Skarga o stwierdzenie nieważności	42
VII. Swobody przepływu	46
1. Swoboda przedsiębiorczości	46
2. Swoboda świadczenia usług	47
3. Swobodny przepływ kapitału	51

VIII. Kontrole graniczne, azyl i imigracja	53
1. Kontrola graniczna	53
2. Polityka azylowa	53
2.1. Status uchodźcy	54
2.2. Rozpatrywanie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej	55
2.3. Decyzje nakazujące powrót	60
3. Stosunki z Turcją	61
IX. Współpraca sądowa w sprawach cywilnych	62
1. Rozporządzenie nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych	62
2. Rozporządzenie nr 2201/2003 dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej	64
3. Rozporządzenie nr 650/2012 w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego	67
X. Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych	68
1. Europejski nakaz aresztowania	68
2. Wspólne zasady w dziedzinie postępowania karnego	72
XI. Transport	74
XII. Konkurencja	75
1. Artykuł 101 TFUE	75
2. Koncentracje	77
3. Pomoc państwa	78
XIII. Przepisy podatkowe	81
XIV. Zbliżanie ustawodawstw	83
1. Prawo autorskie	83
2. Własność przemysłowa	84
3. Ochrona danych osobowych	87
4. Zamówienia publiczne	90
5. Wzajemna pomoc przy odzyskiwaniu wierzytelności podatkowych	92
6. Ubezpieczenie komunikacyjne	93
XV. Polityka gospodarcza i pieniążna	94
XVI. Polityka społeczna	96
1. Równość traktowania w zakresie zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego	96

2. Ochrona w miejscu pracy pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią	99
3. Ochrona pracowników zatrudnionych na czas określony	101
4. Organizacja czasu pracy	103
5. Prawo do corocznego płatnego urlopu	104
6. Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego	107
XVII. Ochrona konsumentów	109
XVIII. Środowisko naturalne	110
1. Ochrona środowiska morskiego	110
2. Obszary chronione	111
3. Uwalnianie do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie	112
4. Konwencja z Aarhus	113
XIX. Umowy międzynarodowe	115
1. Wykładnia „umowy międzynarodowej”	115
2. Utworzenie sądu polubownego na mocy umowy międzynarodowej	116
3. Kompetencja zewnętrzna Unii	117
C DZIAŁALNOŚĆ SEKRETARIATU TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018	121
D STATYSTYKI SĄDOWE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI	126
E SKŁAD TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI	156

ROZDZIAŁ II | SĄD

A DZIAŁALNOŚĆ SĄDU W ROKU 2018	165
B ORZECZNICTWO SĄDU W ROKU 2018	167
Tendencja dotyczące jurysdykcji	167
I. Prawo instytucjonalne	170
II. Reguły konkurencji mające zastosowanie do przedsiębiorstw	173
1. Rozwój orzecznictwa w dziedzinie art. 101 TFUE	173
2. Rozwój orzecznictwa w dziedzinie art. 102 TFUE	176
3. Rozwój orzecznictwa w dziedzinie koncentracji	178

4. Uprawnienia kontrolne	180
III. Pomoc państwa	181
1. Pojęcie pomocy państwa	181
a. Określenie kwoty przyznanej pomocy – pojęcie działalności gospodarczej	181
b. Selektowność w sprawach podatkowych	182
c. Możliwość przypisania – zasada rozważnego inwestora prywatnego	183
2. Zgodność	185
3. Wstępny etap postępowania wyjaśniającego – obowiązek zbadania	186
4. Odzyskanie pomocy	188
IV. Własność intelektualna – znak towarowy Unii Europejskiej	189
1. Kompetencje o charakterze reformatoryjnym	189
2. Bezwzględne podstawy odmowy rejestracji	190
3. Względne podstawy odmowy rejestracji	192
4. Postępowanie w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia prawa do znaku	194
a. Rzeczywiste używanie	194
b. Znak towarowy, który stał się nazwą zwykle używaną w obrocie	195
V. Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa – środki ograniczające	196
1. Ukraina	196
2. Egipt	199
3. Zwalczanie terroryzmu	201
VI. Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	202
VII. Ochrona zdrowia	203
VIII. Dumping	208
IX. Nadzór nad sektorem finansowym	211
X. Zamówienia publiczne udzielane przez instytucje Unii	212
XI. Dostęp do dokumentów instytucji	213
1. Znajdujące się w posiadaniu EMA dokumenty przedstawione w związku z wnioskiem o wydanie pozwolenia na dopuszczenie do obrotu produktu leczniczego	213
2. Dokumenty pochodzące od służby prawnej instytucji	214
3. Dokumenty dotyczące przyznania pożyczki Euratom	214
4. Dokumenty dotyczące trwającej procedury prawodawczej	215

5. Dokumenty pochodzące od państwa członkowskiego wymieniane na podstawie przepisów wspólnej polityki rybołówstwa	216
6. Dokumenty dotyczące diet posłów do Parlamentu	217
XII. Służba publiczna	219
1. Mobbing	219
2. Choroba zawodowa	221
3. Uchylenie immunitetu jurysdykcyjnego	222
4. Zatrudnianie	223
XIII. Sprawy o odszkodowanie	224
XIV. Wnioski w przedmiocie środków tymczasowych	227
C DZIAŁALNOŚĆ SEKRETARIATU SĄDU W ROKU 2018	232
I. Wkład w działalność sędziowską	233
II. Wspieranie spójności	234
III. Szeroko zakrojona reforma: obowiązkowe stosowanie systemu e-Curia w postępowaniach przed Sądem	235
IV. Inne formy wspierania instytucji	236
V. Prace administracyjne	237
D STATYSTYKI SĄDOWE SĄDU	240
E SKŁAD SĄDU	266

KOEN LENAERTS

Prezes Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Przed stu laty Europa wychodziła wyniszczona z wyjątkowo krwawego konfliktu. Obecnie ponad pięćset milionów obywateli wszystkich pokoleń jest świadkami bezprecedensowego biegu historii, który doprowadził do powstania Wspólnoty, następnie Unii Europejskiej – szafarza podstawowych wartości wspólnych jej państwom członkowskim oraz gwaranta, poprzez jej instytucje, pokoju, wolności, demokracji, praworządności i poszanowania praw człowieka.

Ten wspaniały dorobek, cierpliwie gromadzony przez wiele dziesięcioleci, zasługuje, szczególnie w tym trudnym okresie europejskiej historii, na utrwalenie w naszej zbiorowej pamięci.

W chwili gdy piszę tę przedmowę, niepewność jutra przesłania przyszłość – mam na myśli niepewność co do rezultatu procesu politycznego, który rozpoczął się po referendum z dnia 23 czerwca 2016 r. w sprawie członkostwa Zjednoczonego Królestwa w Unii Europejskiej. Kryzys migracyjny, który dotyka nasz kontynent, ma nie tylko dramatyczny wymiar ludzki, ale jest również źródłem silnych niekiedy napięć między państwami członkowskimi i wywołuje odruchy zamknięcia tożsamościowego, widoczne w sporej części opinii publicznej. W niektórych państwach członkowskich pojawiły się również obawy co do poszanowania wartości nierozłącznie związanych z praworządnością.

Te załóżki kryzysów lub napięć mają bezpośredni wpływ na działalność naszej instytucji. I tak w minionym roku Trybunał rozpoznał pierwsze pytania związane z *brexitem*, w tym pytanie, czy państwo członkowskie może – po notyfikacji Radzie Europejskiej zamiaru wystąpienia z Unii – wycofać tę notyfikację. Nadal napływa strumień spraw azylowych, a wraz z nimi pytania, które – pozornie wysoce techniczne – dotyczą żywotnych kwestii ludzkich i społecznych. Do Trybunału Sprawiedliwości wniesiono również kilka spraw dotyczących poszanowania państwa prawnego.

W tym trudnym kontekście Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej powinien pozostać stabilnym i ważnym filarem projektu europejskiego. Do niego należy działanie, poprzez niezachwiane zaangażowanie ogółu jego członków personelu, na rzecz wzmocnienia wartości założycielskich tego projektu. Przyczynianie się – poprzez wysokiej jakości, skuteczny i przejrzysty wymiar sprawiedliwości, do odbudowania zaufania wszystkich: obywateli, pracowników, konsumentów, przedsiębiorstw, decydentów politycznych lub podmiotów

zarządzających środkami publicznymi – do integracji europejskiej. Niestrudzone umacnianie roli gwaranta wartości podstawowych, będących nieodłączną cechą Unii prawa – wartości, z którymi są sprzeczne jakiegokolwiek ustępstwa lub zły kompromis.

W aspekcie instytucjonalnym rok 2018 zaznaczył się częściowym odnowieniem składu Trybunału Sprawiedliwości, do którego w październiku 2018 r. dołączyło sześciu nowych członków, uzdolnionych i pełnych entuzjazmu. Korzystając z okazji, jaką jest niniejsza przedmowa, ponownie składam najgorętsze podziękowania sześciu członkom, którzy opuścili instytucję, za ich bezgraniczne poświęcenie wykonywanej działalności i w ten sposób – sprawie europejskiej.

W aspekcie statystycznym rok 2018 był wyjątkowy z dwóch powodów. Po pierwsze na poziomie wydajności – z rekordową liczbą spraw zakończonych przez oba sądy (760 przez Trybunał Sprawiedliwości i 1009 przez Sąd), co oznacza historyczną liczbę 1769 spraw zakończonych przez instytucję w trakcie jednego roku. Następnie – na poziomie spraw wniesionych. Całkowita liczba spraw wniesionych do obu sądów nadal bowiem wpisuje się w tendencję zwyżkową (1683 nowych spraw wobec 1656 w 2017 r.), przy czym należy w szczególności odnotować rekordową liczbę 849 nowych spraw przed Trybunałem Sprawiedliwości (wobec 739 w 2017 r.), wynikającą zarówno ze wzrostu liczby wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, jak i ze zwiększenia liczby skarg bezpośrednich oraz odwołań od orzeczeń Sądu (odpowiednio 63 i 199 nowych spraw wobec 46 i 147 w 2017 r.).

Ta ostatnia zmiana statystyczna podkreśla, jak konieczne są działania w celu odblokowania Trybunału Sprawiedliwości. W tym kontekście pragnę wyrazić zadowolenie z postępów poczynionych przez organy prawodawcze Unii w debatach nad jednym z ważnych obszarów wniosku skierowanego do nich w tym celu przez Trybunał Sprawiedliwości w marcu 2018 r., to jest wprowadzenia mechanizmu wstępnego przyjęcia do rozpoznania określonych kategorii odwołań. Dzięki tym postępom można oczekiwać wejścia w życie tego mechanizmu w drugim kwartale 2019 r.

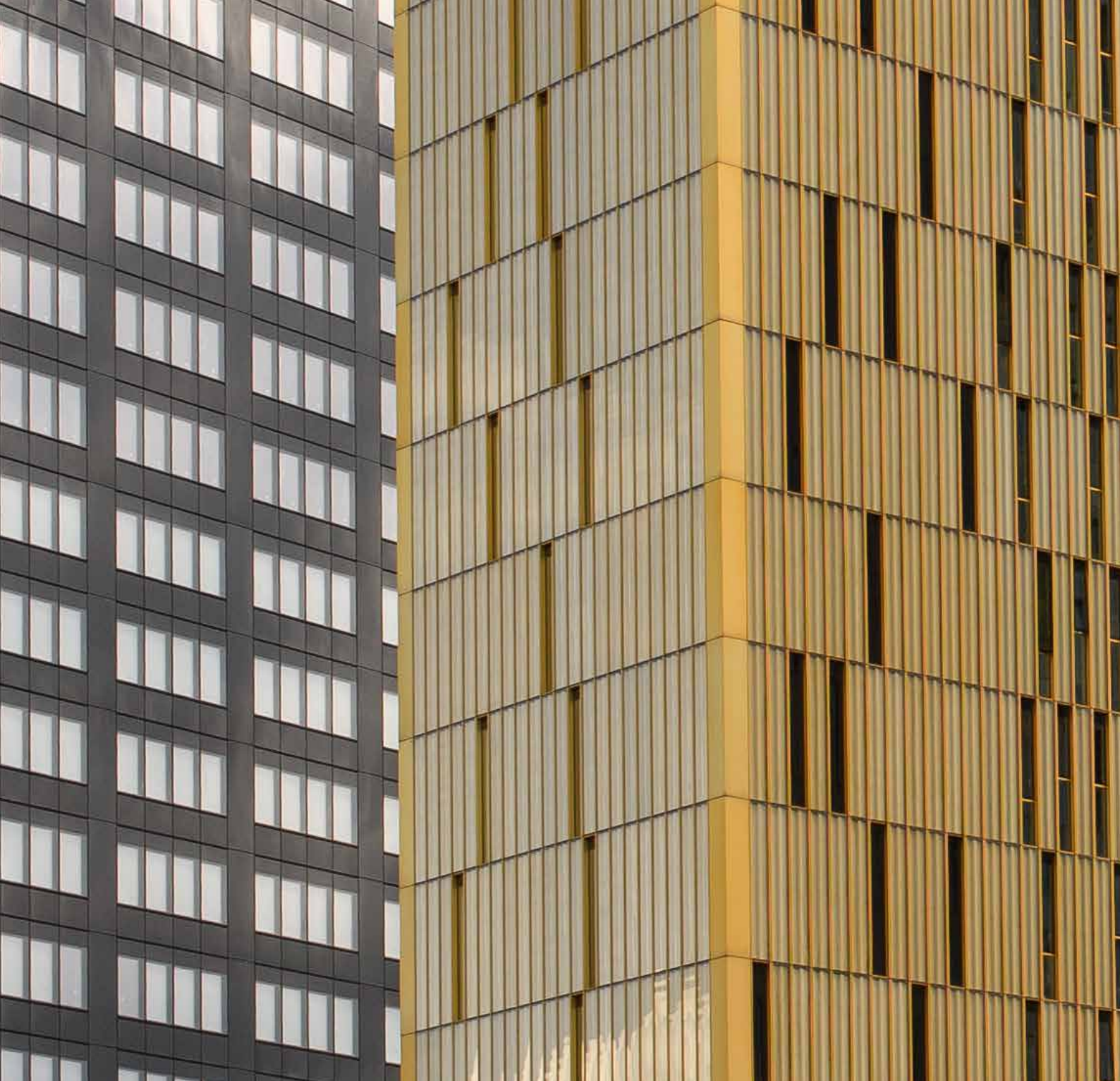
Spośród wydarzeń, które naznaczyły rok 2018, należy wspomnieć otwarcie Sieci Sądowej Unii Europejskiej, będącej prawdziwą platformą współdziałania Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądów konstytucyjnych i sądów najwyższych państw członkowskich.

Wreszcie, z dniem 1 grudnia 2018 r. aplikacja „e-Curia” stała się wyłącznym sposobem wymiany dokumentów sądowych między Sędem a przedstawicielami stron. Aplikacja ta pozwala odtąd obu sądom tworzącym instytucję zoptymalizować zarządzanie sprawami, dając im maksymalną korzyść z natychmiastowości zdematerializowanych doręczeń, oraz zaoszczędzić znaczną ilość papieru, co zmniejsza bilans węglowy instytucji zgodnie ze zobowiązaniami podjętymi przez nią w ramach systemu ek zarządzania EMAS (*Eco Management and Audit Scheme*).

Niniejsze sprawozdanie przedstawia czytelnikowi pełen opis ewolucji i działalności instytucji w roku 2018. Jak w poprzednich latach, zasadnicza część jest poświęcona przypomnieniu głównych tendencji rozwoju orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości oraz Sądu. Analizę uzupełniają i ilustrują opatrzone krótkim wprowadzeniem statystyki poszczególnych sądów.

Chciałbym skorzystać z tej okazji, by gorąco podziękować moim kolegom i całemu personelowi instytucji za wykonaną w minionym roku znakomitą pracę.

ROZDZIAŁ I TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI

A | ROZWÓJ I DZIAŁALNOŚĆ TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018

Prezes Koen Lenaerts

Ten pierwszy rozdział przedstawia skrótowo działalność Trybunału Sprawiedliwości w roku 2018. W niniejszej części (A) przedstawiono w zarysie zmiany, jakie zaszły w ciągu minionego roku w Trybunale i w jego działalności sędziowskiej. Druga część (B) przedstawia, jak co roku, rozwój orzecznictwa w poszczególnych dziedzinach. Części trzecia i czwarta są poświęcone działalności sekretariatu w omawianym okresie (C) oraz statystykom za miniony rok sądowy (D), zaś część piąta zawiera prezentację składu Trybunału w tymże roku (E).

1.1. Rok 2018 zaznaczył się częściowym odnowieniem składu Trybunału Sprawiedliwości. Na uroczystym posiedzeniu, które odbyło się z tej okazji w dniu 8 października 2018 r., zostali uhonorowani: Antonio Tizzano (rzecznik generalny w latach 2000–2006; sędzia Trybunału od 2006 r.; prezes izby w składzie pięciu sędziów w latach 2009–2015 i wiceprezes Trybunału od października 2015 r. do października 2018 r.), José Luís da Cruz Vilaça (rzecznik generalny w latach 1986–1988; sędzia i prezes Sądu w latach 1989–1995; sędzia Trybunału w latach 2012–2018 i prezes izby w składzie pięciu sędziów od października 2015 r. do października 2018 r.), Melchior Wathelet (sędzia Trybunału w latach 1995–2003 i rzecznik generalny w latach 2012–2018, pełniący obowiązki pierwszego rzecznika generalnego od października 2014 r. do października 2018 r.) oraz Anthony Borg Barthet (sędzia Trybunału w latach 2004–2018), Paolo Mengozzi (sędzia Sądu w latach 1998–2006 i rzecznik generalny Trybunału w latach 2006–2018) i Egidijus Jarašiūnas (sędzia Trybunału w latach 2010–2018).

Przy tej samej okazji rozpoczęło służbę sześcioro nowych członków, mianowicie Peter George Xuereb (Malta), Nuno José Cardoso da Silva Piçarra (Portugalia), Lucia Serena Rossi (Włochy) i Irmantas Jarukaitis (Litwa) jako sędziowie oraz Gerard Hogan (Irlandia) i Giovanni Pitruzzella (Włochy) jako rzecznicy generalni.

1.2. W aspekcie funkcjonowania instytucji należy odnotować, że w roku 2018 nie nastąpiły zmiany we wdrażaniu reformy struktury sędziowskiej Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w związku z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2015/2422 z dnia 16 grudnia 2015 r. zmieniającym Protokół nr 3 w sprawie statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Dz.U. 2015, L 341, s. 14), które powinno doprowadzić do podwojenia liczby sędziów Sądu do września 2019 r.

2. W aspekcie statystycznym – a także uwzględniając bardziej szczegółowe komentarze zawarte w części C niniejszego rozdziału sprawozdania – lektura danych dotyczących minionego roku pozwala na wyodrębnienie trzech istotnych tendencji.

Najważniejsza dotyczy liczby spraw wnoszonych do Trybunału, nadal znajdującej się na krzywej wzrostowej. 849 nowych spraw w Trybunale stanowi bowiem największą liczbę spraw w jego historii. Podobnie jak w roku 2017, zasadniczą część tych spraw stanowią wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (568 nowych spraw, a zatem ponad dwie trzecie ogółu spraw wniesionych do Trybunału w 2018 r.), lecz w zakresie skarg o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego oraz odwołań również odnotowano znaczący wzrost, ponieważ stanowiły one odpowiednio 57 i 199 nowych spraw.

Następnie zwraca uwagę wysoka liczba spraw zakończonych przez Trybunał w trakcie minionego roku – 760 spraw, co stanowi pułap nigdy wcześniej nieosiągnięty – oraz, przede wszystkim, liczba spraw zakończonych przez wielką izbę Trybunału (80 spraw). Liczby te świadczą zarówno o nakładzie pracy Trybunału, jak i o wadze wnoszonych do niego spraw.

Na koniec należy zauważyć, że mimo wzrostu liczby spraw średni czas ich rozpatrywania pozostał w 2018 r. na bardzo zadowalającym poziomie. Przeciętny czas rozpatrywania spraw prejudycjalnych wynosił bowiem 16 miesięcy, podczas gdy czas rozpatrywania skarg bezpośrednich i odwołań wynosił odpowiednio 18,8 i 13,4

miesiąca. Również sprawy skierowane do rozpoznania w pilnym trybie prejudycjalnym, mimo dużej ich liczby (12) były rozpatrywane przeciętnie w ciągu 3,1 miesiąca, co jest zgodne z celem, który Trybunał wyznaczył sobie przy wprowadzaniu w życie tej stanowiącej odstępstwo procedury w 2008 r.

B | ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018

I. Wystąpienie państwa członkowskiego z Unii Europejskiej

W następstwie decyzji Zjednoczonego Królestwa o wystąpieniu z Unii Europejskiej Trybunał wypowiedział się w przedmiocie dwóch wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczących notyfikacji przez to państwo członkowskie zamiaru wystąpienia.

Po pierwsze, wyrokiem **Wightman i in.** (C-621/18, [EU:C:2018:999](#)) z dnia 10 grudnia 2018 r., Trybunał w pełnym składzie orzekł, w postępowaniu w trybie przyspieszonym¹, że art. 50 TUE pozwala państwu członkowskiemu na jednostronne wycofanie zamiaru wystąpienia z Unii. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został złożony przez pierwszy wydział, izbę apelacyjną Court of Session (Szkocja) w ramach powództwa o kontrolę sądową („judicial review”) wniesionego przez niektórych członków parlamentu Zjednoczonego Królestwa, parlamentu szkockiego i Parlamentu Europejskiego w celu ustalenia, czy i w jaki sposób notyfikacja, o której mowa w art. 50 TUE, może zostać wycofana przed upływem dwuletniego terminu przewidzianego w ust. 3 tego postanowienia, z tym skutkiem, że w razie wycofania notyfikacji Zjednoczone Królestwo pozostałoby w Unii.

W odpowiedzi na argumenty rządu Zjednoczonego Królestwa i Komisji dotyczące niedopuszczalności Trybunał zauważył, że przedłożone mu przez sąd odsyłający pytanie dotyczące wykładni ma znaczenie dla sprawy i nie jest hipotetyczne, ponieważ stanowi dokładnie przedmiot sporu zawisłego przed tym sądem. Okoliczność, że powództwo w postępowaniu głównym ma charakter deklaratoryjny, nie stoi zresztą na przeszkodzie wydaniu przez Trybunał orzeczenia w przedmiocie pytania prejudycjalnego, jeżeli takie powództwo jest dopuszczalne w prawie krajowym, a zadane pytanie odpowiada obiektywnej potrzebie związanej z rozstrzygnięciem sporu, który został sądowi odsyłającemu prawidłowo przedłożony.

Jeżeli chodzi o wykładnię art. 50 TUE, Trybunał przede wszystkim stwierdził, że artykuł ten nie odnosi się wprost do wycofania notyfikacji. Następnie zauważył on, że rzeczony artykuł realizuje podwójny cel. Z jednej strony uznaje on suwerenne prawo państwa członkowskiego do wystąpienia z Unii, ponieważ taka decyzja nie wymaga uzgodnienia ani z innymi państwami członkowskimi, ani z instytucjami. Z drugiej strony art. 50 TUE ustanawia procedurę umożliwiającą przeprowadzenie takiego wystąpienia w sposób uporządkowany. I tak, suwerenny charakter prawa do wystąpienia przemawia za istnieniem prawa zainteresowanego państwa członkowskiego do wycofania notyfikacji zamiaru wystąpienia z Unii do czasu wejścia w życie umowy o wystąpieniu zawartej między Unią a tym państwem członkowskim lub, w wypadku jej braku, dopóki nie upłynie dwuletni okres przewidziany w art. 50 ust. 3 TUE, ewentualnie przedłużony. Decyzja o wycofaniu notyfikacji może zatem zostać podjęta jednostronnie, zgodnie z przepisami konstytucyjnymi danego państwa członkowskiego. Odzwierciedla ona suwerenną decyzję o zachowaniu statusu państwa członkowskiego Unii, którego to statusu rzeczona notyfikacja nie przerwała ani nie zmieniła. Jeżeli chodzi wreszcie o kontekst art. 50 TUE, Trybunał podkreślił, że sprzeczne z celem traktatów polegającym na tworzeniu coraz ściślejszego związku między narodami Europy byłoby zmuszenie do wystąpienia państwa członkowskiego, które po notyfikowaniu zamiaru wystąpienia z Unii zgodnie ze swoimi wymogami konstytucyjnymi i w wyniku

1) Postanowienie prezesa Trybunału z dnia 19 października 2018 r., **Wightman i in.** (C-621/18, [EU:C:2018:851](#)).

demokratycznego procesu podejmuje, w ramach takiego procesu, decyzję o wycofaniu notyfikacji tego zamiaru. Uzależnienie prawa do wycofania notyfikacji od jednomyślnej zgody Rady Europejskiej przekształciłoby bowiem prawo jednostronne i suwerenne w prawo warunkowe i byłoby niezgodne z zasadą, że państwo członkowskie nie może być zmuszone do wystąpienia z Unii wbrew jego woli.

Trybunał uściślił ponadto, że wycofanie notyfikacji zamiaru wystąpienia powinno zostać przedłożone na piśmie Radzie Europejskiej oraz powinno być jednoznaczne i bezwarunkowe, w tym znaczeniu, że ma ono na celu potwierdzenie przynależności danego państwa członkowskiego do Unii na niezmienionych co do jego statusu państwa członkowskiego warunkach. Wycofanie takie kończy procedurę wystąpienia.

Po drugie, należy odnieść się do wyroku **RO** (C-327/18 PPU, [EU:C:2018:733](#)), wydanego w dniu 19 września 2018 r. przez pierwszą izbę w pilnym trybie prejudycjalnym. W wyroku tym Trybunał orzekł, że *sama notyfikacja przez państwo członkowskie jego zamiaru wystąpienia z Unii nie stanowi wyjątkowej okoliczności, która mogłaby uzasadnić odmowę wykonania europejskiego nakazu aresztowania wydanego przez to państwo członkowskie na podstawie decyzji ramowej 2002/584*². Spór w postępowaniu głównym dotyczył toczącej się przed organami irlandzkimi procedury w sprawie wykonania dwóch nakazów aresztowania wydanych przez sądy Zjednoczonego Królestwa. RO sprzeciwił się swemu przekazaniu organom tego państwa członkowskiego, w szczególności z tego powodu, że po opuszczeniu przez nie Unii Europejskiej (zwanym dalej „brexitem”) nie będzie on już mógł powoływać się na prawa wynikające z decyzji ramowej 2002/584 ani doprowadzić do skontrolowania przez Trybunał zgodności z prawem Unii wykonywania tych praw przez Zjednoczone Królestwo. Wątpliwości sądu odsyłającego w tym względzie wynikały ze stwierdzenia, że RO mógł być pozbawiony wolności przez organy brytyjskie po dniu brexitu, a także z niepewności co do umów, które mogłyby obowiązywać między Unią Europejską a Zjednoczonym Królestwem po tym wystąpieniu.

Po przypomnieniu, że wykonanie europejskiego nakazu aresztowania stanowi zasadę, zaś odmowa wykonania wyjątek, który należy interpretować ściśle, Trybunał zauważył, że notyfikacja przez państwo członkowskie jego zamiaru wystąpienia z Unii zgodnie z art. 50 TUE nie skutkuje zawieszeniem stosowania prawa Unii w tym państwie członkowskim. W konsekwencji przepisy decyzji ramowej, jak również nieodłącznie z nią związane zasady wzajemnego zaufania oraz wzajemnego uznawania pozostają w pełni w mocy w tym państwie członkowskim aż do jego faktycznego wystąpienia z Unii. Nawet jeśli to do Rady Europejskiej należy stwierdzenie naruszenia w wydającym nakaz państwie członkowskim zasad określonych w art. 2 TUE do celów zawieszenia stosowania europejskiego nakazu aresztowania, Trybunał uważa, że taka odmowa wykonania byłaby równoznaczna z jednostronnym zawieszeniem przez jedno z państw członkowskich przepisów decyzji ramowej.

Trybunał wskazał jednak, że wykonujący nakaz organ sądowy pozostaje zobowiązany do ustalenia, po konkretnej i dokładnej ocenie danego wypadku, czy istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że po wystąpieniu wydającego nakaz państwa członkowskiego z Unii osoba, której dotyczy ten nakaz aresztowania, będzie narażona na ryzyko naruszenia jej praw podstawowych oraz innych praw, wynikających zasadniczo z decyzji ramowej. Ważne jest jednak, aby organ ten mógł oczekiwać, w odniesieniu do osoby, która ma zostać przekazana, że wydające nakaz państwo członkowskie będzie, po wystąpieniu z Unii, zasadniczo przestrzegać treści praw wywodzonych z decyzji ramowej. Domniemanie takie można przyjąć, jeżeli prawo krajowe wydającego nakaz państwa członkowskiego zawiera w sobie zasadniczo treść tych praw, w szczególności ze względu na dalsze związanie rzeczonoego państwa członkowskiego konwencjami międzynarodowymi, nawet po jego wystąpieniu z Unii. W omawianej sprawie Trybunał zauważył, że Zjednoczone Królestwo jest stroną Europejskiej konwencji o ekstradycji z dnia 13 grudnia 1957 r. i w związku z tym włączyło do swojego prawa

2] Decyzja ramowa Rady 2002/584 z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi (Dz.U. 2002, L 190, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 9, t.6, s. 34).

krajowego prawa i obowiązki, które odzwierciedlają prawa i obowiązki wynikające z art. 27 i 28 rzeczonyj decyzji ramowej. Ponadto Zjednoczone Królestwo jest stroną europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanej dalej „EKPC”), a zatem brexit nie będzie miał żadnego wpływu na obowiązek przestrzegania jej art. 3, zakazującego tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, który odpowiada art. 4 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą praw podstawowych”). W konsekwencji decyzja Zjednoczonego Królestwa o wystąpieniu z Unii nie może uzasadniać odmowy wykonania europejskiego nakazu aresztowania wydanego przez organ sądowy tego państwa członkowskiego na tej podstawie, że osoba przekazana może być narażona na niehumanitarnie lub poniżające traktowanie w rozumieniu tych przepisów.

II. Prawa podstawowe

W roku 2018 Trybunał wielokrotnie orzekał w przedmiocie praw podstawowych w porządku prawnym Unii. Niektóre z orzeczeń w tej dziedzinie zostały przytoczone w niniejszym sprawozdaniu³. W niniejszej części przedstawiono niektóre orzeczenia, które zawierają ważne uściślenia dotyczące możliwości powołania się na kartę w sporach między jednostkami, procedur, w których podnoszone są naruszenia praw podstawowych zapisanych w karcie, a także zakresu niektórych zapisanych w niej praw i zasad.

1. Możliwość powołania się na Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej w sporach między jednostkami

W wyrokach **Egenberger** (C-414/16, [EU:C:2018:257](#)) z dnia 17 kwietnia 2018 r. i **IR** (C-68/17, [EU:C:2018:696](#)) z dnia 11 września 2018 r., wielka izba Trybunału wypowiedziała się w szczególności w kwestii *ochrony prawnej przysługującej jednostkom na podstawie art. 21 i 47 karty w odniesieniu do stosowania przez Kościół lub podlegający mu zakład warunków o charakterze religijnym w kontekście stosunków pracy*.

Sprawa w postępowaniu głównym, w wyniku której zapadł wyrok **Egenberger** (C-414/16) dotyczyła odrzucenia kandydatury osoby bezwyznaniowej na stanowisko w ewangelickim dziele diakonii i rozwoju, pomocniczym stowarzyszeniu prawa prywatnego Kościoła ewangelickiego w Niemczech. Oferta zatrudnienia stawiała kandydatom wymóg przynależności do Kościoła ewangelickiego lub Kościoła będącego członkiem wspólnoty

3] Przytoczono następujące wyroki: wyrok z dnia 19 września 2018 r., **RO** (C-327/18 PPU, [EU:C:2018:733](#)), przedstawiony w części I „Wystąpienie państwa członkowskiego z Unii Europejskiej”; wyrok z dnia 13 listopada 2018 r., **Raugevicius** (C-247/17, [EU:C:2018:898](#)), przedstawiony w części III „Obywatelstwo Unii”; wyroki: z dnia 24 kwietnia 2018 r., **MP (ochrona uzupełniająca osoby, która była ofiarą tortur)** (C-353/16, [EU:C:2018:276](#)); z dnia 25 stycznia 2018 r., **F** (C-473/16, [EU:C:2018:36](#)) i z dnia 4 października 2018, **Ahmedbekova** (C-652/16, [EU:C:2018:801](#)), przedstawione w części VIII „Kontrola granic, azyl i imigracja”; wyroki: z dnia 19 września 2018, **C.E. i N.E.** (C-325/18 PPU i C-375/18 PPU, [EU:C:2018:739](#)) i z dnia 17 października 2018 r., **UD** (C-393/18 PPU, [EU:C:2018:835](#)), przedstawione w części „Współpraca sądowa w sprawach cywilnych”; wyroki: z dnia 25 lipca 2018 r., **Minister for Justice and Equality (nieprawidłowości w systemie sądownictwa)** (C-216/18 PPU, [EU:C:2018:586](#)), **Generalstaatsanwaltschaft (warunki pozbawienia wolności na Węgrzech)** (C-220/18 PPU, [EU:C:2018:589](#)) i z dnia 5 czerwca 2018 r., **Kolev i in.** (C-612/15, [EU:C:2018:392](#)), przedstawione w części X „Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych”; wyroki: z dnia 26 kwietnia 2018 r., **Donnellan** (C-34/17, [EU:C:2018:282](#)) i z dnia 2 października 2018 r., **Ministerio Fiscal** (C-207/16, [EU:C:2018:788](#)), przedstawione w części XIV „Zbliżanie ustawodawstw”; wyroki: z dnia 4 października 2018 r., **Hein** (C-385/17, [EU:C:2018:1018](#)) i z dnia 13 grudnia 2018 r., **Dicu** (C-12/17, [EU:C:2018:799](#)), przedstawione w części XVI „Polityka społeczna” oraz wyrok z dnia 31 maja 2018 r., **Sziber** (C-483/16, [EU:C:2018:367](#)), przedstawiony w części XVII „Ochrona konsumentów”.

roboczej Kościołów chrześcijańskich w Niemczech. Skarżąca, uważając, że jest ofiarą dyskryminacji ze względu na religię, ponieważ nie została zaproszona na rozmowę kwalifikacyjną, wniosła do sądów niemieckich powództwo przeciwko dziełu ewangelickiemu o odszkodowanie.

Po udzieleniu pewnych wskazówek w przedmiocie wykładni dyrektywy 2000/78⁴, użytecznych dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym⁵, Trybunał uściślił, że jeżeli nie jest możliwa wykładnia prawa krajowego zgodna z tą dyrektywą, sąd odsyłający ma obowiązek zapewnienia podmiotom prawa, w granicach swoich kompetencji, ochrony prawnej przysługującej im na podstawie art. 21 i 47 karty oraz zagwarantowania pełnej skuteczności tych postanowień, w razie konieczności poprzez odstąpienie od stosowania wszelkich przepisów prawa krajowego, które stoją z nimi w sprzeczności, niezależnie od faktu, że spór w postępowaniu głównym toczy się między jednostkami. W tym względzie Trybunał zauważył, że zarówno art. 21 karty, który zakazuje wszelkiej dyskryminacji ze względu na religię lub przekonania, jak i jej art. 47, dotyczący prawa do skutecznej ochrony sądowej, samoistnie przyznaje jednostkom prawo, na które mogą się one bezpośrednio powoływać w sporze dotyczącym jednej z dziedzin objętych prawem Unii i nie muszą być sprecyzowane przepisami prawa Unii lub prawa krajowego. Wniosku tego nie podważa zdaniem Trybunału okoliczność, że w kontekście sporu między jednostkami sąd może być zmuszony do wyważenia kolidujących ze sobą praw podstawowych, przysługujących stronom tego sporu na podstawie postanowień Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej lub karty, a nawet w ramach sprawowanej przez siebie kontroli być zobligowany do zapewnienia przestrzegania zasady proporcjonalności. Otóż obowiązek wyważenia poszczególnych wchodzących w grę interesów w żaden sposób nie wpływa na możliwość powoływania się przez jednostki w takim sporze na owe prawa. Dodatkowo, w przypadku gdy sąd krajowy musi zapewnić przestrzeganie art. 21 i 47 karty, ewentualnie dokonując wyważenia wchodzących w grę interesów, takich jak zagwarantowana w art. 17 TFUE nienaruszalność statusu Kościołów, powinien on w szczególności, zdaniem Trybunału, uwzględnić równowagę, jaką prawodawca Unii ustanowił w dyrektywie 2000/78, aby określić, jakie obowiązki wynikają z karty w okolicznościach danej sprawy.

W sprawie zakończonej wyrokiem *IR* (C-68/17) kwestią sporną było prawo organizacji, której etyka opiera się na religii lub przekonaniach, do wymagania od pracowników działania w dobrej wierze i lojalności wobec wspomnianej etyki. Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła zwolnienia przez niemiecki szpital katolicki naczelnego lekarza, wyznania katolickiego, z powodu zawarcia ponownego – cywilnego – związku małżeńskiego po rozwodzie z pierwszą żoną, z którą zawarł małżeństwo według obrządku katolickiego. Umowa o pracę zawarta pomiędzy naczelnym lekarzem a katolickim szpitalem odnosiła się do prawa kanonicznego, zgodnie z którym takie ponowne zawarcie związku małżeńskiego stanowi poważne naruszenie obowiązków naczelnego lekarza w zakresie lojalności wobec etyki szpitala, dla którego pracował, co uzasadniało jego zwolnienie.

Podobnie jak w wyroku *Egenberger* Trybunał najpierw udzielił wszystkich wskazówek w przedmiocie wykładni dyrektywy 2000/78, użytecznych dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym⁶. Następnie przypomniał on, że sąd krajowy rozpatrujący spór między dwoma stronami prywatnymi, gdy nie może dokonać wykładni mającego zastosowanie prawa krajowego w sposób zgodny z dyrektywą 2000/78, ma obowiązek zapewnienia, w ramach przysługujących mu kompetencji, ochrony prawnej wynikającej dla podmiotów prawa z ogólnych

4] Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U. 2000, L 303, s. 16 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 4, s. 79).

5] Zobacz w tej kwestii prezentację tego wyroku w części XVI.1 niniejszego sprawozdania „Równe traktowanie w zakresie zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego”.

6] Zobacz w tej kwestii prezentację tego wyroku w części XVI.1 niniejszego sprawozdania „Równe traktowanie w zakresie zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego”.

zasad prawa Unii, takich jak zasada niedyskryminacji ze względu na religię lub przekonania, zapisana w art. 21 karty, a także zagwarantowania pełnej skuteczności praw wynikających z tych zasad, w razie potrzeby poprzez odstąpienie od stosowania wszelkich niezgodnych z nimi przepisów prawa krajowego.

Wielka izba Trybunału zajęła podobne stanowisko w wyrokach w *Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften* (C-684/16, [EU:C:2018:874](#)) i *Kreuziger* (C-619/16, [EU:C:2018:872](#)), ogłoszonych w dniu 6 listopada 2018 r. W tych dwóch wyrokach Trybunał uznał za niezgodne z art. 7 dyrektywy 2003/88⁷ i z art. 31 ust. 2 karty uregulowania krajowe, zgodnie z którymi pracownik automatycznie i bez ekwiwalentu pieniężnego traci swój coroczny płatny urlop niewykorzystany przed końcem odnośnego okresu rozliczeniowego (sprawa C-619/16) lub przed ustaniem stosunku pracy (sprawa C-684/16), jeżeli nie wystąpił on z wnioskiem o skorzystanie z prawa do urlopu we właściwym czasie. W sprawach w postępowaniach głównych wnioski pracowników o ekwiwalent pieniężny za dni corocznego płatnego urlopu niewykorzystane przed ustaniem ich stosunku pracy zostały odrzucone na podstawie tych uregulowań krajowych⁸.

Jeżeli chodzi o realizację w sprawach w postępowaniach głównych prawa pracowników do ekwiwalentu za coroczny płatny urlop niewykorzystany przed zakończeniem ich stosunku pracy, wynikającego z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2003/88, Trybunał uznał, że przepis ten spełnia kryteria bezwarunkowości i wystarczającej precyzji wymagane do tego, by był on bezpośrednio skuteczny. Ponieważ w sprawie *Kreuziger* występował pracownik przeciwko byłemu pracodawcy o statusie organu publicznego, sąd odsyłający miał w tej sprawie obowiązek odstąpienia od stosowania uregulowań lub praktyk krajowych mogących stać na przeszkodzie uzyskaniu ekwiwalentu przewidzianego w tym przepisie, pod warunkiem wykazania, że pracownik spełnił postawione w nim wymogi⁹.

Natomiast w sprawie *Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften*, w której pracownik występował przeciwko byłemu pracodawcy mającemu przymiot jednostki, Trybunał przypomniał, że nawet jasny, precyzyjny i bezwarunkowy przepis dyrektywy mający na celu przyznanie jednostkom praw lub nałożenie na nie obowiązków nie może być jako taki stosowany w ramach sporu zawisłego wyłącznie pomiędzy jednostkami. Jednakże, ponieważ prawu do corocznego płatnego urlopu, ustanowionemu na rzecz każdego pracownika w art. 31 ust. 2 karty, przysługuje w odniesieniu do samego jego istnienia charakter jednocześnie bezwzględnie wiążący i bezwarunkowy, istnienie to nie wymaga w istocie skonkretyzowania przepisami prawa Unii lub prawa krajowego, które mają jedynie za zadanie określić dokładny czas trwania corocznych płatnych urlopów oraz ewentualnie pewne warunki korzystania z nich, Trybunał wskazał, że rzeczony art. 31 ust. 2 karty samoistnie przyznaje pracownikom prawo, na które mogą się oni powoływać w sporze ze swoim pracodawcą w sytuacji objętej prawem Unii i wchodzącej w konsekwencji w zakres stosowania karty. W związku z tym, że tak było w sprawie w postępowaniu głównym, Trybunał orzekł, że w sytuacji, gdy sąd krajowy nie ma możliwości dokonania wykładni uregulowania krajowego w zgodzie z art. 7 dyrektywy 2003/88 i art. 31 ust. 2

7] Dyrektywa 2003/88/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 listopada 2003 r. dotycząca niektórych aspektów organizacji czasu pracy (Dz.U. 2003, L 299, s. 9 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 4, s. 381).

8] Zobacz w tej kwestii prezentacje tych wyroków, a także wyroków *Dicu* (C-12/17, [EU:C:2018:799](#)) i *Hein* (C-385/17, [EU:C:2018:1018](#)), w części XVI.5 niniejszego sprawozdania „Prawo do corocznego płatnego urlopu”.

9] W odniesieniu do orzecznictwa dotyczącego, z jednej strony, możliwości powołania się przez jednostki na przepisy dyrektywy, która nie została transponowana lub została transponowana nieprawidłowo, a z drugiej – zakresu obowiązku zapewnienia przez sądy krajowe, odpowiedzialne za stosowanie przepisów prawa Unii, pełnej skuteczności tych przepisów poprzez odstąpienie w razie potrzeby od stosowania wszelkich sprzecznych z nim przepisów krajowych, zob. część V „Prawo Unii i prawo krajowe”.

karty, sąd ten jest zobowiązany zapewnić, w granicach swoich kompetencji, ochronę prawną wynikającą z tego artykułu i zagwarantować jego pełną skuteczność, w razie konieczności poprzez odstąpienie od stosowania rzeczzonego uregulowania krajowego.

Trybunał w składzie wielkiej izby doszedł do identycznego wniosku w sprawie **Bauer i Willmeroth** (C-569/16 i C-570/16, [EU:C:2018:871](#)) z dnia 6 listopada 2018 r., również dotyczącej *prawa pracowników do corocznego płatnego urlopu, gwarantowanego w art. 7 dyrektywy 2003/88 i w art. 31 ust. 2 karty, lecz – bardziej konkretnie – możliwości przeniesienia w drodze dziedziczenia prawa zmarłego pracownika do ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany urlop na jego spadkobierców*. W sprawie tej dwóch niemieckich pracodawców, z których jeden miał status organu publicznego, a drugi jednostki, odmówiło wypłaty małżonkom swoich zmarłych pracowników ekwiwalentu pieniężnego za coroczny urlop, którego ich mężowie nie wykorzystali przed śmiercią. W tym kontekście sąd odsyłający zastanawiał się, w świetle orzecznictwa Trybunału¹⁰, zgodnie z którym śmierć pracownika nie powoduje wygaśnięcia jego prawa do corocznego płatnego urlopu, czy dotyczy to również przypadku, gdy prawo krajowe wyklucza, by taki ekwiwalent pieniężny mógł wchodzić w skład masy spadkowej.

Trybunał, po pierwsze, potwierdził, że nie tylko z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2003/88, ale również z art. 31 ust. 2 karty wynika, iż aby zapobiec utracie z mocą wsteczną podstawowego prawa do corocznego płatnego urlopu nabytego przez tego pracownika, w tym w jego aspekcie majątkowym, prawo pracownika do ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany urlop jest przenoszane w drodze dziedziczenia na jego następców prawnych.

Po drugie, Trybunał orzekł, że w przypadku gdy prawo krajowe wyklucza taką możliwość i okazuje się zatem niezgodne z prawem Unii, spadkobiercy mogą powoływać się bezpośrednio na prawo Unii, zarówno w odniesieniu do pracodawcy publicznego, jak i do pracodawcy prywatnego. W tym ostatnim przypadku Trybunał przypominał, że jeżeli nie jest możliwa wykładnia mającego zastosowanie uregulowania krajowego w sposób zapewniający jego zgodność z art. 7 dyrektywy 2003/88 i art. 31 ust. 2 karty, sąd krajowy, rozpatrując spór między następcą prawnym zmarłego pracownika a byłym pracodawcą tego pracownika, powinien, w ramach swoich kompetencji, zapewnić ochronę prawną wynikającą z art. 31 ust. 2 karty i zagwarantować jej pełną skuteczność, odstępując w razie potrzeby od stosowania tego uregulowania krajowego.

Trybunał orzekł zatem, że obowiązek czuwania nad tym, aby następca prawny zmarłego pracownika otrzymał, na koszt pracodawcy tego pracownika, ekwiwalent pieniężny za coroczny płatny urlop nabyty i niewykorzystany przez tego pracownika przed jego śmiercią ciąży na sądzie krajowym na podstawie art. 7 dyrektywy 2003/88 i art. 31 ust. 2 karty, jeżeli spór toczy się między takim następcą prawnym a pracodawcą mającym status organu publicznego, a na mocy drugiego z tych postanowień, jeżeli spór toczy się między następcą prawnym a pracodawcą mającym przymiot jednostki.

2. Procedura dotycząca podnoszonego naruszenia praw podstawowych zapisanych w karcie praw podstawowych

W wyroku **XC i in.** (C-234/17, [EU:C:2018:853](#)), wydanym w dniu 24 października 2018 r. w składzie wielkiej izby, Trybunał wypowiedział się w przedmiocie *stosowania krajowych przepisów proceduralnych ustanowionych w dziedzinie naruszeń praw podstawowych zapisanych w EKPC w sytuacjach naruszenia praw zapisanych w karcie praw podstawowych*. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został przedstawiony w ramach postępowania w sprawie wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych, wszczętego przed austriackimi organami sądowymi na wniosek prokuratora szwajcarskiego kantonu Sankt Gallen, w celu przesłuchania

10| Wyrok Trybunału z dnia 12 czerwca 2014 r., **Bollacke** (C-118/13, [EU:C:2014:1755](#)).

trzech osób podejrzanych w Szwajcarii o popełnienie przestępstwa uchylania się od zapłaty podatków w rozumieniu szwajcarskiej ustawy dotyczącej podatku od wartości dodanej oraz innych przestępstw. Skarżący kwestionowali prowadzenie przesłuchań z tego powodu, że w Niemczech i Liechtensteinie toczyło się kilka postępowań karnych dotyczących tych samych przestępstw, które zostały zakończone. Sąd austriacki, do którego wniesiono sprawę, orzekając w ostatniej instancji, uznał, że nie ma dowodów na naruszenie zasady *ne bis in idem*, uznanej w art. 50 karty oraz w konwencji wykonawczej do układu z Schengen (KWUS)¹¹. Skarżący wnieśli następnie do sądu najwyższego wniosek o wznowienie postępowania karnego, twierdząc, że uwzględnienie przedmiotowych wniosków o wzajemną pomoc prawną narusza niektóre z ich praw podstawowych zapisanych nie tylko w EKPC, ale także w KWUS i karcie praw podstawowych. Ponieważ w prawie austriackim wznowienie postępowania karnego jest możliwe wyłącznie w wypadku naruszenia praw gwarantowanych w EKPC, potwierdzonego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) lub przez sąd najwyższy, sąd odsyłający zastanawiał się, czy może ono zostać zarządzane także w przypadku naruszenia praw podstawowych ustanowionych w prawie Unii.

Trybunał przypominał najpierw, że w braku uregulowania Unii w tym zakresie tryb wykonania zasady powagi rzeczy osądzonej należy do wewnętrznego porządku prawnego państw członkowskich na mocy zasady ich autonomii proceduralnej przy poszanowaniu jednakże zasad równoważności i skuteczności.

W odniesieniu do zasady równoważności Trybunał uznał, że różnice między procedurą wznowienia przewidzianą w prawie austriackim a środkami zaskarżenia mającymi zapewnić ochronę uprawnień, jakie podmioty prawa wywodzą z prawa Unii, są tego rodzaju, że nie można ich uznać za podobne. W tym względzie Trybunał zauważył, że wznowienie postępowania karnego przewidziane w prawie austriackim znajduje swe uzasadnienie w samej naturze EKPC i że rzeczona procedura wznowienia została wprowadzona właśnie w celu uwzględnienia faktu, że skarga do ETPC, na mocy art. 35 ust. 1 EKPC, może zostać wniesiona dopiero po wyczerpaniu krajowych środków zaskarżenia, a zatem po wydaniu przez sąd ostatniej instancji orzeczenia, które stanie się prawomocne. W prawie Unii natomiast zarówno do Trybunału, jak i sądów krajowych należy zagwarantowanie pełnego stosowania prawa Unii i ochrony sądowej praw, które jednostki wywodzą z tego prawa, przy czym sądy mają obowiązek zapewnienia ich pełnej skuteczności. Zwornikiem tego systemu sądowego jest również procedura odesłania prejudycjalnego, przewidziana w art. 267 TFUE, zgodnie z którym sądy krajowe ostatniej instancji są zobowiązane do wniesienia skargi do Trybunału Sprawiedliwości w przypadku pojawienia się pytania dotyczącego wykładni prawa Unii. Te ramy konstytucyjne gwarantują wszystkim osobom możliwość uzyskania skutecznej ochrony praw przyznanych im na mocy porządku prawnego Unii, nawet zanim zapadnie orzeczenie krajowe, które stanie się prawomocne.

Jeżeli chodzi o zasadę skuteczności, Trybunał zauważył w świetle przedłożonych mu akt sprawy, że skarżący mieli na podstawie prawa austriackiego możliwość powołania się przed sądami krajowymi na naruszenie ich praw wywodzonych z art. 50 karty i z art. 54 KWUS oraz że sądy te rozpatrzyły te zarzuty. W tych okolicznościach skuteczność prawa Unii wydaje się być zagwarantowana, bez konieczności rozszerzenia na to prawo procedury wznowienia postępowania przewidzianej w prawie austriackim.

Podsumowując, Trybunał orzekł, wzięwszy pod uwagę w szczególności różnice między omawianymi przepisami krajowymi a środkami zaskarżenia mającymi zapewnić ochronę uprawnień, jakie podmioty prawa wywodzą z prawa Unii, a w szczególności z karty, że prawo Unii nie zobowiązuje sądu krajowego do rozszerzenia krajowego środka zaskarżenia – umożliwiającego uzyskanie wznowienia zakończonego prawomocnym

11| Konwencja wykonawcza do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 r. między rządami państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach, podpisana w Schengen w dniu 19 czerwca 1990 r. (Dz.U. 2000, L 239, s. 19).

orzeczeniem krajowym postępowania karnego wyłącznie w przypadku naruszenia EKPC lub jednego z jej protokołów – na naruszenia prawa Unii, w szczególności naruszenia prawa podstawowego zagwarantowanego w art. 50 karty i w art. 54 KWUS.

3. Zasady i prawa podstawowe zapisane w karcie praw podstawowych

W kolejnych ośmiu wyrokach Trybunał wypowiedział się w sprawie treści i zakresu różnych zasad i praw zapisanych w karcie praw podstawowych, takich jak prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność religii, prawo do bezstronnego sądu oraz zasada *ne bis in idem*¹².

3.1. Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

W wyroku **Coman i in.** (C-673/16, [EU:C:2018:385](#)), wydanym w dniu 5 czerwca 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby dokonał uściśleń w odniesieniu do *prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego uznanego w karcie oraz pochodnego prawa pobytu, na które może powoływać się obywatel państwa trzeciego jako małżonek obywatela Unii, w sytuacji gdy małżonkowie są tej samej płci*. Odesłanie prejudycjalne dotyczyło obywatela rumuńskiego i obywatela amerykańskiego, którzy w 2010 r. zawarli związek małżeński w Brukseli. W 2012 r. zwrócili się do organów rumuńskich w sprawie umożliwienia obywatelowi amerykańskiemu, jako członkowi rodziny obywatela rumuńskiego, legalnego pobytu w Rumunii przez okres powyżej trzech miesięcy. Wniosek ten opierał się na dyrektywie 2004/38¹³, która umożliwia małżonkowi obywatela Unii, który skorzystał ze swobody przemieszczania się, dołączenie do swojego małżonka w państwie członkowskim, w którym ten małżonek przebywa. Organy rumuńskie poinformowały ich, że obywatelowi amerykańskiemu przysługuje jedynie trzymiesięczne prawo pobytu z tego powodu, że nie może on zostać uznany w Rumunii za „małżonka” obywatela Unii, ponieważ to państwo członkowskie nie uznaje małżeństw osób tej samej płci. W związku z zarzutem niekonstytucyjności podniesionym przez parę homoseksualną przed trybunałem konstytucyjnym Rumunii sąd ten zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości z pytaniem, czy obywatel amerykański, którego sprawa dotyczy, wchodzi w zakres pojęcia „małżonek” obywatela Unii, który skorzystał ze swobody przemieszczania się i czy w związku z tym powinno mu zostać przyznane prawo stałego pobytu w Rumunii.

W tym względzie Trybunał przede wszystkim zauważył, że pojęcie to, w rozumieniu dyrektywy 2004/38, jest pod względem płci neutralne i w związku z tym może obejmować małżonka obywatela Unii będącego osobą tej samej płci.

Ponadto podkreślił on, że obowiązek uznania przez państwo członkowskie małżeństwa osób tej samej płci, zawartego w jednym z państw członkowskich zgodnie z prawem tego państwa, wyłącznie do celów przyznania pochodnego prawa pobytu obywatelowi państwa trzeciego, nie ma wpływu na instytucję małżeństwa w tym pierwszym państwie członkowskim, zdefiniowaną przez prawo krajowe i należącą do kompetencji państw członkowskich. Obowiązek ten nie oznacza bowiem, by państwo członkowskie było zobowiązane do

12| Trybunał orzekał też wielokrotnie w przedmiocie zasady niedyskryminacji określonej w dyrektywie 2000/78 i dyrektywie 79/7. Orzecznictwo to zostało przedstawione w części XVI.1 „Równe traktowanie w zakresie zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego”.

13| Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. 2004, L 158, s. 77 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 5, s. 46).

wprowadzenia w swoim prawie krajowym instytucji małżeństwa osób tej samej płci, lecz sprowadza się on do obowiązku uznania takich małżeństw, zawartych w innym państwie członkowskim i zgodnie z prawem tego państwa, wyłącznie do celów wykonywania praw, które osoby te wywodzą z prawa Unii. Obowiązek uznania wyłącznie do celów przyznania pochodnego prawa pobytu obywatelowi państwa trzeciego nie narusza zatem tożsamości narodowej ani nie zagraża porządkowi publicznemu danego państwa członkowskiego.

Wreszcie Trybunał podkreślił, że jeżeli chodzi o pojęcie „współmałżonka” w rozumieniu dyrektywy 2004/38, podstawowe znaczenie ma prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, gwarantowane w art. 7 karty. Prawo to ma takie samo znaczenie i zakres, jak prawo zagwarantowane w art. 8 EKPC. I tak, zgodnie z orzecznictwem ETPC, relacja utrzymywana przez parę homoseksualną może mieścić się w zakresie pojęcia „życia prywatnego”, jak również pojęcia „życia rodzinnego”, tak samo jak relacja pary odmiennej płci znajdującej się w takiej samej sytuacji¹⁴.

Tym samym, w sytuacji gdy obywatel Unii skorzystał ze swobody przemieszczania się, udając się do państwa członkowskiego innego niż to, którego obywatelstwo posiada, i efektywnie w nim przebywając, zgodnie z warunkami przewidzianymi w art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38/WE, oraz rozwinął lub umocnił przy tej sposobności życie rodzinne z obywatelem państwa trzeciego tej samej płci, z którym związał się poprzez małżeństwo legalnie zawarte w przyjmującym państwie członkowskim, art. 21 ust. 1 TFUE należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, by właściwe organy państwa członkowskiego, którego przynależność państwową posiada obywatel Unii, odmówiły prawa pobytu na swoim terytorium rzeczonemu obywatelowi państwa trzeciego z tego powodu, że prawo tego państwa członkowskiego nie przewiduje małżeństwa osób tej samej płci.

3.2. Wolność religii

W wyroku *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen i in.* (C-426/16, [EU:C:2018:335](#)), wydanym w dniu 29 maja 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie *ważności rozporządzenia nr 1099/2009*¹⁵, orzekając, że przepis, który przewiduje, że ubój rytualny bez ogłuszenia może odbywać się tylko w rzeźni zatwierdzonej, nie narusza wolności religii, zapisanej w art. 10 karty *praw podstawowych*. Spór w postępowaniu głównym dotyczył decyzji z 2014 r. ministra regionu flamandzkiego właściwego do spraw dobrostanu zwierząt, w której ogłosił, że nie będzie już udzielał zezwoleń ubojniom tymczasowym ze względu na to, że zezwolenia te są sprzeczne z rozporządzeniem nr 1099/2009, na podstawie którego ubój rytualny bez ogłuszania może być dokonywany tylko w rzeźniach zatwierdzonych, spełniających zawarte w rozporządzeniu wymogi prawa Unii. W 2016 r. różne związki muzułmańskie i organizacje sprawujące nadzór nad meczetami wystąpiły przeciwko regionowi Flandria (Vlaams Gewest) do sądu, kwestionując w szczególności ważność tego rozporządzenia, zwłaszcza w odniesieniu do wolności religii zapisanej w art. 10 karty.

W tej kwestii Trybunał na wstępie przypomniał, że prawo do wolności myśli, sumienia i religii, chronione w art. 10 ust. 1 karty, oznacza w szczególności wolność każdego do uzewnętrzniania swej religii lub przekonań, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i uczestniczenie w obrzędach, jakie się z religią lub przekonaniami wiążą, oraz że w karcie przyjęto szerokie znaczenie zawartego w niej pojęcia „religii”, które może obejmować zarówno forum internum, czyli fakt posiadania przekonań, jak i forum externum, czyli publiczne uzewnętrznianie wyznawanej wiary

14| Wyroki ETPC: z dnia 7 listopada 2013 r. w sprawie *Vallianatos i in. przeciwko Grecji*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, § 73; z dnia 14 grudnia 2017 r. w sprawie *Orlandi i in. przeciwko Włochom*, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, § 143.

15| Rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania (Dz.U. 2009, L 303, s. 1).

religijnej¹⁶. Wynika stąd, że szczególne metody uboju wymagane przez obrzędy religijne w rozumieniu art. 4 ust. 4 rozporządzenia nr 1099/2009 wchodzą w zakres zastosowania art. 10 ust. 1 karty, a istnienie ewentualnych rozbieżności teologicznych w tej kwestii nie może samo w sobie podważyć takiej kwalifikacji.

W odniesieniu do ważności rozporządzenia nr 1099/2009 Trybunał zauważył, że rozporządzenie to uzależnia ubój rytualny bez ogłuszania od przestrzegania tych samych warunków technicznych, które mają co do zasady zastosowanie w przypadku każdego uboju zwierzęcia w Unii, niezależnie od stosowanej metody. Uznał on, że obowiązek dokonywania uboju rytualnego w rzeźni zatwierdzonej zmierza wyłącznie do zorganizowania i uregulowania – w aspekcie technicznym – swobodnego wykonywania w celach religijnych uboju bez uprzedniego ogłuszenia. Takie uregulowanie techniczne samo w sobie nie jest w stanie spowodować ograniczenia prawa praktykujących muzułmanów do wolności religii podczas święta ofiarowania. Obowiązek korzystania z zatwierdzonej rzeźni dotyczy w sposób generalny i nieodróżniony każdego, kto organizuje ubój zwierząt, niezależnie od jakiegokolwiek związku z daną religią i obejmuje zatem w sposób niedyskryminacyjny wszystkich producentów mięsa zwierzęcego w Unii. Trybunał wskazał ponadto, że prawodawca Unii pogodził poszanowanie szczególnych metod uboju wymaganych przez obrzędy religijne z poszanowaniem zasadniczych norm ustanowionych rozporządzeniami nr 1099/2009 i nr 853/2004¹⁷ w odniesieniu do ochrony dobrostanu zwierząt podczas ich uśmiercania oraz do zdrowia konsumentów mięsa zwierzęcego.

3.3. Prawo do dostępu do bezstronnego sądu

W dniu 27 lutego 2018 r., w wyroku *Associação Sindical dos Juizes Portugueses* (C-64/16, [EU:C:2018:117](#)), wielka izba Trybunału orzekła w przedmiocie *ważności, w świetle zasady niezawisłości sędziów, obniżek wynagrodzeń sędziów trybunału obrachunkowego w Portugalii*. Ze względu na wymogi związane z likwidacją nadmiernego deficytu budżetowego Portugalii i w kontekście programu pomocy finansowej Unii na rzecz tego państwa członkowskiego ustawodawca portugalski wprowadził czasowe obniżenie wysokości wynagrodzeń w portugalskiej służbie publicznej. Stowarzyszenie zawodowe sędziów portugalskich zaskarżyło te środki budżetowe, uważając, że naruszały one zasadę niezawisłości sędziowskiej. W tym właśnie kontekście sąd odsyłający zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości z pytaniem o zgodność rzeczonych środków z art. 19 TUE i z art. 47 karty.

Trybunał w pierwszej kolejności podkreślił, że art. 19 TUE, w którym skonkretyzowano afirmowaną w art. 2 TUE wartość państwa prawnego, powierza kontrolę sądową w porządku prawnym Unii nie tylko Trybunałowi, ale również sądom krajowym. Przypomniał on w tej kwestii, że samo istnienie skutecznej kontroli sądowej służącej zapewnieniu poszanowania przepisów prawa Unii jest nierozdzielnie związane z istnieniem państwa prawnego. W konsekwencji każde państwo członkowskie powinno zapewnić, by organy należące – jako „sąd” w rozumieniu prawa Unii – do systemu środków odwoławczych w dziedzinach objętych prawem Unii odpowiadały wymogom skutecznej ochrony sądowej. Tak więc, skoro trybunał obrachunkowy może rozstrzygać – jako sąd – kwestie dotyczące stosowania lub wykładni prawa Unii, Portugalia powinna zapewnić, że organ ten spełnia integralne wymogi skutecznej ochrony sądowej.

¹⁶ Zobacz podobnie wyroki z dnia 14 marca 2017 r.: *G4S Secure Solutions*, C-157/15, [EU:C:2017:203](#), p-kt 27, 28, i *Boungaoui i ADDH*, C-188/15, [EU:C:2017:204](#), pkt 29, 30.

¹⁷ Rozporządzenie (WE) nr 853/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiające szczególne przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego (Dz.U. 2004, L 139, s. 55 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 3, t. 45, s. 14).

Trybunał zauważył w tym względzie, że dla zagwarantowania tej ochrony rzeczą kluczową jest zachowanie niezawisłości takiego organu, co potwierdza art. 47 karty, w którym wśród wymogów związanych z prawem podstawowym do skutecznego środka prawnego wymieniono dostęp do „niezawisłego” sądu. Gwarancja niezawisłości jest bowiem niezbędna nie tylko na poziomie Unii, ale także na poziomie państw członkowskich, w odniesieniu do sądów krajowych. To pojęcie niezawisłości oznacza między innymi, że dany organ wypełnia swe zadania sędziowskie w pełni autonomicznie, nie podlegając żadnej hierarchii służbowej ani nie będąc podporządkowanym komukolwiek i nie otrzymując nakazów czy wytycznych z jakiegokolwiek źródła, oraz że jest on w ten sposób chroniony przed ingerencją i naciskami zewnętrznymi mogącymi zagrozić niezależności osądu jego członków i wpływać na ich rozstrzygnięcia. Zdaniem Trybunału otrzymywanie wynagrodzenia na poziomie odpowiadającym wadze wykonywanych zadań stanowi nieodłączną gwarancję niezawisłości sędziowskiej.

Trybunał stwierdził jednak, że sporne przepisy dotyczące obniżenia wynagrodzeń nie były stosowane wyłącznie do członków trybunału obrachunkowego i miały one raczej charakter przepisów ogólnych, mających spowodować, że wszyscy członkowie krajowej służby publicznej będą mieć udział w oszczędnościach. Ponadto środki te miały charakter tymczasowy i zostały ostatecznie zniesione z dniem 1 października 2016 r. Trybunał orzekł zatem, że art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE nie stoi na przeszkodzie stosowaniu ogólnych przepisów o obniżeniu wynagrodzeń, takich jak przepisy, których dotyczy sprawa w postępowaniu głównym, związanych z wymogami zlikwidowania nadmiernego deficytu budżetowego oraz z programem pomocy finansowej Unii.

Również na podstawie postanowień art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE i art. 47 karty Trybunał w składzie wielkiej izby, postanowieniem w przedmiocie środków tymczasowych z dnia 17 grudnia 2018 r. w sprawie **Komisja/Polska** (C-619/18 R, [EU:C:2018:1021](#)), zobowiązał Rzeczpospolitą Polską do natychmiastowego zawieszenia stosowania przepisów prawa krajowego obniżających wiek przejścia w stan spoczynku sędziów polskiego sądu najwyższego. Wniosek o zastosowanie środków tymczasowych został złożony w ramach skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego¹⁸ wniesionej przez Komisję Europejską i zmierzającej do stwierdzenia, że po pierwsze, obniżając wiek przejścia w stan spoczynku sędziów Sądu Najwyższego i stosując go do sędziów w stanie czynnym, którzy zostali powołani do tego sądu przed dniem 3 kwietnia 2018 r., a także, po drugie, przyznając Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej dyskrecjonalne prawo do przedłużenia czynnej służby sędziów tego sądu po ukończeniu nowo ustalonego wieku przejścia w stan spoczynku, Rzeczpospolita Polska uchybiła zobowiązaniom, które ciążyą na niej na mocy tych postanowień¹⁹.

Ponieważ środki tymczasowe mogą zostać zarządzone przez sąd orzekający w ich przedmiocie jedynie wtedy, gdy zostanie wykazane, że ich zastosowanie jest *prima facie* prawnie i faktycznie uzasadnione (*fumus boni iuris*) oraz że mają one pilny charakter, Trybunał w pierwszej kolejności przypomniał, że przesłanka dotycząca *fumus boni iuris* jest spełniona wówczas, gdy co najmniej jeden z zarzutów podniesionych w uzasadnieniu skargi wydaje się *prima facie* niepozbawiony poważnej podstawy. Nie wypowiadając się w przedmiocie zasadności wszystkich zarzutów podniesionych w postępowaniu w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, Trybunał w niniejszej sprawie uznał, że nie można *prima facie* wykluczyć, iż przepisy krajowe zakwestionowane przez Komisję naruszają ciążący na Rzeczypospolitej Polskiej na mocy art. 19 ust. 1 akapit drugi TUE w związku z art. 47 karty obowiązek zapewnienia, że organy takie jak sąd najwyższy, należące do systemu środków odwoławczych w dziedzinach objętych prawem Unii, spełniają wymogi skutecznej ochrony sądowej, do których to wymogów należy prawo dostępu do „niezawisłego” sądu.

18| Sprawa C-619/18, **Komisja/Polska**, w toku na dzień 31 grudnia 2018 r.

19| To postanowienie w przedmiocie środków tymczasowych zostało wydane w następstwie wcześniejszego postanowienia w przedmiocie środków tymczasowych wydanego *inaudita altera parte* przez wiceprezesa Trybunału, w którym uwzględniła ona tymczasowo wniosek o zastosowanie środków tymczasowych złożony przez Komisję [postanowienie z dnia 19 października 2018 r., **Komisja/Polska** (C-619/18 R, niepublikowane, [EU:C:2018:852](#))].

Jeżeli chodzi o przesłankę pilnego charakteru, Trybunał w drugiej kolejności stwierdził, że przesłanka ta wymaga rozważenia, czy stosowanie spornych przepisów prawa krajowego do czasu ogłoszenia ostatecznego wyroku Trybunału w przedmiocie skargi o stwierdzenie uchybienia może spowodować wystąpienie poważnej i nieodwracalnej szkody w zakresie porządku prawnego Unii. W tej kwestii Trybunał wskazał, że niezależność sądów krajowych ma zasadnicze znaczenie zarówno dla prawidłowego funkcjonowania systemu współpracy sądowej, którego wyraz stanowi mechanizm odesłania prejudycjalnego przewidziany w art. 267 TFUE, jak i w ramach podejmowanych przez Unię działań w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych i karnych, które to działania bazują na szczególnym wzajemnym zaufaniu państw członkowskich względem ich odnośnych systemów sądowniczych. Okoliczność, że niezależność polskiego sądu najwyższego może nie być zagwarantowana do czasu ogłoszenia ostatecznego wyroku, czyni możliwym wystąpienie poważnej szkody z punktu widzenia porządku prawnego Unii, a w rezultacie także w zakresie praw, które jednostki wywodzą z prawa Unii, oraz wartości wyrażonych w art. 2 TUE, na których opiera się Unia, zwłaszcza takich jak państwo prawne. Co więcej, ta poważna szkoda może być również nieodwracalna, ponieważ, po pierwsze, polski sąd najwyższy jako najwyższa instancja sądownicza wydaje, również w sprawach wymagających stosowania prawa Unii, rozstrzygnięcia mające powagę rzeczy osądzonej, które z tego względu mogą wywoływać nieodwracalne skutki w zakresie porządku prawnego Unii. Po drugie, stosowanie spornych przepisów prawa krajowego do czasu ogłoszenia ostatecznego wyroku może spowodować nadwątlenie zaufania państw członkowskich i ich sądów do systemu sądowniczego Rzeczypospolitej Polskiej, a w konsekwencji ich wiary w poszanowanie przez to państwo członkowskie zasady praworządności, co mogłoby skłaniać je do odmowy uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych wydawanych przez sądy Rzeczypospolitej Polskiej.

Wreszcie Trybunał wyważył interes ogólny Unii, na który powoływała się Komisja na poparcie wniosku o zastosowanie środków tymczasowych, oraz interes Rzeczypospolitej Polskiej w natychmiastowym zastosowaniu spornych przepisów prawa krajowego. W tej kwestii Trybunał wskazał po pierwsze, że wnioskowane środki tymczasowe mogą zapewnić, że w sytuacji gdyby skarga o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego została na koniec uwzględniona, ostateczny wyrok mógłby być wykonany. Gdyby natomiast środki tymczasowe nie zostały zarządzone, a zarazem uwzględniona zostałaby skarga o stwierdzenie uchybienia, to w okresie oczekiwania na wydanie ostatecznego wyroku interes ogólny Unii w zakresie prawidłowego funkcjonowania jej porządku prawnego mógłby zostać naruszony w sposób poważny i nieodwracalny. Po drugie, Trybunał uznał, że w przypadku zarządzenia wnioskowanych środków tymczasowych interes Rzeczypospolitej Polskiej wyrażający się w niezakłóconym działaniu Sądu Najwyższego nie zostałby w taki sposób naruszony w razie oddalenia skargi o stwierdzenie uchybienia, ponieważ zastosowanie tych środków skutkowałoby utrzymaniem stosowania systemu prawnego obowiązującego przed uchwaleniem ustawy o Sądzie Najwyższym jedynie przez ograniczony czas. W związku z tym Trybunał stwierdził, że wyważenie wchodzących w grę interesów przemawia za zarządzeniem środków tymczasowych, o które wnosi Komisja.

3.4. Zasada *ne bis in idem*

W trzech wyrokach z dnia 20 marca 2018 r. (wyroki: *Menci*, C-524/15, [EU:C:2018:197](#), *Garlsson Real Estate i in.*, C-537/16, [EU:C:2018:193](#), i *Di Puma i Zecca*, C-596/16 i C-597/16, [EU:C:2018:192](#)), wielka izba Trybunału wypowiedziała się *w przedmiocie zgodności z zasadą ne bis in idem kumulacji postępowania lub sankcji administracyjnej o charakterze karnym z postępowaniem lub sankcją karną*. Zasada *ne bis in idem* jest wyrażona w prawie Unii w art. 50 karty, a także jest przedmiotem art. 4 protokołu nr 7 do EKPC. Zabrania ona ponownego sądenia lub karania za ten sam czyn. Ponadto, zdaniem Trybunału, przyznaje ona jednostkom prawo bezpośrednio stosowane w ramach sporu.

W omawianych sprawach skarżącym zostały wymierzone administracyjne kary pieniężne za brak zapłaty należnego podatku od wartości dodanej (VAT) (sprawa *Menci*), za manipulacje na rynku (sprawa *Garlsson Real Estate i in.*) lub wykorzystanie informacji poufnych (sprawa *Di Puma i Zecca*). Te różne czyny doprowadziły również do wszczęcia postępowań karnych. Mimo że postępowania te nadal się toczyły, doprowadziły one w sprawie *Menci* do skazania na karę pozbawienia wolności, darowanej ostatecznie w sprawie *Garlsson Real Estate i in.* oraz do uniewinnienia z powodu braku znamion przestępstwa w sprawie *Di Puma i Zecca*.

Trybunał, po pierwsze, zauważył, że rozpatrywane procedury oraz sankcje administracyjne i karne stanowią przejaw stosowania prawa Unii w rozumieniu art. 51 ust. 1 karty. Mają one bowiem na celu wykonanie art. 325 TFUE oraz przepisów dyrektywy 2006/112²⁰ (sprawa *Menci*) i dyrektywy 2003/6²¹ (sprawy *Garlsson Real Estate i in.* oraz *Di Puma i Zecca*). W związku z tym powinny one być zgodne z prawem podstawowym zagwarantowanym w art. 50 karty.

Po drugie, w wyrokach *Menci* i *Garlsson Real Estate i in.* Trybunał przypomniał kryteria mające znaczenie dla oceny, z jednej strony, charakteru karnego postępowań i sankcji, a z drugiej strony tożsamości czynu. Trybunał odwołał się najpierw do wyroków *Bonda*²² i *Åkerberg Fransson*²³, zgodnie z którymi oceny charakteru karnego należy dokonywać w świetle trzech kryteriów, którymi są: kwalifikacja prawna naruszenia w prawie krajowym, sam charakter naruszenia oraz charakter i stopień surowości grożącej zainteresowanemu sankcji. Co do oceny tożsamości czynu Trybunał podkreślił, że znaczącym kryterium jest kryterium tożsamości zdarzenia, rozumiane jako istnienie całości, na którą składają się nierozdzielnie ze sobą związane konkretne okoliczności, które doprowadziły do uniewinnienia lub prawomocnego skazania danej osoby.

Po trzecie, Trybunał orzekł, że kumulacja postępowań/sankcji karnych oraz postępowań/sankcji administracyjno-finansowych o charakterze karnym może stanowić ograniczenie zasady *ne bis in idem*. Tego rodzaju ograniczenie może być jednak uzasadnione na podstawie art. 52 ust. 1 karty, jeżeli, zgodnie z tym artykułem, jest przewidziane ustawą, przestrzega istoty zasady *ne bis in idem*, oraz jeżeli, z poszanowaniem zasady proporcjonalności, jest konieczne i rzeczywiście odpowiada celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię.

Uregulowanie krajowe zezwalające na taką kumulację powinno zatem zmierzać do osiągnięcia celu interesu ogólnego mogącego taką kumulację uzasadniać, a postępowania i sankcje powinny również służyć celom uzupełniającym, których przedmiotem są w danym wypadku różne aspekty tego samego bezprawnego zachowania. Wymóg taki rzeczywiście spełniają: cel polegający na zapewnieniu poboru należnego podatku VAT w pełnej wysokości (sprawa *Menci*), cel polegający na ochronie integralności rynków finansowych Unii, jak również cel polegający na ochronie zaufania publicznego do papierów wartościowych (sprawy *Garlsson Real Estate i in.* oraz *Di Puma i Zecca*).

Kumulacja postępowań i sankcji o charakterze karnym nie powinna następnie wykraczać, w poszanowaniu zasady proporcjonalności, poza granice tego, co jest odpowiednie i konieczne do osiągnięcia zamierzonych celów. Odpowiedni charakter środka oznacza, że jeśli jest możliwy wybór spośród wielu odpowiednich środków, należy wybrać ten najmniej uciążliwy, zaś wynikające z tego niedogodności nie mogą być nadmierne w stosunku do zamierzonych celów. Jeżeli chodzi o konieczność środka, uregulowanie krajowe ustanawia jasne i precyzyjne zasady pozwalające podmiotom prawa przewidzieć, jakie czyny i zaniechania mogą stanowić

20| Dyrektywa Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.U. 2006, L 347, s. 1).

21| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie wykorzystywania poufnych informacji i manipulacji na rynku (nadużyć na rynku) (Dz.U. 2003, L 96, s. 16 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 6, t. 3, s. 74).

22| Wyrok Trybunału z dnia 5 czerwca 2012 r., *Bonda* (C-489/10, [EU:C:2012:319](#)).

23| Wyrok z dnia 26 lutego 2013 r., *Åkerberg Fransson* (C-617/10, [EU:C:2013:105](#))

przedmiot takiej kumulacji postępowań i sankcji. Ponadto powinno ono zapewniać, że obciążenia wynikające dla zainteresowanych osób z takiej kumulacji zostaną ograniczone do tego, co jest bezwzględnie konieczne do realizacji zamierzonego celu. Wymóg ten oznacza z jednej strony, że uregulowanie krajowe zawiera zasady zapewniające koordynację procedur ograniczającą dodatkowe obciążenia do tego, co ściśle konieczne, oraz, z drugiej strony, że zawiera zasady umożliwiające zagwarantowanie, że surowość wszystkich nałożonych sankcji odpowiada wadze danego naruszenia. Ustalenie, czy warunki te są spełnione, oraz ocena proporcjonalności konkretnego zastosowania uregulowania krajowego należy do sądu krajowego.

Trybunał uznał również, że wymogi, którym art. 50 i art. 52 ust. 1 karty poddają ewentualną kumulację postępowań i sankcji karnych oraz postępowań i sankcji administracyjnych o charakterze karnym zapewniają stopień ochrony zasady *ne bis in idem*, który nie narusza stopnia ochrony zagwarantowanego w art. 4 protokołu nr 7 do EKPC w interpretacji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w swoim niedawnym orzecznictwie²⁴ sprecyzował, że taka kumulacja zakłada istnienie dostatecznie bliskiego związku materialnego i czasowego między odnośnymi procedurami.

Na podstawie tych rozważań Trybunał zauważył w wyroku w sprawie *Menci*, że omawiane uregulowanie krajowe, umożliwiające wszczęcie postępowania karnego w przypadku niezapłacenia podatku VAT po nałożeniu sankcji administracyjnej o charakterze karnym, zapewnia, że kumulacja ta nie wykracza poza to, co jest bezwzględnie konieczne, w szczególności dlatego, że uregulowanie to zdaje się ograniczać postępowanie karne do przestępstw o określonej wadze, dotyczących niezapłaconych wysokich kwot VAT.

Natomiast w wyroku *Garlsson Real Estate i in.* Trybunał orzekł, że sporne uregulowanie krajowe, umożliwiające kontynuację postępowania w sprawie nałożenia administracyjnej kary pieniężnej o charakterze karnym z tytułu manipulacji na rynku, narusza zasadę proporcjonalności. Wyrok skazujący może bowiem stanowić skuteczną, proporcjonalną i odstraszącą reakcję na popełnione przestępstwo. Ponadto Trybunał podkreślił, że wniosku tego nie podważa okoliczność, że kara może zostać później darowana.

Sprawa *Di Puma i Zecca* dotyczyła kwestii, czy dyrektywa 2003/6, interpretowana w świetle art. 50 karty, stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które rozszerza na postępowanie w sprawie nałożenia kary administracyjnej powagę rzeczy osądzonej ustaleń faktycznych dokonanych w postępowaniu karnym. Uregulowanie to zakazywało kontynuacji postępowania administracyjnego w następstwie wyroku uniewinniającego, podczas gdy dyrektywa 2003/6 nakłada na państwa członkowskie obowiązek ustanowienia skutecznych, proporcjonalnych i odstraszących sankcji administracyjnych za naruszenie zakazu wykorzystywania informacji poufnych. Trybunał orzekł, że biorąc pod uwagę znaczenie zasady powagi rzeczy osądzonej, zarówno w porządku prawnym Unii, jak i w krajowych porządkach prawnych, uregulowanie takie nie jest sprzeczne z prawem Unii. Ponadto w przypadku wydania prawomocnego wyroku uniewinniającego stwierdzającego brak znamion przestępstwa kontynuacja postępowania w sprawie nałożenia administracyjnej kary pieniężnej o charakterze karnym byłaby niezgodna z zasadą *ne bis in idem*. Takie postępowanie w sposób oczywisty wykraczałoby poza to, co konieczne do osiągnięcia zamierzonego celu. W tym względzie Trybunał przypomniał, że ochrona przyznana przez zasadę *ne bis in idem* rozciąga się również na sytuację, w której osoba zostaje prawomocnie uniewinniona.

24| Zobacz wyrok ETPC z dnia 15 listopada 2016 r. w sprawie A i B. przeciwko Norwegii (CE:ECHR:2016:1115JUD002413011, § 132).

III. Obywatelstwo Unii

Jeśli chodzi o obywatelstwo europejskie, należy wspomnieć o sporej liczbie wyroków. Siedem wyroków dotyczy prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich na mocy art. 20 i 21 TFUE oraz dyrektywy 2004/38²⁵. Dwa pozostałe dotyczą zasad ekstradycji obywateli Unii.

1. Ograniczenie prawa pobytu obywatela Unii i członków jego rodziny

W sprawach połączonych **B i Vomero** (C-316/16 i C-424/16, [EU:C:2018:256](#)), zakończonych wyrokiem z dnia 17 kwietnia 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła w sprawie *dobrodziejstwa wzmocnionej ochrony przed wydaleniem z terytorium państwa członkowskiego*, przewidzianej w art. 28 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2004/38.

Pierwsza z tych spraw dotyczyła obywatela greckiego urodzonego w 1989 r., który w 1993 r., po separacji rodziców, osiedlił się z matką, posiadającą obywatelstwo greckie i niemieckie, w Niemczech i miał w tym państwie członkowskim prawo stałego pobytu w rozumieniu art. 16 dyrektywy 2004/38. Skazany w 2013 r. na pięć lat i osiem miesięcy pozbawienia wolności, od dnia 12 kwietnia 2013 r. był pozbawiony wolności. W 2014 r. właściwy organ niemiecki stwierdził utratę prawa wjazdu i pobytu zainteresowanego na terytorium Niemiec i nakazał mu opuszczenie terytorium w terminie miesiąca. Druga sprawa dotyczyła obywatela włoskiego, który mieszkał w Zjednoczonym Królestwie od 1985 r. W latach 1987–1999 wydano wobec niego we Włoszech i w Wielkiej Brytanii kilka wyroków skazujących, które nie prowadziły do pozbawienia wolności. W 2002 r. został on skazany na karę ośmiu lat pozbawienia wolności za zabójstwo. Został zwolniony w lipcu 2006 roku. W 2007 r. właściwy organ brytyjski zarządził jego wydalenie.

Trybunał przede wszystkim w wyroku orzekł, że art. 28 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2004/38 należy interpretować w ten sposób, iż korzystanie z przewidzianej we wspomnianym przepisie ochrony przed wydaleniem z terytorium państwa członkowskiego zależy od spełnienia warunku, by zainteresowany posiadał prawo stałego pobytu w rozumieniu art. 16 i art. 28 ust. 2 tej dyrektywy. W tej kwestii Trybunał przypomniał, że dyrektywa 2004/38 przewiduje stopniowe zwiększanie ochrony przed wydaleniem wraz z pogłębianiem się integracji danego obywatela Unii w przyjmującym państwie członkowskim. I tak, podczas gdy obywatel posiadający prawo stałego pobytu może być wydalony z „poważnych względów porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego”, obywatel, który jest w stanie udowodnić dziesięcioletni pobyt, może być wydalony jedynie z „nadrzędnych względów bezpieczeństwa publicznego”. Tym samym obywatel Unii korzysta ze zwiększonego poziomu ochrony związanego z dziesięcioletnim pobytem w przyjmującym państwie członkowskim tylko w przypadku, gdy spełnił już warunek przyznania ochrony na niższym poziomie, którym jest uzyskanie prawa stałego pobytu po pięcioletnim nieprzerwanym legalnym zamieszkiwaniu w tym państwie członkowskim.

Ponadto Trybunał uściślił, że dziesięcioletni okres pobytu wymagany do przyznania przewidzianej w art. 28 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2004/38 zwiększonej ochrony należy obliczać wstecz od dnia wydania decyzji o wydaleniu tej osoby, i że co do zasady okres ten powinien być ciągły. Z orzecznictwa Trybunału wynika w tym względzie,

25| Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. 2004, L 158, s. 77 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 5, s. 46).

że okresy odbywania kary pozbawienia wolności mogą jako takie, niezależnie od okresów nieobecności na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego, prowadzić, w stosownym przypadku, do zerwania więzi z tym państwem oraz do braku ciągłości pobytu w tym państwie. Jednak nie można uznać, że okoliczność, iż dana osoba została umieszczona w zakładzie karnym przez organy wspomnianego państwa, zrywa automatycznie więzi integracyjne, jakie zadzierzgnęła ona w tym państwie, oraz przerywa ciągłość pobytu na jego terytorium. W konsekwencji, w przypadku obywatela Unii, który odbywa karę pozbawienia wolności i wobec którego została wydana decyzja o wydaleniu, ustanowiony w tym przepisie warunek „zamieszkiwania w przyjmującym państwie członkowskim przez poprzednie dziesięć lat” może zostać spełniony, o ile całościowa ocena sytuacji zainteresowanego z uwzględnieniem wszystkich istotnych aspektów prowadzi do stwierdzenia, że niezależnie od wspomnianego pozbawienia wolności więzi integracyjne łączące zainteresowanego z przyjmującym państwem członkowskim nie zostały zerwane. Wśród tych aspektów znajdują się w szczególności siła więzów integracyjnych zadzierzgniętych w przyjmującym państwie członkowskim przed umieszczeniem zainteresowanego w zakładzie karnym, charakter przestępstwa, które było przyczyną odbywania przez niego kary pozbawienia wolności, oraz okoliczności popełnienia przestępstwa, a także zachowanie zainteresowanego w okresie odbywania kary.

W sprawach połączonych zakończonych wyrokiem **K. i H.F. (prawo pobytu i zarzuty dotyczące zbrodni wojennych)** (C-331/16 i C-366/16, [EU:C:2018:296](#)), wydanym w dniu 2 maja 2018 r., wielka izba Trybunału wypowiedziała się ponadto w przedmiocie zgodności z art. 27 ust. 2 dyrektywy 2004/38 *ograniczenia prawa pobytu wobec obywatela Unii lub członka jego rodziny podejrzanego o uczestniczenie w przeszłości w popełnieniu zbrodni wojennych*.

Pierwsza sprawa dotyczyła osoby posiadającej obywatelstwo chorwackie oraz obywatelstwo Bośni i Hercegowiny, przebywającej w Niderlandach od 2001 r., którą w 2015 r. uznano za osobę niepożądaną na terytorium Niderlandów z uwagi na fakt, że została ona uznana za winną zachowań objętych zakresem art. 1F lit. a) konwencji genewskiej²⁶, ponieważ wiedziała o zbrodniach wojennych i zbrodniach przeciwko ludzkości popełnionych przez oddziały specjalne armii bośniackiej, a także uczestniczyła osobiście w tych zbrodniach. Druga sprawa dotyczyła obywatela afgańskiego, który przybył do Niderlandów w 2000 r. i przeprowadził się do Belgii w 2011 r., a jego wnioski o zezwolenie na pobyt w Niderlandach i Belgii zostały odrzucone ze względu na popełnienie przez niego zbrodni objętych zakresem art. 1F lit. a) konwencji genewskiej. Osoby te zaskarżyły przedmiotowe decyzje.

W wyroku Trybunał przede wszystkim orzekł, że z art. 27 ust. 1 dyrektywy 2004/38 wynika, że państwa członkowskie mogą przyjąć środki ograniczające swobodę przemieszczania się i pobytu obywateli Unii lub członków ich rodziny, bez względu na przynależność państwową, kierując się w szczególności względami porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego. Uznał on, że takie ograniczenie swobody przemieszczania się i pobytu obywatela Unii lub obywatela państwa trzeciego będącego członkiem rodziny takiego obywatela, wobec którego wydano w przeszłości decyzję o wykluczeniu z możliwości uzyskania statusu uchodźcy na podstawie art. 1F konwencji genewskiej lub art. 12 ust. 2 dyrektywy 2011/95²⁷ może być objęte pojęciem „środków podjętych ze względów porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego” w rozumieniu

26] Konwencja dotycząca statusu uchodźców, podpisana w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r. [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, s. 137, nr 2545 (1954)]. Artykuł 1F tej konwencji stanowi:

„Postanowienia niniejszej konwencji nie mają zastosowania do osoby, w stosunku do której istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że: a) dokonała zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennej lub zbrodni przeciwko ludzkości w rozumieniu aktów międzynarodowych opracowanych dla ustanowienia przepisów odnoszących się do tych zbrodni [...]”.

27] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (Dz.U. 2011, L 337, s. 9).

art. 27 ust. 2 akapit pierwszy dyrektywy 2004/38. Przypominał on jednak, że środki uzasadnione względami porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego mogą być podejmowane jedynie po dokonaniu przez właściwe organy krajowe oceny, w każdym konkretnym przypadku, czy indywidualne zachowanie danej osoby stanowi aktualnie rzeczywiste i wystarczająco poważne zagrożenie dla jednego z podstawowych interesów społeczeństwa. W konsekwencji okoliczność, że wobec takiej osoby, która zwraca się o udzielenie prawa pobytu na terytorium państwa członkowskiego, w przeszłości wydano decyzję o wykluczeniu możliwości uzyskania statusu uchodźcy na podstawie ww. artykułu konwencji lub art. 12 ust. 2 dyrektywy 2011/95, nie pozwala właściwym organom tego państwa członkowskiego na automatyczne stwierdzenie, że sama jej obecność na tym terytorium stanowi – niezależnie od tego, czy istnieje ryzyko powrotu do przestępstwa – rzeczywiste, aktualne i dostatecznie poważne zagrożenie dla jednego z podstawowych interesów społeczeństwa, które może uzasadnić przyjęcie środków ze względów porządku publicznego lub bezpieczeństwa publicznego.

Stwierdzenie istnienia takiego zagrożenia powinno bowiem, jak stwierdził Trybunał, być oparte na przeprowadzonej przez właściwe organy przyjmującego państwa członkowskiego ocenie indywidualnego zachowania danej osoby, z uwzględnieniem ustaleń zawartych w decyzji o wykluczeniu możliwości uzyskania statusu uchodźcy i elementów, na jakich decyzja ta jest oparta, w szczególności charakteru i wagi zarzucanych tej osobie zbrodni lub innych czynów, poziomu jej indywidualnego zaangażowania przy ich popełnieniu, ewentualnego występowania okoliczności uzasadniających zwolnienie z odpowiedzialności karnej, a także ewentualnego istnienia wyroku skazującego. W ramach tej całościowej oceny należy także uwzględnić okres, jaki upłynął od zarzucanego popełnienia tych zbrodni lub innych czynów, a także późniejsze zachowanie wspomnianej osoby, w szczególności kwestię, czy to zachowanie wskazuje, że nadal przejawia ona postawę naruszającą podstawowe wartości, o których mowa w art. 2 i 3 TUE, w sposób, który mógłby zakłócić spokój i fizyczne bezpieczeństwo ludności. Sama okoliczność, że zachowanie w przeszłości tej osoby wpisuje się w konkretny kontekst historyczno-społeczny jego kraju pochodzenia, który nie może powtórzyć się w przyjmującym państwie członkowskim, nie uniemożliwia takiego stwierdzenia.

Trybunał wyjaśnił ponadto, że zgodnie z zasadą proporcjonalności właściwe organy przyjmującego państwa członkowskiego powinny ponadto wyważyć, z jednej strony, zagrożenie, jakie indywidualne zachowanie danej osoby stanowi dla podstawowych interesów społeczeństwa państwa przyjmującego, oraz, z drugiej strony, ochronę praw, jakie obywatele Unii i członkowie ich rodziny wywodzą z dyrektywy.

2. Prawo stałego pobytu obywateli państw trzecich będących członkami rodziny obywatela Unii

W tej dziedzinie należy przedstawić pięć wyroków. Znajduje się wśród nich wyrok **Coman i in.** (C-673/16, [EU:C:2018:385](#)), który został bardziej szczegółowo omówiony w części II „Prawa podstawowe” niniejszego sprawozdania.

W dniu 8 maja 2018 r., w wyroku **K.A. i in. (łączenie rodzin w Belgii)** (C-82/16, [EU:C:2018:308](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby objaśnił *poходne prawo pobytu, na które na podstawie art. 20 TFUE mogą powoływać się obywatele państw trzecich będący członkami rodziny obywatela Unii, który nigdy nie skorzystał z przysługującego mu prawa do swobodnego przemieszczania się*. Postępowanie główne dotyczyło kilkorga obywateli państw trzecich, którzy złożyli wnioski o zezwolenie na pobyt w celu łączenia rodzin jako: pozostający na utrzymaniu zstępnego obywatela belgijskiego, rodzic małoletniego dziecka będącego obywatelem belgijskim lub partner życiowy legalnie zamieszkujący z obywatelem belgijskim i pozostający z nim w stabilnym związku. Wnioski te nie zostały uwzględnione ze względu na fakt, że wobec zainteresowanych osób były wydane decyzje zakazujące im wjazdu na terytorium, które to decyzje nadal obowiązywały, a niektóre z nich były uzasadnione względami zagrożenia dla porządku publicznego.

Trybunał w pierwszej kolejności orzekł, że art. 20 TFUE stoi na przeszkodzie praktyce państwa członkowskiego polegającej na odrzucaniu takich wniosków z tego jedynie powodu, że dany obywatel państwa trzeciego jest objęty zakazem wjazdu na dane terytorium, bez zbadania, czy obywatel Unii i tenże obywatel państwa trzeciego nie pozostają w stosunku zależności tego rodzaju, że w przypadku odmowy przyznania pochodnego prawa pobytu obywatelowi państwa trzeciego ów obywatel Unii byłby w praktyce zmuszony do opuszczenia terytorium Unii w celu towarzyszenia członkowi rodziny w jego państwie pochodzenia, i w ten sposób pozbawiony możliwości skutecznego korzystania z istoty praw przysługujących mu w związku z posiadanym przez niego statusem.

Po drugie, Trybunał określił okoliczności, w których taki stosunek zależności może się urzeczywistnić. Trybunał podkreślił, że w przeciwieństwie do małoletnich (zwłaszcza małych dzieci) osoba dorosła jest w zasadzie w stanie prowadzić życie niezależne od członków rodziny. Jeżeli obywatel Unii jest osobą pełnoletnią, to stosunek zależności, który może uzasadniać przyznanie danemu obywatelowi państwa trzeciego pochodnego prawa pobytu, należy wziąć pod uwagę tylko w wyjątkowych wypadkach, w których – w świetle wszystkich istotnych okoliczności – zainteresowana osoba w żaden sposób nie może zostać oddzielona od członka rodziny, w zależności od którego pozostaje. Natomiast jeżeli obywatel Unii jest osobą małoletnią, to oceny istnienia takiego stosunku zależności należy dokonywać przy uwzględnieniu, w nadrzędnym interesie dziecka, wszystkich okoliczności danego przypadku, w szczególności wieku dziecka, stopnia jego rozwoju psychicznego i emocjonalnego, siły związku uczuciowego z każdym z rodziców, a także ryzyka, jakie dla równowagi tego dziecka stanowiłaby rozłąka z rodzicem będącym obywatelem państwa trzeciego.

Po trzecie, Trybunał podkreślił, w kontekście sprawy w postępowaniu głównym, brak znaczenia pewnych elementów do celów przyznania danemu obywatelowi państwa trzeciego pochodnego prawa pobytu. I tak nie ma znaczenia okoliczność, że stosunek zależności, na który powołuje się obywatel państwa trzeciego, powstał już po wydaniu wobec niego decyzji o zakazie wjazdu. Nie ma również znaczenia okoliczność, że w chwili złożenia przez obywatela państwa trzeciego wniosku o wydanie zezwolenia na pobyt do celów łączenia rodzin decyzja o zakazie była ostateczna lub że była ona uzasadniona niezastosowaniem się do zobowiązania do powrotu. Ponadto, jeżeli taką decyzję uzasadniały względy porządku publicznego, nie mogą one automatycznie prowadzić do odmowy przyznania pochodnego prawa pobytu. Odmowa taka musi opierać się na konkretnej ocenie wszystkich okoliczności sprawy, przeprowadzonej w świetle zasady proporcjonalności, nadrzędnego interesu dziecka oraz praw podstawowych, z której wynika, że zainteresowany stanowi faktyczne, aktualne i wystarczająco poważne zagrożenie dla porządku publicznego.

Po czwarte, Trybunał orzekł, że zgodnie z dyrektywą 2008/115²⁸ nie można wydać decyzji nakazującej powrót obywatela państwa trzeciego, wobec którego wydano już – nadal pozostające w mocy – decyzję nakazującą powrót wraz z zakazem wjazdu, bez uwzględnienia poszczególnych aspektów związanych z jego życiem rodzinnym, w szczególności interesu jego małoletniego dziecka, o których wspomniał on we wniosku o wydanie zezwolenia na pobyt do celów łączenia rodzin złożonym już po wydaniu tego zakazu wjazdu, z wyjątkiem sytuacji, gdy okoliczności te mogły zostać wskazane przez niego na wcześniejszym etapie.

W przedmiocie pochodnego prawa pobytu, na które mogą powoływać się obywatele państw trzecich jako członkowie rodziny obywatela Unii zamieszkującego w państwie członkowskim, którego przynależność państwową posiada, Trybunał wypowiedział się również w dwóch innych sprawach. Sprawa **Altiner i Ravn** (C-230/17, [EU:C:2018:497](#)), zakończona wyrokiem z dnia 27 czerwca 2018 r., dotyczyła wniosku o wydanie dokumentu pobyтового złożonego w Danii przez dziecko będące obywatelem tureckim jako członka rodziny duńskiej małżonki jego ojca po powrocie do Danii po dwuletnim pobycie w Szwecji. W wyroku **Banger** (C-89/17,

28| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (Dz.U. 2008, L 348, s. 98).

[EU:C:2018:570](#)) z dnia 12 lipca 2018 r. będąca obywatelką Republiki Południowej Afryki partnerka obywatela Zjednoczonego Królestwa wystąpiła o kartę pobytu w Zjednoczonym Królestwie, gdy powrócili oni do tego państwa członkowskiego po kilkuletnim pobycie w Niderlandach.

W żadnej z tych spraw nie miała zastosowania dyrektywa 2004/38, ponieważ reguluje ona jedynie warunki wjazdu i pobytu obywatela Unii na terytorium państw członkowskich innych niż państwo, którego obywatelstwo posiada, i nie daje ona podstaw do przyznania pochodnego prawa pobytu obywatelom państw trzecich będących członkami rodziny obywatela Unii w państwie członkowskim, którego obywatelstwo ów obywatel Unii posiada. Podstawą takiego pochodnego prawa pobytu może jednak w tym przypadku być art. 21 ust. 1 TFUE. Trybunał przypomniał zatem, że nawet jeżeli dyrektywa 2004/38 nie obejmuje przypadku powrotu rzeczonoego obywatela Unii do państwa członkowskiego jego przynależności państwowej, powinna być ona stosowana w drodze analogii.

W związku z tym, w świetle w szczególności dyrektywy 2004/38, Trybunał w wyroku w sprawie Altiner i Ravn zbadał szczególną przesłankę przewidzianą w prawie duńskim, zgodnie z którą wjazd na terytorium tego państwa obywatela państwa trzeciego będącego członkiem rodziny obywatela powracającego do Danii po skorzystaniu przez niego z prawa do swobodnego przemieszczania się lub złożenie wniosku o wydanie dokumentu pobytowego powinno nastąpić „w naturalnej konsekwencji” powrotu danego obywatela Unii do rzeczonoego państwa członkowskiego. Organy duńskie oddaliły wniosek o wydanie dokumentu pobytowego złożony przez będącego obywatelem tureckim syna małżonka obywatelki duńskiej z tego powodu, że został on złożony około dziewięć miesięcy po powrocie pary do Danii.

Trybunał przede wszystkim stwierdził, że w sytuacji gdy w związku z efektywnym pobylem obywatela Unii w państwie członkowskim innym niż to, którego przynależność państwową posiada, rozwinęło lub umocniło się życie rodzinne, skuteczność (effet utile) praw, które obywatel Unii wywodzi z art. 21 ust. 1 TFUE, wymaga, by to życie rodzinne mogło toczyć się dalej po jego powrocie do państwa członkowskiego jego przynależności państwowej poprzez przyznanie pochodnego prawa pobytu zainteresowanemu członkowi rodziny. Ponadto na mocy dyrektywy 2004/38 pochodne prawo pobytu, przyznane członkom rodziny obywatela Unii, nie jest uzależnione od spełnienia warunku, że wjadą oni na terytorium państwa członkowskiego w określonym terminie po wjeździe tego obywatela Unii.

Jednakże do celów przyznania takiego pochodnego prawa pobytu na podstawie art. 21 ust. 1 TFUE właściwe organy państwa członkowskiego, którego przynależność państwową posiada obywatel Unii, są uprawnione do sprawdzenia, czy takie życie rodzinne nie zostało przerwane przed wjazdem obywatela państwa trzeciego na terytorium kraju. W tym zakresie zainteresowane państwo członkowskie może wziąć pod uwagę – jako zwykłą wskazówkę – okoliczność, że członek rodziny wjechał na jego terytorium po upływie znacznego okresu po powrocie obywatela Unii. Właściwe organy powinny jednak, w ramach całościowej oceny, uwzględnić również inne istotne elementy, w tym te, które mogą wykazać, że mimo odstępu czasowego między powrotem do rzeczonoego państwa obywatela Unii a wjazdem do tego samego państwa członkowskiego członka jego rodziny życie rodzinne zbudowane i umocnione w przyjmującym państwie członkowskim nie ustało.

W wyroku z dnia 12 lipca 2018 r., Banger, Trybunał orzekł, że o ile państwo członkowskie, którego obywatel Unii posiada przynależność państwową, nie ma obowiązku uznania prawa wjazdu i pobytu będącego obywatelem państwa trzeciego niezarejestrowanego partnera, z którym obywatel Unii pozostaje w stałym związku, o tyle to państwo członkowskie ma obowiązek ułatwienia uzyskania takiego zezwolenia na pobyt.

Trybunał wskazał, że obywatel państwa trzeciego pozostający w takim stałym, należycie poświadczonym związku z obywatelem Unii, który skorzystał ze swobody przemieszczania się i który powraca do państwa członkowskiego, którego przynależność państwową posiada, by w nim przebywać, nie powinien w związku z powrotem tego obywatela Unii do tego ostatniego państwa członkowskiego spotkać się z traktowaniem mniej korzystnym niż to, które jest przewidziane w dyrektywie 2004/38 dla obywatela państwa trzeciego

pozostającego w stałym, należycie poświadczonym związku z obywatelem Unii korzystającym ze swobody przemieszczania się w państwach członkowskich innych niż to, którego przynależność państwową posiada. I tak art. 3 ust. 2 lit. b) tej dyrektywy stanowi, w odniesieniu do partnera, z którym obywatel Unii pozostaje w takim związku, że przyjmujące państwo członkowskie „ułatwia”, zgodnie ze swym ustawodawstwem krajowym, wjazd i pobyt tego partnera. Tym samym, w braku zastosowania rzeczony dyrektywy w drodze analogii, obywatel Unii zostałby odwiedziony od opuszczenia państwa członkowskiego, którego przynależność państwową posiada, w celu skorzystania z przysługującego mu na podstawie art. 21 ust. 1 TFUE prawa pobytu w innym państwie członkowskim z tego względu, że nie miałby pewności, czy po powrocie do państwa członkowskiego swego pochodzenia mógłby dalej prowadzić wspólne życie z bliskimi członkami rodziny, zbudowane lub umocnione w przyjmującym państwie członkowskim w trakcie efektywnego pobytu.

Trybunał dodał, że państwa członkowskie powinny przewidzieć możliwość uzyskania przez partnera obywatela Unii decyzji w przedmiocie jego wniosku, opartej na szczegółowej analizie jego osobistej sytuacji i – w razie odmowy – uzasadnionej. W ramach tej analizy na właściwym organie ciąży obowiązek uwzględnienia różnych czynników, które mogą mieć znaczenie w zależności od konkretnego przypadku. O ile państwa członkowskie dysponują szerokim zakresem uznania co do wyboru czynników, które powinny zostać wzięte pod uwagę, o tyle powinny one zapewnić, by ich ustawodawstwa zawierały kryteria, które są zgodne ze zwykłym rozumieniem określenia „ułatwia” zawartego w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. b) dyrektywy 2004/38 i które nie pozbawiają tego przepisu skuteczności (effet utile). Ponadto zainteresowanym obywatelom państw trzecich powinien przysługiwać środek zaskarżenia do celów zakwestionowania wydanej wobec nich decyzji o odmowie udzielenia zezwolenia na pobyt, jako że przepisy dyrektywy 2004/38 należy poddawać wykładni zgodnej z wymogami wynikającymi z art. 47 karty. W tym kontekście sąd krajowy powinien sprawdzić, czy ustawodawstwo krajowe i jego stosowanie nie wykroczyły poza granice wyznaczonego w rzeczony dyrektywie zakresu uznania, oraz, w szczególności, czy decyzja odmowna opiera się na wystarczająco solidnej podstawie faktycznej i czy były przestrzegane gwarancje proceduralne²⁹.

Wreszcie, w wyroku **Diallo** (C-246/17, [EU:C:2018:499](#)), wydanym w dniu 27 czerwca 2018 r., Trybunał dostarczył wskazówek w kwestii terminu, w jakim decyzje dotyczące wydania karty pobytu członka rodziny obywatela Unii powinny zostać wydane i doręczone zgodnie z art. 10 ust. 1 dyrektywy 2004/38, jak również konsekwencji przekroczenia ustanowionego terminu. W omawianej sprawie obywatel Gwinei złożył, jako wstępny dziecka posiadającego obywatelstwo niderlandzkie i zamieszkałego w Belgii, wniosek o wydanie karty pobytu członka rodziny obywatela Unii. Organy belgijskie nie uwzględniły tego wniosku, zaś decyzję doręczyły mu sześć miesięcy i dziewięć dni po złożeniu wniosku. Po stwierdzeniu przez sąd nieważności tej decyzji z powodu braku uzasadnienia organy belgijskie wydały nową decyzję odmowną prawie rok po złożeniu wniosku. Zgodnie z orzecznictwem krajowym, mającym zdaniem państwa belgijskiego zastosowanie w tym przypadku wobec braku szczególnych przepisów prawa Unii w tym zakresie, organy krajowe dysponują, po stwierdzeniu przez sąd nieważności wydanej przez nie pierwotnej decyzji, nowym sześciomiesięcznym terminem w rozumieniu art. 10 ust. 1 dyrektywy 2004/38 w celu ustosunkowania się do wniosku. Zainteresowany zaskarżył tę decyzję, twierdząc między innymi, że przyznanie właściwemu organowi krajowemu kolejnego sześciomiesięcznego terminu w następstwie stwierdzenia nieważności pierwszej decyzji pozbawia skuteczności (effet utile) art. 10 ust. 1 dyrektywy 2004/38.

Trybunał uściślił, że organy krajowe powinny, w przewidzianym w art. 10 ust. 1 dyrektywy 2004/38 wiążącym terminie sześciu miesięcy od dnia złożenia wniosku o wydanie karty pobytu, zbadać wniosek, wydać decyzję, doręczyć tę – pozytywną lub negatywną – decyzję oraz, w stosownym przypadku, dostarczyć wspomnianą

29] W tej kwestii warto również wspomnieć o wyroku **Coman i in.** (C-673/16, [EU:C:2018:385](#)), przedstawionym w części II.3.1 „Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego”, w którym Trybunał również wypowiedział się w przedmiocie pochodnego prawa pobytu, na które na podstawie art. 21 TFUE może powoływać się obywatel państwa trzeciego jako małżonek obywatela Unii, w sytuacji gdy małżonkowie są tej samej płci.

kartę pobytu wnioskodawcy. W odniesieniu do konsekwencji przekroczenia tego sześciomiesięcznego terminu Trybunał zauważył, że przedmiotowa karta pobytu nie może zostać wydana obywatelowi państwa trzeciego, który nie spełnia określonych w dyrektywie 2004/38 warunków jej uzyskania. W tych okolicznościach, o ile nic nie stoi na przeszkodzie temu, by ustawodawstwo krajowe przewidywało, że brak działania ze strony właściwego organu w okresie sześciu miesięcy od dnia złożenia wniosku oznacza decyzję odmowną, o tyle sama treść dyrektywy 2004/38 sprzeciwia się uznaniu tego milczenia za decyzję o uwzględnieniu wniosku. W związku z tym właściwe organy krajowe nie mogą być zobowiązane do wydania z urzędu karty pobytu członka rodziny obywatela Unii, jeżeli sześciomiesięczny termin został przekroczony, bez uprzedniego stwierdzenia, że zainteresowany spełnia warunki przebywania w przyjmującym państwie członkowskim zgodnie z prawem Unii.

Wreszcie, jeśli chodzi o skutki sądowego stwierdzenia nieważności decyzji o odmowie wydania karty pobytu, Trybunał orzekł, że w takim przypadku organy są zobowiązane do wydania nowej decyzji w rozsądnym terminie, który w żadnym wypadku nie może przekroczyć terminu określonego w art. 10 ust. 1 dyrektywy 2004/38. Zasada skuteczności, jak również cel szybkości związany z dyrektywą 2004/38 stoją bowiem na przeszkodzie temu, by organy krajowe automatycznie dysponowały nowym sześciomiesięcznym terminem po stwierdzeniu przez sąd nieważności pierwszej decyzji o odmowie wydania karty pobytu. Trybunał w tej kwestii podkreślił, że takie automatyczne rozpoczęcie nowego sześciomiesięcznego terminu mogłoby nadmiernie utrudnić wykonanie prawa członka rodziny obywatela Unii do uzyskania decyzji w sprawie złożonego przez niego wniosku o wydanie karty pobytu.

3. Ekstradycja obywatela Unii do państwa trzeciego

W wyrokach **Pisciotti** (C-191/16, [EU:C:2018:222](#)) i **Raugevicius** (C-247/17, [EU:C:2018:898](#)), wydanych odpowiednio w dniu 10 kwietnia 2018 r. w dniu 13 listopada 2018 r., wielka izba Trybunału zbadała, czy w świetle zasad niedyskryminacji ze względu na przynależność państwową oraz swobody przemieszczania się i pobytu obywateli Unii obywatele innego państwa członkowskiego powinni korzystać z normy państwa zamieszkania, która zakazuje ekstradycji obywateli krajowych. Pytanie to pojawiło się w sprawie *Pisciotti* w kontekście stosowania porozumienia o ekstradycji między Unią a Stanami Zjednoczonymi Ameryki³⁰ (zwanego dalej „porozumieniem UE–USA”) oraz w sprawie *Raugevicius*, przy braku umowy z będącym autorem wniosku państwem trzecim, w przedmiocie wykonania kary pozbawienia wolności.

W sprawie *Pisciotti* zainteresowany, obywatel włoski, został oskarżony w Stanach Zjednoczonych Ameryki o udział w uzgodnieniach antykonkurencyjnych w dziedzinie sprzedaży przewodów morskich. Został on zatrzymany w Niemczech w trakcie międzylądowania w ramach lotu z Nigerii do Włoch. Na podstawie porozumienia UE–USA o ekstradycji został on wydany do Stanów Zjednoczonych, gdzie następnie został skazany. R. Pisciotti wniósł w Niemczech powództwo, domagając się zasądzenia od tego państwa odszkodowania. Jego zdaniem Niemcy naruszyły prawo Unii, a dokładniej ogólną zasadę niedyskryminacji, odmawiając mu dobrodziejstwa zakazu ekstradycji przewidzianego w niemieckiej ustawie zasadniczej w odniesieniu do każdego obywatela Niemiec.

30| Porozumienie między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki o ekstradycji z dnia 25 czerwca 2003 r. (Dz.U. 2003, L 181, s. 27 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 6, s. 161; sprostowanie Dz.U. 2008, L 193, s. 20).

Powołując się na swój wyrok *Petruhhin*³¹, Trybunał przede wszystkim przypomniał, że o ile w braku umowy o ekstradycji przepisy dotyczące ekstradycji należą do kompetencji państw członkowskich, o tyle sytuacje objęte zakresem stosowania art. 18 TFUE w związku z postanowieniami traktatu FUE dotyczącymi obywatelstwa Unii obejmują sytuacje związane z wykonywaniem określonej w art. 21 TFUE swobody przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich. W konsekwencji, w sytuacji gdy obywatel Unii objęty wnioskiem o ekstradycję do Stanów Zjednoczonych został zatrzymany w celu ewentualnego wykonania tego wniosku w państwie członkowskim innym niż to, którego jest obywatelem, sytuacja tego obywatela jest objęta zakresem stosowania tego prawa, gdy wspomniany obywatel wykonał przysługujące mu prawo do swobodnego przemieszczania się w Unii i gdy wspomniany wniosek o ekstradycję został wykonany w ramach porozumienia UE–USA.

Zauważywszy w tej kwestii, że porozumienie UE–USA nie stoi na przeszkodzie temu, by porozumienie o ekstradycji Niemcy–Stany Zjednoczone umożliwiło Niemcom odmowę ekstradycji własnych obywateli, Trybunał zaznaczył, że takie uprawnienie państwa członkowskiego powinno jednak być wykonywane zgodnie z prawem pierwotnym, a w szczególności z postanowieniami traktatu FUE w dziedzinie równego traktowania i swobodnego przemieszczania się obywateli Unii. W tej kwestii uznał on, że nierówne traktowanie polegające na zezwoleniu na ekstradycję obywatela Unii będącego obywatelem państwa członkowskiego innego niż wezwane państwo członkowskie, podczas gdy ekstradycja własnych obywateli nie jest dozwolona, skutkuje ograniczeniem swobody przemieszczania się w rozumieniu art. 21 TFUE. Ograniczenie takie powinno być oparte na obiektywnych względach i być proporcjonalne do prawnie uzasadnionego celu. Cel w postaci zapobiegania ryzyku bezkarności osób, które popełniły przestępstwo, powinien być uznany za uzasadniony w prawie Unii.

W odniesieniu do wymogu proporcjonalności Trybunał orzekł, że rozwiązanie wypracowane w wyroku *Petruhhin*, w kontekście braku umowy międzynarodowej, może mieć zastosowanie również w sytuacji, gdy porozumienie UE–USA daje wezwanemu państwu członkowskiemu prawo do niewydawania własnych obywateli. A zatem takie państwo członkowskie, do którego zwrócono się z wnioskiem o ekstradycję obywatela innego państwa członkowskiego, powinno powiadomić państwo członkowskie, którego obywatelem jest ta osoba, i w danym wypadku na żądanie tego ostatniego państwa członkowskiego przekazać mu tego obywatela zgodnie z przepisami decyzji ramowej Rady 2002/584³², pod warunkiem że to ostatnie państwo członkowskie jest zgodnie ze swym prawem krajowym właściwe, aby prowadzić przeciwko tej osobie postępowanie o czyny popełnione poza jego terytorium. Trybunał orzekł zatem, w świetle okoliczności rozpatrywanej sprawy, że art. 18 i 21 TFUE należy interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie temu, by wezwane państwo członkowskie ustanowiło rozróżnienie na podstawie normy prawa konstytucyjnego między własnymi obywatelami a obywatelami pozostałych państw członkowskich i udzieliło zgody na tę ekstradycję, podczas gdy nie udziela zgody na ekstradycję własnych obywateli, jeżeli uprzednio umożliwiło właściwym organom państwa członkowskiego, którego ta osoba jest obywatelem, zażądanie przekazania tego obywatela w ramach europejskiego nakazu aresztowania, a to ostatnie państwo członkowskie nie podjęło żadnych działań w tym względzie.

Trybunał zastosował również orzecznictwo *Petruhhin* w wyroku *Raugevicius* z dnia 13 listopada 2018 r. w kontekście wniosku o ekstradycję w celu wykonania kary w przypadku braku przepisów prawa Unii regulujących ekstradycję obywateli państw członkowskich do Rosji. Sprawa dotyczyła wniosku o ekstradycję obywatela litewskiego i rosyjskiego, skierowanego przez organy rosyjskie do organów fińskich do celów wykonania kary czterech lat pozbawienia wolności. Ponieważ prawo fińskie zakazywało ekstradycji poza

31| Wyrok Trybunału z dnia 6 września 2016 r., *Petruhhin* (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)).

32| Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi (Dz.U. 2002, L 190, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 9, t. 6, s. 34).

Unię wyłącznie obywateli fińskich, zainteresowany sprzeciwił się swojej ekstradycji na tej podstawie, że od dawna mieszka w Finlandii i że dwoje jego dzieci, będących obywatelami Finlandii, zamieszkuje w tym państwie członkowskim. Fiński sąd rozpatrujący wniosek o wydanie opinii w przedmiocie istnienia przeszkody prawnej dla ekstradycji zastanawiał się między innymi, czy zasady określone przez Trybunał w wyroku *Petruhhin* stosują się również do wniosku o ekstradycję w celu wykonania kary.

Podobnie jak w sprawie *Pisciotti* Trybunał orzekł, że nierówne traktowanie polegające na zezwoleniu na ekstradycję obywatela Unii, który jest obywatelem państwa członkowskiego innego niż wezwane państwo członkowskie, podczas gdy ekstradycja własnych obywateli przez to państwo członkowskie nie jest dozwolona, skutkuje ograniczeniem swobody przemieszczania się w rozumieniu art. 21 TFUE, które może być uzasadnione jedynie w przypadku, gdy jest oparte na obiektywnych względach i proporcjonalne do słusznego celu realizowanego przez prawo krajowe. Ponieważ ekstradycja ma na celu osiągnięcie uzasadnionego celu, jakim jest uniknięcie ryzyka bezkarności, Trybunał zauważył następnie, że brak ekstradycji własnych obywateli przez państwo członkowskie w celu wykonania kary jest zasadniczo kompensowany przez mechanizmy umożliwiające tym obywatelom odbycie kary na terytorium krajowym. Ponieważ prawo fińskie przewiduje tę ostatnią możliwość, Trybunał zbadał, czy istnieją środki alternatywne wobec ekstradycji obywatela innego państwa członkowskiego, które w mniejszym stopniu naruszałaby jego swobodę przemieszczania się.

W tym kontekście Trybunał podkreślił, że jeżeli w braku przepisów prawa Unii regulujących ekstradycję obywateli państw członkowskich do Rosji państwa członkowskie zachowują kompetencje do przyjmowania takich przepisów, to te same państwa członkowskie są zobowiązane do wykonywania tych kompetencji zgodnie z prawem Unii, w szczególności z art. 18 i 21 TFUE. I tak, skoro obywatele wezwanego państwa członkowskiego oraz obywatele innych państw członkowskich mający stałe miejsce zamieszkania w tym państwie członkowskim, którzy wykazują zatem pewien stopień integracji, znajdują się w porównywalnej sytuacji, wezwane państwo członkowskie jest zobowiązane do zapewnienia tym ostatnim takiego samego traktowania w zakresie ekstradycji jak w przypadku własnych obywateli. Taki obywatel Unii powinien więc mieć możliwość skorzystania z normy, która zakazuje temu państwu członkowskiemu ekstradycji obywateli krajowych, oraz mieć możliwość, na takich samych warunkach jak obywatele danego państwa członkowskiego, odbycia kary na terytorium wezwanego państwa członkowskiego.

Trybunał przypomniał wreszcie, że w przypadku gdy wezwane państwo członkowskie zamierza dokonać ekstradycji obywatela innego państwa członkowskiego, który nie zamieszkuje stale na jego terytorium, to pierwsze państwo członkowskie musi upewnić się, że ekstradycja nie naruszy praw zagwarantowanych w karcie, w szczególności w jej art. 19.

IV. Postanowienia instytucjonalne

W wyroku ***Francja/Parlament (wykonywanie uprawnień budżetowych)*** (C-73/17, [EU:C:2018:787](#)), wydanym w dniu 2 października 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła, że *Parlament Europejski może wykonywać część swoich uprawnień budżetowych w Brukseli, a nie w Strasburgu, jeżeli wymagają tego imperatywy związane z prawidłowym przebiegiem procedury budżetowej*. W sprawie tej Republika Francuska, popierana przez Wielkie Księstwo Luksemburga, zwróciła się do Trybunału o stwierdzenie nieważności niektórych aktów Parlamentu dotyczących przyjęcia budżetu ogólnego Unii na rok 2017, ponieważ zostały one przyjęte na dodatkowej sesji

plenarnej w Brukseli. Zdaniem Republiki Francuskiej zgodnie z jedynym artykułem lit. a) Protokołu w sprawie siedzib instytucji³³ Parlament powinien wykonywać wszystkie uprawnienia budżetowe przyznane mu w art. 314 TFUE w czasie zwyczajnych sesji plenarnych odbywających się w Strasburgu.

W swoim wyroku Trybunał przypomniał, że Parlament jest zobowiązany do korzystania z przyznanych mu uprawnień budżetowych w zgodzie z traktatami oraz aktami przyjętymi na ich mocy.

I tak, po pierwsze, instytucja ta powinna przestrzegać protokołu w sprawie siedzib instytucji, który stanowi integralną część traktatów.

Po drugie, Parlament jest zobowiązany do przestrzegania przy wykonywaniu na posiedzeniu plenarnym przysługujących mu uprawnień budżetowych etapów i terminów wyznaczonych mu w traktacie, aby zapewnić przyjęcie rocznego budżetu Unii przed końcem roku poprzedzającego dany rok budżetowy. Zatem, jeżeli Parlament nie zdoła przyjąć w drugim czytaniu wspólnego projektu rocznego budżetu w terminie czternastu dni określonym w art. 314 ust. 6 TFUE lub gdy Rada odrzuci ten projekt w tymże terminie, procedura budżetowa powinna rozpocząć się w całości od nowa, a Parlament w takiej sytuacji traci ponadto swoje prerogatywy wynikające z art. 314 ust. 7 lit. d) TFUE pozwalające mu, w przypadku odrzucenia przez Radę wspólnego projektu rocznego budżetu, na samodzielne przyjęcie budżetu większością kwalifikowaną w dodatkowym głosowaniu. Taki brak decyzji Parlamentu pozwoliłby również Radzie na samodzielne przyjęcie wspólnego projektu rocznego budżetu. Dla przejrzystości i demokratycznej legitymacji działań podejmowanych przez Unię szczególnie ważne jest, by Parlament podejmował decyzje w sprawie tego projektu na posiedzeniu plenarnym.

Po trzecie, protokół w sprawie siedzib instytucji oraz postanowienia traktatu regulujące procedurę budżetową mają tę samą rangę prawną. W związku z tym wymogi wynikające z protokołu nie mogą jako takie mieć pierwszeństwa przed tymi wynikającymi z traktatu i odwrotnie. Należy je stosować w zależności od konkretnego przypadku z poszanowaniem konieczności wzajemnego pogodzenia tych wymogów i właściwej równowagi pomiędzy nimi. Zatem, o ile Parlament ma obowiązek wykonywać swoje uprawnienia budżetowe podczas zwyczajnej sesji plenarnej w Strasburgu, o tyle obowiązek ten, wynikający z protokołu w sprawie siedzib instytucji, nie może stanowić przeszkody dla przeprowadzenia debaty i głosowania nad rocznym budżetem na dodatkowej sesji plenarnej w Brukseli, jeśli takie są imperatywy związane z właściwym przebiegiem procedury budżetowej. Do Parlamentu należy dążenie do tego pogodzenia, w odniesieniu do którego dysponuje on uprawnieniami dyskrecyjnymi, których źródłem są imperatywy związane z prawidłowym przebiegiem procedury budżetowej.

Kontrola ze strony Trybunału dotyczy zatem jedynie kwestii, czy Parlament, wykonując część swoich uprawnień budżetowych na dodatkowej sesji plenarnej, dopuścił się w tym względzie błędów w ocenie. W sprawie tej Trybunał uznał, że Parlament nie popełnił błędu w ocenie, gdy ustalał swój kalendarz zwyczajnych sesji plenarnych i wpisał debatę i głosowanie nad wspólnym projektem rocznego budżetu Unii na rok budżetowy 2017 do porządku dziennego dodatkowej sesji plenarnej, która odbyła się w Brukseli w dniach 30 listopada i 1 grudnia 2016 r. W tym kontekście Trybunał stwierdził również, że przewodniczący Parlamentu nie popełnił błędu w ocenie, stwierdzając na rzeczonym posiedzeniu plenarnym, że roczny budżet Unii na rok budżetowy 2017 został ostatecznie przyjęty.

33] Protokół (nr 6) w sprawie ustalenia siedzib instytucji i niektórych organów, jednostek organizacyjnych i służb Unii Europejskiej, załączony do traktatów UE, FUE i EWEA (Dz.U. 2008, C 115, s 265).

V. Prawo Unii i prawo krajowe

W wyroku **Smith** (C-122/17, [EU:C:2018:631](#)), ogłoszonym w dniu 7 sierpnia 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła, że sąd krajowy, przed którym toczy się spór pomiędzy jednostkami i który nie jest w stanie dokonać wykładni przepisów swego prawa krajowego sprzecznych z przepisem dyrektywy 90/232³⁴ spełniającym wszystkie przesłanki wymagane do wywarcia skutku bezpośredniego, nie jest zobowiązany, jedynie na podstawie prawa Unii, odstąpić od stosowania tych przepisów prawa krajowego oraz klauzuli znajdującej się zgodnie z nimi w umowie ubezpieczenia.

W sprawie tej Trybunał stanął w obliczu konieczności sprecyzowania skutków swego wyroku *Farrell*³⁵, w którym stwierdził, że przepisy krajowe przewidujące wyłączenie z obowiązkowego ubezpieczenia komunikacyjnego osób, którym nie zapewniono miejsc siedzących w pojeździe mechanicznym, są sprzeczne z art. 1 dyrektywy 90/232, i stwierdził, że rzeczony art. 1 spełnia wszystkie przesłanki wymagane do wywarcia skutku bezpośredniego. W tej kwestii sąd odsyłający zastanawiał się nad obowiązkami ciążącymi na mocy prawa Unii na sądzie krajowym, przed którym wytoczono powództwo w sporze między jednostkami, w przypadku gdy mające zastosowanie ustawodawstwo krajowe jest oczywiście niezgodne ze wspomnianymi przepisami tej dyrektywy.

Przypominając swoje utrwalone orzecznictwo, zgodnie z którym dyrektywa nie może sama z siebie tworzyć obowiązków po stronie jednostki, wobec czego nie można powoływać się na nią – jako taką – wobec jednostki, Trybunał orzekł, że sąd krajowy jest zobowiązany odstąpić od stosowania przepisu krajowego sprzecznego z dyrektywą jedynie wówczas, gdy dyrektywa ta jest powoływana wobec państwa członkowskiego, organów jego administracji, w tym władz lokalnych, lub instytucji i podmiotów, które podlegają zwierzchnictwu lub kontroli państwa lub którym państwo członkowskie powierzyło wykonywanie zadania leżącego w interesie publicznym i które dysponują w tym celu uprawnieniami wykraczającymi poza normy obowiązujące w stosunkach między jednostkami. Rozszerzenie możliwości powołania się na przepis nieprzetransponowanej lub nieprawidłowo transponowanej dyrektywy na dziedzinę stosunków między jednostkami jest bowiem dopuszczalne jedynie wtedy, gdy rzeczony przepis dyrektywy konkretyzuje ogólną zasadę prawa Unii. W takim wypadku to właśnie ogólna zasada, a nie dyrektywa ją konkretyzująca przyznaje jednostkom prawo, które może być powoływane jako takie, i które nawet w sporach pomiędzy jednostkami zobowiązuje sądy krajowe do odstąpienia od stosowania przepisów prawa krajowego sprzecznych z tą zasadą, jeżeli uważają one, że nie są w stanie zapewnić wykładni zgodnej tych przepisów.

Dyrektywa 90/232, przewidując w art. 1, w odniesieniu do ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem odnośnego pojazdu, obowiązek objęcia uszkodzeń ciała doznanych przez wszystkich pasażerów z wyłączeniem kierowcy, powstałych w związku z tym ruchem, nie konkretyzuje zasady ogólnej prawa Unii. W związku z tym na przepis ten, jeśli nie został transponowany lub nieprawidłowo transponowany, nie można powołać się bezpośrednio w sporze między jednostkami³⁶.

34] Trzecia dyrektywa Rady 90/232/EWG z dnia 14 maja 1990 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych (Dz.U. 1990, L 129, s. 33 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 6 t. 1, s. 249).

35] Wyrok Trybunału z dnia 19 kwietnia 2007 r., *Farrell* (C-356/05, [EU:C:2007:229](#)).

36] Nadal w związku z tą samą dyrektywą należy wspomnieć o sprawie *Juliana* (C-80/17, [EU:C:2018:661](#)), przedstawionej w części XIV.6 „Ubezpieczenie komunikacyjne”.

W dniu 4 grudnia 2018 r., wyrokiem *Minister for Justice and Equality i Commissioner of An Garda Síochána* (C-378/17, [EU:C:2018:979](#)) wielka izba Trybunału wypowiedziała się w kwestii, czy organ krajowy powołany na mocy ustawy w celu zapewnienia stosowania prawa Unii w konkretnej dziedzinie powinien móc odstąpić od stosowania przepisu prawa krajowego sprzecznego z prawem Unii. Spór w postępowaniu głównym dotyczył ustalenia górnej granicy wieku kandydata przy rekrutacji do krajowych służb policyjnych i ustalenia, czy granica ta stanowi dyskryminację zakazaną zarówno przez dyrektywę 2000/78³⁷, jak i przez irlandzkie ustawy transponujące tę dyrektywę. I tak, zgodnie z prawem irlandzkim, chociaż komisja ds. stosunków pracy (zwana dawniej „trybunałem ds. równości”) jest organem odpowiedzialnym za zapewnienie przestrzegania obowiązków wynikających z dyrektywy 2000/78, jedynie High Court (wysoki trybunał) jest właściwy do uwzględnienia wniosku o odstąpienie od stosowania lub do uchylenia przepisu prawa krajowego sprzecznego z prawem Unii.

W odpowiedzi na pytanie irlandzkiego sądu najwyższego dotyczące zasadniczo zgodności takiego ograniczenia z prawem Unii Trybunał wskazał przede wszystkim na rozróżnienie między możliwością odstąpienia od stosowania uregulowania prawa krajowego sprzecznego z prawem Unii w konkretnym przypadku a możliwością uchylenia takiego uregulowania z szerszym skutkiem tego rodzaju, że nie jest ono już ważne w żadnym celu. Chociaż to do państw członkowskich należy wyznaczenie sądów właściwych do kontrolowania ważności przepisu krajowego, Trybunał przypomniał jednak, że sądy krajowe odpowiedzialne za stosowanie przepisów prawa Unii mają obowiązek zapewnienia pełnej skuteczności tych przepisów, w razie konieczności poprzez odstąpienie z własnej inicjatywy od stosowania wszelkich sprzecznych z nimi przepisów prawa krajowego, bez potrzeby zwracania się o ich uprzednie uchylenie w drodze prawodawczej lub oczekiwania na to uchylenie w ramach innej procedury konstytucyjnej. Zasada pierwszeństwa prawa Unii nakłada bowiem na wszystkie organy państwa członkowskiego, nie tylko na sądy, obowiązek zapewnienia pełnej skuteczności norm prawa Unii.

Trybunał orzekł zatem, że gdyby organ taki jak komisja ds. stosunków pracy, któremu na mocy ustawy powierzono zadanie zapewnienia stosowania i przestrzegania obowiązków wynikających z dyrektywy 2000/78, nie mógł stwierdzić, że dany przepis prawa krajowego jest spreczny ze wspomnianą dyrektywą, a w konsekwencji nie mógł podjąć decyzji o odstąpieniu od stosowania tego przepisu krajowego, zostałaby ograniczona skuteczność (effet utile) przepisów Unii w dziedzinie równości w zakresie zatrudnienia i pracy. Wniosku tego nie może podważyć okoliczność, że prawo krajowe zezwala jednostkom na wniesienie skargi do wysokiego trybunału na tej podstawie, że przepis krajowy jest ich zdaniem niezgodny z dyrektywą 2000/78 i że pozwala ono temu sądowi, w razie uwzględnienia tej skargi, na niestosowanie spornego przepisu krajowego.

Trybunał orzekł zatem, że wykładni prawa Unii, a w szczególności zasady pierwszeństwa tego prawa, należy dokonywać w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie przepisom prawa krajowego, zgodnie z którymi organ krajowy powołany na mocy ustawy w celu zapewnienia stosowania prawa Unii w konkretnej dziedzinie, nie jest właściwy do podjęcia decyzji o odstąpieniu od stosowania przepisów prawa krajowego sprzecznego z prawem Unii.

37| Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U. 2000, L 303, s. 16 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 4, s. 79).

VI. Postanowienia regulujące postępowanie przed Trybunałem³⁸

1. Odesłanie prejudycjalne

W tej części należy wymienić dwa wyroki w sprawie dopuszczalności odesłań prejudycjalnych, jak również wyrok w sprawie obowiązku zwrócenia się do Trybunału Sprawiedliwości przez sądy ostatniej instancji w rozumieniu art. 267 akapit trzeci TFUE.

W wyroku **Georgsmarienhütte** (C-135/16, [EU:C:2018:582](#)), wydanym w dniu 25 lipca 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby doprecyzował swój wyrok zwany „TWD”³⁹ (wyrok z dnia 9 marca 1994 r., **TWD Textilwerke Deggendorf**, C-188/92, [EU:C:1994:90](#)). Wypowiedział się on w przedmiocie *dopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczącego ważności decyzji Komisji uznającej pomoc państwa za niezgodną z prawem, jeżeli strona, która powołała się na nieważność tej decyzji przed sądem odsyłającym, nie wniosła skargi o stwierdzenie nieważności tej decyzji do Sądu, chociaż miała do tego legitymację na mocy art. 263 akapit czwarty TFUE, lecz w sytuacji, w której nie wykluczono *prima facie*, że skarga do sądu odsyłającego została wniesiona w terminie przewidzianym w art. 263 akapit szósty TFUE*.

Sprawa ta miała swoje źródło w niemieckiej ustawie z 2012 r. o wspieraniu wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych. Ustawa ta przewidywała w szczególności ograniczenie dopłaty (zwanej dalej dopłatą „EEG”) wprowadzoną na mocy tej ustawy dla przedsiębiorstw intensywnie zużywających energię elektryczną (zwanych dalej „EEI”). W ten sposób EEI, które są odbiorcami energochłonnymi, mogły zmniejszyć koszty energii i utrzymać konkurencyjność w skali międzynarodowej. Decyzją 2015/1585⁴⁰ Komisja między innymi uznała to ograniczenie dopłat EEG za pomoc państwa niezgodną z rynkiem wewnętrznym i nakazała Niemcom jej odzyskanie od EEI. W kontekście odwołań do sądu odsyłającego od decyzji o cofnięciu ograniczenia, z którego korzystały, cztery EEI powoływały się zasadniczo na nieważność spornej decyzji. Sąd ten postanowił wówczas zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z pytaniem o ważność tej decyzji.

Trybunał przypomniał, że w szczególności ze względów związanych z pewnością prawa jest wykluczona możliwość, by beneficjent pomocy państwa będącej przedmiotem decyzji Komisji skierowanej bezpośrednio tylko do państwa członkowskiego, do którego przynależy beneficjent, który niewątpliwie mógł zaskarżyć tę decyzję na podstawie art. 263 TFUE i który dopuścił do upływu terminu określonego w akapicie szóstym tego postanowienia, skutecznie podważył zgodność z prawem wspomnianej decyzji przed sądami krajowymi przy okazji skargi na krajowe środki wykonawcze do tej decyzji. Wykluczenie to jest uzasadnione także w sytuacji, gdy beneficjent pomocy powołuje się przed sądem krajowym na nieważność decyzji Komisji przed upływem terminu do wniesienia skargi na tę decyzję. Skoro podmiot prawa, który zamierza zakwestionować akt Unii, bez wątplenia ma legitymację procesową na podstawie art. 263 akapit czwarty TFUE, to jest on

38| W tej dziedzinie należy wspomnieć, w odniesieniu do postępowania w przedmiocie środków tymczasowych, o postanowieniu z dnia 17 grudnia 2018 r. w sprawie **Komisja/Polska** (C-619/18 R, [EU:C:2018:1021](#)), przedstawionym w części II.3.3, „Prawo do dostępu do bezstronnego sądu”.

39| Wyrok Trybunału z dnia 9 marca 1994 r., **TWD** (C-188/92, [EU:C:1994:90](#)).

40| Decyzja Komisji (UE) 2015/1585 z dnia 25 listopada 2014 r. w sprawie programu pomocy SA.33995 (2013/C) (ex 2013/NN) [wdrożonego przez Niemcy w celu wsparcia energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych oraz odbiorców energochłonnych] (Dz.U. 2015, L 250, s. 122, -zwana dalej „sporną decyzją”).

zobowiązany do skorzystania ze środka prawnego przewidzianego w tym postanowieniu poprzez wniesienie skargi do Sądu. Trybunał przypomniał w tej kwestii, że skarga o stwierdzenie nieważności, której towarzyszy możliwość wniesienia odwołania od orzeczenia Sądu, stwarza ramy proceduralne szczególnie przydatne do dokładnego, kontradyktoryjnego zbadania zarówno kwestii faktycznych, jak i prawnych zwłaszcza w złożonych dziedzinach technicznych, takich jak dziedzina pomocy państwa.

W świetle tych uwag Trybunał stwierdził, że skarżące w postępowaniu głównym, mimo że bez wątpienia mogły wnieść o stwierdzenie nieważności spornej decyzji, na podstawie art. 263 akapit czwarty TFUE, nie wniosły skargi do Sądu. Wynika stąd, że nie mogły one powoływać się na nieważność tej decyzji na poparcie swoich skarg na krajowe środki wykonawcze do tej decyzji wniesionych do sądu odsyłającego. Ponieważ ważność zaskarżonej decyzji nie została w związku z tym skutecznie zakwestionowana przed sądem odsyłającym, Trybunał orzekł, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczący ważności tej decyzji jest niedopuszczalny.

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 20 września 2018 r., **Fremoluc** (C-343/17, [EU:C:2018:754](#)), czwarta izba Trybunału wypowiedziała się, w kontekście sporu, którego wszystkie elementy ograniczały się do jednego państwa członkowskiego, w przedmiocie *dopuszczalności odesłania prejudycjalnego o charakterze wyłącznie wewnętrznym*. Zagadnienie to pojawiło się w kontekście belgijskiego uregulowania przyznającego agencji publicznej prawo pierwokupu dotyczące gruntów znajdujących się na jej terytorialnym obszarze działania i związane z budową mieszkań socjalnych i przewidujące przyznawanie tych mieszkań, na sprzedaż lub wynajem, w drodze pierwszeństwa osobom prywatnym wykazującym silną więź społeczną, gospodarczą, socjalną lub kulturową z danym obszarem. W sporze w postępowaniu głównym Fremoluc NV, spółka z siedzibą w Belgii, zawarła ze sprzedawcami również zamieszkałymi w Belgii umowę sprzedaży dotyczącą gruntów znajdujących się w prowincji Brabancja Flamandzka, pod warunkiem zawieszającym odnoszącym się do braku wykonania ustawowego prawa pierwokupu. Agencja prowincji prowadząca politykę gruntową i mieszkaniową ostatecznie skorzystała jednak z tego prawa, nabywając działki i następnie je odsprzedając. Sąd odsyłający, do którego skargę wniosła Fremoluc NV, zwrócił się do Trybunału z pytaniem, czy sporne uregulowanie krajowe należy uznać za sprzeczne z normami dotyczącymi swobód przepływu.

Trybunał przypomniał przede wszystkim swoje orzecznictwo, zgodnie z którym w sytuacji, w której wszystkie elementy postępowania głównego ograniczają się do jednego państwa członkowskiego, postanowienia traktatu FUE i akty przyjęte na ich podstawie nie mają zastosowania. Trybunał przypomniał jednak, że zdarzały się przypadki, w których nawet w takiej sytuacji dla rozstrzygnięcia postępowania przed sądem krajowym mogło się okazać niezbędne dokonanie wykładni postanowień traktatów dotyczących swobód podstawowych, a w konsekwencji uznanie takich odesłań prejudycjalnych za dopuszczalne. Jednak to do sądu odsyłającego należy wskazanie Trybunałowi, zgodnie z wymogami określonymi w art. 94 regulaminu postępowania, związku, jaki zawisł przed nim spór – mimo jego czysto wewnętrznego charakteru – wykazuje z postanowieniami prawa Unii dotyczącymi swobód podstawowych, który to związek czyni uzyskanie wykładni wnioskowanej w ramach odesłania prejudycjalnego niezbędnym dla rozstrzygnięcia owego sporu. W omawianej sprawie Trybunał zauważył, że we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym ograniczono się zaś do wzmianki, że rozpatrywana w postępowaniu głównym reguła pierwszeństwa wydaje się dotyczyć obywateli i przedsiębiorstw z innych państw członkowskich. W szczególności we wniosku nie wskazano żadnej okoliczności umożliwiającej stwierdzenie istnienia interesu obywateli innych państw członkowskich, takich jak konkurenci Fremoluc NV, w skorzystaniu z rozpatrywanych swobód podstawowych w sytuacji zaistniałej w postępowaniu głównym. Trybunał stwierdził zatem, że skoro nie wykazano istnienia związku między przedmiotem lub okolicznościami rozpatrywanego w postępowaniu głównym sporu, którego wszystkie okoliczności ograniczają się do jednego państwa członkowskiego, a przepisami prawa Unii, o których wykładnię się zwrócono, wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym był niedopuszczalny.

Wreszcie, w wyroku **Komisja/Francja (zaliczka na poczet podatku od dochodów kapitałowych)** (C-416/17, [EU:C:2018:811](#)), wydanym w dniu 4 października 2018 r., piąta izba Trybunału stwierdziła *naruszenie obowiązku wystąpienia z odesłaniem prejudycjalnym przez sąd, którego orzeczenia nie podlegają zaskarżeniu*. Skarga o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego wniesiona przeciwko Francji miała na celu wykazanie, z jednej strony, że utrzymane zostało dyskryminujące i nieproporcjonalne traktowanie francuskich spółek dominujących, które otrzymują dywidendę od zagranicznych spółek zależnych względem tych, które otrzymują dywidendę od francuskich spółek zależnych, przez co państwo to naruszyło prawo Unii⁴¹, będące przedmiotem wykładni dokonanej przez Trybunał w wyroku *Accor*⁴², a z drugiej strony, że francuska Conseil d'État (rada stanu) naruszyła obowiązek zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym.

Zdaniem Komisji sąd ten zauważył, że rozwiązanie wypracowane przez Trybunał w wyroku *Accor* nie pozwalało na rozwiązanie kwestii dotyczącej zasad zwrotu zaliczki na poczet podatku od dochodów kapitałowych, którego pobór został rzeczonym wyrokiem uznany za niezgodny z art. 49 i 63 TFUE oraz że następnie kwestia ta została poruszona przez Trybunał w wyroku *Test Claimants in the FII Group Litigation*⁴³. Rada stanu podjęła jednak następnie decyzję o zdystansowaniu się od tego wyroku na tej podstawie, że system brytyjski, którego dotyczył ten ostatni wyrok, różni się od francuskiego systemu zaliczenia podatku i zaliczki na poczet podatku, mimo że rada stanu nie mogła mieć pewności, że jej rozumowanie będzie równie oczywiste dla Trybunału. Postanowiła ona zatem rozstrzygnąć zawisłe przed nią sprawy dotyczące tego zagadnienia bez występowania do Trybunału Sprawiedliwości z odesłaniem prejudycjalnym.

Tytułem wstępu Trybunał przypomniał, że obowiązek poszanowania przez państwa członkowskie postanowień traktatu FUE ciąży na wszystkich ich władzach, w tym – w granicach ich uprawnień – na organach sądowych. Zatem uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego co do zasady może być stwierdzone na podstawie art. 258 TFUE bez względu na to, który organ tego państwa doprowadził, poprzez swe działanie lub zaniechanie, do uchybienia, nawet jeśli chodzi o niezależne organy konstytucyjne.

Trybunał podkreślił ponadto, że jeżeli nie istnieje żaden środek zaskarżenia wyroku sądu krajowego, to sąd ten jest co do zasady zobowiązany wystąpić do Trybunału zgodnie z art. 267 akapit trzeci TFUE, w sytuacji gdy podniesiona została przed nim kwestia dotycząca interpretacji traktatu FUE oraz że obowiązek odesłania prejudycjalnego przewidziany w tym przepisie ma przede wszystkim na celu zapobieżenie rozwinęciu w danym państwie członkowskim orzecznictwa krajowego niezgodnego z przepisami prawa Unii. Tego rodzaju obowiązek nie ciąży na tym sądzie, gdy stwierdzi on, że podniesione pytanie nie jest istotne dla sprawy lub że dany przepis prawa Unii stanowił już przedmiot wykładni przez Trybunał, lub że prawidłowe stosowanie prawa Unii jest tak oczywiste, że nie pozostawia ono miejsca na jakiegokolwiek racjonalne wątpliwości, przy czym istnienie takiej ewentualności należy oceniać z uwzględnieniem cech charakterystycznych prawa Unii i szczególnych trudności, jakie sprawia jego wykładnia, oraz niebezpieczeństwa rozbieżności w orzecznictwie wewnątrz Unii. W omawianej sprawie Trybunał stwierdził, że poprzez zaniechanie wystąpienia przez radę stanu do Trybunału Sprawiedliwości w ramach procedury przewidzianej w art. 267 akapit trzeci TFUE, chociaż

41| W odniesieniu do tego zarzutu Trybunał wskazał, że art. 49 i 63 TFUE zobowiązują państwo członkowskie, które stosuje system zapobiegania podwójnemu opodatkowaniu w wymiarze ekonomicznym w przypadku dywidend wypłaconych na rzecz rezydentów przez spółki będące rezydentami, do traktowania w taki sam sposób dywidend wypłaconych rezydentom przez spółki niebędące rezydentami, chyba że odmienne traktowanie jest uzasadnione nadrzędnymi względami interesu ogólnego. W związku z tym Trybunał stwierdził, że Republika Francuska była zobowiązana – celem wyeliminowania dyskryminacji w stosowaniu mechanizmu podatkowego służącego zapobieganiu podwójnemu opodatkowaniu w wymiarze ekonomicznym wypłaconych dywidend – do uwzględnienia wcześniejszego opodatkowania wypłacanych zysków wynikających z wykonywania kompetencji podatkowych państwa członkowskiego źródła dywidend, w granicach swoich kompetencji podatkowych, bez względu na szczebel łańcucha udziałów, na jakim miało miejsce opodatkowanie, to jest u spółki zależnej czy też u spółki pośrednio zależnej.

42| Wyrok z dnia 15 września 2011 r., *Accor* (C-310/09, [EU:C:2011:581](#)).

43| Wyrok z dnia 13 listopada 2012 r., *Test Claimants in the FII Group Litigation* (C-35/11, [EU:C:2012:707](#)).

przyjęta przez nią wykładnia przepisów prawa Unii nie jest tak oczywista, że nie pozostawia miejsca na jakiegokolwiek racjonalne wątpliwości, Republika Francuska uchybiła zobowiązaniom, jakie ciąży na niej na mocy rzeczzonego artykułu.

2. Skarga o stwierdzenie nieważności⁴⁴

Z zakresu skarg o stwierdzenie nieważności na uwagę zasługują trzy wyroki. Dwa pierwsze dotyczą dopuszczalności skarg wniesionych przez osobę fizyczną lub prawną, natomiast ostatni – kompetencji sądu Unii do kontrolowania aktów instytucji przyjętych w procedurze przewidującej udział organu krajowego.

W dwóch wyrokach z dnia 13 marca 2018 r., **Industrias Químicas del Vallés/Komisja** (C-244/16 P, [EU:C:2018:177](#)) i **European Union Copper Task Force/Komisja** (C-384/16 P, [EU:C:2018:176](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby, utrzymując w mocy zaskarżone postanowienia Sądu⁴⁵, wypowiedział się w przedmiocie *wykładni czasownika „wymagać” (środków wykonawczych) użytego w art. 263 akapit czwarty in fine TFUE*. Postanowienie to przewiduje możliwość wniesienia przez osobę fizyczną lub prawną skargi o stwierdzenie nieważności aktu regulacyjnego niewymagającego środków wykonawczych, jeżeli dotyczy on jej bezpośrednio. Zaskarżonymi postanowieniami Sąd odrzucił jako niedopuszczalne skargi o stwierdzenie częściowej nieważności rozporządzenia 2015/408⁴⁶, uznając zasadniczo, że wymaga ono przepisów wykonawczych względem skarżących w rozumieniu art. 263 akapit czwarty *in fine* TFUE. Skarżące, spółka wprowadzająca do obrotu środki ochrony roślin zawierające w szczególności czynną substancję chemiczną metalaksyl oraz stowarzyszenie producentów związków miedzi, wniosły o częściowe stwierdzenie nieważności tego rozporządzenia w zakresie, w jakim uznaje te produkty za substancje kwalifikujące się do zastąpienia, poddając je w ten sposób reżimowi mającemu zastosowanie do takich substancji wprowadzonemu w drodze rozporządzenia nr 1107/2009⁴⁷.

Po pierwsze, jeśli chodzi o kwestię, czy rozporządzenie 2015/408 wymaga środków wykonawczych wobec wnoszących odwołanie, Trybunał uznał, że akty, które powinny zostać wydane przez Komisję lub przez państwa członkowskie w celu wprowadzenia w życie zasad szczególnych mających zastosowanie do metalaksylu i do związków miedzi przewidzianych w rozporządzeniu nr 1107/2009, urzeczywistnią skutki prawne rozporządzenia 2015/408 w odniesieniu do wnoszących odwołanie i będą zatem stanowić środki wykonawcze do tego rozporządzenia. Zdaniem Trybunału brzmienie art. 263 akapit czwarty *in fine* TFUE nie wymaga do celów uznania danego środka za środek wykonawczy do aktu regulacyjnego, by akt ten stanowił podstawę prawną tego środka. Ten sam środek może być środkiem wykonawczym zarówno aktu, którego przepisy stanowią jego podstawę prawną, jak i odrębnego aktu, w sytuacji gdy skutki prawne tego ostatniego aktu zostają wywarte w całości lub w części wobec strony skarżącej jedynie za pośrednictwem tego środka.

44] Trybunał zbadał kwestię dopuszczalności wniesionej do niego skargi również w wyroku **Komisja/Rada (MPA Antarktyka)** (C-626/15 i C-659/16, [EU:C:2018:925](#)), wydanym w dniu 20 listopada 2018 r. Wyrok ten został przedstawiony w części XIX.3, „3. Kompetencja zewnętrzna Unii” niniejszego sprawozdania.

45] Postanowienia Sądu z dnia 16 lutego 2016 r., **Industrias Químicas del Vallés/Komisja** (T-296/15, niepublikowane, [EU:T:2016:79](#)) i z dnia 27 kwietnia 2016 r., **European Union Copper Task Force/Komisja** (T-310/15, niepublikowane, [EU:T:2016:265](#)).

46] Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2015/408 z dnia 11 marca 2015 r. w sprawie wykonania art. 80 ust. 7 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 dotyczącego wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin oraz w sprawie ustalenia wykazu substancji kwalifikujących się do zastąpienia (Dz.U. 2015, L 67, s. 18).

47] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczące wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylające dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG (Dz.U. 2009, L 309, s. 1).

Jeśli chodzi następnie o indywidualne oddziaływanie na wnoszących odwołanie na podstawie rozporządzenia 2015/408, Trybunał orzekł, że sama okoliczność, iż wnosząca odwołanie uczestniczyła w postępowaniu, które doprowadziło do włączenia metalaksylu do załącznika I do dyrektywy 91/414⁴⁸, nie może jej indywidualizować. Sporne rozporządzenie dotyczy bowiem rzeczoności importera jedynie ze względu na jego obiektywną cechę bycia importerem metalaksylu i sprzedawcą produktów zawierających tę substancję tak samo jak każdego innego podmiotu gospodarczego, który rzeczywiście znajduje się lub potencjalnie może się znaleźć w identycznej sytuacji. Podobnie rozporządzenie 2015/408 dotyczy członków stowarzyszenia producentów miedzi jedynie ze względu na ich obiektywną cechę bycia producentami związków miedzi tak samo jak każdego innego podmiotu gospodarczego, który rzeczywiście znajduje się lub potencjalnie może się znaleźć w identycznej sytuacji, a zatem rzeczoność rozporządzenia nie dotyczy ich indywidualnie.

Żaden ze skarżących nie miał zatem legitymacji procesowej do wniesienia skargi o stwierdzenie nieważności do Sądu, a zatem Sąd słusznie odrzucił ich skargi jako niedopuszczalne.

W wyroku z dnia 6 listopada 2018 r., **Scuola Elementare Maria Montessori/Komisja** (sprawy połączone od C-622/16 P do C-624/16 P, [EU:C:2018:873](#)), wielka izba Trybunału zbadała *dopuszczalność, w świetle art. 263 akapit czwarty człon trzeci zdania TFUE, skarg wniesionych przez konkurentów beneficjentów programu pomocy państwa o stwierdzenie nieważności decyzji Komisji stwierdzającej, że sporny program krajowy nie stanowi pomocy państwa i że pomoc przyznana w ramach programu niezgodnego z prawem nie może zostać odzyskana*.

W spornej decyzji⁴⁹ Komisja stwierdziła, że zwolnienie z podatku komunalnego od nieruchomości przyznane przez Włochy podmiotom niekomercyjnym (takim jak instytucje kościelne lub religijne) prowadzącym w należących do nich nieruchomościach określonego rodzaju działalność (jak działalność w zakresie edukacji lub zakwaterowania) stanowiło niezgodną z prawem pomoc państwa. Komisja nie nakazała jednak jej odzyskania, uznając to za niemożliwe. Ponadto uznała ona, że zwolnienie podatkowe przewidziane w nowym włoskim systemie (jednolitego podatku komunalnego), obowiązującym we Włoszech od dnia 1 stycznia 2012 r., nie stanowi pomocy państwa. Scuola Elementare Maria Montessori (zwana dalej „Montessori”), prywatna instytucja edukacyjna, oraz P. Ferracci, właściciel kwatery „Bed & Breakfast”, wnieśli do Sądu skargę o stwierdzenie nieważności tej decyzji, podnosząc, że rzeczona decyzja postawiła ich w niekorzystnej sytuacji konkurencyjnej względem podmiotów kościelnych lub religijnych zlokalizowanych w bezpośredniej bliskości i prowadzących podobną działalność. Ponieważ Sąd oddalił te skargi jako dopuszczalne, lecz bezzasadne⁵⁰, zarówno skarżący, jak i Komisja wnieśli odwołania od wyroków Sądu.

Na poparcie swoich odwołań Komisja zasadniczo podnosiła, że uznając skargi o stwierdzenie nieważności za dopuszczalne na podstawie art. 263 akapit czwarty człon trzeci zdania TFUE, Sąd błędnie zinterpretował i zastosował każdą z trzech kumulatywnych przesłanek przewidzianych w tym postanowieniu.

W tej kwestii Trybunał przypominał, że na mocy traktatu z Lizbony w art. 263 akapit czwarty TFUE dodano trzeci człon zdania, który uelastycznia warunki dopuszczalności skarg o stwierdzenie nieważności wnoszonych przez osoby fizyczne lub prawne. Na podstawie tego członu zdania osoby te mogą bowiem wnosić skargi o stwierdzenie nieważności „aktu regulacyjnego” niewymagającego środków wykonawczych, który dotyczy skarżącego bezpośrednio, a dopuszczalność takiej skargi nie podlega wymaganiu, by akt ten dotyczył

48| Dyrektywa Rady 91/414/EWG z dnia 15 lipca 1991 r. dotycząca wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin (Dz.U. 1991, L 230, s. 1).

49| Decyzja Komisji 2013/284/UE z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie pomocy państwa S.A. 20829 [C 26/2010, ex NN 43/2010 (ex CP 71/2006)] – Program dotyczący zwolnienia z podatku komunalnego od nieruchomości stosowanego do nieruchomości użytkowanych przez podmioty niekomercyjne do określonych celów, wdrożony przez Włochy (Dz.U. 2013, L 166, s. 24).

50| Wyroki Sądu: z dnia 15 września 2016 r., **Scuola Elementare Maria Montessori/Komisja** (T-220/13, [EU:T:2016:484](#)); **Ferracci/Komisja** (T-219/13, [EU:T:2016:485](#)).

skarżącego również indywidualnie. Według Trybunału to pojęcie „aktu regulacyjnego” obejmuje wszystkie akty o charakterze nieustawodawczym, które mają zasięg ogólny. Jeżeli chodzi o dziedzinę pomocy państwa, Trybunał przypominał, że decyzje Komisji mające na celu zatwierdzenie lub zakazanie krajowego programu pomocy mają zasięg ogólny. Następnie zauważył, że bezpośrednie oddziaływanie na takiego skarżącego w dziedzinie pomocy państwa nie może być wywodzone jedynie z możliwości istnienia stosunku konkurencji z przedsiębiorstwem będącym beneficjentem pomocy państwa. W tym względzie skarżący powinien wskazać we właściwy sposób powody, dla których decyzja Komisji może postawić go w gorszej pozycji konkurencyjnej, a tym samym mieć wpływ na jego sytuację prawną.

Jeżeli chodzi o kryterium braku środków wykonawczych, Trybunał przypominał, że w stosunku do beneficjentów systemu pomocy przepisy krajowe ustanawiające ten system oraz akty wprowadzające w życie te przepisy bez wątpienia stanowią środki wykonawcze, które pociąga za sobą decyzja uznająca rzeczony system za niezgodny z rynkiem wewnętrznym lub zgodny z tym rynkiem z zastrzeżeniem wypełnienia podjętych przez dane państwo członkowskie podjętych zobowiązań, co znajduje wyjaśnienie w okoliczności, że beneficjent systemu pomocy może – jeżeli spełnia on warunki przewidziane w prawie krajowym, aby kwalifikować się do programu – zwrócić się do władz krajowych o przyznanie mu pomocy takiej jak ta, która zostałaby mu udzielona, gdyby istniała bezwarunkowa decyzja uznająca ów system za zgodny z rynkiem wewnętrznym. Beneficjent systemu pomocy może zatem zakwestionować akt odmawiający uwzględnienia tego wniosku przed sądami krajowymi, powołując się na nieważność decyzji Komisji uznającej sporny system za niezgodny z rynkiem wewnętrznym lub za zgodny z tym rynkiem z zastrzeżeniem wypełnienia zobowiązań podjętych przez dane państwo członkowskie, aby skłonić te sądy do zwrócenia się do Trybunału z pytaniem o ważność tej decyzji w drodze pytań prejudycjalnych.

Sytuacja jest jednak odmienna w przypadku konkurentów beneficjentów pomocy niezgodnej z prawem, którzy nie spełniają warunków kwalifikowalności przewidzianych w prawie krajowym. Zdaniem Trybunału bowiem sztuczne byłoby zobowiązywanie takiego konkurenta do zwrócenia się do władz krajowych o przyznanie mu tej korzyści i do podważenia przed sądem krajowym aktu odmawiającego uwzględnienia tego wniosku w celu doprowadzenia do sytuacji, w której sąd ten zwróci się do Trybunału z zapytaniem o ważność decyzji Komisji w sprawie rzeczonego środka. Trybunał stwierdził zatem, że w takim przypadku należy uznać, że rzeczona decyzja nie wymaga środków wykonawczych w odniesieniu do takiego konkurenta. W świetle tych rozważań Trybunał orzekł, że sporna decyzja stanowiła „akt regulacyjny”, oddziałujący bezpośrednio na Montessori i P. Ferracciego oraz niewymagający środków wykonawczych wobec nich, w związku z czym Sąd zasadnie orzekł, że ich skargi są dopuszczalne. W odniesieniu do istoty sprawy Trybunał udzielił wskazówek w przedmiocie analizy, którą powinna przeprowadzić Komisja, by stwierdzić całkowitą niemożność odzyskania niezgodnej z prawem pomocy państwa⁵¹.

W dniu 19 grudnia 2018 r., w wyroku **Berlusconi i Fininvest** (C-219/17, [EU:C:2018:1023](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby objaśnił, jaki wpływ na podział kompetencji pomiędzy sądami Unii a sądami państw członkowskich

51| Zobacz w tej kwestii część XII, „Konkurencja”.

ma udział władz krajowych w postępowaniu prowadzącym do przyjęcia aktu Unii. Europejski Bank Centralny (EBC) oraz krajowe organy nadzoru wzięły udział w omawianym postępowaniu, dotyczącym zezwolenia na nabycie lub zwiększenie znacznych pakietów akcji w instytucjach kredytowych⁵².

W sprawie w postępowaniu głównym do sądu odsyłającego wpłynęła skarga na projekt decyzji Banca d'Italia (banku Włoch) zawierającej negatywną opinię co do reputacji skarżących jako nabywców pakietu akcji w instytucji kredytowej i wzywającej EBC do sprzeciwienia się proponowanemu przez nich nabyciu. Przed sądem odsyłającym skarżący podnosili, że przedmiotowy projekt decyzji naruszał powagę rzeczy osądzonej wyrokiem włoskiej rady stanu, zgodnie z którym rzeczne nabycie podlegało nadal obowiązującemu ustawodawstwu, poprzedzającemu przyjęcie kryteriów dobrej reputacji. Bank Włoch podniósł w swej obronie w szczególności niewłaściwość sądów krajowych do rozpoznawania tej skargi, skierowanej jego zdaniem przeciwko aktom przygotowawczym pozbawionym charakteru decyzji, podjętym dla celów wydania decyzji należącej do wyłącznej kompetencji instytucji Unii (EBC) i podlegającym, wraz z decyzją ostateczną, właściwości sądu Unii.

W tym kontekście sąd odsyłający zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości z pytaniem, czy to sądy krajowe, czy sądy Unii powinny sprawować kontrolę nad zgodnością z prawem krajowych aktów odnoszących się do wszczęcia postępowania, prowadzenia dochodzenia i propozycji, przyjętych przez właściwy organ krajowy – w omawianej sprawie bank Włoch – ramach postępowania w przedmiocie zezwolenia na nabycie znacznego pakietu akcji w instytucji bankowej.

Trybunał stwierdził przede wszystkim, że art. 263 TFUE przyznaje sądom Unii wyłączną kompetencję do kontroli zgodności z prawem aktów przyjętych przez instytucję Unii, taką jak EBC. Następnie wyodrębnił on dwie sytuacje: pierwszą, gdy instytucje Unii mają jedynie ograniczony zakres uznania lub nie mają go wcale, w związku z czym krajowy akt prawny jest dla instytucji Unii wiążący, oraz drugą, gdy instytucja Unii sama wykonuje ostateczne uprawnienia decyzyjne, nie będąc przy tym związana aktem organu krajowego. W pierwszym przypadku do sądów krajowych należy rozstrzygnięcie w przedmiocie nieprawidłowości ewentualnie obarczających akt krajowy, w tym w razie potrzeby przedłożenie Trybunałowi wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Natomiast w drugim przypadku do sądu Unii należy orzeczenie w przedmiocie zgodności z prawem ostatecznej decyzji podjętej przez instytucję Unii i zbadanie przy tej sposobności ewentualnych wad aktów przygotowawczych lub propozycji organów krajowych, które mogłyby wpłynąć na ważność tej decyzji ostatecznej.

W tym względzie Trybunał podkreślił, że skuteczność procesu decyzyjnego wiążącego się z wyłączną kompetencją decyzyjną instytucji Unii zakłada konieczność jednolitej kontroli sądowej w celu uniknięcia ryzyka zaistnienia rozbieżności w przedmiocie decyzji ostatecznej, w szczególności jeżeli uwzględni ona analizę i propozycję organu krajowego. Skoro bowiem prawodawca Unii decyduje się na taką procedurę administracyjną, to zamierza on ustanowić między instytucją Unii a władzami krajowymi szczególny mechanizm

52| Zobacz procedurę przewidzianą w art. 22 i 23 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniającej dyrektywę 2002/87/WE i uchylającej dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (dyrektywa „CRD IV”) (Dz.U. 2013, L 176, s. 338), art. 4 ust. 1 lit. c) i art. 15 rozporządzenia Rady (UE) nr 1024/2013 z dnia 15 października 2013 r. powierzającego Europejskiemu Bankowi Centralnemu szczególne zadania w odniesieniu do polityki związanej z nadzorem ostrożnościowym nad instytucjami kredytowymi (rozporządzenie MJN) (Dz.U. 2013, L 287, s. 63) oraz art. 85–87 rozporządzenia (UE) nr 468/2014 Europejskiego Banku Centralnego z dnia 16 kwietnia 2014 r. ustanawiającego ramy współpracy pomiędzy Europejskim Bankiem Centralnym a właściwymi organami krajowymi oraz wyznaczonymi organami krajowymi w ramach Jednolitego Mechanizmu Nadzorczego (rozporządzenie ramowe w sprawie MJN) (Dz.U. 2014, L 65, s. 48).

współpracy, który opiera się na wyłącznej kompetencji decyzyjnej instytucji Unii. W związku z tym z art. 263 TFUE w świetle zasady lojalnej współpracy, o której mowa w art. 4 ust. 3 TUE, wynika, że akty przyjęte przez organ krajowy w ramach tego rodzaju procedury nie mogą podlegać kontroli sądów państw członkowskich.

W omawianej sprawie Trybunał zauważył, że EBC posiada wyłączną kompetencję do udzielenia lub odmowy udzielenia zezwolenia na planowane nabycie, po przeprowadzeniu postępowania przewidzianego przez jednolity mechanizm nadzorczy unii bankowej, za którego skuteczne i spójne funkcjonowanie EBC odpowiada. W konsekwencji jedynie sąd Unii ma kompetencję do oceny, incydentalnie, czy na zgodność z prawem decyzji ostatecznej EBC mają wpływ ewentualne wady aktów przygotowawczych do tej decyzji przyjętych przez Bank Włoch. Ta kompetencja wyklucza wszelką kompetencję sądów krajowych w odniesieniu do owych aktów.

VII. Swobody przepływu

1. Swoboda przedsiębiorczości

W wyroku **Bevola i Jens W. Trock** (C-650/16, [EU:C:2018:424](#)), ogłoszonym w dniu 12 czerwca 2018 r., wielka izba Trybunału zbadała zgodność ze swobodą *przedsiębiorczości duńskiego uregulowania podatkowego wykluczającego odliczenie przez spółki będące rezydentami strat ostatecznie poniesionych przez ich stałe zakłady znajdujące się w innym państwie członkowskim, chyba że skorzystają z systemu międzynarodowego opodatkowania łącznego*.

Trybunał przypominał przede wszystkim, że nawet jeśli brzmienie przepisów prawa Unii odnoszących się do swobody przedsiębiorczości wskazuje, że mają one na celu zapewnienie możliwości korzystania z traktowania krajowego w przyjmującym państwie członkowskim, to jednocześnie stoją one na przeszkodzie temu, aby państwo członkowskie pochodzenia utrudniało wykonywanie działalności w innym państwie członkowskim przez spółkę będącą rezydentem za pośrednictwem stałego zakładu. Następnie Trybunał orzekł, że duńskie ustawodawstwo podatkowe, wykluczając z podlegającego opodatkowaniu dochodu spółek duńskich zarówno przychody, jak i wydatki podlegające przypisaniu ich stałym zakładom znajdującym się w innym kraju, ustanawia odmienne traktowanie między duńskimi spółkami posiadającymi stały zakład w Danii a duńskimi spółkami posiadającymi stały zakład w innym państwie członkowskim. Zdaniem Trybunału to odmienne traktowanie może sprawić, że wykonywanie przez spółkę duńską przysługującej jej swobody przedsiębiorczości poprzez tworzenie stałych zakładów w innych państwach członkowskich będzie dla niej mniej atrakcyjne.

Biorąc pod uwagę cel tego ustawodawstwa krajowego, mianowicie zapobieganie podwójnemu opodatkowaniu zysków i symetrycznie podwójnemu odliczeniu strat spółek będących rezydentami posiadających takie stałe zakłady, Trybunał zauważył, że rozpatrywane odmienne traktowanie dotyczy obiektywnie porównywalnych sytuacji.

W związku z tym Trybunał zbadał możliwe uzasadnienie takiego odmiennego traktowania. W tej kwestii wskazał on, że ustawodawstwo duńskie może zostać uzasadnione nadrzędnymi względami interesu ogólnego dotyczącymi zrównoważonego rozdziału kompetencji podatkowych między państwami członkowskimi, spójności duńskiego systemu podatkowego, a także konieczności zapobiegania ryzyku podwójnego odliczenia strat, pod warunkiem że nie wykracza ono poza to, co jest niezbędne do osiągnięcia tych celów. I tak w odniesieniu do konieczności rozpatrywanego odmiennego traktowania w szczególnym wypadku, w którym straty stałego zakładu niebędącego rezydentem są ostateczne, Trybunał uznał, że ryzyko podwójnego odliczenia strat nie istnieje, jeżeli nie istnieje już żadna możliwość odliczenia strat stałego zakładu niebędącego

rezydentem w państwie członkowskim, w którym zakład ten się znajduje. W podobnym wypadku ustawodawstwo krajowe wykracza zatem poza to, co jest niezbędne do wskazanych powyżej nadrzędnych celów interesu ogólnego. Aby jednak nie zagrozić spójności duńskiego systemu podatkowego, odliczenie takich strat może zdaniem Trybunału zostać dopuszczone tylko pod warunkiem, że spółka będąca rezydentem dostarczy dowód ich ostatecznego charakteru⁵³.

Trybunał orzekł zatem, że art. 49 TFUE stoi na przeszkodzie uregulowaniu państwa członkowskiego, które wyklucza możliwość odliczenia przez spółkę będącą rezydentem, która nie wybrała systemu międzynarodowego opodatkowania łącznego, od jej zysku podlegającego opodatkowaniu strat poniesionych przez stały zakład położony w innym państwie członkowskim, podczas gdy z jednej strony spółka ta wyczerpała wszystkie możliwości odliczenia tych strat, jakie oferuje jej prawo państwa członkowskiego położenia tego zakładu, a z drugiej strony przestała od niego otrzymywać jakiegokolwiek przychody, tak iż nie istnieje już żadna możliwość uwzględnienia tych strat w owym państwie członkowskim, co należy do oceny sądu krajowego.

2. Swoboda świadczenia usług

W wyroku **X i Visser** (C-360/15 i C-31/16, [EU:C:2018:44](#)), wydanym w dniu 30 stycznia 2018 r., wielka izba Trybunału udzieliła *wskazówek w przedmiocie wykładni dyrektywy 2006/123*⁵⁴ na kanwie dwóch spraw, z których pierwsza dotyczyła opłat administracyjnych pozostających w związku z instalacją sieci łączności elektronicznej, a druga – przepisów zawartych w planie zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z którymi niektóre obszary położone poza centrum miasta były przeznaczone wyłącznie do prowadzenia handlu detalicznego towarami o dużych gabarytach.

W pierwszej sprawie skarżąca spółka, której zlecono budowę sieci światłowodów w gminie niderlandzkiej, zaskarżyła opłaty, których domagała się gmina z tytułu wydanych zgód odnośnie do wykonania prac związanych z ułożeniem kabli. Sąd odsyłający, rozpoznający skargę kasacyjną, powziął wątpliwości co do tego, czy nałożenie rozpatrywanych opłat jest objęte zakresem stosowania dyrektywy 2006/123.

W tej kwestii Trybunał orzekł, że dyrektywa 2006/123 nie ma zastosowania do opłat, dla których okoliczność powodująca ich powstanie jest związana z prawem przedsiębiorstw upoważnionych do dostarczania sieci i usług łączności elektronicznej do ułożenia kabli dla publicznej sieci łączności elektronicznej. Zdaniem Trybunału bowiem okoliczność powodująca powstanie tych opłat jest związana z prawem przedsiębiorstw upoważnionych do dostarczania sieci łączności elektronicznej do zainstalowania urządzeń w rozumieniu art. 13 dyrektywy 2002/20⁵⁵, która dotyczy opłat za prawo użytkowania oraz prawa instalowania urządzeń. Nałożenie takich opłat stanowi dziedzinę podlegającą przepisom dyrektywy 2002/20 w rozumieniu art. 2 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2006/123, który wyklucza z zakresu zastosowania dyrektywy 2006/123 usługi i sieci łączności elektronicznej oraz urządzenia i usługi towarzyszące w związku z takimi zagadnieniami.

53| Zobacz w tej kwestii wyroki Trybunału: z dnia 13 grudnia 2005 r., **Marks & Spencer** (C-446/03, [EU:C:2005:763](#), pkt 55); z dnia 3 lutego 2015 r., **Komisja/Zjednoczone Królestwo** (C-172/13, [EU:C:2015:50](#), pkt 36).

54| Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz.U. 2006, L 376, s. 36).

55| Dyrektywa 2002/20/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie zezwoleń na udostępnienie sieci i usług łączności elektronicznej (dyrektywa o zezwoleniach) (Dz.U. 2002, L 108, s. 21).

Druga sprawa dotyczyła przyjęcia przez gminę niderlandzką planu zagospodarowania przestrzennego, w którym, w celu utrzymania jakości życia w centrum miasta i zapobiegania pustostanom w śródmieściu, wyznaczono obszar położony poza strefą śródmiejską jako strefę handlową przeznaczoną wyłącznie do handlu detalicznego towarami wielkogabarytowymi. Ponieważ skarżąca spółka chciała wynająć powierzchnię handlową na tym obszarze innej spółce, zamierzającej otworzyć tam detaliczny sklep obuwniczy i odzieżowy, zaskarżyła ona decyzję o sporządzeniu tego planu, podnosząc jej niezgodność z dyrektywą 2006/123.

Stwierdziwszy, że detaliczny handel towarami stanowi „usługę” do celów stosowania dyrektywy 2006/123, Trybunał orzekł, że przepisy rozdziału III dyrektywy 2006/123, dotyczącego swobody przedsiębiorczości dla usługodawców, należy interpretować w ten sposób, że znajdują one zastosowanie również w sytuacji, której wszystkie istotne elementy występują w obrębie tylko jednego państwa członkowskiego. W tej kwestii wskazał on, że ani brzmienie, ani kontekst dyrektywy 2006/123 nie nakładają warunku odnoszącego się do istnienia elementu zagranicznego oraz że wykładnia, zgodnie z którą przepisy rozdziału III dyrektywy 2006/123 stosują się nie tylko do usługodawcy zamierzającego założyć przedsiębiorstwo w innym państwie członkowskim, lecz również do usługodawcy, który chce prowadzić przedsiębiorstwo we własnym państwie członkowskim, jest zgodna z celami tej dyrektywy.

Trybunał stwierdził, że dyrektywa 2006/123 nie stoi na przeszkodzie temu, by przepisy zawarte w planie zagospodarowania przestrzennego gminy zabraniały prowadzenia handlu detalicznego towarami niebędącymi towarami o dużych gabarytach na obszarach położonych poza strefą śródmiejską tej gminy, o ile zostaną spełnione warunki dotyczące niedyskryminacji, niezbędnego charakteru i proporcjonalności, co powinien zweryfikować sąd odsyłający. Jeżeli chodzi bliżej o warunek niezbędnego charakteru, Trybunał podkreślił, że cel polegający na ochronie środowiska miejskiego może stanowić nadrzędny wzgląd interesu ogólnego mogący uzasadniać ograniczenie terytorialne takie jak to rozpatrywane w omawianej sprawie.

W wyroku z dnia 7 listopada 2018 r., **Komisja/Węgry** (C-171/17, [EU:C:2018:881](#)) Trybunał stwierdził, że *wprowadzając i utrzymując w mocy państwowy monopol na usługi płatności mobilnych, Węgry uchybiły zobowiązaniom ciążącym na nich na mocy art. 15 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2006/123 i art. 56 TFUE.*

Sprawa ta dotyczyła eksploatacji przez węgierską spółkę należącą w całości do państwa węgierskiego krajowego systemu płatności mobilnych, którego używanie było na Węgrzech obowiązkowe przy opłatach za parkingi publiczne, korzystanie z sieci drogowej, przewozu osób oraz opłatach za wszystkie inne usługi oferowane przez podmioty państwowe. Podmioty świadczące te usługi były zasadniczo zobowiązane do zagwarantowania klientom dostępu do nich za pośrednictwem tego krajowego systemu płatności mobilnych. Stojąc na stanowisku, że rzeczony system stanowił niezgodny z prawem monopol państwowy, Komisja skierowała do Trybunału skargę o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego na podstawie art. 258 TFUE.

Trybunał stwierdził przede wszystkim, że Węgry nie popełniły oczywistego błędu w ocenie, kwalifikując swój krajowy system płatności mobilnych jako usługę świadczoną w ogólnym interesie gospodarczym (zwaną dalej „UOIG”). Ponieważ jednak jedynie UOIG istniejące w dniu wejścia w życie dyrektywy 2006/123 są wyłączone z jej zakresu zastosowania, a kwestionowany monopol krajowy istniał dopiero od 2014 r., Trybunał dokonał następnie analizy tej krajowej usługi płatności mobilnych w świetle przepisów szczególnych przewidzianych w tej dyrektywie dla UOIG.

W tej kwestii Trybunał wskazał, że krajowy system płatności mobilnych, w związku z tym że zastrzegał dostęp do działalności polegającej na świadczeniu usług płatności mobilnych dla jednego przedsiębiorstwa publicznego, stanowił „wymóg” w rozumieniu art. 15 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2006/123, który powinien spełniać warunki niedyskryminacji, niezbędnego charakteru i proporcjonalności przewidziane w art. 15 ust. 3. Tymczasem, ponieważ Węgry same przyznały, iż istniały środki mniej restrykcyjne i w mniejszym stopniu ograniczające

swobodę przedsiębiorczości, jak system koncesji w oparciu o postępowanie otwarte na konkurencję, oraz wobec niewykazania przez Węgry, że taki mniej restrykcyjny środek mógłby zagrozić realizacji zamierzonego zadania usługi publicznej, Trybunał stwierdził, że doszło do naruszenia art. 15 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2006/123.

Wreszcie, skoro art. 16 dyrektywy 2006/123, który dotyczy prawa usługodawców do świadczenia usług w państwie członkowskim innym niż to, w którym prowadzą oni przedsiębiorstwo, nie ma zastosowania do UOIG, które są świadczone w innym państwie członkowskim, Trybunał – w odpowiedzi na subsydiarne żądanie Komisji – zbadał ewentualne naruszenie art. 56 TFUE poprzez wprowadzenie monopolu krajowego. I tak, powołując się zasadniczo na względy już przytoczone na poparcie stwierdzenia naruszenia art. 15 ust. 2 lit. d) dyrektywy 2006/123, Trybunał uznał, że węgierski system płatności mobilnych był również sprzeczny ze swobodą świadczenia usług, zagwarantowaną w art. 56 TFUE.

W wyroku **Čepelnik** (C-33/17, [EU:C:2018:896](#)), wydanym w dniu 13 listopada 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła, że wykładni art. 56 TFUE *należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu państwa członkowskiego, które właściwym organom przyznaje możliwość zobowiązania zleceniodawcy mającego siedzibę w tym państwie członkowskim do wstrzymania wypłaty na rzecz zleceniobiorcy mającego siedzibę w innym państwie członkowskim wynagrodzenia za wykonane przez niego usługi wskutek wniesienia przez owego zleceniodawcę zabezpieczenia w wysokości pozostałego do zapłaty wynagrodzenia, mającego na celu zagwarantowanie zapłaty kary pieniężnej, która ewentualnie mogłaby zostać nałożona na tego zleceniobiorcę w przypadku stwierdzenia, że naruszył on przepisy prawa pracy tego pierwszego państwa członkowskiego.*

W sprawie w postępowaniu głównym spółka z siedzibą w Słowenii, działająca w charakterze usługodawcy, występowała przeciwko austriackiemu zleceniodawcy w związku z płatnością za prace budowlane wykonane przez tę spółkę w Austrii. Podczas gdy powodowa spółka domagała się zapłaty kwoty pozostałego do zapłaty wynagrodzenia, pozwany bronił się, twierdząc, że został on już zobowiązany do złożenia tej kwoty właściwemu austriackiemu organowi administracyjnemu jako zabezpieczenia w celu zagwarantowania zapłaty kary pieniężnej, która ewentualnie mogłaby zostać nałożona na powodową spółkę w następstwie dokonanej przez policję finansową kontroli za naruszenie austriackiego prawa pracy. Wniesienie tego zabezpieczenia miało zgodnie z prawem krajowym skutek zwalniający, a zatem zleceniodawca odmówił zapłaty żądanej kwoty. Usługodawca wystąpił zatem do sądu odsyłającego, który następnie zwrócił się do Trybunału.

Trybunał orzekł przede wszystkim, że uregulowanie krajowe, które w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez usługodawcę wykroczenia administracyjnego poprzez naruszenie krajowych przepisów prawa pracy pozwala zobowiązać zleceniodawcę do wstrzymania płatności wobec zleceniobiorcy i wniesienia przez niego zabezpieczenia w wysokości pozostałego do zapłaty wynagrodzenia, stanowi ograniczenie swobody świadczenia usług, ponieważ może zniechęcać zarówno zleceniodawców z danego państwa członkowskiego do korzystania z usług usługodawców mających siedzibę w innym państwie członkowskim, jak i tych ostatnich do świadczenia usług na rzecz tych pierwszych. Środki takie nie tylko mogą bowiem skutkować przyspieszeniem momentu, w którym odbiorca usług musi zapłacić pozostałe do zapłaty wynagrodzenie i tym samym pozbawić go prawa do obniżenia wysokości tego wynagrodzenia tytułem naprawienia szkody powstałej wskutek wadliwego lub opóźnionego wykonania prac, ale również mogą pozbawiać usługodawców mających siedzibę w innych państwach członkowskich prawa do dochodzenia od austriackich klientów zapłaty należnego im wynagrodzenia za wykonane usługi, co grozi zakłóceniem ich płynności finansowej.

Trybunał przypomniał następnie, że takie ograniczenie może być uzasadnione nadrzędnymi względami interesu ogólnego, na przykład celami ochrony socjalnej pracowników, zwalczania oszustw, zwłaszcza związanych z obchodzeniem prawodawstwa socjalnego, oraz zapobiegania nadużyciom, pod warunkiem że jest ono właściwe do realizacji zamierzonego celu i nie wykracza poza to co niezbędne do jego osiągnięcia. Co się tyczy proporcjonalności rozpatrywanego uregulowania austriackiego w świetle owych celów, Trybunał przede wszystkim zauważył, że przyznaje ono tym właściwym organom możliwość zobowiązania zleceniodawcy

do wstrzymania płatności na rzecz usługodawcy oraz wniesienia zabezpieczenia w wysokości pozostałego do zapłaty wynagrodzenia na podstawie samego tylko uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez usługodawcę wykroczenia administracyjnego, jeszcze przed stwierdzeniem oszustwa, nadużycia lub praktyki mogącej godzić w ochronę pracowników. Następnie wskazał on, że uregulowanie krajowe nie przewiduje możliwości przedstawienia przez zainteresowanego usługodawcę jego stanowiska co do zarzucanych mu czynów przed zastosowaniem tych środków. Na koniec Trybunał zauważył, że właściwe organy mogą ustalić wysokość tego zabezpieczenia niezależnie od ewentualnych wad budowlanych lub innych uchybień popełnionych przez usługodawcę i może ona przekroczyć, w stosownym wypadku nawet w sposób znaczny, kwotę, do której zapłaty zleceniodawca byłby normalnie zobowiązany po zakończeniu prac. Trybunał stwierdził, że ze wszystkich tych trzech powodów należy stwierdzić, że uregulowanie krajowe takie jak rozpatrywane w postępowaniu głównym wykracza poza to, co jest niezbędne do realizacji celów ochrony pracowników, zwalczania oszustw, zwłaszcza związanych z obchodzeniem prawodawstwa socjalnego, oraz zapobiegania nadużyciom. Jest ono zatem sprzeczne z art. 56 TFUE.

W wyroku **Danieli & C. Officine Meccaniche i in.** (C-18/17, [EU:C:2018:904](#)), wydanym w dniu 4 listopada 2018 r., Trybunał wypowiedział się w przedmiocie *zgodności ze swobodnym świadczeniem usług określonych środków przyjętych przez państwo członkowskie w celu ograniczenia delegowania obywateli Chorwacji oraz obywateli państw trzecich poprzez ustanowienie wymogu uzyskania w tym państwie członkowskim zezwolenia na pracę*. W omawianej sprawie prejudycjalnej do Trybunału zwrócono się w szczególności o rozstrzygnięcie, czy Republika Austrii jest uprawniona do żądania, aby pracownicy wynajęci dla przedsiębiorstwa włoskiego świadczącego usługi w Austrii posiadali zezwolenie na pracę, w sytuacji gdy (i) pracownicy ci są obywatelami Chorwacji zatrudnionymi przez przedsiębiorstwo chorwackie lub (ii) pracownicy ci są obywatelami państw trzecich legalnie zatrudnionymi przez inne przedsiębiorstwo włoskie.

W odniesieniu do delegowania obywateli chorwackich Trybunał przede wszystkim przypomniał, że zgodnie zaś z treścią pkt 1 rozdziału 2 w załączniku V do aktu przystąpienia Chorwacji⁵⁶ art. 45 i art. 56 akapit pierwszy TFUE mają w pełni zastosowanie – w odniesieniu do swobodnego przepływu pracowników oraz swobody świadczenia usług związanych z czasowym przepływem pracowników, określonym w art. 1 dyrektywy 96/71⁵⁷ – między Chorwacją, z jednej strony, a każdym z obecnych państw członkowskich, z drugiej strony, z zastrzeżeniem postanowień przejściowych określonych w punktach 2–13. Następnie Trybunał zauważył, że wynajem pracowników, którego dotyczy sprawa w postępowaniu głównym, jest objęty zakresem stosowania pkt 2 rozdziału 2 w załączniku V do aktu przystąpienia Chorwacji, zgodnie z którym na zasadzie odstępstwa od art. 1–6 rozporządzenia nr 492/2011⁵⁸ i do zakończenia okresu dwóch lat po dniu przystąpienia obecne państwa członkowskie będą stosować środki krajowe lub środki wynikające z umów dwustronnych regulujące dostęp obywateli chorwackich do rynków pracy w tych państwach. Tak więc Trybunał orzekł, że art. 56 i 57 TFUE oraz pkt 2 rozdziału 2 w załączniku V do aktu przystąpienia Chorwacji należy interpretować w ten sposób, że w okresie przejściowym przewidzianym w tym ostatnim postanowieniu państwo członkowskie

56| Akt dotyczący warunków przystąpienia Republiki Chorwacji oraz dostosowań w Traktacie o Unii Europejskiej, Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej i Traktacie ustanawiającym Europejską Współnotę Energii Atomowej (Dz.U. 2012, L 112, a. 21), załączony do Traktatu między Królestwem Belgii, Republiką Bułgarii, Republiką Czeską, Królestwem Danii, Republiką Federalną Niemiec, Republiką Estońską, Republiką Grecką, Królestwem Hiszpanii, Republiką Francuską, Irlandią, Republiką Włoską, Republiką Cypryjską, Republiką Łotewską, Republiką Litewską, Wielkim Księstwem Luksemburga, Republiką Węgierską, Republiką Malty, Królestwem Niderlandów, Republiką Austrii, Rzeczpospolitą Polską, Republiką Portugalską, Rumunią, Republiką Słowenii, Republiką Słowacką, Republiką Finlandii, Królestwem Szwecji oraz Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (państwami członkowskimi Unii Europejskiej) a Republiką Chorwacji] dotyczącego przystąpienia (Dz.U. 2012, L 112, s. 10).

57| Dyrektywa 96/71/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 grudnia 1996 r. dotycząca delegowania pracowników w ramach świadczenia usług (Dz.U. 1997, L 18, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 2, s. 431).

58| Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 492/2011 z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii (Dz.U. 2011, L 141, s. 1).

jest uprawnione do ograniczenia, poprzez ustanowienie wymogu uzyskania zezwolenia na pracę, delegowania pracowników chorwackich zatrudnionych przez przedsiębiorstwo mające siedzibę w Chorwacji, w przypadku gdy oddelegowanie tych pracowników następuje poprzez ich wynajęcie w rozumieniu art. 1 ust. 3 lit. c) dyrektywy 96/71 przedsiębiorstwu mającemu siedzibę w innym państwie członkowskim w celu świadczenia przez to ostatecznie przedsiębiorstwo usług w pierwszym z tych państw członkowskich.

Natomiast w odniesieniu do delegowania pracowników będących obywatelami państw trzecich Trybunał uznał, że utrzymywanie przez państwo członkowskie wymogu uzyskania zezwolenia na pracę w odniesieniu do obywateli państw trzecich wynajętych do pracy przedsiębiorstwu mającemu siedzibę w tym państwie członkowskim przez przedsiębiorstwo mające siedzibę w innym państwie członkowskim stanowi ograniczenie swobodnego przepływu usług wykraczające poza to, co konieczne dla osiągnięcia celu unikania zakłóceń na rynku pracy, ponieważ po wykonaniu zadania powracają oni do swego kraju pochodzenia lub pobytu i nie roszczą sobie prawa dostępu do rynku pracy tego państwa członkowskiego. W konsekwencji Trybunał orzekł, że art. 56 i 57 TFUE należy interpretować w ten sposób, że państwo członkowskie nie jest uprawnione wymagać, by obywatele państwa trzeciego wynajęci do pracy przedsiębiorstwu z siedzibą w innym państwie członkowskim przez przedsiębiorstwo także mające siedzibę w tym innym państwie członkowskim w celu świadczenia usług w pierwszym ze wskazanych państw członkowskich posiadali zezwolenie na pracę.

3. Swobodny przepływ kapitału

W wyroku **SEGRO i Horváth** (C-52/16 et C-113/16, [EU:C:2018:157](#)), wydanym w dniu 6 marca 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła, że swobodny przepływ kapitału, gwarantowany w art. 63 TFUE, stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu znoszącemu, bez odszkodowania, wszelkie prawa użytkowania gruntów rolnych, które nie są posiadane przez bliskich krewnych właściciela tych gruntów. Uregulowanie to łączyło się z uregulowaniem węgierskim, na podstawie którego cudzoziemcy i osoby prawne zamierzające nabyć prawo własności gruntów rolnych na Węgrzech podlegali pewnym ograniczeniom lub nawet byli wykluczeni z możliwości nabycia takiego prawa, a jedyną możliwością inwestowania przez nich w grunty rolne było nabycie prawa użytkowania.

Trybunał stwierdził przede wszystkim, że pozbawiając posiadacza prawa użytkowania zarówno możliwości wykorzystywania odnośnych gruntów rolnych, jak i możliwości zbycia tego prawa, rozpatrywane uregulowanie stanowi ograniczenie swobodnego przepływu kapitału i to niezależnie od faktu, czy przewiduje ono odszkodowanie dla takich użytkowników. Ponieważ wymóg istnienia więzi pokrewieństwa z właścicielem gruntu może działać bardziej na niekorzyść obywateli innych państw członkowskich niż obywateli węgierskich, może ono również, jak dodał Trybunał, stanowić ukrytą dyskryminację pośrednią opartą na przynależności państwowej użytkownika lub ze względu na pochodzenie kapitału.

W odniesieniu do ewentualnego uzasadnienia tego ograniczenia Trybunał orzekł, po pierwsze, że istnienie więzi pokrewieństwa nie jest właściwe dla zagwarantowania osiągnięcia przywołanego celu, polegającego na zastrzeżeniu ziem uprawnych dla osób, które ją uprawiają, oraz na uniemożliwieniu nabycia tych ziem do celów spekulacyjnych. Po drugie, jeśli chodzi o uzasadnienie oparte na woli zastosowania sankcji za naruszenia węgierskiego uregulowania w zakresie kontroli dewizowej, Trybunał zauważył, że kryterium pokrewieństwa nie ma żadnego związku z tym uregulowaniem. W każdym razie mogły zostać przyjęte inne środki, wywołujące nie tak daleko idące skutki, jak zniesienie odnośnych praw rzeczowych, takie jak na przykład grzywny administracyjne. Wreszcie, po trzecie, Trybunał orzekł, że przedmiotowe ograniczenie nie może być uzasadnione również wolą zwalczania całkowicie sztucznych struktur, których celem byłoby unikanie stosowania obowiązujących przepisów prawa krajowego w zakresie nabywania gruntów rolnych. Opierając się na założeniu, że każda osoba, która nie jest bliskim krewnym właściciela tego gruntu, działała w sposób stanowiący

nadużycie w chwili, w której nabyła prawo użytkowania, uregulowanie węgierskie ustanawia ogólne domniemanie praktyk stanowiących nadużycie, które w żaden sposób nie może zostać uznane za proporcjonalne do celu polegającego na zwalczaniu tych praktyk⁵⁹.

W wyroku **Sofina i in.** (C-575/17, [EU:C:2018:943](#)), wydanym w dniu 22 listopada 2018 r., Trybunał orzekł, że postanowienia traktatu FUE dotyczące swobodnego przepływu kapitału stoją na przeszkodzie niektórym przepisom francuskiego ogólnego kodeksu podatkowego, przewidującym podatek pobierany u źródła od kwoty brutto dywidend krajowych wypłaconych ponoszącym stratę spółkom niebędącym rezydentami, podczas gdy ponoszące stratę spółki będące rezydentami podlegają opodatkowaniu dopiero później, gdy ponownie osiągną zysk.

Trybunał stwierdził przede wszystkim, że takie odmienne traktowanie pod względem podatkowym może przysporzyć ponoszącym straty spółkom będącym rezydentami przynajmniej korzyść w zakresie płynności finansowej, a nawet zwolnienie w wypadku zakończenia działalności, podczas gdy spółki niebędące rezydentami podlegają bezpośredniemu i ostatecznemu opodatkowaniu niezależnie od ich wyniku. Takie odmienne traktowanie dywidend pod względem podatkowym w zależności od siedziby spółek może zniechęcać z jednej strony spółki niebędące rezydentami do inwestowania w spółki z siedzibą we Francji, a z drugiej strony inwestorów będących rezydentami we Francji do nabywania udziałów w spółkach niebędących rezydentami.

Ponieważ rozpatrywane uregulowanie krajowe stanowiło zatem ograniczenie swobodnego przepływu kapitału zakazane co do zasady przez art. 63 ust. 1 TFUE, Trybunał zbadał następnie, czy ograniczenie to można uzasadnić w świetle art. 65 TFUE, zgodnie z którym różnicę w traktowaniu pod względem podatkowym można uznać za zgodną ze swobodnym przepływem kapitału, jeżeli dotyczy ono sytuacji, które nie są obiektywnie porównywalne. W tym względzie Trybunał stwierdził, że rozpatrywane odmienne traktowanie nie ograniczało się do sposobu poboru podatku i w związku z tym nie było uzasadnione obiektywną różnicą sytuacji. Trybunał zbadał zatem, czy odmienne traktowanie pod względem podatkowym mogło być uzasadnione nadrzędnym względem interesu ogólnego. Stwierdził, że tak nie jest. Po pierwsze bowiem, uzasadnienie oparte na zrównoważonym podziale władztwa podatkowego pomiędzy państwami członkowskimi nie mogło zostać uwzględnione, ponieważ przeniesienie opodatkowania dywidend otrzymanych przez ponoszącą stratę spółkę niebędącą rezydentem nie oznacza, że państwo francuskie rezygnuje z prawa do opodatkowania dochodu osiągniętego na jego terytorium oraz ponieważ państwo francuskie godzi się na utratę wpływów podatkowych, gdy spółki będące rezydentami kończą działalność, nie powróciwszy do osiągania zysków. Uzasadnienie oparte na skuteczności poboru podatku również nie zostało zaakceptowane przez Trybunał, który stwierdził w tej kwestii, że przyznanie korzyści związanej z przeniesieniem opodatkowania wypłaconych dywidend także ponoszącym stratę spółkom niebędącym rezydentami skutkowałoby wyeliminowaniem wszelkich ograniczeń swobodnego przepływu kapitału, nie stoi jednak na przeszkodzie realizacji celu związanego ze skutecznym poborem podatku należnego od tych spółek, gdy otrzymują one dywidendy od spółki będącej rezydentem. W tym względzie Trybunał odniósł się w szczególności do mechanizmów wzajemnej pomocy istniejących między organami państw członkowskich.

59| Zobacz również, w odniesieniu do tego uregulowania węgierskiego, sprawę C-235/17, **Komisja/Węgry (użytkowanie gruntów rolnych)**, obecnie w toku.

VIII. Kontrole graniczne, azyl i imigracja

1. Kontrola graniczna

W wyroku *Touring Tours und Travel i Sociedad de transportes* (C-412/17 i C-474/17, [EU:C:2018:1005](#)), ogłoszonym w dniu 13 grudnia 2018 r., Trybunał dokonał wykładni art. 67 ust. 2 TFUE, a także art. 20 i 21 rozporządzenia nr 562/2006⁶⁰, w kontekście *możliwości zobowiązania przez państwo członkowskie przewoźników autokarowych obsługujących połączenia transgraniczne do kontrolowania paszportów i dokumentów pobytowych pasażerów przed wjazdem na terytorium tego państwa członkowskiego*. W omawianej sprawie organy niemieckiej policji, uważając, że dwóch przewoźników autokarowych obsługujących regularne połączenia do Niemiec przez granice niemiecko-niderlandzką i niemiecko-belgijską, przewiozło do Niemiec – z naruszeniem prawa krajowego – znaczną liczbę cudzoziemców nieposiadających wymaganych dokumentów podróży, wydały wobec tych przewoźników decyzje o nałożeniu na nich zakazów wraz z groźbą nałożenia kar pieniężnych. Zdaniem organów niemieckich przewoźnicy ci powinni kontrolować, przy okazji kontroli biletowej przy wsiadaniu do autokaru, wymagane dokumenty podróży i odmawiać wstępu obywatelom państw trzecich nieposiadającym tych dokumentów.

W szczególności Trybunał zauważył, że ponieważ przedmiotowe kontrole są przeprowadzane w chwili, gdy pasażerowie wchodzą na pokład autokaru, rozpoczynając podróż transgraniczną, kontrole te stanowią kontrolę na terytorium państwa członkowskiego, o której mowa w art. 21 rzeczonoego rozporządzenia, która jest zabroniona, jeżeli ma skutek równoważny z odprawą graniczną.

Trybunał stwierdził, że art. 67 ust. 2 TFUE i art. 21 rozporządzenia nr 562/2006 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, które zobowiązują przedsiębiorstwa transportu autokarowego zapewniające regularne przewozy transgraniczne w obrębie strefy Schengen na terytorium tego państwa członkowskiego do przeprowadzania kontroli paszportów i dokumentów pobytowych pasażerów przed przekroczeniem przez nich granicy wewnętrznej, aby nie dopuścić do przewozu na terytorium krajowe obywateli państw trzecich nieposiadających wymaganych dokumentów podróży, oraz które w celu zapewnienia przestrzegania tego obowiązku kontroli upoważniają organy policyjne do wydawania decyzji zakazujących takiego przewozu, pod groźbą nałożenia na przedsiębiorstwa przewozowe kary pieniężnej.

2. Polityka azylowa

Podobnie jak w poprzednim roku, ze względu na skalę kryzysu migracyjnego w Europie w ostatnich latach i towarzyszące mu przybycie dużej liczby osób ubiegających się o udzielenie w Unii ochrony międzynarodowej, wiele spraw rozpoznanych przez Trybunał dotyczyło polityki azylowej Unii. Na uwagę zasługuje siedem z nich:

⁶⁰ Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen) (Dz.U. L 105, s. 1), zmienione rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 610/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. (Dz.U. 2013, L 182, s. 1).

jeden dotyczący dyrektywy 2004/83⁶¹, jeden dotyczący dyrektywy 2011/95⁶², trzy dotyczące jednocześnie tej dyrektywy i dyrektywy 2013/32⁶³ lub rozporządzenia nr 604/2013⁶⁴ (zwanego dalej „rozporządzeniem Dublin III”), jeden odnoszący się równocześnie do rozporządzenia Dublin III oraz rozporządzenia wykonawczego nr 1560/2003⁶⁵, i ostatni, dotyczący dyrektywy 2008/115⁶⁶.

2.1. Status uchodźcy

W wyroku **MP (ochrona uzupełniająca osoby, która była ofiarą tortur)** (C-353/16, [EU:C:2018:276](#)), wydanym w dniu 24 kwietnia 2018 r., wielka izba Trybunału udzieliła wyjaśnień w przedmiocie *warunków, jakie powinna spełnić osoba, która w przeszłości była ofiarą tortur w państwie pochodzenia, by zostać zakwalifikowaną jako osoba, która może zostać objęta ochroną uzupełniającą* w rozumieniu dyrektywy 2004/83, w świetle art. 4 karty. W sprawie w postępowaniu głównym obywatel lankijski złożył wniosek o azyl w Zjednoczonym Królestwie. W uzasadnieniu wniosku wskazał on, że był przetrzymywany i torturowany przez siły bezpieczeństwa Sri Lanki z powodu przynależności do organizacji „Tygrysy – Wyzwoliciele Tamilskiego Ilamu” i w przypadku powrotu do Sri Lanki ponownie byłby narażony na brutalne traktowanie. Organy brytyjskie oddaliły wniosek o azyl, nie widząc też możliwości przyznania mu ochrony uzupełniającej, ponieważ ich zdaniem to ryzyko nie zostało wykazane. Natomiast sądy brytyjskie przyjęły, że ze względu na poważny charakter jego choroby psychicznej oraz w świetle braku dostępu do dostosowanej do tej choroby opieki na Sri Lance odesłanie do tego państwa byłoby niezgodne z art. 3 EKPC.

Trybunał przede wszystkim zauważył, że okoliczność, iż dana osoba była w przeszłości ofiarą tortur, których sprawcą były władze jej państwa pochodzenia, sama w sobie nie jest wystarczająca, by uzasadnić przyznanie ochrony uzupełniającej w czasie, gdy nie istnieje już rzeczywiste ryzyko, że takie tortury mogą się powtórzyć. Ponadto ryzyko pogorszenia się stanu zdrowia tej osoby nie może samo w sobie być uważane za nieludzkie lub poniżające traktowanie w państwie pochodzenia, i to nawet jeżeli wynika z ogólnych niedostatków systemu opieki zdrowotnej i braku odpowiedniego leczenia. Rzecz przedstawiałaby się inaczej, gdyby było oczywiste, że władze państwa pochodzenia nie zapewnią mu rehabilitacji lub prezentują dyskryminującą postawę

61| Dyrektywa Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony (Dz.U. 2004, L 304, s. 12 – wyd. spec. w jęz. polskim rozdz. 19, t. 7, s. 96).

62| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (Dz.U. 2011, L 337, s. 9).

63| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej (Dz.U. 2013, L 180, s. 60).

64| Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca (Dz.U. 2013, L 180, s. 31).

65| Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1560/2003 z dnia 2 września 2003 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 343/2003 ustanawiającego kryteria i mechanizmy określania państwa członkowskiego właściwego dla rozpatrywania wniosku o azyl złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego (Dz.U. 2003, L 222, s. 3), zmienione rozporządzeniem wykonawczym Komisji (UE) nr 118/2014 z dnia 30 stycznia 2014 r. (Dz.U. 2014, L 39, s. 1).

66| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (Dz.U. 2008, L 348, s. 98).

w odniesieniu do dostępu do leczenia, skutkującą trudniejszym dostępem niektórych grup etnicznych lub niektórych kategorii osób, do których należałaby zainteresowana osoba, do właściwego leczenia fizycznych lub psychicznych następstw aktów tortur dokonanych przez te władze.

W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że do statusu ochrony uzupełniającej kwalifikuje się obywatel państwa trzeciego, który był w przeszłości torturowany przez władze państwa pochodzenia i który w wypadku odesłania do tego państwa nie jest już narażony na ryzyko poddania torturom, lecz którego stan zdrowia fizycznego lub psychicznego może w takim wypadku ulec poważnemu pogorszeniu, łącznie z ryzykiem popełnienia przez tego obywatela samobójstwa z powodu traumy doznanej w wyniku aktów tortur, których był ofiarą, jeżeli istnieje rzeczywiste ryzyko celowego pozbawienia tego obywatela w rzeczonym państwie opieki właściwej do leczenia fizycznych lub psychicznych następstw aktów tortur.

2.2. Rozpatrywanie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej

Wymienione w niniejszym sprawozdaniu wyroki dotyczące rozpatrywania wniosków o ochronę międzynarodową dotyczą procedur rozpatrywania i oceny takich wniosków, jak również terminu mającego zastosowanie do procedury ponownego rozpatrzenia wniosku o przejęcie lub wtórne przejęcie wnioskodawcy.

W wyroku **F** (C-473/16, [EU:C:2018:36](#)), wydanym w dniu 25 stycznia 2018 r., Trybunał dokonał wykładni art. 4 dyrektywy 2011/95 w świetle art. 7 karty praw podstawowych w kwestii, czy *postanowienia te stoją na przeszkodzie sporządzeniu i wykorzystaniu opinii psychologicznej w celu oceny rzeczywistego charakteru orientacji seksualnej, na którą powołuje się osoba ubiegająca się o udzielenie ochrony międzynarodowej*. W sprawie w postępowaniu głównym F, obywatel Nigerii, zwrócił się do organów węgierskich z wnioskiem o udzielenie azylu, oświadczając, że obawia się prześladowania w swoim państwie pochodzenia ze względu na swój homoseksualizm, które to oświadczenie zostało przez właściwy organ węgierski uznane za niewiarygodne na podstawie opinii psychologicznej. Opinia ta została sporządzona na podstawie wywiadu, badania osobowości oraz kilku testów osobowościowych i kończyła się wnioskiem, że wyniki badań nie potwierdzają oświadczeń F odnoszących się do jego orientacji seksualnej.

Trybunał orzekł, po pierwsze, że art. 4 dyrektywy 2011/95 nie stoi na przeszkodzie temu, aby organ odpowiedzialny za rozpatrywanie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej lub w danym wypadku sąd, do którego wniesiono skargę, mogły zwrócić się do biegłego o wydanie opinii w ramach oceny faktów i okoliczności związanych z domniemaną orientacją seksualną wnioskodawcy, pod warunkiem że szczegółowe zasady sporządzania takiej opinii są zgodne z prawami podstawowymi gwarantowanymi w karcie, że organy i sądy nie opierają swoich rozstrzygnięć wyłącznie na ustaleniach biegłego oraz że przy ocenie oświadczeń wnioskodawcy odnoszących się do jego orientacji seksualnej organy te i sądy nie są związane tymi ustaleniami. Trybunał uściślił w tej kwestii, że chociaż w celu rozstrzygnięcia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej uzasadnianego obawą przed prześladowaniem ze względu na orientację seksualną nie zawsze jest konieczna ocena wiarygodności oświadczeń wnioskodawcy odnośnie do jego orientacji seksualnej w ramach oceny przewidzianej w art. 4 rzeczony dyrektywy, to jednak nie można wykluczyć, że w szczególnym kontekście oceny tego rodzaju oświadczeń osoby ubiegającej się o udzielenie ochrony międzynarodowej pewne rodzaje opinii biegłych mogą być użyteczne bez naruszania praw podstawowych wnioskodawcy. Trybunał przypomniał jednak w tej kwestii, że jedynie do właściwych organów odpowiedzialnych za rozpatrywanie wniosków, zgodnie z odpowiednimi przepisami dyrektywy 2005/85⁶⁷ i dyrektywy 2013/32, należy dokonanie oceny, pod

67| Dyrektywa Rady 2005/85/WE z dnia 1 grudnia 2005 r. w sprawie ustanowienia minimalnych norm dotyczących procedur nadawania i cofania statusu uchodźcy w państwach członkowskich (Dz.U. 2005, L 326, s. 13).

kontrolą sądu, faktów i okoliczności przewidzianych w art. 4 dyrektywy 2011/95, tak że ani organ, o którym mowa, ani sądy rozpatrujące ewentualne odwołanie w tej kwestii, nie mogą opierać swojej decyzji wyłącznie na wnioskach z ekspertyzy biegłego i być związane jej wnioskami.

Po drugie, Trybunał orzekł, że art. 4 dyrektywy 2011/95 w świetle art. 7 karty należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie możliwości sporządzenia i wykorzystania opinii biegłego psychologa, która w oparciu o projekcyjne testy osobowości ma dawać obraz orientacji seksualnej osoby ubiegającej się o udzielenie ochrony międzynarodowej dla potrzeb oceny jej rzeczywistego charakteru, i to nawet w sytuacji gdy taka opinia formalnie wymaga wyrażenia zgody przez zainteresowaną osobę, jako że wyrażenie owej zgody niekoniecznie musi mieć charakter swobodny, gdyż *de facto* jest ona wymuszona okolicznościami, w jakich znajduje się osoba ubiegająca się o udzielenie ochrony międzynarodowej. O ile ingerencja w życie prywatne wnioskodawcy może być uzasadniona koniecznością zebrania dowodów pozwalających na ustalenie, czy dana osoba rzeczywiście potrzebuje ochrony międzynarodowej, o tyle do organu odpowiedzialnego należy ocena, pod kontrolą sądu, czy planowana opinia biegłego jest właściwa, oparta na wiarygodnych metodach i zasadach w świetle norm przyjętych przez międzynarodową społeczność naukową, oraz czy jest konieczna do osiągnięcia tego celu. Trybunał w szczególności stwierdził, że wpływ sporządzenia takiej opinii na życie prywatne wnioskodawcy wydaje się być nadmierny w stosunku do zamierzonego celu, gdyż zakres ingerencji w prawo do poszanowania życia prywatnego nie jest proporcjonalny w stosunku do jej ewentualnej użyteczności dla oceny faktów i okoliczności, o której mowa w art. 4 dyrektywy 2011/95.

W wyroku **Alheto** (C-585/16, [EU:C:2018:584](#)) z dnia 25 lipca 2018 r. Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie *konkretnych kryteriów rozpatrywania wniosków o udzielenie azylu złożonych przez osoby zarejestrowane przez Agendę Narodów Zjednoczonych dla Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (UNRWA)*. Sąd bułgarski, do którego zaskarżono decyzje o oddaleniu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego przez osobę pochodzenia palestyńskiego, powziął wątpliwości co do wykładni dyrektyw 2011/95 i 2013/32 w odniesieniu do osób zarejestrowanych przez UNRWA i zastanawiał się zwłaszcza, czy osoba zarejestrowana przez tę agendę, która uciekła ze Strefy Gazy i przebywała w Jordanii, zanim udała się do Unii, powinna być uważana za osobę wystarczająco chronioną w Jordanii, w związku z czym jej wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej złożony w Unii powinien zostać uznany za niedopuszczalny.

Trybunał wyjaśnił przede wszystkim, że gdy do sądu jest wnoszone odwołanie od decyzji organu rozstrzygającego, zdefiniowanego w art. 2 dyrektywy 2013/32 jako „każdy organ quasi-sądowy lub administracyjny w państwie członkowskim odpowiedzialnym za rozpatrywanie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej i właściwy do podejmowania decyzji w takich sprawach w pierwszej instancji”, w sprawie wniosku o udzielenie azylu lub ochrony międzynarodowej, sąd powinien przystąpić do pełnego i zaktualizowanego rozpatrzenia sprawy, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności faktyczne i prawne, w tym te, które nie istniały jeszcze, w chwili gdy dany organ wydawał decyzję.

Trybunał dodał w tym względzie, że każde państwo członkowskie związane dyrektywą 2013/32 powinno zorganizować swoje prawo krajowe w taki sposób, by w następstwie stwierdzenia przez sąd nieważności decyzji organu administracyjnego lub quasi-sądowego i w razie potrzeby wydania nowej decyzji ta nowa decyzja została wydana w krótkim terminie i była zgodna z oceną zawartą w wyroku stwierdzającym nieważność.

Jeżeli chodzi o konkretne kryteria rozpatrywania wniosków o udzielenie azylu lub ochrony międzynarodowej złożonego przez obywatela palestyńskiego, Trybunał przypomniał, że w myśl art. 12 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2011/95, nie może uzyskać azylu w Unii dopóty, dopóki jest objęty rzeczywistą ochroną lub pomocą otrzymywaną od UNRWA. Może on otrzymać azyl w Unii jedynie wówczas, gdy jego bezpieczeństwo osobiste jest poważnie zagrożone, daremnie domagał się on pomocy od UNRWA, i – w wyniku okoliczności niezależnych od jego woli – został zmuszony do opuszczenia obszaru działania UNRWA.

W tym względzie Trybunał orzekł, że art. 35 akapit pierwszy lit. b) dyrektywy 2013/32 powinien być interpretowany w ten sposób, że osoba zarejestrowana przez UNRWA powinna być uważana – jeżeli korzysta ona z rzeczywistej ochrony lub pomocy ze strony tej agencji w państwie trzecim, które nie odpowiada terytorium, na którym ma ona zwykle miejsce zamieszkania, lecz wchodzącym w skład obszaru działania tej agencji – za osobę korzystającą z wystarczającej ochrony w tym państwie trzecim w rozumieniu tego przepisu, jeżeli państwo to zobowiązuje się do readmisji zainteresowanego po opuszczeniu przez niego terytorium tego państwa w celu ubiegania się o ochronę międzynarodową w Unii, uznaje rzeczoną ochronę lub pomoc ze strony UNRWA i przystępuje do zasady non-refoulement, umożliwiając w ten sposób zainteresowanemu bezpieczne przebywanie na swoim terytorium, w godnych warunkach życia i tak długo, jak długo wymagać tego będzie ryzyko grożące na terytorium zwykłego miejsca zamieszkania.

W wyroku **Ahmedbekova** (C-652/16, [EU:C:2018:801](#)), wydanym w dniu 4 października 2018 r., Trybunał wypowiedział się w przedmiocie *wykładni dyrektyw 2011/95 i 2013/32, udzielając wskazówek w szczególności odnośnie do oceny wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonych przez członków tej samej rodziny, a także w przedmiocie zakresu prawa do skutecznego środka zaskarżenia przeciwko decyzji o odmowie udzielenia tej ochrony*. W omawianej sprawie właściwy organ bułgarski oddalił wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej rodzinie obywateli Azerbejdżanu, która wjechała nielegalnie do Bułgarii. Jedna z członkin tej rodziny powoływała się w skardze zarówno na prześladowania ze strony władz Azerbejdżanu, których ofiarą padł jej mąż, jak i na okoliczności, które dotyczą jej osoby, w szczególności podnosząc ryzyko prześladowania ze względu na jej poglądy polityczne wyrażone zwłaszcza poprzez udział we wniesieniu skargi przeciwko Azerbejdżanowi do ETPC.

Po pierwsze, jeżeli chodzi o indywidualną ocenę wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej, Trybunał – po przypomnieniu, że każda decyzja w sprawie przyznania statusu uchodźcy lub statusu ochrony uzupełniającej powinna opierać się na indywidualnej ocenie, uściślił, że w tym kontekście należy uwzględnić zagrożenie prześladowaniem i poważną krzywdą członka rodziny wnioskodawcy, w celu ustalenia, czy ze względu na więź rodzinną łączącą go z tą osobą wnioskodawca sam jest narażony na prześladowanie lub poważną krzywdę. Trybunał wskazał również, że wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej składane oddzielnie przez członków tej samej rodziny mogą być objęte środkami mającymi na celu zajęcie się kwestią wszelkich ewentualnych powiązań, lecz wnioski takie nie mogą podlegać wspólnej ocenie. Ponadto podkreślił on, że ocena jednego ze wspomnianych wniosków nie może być zawieszona do czasu zakończenia procedury rozpatrywania innego spośród tych wniosków.

Po drugie, w odniesieniu do zakwalifikowania jako uchodźcy w świetle udziału wnioskodawcy we wniesieniu skargi do ETPC przeciwko państwu pochodzenia, Trybunał uznał, że takiego udziału nie należy co do zasady traktować – w ramach oceny powodów prześladowania, o których mowa w dyrektywie 2011/95 – jako dowodu przynależności tej osoby do „szczególnej grupy społecznej”, lecz jako powód prześladowania z powodu „opinii politycznych”, pod warunkiem że istnieją uzasadnione powody do obaw, że owo wniesienie skargi jest postrzegane przez władze tego państwa jako akt stanowiący działalność opozycyjną, wobec którego mogłyby one rozważyć zastosowanie represji.

Po trzecie wreszcie, w odniesieniu do pełnego rozpatrzenia ex nunc zarówno okoliczności faktycznych, jak i kwestii prawnych, do którego jest zobowiązany sąd rozpoznający skargę na decyzję o odmowie udzielenia ochrony międzynarodowej, Trybunał uznał, że taki sąd jest co do zasady zobowiązany dokonać oceny nowych

informacji, a dokładniej, po uprzednim zwróceniu się o ich zbadanie do organu rozstrzygającego, podstaw udzielenia ochrony międzynarodowej lub okoliczności faktycznych, które, mimo że dotyczyły zdarzeń lub obaw, jakie miały zaistnieć przed wydaniem wspomnianej decyzji, a nawet przed złożeniem wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, zostały powołane po raz pierwszy w toku postępowania odwoławczego. Sąd ten nie jest natomiast zobowiązany do dokonania tej oceny, jeżeli uzna, że rzeczne podstawy i okoliczności faktyczne zostały podniesione w sposób spóźniony na etapie postępowania odwoławczego lub że nie zostały one przedstawione dostatecznie konkretnie, aby mogły zostać należycie zbadane, czy też jeszcze – jeśli chodzi o okoliczności faktyczne – jeżeli uzna, że nie są one istotne lub nie są dostatecznie odrębne od okoliczności, które organ rozstrzygający miał już możliwość uwzględnić.

W wyroku **Fathi** (C-56/17, [EU:C:2018:803](#)), Trybunał w dniu 4 października 2018 r. wypowiedział się w przedmiocie *ustalenia, w świetle rozporządzenia Dublin III i dyrektywy 2013/32, państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego, w przedmiocie zakresu ciężaru dowodu na istnienie aktu prześladowania, a także w przedmiocie pojęcia „aktu prześladowania” w rozumieniu dyrektywy 2011/95*. W omawianej sprawie obywatel Iranu pochodzenia kurdyjskiego złożył w bułgarskiej krajowej agencji ds. uchodźców wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, motywowany prześladowaniem, jakiego doświadczył ze strony władz irańskich ze względów religijnych, a w szczególności z uwagi na jego przejście na chrześcijaństwo. Właściwy organ bułgarski rozpatrzył ten wniosek co do istoty, mimo iż nie została wydana żadna wyraźna decyzja w procesie ustalania odpowiedzialnego państwa członkowskiego. Wniosek ten został oddalony jako bezzasadny, gdyż rzeczony organ uznał, że twierdzenia wnioskodawcy zawierają istotne sprzeczności oraz że ani występowanie prześladowania, ani ryzyko prześladowania w przyszłości, ani też ryzyko kary śmierci nie zostały wykazane.

Trybunał przede wszystkim uznał, że art. 3 ust. 1 rozporządzenia Dublin III należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwia się on temu, aby organy państwa członkowskiego rozpatrzyły co do istoty wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej w rozumieniu art. 2 lit. d) tego rozporządzenia, nawet jeśli na podstawie kryteriów określonych w tym rozporządzeniu nie wydały one wyraźnej decyzji, że odpowiedzialność za takie rozpatrzenie spoczywa na tym państwie członkowskim. Ponadto Trybunał orzekł, że art. 46 ust. 3 dyrektywy 2013/32 należy interpretować w ten sposób, że w ramach skargi wniesionej przez osobę ubiegającą się o ochronę międzynarodową na decyzję o uznaniu za bezzasadny wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej właściwy sąd państwa członkowskiego nie jest zobowiązany do zbadania z urzędu, czy określone w rozporządzeniu Dublin III kryteria i mechanizmy ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wspomnianego wniosku zostały prawidłowo zastosowane przez organy, które przystąpiły do takiego rozpatrzenia.

Następnie, w odniesieniu do zakresu ciężaru dowodu na istnienie aktu prześladowania, Trybunał orzekł, że od osoby ubiegającej się o udzielenie ochrony międzynarodowej i powołującej się na ryzyko prześladowania ze względów religijnych nie można wymagać, by w celu uzasadnienia swych przekonań religijnych przedstawiła oświadczenia lub dokumenty w odniesieniu do każdego z elementów objętych art. 10 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2011/95 (*seul ou en communauté*, o którymi są: posiadanie przekonań teistycznych, nieateistycznych i ateistycznych, prywatne lub publiczne uczestniczenie lub nieuczestniczenie w formalnych – indywidualnych lub wspólnotowych – praktykach religijnych, inne czynności religijne czy wyrażane poglądy lub formy indywidualnych lub wspólnotowych zachowań opartych na wierzeniach religijnych lub nakazanych takimi wierzeniami). To jednak na wnioskodawcy spoczywa obowiązek wsparcia wspomnianych twierdzeń w sposób wiarygodny, poprzez przedstawienie okoliczności, które umożliwiają właściwemu organowi sprawdzenie prawdziwości tych informacji.

Wreszcie, w odniesieniu do pojęcia „aktu prześladowania” w rozumieniu art. 9 ust. 1 i 2 dyrektywy 2011/95, Trybunał stwierdził, że przepisy te należy interpretować w ten sposób, że zakaz, pod rygorem kary śmierci lub kary pozbawienia wolności, podejmowania działań sprzecznych z religią państwową państwa pochodzenia

osoby ubiegającej się o ochronę międzynarodową może stanowić akt prześladowania w rozumieniu tych przepisów, pod warunkiem że taki zakaz prowadzi w praktyce do orzekania przez organy tego państwa tego rodzaju kar.

W wyroku *X i X* (C-47/17 i C-48/17, [EU:C:2018:900](#)), wydanym w dniu 13 listopada 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła w sprawie *terminów mających zastosowanie na podstawie rozporządzenia wykonawczego nr 1560/2003 do procedury ponownego rozpatrzenia wniosku o przejście lub wtórne przejście osoby ubiegającej się o azyl*. Spory w postępowaniu głównym dotyczyły obywatela Syrii i obywatela Erytrei, którzy złożyli w Niderlandach wnioski o zezwolenie na pobyt tymczasowy dla osoby ubiegającej się o azyl po uprzednim złożeniu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej w innym państwie (odpowiednio w Niemczech i w Szwajcarii), przy czym obywatel Erytrei przybył przez Włochy (nie zostało wykazane, czy złożył tam wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej). Na podstawie art. 18 ust. 1 lit. b) rozporządzenia Dublin III organy niderlandzkie skierowały do organów odpowiednio niemieckich, szwajcarskich i włoskich wnioski o wtórne przejście zainteresowanych. W związku z odmownym rozpatrzeniem tych wniosków organy niderlandzkie wystosowały do organów niemieckich i włoskich, na podstawie art. 5 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego nr 1560/2003, wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, lecz te ostatnie organy bądź nie odpowiedziały, bądź odpowiedziały po upływie dwutygodniowego terminu przewidzianego w tym przepisie.

Po przypomnieniu, że prawodawca Unii w rozporządzeniu Dublin III określił wiążące terminy dla procedur rozpatrywania przez wezwane państwo członkowskie wniosków o przejście lub wtórne przejście, Trybunał wskazał, że mechanizm określony w art. 5 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego nr 1560/2003, w ramach którego wnioskujące państwo członkowskie może zwrócić się do wezwanego państwa członkowskiego, gdy to odmówiło uwzględnienia wniosku o przejście lub wtórne przejście, z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy, stanowi „dodatkową procedurę”, fakultatywną, której czas trwania powinien być określony w sposób ścisły i przewidywalny. Zdaniem Trybunału procedura ponownego rozpatrzenia ograniczona jedynie „rozsądnym” terminem udzielenia odpowiedzi lub której czas trwania byłby nieokreślony, byłaby zaś niezgodna z celami rozporządzenia Dublin III, a w szczególności celem, jakim jest szybkie rozpatrywanie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej.

W konsekwencji Trybunał orzekł, że art. 5 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego nr 1560/2003 należy interpretować w ten sposób, że państwo członkowskie, do którego skierowano wniosek o przejście lub wtórne przejście na podstawie art. 21 i 23 rozporządzenia Dublin III, które, po przeprowadzeniu niezbędnych czynności sprawdzających, udzieliło na ten wniosek pełnej i szczegółowej odpowiedzi odmownej w terminach przewidzianych w art. 22 lub 25 tego ostatniego rozporządzenia i do którego następnie, w ciągu trzech tygodni przewidzianych w art. 5 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego nr 1560/2003, skierowano wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy, powinno dołożyć wszelkich starań, w duchu lojalnej współpracy, aby udzielić odpowiedzi na ten ostatni wniosek w dwutygodniowym terminie przewidzianym w tym przepisie.

W przypadku gdy wezwane państwo członkowskie nie udzieli w tym dwutygodniowym terminie odpowiedzi na rzeczony wniosek, dodatkowa procedura ponownego rozpatrzenia zostaje ostatecznie zamknięta, w związku z czym wnioskujące państwo członkowskie należy z upływem tego terminu uznać za odpowiedzialne za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, chyba że posiada ono jeszcze wystarczająco dużo czasu, aby móc złożyć w wiążących terminach przewidzianych w tym celu w art. 21 ust. 1 i w art. 23 ust. 2 rozporządzenia Dublin III ponowny wniosek o przejście lub wtórne przejście.

2.3. Decyzje nakazujące powrót

W wyroku **Gnandi** (C-181/16, [EU:C:2018:465](#)), wydanym w dniu 19 czerwca 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła w kwestii, czy *decyzja nakazująca powrót w rozumieniu dyrektywy 2008/115 może zostać przyjęta bezpośrednio po oddaleniu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, to jest przed rozpatrzeniem środka odwoławczego, którym można zaskarżyć taką odmowę*. W sporze w postępowaniu głównym obywatel Togo złożył wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, który został oddalony, ponadto została wydana decyzja nakazująca powrót w postaci nakazu opuszczenia terytorium danego państwa członkowskiego.

Trybunał przede wszystkim stwierdził, że osoba ubiegająca się o udzielenie ochrony międzynarodowej od chwili oddalenia jej wniosku przez organ rozstrzygający wchodzi w zakres zastosowania dyrektywy 2008/115. Trybunał zauważył w tym względzie, że zezwolenie na pozostanie na terytorium danego państwa członkowskiego w celu skorzystania ze skutecznego środka odwoławczego przeciwko oddaleniu tego wniosku nie stoi na przeszkodzie przyjęciu, że z chwilą tego oddalenia pobyt zainteresowanego staje się co do zasady nielegalny.

Trybunał podkreślił jednak, że w odniesieniu do decyzji nakazującej powrót oraz ewentualnej decyzji o wydaleniu ochrona związana z prawem do skutecznego środka prawnego, a także z zasadą non-refoulement powinna być zapewniona poprzez przyznanie wnioskującemu o udzielenie ochrony międzynarodowej prawa do skutecznego środka zaskarżenia, któremu przysługuje skutek zawieszający z mocy prawa, co najmniej przed jedną instancją sądową. Z zastrzeżeniem ścisłego przestrzegania tego wymogu sama okoliczność, że pobyt zainteresowanego zostaje uznany za nielegalny bezpośrednio po oddaleniu w pierwszej instancji przez organ rozstrzygający wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej oraz że decyzja nakazująca powrót może zatem być wydana bezpośrednio po wydaniu tej decyzji oddalającej lub być połączona z tą decyzją oddalającą w tym samym akcie administracyjnym, nie narusza ani zasady non-refoulement, ani prawa do skutecznego środka prawnego.

Trybunał przypomniał również, że do państw członkowskich należy zapewnienie skutecznego środka odwoławczego od decyzji oddalającej wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, z poszanowaniem zasady równości broni, co wymaga w szczególności zawieszenia wszystkich skutków decyzji nakazującej powrót w terminie na wniesienie tego środka oraz, jeśli taki środek zostanie wniesiony, do czasu rozpatrzenia tego środka. W tym zakresie nie wystarczy, aby dane państwo członkowskie powstrzymało się od egzekucji decyzji nakazującej powrót. Przeciwnie, konieczne jest zawieszenie wszystkich skutków prawnych tej decyzji, a w szczególności zapewnienie, by termin dobrowolnego wyjazdu nie rozpoczął biegu dopóty, dopóki zainteresowany jest uprawniony do pozostawania na terytorium danego państwa członkowskiego oraz by w tym okresie nie został umieszczony w ośrodku detencyjnym do celów wydalenia. Ponadto zainteresowany powinien zachować swój status osoby ubiegającej się o ochronę międzynarodową do chwili, gdy w przedmiocie jego wniosku zostanie wydana ostateczna decyzja. Ponadto państwa członkowskie są zobowiązane zezwolić wnioskodawcy na powoływanie się na wszelką zmianę okoliczności, która nastąpiła po wydaniu decyzji nakazującej powrót, która mogłaby mieć znaczący wpływ na ocenę sytuacji zainteresowanego w świetle dyrektywy 2008/115. Wreszcie państwa członkowskie mają obowiązek zapewnienia, by wnioskodawca został poinformowany w przejrzysty sposób o przestrzeganiu tych gwarancji.

3. Stosunki z Turcją

W wyroku *Yön* (C-123/17, [EU:C:2018:632](#)), wydanym w dniu 7 sierpnia 2018 r., Trybunał miał sposobność dokonania wykładni klauzuli *standstill* zawartej w art. 7 decyzji nr 2/76⁶⁸ oraz w art. 13 decyzji nr 1/80⁶⁹, przyjętych przez Radę Stowarzyszenia powołaną Układem ustanawiającym stowarzyszenie EWG–Turcja i zabraniających wprowadzania nowych ograniczeń w zakresie warunków dostępu do rynku pracy pracowników i członków ich rodzin, którzy przebywają na odnośnych terytoriach zgodnie z prawem. W omawianej sprawie obywatelka Turcji, małżonka pracownika tureckiego legalnie przebywającego w Niemczech, wystąpiła do władz niemieckich o zezwolenie na pobyt na czas określony w ramach łączenia rodzin. Wniosek został oddalony z tego powodu, że po pierwsze zainteresowana nie wykazała, że posiada umiejętności językowe wymagane przez prawo niemieckie, a z drugiej strony wjechała na terytorium federalne bez wizy krajowej wymaganej przez przepis krajowy wprowadzony w okresie od 20 grudnia 1976 r. do 30 listopada 1980 r. Przepis ten w istocie zastrzył warunki łączenia rodzin obywateli państw trzecich legalnie zamieszkujących w Niemczech jako pracownicy najemni w porównaniu z warunkami obowiązującymi przed wejściem w życie w tym państwie członkowskim decyzji nr 2/76.

Trybunał przede wszystkim wskazał, że wobec braku uchylenia z mocą wsteczną decyzji nr 2/76 to klauzula *standstill* ustanowiona w art. 7 tej decyzji powinna mieć zastosowanie do każdego przepisu wprowadzonego przez państwo członkowskie w okresie od 20 grudnia 1976 r. do 30 listopada 1980 r., a nie klauzula z art. 13 decyzji nr 1/80.

Następnie, w odniesieniu do utrwalonej wykładni z wyroków *Dogan*⁷⁰ i *Tekdemir*⁷¹, Trybunał uściślił, że przepis krajowy, który zastrza warunki łączenia rodzin i ma wpływ na wykonywanie przez pracowników tureckich legalnie zamieszkujących w danym państwie członkowskim pracy najemnej na terytorium tego państwa, stanowi nowe ograniczenie, w rozumieniu art. 7 decyzji nr 2/76, korzystania przez obywatela tureckiego ze swobodnego przepływu pracowników w danym państwie członkowskim i jest zatem objęty zakresem stosowania tego przepisu. O ile taki przepis może być uzasadniony nadrzędnymi względami interesu ogólnego wchodzącymi w zakres skutecznej kontroli imigracji i zarządzania przepływami migracyjnymi, o tyle może on zostać dopuszczony jedynie pod warunkiem, że jego szczegółowe zasady wykonania nie wykraczają poza to, co jest niezbędne dla osiągnięcia zamierzonego celu.

68| Decyzja Rady Stowarzyszenia nr 2/76 z dnia 20 grudnia 1976 r. dotycząca wykonania art. 36 protokołu dodatkowego podpisanego w dniu 23 listopada 1970 r. w Brukseli oraz zawartego, zatwierdzonego i ratyfikowanego w imieniu Wspólnoty rozporządzeniem Rady (EWG) nr 2760/72 z dnia 19 grudnia 1972 r. (Dz.U. 1972, L 293, s. 1).

69| Decyzja Rady Stowarzyszenia nr 1/80 z dnia 19 września 1980 r. w sprawie rozwoju stowarzyszenia, załączona do Układu ustanawiającego stowarzyszenie między Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Turcją, podpisanego w dniu 12 września 1963 r. w Ankarze przez Republikę Turcji z jednej strony i przez państwa członkowskie EWG oraz Wspólnotę z drugiej strony, zawartego, zatwierdzonego i ratyfikowanego w imieniu tej ostatniej decyzją Rady 64/732/EWG z dnia 23 grudnia 1963 r. (Dz.U. 1964, 217, s. 3685 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 11, t. 11, s. 10).

70| Wyrok Trybunału z dnia 10 lipca 2014 r., *Dogan* (C-138/13, [EU:C:2014:2066](#)).

71| Wyrok Trybunału z dnia 29 marca 2017 r., *Tekdemir* (C-652/15, [EU:C:2017:239](#)).

IX. Współpraca sądowa w sprawach cywilnych

1. Rozporządzenie nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych

W dniu 5 lipca 2018 r., w wyroku *flyLAL-Lithuanian Airlines* (C-27/17, [EU:C:2018:533](#)), Trybunał przedstawił wskazówki w przedmiocie ustalania sądu posiadającego jurysdykcję na podstawie rozporządzenia nr 44/2001⁷² w wypadku żądania naprawienia szkody, jaka miała zostać spowodowana w wyniku zachowań antykonkurencyjnych stosowanych w różnych państwach członkowskich. W omawianej sprawie skarżąca, litewska spółka lotnicza, wniosła do sądów litewskich powództwa przeciwko innej spółce lotniczej – Air Baltic – oraz przeciwko portowi lotniczemu Ryga (Łotwa), domagając się naprawienia szkód, jakich w swej opinii doznała z powodu zachowań uważanych przez nią za antykonkurencyjne. Zachowania te, polegające zwłaszcza na zniżkach w wysokości do 80% w przypadku usług związanych ze startowaniem, lądowaniem i bezpieczeństwem statków powietrznych, przyznawanych przez rzeczony port lotniczy od listopada 2004 r. w szczególności na rzecz Air Baltic, zostały przez łotewską radę ds. konkurencji uznane za sprzeczne z regułami konkurencji Unii w postępowaniu odrębnym od postępowania głównego. Pozwani natomiast kwestionowali jurysdykcję sądów litewskich do rozpoznania sporu z tego powodu, że wspomniane w pozwie antykonkurencyjne porozumienie między portem lotniczym Ryga a głównym przedsiębiorstwem łotewskim Air Baltic, a także jego skutki, miały miejsce nie na Litwie, lecz na Łotwie. Litewski sąd pierwszej instancji stwierdził, że sądy litewskie wywodzą swoją jurysdykcję z rozporządzenia nr 44/2001, jako że, po pierwsze, zachowania antykonkurencyjne, które spowodowały szkodę po stronie powódki, w szczególności stosowanie drapieżnych cen, dostosowanie rozkładu lotów, niezgodna z prawem reklama, zniesienie bezpośrednich lotów oraz przekierowanie ruchu pasażerskiego na port lotniczy w Rydze, miały miejsce na Litwie, a po drugie, spółka Air Baltic prowadziła działalność na Litwie za pośrednictwem filii.

Trybunał przede wszystkim przypomniał, że art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 przyznaje powodowi domagającemu się naprawienia szkody uprawnienie do wniesienia sprawy albo do sądu miejsca, w którym urzeczywistniła się szkoda, albo do sądu miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie powodujące powstanie szkody, co oznacza, że powództwo może zostać zgodnie z prawem wytoczone przed sąd w oparciu o jedną z tych dwóch podstaw jurysdykcji. W tej kwestii uściślił on również, że utrata dochodu polegająca głównie na utracie sprzedaży, jaka miała nastąpić wskutek zachowań antykonkurencyjnych sprzecznych z art. 101 i 102 TFUE, może zostać uznana za „szkodę” do celów zastosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001, pozwalającego uzasadnić co do zasady jurysdykcję sądów państwa członkowskiego, na którego terytorium nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Na tej podstawie Trybunał po pierwsze stwierdził, że w ramach powództwa o naprawienie szkody spowodowanej w wyniku zachowań antykonkurencyjnych „miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę”, obejmuje w szczególności miejsce urzeczywistnienia się utraty dochodu polegającej na utracie sprzedaży, to jest miejsce rynku, na który miały wpływ owe zachowania, i na którym – jak twierdzi osoba poszkodowana – poniosła ona te straty. Po drugie orzekł on, że w ramach powództwa o naprawienie szkody spowodowanej w wyniku zachowań antykonkurencyjnych pojęcie „miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie

72] Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 4, s. 42).

wywołujące szkodę” może być rozumiane albo jako miejsce zawarcia porozumienia antykonkurencyjnego sprzecznego z art. 101 TFUE, albo jako miejsce, w którym były proponowane i stosowane drapieżne ceny, jeżeli praktyki te stanowiły naruszenie w świetle art. 102 TFUE.

Ponadto, ponieważ Air Baltic prowadziła działalność na Litwie za pośrednictwem filii, Trybunał wyjaśnił, że pojęcie „spraw dotyczących sporów wynikających z działalności filii” obejmuje powództwo o odszkodowanie z tytułu szkody, jaka miała zostać spowodowana wskutek nadużycia pozycji dominującej polegającego na stosowaniu drapieżnych cen, w przypadku gdy filia przedsiębiorstwa zajmującego pozycję dominującą uczestniczyła w rzeczywisty i istotny sposób w tej praktyce stanowiącej nadużycie, co powinien sprawdzić sąd rozpoznający sprawę.

W wyroku **Apple Sales International i in.** (C-595/17, [EU:C:2018:854](#)), wydanym w dniu 24 października 2018 r., Trybunał dokonał wykładni art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 w odniesieniu do klauzuli prorogacyjnej, na którą powołano się w kontekście sporu dotyczącego odpowiedzialności deliktowej kontrahenta, która to odpowiedzialność miałaby wynikać z aktów nieuczciwej konkurencji oraz nadużywania pozycji dominującej w rozumieniu art. 102 TFUE. W sprawie w postępowaniu głównym na klauzulę prorogacyjną na korzyść sądów irlandzkich, nieodnosząca się wprost do sporów dotyczących odpowiedzialności deliktowej w związku z naruszeniem prawa konkurencji, powołała się spółka Apple Sales International tytułem zarzutu braku jurysdykcji sądu francuskiego, do którego dystrybutor tej spółki wniósł powództwo o odszkodowanie między innymi z powodu nadużycia przez spółkę pozycji dominującej.

Trybunał przypomniał przede wszystkim, że wykładnia klauzuli prorogacyjnej w celu ustalenia zakresu sporów objętych jej zakresem stosowania należy do sądu krajowego, przed którym jest ona powoływana. Następnie wskazał on, że zakres zastosowania klauzuli prorogacyjnej ogranicza się wyłącznie do tych sporów, które wywodzą się ze stosunku prawnego, dla którego owa klauzula została uzgodniona. Podczas gdy zachowanie antykonkurencyjne w rozumieniu art. 101 TFUE, mianowicie udział w kartelu, nie jest co do zasady bezpośrednio związane ze stosunkiem umownym łączącym członków kartelu i osoby trzecie, na które kartel ten oddziałuje, zachowanie antykonkurencyjne w rozumieniu art. 102 TFUE, mianowicie nadużycie pozycji dominującej, może się urzeczywistniać w stosunkach umownych nawiązywanych przez przedsiębiorstwo znajdujące się w pozycji dominującej oraz za pośrednictwem warunków umów. W związku z tym art. 23 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że w przypadku powództwa o odszkodowanie wytoczonego przez dystrybutora przeciwko dostawcy na podstawie art. 102 TFUE zastosowanie klauzuli prorogacyjnej zawartej w umowie wiążącej strony nie jest wykluczone z tego tylko powodu, że klauzula ta nie odnosi się w wyraźny sposób do sporów dotyczących odpowiedzialności powstałej w wyniku naruszenia prawa konkurencji. Wreszcie Trybunał orzekł, że zastosowanie klauzuli prorogacyjnej w kontekście takiego powództwa nie zależy od uprzedniego stwierdzenia przez organ krajowy lub przez organ europejski naruszenia prawa konkurencji, gdyż istnienie lub brak takiego uprzedniego stwierdzenia jest całkowicie odrębną kwestią, niezwiązaną z kryteriami, które powinny mieć istotne znaczenie dla stwierdzenia, czy klauzula prorogacyjna ma zastosowanie w wypadku roszczenia o naprawienie szkód poniesionych w przekonaniu poszkodowanego z powodu naruszenia reguł konkurencji.

2. Rozporządzenie nr 2201/2003 dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej

W dziedzinie współpracy sądowej w sprawach małżeńskich i dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej warto zwrócić uwagę na trzy wyroki: pierwszy dotyczy pojęcia prawa do osobistej styczności z dzieckiem, drugi – wniosku o powrót dziecka, a trzeci – pojęcia zwykłego pobytu dziecka.

W wyroku **Valcheva** (C-335/17, [EU:C:2018:359](#)), wydanym w dniu 31 maja 2018 r., Trybunał dokonał *wykładni pojęcia „prawa do osobistej styczności z dzieckiem” w rozumieniu rozporządzenia 2201/2003*⁷³. Powódka w tej sprawie zamieszkiwała w Bułgarii i jako babcia ze strony matki małoletniego dziecka mającego zwykły pobyt w Grecji u ojca starała się o prawo do osobistej styczności z dzieckiem. Po stwierdzeniu, że nie ma możliwości utrzymywania należytych kontaktów ze swoim wnukiem i zwróceniu się – bezskutecznym – do organów greckich, wystąpiła ona do bułgarskiego sądu o określenie warunków wykonywania prawa do osobistej styczności z wnukiem. Ponieważ pozew ten został odrzucony na tej podstawie, że zgodnie z rozporządzeniem nr 2201/2003 jurysdykcja należy do sądów państwa członkowskiego, w którym dziecko ma miejsce zwykłego pobytu w chwili wniesienia sprawy do sądu – w tej sytuacji sądów greckich, bułgarski sąd odsyłający zwrócił się do Trybunału z pytaniem, czy rozporządzenie to ma zastosowanie do prawa dziadków, a to w celu ustalenia sądu posiadającego jurysdykcję.

Po stwierdzeniu, że pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem” w rozumieniu rozporządzenia 2201/2003 należy interpretować w sposób autonomiczny, Trybunał zauważył, że prawodawca Unii zdecydował się nie ograniczać liczby osób mogących sprawować odpowiedzialność rodzicielską lub korzystać z prawa do osobistej styczności z dzieckiem. W konsekwencji pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem” dotyczy nie tylko prawa rodziców do osobistej styczności z dzieckiem, lecz także prawa pozostałych osób, z którymi dziecko powinno utrzymywać stosunki osobiste, między innymi jego babć i dziadków. Gdyby bowiem prawo do osobistej styczności z dzieckiem nie dotyczyło wszystkich tych osób, kwestie dotyczące tego prawa mogłyby być określone nie tylko przez sąd wskazany zgodnie z rozporządzeniem nr 2201/2003, lecz także przez inne sądy, które uznałyby, iż mają jurysdykcję na podstawie reguł prawa prywatnego międzynarodowego. Mogłyby zapadać orzeczenia pozostające w konflikcie, a nawet niedające się pogodzić, ponieważ przyznanie prawa do osobistej styczności z dzieckiem danemu krewnemu mogłoby wówczas naruszać prawa do osobistej styczności przyznane osobie uprawnionej z tytułu odpowiedzialności rodzicielskiej. W związku z tym Trybunał orzekł, że powództwo babć i dziadków dotyczące przyznania im prawa do osobistej styczności z wnukami jest objęte zakresem stosowania art. 1 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 2201/2003 i, w konsekwencji, zakresem stosowania tego rozporządzenia.

Trybunał wyjaśnił również, że przyznanie prawa do osobistej styczności z dzieckiem osobie innej niż rodzice może ingerować w prawa i obowiązki tych i w konsekwencji, w celu uniknięcia sprzecznych ze sobą środków i w najlepszym interesie dziecka, konieczne jest, aby w przedmiocie prawa do osobistej styczności z dzieckiem orzekał ten sam sąd – co do zasady sąd miejsca zwykłego pobytu dziecka.

73| Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U. 2003, L 338, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 6, s. 243).

W wyroku **C.E. i N.E.** (C-325/18 PPU i C-375/18 PPU, [EU:C:2018:739](#)), wydanym w dniu 19 września 2018 r. w pilnym trybie prejudycjalnym, Trybunał wypowiedział się w kwestii *wykonania przez jedno państwo członkowskie orzeczenia innego państwa członkowskiego, nakazującego powrót do niego kilkorga dzieci, które zostały oddane pod opiekę państwa*.

Stronami w sporze w postępowaniu głównym byli angielski organ oraz rodzice trojga małoletnich dzieci wywiezionych przez nich do Irlandii. Trzy dni po przybyciu rodziny do Irlandii sąd Zjednoczonego Królestwa wydał orzeczenie o oddaniu trojga dzieci pod opiekę państwa przyznające prawo do pieczy angielskiemu organowi oraz zawierające nakaz powrotu tychże trojga dzieci. W następstwie orzeczenia sądu irlandzkiego o uznaniu tego postanowienia o oddaniu pod opiekę państwa oraz zarządzającego jego wykonanie w Irlandii (zwanego dalej „orzeczeniem o zezwoleniu na wykonanie”) troje dzieci zostało przekazanych organowi angielskiemu i powróciły one do Zjednoczonego Królestwa. Ponieważ orzeczenie o zezwoleniu na wykonanie doręczono rodzicom dopiero następnego dnia po wykonaniu, wnieśli oni skargę na to orzeczenie wraz z wnioskiem o zastosowanie środków tymczasowych w celu zawieszenia postępowania w sprawie adopcji dzieci, wszczętego w Zjednoczonym Królestwie w tym samym czasie. W tym kontekście sąd irlandzki zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości z pytaniem, czy orzeczenie sądu angielskiego nakazujące powrót dziecka można uznać za wykonalne w Irlandii, jeżeli zainteresowany organ angielski, przed wystąpieniem o uznanie i wykonanie tego orzeczenia w Irlandii na podstawie rozdziału III rozporządzenia nr 2201/2003, nie wyczerpał środków zaskarżenia dostępnych w Irlandii na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.⁷⁴. Zwrócił się on również z pytaniem, czy nakaz powrotu dzieci może zostać wykonany przed doręczeniem rodzicom orzeczenia o zezwoleniu na wykonanie i czy rozporządzenie nr 2201/2003 stoi na przeszkodzie zastosowaniu przez sąd państwa członkowskiego środków zabezpieczających w postaci nakazu wobec organu administracji publicznej innego państwa członkowskiego, mającego na celu zakazanie wszczęcia lub dalszego prowadzenia przez ten organ przed sądami tego innego państwa członkowskiego postępowania w przedmiocie adopcji przebywających w tym państwie dzieci.

Trybunał przede wszystkim zauważył, że rozporządzenie nr 2201/2003 uzupełnia konwencję haską z 1980 r. i nie wymaga, by w przypadku zarzutu uprowadzenia dziecka za granicę osoba, instytucja lub organ oparła się na tej konwencji przy żądaniu niezwłocznego powrotu tego dziecka do państwa miejsca zwykłego pobytu. W konsekwencji podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej może zgodnie z przepisami rozdziału III rozporządzenia nr 2201/2003 złożyć wniosek o uznanie i wykonanie orzeczenia dotyczącego władzy rodzicielskiej i powrotu dziecka wydanego przez właściwy sąd na mocy sekcji 2 rozdziału II rzeczzonego rozporządzenia, nawet jeśli nie złożył wniosku o powrót dziecka w oparciu o konwencję haską z 1980 r. Trybunał uznał, że orzeczenie dotyczące oddania dzieci pod opiekę państwa i nakazujące powrót tych dzieci, o którego wykonanie zwrócono się do sądu irlandzkiego, mieściło się w przedmiotowym zakresie stosowania tego rozporządzenia, ponieważ nakaz powrotu wynikał z orzeczenia dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej i był nierozdzielnie z nim związany.

Jeżeli chodzi następnie o okoliczność, że wykonanie nakazu powrotu nastąpiło przed doręczeniem rodzicom orzeczenia o zezwoleniu na wykonanie, Trybunał wskazał, że wymóg doręczenia tego orzeczenia gwarantuje, że strona, wobec której wniesiono o wykonanie orzeczenia, korzysta z prawa do skutecznego środka prawnego. W konsekwencji wykonanie orzeczenia nakazującego objęcie opieką i powrót dzieci, którego wykonalność została stwierdzona w wezwanym państwie członkowskim, jeszcze przed doręczeniem orzeczenia o stwierdzeniu wykonalności takiego orzeczenia zainteresowanym rodzicom, jest sprzeczne z art. 33 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 w związku z art. 47 karty.

74| Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r.

Wreszcie, w odniesieniu do wniosku o zastosowanie środków zabezpieczających, złożonego w ramach toczącego się w Zjednoczonym Królestwie postępowania w sprawie adopcji w celu zakazania właściwemu organowi wszczęcia lub kontynuowania postępowania adopcyjnego, Trybunał orzekł, że rozporządzenie nr 2201/2003 temu się nie sprzeciwia. Z jednej bowiem strony postępowanie sądowe w przedmiocie adopcji ma zupełnie inny przedmiot i skutki niż postępowanie na podstawie rozporządzenia dotyczące powrotu dzieci i mające na celu zapewnienie zainteresowanym rodzicom prawa do środka zaskarżenia, a z drugiej strony ani przedmiotem, ani celem wnioskowanych środków zabezpieczających nie jest uniemożliwienie stronie przeciwnej złożenia wniosku do sądu angielskiego w odniesieniu do tego samego przedmiotu sprawy co przedmiot sporu zawisłego przed sądem irlandzkim. Zatem taki nakaz nie stanowi jakiegokolwiek formy *anti-suit injunction*, zakazu niedozwolonego w orzecznictwie Trybunału⁷⁵.

W wyroku **UD** (C-393/18 PPU, [EU:C:2018:835](#)) ogłoszonym w dniu 17 października 2018 r. w pilnym trybie prejudycjalnym Trybunał dokonał wykładni pojęcia miejsca zwykłego pobytu dziecka w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 w celu ustalenia, czy jego fizyczna obecność w państwie członkowskim stanowi element konieczny do ustalenia jurysdykcji sądu rozpoznającego sprawę. Spór w postępowaniu głównym toczył się pomiędzy matką, obywatelką Bangladeszu, a ojcem, obywatelem brytyjskim, małoletniego dziecka urodzonego i zamieszkującego od urodzenia w Bangladeszu i dotyczył wniosków matki o nakazanie, po pierwsze, aby dziecko zostało objęte opieką sądu brytyjskiego, oraz po drugie – powrotu jej i dziecka do Zjednoczonego Królestwa w celu udziału w postępowaniu przed tym sądem.

Rozstrzygając w pierwszej kolejności o swojej jurysdykcji i terytorialnym zakresie stosowania rozporządzenia nr 2201/2003, Trybunał stwierdził, że ogólna reguła jurysdykcyjna przewidziana w art. 8 ust. 1 tego rozporządzenia może mieć zastosowanie do sporów dotyczących stosunków pomiędzy sądami państwa członkowskiego i państwa trzeciego, a nie tylko w sporach dotyczących stosunków między sądami kilku państw członkowskich.

W drugiej kolejności, w odniesieniu do pojęcia miejsca zwykłego pobytu dziecka, Trybunał orzekł, że ani brak miejsca zwykłego pobytu dziecka ze względu na brak fizycznej obecności dziecka w państwie członkowskim Unii, ani istnienie sądów państwa członkowskiego lepiej umiejscowionych do rozpatrzenia sprawy tego dziecka, mimo że nigdy nie mieszkało ono w tym państwie, nie wystarczają, aby ustalić miejsce zwykłego pobytu dziecka w państwie, w którym dziecko nigdy nie było. Trybunał wywiódł stąd, że art. 8 ust. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 należy interpretować w ten sposób, że dziecko musi być fizycznie obecne w państwie członkowskim, aby można było przyjąć, że posiada miejsce zwykłego pobytu w tym państwie członkowskim w rozumieniu tego przepisu. Nie mają w tej kwestii znaczenia okoliczności takie jak bezprawne zachowanie jednego z rodziców względem drugiego, w rezultacie czego ich dziecko urodziło się i od urodzenia mieszka w państwie trzecim, lub naruszenie praw podstawowych przynależnych matce lub dziecku.

75| Wyroki: z dnia 27 kwietnia 2004 r., *Turner* (C-159/02, [EU:C:2004:228](#)) i z dnia 10 lutego 2009 r., *Allianz i Generali Assicurazioni Generali* (C-185/07, [EU:C:2009:69](#)).

3. Rozporządzenie nr 650/2012 w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego

Wyrok **Mahnkopf** (C-558/16, [EU:C:2018:138](#)) z dnia 1 marca 2018 r. dotyczy zakresów zastosowania rozporządzeń nr 650/2012⁷⁶ i 2016/1103⁷⁷.

Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła odmowy ze strony sądu niemieckiego sporządzenia europejskiego poświadczenia spadkowego – do celów sprzedaży nieruchomości położonej w Szwecji – wymieniającego żonę i syna zmarłego jako współspadkobierców dziedziczących po połowie, zgodnie z zasadami dziedziczenia ustawowego przewidzianymi w prawie niemieckim. Sąd ten, który wydał krajowe poświadczenie dziedziczenia, zgodnie z którym pozostająca przy życiu żona i zstępny odziedziczyli każdy po połowie majątku zmarłego, oddalił wniosek o wydanie europejskiego poświadczenia spadkowego z tym uzasadnieniem, że udział przypadający małżonce zmarłego w jednej czwartej podlegał ustrojowi spadkowemu, a w pozostałej jednej czwartej małżeńskiemu ustrojowi majątkowemu przewidzianemu w § 1371 ust. 1 niemieckiego kodeksu cywilnego. Zdaniem tego sądu norma, na której podstawie została przydzielona ta ostatnia część, która dotyczy małńskiego ustroju majątkowego, a nie ustroju spadkowego, nie może podlegać zakresowi stosowania rozporządzenia nr 650/2012. Małżonka zaskarżyła to orzeczenie przed sądem odsyłającym, który z kolei zwrócił się do Trybunału z kilkoma pytaniami dotyczącymi wykładni rzeczzonego rozporządzenia.

W szczególności sąd krajowy zwrócił się do Trybunału z pytaniem, czy wykładni art. 1 ust. 1 rozporządzenia nr 650/2012 należy dokonywać w ten sposób, że przepis krajowy, który przewiduje w razie śmierci jednego z małżonków ryczałtowe wyrównanie dorobków przez powiększenie udziału spadkowego małżonka pozostającego przy życiu, jest objęty zakresem stosowania tego rozporządzenia, podczas gdy art. 1 ust. 2 rozporządzenia nr 650/2012 wymienia w sposób ograniczający obszary wyłączone z jego zakresu stosowania, wśród których znajdują się zgodnie z lit. d) tego przepisu „kwestie związane z małżeńskimi ustrojami majątkowymi”.

Trybunał stwierdził, że § 1371 ust. 1 niemieckiego kodeksu cywilnego dotyczy głównie dziedziczenia po zmarłym małżonku, a nie małńskiego ustroju majątkowego, i wywodził stąd, że ta norma prawa krajowego odnosi się do kwestii dziedziczenia w rozumieniu rozporządzenia nr 650/2012. Trybunał stwierdził, że wykładni tej nie przeczy rozporządzenie 2016/1103, które wyklucza wyraźnie ze swego zakresu stosowania „dziedziczenie majątku po zmarłym małżonku”. Wreszcie Trybunał wskazał, że spadkowa kwalifikacja udziału przypadającego małżonkowi pozostającemu przy życiu na podstawie omawianego przepisu prawa krajowego pozwala na ujawnienie informacji dotyczącej tego udziału w europejskim poświadczeniu spadkowym, a w przeciwnym wypadku osiągnięcie celów europejskiego poświadczenia spadkowego byłoby znacznie utrudnione.

76] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.U. 2012, L 201, s. 107).

77] Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1103 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych (Dz.U. 2016, L 183 s. 1).

X. Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych

1. Europejski nakaz aresztowania

Na szczególną uwagę zasługuje pięć wyroków dotyczących europejskiego nakazu aresztowania wydanych w roku 2018⁷⁸. Dotyczą one podstaw mogących uzasadniać odmowę wykonania europejskiego nakazu aresztowania. Dwa ostatnie wyroki, przedstawione poniżej, dotyczą dokładniej stwierdzenia systemowych nieprawidłowości w systemie sądownictwa państwa wydającego nakaz aresztowania.

Wyrok **Piotrowski** (C-367/16, [EU:C:2018:27](#)), wydany przez wielką izbę Trybunału w dniu 23 stycznia 2018 r., dotyczy wykładni art. 3 ust. 3 decyzji ramowej 2002/584⁷⁹, który przewiduje *obowiązek odmowy wykonania europejskiego nakazu aresztowania osoby, która zgodnie z prawem wykonującego nakaz państwa członkowskiego nie może – ze względu na wiek – odpowiadać karnie za czyny, na których opiera się nakaz*.

Spór w postępowaniu głównym dotyczył postępowania w sprawie wykonania w Belgii europejskiego nakazu aresztowania wydanego przez polski sąd w celu wykonania w Polsce dwóch kar pozbawienia wolności orzeczonych wyrokami wydanymi wobec obywatela polskiego. Sąd belgijski rozpatrujący wniosek o wykonanie nakazu zarządził zatrzymanie tego obywatela w celu przekazania go Polsce celem wykonania pierwszego wyroku. Uznał natomiast, że w odniesieniu do drugiego wyroku europejski nakaz aresztowania nie może zostać wykonany, ponieważ w chwili popełnienia zarzucanego przestępstwa zainteresowany miał 17 lat, a na podstawie oceny in concreto przewidzianej w prawie belgijskim nie zostały spełnione przesłanki ścigania w Belgii nieletniego, który w chwili czynu ukończył 16 lat.

W wyroku Trybunał przede wszystkim zauważył, że podstawa odmowy wykonania przewidziana w art. 3 pkt 3 decyzji ramowej 2002/584 nie dotyczy osób nieletnich w ogólności, ale odnosi się wyłącznie do tych osób, które nie osiągnęły wieku wymaganego na mocy prawa wykonującego nakaz państwa członkowskiego do pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej za czyny stanowiące podstawę wydanego wobec nich nakazu. Wynika stąd, że – zważywszy na brzmienie tego przepisu – nie pozwala on co do zasady wykonującym nakaz organom sądowym na odmowę przekazania osób nieletnich, które osiągnęły minimalny wiek, po ukończeniu którego na mocy prawa wykonującego nakaz państwa członkowskiego mogą zostać pociągnięte do odpowiedzialności karnej za czyny stanowiące podstawę wydanego wobec nich nakazu.

Trybunał orzekł, że rzeczony przepis nie pozwala wykonującemu nakaz organowi sądowemu, w braku jakiegokolwiek wyraźnego odwołania w tym zakresie, odmówić przekazania osoby nieletniej, której dotyczy europejski nakaz aresztowania, na podstawie oceny konkretnej sytuacji tej osoby oraz czynów stanowiących podstawę nakazu wydanego wobec tej osoby. Takie ponowne badanie istoty ustaleń przeprowadzonych już w ramach orzeczenia, które zapadło w wydającym nakaz państwie członkowskim, naruszałoby i pozbawiało skuteczności (effet utile) zasadę wzajemnego uznawania, która oznacza, że istnieje wzajemne zaufanie co

78| W tej materii należy także wspomnieć o wyroku **RO** (C-327/18 PPU, [EU:C:2018:733](#)) z dnia 19 września 2018 r., przedstawionym w części I, „Wystąpienie państwa członkowskiego z Unii Europejskiej”.

79| D-ecyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi (Dz.U. 2002, L 190, s. 1), -zmieniona decyzją ramową Rady 2009/299/WSiSW z dnia 26 lutego 2009 (Dz.U. 2009, L 81, s. 24).

do tego, iż każde z państw członkowskich akceptuje stosowanie prawa karnego obowiązującego w innych państwach członkowskich, nawet jeśli zastosowanie własnego prawa krajowego prowadziłoby do innego rozwiązania. Taka możliwość byłaby skądinąd także niezgodna z wyznaczonym w decyzji ramowej 2002/584 celem polegającym na ułatwieniu i przyspieszeniu współpracy wymiarów sprawiedliwości. Zatem w celu wydania decyzji o przekazaniu osoby nieletniej podlegającej europejskiemu nakazowi aresztowania wykonujący nakaz organ sądowy powinien na podstawie art. 3 pkt 3 rzeczonej decyzji ramowej sprawdzić jedynie, czy dana osoba osiągnęła minimalny wiek, aby mogła zostać pociągnięta w wykonującym nakaz państwie członkowskim do odpowiedzialności karnej za czyny stanowiące podstawę wydania takiego nakazu.

Wyrok **Sut** (C-514/17, [EU:C:2018:1016](#)), wydany w dniu 13 grudnia 2018 r., dotyczy *podstaw fakultatywnej odmowy wykonania europejskiego nakazu aresztowania*. Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła obywatela Rumunii, który został w Rumunii skazany na karę pozbawienia wolności za różne naruszenia prawa o ruchu drogowym oraz spowodowanie wypadku. Po opuszczeniu przez niego terytorium Rumunii władze rumuńskie wydały przeciwko niemu europejski nakaz aresztowania w celu przekazania go do celów wykonania wyroku. Jako że osiedlił się on w Belgii, gdzie zamieszkuje ze swoją małżonką, belgijski sąd pierwszej instancji zarządził wykonanie europejskiego nakazu aresztowania. Zainteresowany, który domagał się wykonania kary w Belgii, zaskarżył to postanowienie, powołując się na przepis krajowy transponujący do prawa belgijskiego art. 4 ust. 6 decyzji ramowej 2002/584, zgodnie z którym wykonujący nakaz organ sądowy może odmówić wykonania europejskiego nakazu aresztowania, jeżeli państwo to zobowiązuje się do wykonania kary zgodnie ze swoim prawem krajowym. Sąd odsyłający stwierdził jednak w tej kwestii, że przestępstwa objęte europejskim nakazem aresztowania rozpatrywanym w postanowieniu odsyłającym są zagrożone tylko karą grzywny oraz że prawo belgijskie nie zezwala na zamianę kary pozbawienia wolności na karę grzywny. Jednak w świetle orzecznictwa Trybunału, które umożliwia wykonującemu nakaz organowi sądowemu przypisanie szczególnej wagi zwiększeniu szans resocjalizacji osoby, której dotyczy nakaz, po wykonaniu kary, na którą osoba ta została skazana, sąd odsyłający postanowił jednak zwrócić się do Trybunału z pytaniem, czy w sytuacji takiej jak tutaj omawiana wykonujący nakaz organ sądowy może odmówić wykonania tego nakazu ze względów związanych z resocjalizacją danej osoby i jej więzami rodzinnymi, społecznymi i gospodarczymi z Belgią.

Trybunał przede wszystkim przypomniał, że zastosowanie podstawy fakultatywnej odmowy wykonania przewidzianej w art. 4 pkt 6 decyzji ramowej 2002/584 jest uzależnione od spełnienia dwóch warunków, a mianowicie, po pierwsze, że osoba, której dotyczy nakaz, przebywa w wykonującym nakaz państwie członkowskim, jest jego obywatelem lub ma w nim miejsce zamieszkania, a po drugie, że państwo to zobowiązuje się do wykonania kary lub środka zabezpieczającego zgodnie ze swoim prawem krajowym. Jeżeli chodzi o drugi z tych warunków, Trybunał zauważył, że wspomniany przepis nie zawiera żadnego elementu, który pozwalałby na interpretowanie ustanowionego w tym przepisie drugiego warunku w ten sposób, że stanowi on automatycznie przeszkodę w tym, aby organ sądowy wykonującego nakaz państwa członkowskiego mógł odmówić wykonania europejskiego nakazu aresztowania, jeśli prawo tego państwa członkowskiego przewiduje jedynie karę grzywny za przestępstwo, które stanowi podstawę wydania wspomnianego nakazu. Jak wynika bowiem z samego brzmienia art. 4 pkt 6 decyzji ramowej 2002/584, przepis ten wymaga po prostu, aby wykonujące nakaz państwo członkowskie zobowiązało się do wykonania kary pozbawienia wolności przewidzianej w wydanym europejskim nakazie aresztowania zgodnie ze swoim prawem krajowym. W tym względzie Trybunał wskazał, że o ile przyjmując art. 4 pkt 6 decyzji ramowej 2002/584, prawodawca Unii chciał umożliwić państwom członkowskim, w celu ułatwienia resocjalizacji osoby, której dotyczy nakaz, odmówienie wykonania europejskiego nakazu aresztowania, o tyle zamieścił on wymóg, by państwo wykonujące nakaz zobowiązało się do zapewnienia rzeczywistego wykonania kary pozbawienia wolności orzeczonej wobec osoby, której dotyczy nakaz, w celu uniknięcia wszelkiego ryzyka bezkarności tej osoby.

Tak więc Trybunał orzekł, że art. 4 pkt 6 decyzji ramowej 2002/584 należy interpretować w ten sposób, że w przypadku gdy osoba, której dotyczy europejski nakaz aresztowania wydany w celu wykonania kary pozbawienia wolności, ma w wykonującym nakaz państwie członkowskim miejsce zamieszkania oraz posiada w nim więzi rodzinne, społeczne i zawodowe, wykonujący nakaz organ sądowy może, ze względów związanych

z resocjalizacją wspomnianej osoby, odmówić wykonania tego nakazu, nawet jeśli przestępstwo będące podstawą wspomnianego nakazu jest zgodnie z prawem wykonującego nakaz państwa członkowskiego zagrożone tylko karą grzywny, o ile zgodnie z tym samym prawem krajowym okoliczność ta nie stoi na przeszkodzie temu, by kara pozbawienia wolności orzeczona wobec osoby, której dotyczy nakaz, została w tym państwie członkowskim rzeczywiście wykonana.

Wyroki *Minister for Justice and Equality (nieprawidłowości w systemie sądownictwa)* i *Generalstaatsanwaltschaft* (warunki pozbawienia wolności na Węgrzech), wydane w dwóch postępowaniach przeprowadzonych w pilnym trybie prejudycjalnym, doprecyzowują orzecznictwo *Aranyosi i Căldăraru*⁸⁰.

W wyroku ***Minister for Justice and Equality (Nieprawidłowości w systemie sądownictwa)*** (C-216/18 PPU, [EU:C:2018:586](#)) Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie *możliwości wstrzymania się przez organ wykonujący nakaz od wykonania europejskiego nakazu aresztowania w wypadku rzeczywistego ryzyka naruszenia prawa do niezawisłego sądu ze względu na systemowe lub ogólne nieprawidłowości dotyczące niezawisłości władzy sądowniczej wydającego nakaz państwa członkowskiego*. Irlandzki organ wykonujący nakaz, do którego wpłynął wniosek o wykonanie europejskiego nakazu aresztowania wydanego przez sąd polski, zastanawiał się nad konsekwencjami dla realizacji tego wniosku niedawnych zmian w systemie sądownictwa wprowadzonych przez polski rząd, które doprowadziły do przyjęcia przez Komisję w dniu 20 grudnia 2017 r. uzasadnionego wniosku wzywającego Radę do stwierdzenia na podstawie art. 7 ust. 1 TUE, że istnieje wyraźne ryzyko poważnego naruszenia przez Polskę praworządności.

W wyroku tym Trybunał przede wszystkim przypomniał, że odmowa wykonania stanowi wyjątek od zasady wzajemnego uznawania, która leży u podstaw mechanizmu europejskiego nakazu aresztowania. W tym kontekście ograniczenia dotyczące zasad wzajemnego uznawania i wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi mogą zostać wprowadzone jedynie „w wyjątkowych okolicznościach”. W tym względzie Trybunał przypomniał, że uznał już, pod pewnymi warunkami⁸¹, możliwość umorzenia przez wykonujący nakaz organ sądowy postępowania w przedmiocie przekazania, wprowadzonego decyzją ramową 2002/584, jeśli w wyniku przekazania osoba ścigana mogłaby zostać narażona na ryzyko niehumanitarnego lub poniżającego traktowania w rozumieniu art. 4 karty. Zdaniem Trybunału taka możliwość istnieje również wtedy, gdy istnieje rzeczywiste ryzyko naruszenia prawa podstawowego danej osoby do niezależnego sądu, a w konsekwencji jej prawa podstawowego do rzetelnego procesu sądowego, o którym mowa w art. 47 akapit drugi karty. W tym względzie Trybunał podkreślił, że wymóg niezawisłości sędziów wchodzi w zakres istotnej treści prawa podstawowego do rzetelnego procesu sądowego, które ma podstawowe znaczenie jako gwarancja ochrony wszystkich praw, jakie jednostki wywodzą z prawa Unii, i zachowania wartości wspólnych państwom członkowskim, określonych w art. 2 TUE, w szczególności wartości w postaci państwa prawnego.

Tak więc, gdy osoba wskazana w europejskim nakazie aresztowania sprzeciwia się swemu przekazaniu organowi sądowemu wydającemu nakaz i w tym kontekście powołuje się na istnienie systemowych lub co najmniej ogólnych nieprawidłowości, które według niej mogą mieć wpływ na niezawisłość władzy sądowniczej w wydającym nakaz państwie członkowskim oraz w ten sposób godzić w istotną treść jej prawa podstawowego do rzetelnego procesu sądowego, wykonujący nakaz organ sądowy jest zobowiązany dokonać w pierwszej kolejności oceny istnienia rzeczywistego ryzyka narażenia danej osoby na naruszenie tego prawa podstawowego. Istnienie takiego ryzyka należy oceniać w oparciu o obiektywne, wiarygodne, dokładne i należyście zaktualizowane informacje o funkcjonowaniu systemu sądowego w wydającym nakaz państwie członkowskim. Informacje zawarte w uzasadnionym wniosku skierowanym przez Komisję do Rady na podstawie art. 7 ust. 1 TUE są

⁸⁰| Wyrok Trybunału z dnia 5 kwietnia 2016 r., *Aranyosi i Căldăraru* (C-404/15 i C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)) wydany w odpowiedzi na wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym tego samego sądu niemieckiego.

⁸¹| Wyrok Trybunału z dnia 5 kwietnia 2016 r., *Aranyosi i Căldăraru* (C-404/15 i C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)).

szczególnie istotne w kontekście tej oceny. Dopiero w obliczu decyzji Rady Europejskiej stwierdzającej, na warunkach określonych w art. 7 ust. 2 TUE, poważne i trwałe naruszenie w wydającym nakaz państwie członkowskim zasad określonych w art. 2 TUE, takich jak zasada państwa prawnego, a następnie zawieszenia przez Radę stosowania decyzji ramowej 2002/584 względem tego państwa członkowskiego, wykonujący nakaz organ sądowy byłby zobowiązany automatycznie odmówić wykonania każdego europejskiego nakazu aresztowania wydanego przez to państwo członkowskie, bez konieczności dokonywania jakiejkolwiek konkretnej oceny rzeczywistego ryzyka wpływu na istotną treść prawa podstawowego do rzetelnego procesu sądowego, na które to ryzyko narażona jest dana osoba. Jeżeli wykonujący nakaz organ sądowy stwierdzi, że w wydającym nakaz państwie członkowskim istnieje rzeczywiste ryzyko naruszenia istotnej treści prawa podstawowego do rzetelnego procesu sądowego z powodu systemowych lub ogólnych nieprawidłowości w odniesieniu do władzy sądowniczej tego państwa członkowskiego, które mogłyby zagrozić niezawisłości sądów tego państwa, organ ten powinien w drugiej kolejności, w konkretny i dokładny sposób, dokonać oceny, czy w okolicznościach rozpatrywanej sprawy istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że ścigana osoba będzie narażona na to ryzyko w następstwie jej przekazania do wydającego nakaz państwa członkowskiego. Trybunał uściślił, że wykonujący nakaz organ sądowy powinien zwrócić się do wydającego nakaz organu sądowego o przekazanie wszelkich informacji uzupełniających, niezbędnych jego zdaniem do oceny istnienia takiego ryzyka.

Wyrok ***Generalstaatsanwaltschaft (warunki pozbawienia wolności na Węgrzech)*** (C-220/18 PPU, [EU:C:2018:589](#)), wydany przez pierwszą izbę orzekającą w pilnym trybie prejudycjalnym, również dotyczy *możliwości wstrzymania się przez organ wykonujący nakaz od wykonania europejskiego nakazu aresztowania w wypadku rzeczywistego ryzyka naruszenia prawa podstawowego zainteresowanej osoby do tego, że nie będzie poddana nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu w wyniku systemowych lub ogólnych nieprawidłowości dotyczących warunków pozbawienia wolności w wydającym nakaz państwie członkowskim*. Obywatel węgierski zamieszkały w Niemczech był na Węgrzech ścigany i został skazany zaocznie na karę pozbawienia wolności. Sąd rejonowy wydał wobec niego europejski nakaz aresztowania w celu wykonania tej kary na Węgrzech. Niemiecki organ wykonujący nakaz, dysponując danymi dowodzącymi istnienia systemowych lub ogólnych nieprawidłowości w odniesieniu do warunków pozbawienia wolności na Węgrzech, uznał za niezbędne – dla potrzeb ustalenia, czy zainteresowany może zostać przekazany organom węgierskim – uzyskanie od Węgier uzupełniających informacji dotyczących warunków, w jakich byłby on tam pozbawiony wolności. Dokładniej sąd ten zastanawiał się nad zakresem badania, jakie powinien przeprowadzić w świetle decyzji ramowej 2002/584 oraz orzecznictwa ETPC.

Podobnie jak w wyżej wspomnianym wyroku *Minister for Justice and Equality (nieprawidłowości w systemie sądownictwa)* Trybunał przypomniał w tym wyroku, że zasada wzajemnego uznawania stanowi „kamień węgielny” współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych i że odmowa wykonania pozostaje wyjątkiem. Jednakże, nawet jeśli wydające nakaz państwo członkowskie wprowadza środki prawne umożliwiające kontrolę zgodności z prawem warunków pozbawienia wolności w świetle praw podstawowych, na wykonujących nakaz organach sądowych nadal ciąży obowiązek przeprowadzenia indywidualnego badania sytuacji każdej zainteresowanej osoby, aby upewnić się, że ich decyzja w sprawie przekazania tej osoby nie spowoduje narażania jej ze względu na wspomniane warunki na rzeczywiste niebezpieczeństwo poddania nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu ze względu na te warunki.

Jeżeli chodzi o zakres badania warunków pozbawienia wolności w wydającym nakaz państwie członkowskim, Trybunał uznał, że organy sądowe wykonujące nakaz są jedynie zobowiązane do zbadania warunków pozbawienia wolności w zakładach penitencjarnych, w których według dostępnych im informacji osoba ta zostanie prawdopodobnie osadzona, w tym czasowo lub przejściowo. Ponadto, przy uwzględnieniu wzajemnego zaufania, które powinno istnieć pomiędzy organami sądowymi państw członkowskich i na którym opiera się system europejskiego nakazu aresztowania, wykonujące nakaz organy sądowe mogą wziąć pod uwagę informacje przedstawione przez organy wydającego nakaz państwa członkowskiego inne od wydającego nakaz organu sądowego, takie jak w szczególności zapewnienie, że zainteresowana osoba nie będzie poddana nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu. W omawianej sprawie Trybunał uznał, że przekazanie

zainteresowanego organom węgierskim wydaje się być możliwe z poszanowaniem jego prawa podstawowego do niepoddania nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu prawem, co jednak powinien sprawdzić niemiecki organ sądowy wykonujący nakaz.

2. Wspólne zasady w dziedzinie postępowania karnego

W wyroku *Kolev i in.* (C-612/15, [EU:C:2018:392](#)), wydanym w dniu 5 czerwca 2018 r., wielka izba Trybunału miała sposobność uściślić nie tylko *zakres obowiązków państw członkowskich wynikających z art. 325 TFUE, dotyczącego zwalczania nadużyć finansowych i wszelkich innych działań nielegalnych naruszających interesy finansowe Unii, ale także prawa przewidziane w szczególności w dyrektywie 2012/13⁸² na rzecz osób ściganych w postępowaniach karnych.*

Skarżący w sprawie w postępowaniu głównym należeli do grupy ośmiu celników oskarżonych o korupcję w Bułgarii w maju 2012 r. Natychmiast po ich zatrzymaniu zostały im przedstawione zarzuty, które następnie zostały uzupełnione w roku 2013. Ponieważ sąd odsyłający stwierdził uchybienia w aktach oskarżenia, sprawa została przekazana do właściwego prokuratora wyspecjalizowanej prokuratury w celu sporządzenia nowych postanowień o przedstawieniu zarzutów. Ponieważ terminy zakończenia śledztwa były wielokrotnie przedłużane, sąd odsyłający wyznaczył prokuratorowi termin na sporządzenie nowych postanowień o przedstawieniu zarzutów. Ponieważ przy okazji tych nowych postanowień o przedstawieniu zarzutów doszło do naruszeń istotnych warunków formalnych ze względu na to, że nie zostały one doręczone skarżącym, a prokurator nie usunął tych naruszeń w wyznaczonym terminie, sąd odsyłający ostatecznie umorzył postępowanie w dniu 22 maja 2015 r. Po zaskarżeniu tego postanowienia przez prokuratora i jednego ze skarżących rozpoznający zażalenie sąd odwoławczy uznał, że na podstawie bułgarskiego kodeksu postępowania karnego sąd odsyłający powinien był umorzyć postępowanie w sprawie przestępstw celnych z powodu upływu terminów przedawnienia.

W tym kontekście sąd odsyłający wyraził wątpliwości co do zgodności przepisów krajowych z prawem Unii i zwrócił się do Trybunału z pytaniem, na wypadek stwierdzenia ich niezgodności, jakie środki powinien podjąć w celu zapewnienia pełnej skuteczności prawa Unii, a w szczególności w celu zapewnienia ochrony praw zainteresowanych do obrony i do rzetelnego procesu.

Trybunał przypomniał, że art. 325 ust. 1 TFUE zobowiązuje państwa członkowskie do wprowadzenia skutecznych i odstraszających sankcji za naruszenia przepisów celnych Unii. Postanowienie to nakłada na państwa członkowskie konkretne zobowiązania rezultatu, które nie podlegają żadnym warunkom w odniesieniu do stosowania ustanowionych w nim zasad. W konsekwencji sąd krajowy powinien zapewnić pełną skuteczność tym zobowiązaniom, dokonując wykładni uregulowania krajowego w najszerszym możliwym zakresie w świetle art. 325 ust. 1 TFUE lub, w razie potrzeby, odstępując od stosowania owego uregulowania. W przypadku gdy możliwe jest zastosowanie kilku środków w celu wykonania wspomnianych obowiązków, w szczególności odstąpienie od stosowania ogółu przepisów lub przedłużenie terminów przewidzianych w krajowym kodeksie postępowania karnego, do sądu krajowego należy ustalenie, który z tych środków powinien zastosować.

Jednakże w tym kontekście sąd ten powinien upewnić się, że przestrzegane są gwarantowane kartą prawa podstawowe osób ściganych w sprawie w postępowaniu głównym, w szczególności prawo do obrony i prawo do rozpatrzenia ich sprawy w rozsądnym terminie. Obowiązek zapewniania skutecznego poboru środków własnych Unii nie może bowiem godzić w te prawa. Jeżeli chodzi w szczególności o prawo oskarżonego i jego obrońcy do informacji o oskarżeniu oraz dostępu do akt sprawy, Trybunał orzekł, że wykładni art. 6 ust. 3

⁸²| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U. 2012, L 142, s. 1).

dyrektywy 2012/13 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie temu, by szczegółowe informacje na temat zarzutów oskarżenia mogły zostać przekazane obronie już po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, ale przed rozpoczęciem przewodu sądowego i rozpoczęciem rozpoznawania zarzutów co do istoty, jak również po rozpoczęciu przewodu sądowego, ale przed etapem narady, gdyby przekazane informacje zostały następnie zmienione, pod warunkiem jednak, że sąd podejmie wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia poszanowania prawa do obrony i rzetelności postępowania. Zgodnie z art. 7 ust. 3 tej dyrektywy do sądu krajowego należy upewnienie się, że obronie przyznano możliwość skutecznego zaznajomienia się z aktami sprawy, przy czym zaznajomienie takie może w danym wypadku nastąpić na wyżej wskazanym etapie postępowania.

W wyroku **Milev** (C-310/18 PPU, [EU:C:2018:732](#)), wydanym w dniu 19 września 2018 r. w pilnym trybie prejudycjalnym Trybunał dokonał *wykładni – w kontekście badania zgodności z prawem przedłużenia tymczasowego aresztowania – art. 3 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 2016/343*⁸³, dotyczącego domniemania niewinności.

Spór w postępowaniu głównym dotyczył kontroli zgodności z prawem tymczasowego aresztowania obywatela Bułgarii w sprawie karnej o rozbój. Zainteresowany został zatrzymany i doprowadzony do sądu rozstrzygającego w przedmiocie zastosowania wobec niego tymczasowego aresztowania. Na podstawie zeznania uznanego za wiarygodne wnioszek prokuratora o przedłużenie tymczasowego aresztowania został uwzględniony przez sąd pierwszej instancji, co potwierdził sąd odwoławczy – w obu wypadkach bez uwzględnienia innych dowodów. Sąd odsyłający, do którego wpłynął kolejny wniosek o kontrolę zgodności z prawem tymczasowego aresztowania, postanowił zwrócić się do Trybunału z pytaniem, które normy są w tej kwestii istotne. W tym względzie wskazał on, że w świetle nowego orzecznictwa krajowego sądy krajowe mają w ramach badania zgodności tymczasowego aresztowania z prawem obowiązek badania istnienia „uzasadnionego podejrzenia”, po zapoznaniu się z dowodami „na pierwszy rzut oka”, a nie w sposób szczegółowy.

Trybunał przypomniał, że zgodnie z art. 3 dyrektywy 2016/343 państwa członkowskie zapewniają, aby podejrzani i oskarżeni byli uważani za niewinnych do czasu udowodnienia im winy zgodnie z prawem oraz że, w tym kontekście, art. 4 ust. 1 wspomnianej dyrektywy stanowi, że państwa członkowskie podejmują wszelkie środki niezbędne do zapewnienia, między innymi, by do czasu udowodnienia podejrzanemu lub oskarżonemu winy zgodnie z prawem, w orzeczeniach sądowych innych niż rozstrzygające o winie nie przedstawiać takiej osoby jako winnej, z zastrzeżeniem wstępnych decyzji o charakterze procesowym, które są podejmowane przez organy sądowe lub inne właściwe organy i które opierają się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym.

W konsekwencji Trybunał orzekł, że art. 3 i art. 4 ust. 1 dyrektywy 2016/343 należy interpretować w ten sposób, iż nie stoją one na przeszkodzie wydaniu wstępnych decyzji o charakterze procesowym, takich jak wydane przez organ sądowy postanowienie o przedłużeniu tymczasowego aresztowania, które opiera się na podejrzeniu lub obciążającym materiale dowodowym, pod warunkiem że decyzje te nie przedstawiają osoby tymczasowo aresztowanej jako winnej.

83| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.U. 2016, L 65, s. 1).

XI. Transport

W wyroku *Krüsemann i in.* (C-195/17, od C-197/17 do C-203/17, C-226/17, C-228/17, C-254/17, C-274/17, C-275/17, od C-278/17 do C-286/17 i od C-290/17 do C-292/17, [EU:C:2018:258](#)) z dnia 17 kwietnia 2018 r. Trybunał orzekł, że „dziki strajk” załogi przedsiębiorstwa lotniczego będący konsekwencją niespodziewanej zapowiedzi restrukturyzacji tego przedsiębiorstwa nie stanowi „nadzwyczajnych okoliczności” w rozumieniu art. 5 ust. 3 rozporządzenia nr 261/2004⁸⁴, zwalniających to przedsiębiorstwo z obowiązku wypłaty odszkodowania w wypadku odwołania lub dużego opóźnienia lotów. W omawianej sprawie wiele lotów zarezerwowanych u przewoźnika lotniczego TUI fly zostało opóźnionych lub odwołanych, ponieważ po zakomunikowaniu przez dyrekcję tego przewoźnika planów restrukturyzacji znaczna część załogi tego przewoźnika nagłe zgłosiła chorobę.

Trybunał przede wszystkim przypomniał, że za nadzwyczajne okoliczności w rozumieniu art. 5 ust. 3 rozporządzenia nr 261/2004 mogą być uznane zdarzenia, które ze względu na swój charakter lub swoje źródło nie wpisują się w ramy normalnego wykonywania działalności danego przewoźnika lotniczego i pozostają poza zakresem jego skutecznej kontroli. W tym kontekście Trybunał uznał, że nieoczekiwane zdarzenie nie musi koniecznie zostać uznane za „nadzwyczajne okoliczności”, ale że można przyjąć, iż tego rodzaju zdarzenie wpisuje się w ramy normalnego wykonywania działalności danego przewoźnika lotniczego. Ponieważ restrukturyzacja i reorganizacja przedsiębiorstw stanowi część zwykłych środków zarządzania przedsiębiorstwem i ponieważ przewoźnicy, w ramach prowadzonej działalności – mogą być stale konfrontowani z różnymi różnicami stanowisk, a nawet konfliktami z członkami załogi lub z jej częścią, Trybunał orzekł, że skutki społeczne towarzyszące tego rodzaju środkom należy uznać za nieodłączny element normalnego wykonywania działalności danego przewoźnika lotniczego. „Dzikiego strajku” nie można zatem uznać za „nadzwyczajną okoliczność” w rozumieniu art. 5 ust. 3 rozporządzenia nr 261/2004.

Wyrok *Komisja/Polska* (C-530/16, [EU:C:2018:430](#)) z dnia 13 czerwca 2018 r. dotyczy pojęcia niezależności organu zobowiązanego do prowadzenia dochodzeń w sprawach wypadków na sieci kolejowej w rozumieniu art. 21 ust. 1 dyrektywy 2004/49⁸⁵. W szczególności zadaniem Trybunału było zbadanie, czy organ utworzony przez Rzeczpospolitą Polską, który działa przy ministrze właściwym do spraw transportu, jest niezależny od zarządcy infrastruktury przedsiębiorstwa kolejowego, w sytuacji gdy minister właściwy do spraw transportu kontroluje tego zarządcę i to przedsiębiorstwo.

Po wskazaniu, że niezależność oznacza zwykle status, który zapewnia danemu organowi możliwość swobodnego działania w stosunku do podmiotów, wobec których należy zapewnić jego niezależność, z wyłączeniem jakichkolwiek instrukcji czy nacisków, Trybunał orzekł, że jeżeli chodzi o niezależność organu dochodzeniowego pod względem prawnym, to chociaż organ ten wchodzi w skład ministerstwa właściwego do spraw transportu i nie ma własnej osobowości prawnej, taka sytuacja nie wykazuje jako taka braku niezależności tego organu pod względem prawnym w stosunku do zarządcy infrastruktury i przedsiębiorstwa kolejowego, które z kolei mają własną osobowość prawną odrębną od tego ministerstwa. Trybunał ponadto zauważył, że dyrektywa 2004/49 nie zakazuje zresztą samego usytuowania podmiotu dochodzeniowego w strukturze ministerstwa właściwego do spraw transportu.

84| Rozporządzenie (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylające rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz.U. 2004, L 46, s. 1).

85| Dyrektywa 2004/49/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie bezpieczeństwa kolei wspólnotowych oraz zmieniającej dyrektywę Rady 95/18/WE w sprawie przyznawania licencji przedsiębiorstwom kolejowym, oraz dyrektywę 2001/14/WE w sprawie alokacji zdolności przepustowej infrastruktury kolejowej i pobierania opłat za użytkowanie infrastruktury kolejowej oraz certyfikację w zakresie bezpieczeństwa (dyrektywa o bezpieczeństwie kolei) (Dz.U. 2004, L 164, s. 44; sprostowanie Dz.U. 2004, L 220, s. 16).

Jeżeli chodzi następnie o niezależność tego organu pod względem organizacyjnym, Trybunał orzekł, że art. 21 ust. 1 dyrektywy 2004/49 w zakresie, w jakim wymaga, by organ ten posiadał niezależność organizacyjną między innymi od zarządców infrastruktury i przedsiębiorstw kolejowych, stoi jednak na przeszkodzie temu, by organ, który kontroluje zarządcę infrastruktury i przedsiębiorstwo kolejowe, mógł powoływać i odwoływać wszystkich członków organu dochodzeniowego, jeżeli uprawnienie to nie jest ściśle uregulowane w prawie, tak by ów organ był zobowiązany podejmować decyzje na podstawie obiektywnych, jasno i wyczerpująco wymienionych oraz możliwych do zweryfikowania kryteriów. W szczególności w takich okolicznościach znaczna swoboda powoływania i odwoływania przyznana ministrowi właściwemu do spraw transportu może jako taka mieć wpływ na niezależność członków organu dochodzeniowego, gdy w grę wchodzi interesy zarządcy infrastruktury kolejowej i przedsiębiorstwa kolejowego kontrolowanych przez tego ministra.

Wreszcie, jeśli chodzi o niezależność decyzyjną organu dochodzeniowego, Trybunał orzekł, że skoro jawność decyzji organu dochodzeniowego stanowi jeden z istotnych celów postępowania prowadzonego w sprawie wypadków i incydentów kolejowych, to nie jest zgodne z niezależnością decyzyjną wymaganą od organu dochodzeniowego wobec zarządcy infrastruktury kolejowej i przedsiębiorstwa kolejowego, że organ, który kontroluje te dwa podmioty, jest w stanie uniemożliwić oficjalną publikację raportów, w których do odpowiedzialności za dany wypadek lub incydent kolejowy zostają ewentualnie pociągnięte owe podmioty.

XII. Konkurencja

1. Artykuł 101 TFUE

W dziedzinie porozumień, decyzji i uzgodnionych praktyk należy zwrócić uwagę na wyrok z dnia 23 stycznia 2018 r., **F. Hoffmann-La Roche i in.** (C-179/16, [EU:C:2018:25](#)), w którym wielka izba Trybunału wskazała, że *rozpowszechnianie przez dwa przedsiębiorstwa wprowadzające do obrotu dwa konkurencyjne produkty lecznicze informacji wzbudzających wątpliwości co do bezpieczeństwa jednego z tych produktów leczniczych we wskazaniach nieobjętych jego pozwoleniem na dopuszczenie do obrotu (PDO), w celu przekierowania popytu na inny produkt leczniczy, może stanowić ograniczenie konkurencji „ze względu na cel”.*

Oba rozpatrywane produkty lecznicze, mianowicie Lucentis i Avastin, są produkowane przez spółkę Genentech i zostały dopuszczone w Unii przez Komisję i Europejską Agencję Leków (EMA). Lucentis jest dopuszczony w leczeniu chorób oczu, a jego handlowe wykorzystanie zostało na podstawie umowy licencyjnej powierzone grupie Novartis. Avastin, -choć dopuszczony wyłącznie do leczenia chorób nowotworowych, jest również przepisywany w leczeniu chorób oczu nieobjętych jego pozwoleniem na dopuszczenie do obrotu (zwanym dalej „PDO”). Roche, spółka dominująca Genentechu, sprzedaje Avastin. Ponieważ Roche i Novartis rozpowszechniały informacje o niepożądanych działaniach przy stosowaniu Avastinu w leczeniu chorób nieobjętych jego PDO, włoski organ ochrony konkurencji nałożył na nie grzywny z tego powodu, że przedsiębiorstwa te zawarły porozumienie naruszające art. 101 TFUE, poprzez manipulowanie poczuciem ryzyka związanego ze stosowaniem Avastinu w okulistyce. Roche et Novartis nie zgodziły się z tymi grzywnami i odwołały się do włoskiej rady stanu, która zwróciła się do Trybunału z wnioskiem o wykładnię unijnych reguł konkurencji mających zastosowanie w sprawie.

Trybunał zauważył przede wszystkim, że ze względu na specyfikę konkurencji w sektorze farmaceutycznym krajowy organ ochrony konkurencji może – do celów stosowania tego postanowienia – włączyć do rynku właściwego, obok produktów leczniczych dopuszczonych w leczeniu danych chorób, inny produkt leczniczy, którego PDO nie obejmuje tego leczenia, ale który jest stosowany w tym celu i wykazuje w konsekwencji

istnienie konkretnego stosunku zamienności w odniesieniu do tych pierwszych. W istocie, nawet jeśli produktów wytwarzanych lub sprzedawanych w sposób niezgodny z prawem nie można uznać za produkty mogące zastąpić te, które są wytwarzane lub sprzedawane zgodnie z prawem, prawo farmaceutyczne Unii nie zabrania ani przepisywania produktu leczniczego poza warunkami określonymi w jego PDO, ani jego przepakowania w celu takiego użycia, o ile są przestrzegane określone warunki.

Następnie Trybunał wykluczył, by ograniczenia konkurencji wskazane przez włoski organ ochrony konkurencji mogły być wyłączone z zastosowania art. 101 ust. 1 TFUE z tego powodu, że mają one charakter akcesoryjny wobec umowy licencyjnej zawartej w odniesieniu do handlowego wykorzystania produktu leczniczego Lucentis. W tej kwestii Trybunał podkreślił, że przedmiotowe rozpowszechnianie informacji zmierzało nie do ograniczenia autonomii handlowej stron umowy licencyjnej lecz do ograniczenia zachowań osób trzecich, w szczególności lekarzy, w celu ograniczenia przepisywania Avastinu w okulistyce na korzyść Lucentisu. W tych okolicznościach praktyki te nie mogą być uznane za praktyki akcesoryjne i obiektywnie niezbędne do wykonania umowy licencyjnej.

Jeżeli chodzi o kwestię, czy wskazane przez włoski organ ochrony konkurencji rozpowszechnianie informacji może stanowić ograniczenia konkurencji „ze względu na cel”, Trybunał przypomniał, że pojęcie ograniczenia konkurencji „ze względu na cel” należy interpretować w sposób zawężający i że można je stosować tylko do niektórych rodzajów współpracy między przedsiębiorstwami, które są szkodliwe dla konkurencji w stopniu wystarczającym do tego, aby można było uznać, iż nie ma konieczności badania ich skutków. W związku z tym, odnosząc się do ram prawnych ustanowionych dyrektywą 2001/83⁸⁶ i rozporządzeniem nr 726/2004⁸⁷, Trybunał orzekł, że zawarte między dwoma przedsiębiorstwami wprowadzającymi do obrotu dwa konkurencyjne produkty lecznicze porozumienie o rozpowszechnianiu, w kontekście charakteryzującym się brakiem pewności naukowej, wśród EMA, pracowników służby zdrowia i opinii publicznej wprowadzających w błąd informacji co do niepożądanych działań przy stosowaniu jednego z produktów leczniczych w leczeniu chorób nieobjętych jego PDO, aby zmniejszyć presję konkurencyjną wynikającą z tego stosowania na stosowanie drugiego produktu leczniczego, należy uznać za szkodliwe dla konkurencji w wystarczającym stopniu, aby uczynić zbędnym badanie jego skutków i w konsekwencji jest ograniczeniem konkurencji „ze względu na cel” w rozumieniu art. 101 ust. 1 TFUE. Takie porozumienie nie może zdaniem Trybunału skorzystać z wyłączenia przewidzianego w ust. 3 tego artykułu, ponieważ rozpowszechnianie wprowadzających w błąd informacji dotyczących produktu leczniczego nie może zostać uznane za „niezbędne” w rozumieniu tego postanowienia.

86| Dyrektywa 2001/83/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 listopada 2001 r. w sprawie wspólnotowego kodeksu odnoszącego się do produktów leczniczych stosowanych u ludzi (Dz.U. 2001, L 311, s. 67, ze zmianami).

87| Rozporządzenie (WE) nr 726/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. ustanawiające wspólnotowe procedury wydawania pozwoleń dla produktów leczniczych stosowanych u ludzi i do celów weterynaryjnych i nadzoru nad nimi oraz ustanawiające Europejską Agencję Leków (Dz.U. 2004, L 136, s. 1) ze zmianami.

2. Koncentracje

W wyroku **Ernst & Young** (C-633/16, [EU:C:2018:371](#)), wydanym w dniu 31 maja 2018 r., piąta izba Trybunału orzekła w przedmiocie *zakresu zakazu wprowadzenia w życie koncentracji przed jej zgłoszeniem i uznaniem jej zgodności ze wspólnym rynkiem stosownie do art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 139/2004*⁸⁸.

Spór w postępowaniu głównym dotyczył wprowadzenia w życie porozumienia w sprawie koncentracji zawartego w dniu 18 listopada 2013 r. przez kilka firm audytorskich, a dokładniej faktu, że w dniu zawarcia tego porozumienia jedna z jego stron wypowiedziała umowę o współpracy zawartą w 2010 r. z międzynarodową siecią samodzielnych firm audytorskich. Po wydaniu zgody na koncentrację duńska rada ds. konkurencji stwierdziła, że rozwiązanie umowy o współpracy nastąpiło z naruszeniem przewidzianego w duńskim prawie konkurencji zakazu wprowadzenia w życie koncentracji przed uzyskaniem na nią zezwolenia. Rozpoznający skargę o stwierdzenie nieważności tej ostatniej decyzji sąd odsyłający postanowił zwrócić się do Trybunału z pytaniem, czy wypowiedzenie umowy o współpracy w okolicznościach takich jak w rozpatrywanej sprawie może zostać uznane za powodujące wprowadzenie w życie koncentracji w rozumieniu art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 139/2004.

Trybunał potwierdził najpierw swoją właściwość do orzekania w przedmiocie tego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nawet jeżeli unijne prawo koncentracji nie ma zastosowania w sprawie w postępowaniu głównym, a duńska ustawa o konkurencji nie zawiera ani bezpośredniego odesłania do odpowiednich przepisów rozporządzenia nr 139/2004, ani też wiernego przytoczenia ich treści. Zdaniem Trybunału właściwość ta znajduje uzasadnienie zarówno w okoliczności, że zamiarem ustawodawcy duńskiego było zharmonizować krajowe prawo konkurencji w zakresie kontroli koncentracji z prawem Unii, jak i w wyjaśnieniach sądu odsyłającego, którego zdaniem prawo krajowe powinno być interpretowane w świetle orzecznictwa Trybunału.

W odniesieniu do wykładni art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 139/2004 Trybunał zauważył następnie, że przepis ten ogranicza się do stwierdzenia, że koncentracja nie zostaje wprowadzona w życie ani przed jej zgłoszeniem, ani do czasu uznania jej za zgodną ze wspólnym rynkiem. Ponieważ samo brzmienie tego artykułu nie pozwala na określenie zakresu tego zakazu, Trybunał dokonał wykładni z uwzględnieniem zarówno celu, jak i ogólnej systematyki tego przepisu. I tak Trybunał wskazał, że w celu zapewnienia skuteczności kontroli koncentracji z punktu widzenia ich wpływu na strukturę konkurencji w Unii art. 7 ust. 1 rozporządzenia nr 139/2004 ogranicza ustanowiony w nim zakaz wyłącznie do koncentracji określonych w art. 3 tego samego rozporządzenia, których wprowadzenie w życie cechuje się zawieraniem transakcji przyczyniających się do długotrwałej zmiany kontroli nad przejmowanym przedsiębiorstwem. Trybunał orzekł zatem, że wypowiedzenia umowy o współpracy, w okolicznościach takich jak zaistniałe w omawianej sprawie, co do zasady nie można uznać za powodujące wprowadzenie w życie koncentracji w rozumieniu rzeczzonego art. 7 ust. 1, i to niezależnie od tego, czy takie wypowiedzenie spowodowało skutki rynkowe.

⁸⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 139/2004 z dnia 20 stycznia 2004 r. w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw (rozporządzenie WE w sprawie kontroli łączenia przedsiębiorstw) (Dz.U. 2004, L 24, s. 1 – wyd. spec. w języku polskim, rozdz. 8, t. 3, s. 40).

3. Pomoc państwa

W wyroku **Komisja/FIH Holding i FIH Erhvervsbank** (C-579/16 P, [EU:C:2018:159](#)), wydanym w dniu 6 marca 2018 r. i uchylającym zaskarżony wyrok Sądu⁸⁹, Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie *pojęcia selektywnej korzyści w dziedzinie pomocy państwa, a w szczególności w przedmiocie stosowania zasady podmiotu prywatnego działającego w warunkach gospodarki rynkowej*.

W zaskarżonym wyroku Sąd stwierdził nieważność decyzji Komisji uznającej niektóre środki przyznane przez Danię grupie bankowej za pomoc państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE ze względu na nieprawidłowe zastosowanie zasady prywatnego podmiotu gospodarczego. W odwołaniu podniesiono kwestię, czy Komisja powinna była wziąć pod uwagę ryzyka finansowe, na jakie państwo duńskie byłoby narażone w braku tych środków, nawet jeżeli ryzyka te wynikały z pomocy państwa przyznanej wcześniej tej samej grupie bankowej.

Trybunał przypomniał przede wszystkim, że w świetle celu art. 107 ust. 1 TFUE pojęcie „pomocy” w rozumieniu tego postanowienia nie może obejmować środka przyznanego przedsiębiorstwu przy użyciu zasobów państwowych, w sytuacji gdy przedsiębiorstwo to mogłoby uzyskać taką samą korzyść w okolicznościach, które odpowiadają normalnym warunkom rynkowym. Oceny warunków, w których tego rodzaju korzyść została przyznana, dokonuje się więc, co do zasady, z zastosowaniem zasady prywatnego podmiotu gospodarczego.

Następnie Trybunał zbadał, czy Komisja powinna była wziąć pod uwagę ryzyko strat finansowych, na które było narażone państwo duńskie w wyniku pomocy przyznanej wcześniej tej samej grupie bankowej. W tej kwestii Trybunał przypomniał, że aby ocenić, czy prywatny podmiot gospodarczy działający w warunkach gospodarki rynkowej, który znajduje się w możliwie podobnej sytuacji co państwo, przedsięwziąłby taki środek w normalnych warunkach rynkowych, należy uwzględnić tylko te korzyści i zobowiązania, które są powiązane z rolą państwa jako podmiotu gospodarczego, natomiast nie te, które odnoszą się do jego roli jako podmiotu władzy publicznej. Ponieważ państwo duńskie przyznało wcześniejszą pomoc zainteresowanej grupie bankowej w ramach wykonywania swoich prerogatyw władzy publicznej, ryzyka stąd wynikające również są związane z jego statusem podmiotu władzy publicznej, a zatem nie są elementami, które prywatny podmiot gospodarczy w normalnych warunkach rynkowych uwzględniłby w swoich kalkulacjach ekonomicznych. W konsekwencji tego rodzaju ryzyka nie mogą być brane pod uwagę przy stosowaniu zasady prywatnego podmiotu gospodarczego do środków przyjętych później przez to państwo na rzecz tej samej grupy bankowej. Trybunał uchylił zatem zaskarżony wyrok.

W wyroku **A-Brauerei** (C-374/17, [EU:C:2018:1024](#)), wydanym w dniu 19 grudnia 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie *selektywnego charakteru ulgi podatkowej do celów zakwalifikowania jej jako pomocy państwa*. Spór w postępowaniu głównym toczył się między niemieckim organem podatkowym a spółką handlową i dotyczył odmowy przyznania przez organ tej spółce zwolnienia z podatku od nabycia nieruchomości, z którego na podstawie niemieckiego prawa podatkowego mogą korzystać spółki w ramach operacji przekształcenia obejmujących wyłącznie spółki z tej samej grupy związane poprzez stosunek posiadania udziałów w wysokości przynajmniej 95% w minimalnym i nieprzerwanym okresie pięciu lat poprzedzających tę operację oraz pięciu lat po niej następujących. W tych okolicznościach sąd odsyłający postanowił zwrócić się do Trybunału z pytaniem, czy takie zwolnienie podatkowe stanowi pomoc państwa zabronioną w art. 107 ust. 1 TFUE, a dokładniej, czy wynikająca z niego ulga podatkowa spełnia kryterium selektywności.

89| Wyrok Sądu z dnia 15 września 2016 r. (T-386/14, [EU:T:2016:474](#)).

Trybunał wskazał, że rozpatrywane zwolnienie podatkowe będące przedmiotem postępowania głównego ma taki charakter, że faworyzuje jedynie grupy spółek związane określonym stosunkiem udziałów, które przeprowadzają operacje przekształcenia, podczas gdy spółki niewchodzące w skład takich grup spółek są wykluczone z tej korzyści, nawet jeśli dokonują przekształceń identycznych co te dokonywane przez te grupy spółek. W związku z tym Trybunał na wstępie odrzucił argument, zgodnie z którym zwolnienie takie stanowi środek ogólny, niemający charakteru selektywnego. Ponieważ różne grupy spółek znajdowały się w porównywalnej sytuacji faktycznej i prawnej w świetle celu rozpatrywanego systemu podatkowego, Trybunał zauważył następnie, że zwolnienie to było *a priori* selektywne.

Trybunał przypomniał jednak, że środki podatkowe *a priori* selektywne mogą być uzasadnione przez dane państwo członkowskie, jeżeli wykaże ono, że wynikają z charakteru lub ze struktury systemu, w który się wpisują. Rozpatrywane zwolnienie podatkowe zmierzało w rzeczywistości do uniknięcia podwójnego opodatkowania nabycia nieruchomości w wypadku przekształcenia obejmującego wyłącznie spółki tej samej grupy powiązane stosunkiem posiadania udziałów w wysokości powyżej 95%, podczas gdy na podstawie wspólnych przepisów podatkowych takie podwójne opodatkowanie było wykluczone w innych wypadkach. Trybunał wywiódł stąd, że ulga podatkowa *a priori* selektywna była uzasadniona celem związanym z właściwym funkcjonowaniem właściwego ogólnego systemu podatkowego. Ponieważ ustanowiony jako warunek zastosowania tej korzyści wymóg minimalnego okresu posiadania takiego udziału wydawał się ponadto uzasadniony wolą zapobiegania nadużyciom poprzez unikanie sytuacji, której stosunki udziału w wysokości co najmniej 95% byłyby ustanawiane na krótki okres, wyłącznie w celu skorzystania z tego zwolnienia podatkowego, Trybunał orzekł, że rozpatrywana ulga podatkowa nie spełniała przesłanki dotyczącej selektywności przewidzianej w art. 107 ust. 1 TFUE.

W wyroku **Carrefour Hypermarchés i in.** (C-510/16, [EU:C:2018:751](#)), wydanym w dniu 20 września 2018 r., czwarta izba Trybunału wyjaśniła zakres pojęcia „zmiany pomocy istniejącej” w rozumieniu art. 1 lit. c) rozporządzenia nr 659/1999⁹⁰. Spór leżący u podstaw odesłania prejudycjalnego wpisywał się w kontekst znacznego wzrostu wpływów z podatków przeznaczonych na finansowanie różnych systemów zatwierdzonej pomocy w stosunku do prognoz zgłoszonych przez państwo członkowskie.

Trzy podatki, których dotyczył spór w postępowaniu głównym, były przeznaczone na wprowadzony we Francji system pomocy na rzecz przemysłu kinowego i sektora audiowizualnego. Decyzjami przyjętymi w latach 2006⁹¹ i 2007⁹² Komisja uznała ten system za zgodny z rynkiem wewnętrznym. Skarżące w postępowaniu głównym zażądały jednak zwrotu zapłaconego przez nie podatku od sprzedaży i wynajmu wideogramów, pobranych ich zdaniem z naruszeniem art. 108 ust. 3 TFUE, ponieważ Francja nie poinformowała Komisji o wzroście ogólnych wpływów z trzech podatków w latach 2007–2011, który przekroczył próg 20% pierwotnego budżetu przewidziany w art. 4 ust. 1 zdanie drugie rozporządzenia nr 794/2004⁹³.

90] Rozporządzenie Rady (WE) nr 659/1999 z dnia 22 marca 1999 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. [108 TFUE] (Dz.U. 1999, L 83, s. 1).

91] Decyzja Komisji C(2006) 832 wersja ostateczna z dnia 22 marca 2006 r. (pomoc NN 84/2004 i N 95/2004 – Francja, Systemy pomocy na rzecz kina i przemysłu audiowizualnego).

92] Decyzja Komisji C(2007) 3230 wersja ostateczna z dnia 10 lipca 2007 r. (Pomoc państwa N 192/2007 – Francja, zmiana NN 84/2004 – Wsparcie na rzecz sektora kinowego i produkcji audiowizualnej we Francji – Zmiana mechanizmu wkładu sektora telewizyjnego służącego wsparciu dla kina i przemysłu audiowizualnego).

93] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 794/2004 z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 659/1999 ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania art. [108 TFUE] (Dz.U. 2004, L 140, s. 1).

Trybunał przede wszystkim zauważył, że to sąd odsyłający powinien ustalić, czy trzy podatki stanowiły w odnośnym okresie integralny składnik spornych systemów pomocy. Zakładając, że tak było, Trybunał przypomniał następnie, że art. 4 ust. 1 zdanie pierwsze rozporządzenia nr 794/2004 definiuje pojęcie „zmiany pomocy istniejącej” w sposób szeroki w rozumieniu art. 1 lit. c) rozporządzenia nr 659/1999 i że pojęcie to nie może się ograniczać jedynie do zmian prawnych systemów pomocy. Jednak zdanie drugie tego samego ustępu stanowi, że wzrost pierwotnego budżetu istniejącego systemu pomocy do 20% nie jest uznawany za zmianę pomocy istniejącej. W tych okolicznościach Trybunał stwierdził, że pojęcia „budżetu systemu pomocy” w rozumieniu art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 794/2004 nie można postrzegać jako ograniczonego do kwoty faktycznie przyznanej pomocy, zważywszy, że kwota ta jest znana dopiero po wprowadzeniu w życie danego systemu pomocy. Przeciwnie, w świetle prewencyjnego charakteru kontroli ustanowionej w art. 108 ust. 3 TFUE pojęcie to powinno być rozumiane jako dotyczące środków budżetowych, to znaczy kwot, którymi dysponuje organ odpowiedzialny za przyznawanie danych środków pomocy w celu tego przyznania. W przypadku systemu pomocy finansowanego z podatków przeznaczonych na ten cel wpływy z tych podatków zostają przekazane organowi odpowiedzialnemu za wdrożenie danego systemu i stanowią tym samym „budżet” tego systemu.

W rozpatrywanej sprawie Trybunał orzekł, że wzrost wpływów z podatków finansujących kilka zatwierdzonych systemów pomocy w porównaniu z prognozą zgłoszoną Komisji stanowi „zmianę pomocy istniejącej”, chyba że ów wzrost nie przekracza przypominanego powyżej progu 20%. Ponieważ faktyczny wzrost ogólnych wpływów z trzech podatków w odnośnym okresie znacznie przekroczył prognozy przekazane Komisji, wzrost ten powinien być zostać zgłoszony Komisji w odpowiednim czasie, to znaczy z chwilą, gdy władze francuskie mogły rozsądnie przewidzieć przekroczenie tego progu 20%.

Trybunał stwierdził wreszcie, z zastrzeżeniem zweryfikowania tej kwestii przez sąd odsyłający, że samo umieszczenie w rezerwie części dochodów organu odpowiedzialnego za wdrożenie spornych systemów bez przeznaczenia odnośnej kwoty na cele inne niż przyznanie pomocy, podobnie jak pobranie kwot w odnośnym okresie na rzecz ogólnego budżetu państwa, nie ma wpływu na fakt, że w tym okresie doszło do zwiększenia budżetu tych systemów pomocy w porównaniu z budżetem zatwierdzonym, przekraczającego próg 20%.

W wyroku z dnia 6 listopada 2018 r., *Scuola Elementare Maria Montessori/Komisja* (sprawy połączone od C-622/16 P do C-624/16 P, [EU:C:2018:873](#)), wielka izba Trybunału wyjaśniła między innymi kwestie związane z badaniem prowadzonym przez Komisję do celów stwierdzenia całkowitej niemożności odzyskania pomocy niezgodnej z prawem⁹⁴.

W sprawie tej Komisja, po uznaniu zwolnienia z podatku komunalnego od nieruchomości przyznanego przez Włochy podmiotom niekomercyjnym prowadzącym w należących do nich nieruchomościach określonego rodzaju działalność za niezgodną z prawem pomoc państwa, postanowiła nie nakazywać odzyskania tej pomocy z uwagi na całkowitą niemożność tego odzyskania⁹⁵. Komisja uznała również, że zwolnienie podatkowe przewidziane w nowym włoskim systemie jednolitego podatku komunalnego nie stanowi pomocy państwa. Scuola Elementare Maria Montessori, prywatna instytucja edukacyjna, oraz P. Ferracci, właściciel kwatery „bed & breakfast”, wnieśli do Sądu skargę o stwierdzenie nieważności decyzji Komisji, podnosząc, że rzeczona

94| W wyroku tym Trybunał zbadał również, w świetle art. 263 akapit czwarty trzeci człon zdania TFUE, dopuszczalność skarg o stwierdzenie nieważności wniesionych przez konkurentów beneficjentów programu pomocy państwa na decyzję Komisji stwierdzającą, że dany system krajowy nie stanowi pomocy państwa oraz że pomoc przyznana na podstawie systemu niezgodnego z prawem nie może zostać odzyskana. Zobacz w tej kwestii część VI, „Postanowienia regulujące postępowanie przed Trybunałem”, sekcja 2, „Skargi o stwierdzenie nieważności”.

95| Decyzja Komisji 2013/284/UE z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie pomocy państwa S.A. 20829 [C 26/2010, ex NN 43/2010 (ex CP 71/2006)]. – Program dotyczący zwolnienia z podatku komunalnego od nieruchomości stosowanego do nieruchomości użytkowanych przez podmioty niekomercyjne do określonych celów, wdrożony przez Włochy (Dz.U. 2013, L 166, s. 24).

decyzja postawiła ich w niekorzystnej sytuacji konkurencyjnej względem podmiotów kościelnych lub religijnych zlokalizowanych w bezpośredniej bliskości i prowadzących podobną działalność oraz mogących korzystać z przedmiotowych zwolnień podatkowych. Ponieważ Sąd oddalił te skargi jako dopuszczalne, lecz bezzasadne⁹⁶, zarówno skarżący, jak i Komisja wnieśli odwołania od wyroków Sądu.

W odniesieniu do decyzji Komisji o nienakazaniu odzyskania pomocy Trybunał przypomniał, że nakaz odzyskania niezgodnej z prawem pomocy jest logicznym i typowym następstwem stwierdzenia jej niezgodności z prawem. Co prawda, zgodnie z art. 14 ust. 1 zdanie drugie rozporządzenia nr 659/1999 Komisja nie może żądać odzyskania pomocy, jeżeli owo odzyskanie jest sprzeczne z ogólną zasadą prawa Unii, taką jak „nikt nie jest zobowiązany do rzeczy niemożliwych”. Jednak Trybunał podkreślił, że odzyskanie niezgodnej z prawem pomocy może zostać uznane za obiektywnie i bezwzględnie niemożliwe jedynie wówczas, gdy Komisja stwierdzi, po przeprowadzeniu szczegółowej analizy, że są spełnione dwie przesłanki, a mianowicie, po pierwsze, wystąpienie trudności przywołane przez zainteresowane państwo członkowskie, a po drugie, brak alternatywnych sposobów odzyskania pomocy.

W omawianej sprawie Trybunał stwierdził, że Komisja nie mogła uznać, że odzyskanie rzeczzonej pomocy jest całkowicie niemożliwe, ograniczając się do wskazania, że niemożliwe było uzyskanie niezbędnych informacji za pośrednictwem włoskich baz danych katastralnych i podatkowych. Komisja powinna była bowiem zbadać również, czy istnieją alternatywne rozwiązania, które pozwoliłyby na odzyskanie – przynajmniej w części – tej pomocy. Trybunał zakończył swoje rozumowanie stwierdzeniem, że Komisja nie wykazała całkowitej niemożności odzyskania tej pomocy i uchylił wyrok Sądu w zakresie, w jakim potwierdzał ważność decyzji Komisji o nienakazaniu odzyskania niezgodnej z prawem pomocy przyznanej w tej sprawie oraz stwierdził nieważność spornej decyzji Komisji w zakresie, w jakim nie nakazała ona odzyskania rzeczzonej niezgodnej z prawem pomocy.

XIII. Przepisy podatkowe

W sprawach podatkowych należy zwrócić uwagę na wyroki *Scialdone* (C-574/15) i *Kolev i in.* (C-612/15)⁹⁷, w szczególności w świetle art. 325 TFUE dotyczącego zwalczania nadużyć finansowych.

W wyroku *Scialdone* (C-574/15, [EU:C:2018:295](#)) z dnia 2 maja 2018 r. Trybunał w składzie wielkiej izby orzekł w przedmiocie zgodności z dyrektywą 2006/112⁹⁸, z art. 4 ust. 3 TUE oraz z art. 325 ust. 1 TFUE uregulowania krajowego, które przewiduje, że brak zapłaty VAT wynikającego z deklaracji rocznej za dany rok podatkowy stanowi przestępstwo w wypadku przekroczenia progu penalizacji wyższego niż ten, który ma zastosowanie do braku zapłaty podatku dochodowego pobieranego u źródła.

W sprawie w postępowaniu głównym zostało wszczęte postępowanie karne przeciwko skarżącemu jako jednemu członkowi zarządu spółki będącej podatnikiem VAT, ponieważ nie zapłacił VAT w wyznaczonym terminie. W dniu tego zaniechania prawo włoskie przewidywało, że takie zaniechanie podlega karze pozbawienia wolności, jeżeli wysokość zobowiązania, zarówno w odniesieniu do VAT, jak i podatku dochodowego, przekracza

96| Wyroki Sądu: z dnia 15 września 2016 r., *Scuola Elementare Maria Montessori/Komisja* (T-220/13, [EU:T:2016:484](#)); *Ferracci/Komisja* (T-219/13, [EU:T:2016:485](#)).

97| Wyrok ten został przedstawiony w części X.2 „Wspólne zasady w dziedzinie postępowania karnego”

98| Dyrektywa Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.U. 2006, L 347, s. 1).

50 000 EUR. Jednak po zaistnieniu czynów w sprawie w postępowaniu głównym włoski ustawodawca podwyższył próg 50 000 EUR do 250 000 EUR dla VAT i do 150 000 EUR dla podatku dochodowego pobieranego u źródła. Sąd odsyłający uznał, że jako norma względniejsza niż obowiązująca poprzednio zmiana ta powinna być stosowana retroaktywnie i że rozpatrywane czyny nie stanowiły już przestępstwa. Stwierdzając, że próg penalizacji w przypadku braku zapłaty podatku dochodowego pobieranego u źródła jest inny niż w przypadku braku zapłaty VAT, sąd ten zwrócił się do Trybunału z pytaniem, czy to zróżnicowanie progów jest zgodne z prawem Unii, skoro skutkuje lepszą ochroną krajowych interesów finansowych niż interesów Unii.

Ponieważ państwa członkowskie mają obowiązek zapewnienia poboru VAT w pełnej wysokości oraz ponieważ interesy finansowe Unii obejmują w szczególności wpływy pochodzące z VAT, Trybunał uściślił, że chociaż sankcje, jakie państwa członkowskie wprowadzają w celu zwalczania naruszeń zharmonizowanych zasad w dziedzinie VAT, należą do ich autonomii proceduralnej i instytucjonalnej, to jednak jest ona ograniczona, z jednej strony, zasadą równoważności, która oznacza, że sankcje te są analogiczne do sankcji mających zastosowanie do podobnych pod względem charakteru i wagi naruszeń prawa krajowego, a z drugiej strony zasadą skuteczności, która wymaga, aby owe sankcje były skuteczne i odstraszające.

W odniesieniu, po pierwsze, do zasady skuteczności Trybunał stwierdził, że o ile niedokonanie zapłaty VAT nie stanowi „nadużycia finansowego” w rozumieniu art. 325 ust. 1 TFUE w zakresie, w jakim podatnik należycie wypełnił swoje obowiązki w zakresie deklaracji VAT, o tyle stanowi ono „działania nielegalne” w rozumieniu tego samego artykułu, wymagające stosowania skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji. W omawianej sprawie, z uwagi na surowość grzywien przewidzianych w rozpatrywanym uregulowaniu krajowym i stosowanie odsetek za zwłokę, Trybunał uznał, że takie grzywny mogą skłaniać podatników do rezygnacji z jakichkolwiek prób opóźnienia lub omijania zapłaty VAT, a zatem mają charakter odstraszający. Ponadto owe grzywny zachęcają uchybiających obowiązkowi podatników do jak najszybszego uregulowania należnego podatku, a zatem co do zasady mogą być uważane za skuteczne. Wniosku takiego nie podważa okoliczność, że podatnik jest osobą prawną i że te same sankcje są stosowane wobec tej osoby prawnej, a nie wobec podmiotów nią zarządzających. Proóg penalizacji ustalony w przypadku zaniechania zapłaty VAT na 250 000 EUR nie został wobec tego uznany za niezgodny z zasadą skuteczności.

Po drugie, w odniesieniu do zasady równoważności, chociaż brak zapłaty VAT oraz brak zapłaty podatku dochodowego pobieranego u źródła charakteryzują się, jednakowo, nieprzestrzeganiem obowiązku zapłaty zadeklarowanego podatku w ustawowo wyznaczonych terminach oraz chociaż ustawodawca włoski, penalizując te zachowania, kierował się tym samym celem, czyli zapewnieniem, aby skarb państwa otrzymał podatek w stosownym czasie, a w konsekwencji została zapewniona nienaruszalność wpływów podatkowych, Trybunał orzekł, że te zachowania różnią się zarówno znamionami, jak i trudnością ich wykrycia, a zatem nie sposób uznać tych przestępstw za podobne pod względem charakteru i wagi. Zasada równoważności nie sprzeciwia się różnicy takiej jak istniejąca między rozpatrywanymi progami penalizacji. Trybunał orzekł zatem, że dyrektywę 2006/112 w związku z art. 4 ust. 3 TUE i art. 325 ust. 1 TFUE należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwia się ona przepisom krajowym, które przewidują, iż niedokonanie zapłaty VAT wynikającego z deklaracji rocznej za dany rok podatkowy stanowi przestępstwo wyłącznie wtedy, gdy kwota niezapłaconego VAT przekracza próg penalizacji wynoszący 250 000 EUR, podczas gdy dla przestępstwa niedokonania zapłaty podatku dochodowego pobieranego u źródła przewiduje się próg penalizacji wynoszący 150 000 EUR.

XIV. Zbliżanie ustawodawstw

1. Prawo autorskie

W wyroku **Renckhoff** (C-161/17, [EU:C:2018:634](#)), ogłoszonym w dniu 7 sierpnia 2018 r., Trybunał miał sposobność poddać analizie pojęcie „publicznego udostępniania” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 2001/29⁹⁹. Spór w postępowaniu głównym toczył się między krajem związkowym Nadrenia Północna-Westfalia (Niemcy) a fotografem i dotyczył skorzystania bez zezwolenia przez uczennicę szkoły znajdującej się na obszarze tego kraju związkowego z wykonanego przez owego fotografa zdjęcia, swobodnie dostępnego na stronie internetowej, celem zilustrowania referatu szkolnego, który został opublikowany przez tę szkołę na innej stronie internetowej.

Trybunał wyjaśnił, że zamieszczenie na stronie internetowej fotografii opublikowanej wcześniej na innej stronie internetowej, po uprzednim jej skopiowaniu na prywatny serwer, należy uznać za „podawanie do wiadomości” i, w konsekwencji, za „czynność udostępniania” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 2001/29. Takie zamieszczenie w sieci daje bowiem osobom odwiedzającym stronę internetową, na której dana fotografia została zamieszczona, możliwość uzyskania dostępu do tej fotografii na owej stronie internetowej.

W tym względzie Trybunał uznał, że zamieszczenie utworu chronionego prawem autorskim na stronie internetowej innej niż strona, na której dokonano pierwotnego udostępnienia za zgodą podmiotu praw autorskich, należy zakwalifikować jako udostępnienie takiego utworu nowej publiczności. Publiczność, która została wzięta pod uwagę przez podmiot praw autorskich, gdy wyraził on zgodę na udostępnianie swego utworu na stronie internetowej, na której utwór ten został pierwotnie opublikowany, obejmuje bowiem jedynie użytkowników tej strony, a nie użytkowników strony internetowej, na której utwór został później zamieszczony bez zgody podmiotu praw autorskich, lub innych internautów.

Trybunał zauważył ponadto, że takie zamieszczenie w Internecie należy odróżnić od udostępniania chronionych utworów za pomocą linku, w który można kliknąć i który odsyła do innej strony internetowej, na której dokonano pierwotnego udostępnienia¹⁰⁰. W przeciwieństwie bowiem do hiperłączy, które przyczyniają się do prawidłowego funkcjonowania Internetu, zamieszczenie na stronie internetowej, bez zgody podmiotu praw autorskich, utworu udostępnionego wcześniej za jego zgodą na innej stronie internetowej, nie przyczynia się w tym samym zakresie do realizacji takiego celu.

W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że pojęcie „publicznego udostępniania” w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 2001/29 obejmuje zamieszczenie na stronie internetowej fotografii, która została wcześniej opublikowana na innej stronie internetowej bez zabezpieczeń uniemożliwiających jej pobranie i za zgodą podmiotu praw autorskich.

Przy okazji wyroku z dnia 13 listopada 2018 r., **Levola Hengelo** (C-310/17, [EU:C:2018:899](#)) Trybunał w składzie wielkiej izby rozpatrzył kwestię, czy *smak produktu spożywczego może zostać objęty ochroną prawa autorskiego na mocy dyrektywy 2001/29*. Spór w postępowaniu głównym toczył się między dwiema spółkami, które

99| Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. 2001, L 167, s. 10).

100| Zobacz w tym względzie wyrok Trybunału z dnia 13 lutego 2014 r., **Svensson i in.** (C-466/12, [EU:C:2014:76](#)).

produkują środki spożywcze, w związku z domniemanym naruszeniem przez jedną z nich praw autorskich przysługujących drugiej z tych spółek w odniesieniu do sera do smarowania z dodatkiem śmietany i ziół, znanego jako „Heksenkaas” lub „Heks’nkaas”.

W ocenie Trybunału smak produktu spożywczego może być chroniony prawem autorskim na podstawie dyrektywy 2001/29 tylko wówczas, gdy taki smak może zostać zakwalifikowany jako „utwór” w rozumieniu tej dyrektywy. W tym względzie Trybunał przypomniał, że aby dany przedmiot mógł zostać zakwalifikowany w ten sposób, muszą zostać spełnione dwie przesłanki mające charakter kumulatywny. Po pierwsze, dany przedmiot musi być oryginalny w tym znaczeniu, że stanowi on własną twórczość intelektualną swego autora. Po drugie, kwalifikacja jako „utworu” w rozumieniu dyrektywy 2001/29 jest zastrzeżona dla elementów stanowiących wyraz takiej twórczości intelektualnej. Ponadto Trybunał orzekł, że pojęcie „utworu”, do którego odnosi się dyrektywa 2001/29, wiąże się bezwzględnie ze sposobem wyrażenia przedmiotu ochrony prawnoautorskiej, który czyni ten przedmiot możliwym do zidentyfikowania z wystarczającym stopniem precyzji i obiektywności, nawet jeżeli ów sposób wyrażenia nie zawsze jest trwały.

Tymczasem zdaniem Trybunału w przypadku smaku produktu spożywczego nie można mówić o możliwości dokonania precyzyjnej i obiektywnej identyfikacji. Zidentyfikowanie smaku produktu spożywczego opiera się bowiem zasadniczo na doznaniach i odczuciach smakowych, które są subiektywne i zmienne, ponieważ zależą między innymi od czynników związanych z osobą, która smakuje dany produkt, takich jak jej wiek, preferencje i nawyki żywieniowe, a także od miejsca lub okoliczności, w jakich następuje degustacja tego produktu. Co więcej, na obecnym etapie rozwoju nauki precyzyjne i obiektywne zidentyfikowanie smaku produktu spożywczego, które pozwala na odróżnienie go od smaku innych produktów tego rodzaju, nie jest możliwe za pomocą środków technicznych.

W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że dyrektywa 2001/29 stoi na przeszkodzie temu, by smak produktu spożywczego był objęty ochroną prawa autorskiego na podstawie tej dyrektywy, oraz temu, by ustawodawstwo krajowe było interpretowane w taki sposób, że przyznaje ono ochronę prawnoautorską takiemu smakowi.

2. Własność przemysłowa

W dziedzinie własności przemysłowej na uwagę zasługują cztery wyroki. Pierwszy z nich dotyczy kryteriów wykładni mających zastosowanie do zastrzeżeń patentu podstawowego, a kolejne trzy odnoszą się do prawa znaków towarowych Unii.

W dniu 25 lipca 2018 r., w wyroku **Teva UK i in.** (C-121/17, [EU:C:2018:585](#)), Trybunał wydał rozstrzygnięcie w przedmiocie kryteriów wykładni mających zastosowanie do zastrzeżeń patentu podstawowego dla celów określenia, czy produkt objęty dodatkowym świadectwem ochronnym (zwanym dalej „SPC”) jest chroniony patentem podstawowym pozostającym w mocy, w rozumieniu art. 3 lit. a) rozporządzenia nr 469/2009¹⁰¹. Spór w postępowaniu głównym toczył się pomiędzy spółką farmaceutyczną, która sprzedaje lek przeciwretrowirusowy, a spółkami, które zamierzały wprowadzić do obrotu w Zjednoczonym Królestwie generyczne odmiany tego produktu leczniczego. Spółki te zakwestionowały ważność SPC przyznanego dla tego produktu leczniczego, podnosząc, że aby

¹⁰¹ | Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 469/2009 z dnia 6 maja 2009 r. dotyczące dodatkowego świadectwa ochronnego dla produktów leczniczych (Dz.U. 2009, L 152, s. 1; sprostowanie Dz.U. 2017, L 162, s. 56).

spełnić wymóg przewidziany w art. 3 lit. a) wspomnianego rozporządzenia, składniki aktywne rozpatrywanego produktu powinny, zgodnie z orzecznictwem Trybunału¹⁰², zostać wymienione w treści zastrzeżeń patentu podstawowego.

Trybunał przypomniał przede wszystkim, że rozporządzenie nr 469/2009 co do zasady nie stoi na przeszkodzie temu, by aktywny składnik odpowiadający definicji funkcjonalnej zawartej w zastrzeżeniach patentu podstawowego mógł zostać uznany za chroniony tym patentem, pod warunkiem jednak, że na podstawie takich zastrzeżeń, interpretowanych w szczególności w świetle opisu wynalazku, zgodnie z wymogami art. 69 Konwencji o udzielaniu patentów europejskich¹⁰³ i protokołu w sprawie interpretacji do tego artykułu, który stanowi integralną część owej konwencji, można stwierdzić, że zastrzeżenia te odnoszą się w sposób dorozumiany, ale bezsporny, do danego składnika aktywnego, i to w sposób specyficzny. W rezultacie produkt może zostać uznany za chroniony patentem podstawowym pozostającym w mocy w rozumieniu art. 3 lit. a) rozporządzenia nr 469/2009 tylko wtedy, gdy w zastrzeżeniach tego patentu albo wyraźnie wymieniono produkt będący przedmiotem SPC, albo odniesiono się do niego w sposób bezsporny i specyficzny.

Następnie Trybunał podkreślił, że SPC nie ma na celu rozszerzenia zakresu ochrony przyznanej patentem podstawowym poza objęty nim wynalazek, a udzielenie SPC na produkt, który nie wchodzi w zakres wynalazku objętego patentem podstawowym, byłoby sprzeczne z celem rozporządzenia nr 469/2009, ponieważ takie SPC nie obejmowałyby zastrzeżonych w tym patencie wyników prac badawczych. I tak, dla celów stosowania art. 3 lit. a) tego rozporządzenia zastrzeżenia patentu podstawowego należy odczytywać w świetle granic danego wynalazku wynikających z opisu i rysunków tego patentu. W tym względzie Trybunał uściślił, że dla potrzeb dokonania oceny, czy dany produkt wchodzi w zakres wynalazku objętego patentem podstawowym, produkt ten powinien być możliwy do konkretnego zidentyfikowania przez znawcę danej dziedziny w świetle ogółu elementów ujawnionych w patencie podstawowym i na podstawie stanu technicznego w dniu dokonania zgłoszenia lub w dacie zastrzeżenia pierwszeństwa tego patentu.

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 12 czerwca 2018 r., **Louboutin i Christian Louboutin** (C-163/16, [EU:C:2018:423](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby miał okazję doprecyzować, czy *oznaczenie przedstawiające określony kolor naniesiony w szczególnym miejscu na danym towarze jest tworzone przez kształt w rozumieniu art. 3 ust. 1 lit. e) ppkt (iii) dyrektywy 2008/95*¹⁰⁴.

Wyrok ten wpisuje się w ramy sporu toczącego się między Christianem Louboutinem i Christian Louboutin SAS a spółką niderlandzką, który dotyczy wprowadzenia przez tę ostatnią spółkę do obrotu obuwia naruszającego prawa do należącego do Ch. Louboutina znaku towarowego utworzonego z koloru czerwonego (Pantone 18-1663TP) naniesionego na podeszwę buta na wysokim obcasie.

Trybunał zauważył na wstępie, że w kontekście prawa znaków towarowych pojęcie „kształtu” rozumie się zasadniczo jako oznaczające ogół linii lub konturów wyodrębniających dany towar w przestrzeni. Ani z dyrektywy 2008/95, ani z orzecznictwa Trybunału, ani też ze zwykłego znaczenia tego terminu nie wynika bowiem, by kolor sam w sobie – bez wyodrębnienia w przestrzeni – mógł stanowić kształt.

Trybunał podkreślił następnie, że jakkolwiek kształt towaru lub części towaru ma znaczenie przy wyodrębnieniu koloru w przestrzeni, to nie można jednak stwierdzić, że oznaczenie jest tworzone przez ten kształt, jeżeli zgłoszenie znaku towarowego ma na celu ochronę nie tyle samego kształtu, ile jedynie zastosowania danego

¹⁰²| Wyrok Trybunału z dnia 24 listopada 2011 r., **Medeva** (C-322/10, [EU:C:2011:773](#)).

¹⁰³| Konwencja o udzielaniu patentów europejskich, podpisana w Monachium dnia 5 października 1973 r.

¹⁰⁴| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/95/WE z dnia 22 października 2008 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz.U. 2008, L 299, s. 25).

koloru w szczególnym miejscu na wspomnianym towarze. W każdym razie oznaczenie takie jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nie może zostać uznane za tworzone „wyłącznie” przez kształt, jeżeli – tak jak w tym wypadku – głównym przedmiotem tego oznaczenia jest kolor sprecyzowany za pomocą uznanego na poziomie międzynarodowym kodu identyfikacyjnego.

W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że art. 3 ust. 1 lit. e) ppkt (iii) dyrektywy 2008/95 należy interpretować w ten sposób, że oznaczenie przedstawiające kolor naniesiony na podeszwę buta na wysokim obcasie, takie jak to rozpatrywane w postępowaniu głównym, nie składa się wyłącznie z „kształtu” w rozumieniu tego przepisu.

W wyroku **Mitsubishi Shoji Kaisha i Mitsubishi Caterpillar Forklift Europe** (C-129/17, [EU:C:2018:594](#)), wydanym w dniu 25 lipca 2018 r., Trybunał wypowiedział się w przedmiocie *granic praw przysługujących właścicielowi znaku towarowego na podstawie rozporządzenia nr 207/2009¹⁰⁵ i dyrektywy 2008/95 – aktów znajdujących zastosowanie w dziedzinie oznaczeń odróżniających*. Wyrok ten wpisuje się w ramy sporu toczącego się między dwiema spółkami należącymi do grupy Mitsubishi a dwiema innymi spółkami z siedzibą w Belgii w przedmiocie prowadzenia przez te ostatnie spółki sprzedaży nabywanych poza Europejskim Obszarem Gospodarczym (EOG) wózków widłowych marki Mitsubishi, z których usuwają one wszystkie oznaczenia identyczne ze znakami towarowymi należącymi do Mitsubishi i na których umieszczają one swoje własne oznaczenia.

Po pierwsze, Trybunał stwierdził, że usunięcie oznaczeń identycznych ze znakiem towarowym uniemożliwia, by towary, dla których znak ten jest zarejestrowany, były przy pierwszym wprowadzeniu do obrotu w EOG opatrzone owym znakiem, a w rezultacie pozbawia jego właściciela skorzystania z podstawowego prawa do kontrolowania pierwszego wprowadzenia do obrotu w EOG towarów opatrzonych jego znakiem. Po drugie, w ocenie Trybunału usunięcie oznaczeń identycznych ze znakiem towarowym i umieszczenie na towarach nowych oznaczeń w celu pierwszego wprowadzenia na rynek w EOG narusza funkcje znaku towarowego. Po trzecie, Trybunał uznał, że poprzez naruszenie prawa właściciela znaku towarowego do kontrolowania pierwszego wprowadzenia na rynek w EOG towarów opatrzonych tym znakiem, a także funkcji znaku towarowego, dokonywane przez osobę trzecią bez zgody tego właściciela usuwanie z danych towarów oznaczeń identycznych z owym znakiem i umieszczanie na nich nowych oznaczeń w celu dokonania przywozu tych towarów i wprowadzenia ich do obrotu w EOG, a także w celu obejścia prawa właściciela do zakazania przywozu tych towarów opatrzonych jego znakiem, są sprzeczne z celem zapewnienia niezakłóconej konkurencji.

Wreszcie w tym kontekście Trybunał doprecyzował pojęcie „używania w obrocie handlowym” w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2008/95 i art. 9 rozporządzenia nr 207/2009, wskazując, że działanie polegające na usuwaniu przez osobę trzecią oznaczeń identycznych ze znakiem towarowym w celu umieszczenia własnych oznaczeń stanowi czynne zachowanie ze strony tej osoby trzeciej, które – jako że ma na celu dokonanie przywozu i prowadzenie sprzedaży danych towarów w EOG, a zatem występuje w kontekście działalności handlowej służącej uzyskaniu korzyści gospodarczej – może zostać uznane za używanie znaku w obrocie handlowym.

Z wszystkich powyższych powodów Trybunał orzekł, że art. 5 dyrektywy 2008/95 i art. 9 rozporządzenia nr 207/2009 należy interpretować w ten sposób, że zezwalają one właścicielowi znaku towarowego na sprzeciwienie się temu, by osoba trzecia bez jego zgody usuwała z towarów objętych, jak w okolicznościach sprawy w postępowaniu głównym, procedurą składu celnego wszystkie oznaczenia identyczne z tym znakiem i umieszczała na nich inne oznaczenia w celu dokonania przywozu tych towarów lub wprowadzenia ich do obrotu w EOG, gdzie nie były one dotąd jeszcze sprzedawane.

105| Rozporządzenie Rady (WE) z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz.U. 2009, L 78, s. 1).

W wyroku **Bundesverband Souvenir – Geschenke – Ehrenpreise/EUIPO** (C-488/16 P, [EU:C:2018:673](#)), ogłoszonym w dniu 6 września 2018 r., Trybunał utrzymał w mocy zaskarżony wyrok Sądu¹⁰⁶, orzekając, że *słowny znak towarowy „NEUSCHWANSTEIN” (zwany dalej „spornym znakiem towarowym”) nie ma charakteru opisowego w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 207/2009.*

W pierwszej kolejności w odniesieniu do towarów sprzedawanych jako pamiątki w ramach eksploatacji zamku Trybunał orzekł, że Sąd słusznie uznał, iż towary oznaczone spornym znakiem towarowym są towarami bieżącego użytku, a rozpatrywane usługi to usługi życia codziennego umożliwiające zarządzanie zamkiem i jego eksploatację. Ponadto Trybunał podkreślił, że okoliczność, iż towary te są sprzedawane jako artykuły pamiątkowe, nie jest istotna dla dokonania oceny charakteru opisowego nazwy „Neuschwanstein”. Przypisana danemu towarowi funkcja pamiątki nie stanowi bowiem obiektywnej właściwości nierozzerwalnie związanej z charakterem towaru, ponieważ funkcja ta jest uzależniona od wolnej woli nabywcy i jest ukierunkowana wyłącznie na jego intencje. W związku z powyższym w odczuciu właściwego kręgu odbiorców wspomnienie, do którego odnosi się nazwa „Neuschwanstein”, nie wskazuje na jakość lub zasadniczą właściwość towarów i usług oznaczanych spornym znakiem towarowym.

W drugiej kolejności Trybunał stwierdził, że sama okoliczność, iż wspomniane towary i usługi są oferowane w określonym miejscu, nie może stanowić opisowego wskazania ich pochodzenia geograficznego, jako że miejsce sprzedaży wspomnianych towarów i usług nie może jako takie oznaczać właściwości, jakości lub swoistych cech związanych z pochodzeniem geograficznym tych towarów i usług, takich jak rzemiosło, tradycja lub klimat, którymi cechuje się określone miejsce. W tym względzie Trybunał zauważył, że zamek *Neuschwanstein jest znany nie z artykułów pamiątkowych, które są tam sprzedawane, lub z usług, które są tam oferowane, lecz ze swoistej architektury. Ponadto sporny znak towarowy nie jest używany do celów sprzedaży swoistych produktów pamiątkowych i oferowania szczególnych usług, z których byłby on tradycyjnie znany. W konsekwencji Trybunał uznał, iż Sąd nie naruszył prawa, orzekając, że skoro zamek Neuschwanstein nie jest jako taki miejscem wytwarzania towarów ani świadczenia usług, sporny znak towarowy nie może wskazywać geograficznego pochodzenia oznaczanych nim towarów i usług.*

3. Ochrona danych osobowych

W dziedzinie ochrony danych osobowych na uwagę zasługują trzy wyroki. W pierwszym z nich Trybunał sprecyzował pojęcie „administratora” danych osobowych. Drugi dotyczy odpowiedzialności wspólnoty religijnej za przetwarzanie takich danych. Ostatni z nich dotyczy dostępu do danych osobowych w kontekście postępowania karnego.

W dniu 5 czerwca 2018 r., w wyroku **Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein** (C-210/16, [EU:C:2018:388](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby orzekł w przedmiocie wykładni pojęcia „administratora danych”, o którym mowa w art. 2 lit. d) dyrektywy 95/46¹⁰⁷, jak również w sprawie zakresu uprawnień interwencyjnych organów nadzorczych w odniesieniu do przetwarzania danych osobowych, w którym uczestniczy kilka podmiotów. W sporze w postępowaniu głównym niemiecki organ ochrony danych, jako organ nadzorczy w rozumieniu art. 28 dyrektywy 95/46, nakazał niemieckiej spółce specjalizującej się w edukacji i świadczącej usługi kształcenia przy użyciu fanpage’a prowadzonego na Facebooku dezaktywację tej strony. Zdaniem tego organu ani spółka,

¹⁰⁶| Wyrok Sądu z dnia 5 lipca 2016 r., **Bundesverband Souvenir – Geschenke-Ehrenpreise/EUIPO – Freistaat Bayern (NEUSCHWANSTEIN)** (T-167/15, niepublikowany, [EU:T:2016:391](#)).

¹⁰⁷| Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz.U. 1995, L 281, s. 31 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 13, t. 15, s. 355).

ani Facebook nie informowali osób odwiedzających fanpage'a o gromadzeniu za pomocą plików cookies dotyczących ich danych osobowych, które następnie były przetwarzane przez rzeczoną spółkę i przez Facebook.

Trybunał uznał najpierw, że administrator fanpage'a prowadzonego na Facebooku, taki jak spółka występująca w sprawie w postępowaniu głównym, uczestniczy, podejmując działania polegające na ustaleniu parametrów (zależnych w szczególności od jego użytkowników docelowych, jak również od celów w zakresie zarządzania lub promocji jego działalności), w określeniu celów i sposobów przetwarzania danych osobowych osób odwiedzających tę stronę. Z tego względu, zdaniem Trybunału, należy uznać, że ów administrator fanpage'a ponosi na poziomie Unii wspólną odpowiedzialność z Facebook Ireland (spółką zależną amerykańskiej spółki Facebook na terytorium Unii) za przetwarzanie danych w rozumieniu art. 2 lit. d) dyrektywy 95/46.

Następnie, dokonując wykładni art. 4 i 28 dyrektywy 95/46, Trybunał orzekł, że w przypadku gdy przedsiębiorstwo z siedzibą poza Unią (takie jak amerykańska spółka Facebook) ma kilka oddziałów w różnych państwach członkowskich, organ nadzorczy państwa członkowskiego może wykonywać uprawnienia przyznane mu przez art. 28 ust. 3 tej dyrektywy w stosunku do oddziału tego przedsiębiorstwa, znajdującego się na terytorium tego państwa członkowskiego (tutaj: Facebook Germany), nawet jeżeli zgodnie z podziałem zadań w obrębie grupy, po pierwsze, ów oddział jest wyłącznie odpowiedzialny za sprzedaż przestrzeni reklamowej i inne działania marketingowe na terytorium rzeczonoego państwa członkowskiego, a po drugie, wyłączną odpowiedzialność za gromadzenie i przetwarzanie danych osobowych ponosi w zakresie całego terytorium Unii oddział położony w innym państwie członkowskim (tutaj: Facebook Ireland).

Ponadto Trybunał uściślił, że w przypadku gdy organ nadzorczy państwa członkowskiego zamierza wykonać w stosunku do podmiotu mającego siedzibę na terytorium tego państwa członkowskiego uprawnienia interwencyjne, o których mowa w art. 28 ust. 3 dyrektywy 95/46, z powodu naruszeń przepisów o ochronie danych osobowych popełnionych przez administrującą tymi danymi osobę trzecią mającą siedzibę w innym państwie członkowskim (tutaj: Facebook Ireland), ów organ nadzorczy jest właściwy do dokonania oceny, w sposób niezależny od organu nadzorczego tego ostatniego państwa członkowskiego (Irlandii), zgodności z prawem takiego przetwarzania danych i może wykonywać przysługujące mu uprawnienia interwencyjne w stosunku do podmiotu mającego siedzibę na jego terytorium bez uprzedniego zwrócenia się do organu nadzorczego drugiego państwa członkowskiego o podjęcie działań.

W wyroku **Jehovan todistajat** (C-25/17, [EU:C:2018:551](#)), z dnia 10 lipca 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła o odpowiedzialności wspólnoty religijnej za przetwarzanie danych osobowych w kontekście działalności kaznodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, koordynowanej i wspieranej przez tę wspólnotę. W sprawie w postępowaniu głównym fiński organ ochrony danych wydał decyzję zakazującą wspólnocie świadków Jehowy gromadzenia lub przetwarzania danych osobowych w ramach działalności kaznodziejskiej realizowanej przez jej członków poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, o ile nie będą przestrzegane określone w ustawodawstwie fińskim warunki przetwarzania takich danych. W ramach działalności kaznodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych członkowie tej wspólnoty sporządzają bowiem notatki o wizytach złożonych osobom nieznanym ani im, ani wspomnianej wspólnocie. Dane te są gromadzone jako zapiski ku pamięci, po to, by można je odnaleźć dla potrzeb ewentualnej późniejszej wizyty, przy czym zainteresowane osoby nie są proszone o wyrażenie na to zgody ani o tym informowane. Wspólnota świadków Jehowy określiła wytyczne dotyczące sporządzania takich notatek, zawarte w co najmniej jednym z jej czasopism poświęconych działalności kaznodziejskiej.

Trybunał uznał przede wszystkim, że gromadzenie danych osobowych przez członków wspólnoty religijnej w ramach działalności kaznodziejskiej realizowanej przez jej członków poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych oraz późniejsze przetwarzanie takich danych nie zaliczają się do wyjątków od zakresu zastosowania dyrektywy 95/46, ponieważ czynności te nie stanowią ani przetwarzania danych osobowych

w ramach działalności, o której mowa w art. 3 ust. 2 tiret pierwsze tej dyrektywy, ani przetwarzania danych osobowych przez osobę fizyczną w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 2 tiret drugie wspomnianej dyrektywy.

Następnie, po przypomnieniu, że dyrektywa 95/46 stosuje się do ręcznego przetwarzania danych osobowych tylko w przypadku, gdy dane przetwarzane stanowią część zbioru danych lub mają stanowić część zbioru danych, Trybunał wskazał, że pojęcie „zbioru”, o którym mowa w art. 2 lit. c) tej dyrektywy, obejmuje zestaw danych osobowych gromadzonych w ramach działalności kasnodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, zawierających nazwiska i adresy oraz inne informacje dotyczące odwiedzonych osób, o ile dane te są zorganizowane według określonych kryteriów umożliwiających w praktyce ich łatwe odnalezienie dla celów ich późniejszego wykorzystania. Aby zestaw taki był objęty tym pojęciem, nie jest konieczne, by zawierał kartoteki, szczególne rejestry lub inne systemy służące wyszukiwaniu.

Wreszcie Trybunał uznał, że spoczywającego na wszystkich osobach obowiązku dostosowania się do zasad prawa Unii dotyczących ochrony danych osobowych nie można bowiem uznać za ingerencję w autonomię organizacyjną wspólnot religijnych. W tej kwestii orzekł on, że art. 2 lit. d) dyrektywy 95/46 w świetle art. 10 ust. 1 karty praw podstawowych należy interpretować w ten sposób, że pozwala on uznać wspólnotę religijną wspólnie z jej członkami głosicielami za administratora danych osobowych w odniesieniu do przetwarzania dokonywanego przez tych członków głosicieli w ramach zorganizowanej, koordynowanej i wspieranej przez wspólnotę działalności kasnodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych, przy czym nie jest konieczne, by wspomniana wspólnota miała dostęp do danych, ani nie musi zostać ustalone, że udzielała ona swoim członkom pisemnych wytycznych lub instrukcji dotyczących tego przetwarzania.

W wyroku z dnia 2 października 2018 r., **Ministerio Fiscal** (C-207/16, [EU:C:2018:788](#)) wielka izba Trybunału orzekła w przedmiocie *możliwości, w świetle dyrektywy 2002/58¹⁰⁸ uzasadnienia – w przypadku przestępstw – dostępu do danych osobowych przechowywanych przez dostawców usług łączności elektronicznej*. Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła oddalenia przez sąd hiszpański wniosku złożonego w sprawie rozboju, w wyniku którego skradziono portfel i telefon komórkowy. Konkretnie chodziło o to, że policja zwróciła się do sądu o zgodę na dostęp do danych identyfikacyjnych użytkowników numerów telefonicznych aktywowanych ze skradzionego telefonu w okresie 12 dni po kradzieży. Wniosek ten został oddalony z tego powodu, że czynny objęte dochodzeniem nie stanowiły przestępstwa „poważnego”, to znaczy, zgodnie z prawem hiszpańskim, zagrożonego karą powyżej pięciu lat pozbawienia wolności, a dostęp do danych identyfikacyjnych jest możliwy wyłącznie w przypadku tego typu przestępstw.

Po wskazaniu, że dostęp organów publicznych do danych osobowych zatrzymywanych przez dostawców usług łączności elektronicznej w ramach dochodzenia w postępowaniu karnym wchodzi w zakres zastosowania dyrektywy 2002/58, Trybunał przypomniał, że dostęp organów publicznych do danych mających na celu identyfikację posiadaczy kart SIM aktywowanych przy użyciu skradzionego telefonu komórkowego, takich jak nazwiska, imiona i ewentualnie adresy tych posiadaczy, stanowi ingerencję w podstawowe prawo do poszanowania życia prywatnego oraz w prawo podstawowe do ochrony danych osobowych, zapisane w karcie, nawet w braku okoliczności pozwalających na zakwalifikowanie tej ingerencji jako „poważnej”, i nie ma znaczenia, czy informacje związane z życiem prywatnym osób, których dotyczą, mają charakter wrażliwy czy nie, lub czy zainteresowane osoby poniosły jakiegokolwiek negatywne konsekwencje z powodu tej ingerencji. Trybunał podkreślił jednak, że ingerencja ta nie jest na tyle poważna, aby dostęp ten należało ograniczyć – w zakresie zapobiegania, dochodzenia, wykrywania i ścigania przestępstw kryminalnych – do walki z poważną

108| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/58/WE z dnia 12 lipca 2002 r. dotycząca przetwarzania danych osobowych i ochrony prywatności w sektorze łączności elektronicznej (dyrektywa o prywatności i łączności elektronicznej) (Dz.U. 2002, L 201, s. 37 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 13, t. 29, s. 514), zmieniona dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/136/WE z dnia 25 listopada 2009 r. (Dz.U. 2009, L 337, s. 11).

przestępczością. O ile bowiem dyrektywa 2002/58 w sposób wyczerpujący wymienia cele, które mogą uzasadniać uregulowanie krajowe normujące dostęp organów publicznych do odnośnych danych i tym samym stanowiące odstępstwo od zasady poufności łączności elektronicznej, a dostęp ten powinien odpowiadać rzeczywiście i ściśle jednemu z tych celów, o tyle Trybunał zauważa, że jeżeli chodzi o cel polegający na zapobieganiu, dochodzeniu, wykrywaniu i ściganiu ogółu przestępstw, brzmienie dyrektywy 2002/58 nie ogranicza tego celu do zwalczania poważnych przestępstw, lecz odnosi się ogólnie do „przestępstw kryminalnych”.

W tym kontekście Trybunał wyjaśnił, że o ile w wyroku **Tele2 Sverige i Watson i in.**¹⁰⁹ orzekł on, że jedynie walka z poważną przestępczością może usprawiedliwiać dostęp organów publicznych do danych osobowych zatrzymywanych przez dostawców usług łączności elektronicznej, których całokształt może dostarczyć precyzyjnych wskazówek dotyczących życia prywatnego osób, o których dane chodzi, o tyle wykładnia taka była uzasadniona okolicznością, że cel realizowany przez uregulowanie normujące ten dostęp powinien być powiązany z wagą ingerencji w odnośne prawa podstawowe, jaką dostęp taki pociąga za sobą. I tak, zgodnie z zasadą proporcjonalności, poważna ingerencja może bowiem być uzasadniona w zakresie zapobiegania, dochodzenia, wykrywania i ścigania przestępstw karnych jedynie przez cel polegający na zwalczaniu przestępczości, którą można uznać za „poważną”. Jeżeli natomiast ingerencja wynikająca z takiego dostępu nie jest poważna, to może być uzasadniona przez cel polegający na zapobieganiu, dochodzeniu, wykrywaniu i ściganiu ogółu „przestępstw kryminalnych”.

W omawianej sprawie Trybunał uznał, że dostęp wyłącznie do danych objętych spornym wnioskiem nie może zostać uznany za „poważną” ingerencję w prawa podstawowe osób, o których dane chodzi, ponieważ dane te nie pozwalają na wyciągnięcie konkretnych wniosków dotyczących ich życia prywatnego. Trybunał wywiódł stąd, że ingerencja, którą spowodowałby dostęp do takich danych, może być uzasadniona przez cel polegający na zapobieganiu, dochodzeniu, wykrywaniu i ściganiu ogółu „przestępstw kryminalnych”, bez konieczności zakwalifikowania tych przestępstw jako „poważnych”.

4. Zamówienia publiczne

W wyroku **Komisja/Austria (drukarnia państwowa)** (C-187/16, [EU:C:2018:194](#)), ogłoszonym w dniu 20 marca 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby uwzględnił skargę o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego wniesioną przez Komisję przeciwko Austrii, która miała na celu *stwierdzenie, że, po pierwsze, udzielając zamówień na usługi w zakresie wytwarzania dokumentów urzędowych bezpośrednio spółce-drukarni oraz, po drugie, utrzymując w mocy przepisy krajowe przewidujące obowiązek udzielania przez instytucje zamawiające zamówień na te usługi bezpośrednio tej spółce, to państwo członkowskie uchybiło zobowiązaniom, które ciążą na nim na mocy art. 49 i 56 TFUE, art. 4 i 8 dyrektywy 92/50¹¹⁰, a także art. 14 i 20 dyrektywy 2004/18¹¹¹.*

Zdaniem Trybunału, chociaż art. 4 ust. 2 dyrektywy 92/50 i art. 14 dyrektywy 2004/18 pozostawiają państwom członkowskim margines swobody w podejmowaniu decyzji odnośnie do środków uznanych za niezbędne w celu ochrony podstawowych interesów ich bezpieczeństwa, artykuły te nie mogą być jednak interpretowane w taki sposób, że przyznają one państwom członkowskim uprawnienie do odstąpienia od postanowień traktatu FUE wyłącznie poprzez powołanie się na wyżej wspomniane interesy. Państwo członkowskie, które

109| Wyrok Trybunału z dnia 21 grudnia 2016 r., **Tele2 Sverige i Watson i in.** (C-293/15 i C-594/15, [EU:C:2016:970](#)).

110| Dyrektywa Rady 92/50/EWG z dnia 18 czerwca 1992 r. odnosząca się do koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na usługi (Dz.U. 1992, L 209, s. 1).

111| Dyrektywa 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. w sprawie koordynacji procedur udzielania zamówień publicznych na roboty budowlane, dostawy i usługi (Dz.U. 2004, L 134, s. 114).

powołuje się na odstępstwo, powinno bowiem wykazać konieczność stosowania tych uregulowań w celu ochrony swych podstawowych interesów bezpieczeństwa. W konsekwencji państwo członkowskie, które powołuje się na te wyjątki, musi wykazać, że potrzeba ochrony tych interesów nie mogła być zrealizowana w ramach postępowania przetargowego takiego jak przewidziane w dyrektywach 92/50 i 2004/18.

Uznawszy, że Republika Austrii nie wykazała, że cel polegający na zapobieżeniu ujawnieniu wrażliwych informacji dotyczących produkcji rozważanych dokumentów urzędowych nie mógłby zostać osiągnięty w ramach procedury przetargowej, Trybunał stwierdził, że nieprzestrzeganie procedur udzielania zamówień przewidzianych w rzeczonych dyrektywach wydaje się nieproporcjonalne w stosunku do zamierzonego celu.

W wyroku **Vossloh Laeis** (C-124/17, [EU:C:2018:855](#)), ogłoszonym w dniu 24 października 2018 r., Trybunał wyjaśnił kwestie związane ze *spoczywającym na wykonawcy obowiązku współpracy z instytucją zamawiającą mającej na celu wykazanie jego rzetelności*. W sprawie w postępowaniu głównym instytucja zamawiająca ustanowiła system kwalifikowania w rozumieniu art. 77 dyrektywy 2014/25¹¹², którego celem był wybór przedsiębiorstw dostarczających elementy szyn. Spółka Vossloh Laeis została wykluczona z tego systemu, gdyż została ona ukarana grzywną przez krajowy urząd antykartelowy z powodu kilkuletniego udziału w kartelu. Instytucja zamawiająca, która należała do podmiotów poszkodowanych przez kartel i która miała wątpliwości co do rzetelności tego przedsiębiorstwa, zażądała od niego udostępnienia decyzji krajowego urzędu antykartelowego nakładającej na nie grzywnę. Stojąc na stanowisku, że wyjaśnienia rzeczowego przedsiębiorstwa nie wykazywały, że podjęło ono wystarczające środki naprawcze, czego wymaga prawo krajowe, instytucja zamawiająca ostatecznie wykluczyła je z postępowania kwalifikacyjnego. W tym kontekście sąd krajowy skierował do Trybunału Sprawiedliwości pytanie o zgodność prawa krajowego z prawem Unii dotyczącym zamówień publicznych.

Trybunał przede wszystkim stwierdził, że z motywu 102 dyrektywy 2014/24¹¹³ wynika, że jeżeli dany wykonawca podjął środki dostosowawcze mające na celu naprawę skutków przestępstwa lub naruszenia oraz skuteczne zapobieganie ich powtórzeniu, dając wystarczające gwarancje, wykonawca ten nie powinien być już wykluczany na tej tylko podstawie. Ponadto, zgodnie z tym motywem, do państw członkowskich należy określenie szczegółowych warunków proceduralnych i merytorycznych mających zastosowanie, w przypadku gdy wykonawca zwraca się o zbadanie środków dostosowawczych podjętych w celu ewentualnego dopuszczenia do postępowania o udzielenie zamówienia. Państwa członkowskie powinny również w szczególności mieć swobodę w decydowaniu, czy zezwolić poszczególnym instytucjom zamawiającym na przeprowadzanie stosownych ocen, czy też powierzyć to zadanie innym organom na szczeblu centralnym lub niższym. Tak więc, jeżeli państwa członkowskie zezwalają instytucji zamawiającej na przeprowadzanie stosownych ocen, to właśnie do niej należy ocena nie tylko tego, czy istnieje podstawa wykluczenia wykonawcy, ale również, w stosownych przypadkach, tego, czy wykonawca ten rzeczywiście wykazał znów swoją rzetelność.

Następnie Trybunał wskazał, że w sytuacjach, w których istnieje szczególna procedura ścigania określonych naruszeń uregulowana w prawie Unii lub w prawie krajowym, a konkretne instytucje są odpowiedzialne za prowadzenie dochodzeń w tym zakresie, instytucja zamawiająca powinna, w ramach oceny dostarczonych dowodów, zasadniczo opierać się na wyniku takiego postępowania. W tym kontekście Trybunał stwierdził, że wyjaśnienie faktów i okoliczności przez organy prowadzące dochodzenie w rozumieniu art. 57 ust. 6 dyrektywy 2014/24 nie ma tego samego celu co ocena rzetelności wykonawcy, który podjął określone w tym przepisie środki i który powinien przedstawić instytucji zamawiającej dowody pozwalające wykazać, że są

112| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/25/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, uchylająca dyrektywę 2004/17/WE (Dz.U. 2014, L 94, s. 243).

113| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE (Dz.U. 2014, L 94, s. 65).

one wystarczające dla celów dopuszczenia go do postępowania o udzielenie zamówienia. Tym samym, jeżeli wymagają tego odpowiednie role instytucji zamawiającej i organów odpowiedzialnych za prowadzenie dochodzenia, wykonawca, który chce wykazać swą rzetelność pomimo istnienia którejś z odpowiednich podstaw wykluczenia, powinien współpracować w skuteczny sposób z organami krajowymi, którym powierzono te funkcje, niezależnie od tego, czy będzie to instytucja zamawiająca, czy organ prowadzący dochodzenie. Trybunał podkreślił jednak, że taka współpraca z instytucją zamawiającą musi ograniczać się do środków ściśle niezbędnych do skutecznej realizacji celu polegającego na ocenie rzetelności wykonawcy.

W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że art. 80 dyrektywy 2014/25 w związku z art. 57 ust. 6 dyrektywy 2014/24 nie stoi na przeszkodzie obowiązywaniu przepisu prawa krajowego, który wymaga, aby wykonawca, chcąc wykazać swą rzetelność pomimo istnienia odpowiedniej podstawy wykluczenia, w pełni wyjaśnił fakty i okoliczności związane z popełnionym przestępstwem lub wykroczeniem, aktywnie współpracując nie tylko z organem prowadzącym dochodzenie, ale również z instytucją zamawiającą, w zakresie właściwym dla jej roli, by dowieść jej przywrócenia swojej rzetelności, pod warunkiem że ta współpraca będzie ograniczona do środków ściśle niezbędnych do tej oceny.

5. Wzajemna pomoc przy odzyskiwaniu wierzytelności podatkowych

W wyroku **Donnellan** (C-34/17, [EU:C:2018:282](#)), ogłoszonym w dniu 26 kwietnia 2018 r., Trybunał wyjaśnił okoliczności uzasadniające odmowę wykonania przez organ państwa członkowskiego, w ramach systemu wzajemnej pomocy przewidzianego w dyrektywie 2010/24¹¹⁴, wniosku o odzyskanie wierzytelności z tytułu kary pieniężnej nałożonej w innym państwie członkowskim.

W 2009 r. na E. Donnellana, obywatela Irlandii kierującego samochodem ciężarowym, została nałożona grzywna w związku z wykryciem przez greckich funkcjonariuszy celnych w jego pojeździe, w 2002 r., towarów pochodzących z przemytu. W 2012 r. organy greckie przekazały do irlandzkiego organu współpracującego wniosek o odzyskanie wierzytelności, do którego załączono jednolity tytuł wykonawczy przewidziany w dyrektywie 2010/24. We wniosku tym organy greckie przekazały zatem, zgodnie z art. 12 ust. 1 tej dyrektywy, dane umożliwiające egzekucję w Irlandii. W omawianej sprawie, mimo że we wniosku o odzyskanie wierzytelności zawarto deklarację, w myśl której procedury odzyskiwania wierzytelności zostały w Grecji zastosowane, to dopiero w 2012 r., gdy irlandzki organ podatkowy przekazał zainteresowanemu żądanie zapłaty wraz z jednolitym tytułem wykonawczym, dowiedział się on, iż wiele lat wcześniej została na niego nałożona w Grecji kara pieniężna. Ze względu na niemożność złożenia odwołania w terminie w Grecji w celu zaskarżenia decyzji o nałożeniu kary, zainteresowany zainicjował postępowanie w Irlandii w celu uzyskania ochrony przed wykonaniem przedmiotowego wniosku o odzyskanie wierzytelności. W tych okolicznościach sąd krajowy zwrócił się do Trybunału z pytaniem, czy organ współpracującego państwa członkowskiego może odmówić wykonania wniosku o odzyskanie należności z powodów związanych z prawem zainteresowanego do skutecznego środka prawnego przed sądem, zapisanym w art. 47 karty.

Trybunał przypomniał, że system wzajemnej pomocy ustanowiony dyrektywą 2010/24, chociaż wchodzi w zakres dziedziny rynku wewnętrznego, to opiera się on na zasadzie wzajemnego zaufania między zainteresowanymi organami krajowymi. Tak więc dyrektywa ta, nie przyznając organom współpracującego państwa członkowskiego uprawnienia do badania aktów wnioskującego państwa członkowskiego, wyraźnie

¹¹⁴ | Dyrektywa Rady 2010/24/UE z dnia 16 marca 2010 r. w sprawie wzajemnej pomocy przy odzyskiwaniu wierzytelności dotyczących podatków, ceł i innych obciążeń (Dz.U. 2010, L 84, s. 1).

ogranicza w art. 14 ust. 2 uprawnienie kontrolne tych organów do aktów współpracującego państwa członkowskiego. Jednak organ współpracujący może, w drodze wyjątku, podjąć decyzję o nieprzyznawaniu pomocy organowi wnioskującemu, w szczególności w sytuacji, gdyby wykonanie zagrażało porządkowi publicznemu. Zatem w sytuacji takiej jak rozpatrywana w sprawie w postępowaniu głównym, w której organ państwa członkowskiego domaga się od organu innego państwa członkowskiego odzyskania wierzytelności z tytułu kary pieniężnej, o której zainteresowany nie wiedział, a zatem nie mógł wnieść sprawy do sądów wnioskującego państwa członkowskiego na warunkach zgodnych z prawem podstawowym do skutecznego środka prawnego, organ współpracującego państwa członkowskiego może odmówić wykonania rzeczonoego wniosku z tego powodu, że decyzja o nałożeniu tej kary nie została właściwie doręczona zainteresowanemu przed złożeniem wniosku o odzyskanie należności do organu współpracującego na podstawie dyrektywy 2010/24.

6. Ubezpieczenie komunikacyjne

W dziedzinie ubezpieczeń komunikacyjnych należy zwrócić uwagę na wyrok **Smith** (C-122/17, [EU:C:2018:631](#)), ogłoszony w dniu 7 sierpnia 2018 r.¹¹⁵, a także na wyrok z dnia 4 września 2018 r., **Juliana** (C-80/17, [EU:C:2018:661](#)).

W tym ostatnim wyroku Trybunał wypowiedział się w przedmiocie obowiązku ubezpieczenia przewidzianego w art. 3 ust. 1 dyrektywy 72/166¹¹⁶, w sytuacji gdy właściciel zaprzestał prowadzenia pojazdu i przechowuje go na podwórzu swojego domu, nie podejmując jednak urzędowych kroków w celu wycofania go z ruchu. Trybunał uściślił przede wszystkim, że taki pojazd, o ile jest zdatny do jazdy, odpowiada pojęciu „pojazdu” w rozumieniu art. 1 pkt 1 dyrektywy 72/166, w związku z czym nie przestaje podlegać obowiązkowi ubezpieczenia z tego tylko względu, że jego właściciel nie zamierza już go prowadzić i unieruchamia go na terenie prywatnym. Trybunał stwierdził następnie, że w sytuacji gdy w wypadku uczestniczy pojazd, którego właściciel uchybił obowiązkowi ubezpieczenia ciążącemu na nim na podstawie przepisów prawa krajowego, instytucja odszkodowawcza, o której mowa w art. 1 ust. 4 dyrektywy 84/5¹¹⁷, może wystąpić z roszczeniem nie tylko przeciwko osobie odpowiedzialnej lub osobom odpowiedzialnym za spowodowanie wypadku, ale również przeciwko temu właścicielowi, niezależnie od tego, czy ponosi on odpowiedzialność cywilną za wypadek.

115| Wyrok ten został przedstawiony w części V „Prawo Unii i prawo krajowe”.

116| Dyrektywa Rady 72/166/EWG z dnia 24 kwietnia 1972 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych i egzekwowania obowiązku ubezpieczania od takiej odpowiedzialności (Dz.U. 1972, L 103, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 6, t. 1, s. 10).

117| Druga dyrektywa Rady 84/5/EWG z dnia 30 grudnia 1983 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów silnikowych (Dz.U. 1984, L 8, s. 17 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 6, t. 7, s. 3).

XV. Polityka gospodarcza i pieniężna¹¹⁸

W wyroku **Weiss i in.** (C-493/17, [EU:C:2018:1000](#)), wydanym w dniu 11 grudnia 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby potwierdził ważność decyzji 2015/774¹¹⁹, którą Europejski Bank Centralny ustanowił program zakupu aktywów sektora publicznego na rynkach wtórnych (zwany dalej „PSPP”), w ramach którego banki centralne Eurosystemu dokonują zakupu na rynkach wtórnych kwalifikowanych rynkowych dłużnych papierów wartościowych od kwalifikowanych kontrahentów.

Trybunał, po pierwsze, stwierdził, że w świetle celu decyzji 2015/774 oraz przewidzianych działań zmierzających do osiągnięcia tego celu tego rodzaju decyzja jest objęta zakresem polityki pieniężnej. Szczególny cel wymieniony w motywie 4 decyzji 2015/774 – mianowicie wspieranie powrotu stóp inflacji do poziomu poniżej, ale blisko 2% w średnim okresie – może bowiem być związany z głównym celem polityki pieniężnej Unii, tak jak wynika on z art. 127 ust. 1 i art. 282 ust. 2 TFUE, mianowicie utrzymaniem stabilności cen.

Po drugie, Trybunał stwierdził, że decyzja 2015/774 nie narusza zasady proporcjonalności. W tym względzie Trybunał zauważył, że PSPP został przyjęty w sytuacji odznaczającej się z jednej strony trwale niską stopą inflacji, co mogło stworzyć ryzyko wzbudzenia cyklu deflacji, a z drugiej strony brakiem możliwości przeciwdziałania temu ryzyku za pomocą innych narzędzi, którymi Europejski System Banków Centralnych (ESBC) dysponuje w celu zapewnienia wzrostu stopy inflacji. W tych okolicznościach w świetle przewidywalnych skutków PSPP oraz w związku z tym, że brak jest wskazań, które prowadziłyby do wniosku, że cel realizowany przez ESBC mógł zostać osiągnięty za pomocą innego rodzaju środków polityki monetarnej, przy zastosowaniu bardziej ograniczonych działań ESBC, Trybunał stwierdził, że co do samej zasady PSPP nie wykracza w sposób oczywisty poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tego celu.

Wreszcie, w odniesieniu do zgodności decyzji 2015/774 z zakazem monetyzacji długu ustanowionym w art. 123 ust. 1 TFUE, Trybunał uznał, że operacje ESBC przewidziane przez ów program nie mogą być traktowane jako środek pomocy finansowej dla danego państwa członkowskiego. ESBC jest bowiem upoważniony w ramach PSPP do skupu obligacji nie bezpośrednio od organów i podmiotów publicznych państw członkowskich, lecz jedynie pośrednio na rynkach wtórnych. W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że okoliczność, iż warunki PSPP pozwalają przewidzieć, na poziomie makroekonomicznym, nabycie znacznych ilości obligacji wyemitowanych przez organy i podmioty publiczne państw członkowskich, nie może wzbudzić na poziomie prywatnego podmiotu gospodarczego pewności umożliwiającej mu działanie jako *de facto* pośrednik ESBC w przypadku bezpośredniego nabycia obligacji w państwie członkowskim. Orzekł on również, że decyzja 2015/774 nie skutkuje pozbawieniem danych państw członkowskich zachęty do prowadzenia zrównoważonej polityki budżetowej, skoro państwo członkowskie nie może opierać się na możliwości finansowania, jaka może wynikać z realizacji PSPP, by zrezygnować z prowadzenia zrównoważonej polityki budżetowej, bez narażenia się w konsekwencji na ryzyko wyłączenia z tego programu obligacji emitowanych przez to państwo ze względu na pogorszenie się ich ratingu lub na ryzyko odsprzedaży przez ESBC obligacji emitowanych przez to państwo, które wcześniej zostały przezeń nabyte.

118| Zobacz również w tej kwestii wyrok z dnia 19 grudnia 2018 r., **Berlusconi i Fininvest** (C-219/17, [EU:C:2018:1023](#)), przedstawiony w części VI.2. „Skarga o stwierdzenie nieważności” niniejszego sprawozdania.

119| Decyzja Europejskiego Banku Centralnego (UE) 2015/774 z dnia 4 marca 2015 r. w sprawie programu zakupu aktywów sektora publicznego na rynkach wtórnych (Dz.U. 2015, L 121, s. 20), zmieniona decyzją Europejskiego Banku Centralnego (UE) 2017/100 z dnia 11 stycznia 2017 r. (Dz.U. 2017, L 16, s. 51).

W sprawach zakończonych wyrokami **Baumeister** (C-15/16, [EU:C:2018:464](#)) i **Buccioni** (C-594/16, [EU:C:2018:717](#)) Trybunał miał sposobność wypowiedzenia się w przedmiocie zakresu obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej spoczywającego na krajowych organach nadzoru nad rynkami finansowymi oraz krajowych organach nadzoru bankowego.

Pierwszy wyrok, wydany przez wielką izbę Trybunału w dniu 19 czerwca 2018 r., *dotyczy pojęcia „informacji poufnej” w rozumieniu art. 54 ust. 1 dyrektywy 2004/39*¹²⁰ i skłonił Trybunał do uściślenia swego stanowiska przedstawionego w wyroku *Altmann i in.*¹²¹. Spór w postępowaniu głównym dotyczył decyzji niemieckiego federalnego urzędu nadzoru usług finansowych odmawiającej inwestorowi poszkodowanemu oszukańczą działalnością niemieckiego przedsiębiorstwa dostępu do dokumentów otrzymanych lub sporządzonych przez ten organ w ramach nadzoru prowadzonego nad rzeczonym przedsiębiorstwem.

Trybunał przede wszystkim orzekł, że wszystkie informacje dotyczące nadzorowanego przedsiębiorstwa i przekazane przez nie właściwemu organowi, podobnie jak wszystkie oświadczenia tego organu zawarte w jego dokumentacji nadzorczej (włącznie z korespondencją z innymi organami), nie stanowią bezwarunkowo poufnych informacji, objętych obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej. Za takie informacje należy uznać wyłącznie informacje, które, po pierwsze, nie mają publicznego charakteru i po drugie, których ujawnienie mogłoby naruszać interesy tego, kto je przekazał, lub interesy osób trzecich lub też zagrażać prawidłowemu funkcjonowaniu systemu nadzoru działalności przedsiębiorstw inwestycyjnych, wprowadzonemu dyrektywą.

Następnie Trybunał wyjaśnił, że informacje, które mogły stanowić tajemnicę handlową, zasadniczo tracą swój poufny charakter, jeżeli pochodzą sprzed pięciu lub więcej lat. Wyjątkowo mogą one zachować ten charakter, jeżeli strona, która się na niego powołuje, wykaze, że pomimo ich dawności informacje te stanowią nadal zasadnicze elementy jej strategii handlowej czy też strategii handlowej osób trzecich, których dotyczą. Trybunał zauważył jednak, że uwagi te nie mają zastosowania do informacji, których poufność może być uzasadniona względami innymi niż ich znaczenie dla strategii handlowej zainteresowanych przedsiębiorstw, takich jak w szczególności informacje dotyczące metodologii i strategii nadzoru ostrożnościowego.

Wreszcie Trybunał podkreślił, że państwa członkowskie zachowują swobodę w kwestii rozszerzenia ochrony przed ujawnieniem całej treści dokumentacji nadzorczej właściwych władz lub – przeciwnie – zapewnienia dostępu do informacji będących w posiadaniu właściwych władz, które nie są poufnymi informacjami w rozumieniu dyrektywy 2004/39. Jedynym celem dyrektywy jest bowiem nałożenie na właściwe władze obowiązku udzielenia zasadniczej odmowy ujawnienia informacji poufnych.

W drugim wyroku, wydanym w dniu 13 września 2018 r., Trybunał rozstrzygnął *kwestię, czy dyrektywa 2013/36*¹²² *stoi na przeszkodzie temu, aby właściwe krajowe organy nadzoru finansowego ujawniły poufne informacje osobie, która o to wnosi, aby móc zainicjować postępowanie w sprawie cywilnej lub gospodarczej zmierzające do ochrony interesów majątkowych, które zostały naruszone w następstwie przymusowej likwidacji instytucji kredytowej*. Sprawa w postępowaniu głównym miała źródło w skardze wniesionej przez jednostkę przeciwko bankowi Włoch, włoskiemu organowi nadzoru bankowego, na jego decyzję o odmowie dostępu do niektórych

120| Dyrektywa 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych zmieniająca dyrektywę Rady 85/611/EWG i 93/6/EWG i dyrektywę 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 93/22/EWG (Dz.U. 2004, L 145, s. 1).

121| Wyrok Trybunału z dnia 12 listopada 2014 r., *Altmann i in.* (C-140/13, [EU:C:2014:2362](#)).

122| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz.U. 2013, L 176, s. 338).

dokumentów dotyczących nadzoru nad instytucją kredytową poddaną przymusowej likwidacji. Skarżący złożył wniosek o udzielenie dostępu, by ocenić możliwość wytoczenia przeciwko Bankowi Włoch powództwa w związku z poniesioną w jego przekonaniu szkodą finansową.

W tej kwestii Trybunał zauważył, że poprzez art. 53 ust. 1 akapit trzeci dyrektywy 2013/36 prawodawca Unii zamierzał pozwolić właściwemu organowi na ujawnienie poufnych informacji, które nie dotyczą osób trzecich uczestniczących w próbach ratowania tej instytucji, wyłącznie osobom bezpośrednio dotkniętym upadłością bądź przymusową likwidacją instytucji kredytowej w celu wykorzystania tych informacji w ramach postępowań w sprawach cywilnych lub gospodarczych, pod kontrolą właściwych sądów. W tym kontekście wymogi prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości zostałyby naruszone, gdyby wnioskodawca był zmuszony wszcząć postępowanie w sprawie cywilnej lub gospodarczej w celu uzyskania dostępu do poufnych informacji będących w posiadaniu właściwych organów.

W konsekwencji, zdaniem Trybunału, możliwość odstąpienia od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej na podstawie art. 53 ust. 1 akapit trzeci wskazanej dyrektywy wymaga, aby wniosek o ujawnienie dotyczył informacji, względem których wnioskodawca przedstawia precyzyjne i spójne dowody sugerujące w sposób wiarygodny, że informacje te mają znaczenie do celów postępowania w sprawie cywilnej lub gospodarczej, które się toczy lub które zostanie wszczęte, a którego przedmiot musi zostać dokładnie określony przez wnioskodawcę i poza którym to postępowaniem odnośne informacje nie mogą być wykorzystywane. W każdym wypadku do właściwych organów i sądów należy – przed ujawnieniem każdej z żądanych poufnych informacji – wyważenie interesu wnioskodawcy w dysponowaniu danymi informacjami z interesami związanymi z utrzymaniem poufności tych samych informacji objętych obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej.

XVI. Polityka społeczna

W dziedzinie polityki społecznej należy zwrócić uwagę na kilka wyroków. Dotyczą one zasady równego traktowania w zakresie zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego, ochrony w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w ciąży, pracowników, które niedawno rodziły, i pracowników karmiących piersią, ochrony pracowników zatrudnionych na czas określony, prawa do corocznego płatnego urlopu oraz wykładni norm Unii dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego.

1. Równość traktowania w zakresie zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego

W wyroku **Ruiz Conejero** (C-270/16, [EU:C:2018:17](#)), wydanym w dniu 18 stycznia 2018 r., Trybunał wypowiedział się w przedmiocie zgodności z dyrektywą 2000/78¹²³ *rozwiązania stosunku pracy z pracownikiem ze względu na powtarzające się, chociażby usprawiedliwione, nieobecności w pracy, wynikające z chorób związanych z jego niepełnosprawnością*. Spór w postępowaniu głównym dotyczył sprzątacza, którego różne problemy zdrowotne doprowadziły do uznania jego niepełnosprawności i który został zwolniony z tym uzasadnieniem, że łączny

123| Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U. 2000, L 303, s. 16 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 4, s. 79).

okres jego nieobecności, chociażby usprawiedliwionych, przekroczył limit nieobecności w pracy przewidziany w przepisach krajowych dotyczących statusu pracowników. Zainteresowany twierdził, że rozwiązanie z nim stosunku pracy stanowiło dyskryminację ze względu na jego niepełnosprawność.

Po przypomnieniu, że w określonych okolicznościach stan otyłości danego pracownika pociągający za sobą ograniczenie jego możliwości mogące utrudniać mu pełne i skuteczne uczestnictwo w życiu zawodowym na równych zasadach z innymi pracownikami mieści się w pojęciu „niepełnosprawności” w rozumieniu dyrektywy 2000/78, Trybunał stwierdził, że w porównaniu z pracownikiem, który nie jest niepełnosprawny, pracownik niepełnosprawny ponosi dodatkowe ryzyko bycia nieobecny z uwagi na chorobę związaną ze swą niepełnosprawnością. Jest on zatem narażony na zwiększone ryzyko kumulacji dni nieobecności z powodu choroby. Ponieważ sporny przepis krajowy dotyczący rozwiązania umowy o pracę stosuje się w równym stopniu do osób niepełnosprawnych, jak i osób niedotkniętych niepełnosprawnością, które były nieobecne w pracy, Trybunał uznał, że przepis ten może stwarzać sytuację niekorzystną dla pracowników niepełnosprawnych i w ten sposób wprowadzać odmienne traktowanie pośrednio związane z niepełnosprawnością w rozumieniu art. 2 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2000/78. Trybunał uznał jednak, że walkę z absencją w pracy można uznać za słuszny cel w rozumieniu rzeczonego przepisu, ponieważ chodzi o środek z zakresu polityki zatrudnienia. Stwierdziwszy to, zwrócił się do sądu odsyłającego o rozważenie szeregu czynników dla potrzeb oceny, czy przepisy krajowe nie wykraczają poza to, co jest konieczne do osiągnięcia zamierzonego celu.

W konsekwencji Trybunał orzekł, że wykładni art. 2 ust. 2 lit. b) ppkt (i) dyrektywy 2000/78 należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisowi krajowemu stanowiącemu, iż pracodawca może rozwiązać stosunek pracy z pracownikiem z powodu jego powtarzających się, chociażby usprawiedliwionych, nieobecności w pracy, w sytuacji gdy te nieobecności są konsekwencją chorób związanych z niepełnosprawnością, na którą cierpi pracownik, chyba że przepis ten, realizując słuszny cel polegający na walce z absencją w pracy, nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tego celu, czego ocena jest zadaniem sądu odsyłającego.

W wyrokach **Egenberger i IR**, przedstawionych również w sekcji 1 części II „Prawa podstawowe” niniejszego sprawozdania, wielka izba Trybunału wypowiedziała się w kwestii *wykładni dyrektywy 2000/78 w odniesieniu do działalności zawodowej Kościołów lub innych organizacji, których etyka opiera się na religii lub przekonaniach*, a także, w szczególności, w kwestii skutecznej kontroli sądowej wymogów natury religijnej przy obsadzaniu stanowisk kościelnych lub w zakładach podlegających Kościołowi w świetle art. 21 i 47 karty praw podstawowych.

Sprawa w postępowaniu głównym, w wyniku której zapadł wyrok z dnia 17 kwietnia 2018 r. **Egenberger** (C-414/16, [EU:C:2018:257](#)), dotyczyła odrzucenia osoby bezwyznaniowej, kandydującej na stanowisko w ewangelickim dziele na rzecz diakonii i rozwoju, pomocniczym stowarzyszeniu prawa prywatnego Kościoła ewangelickiego w Niemczech. Oferta zatrudnienia stawiała kandydatom wymóg przynależności do Kościoła ewangelickiego lub Kościoła będącego członkiem wspólnoty roboczej kościołów chrześcijańskich w Niemczech. Skarżąca, uważając, że jest ofiarą dyskryminacji ze względu na religię, ponieważ nie została zaproszona na rozmowę kwalifikacyjną, wniosła do sądów niemieckich powództwo przeciwko dziełu ewangelickiemu o odszkodowanie.

Trybunał orzekł, że zgodnie z art. 4 ust. 2 dyrektywy 2000/78 państwa członkowskie mogą utrzymywać przepisy takie jak te, które mają zastosowanie w sprawie w postępowaniu głównym, na których podstawie organizacje, których etyka opiera się na religii lub światopoglądzie, mogą w procesie rekrutacji wprowadzić wymóg związany z religią lub przekonaniami. Możliwość ta jest jednak uzależniona od spełnienia ustanowionego w tym przepisie warunku, że „religia lub przekonania stanowią podstawowy, zgodny z prawem i uzasadniony wymóg zawodowy, uwzględniający etykę organizacji”.

Ponieważ prawo krajowe mające zastosowanie w sprawie w postępowaniu głównym ograniczało kontrolę sądową zgodności z tym warunkiem do kontroli wiarygodności w świetle poczucia tożsamości religijnej, sąd odsyłający zastanawiał się nad zgodnością takiej ograniczonej kontroli z dyrektywą 2000/78.

W tej kwestii Trybunał przede wszystkim stwierdził, że art. 4 ust. 2 dyrektywy 2000/78 służy zapewnieniu równowagi między z jednej strony prawem Kościołów (lub innych organizacji, których etyka opiera się na religii lub przekonaniach) do autonomii, z drugiej strony zaś prawa pracowników do niedoświadczania, zwłaszcza w kontekście rekrutacji, dyskryminacji ze względu na religię lub przekonania. W takim kontekście przepis ten ustanawia kryteria, które należy wziąć pod uwagę przy wyważaniu wchodzących w grę interesów, które należy przeprowadzić w celu zapewnienia równowagi między ewentualnie kolidującymi ze sobą prawami. I tak, w przypadku gdy Kościół (lub inna organizacja, której etyka opiera się na religii lub przekonaniach), w uzasadnieniu czynności lub decyzji takiej jak odrzucenie kandydatury na oferowane przez nie stanowisko, twierdzą, że ze względu na charakter danej działalności lub kontekst, w którym jest ona prowadzona, religia stanowi podstawowy, zgodny z prawem i uzasadniony wymóg zawodowy, uwzględniający etykę tego Kościoła, musi istnieć możliwość, aby tego rodzaju stwierdzenie mogło być przedmiotem skutecznej kontroli sądowej zgodnie z art. 47 karty praw podstawowych, przy czym kontrola taka nie jest zresztą sprzeczna z art. 17 TFUE.

Jeżeli chodzi o pojęcie „zgodnego z prawem i uzasadnionego wymogu zawodowego, uwzględniającego etykę organizacji” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 2000/78, Trybunał orzekł, że taki wymóg musi być konieczny i obiektywnie podyktowany w świetle etyki danego Kościoła lub danej organizacji bądź charakteru i warunków wykonywania danej działalności zawodowej, i nie może obejmować względów niezwiązanych z tą etyką lub prawem Kościoła lub organizacji do autonomii. Wymóg ten musi być ponadto zgodny z zasadą proporcjonalności.

Wyrok *IR* (C-68/17, [EU:C:2018:696](#)), wydany w dniu 11 września 2018 r., dotyczył zwolnienia przez niemiecki Kościół katolicki naczelnego lekarza, wyznania katolickiego, z powodu ponownego zawarcia małżeństwa – cywilnego – po rozwodzie z pierwszą żoną, z którą zawarł ślub według obrządku katolickiego. Umowa o pracę zawarta pomiędzy naczelnym lekarzem a katolickim szpitalem odwoływała się do prawa kanonicznego, zgodnie z którym takie ponowne zawarcie związku małżeńskiego stanowi poważne naruszenie obowiązków naczelnego lekarza w zakresie lojalności wobec etyki szpitala, co uzasadniało jego zwolnienie.

Podobnie jak w wyroku *Egenberger* Trybunał przypomniał, że decyzja Kościoła lub organizacji, której etyka opiera się na religii lub światopoglądzie, o nałożeniu, na podstawie prawa krajowego, na swoich zajmujących stanowiska kierownicze pracowników odmiennych wymogów działania w dobrej wierze i lojalności wobec tej etyki w zależności od wyznania lub braku wyznania tych pracowników, powinna móc być poddana skutecznej kontroli sądowej. Kontrola ta powinna bowiem pozwolić na upewnienie się, w szczególności w świetle charakteru danej działalności zawodowej lub kontekstu, w jakim jest ona wykonywana, że kryteria ustanowione w art. 4 ust. 2 dyrektywy 2000/78 są spełnione oraz że religia lub przekonania stanowią podstawowy, zgodny z prawem i uzasadniony wymóg zawodowy w świetle etyki danego Kościoła, z poszanowaniem zasady proporcjonalności. W omawianej sprawie Trybunał orzekł, że podzielenie koncepcji małżeństwa, za którą opowiada się Kościół katolicki, nie wydaje się stanowić podstawowego warunku wykonywania rozpatrywanej działalności zawodowej, mianowicie udzielanie przez skarżącego, w środowisku szpitalnym, porad i świadczenie opieki medycznej oraz zarządzanie oddziałem chorób wewnętrznych, którego

był on ordynatorem, co znajduje potwierdzenie w fakcie, że stanowiska związane z odpowiedzialnością medyczną obejmujące funkcje kierownicze analogiczne do tych, jakie zajmował skarżący, były powierzane pracownikom szpitala, którzy nie są wyznania katolickiego.

W wyroku **MB (zmiana płci a emerytura)** (C-451/16, [EU:C:2018:492](#)), wydanym w dniu 26 czerwca 2018 r., wielka izba Trybunału dokonała wykładni dyrektywy 79/7¹²⁴, dotyczącej zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w zakresie świadczeń z zabezpieczenia społecznego. W omawianej sprawie uregulowanie brytyjskie ustalało dla kobiet urodzonych przed 6 kwietnia 1950 r. i dla mężczyzn urodzonych przed 6 grudnia 1953 r. inny wiek emerytalny – odpowiednio 60 i 65 lat. W sprawie tej osobie, która urodziła się jako mężczyzna, zawarła związek małżeński z kobietą, a następnie przeszła operację zmiany płci, odmówiono – jako kobiecie – prawa do emerytury, ponieważ nie posiadała ona pełnego świadectwa uznania płci, które to świadectwo można było otrzymać po unieważnieniu małżeństwa, natomiast osoba ta chciała pozostać w związku małżeńskim.

Zwróciwszy uwagę na okoliczność, że rozpatrywane uregulowanie jest mniej korzystne dla osób, które po zawarciu związku małżeńskiego zmieniły swą płć, w porównaniu z osobami, które zachowały swą płć biologiczną – gdyż sporna przesłanka unieważnienia małżeństwa stosuje się tylko do tych pierwszych – Trybunał uznał, że uregulowanie to może być niezgodne z dyrektywą 79/7, jeżeli odnośna sytuacja tych dwóch kategorii osób jest porównywalna. Trybunał stwierdził, że tak właśnie jest w świetle celu i warunków przyznawania rozpatrywanej emerytury, która powinna zapewnić ochronę na wypadek starości poprzez przyznanie zainteresowanej osobie indywidualnego prawa do emerytury nabywanego w zależności od składek odprowadzonych przez nią w toku kariery zawodowej, niezależnie od jej sytuacji małżeńskiej.

W konsekwencji – i ponieważ przywołany przez rząd brytyjski cel polegający na unikaniu w owym czasie małżeństw osób tej samej płci nie zalicza się do dopuszczonych przez dyrektywę 79/7 odstępstw od zakazu dyskryminacji ze względu na płć – Trybunał orzekł, że rozpatrywane uregulowanie stanowi przejaw dyskryminacji bezpośredniej ze względu na płć, a tym samym jest niezgodne z dyrektywą 79/7.

2. Ochrona w miejscu pracy pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią

W wyrokach *Porras Guisado i González Castro* Trybunał wypowiedział się w przedmiocie przyznanej dyrektywą 92/85¹²⁵ ochrony w miejscu pracy pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią.

W wyroku **Porras Guisado** (C-103/16, [EU:C:2018:99](#)), wydanym w dniu 22 lutego 2018 r., Trybunał zajął się ochroną przyznaną pracownicom w ciąży w kontekście procedury zwolnienia grupowego w rozumieniu dyrektywy 98/59¹²⁶. W omawianej sprawie spółka hiszpańska wdrożyła procedurę konsultacji z przedstawicielami pracowników w kontekście przyszłego zwolnienia grupowego. Zgodnie z porozumieniem opracowanym przez specjalną grupę konsultacyjną, które ustanawiało kryteria wyboru osób mających być zwolnionymi oraz

124| Dyrektywa Rady 79/7/EWG z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego (Dz.U. 1979, L 6, s. 24 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 1, s. 215).

125| Dyrektywa Rady 92/85/EWG z dnia 19 października 1992 r. w sprawie wprowadzenia środków służących wspieraniu poprawy w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią (dziesiąta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG) (Dz.U. 1992, L 348, s. 1).

126| Dyrektywa Rady nr 98/59/WE z dnia 20 lipca 1998 r. o zbliżeniu ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do zwolnień grupowych (Dz.U. 1998, L 225, s. 16 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 3, s. 327).

kryteria pierwszeństwa zachowania zatrudnienia w przedsiębiorstwie, przedsiębiorstwo doręczyło pracownicy – będącej wówczas w ciąży – pismo informujące ją o zwolnieniu z pracy. Pracownica zaskarżyła to zwolnienie do sądu.

Trybunał orzekł, że dyrektywa 92/85 nie stoi na przeszkodzie przepisom krajowym pozwalającym na zwolnienie pracownicy w ciąży ze względu na zwolnienie grupowe. O ile bowiem decyzja o zwolnieniu z pracy podjęta z przyczyn związanych głównie z ciążą zainteresowanej jest niezgodna z przewidzianym w tej dyrektywie zakazem zwolnienia, o tyle decyzja o zwolnieniu z pracy podjęta w okresie od początku ciąży do końca urlopu macierzyńskiego z przyczyn niezwiązanych z ciążą pracownicy nie jest natomiast niezgodna z dyrektywą 92/85, jeżeli pracodawca przedstawił na piśmie należycie uzasadnione powody zwolnienia oraz jeżeli takie zwolnienie jest dopuszczalne w prawie krajowym lub praktyce krajowej danego państwa członkowskiego. Wynika stąd, że powód lub powody niezwiązane z poszczególnym pracownikiem, które mogą być przywołane w ramach zwolnień grupowych w rozumieniu art. 1 pkt 1 dyrektywy 98/59, wchodzą w zakres szczególnych przyczyn niezwiązanych ze stanem pracownic w rozumieniu dyrektywy 92/85.

Jeżeli chodzi o ciężący na pracodawcy obowiązek podania na piśmie uzasadnionych powodów zwolnienia, to może on ograniczyć się do podania przyczyn niezwiązanych z ciążarną pracownicą, dla których przeprowadza zwolnienie zbiorowe (w szczególności powodów ekonomicznych, technicznych lub związanych z organizacją lub produkcją przedsiębiorstwa), o ile zostaną wskazane obiektywne kryteria przyjęte w celu wskazania pracowników, którzy mają zostać zwolnieni.

Ponadto Trybunał orzekł, że dyrektywa 92/85 stoi na przeszkodzie przepisom krajowym, które nie zakazują co do zasady zwolnienia z pracy pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, lub pracownic karmiących piersią tytułem ochrony prewencyjnej, a przewidują wyłącznie nieważność tego zwolnienia, w przypadku gdy jest ono niezgodne z prawem, tytułem ochrony reparatornej. W tej kwestii Trybunał uznał, że ochrona reparatorna, nawet w przypadku, gdy prowadzi ona do przywrócenia zwolnionej pracownicy do pracy lub do wypłaty niepobranych z powodu zwolnienia wynagrodzeń, nie może zastąpić ochrony prewencyjnej.

Wreszcie Trybunał orzekł, że dyrektywa 93/85 nie stoi na przeszkodzie przepisom krajowym, które w ramach zwolnienia grupowego nie przewidują ani pierwszeństwa zachowania zatrudnienia, ani pierwszeństwa zmiany zaszeregowania mających zastosowanie przed tym zwolnieniem w odniesieniu do pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, lub pracownic karmiących piersią. Jednakże, ponieważ dyrektywa zawiera jedynie wymogi minimalne, państwa członkowie mogą zapewnić szerszą ochronę pracownicom w ciąży, pracownicom, które niedawno rodziły, lub pracownicom karmiącym piersią.

W wyroku **González Castro** (C-41/17, [EU:C:2018:736](#)), wydanym w dniu 19 września 2018 r., Trybunał wypowiedział się również w kwestii *ochrony bezpieczeństwa i zdrowia pracownic karmiących piersią pracujących w systemie zmianowym i których praca jest wykonywana częściowo w godzinach nocnych*. W omawianej sprawie skarżąca, pracownica ochrony wykonująca obowiązki w systemie rotacyjnym, której część godzin pracy przypadała na porę nocną, starała się o zawieszenie umowy o pracę oraz przyznanie jej świadczenia pieniężnego z tytułu ryzyka w okresie karmienia piersią. W tym celu zwróciła się ona do podmiotu zajmującego się ubezpieczeniem ryzyk związanych z wypadkami przy pracy i chorobami zawodowymi o wydanie jej zaświadczenia lekarskiego potwierdzającego istnienie w miejscu pracy ryzyka w okresie karmienia piersią, lecz spotkała się z odmową.

Trybunał, po pierwsze, orzekł, że dyrektywa 92/85 znajduje zastosowanie, w sytuacji gdy zainteresowana pracownica wykonuje pracę zmianową, w ramach której tylko część swoich obowiązków wykonuje w porze nocnej. Ponieważ dyrektywa ta nie zawiera żadnego uściślenia co do dokładnego zakresu pojęcia „pracy nocnej”, figurującego w jej art. 7, Trybunał orzekł, że taką pracę należy uznać za pracę wykonywaną podczas

„pory nocnej” w rozumieniu dyrektywy 2003/88¹²⁷, a tym samym należy przyjąć, że zainteresowana jest „pracownikiem wykonującym pracę w porze nocnej” w świetle tej ostatniej dyrektywy. Trybunał uznał bowiem, że dyrektywy 92/85 nie należy interpretować w sposób mniej korzystny niż dyrektywę 2003/88, ani w sposób sprzeczny z celem samej dyrektywy 92/85, polegającym na wzmocnieniu ochrony pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią. By korzystać z tej ochrony w kontekście pracy w porze nocnej, zainteresowana pracownica powinna jednak przedłożyć zaświadczenie lekarskie potwierdzające taką konieczność z punktu widzenia jej bezpieczeństwa lub zdrowia.

Po drugie, Trybunał przypominał, że na podstawie dyrektywy 2006/54¹²⁸ państwa członkowskie powinny podejmować takie działania, które są niezbędne, zgodnie z ich krajowymi systemami sądowymi, w celu zapewnienia, aby – jeżeli osoby, które uznają się za poszkodowane z powodu niezastosowania do nich zasady równego traktowania, uprawdopodobnią przed sądem lub innym właściwym organem okoliczności pozwalające domniemywać istnienie bezpośredniej lub pośredniej dyskryminacji – do pozwanego należało udowodnienie, że nie nastąpiło naruszenie zasady równego traktowania. Następnie Trybunał orzekł, że zasada dotycząca odwrócenia ciężaru dowodu ma zastosowanie, w sytuacji gdy pracownica ta przedstawia okoliczności mogące sugerować, że ocena zagrożeń występujących na jej stanowisku pracy nie zawierała konkretnej analizy, uwzględniającej jej indywidualną sytuację, co pozwala domniemywać istnienie dyskryminacji bezpośredniej ze względu na płeć.

Podobnie ocena zagrożeń występujących na stanowisku pracy pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią nie może podlegać mniej rygorystycznym wymogom niż wymogi mające zastosowanie w ramach ogólnego systemu ustanowionego tą dyrektywą, który określa działania, jakie należy podjąć w odniesieniu do wszystkich rodzajów działalności mogących wiązać się ze szczególnym ryzykiem dla tych pracownic. Ocena ta powinna obejmować konkretną analizę, uwzględniającą indywidualną sytuację danej pracownicy w celu ustalenia, czy zdrowie lub bezpieczeństwo pracownicy lub jej dziecka są zagrożone. W przypadku braku takiej analizy doszłoby do mniej korzystnego traktowania kobiety w związku z ciążą lub urlopem macierzyńskim w rozumieniu dyrektywy 92/85, co stanowiłoby dyskryminację bezpośrednią ze względu na płeć w rozumieniu dyrektywy 2006/54 i prowadziłoby do zastosowania zasady odwrócenia ciężaru dowodu.

3. Ochrona pracowników zatrudnionych na czas określony

W wyrokach **Grupo Norte Facility** (C-574/16, [EU:C:2018:390](#)) i **Montero Mateos** (C-677/16, [EU:C:2018:393](#)), wydanych w dniu 5 czerwca 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła w przedmiocie *wykładni klauzuli 4 pkt 1 Porozumienia ramowego w sprawie pracy na czas określony*¹²⁹, *który zabrania traktowania pracowników zatrudnionych na czas określony w sposób mniej korzystny niż porównywalnych pracowników zatrudnionych na czas nieokreślony, chyba że odmienne traktowanie jest uzasadnione obiektywnymi powodami*.

127| Dyrektywa 2003/88/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 4 listopada 2003 r. dotycząca niektórych aspektów organizacji czasu pracy (Dz.U. 2003, L 299, s. 9 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 4, s. 381).

128| Dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz.U. 2006, L 204, s. 23).

129| Porozumienie ramowe w sprawie pracy na czas określony, zawarte w dniu 18 marca 1999 r. stanowiące załącznik do dyrektywy Rady 1999/70/WE z dnia 28 czerwca 1999 r. dotyczącej Porozumienia ramowego w sprawie pracy na czas określony, zawartego przez Europejską Unię Konfederacji Przemysłowych i Pracodawców (UNICE), Europejskie Centrum Przedsiębiorstw Publicznych (CEEP) oraz Europejską Konfederację Związków Zawodowych (ETUC) (Dz.U. 1999, L 175, s. 43).

Pierwsza z tych spraw dotyczyła pracownika zatrudnionego na czas określony zastępującego innego pracownika, który przeszedł na częściową emeryturę. Umowa pierwszego pracownika o pracę na zastępstwo uległa rozwiązaniu z chwilą przejścia zastępowanego pracownika na pełną emeryturę. Druga sprawa dotyczyła pracownika zatrudnionego na czas określony umowy o pracę *interinidad* w celu zastępstwa stałego pracownika, a następnie w celu zajęcia tymczasowo wakującego stanowiska. Po przeprowadzeniu procedury rekrutacyjnej stanowisko zajmowane przez tego pracownika zatrudnionego na czas określony zostało przydzielone osobie wyłonionej w wyniku tej procedury, a pracodawca zakończył umowę z zainteresowanym z upływem czasu, na jaki została ona zawarta. Pracownicy zatrudnieni na czas określony, o których tu mowa, wnieśli wówczas powództwa: pierwszy przeciwko odmowie zawarcia, po zakończeniu umowy na czas określony, umowy na czas nieokreślony, zaś drugi – przeciwko rozwiązaniu umowy z upływem uzgodnionego terminu. Prawo hiszpańskie przewidywało odprawę w wypadku ustania lub rozwiązania umowy na czas nieokreślony z obiektywnej przyczyny. Żadnej odprawy nie przewidziano natomiast na zakończenie umowy *interinidad*, a odprawa przewidziana na zakończenie umowy na zastępstwo była niższa niż w przypadku rozwiązania umowy na czas nieokreślony. Kwestia przyznania odnośnych odpraw oraz ich wysokości była zatem przedmiotem debaty w omawianych sprawach.

Trybunał przypomniał najpierw, że klauzula 4 pkt 1 porozumienia ramowego ustanawia, jeżeli chodzi o warunki pracy, zakaz traktowania pracowników zatrudnionych na czas określony w sposób mniej korzystny niż porównywalnych pracowników zatrudnionych na czas nieokreślony jedynie z tego powodu, że pracują na czas określony, chyba że zróżnicowane traktowanie jest uzasadnione powodami o charakterze obiektywnym.

Następnie Trybunał orzekł, że ustanie umów na zastępstwo i umów *interinidad* wpisuje się w kontekst znacząco odmienny, z faktycznego i prawnego punktu widzenia, niż kontekst, w którym umowa o pracę pracownika zatrudnionego na czas nieokreślony jest rozwiązywana z jednego z obiektywnych powodów przewidzianych w prawie hiszpańskim. Z zawartej w klauzuli 3 pkt 1 porozumienia ramowego definicji pojęcia „umowy na czas określony” wynika bowiem, że umowa tego rodzaju przestaje wywoływać skutki na przyszłość z chwilą upływu końcowego terminu, do którego ją zawarto, a termin ten jest określony przez nadejście dokładnie określonej daty, wykonanie określonego zadania lub zaistnienie określonego wydarzenia. A zatem strony umowy o pracę na czas określony, takiej jak umowa na zastępstwo lub umowa *interinidad* znają, od chwili jej zawarcia, datę lub zdarzenie określające końcowy termin tej umowy. Termin ten ogranicza okres stosunku zatrudnienia, a strony nie muszą składać oświadczenia woli w tym względzie po zawarciu wspomnianej umowy.

Natomiast rozwiązanie umowy o pracę na czas nieokreślony z jednego z powodów określonych we właściwych przepisach, z inicjatywy pracodawcy, wynika z zaistnienia okoliczności, których nie przewidziano w chwili zawarcia umowy i które zakłócają normalny przebieg stosunku pracy. Tak więc to właśnie w celu kompensacji tego nieprzewidzianego charakteru rozwiązania stosunku pracy z tego powodu i, w konsekwencji, zawodu doznanego w wyniku niespełnienia uzasadnionych oczekiwań, jakie mógł powziąć pracownik w tej dacie w odniesieniu do stabilności wspomnianego stosunku, w prawie hiszpańskim ustanowiono w tym wypadku wymóg zapłaty wspomnianemu zwolnionemu pracownikowi odprawy równej 20 dniom wynagrodzenia za każdy rok stażu pracy. W konsekwencji Trybunał orzekł, że odrębny lub specyficzny przedmiot przewidzianych w prawie hiszpańskim odpraw analizowanych w tych sprawach, a także szczególny kontekst, w jaki wpisuje się ich wypłata, stanowią obiektywne powody uzasadniające odmienne traktowanie pracowników zatrudnionych na czas nieokreślony i określony.

W drugiej z tych spraw Trybunał wskazał jednak, że w chwili zawarcia umowy *interinidad* zainteresowana nie mogła ani znać dokładnej daty, w której zajmowane przez nią na podstawie wspomnianej umowy stanowisko zostanie definitywnie obsadzone, ani wiedzieć, że okres tej umowy okaże się nadzwyczajnie długi. W związku

z tym Trybunał wezwał sąd odsyłający do zbadania, czy w świetle nieprzewidywalnego charakteru zakończenia tej umowy i jej nadzwyczajnie długiego czasu trwania należy dokonać zmiany jej kwalifikacji na umowę o pracę na czas nieokreślony.

4. Organizacja czasu pracy

W wyroku *Sindicatul Familia Constanta i in.* (C-147/17, [EU:C:2018:926](#)), wydanym w dniu 20 listopada 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie zakresu zastosowania dyrektywy 2003/88, mającej na celu poprawę bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy, w związku z dyrektywą 89/391¹³⁰. Sprawa dotyczyła rodziców zastępczych, odpowiedzialnych za sprawowanie we własnym domu, w pełnym wymiarze, pieczy nad małoletnimi, których rodzicom odebrano tę pieczę na stałe lub tymczasowo, za sprawowanie nadzoru oraz zapewnienie tym małoletnim kształcenia i utrzymania. Czynności te stanowiły ich podstawową działalność i otrzymywali oni w zamian wynagrodzenie od właściwego organu, z którym zawarli umowę o pracę. Z uwagi na potrzeby małoletnich prawo rodziców zastępczych do skorzystania z corocznego urlopu było uzależnione od uzyskania zezwolenia pracodawcy. Nie otrzymywali oni również dodatków z tego tytułu, że musieli nieprzerwanie zaspokajać potrzeby dzieci bez prawa do z góry ustalonych okresów odpoczynku. Pewna liczba tych rodziców zastępczych wysunęła żądania zapłaty wynagrodzenia w wysokości 100% wynagrodzenia zasadniczego za świadczenie pracy w dni cotygodniowego odpoczynku, w dni ustawowo wolne od pracy i inne dni wolne od pracy oraz zapłaty rekompensaty w postaci ekwiwalentu z tytułu corocznego płatnego urlopu.

Trybunał orzekł, że o ile tacy rodzice zastępczy są „pracownikami” w rozumieniu dyrektywy 2003/88, o tyle działalność rodzica zastępczego, polegająca, w ramach stosunku pracy z organem publicznym, na przyjęciu i integracji małoletniego we własnym domu i zapewnieniu w sposób ciągły harmonijnego rozwoju i kształcenia tego małoletniego, nie wchodzi w zakres stosowania dyrektywy 2003/88, który jest określony poprzez odwołanie do zakresu zastosowania dyrektywy 89/391.

Zdaniem Trybunału bowiem, ponieważ taka działalność stanowi element ochrony małoletnich, która jest zadaniem leżącym w interesie ogólnym, należącym do zasadniczych funkcji państwa, i ponieważ specyfika tej działalności w porównaniu z innymi działaniami związanymi z ochroną małoletnich wynika z faktu, że jej celem jest integracja powierzonego rodzicowi zastępczemu małoletniego, w sposób ciągły i na długi czas, w jego domu i z jego rodziną, należy uznać, że jest ona objęta art. 2 ust. 2 akapit pierwszy dyrektywy 89/391, na podstawie którego dyrektywa ta nie ma zastosowania tam, gdzie odrębność określonej specyficznej działalności w służbie publicznej sprzeciwia się temu w wiążący sposób.

Trybunał podkreślił w szczególności, że ciągła i trwająca przez długi okres czasu integracja w domu i rodzinie rodzica zastępczego małoletnich, którzy z powodu swej trudnej sytuacji rodzinnej wykazują szczególną podatność na zagrożenia, stanowi właściwy środek do celów ochrony najlepszego interesu dziecka, jaki został określony w art. 24 karty. W tych okolicznościach obowiązek przyznania rodzicowi zastępczemu, w regularnych odstępach czasu, prawa do rozłuki z powierzonym jego pieczy małoletnim po odbyciu określonej liczby godzin pracy lub w trakcie okresów, które, tak jak dni cotygodniowego lub corocznego odpoczynku, są generalnie

¹³⁰ | Dyrektywa Rady 89/391/EWG z dnia 12 czerwca 1989 r. w sprawie wprowadzenia środków w celu poprawy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy (Dz.U. 1989, L 183, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 2, s. 88).

utożsamiane z momentami sprzyjającymi rozwojowi życia rodzinnego, stałoby w bezpośredniej sprzeczności z celem polegającym na integracji powierzonego rodzicowi zastępczemu małoletniego w sposób ciągły i przez długi okres czasu w domu i rodzinie tego rodzica, do którego dążą organy krajowe.

W odniesieniu do art. 31 ust. 2 karty, w którym jest zapisane prawo podstawowe do corocznego płatnego urlopu, Trybunał podkreślił ponadto, że prawo rumuńskie wymaga, by umowa zawarta między rodzicem zastępczym a jego pracodawcą zawierała elementy dotyczące planowania czasu wolnego rodzica zastępczego z uwzględnieniem, w szczególności, programu powierzonego jego pieczy małoletniego, oraz przyznaje rodzicom zastępczym prawo do corocznego płatnego urlopu, lecz uzależnia ich prawo do skorzystania z tego urlopu bez powierzonego ich pieczy małoletniego od zezwolenia pracodawcy, które powinno być udzielane z poszanowaniem wymogu prawidłowej realizacji zadania polegającego na ochronie danego małoletniego. Trybunał uznał zatem, że wprowadzone w ten sposób ustawowe ograniczenia w prawie rodziców zastępczych do okresów dziennego i tygodniowego odpoczynku oraz do corocznego płatnego urlopu są zgodne z istotą tego prawa oraz wydają się one konieczne do realizacji uznanego przez Unię celu interesu ogólnego, jakim jest ochrona najlepszego interesu dziecka.

5. Prawo do corocznego płatnego urlopu

Na uwagę zasługuje pięć wyroków dotyczących prawa do corocznego płatnego urlopu. Pierwszy z nich dotyczy kwestii uwzględniania okresu urlopu rodzicielskiego przy określaniu prawa do corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego. Trzy kolejne dotyczą niewykorzystanych płatnych urlopów wypoczynkowych, a w szczególności, w jednym przypadku, możliwości przeniesienia w drodze dziedziczenia prawa zmarłego pracownika do ekwiwalentu pieniężnego z tego tytułu. Piąty wyrok dotyczy kwestii uwzględniania okresów pracy w obniżonym wymiarze czasu pracy w celu obliczenia wynagrodzenia wypłacanego za coroczny urlop wypoczynkowy.

W wyroku **Dicu** (C-12/17, [EU:C:2018:799](#)), wydanym w dniu 4 października 2018 r., wielka izba Trybunału odpowiedziała na pytanie, czy *okres urlopu rodzicielskiego udzielonego pracownikowi w trakcie okresu rozliczeniowego powinien być zrównany z okresem rzeczywistego świadczenia pracy w celu ustalenia jego prawa do corocznego płatnego urlopu zgodnie z art. 7 dyrektywy 2003/88*. Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła rumuńskiej sędzi, która po wykorzystaniu urlopu macierzyńskiego przebywała przez kilka miesięcy w 2015 r. na urlopie rodzicielskim w celu opieki nad dzieckiem do lat dwóch, a bezpośrednio potem wykorzystała 30 dni corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego. Następnie zwróciła się do pracodawcy o udzielenie jej pozostałych 5 dni corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego, do których, jak uważała, miała prawo za tamten rok. Wniosek ten został oddalony z tego względu, że według prawa rumuńskiego okres corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego jest proporcjonalny do okresu pracy świadczonej podczas bieżącego roku i że w związku z tym urlopu rodzicielskiego, z którego zainteresowana korzystała podczas 2015 r., nie można uznać za okres pracy do celów ustalenia jej prawa do corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego.

Po przypomnieniu, że prawo do corocznego płatnego urlopu, uznane w art. 31 ust. 2 karty, w wymiarze – zgodnie z art. 7 dyrektywy 2003/88 – co najmniej czterech tygodni, jest uważane za zasadę prawa socjalnego Unii o szczególnej wadze, Trybunał zauważył, że cel prawa do corocznego płatnego urlopu bazuje na założeniu, że pracownik faktycznie świadczył pracę w trakcie okresu rozliczeniowego. Cel w postaci umożliwienia pracownikowi odpoczynku zakłada bowiem, że pracownik ten wykonywał działalność zawodową uzasadniającą,

dla zapewnienia ochrony bezpieczeństwa i zdrowia na mocy dyrektywy 2003/88, skorzystanie z okresu odpoczynku, wytchnienia i czasu wolnego. W związku z tym wymiar corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego powinien być obliczany w odniesieniu do okresów rzeczywistego świadczenia pracy zgodnie z umową o pracę.

Trybunał dodał, że wprowadzie jego orzecznictwo dopuszcza, że w niektórych szczególnych sytuacjach, w których pracownik nie jest w stanie wypełniać swoich obowiązków, przede wszystkim z powodu nieobecności wskutek prawidłowo poświadczonej choroby lub urlopu macierzyńskiego, prawo do corocznego płatnego urlopu nie może zostać uzależnione od warunku polegającego na obowiązku rzeczywistego świadczenia pracy. W takich sytuacjach zainteresowani pracownicy są traktowani jak pracownicy, którzy rzeczywiście świadczyli pracę w danym okresie¹³¹. Zdaniem Trybunału sytuacja pracownika na urlopie rodzicielskim różni się jednak od sytuacji wynikającej z niezdolności do pracy ze względu na stan zdrowia lub sytuacji pracownicy, która korzysta z prawa do urlopu macierzyńskiego. Przede wszystkim bowiem urlop rodzicielski nie ma nieprzewidywalnego charakteru i wynika w większości wypadków z woli zajmowania się dzieckiem przez pracownika. Ponadto pracownik na urlopie rodzicielskim nie jest ograniczony dolegliwościami fizycznymi lub psychicznymi spowodowanymi przez chorobę. W odróżnieniu od urlopu rodzicielskiego urlop macierzyński służy zresztą ochronie stanu fizycznego kobiety podczas ciąży, a następnie ochronie szczególnej relacji pomiędzy matką i jej dzieckiem w okresie, który następuje po ciąży i porodzie. W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że wykładni art. 7 dyrektywy 2003/88 należy dokonywać w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie przepisowi krajowemu, który dla celów ustalenia prawa do gwarantowanego pracownikowi tym przepisem corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego za dany okres rozliczeniowy nie uznaje okresu urlopu rodzicielskiego udzielonego temu pracownikowi w omawianym okresie za okres świadczenia pracy.

W wyrokach *Kreuziger* (C-619/16, [EU:C:2018:872](#)) i *Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften* (C-684/16, [EU:C:2018:874](#)), wydanych w dniu 6 listopada 2018 r.¹³², wielka izba Trybunału uznała za niezgodne z art. 7 dyrektywy 2003/88 i z art. 31 ust. 2 karty praw podstawowych uregulowania krajowe, zgodnie z którymi pracownik automatycznie i bez ekwiwalentu pieniężnego traci swój coroczny płatny urlop niewykorzystany przed końcem odnośnego okresu rozliczeniowego lub przed ustaniem stosunku pracy, jeżeli nie wystąpił on z wnioskiem o skorzystanie z prawa do urlopu we właściwym czasie. Na podstawie rzeczonych uregulowań krajowych w sprawach w postępowaniach głównych nie uwzględniono wniosków pracowników o ekwiwalent pieniężny za dni corocznego płatnego urlopu niewykorzystane przed ustaniem ich stosunku pracy. Szczególną cechą sprawy *Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften* było to, że około dwóch miesięcy przed ustaniem stosunku pracy pracodawca wezwał pracownika do wykorzystania urlopu, nie zmuszając go jednak do tego.

Trybunał, po pierwsze, przypomniał, że gdy stosunek pracy ustaje, pracownik ma na podstawie art. 7 ust. 2 dyrektywy 2003/88 prawo do ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany urlop. Następnie Trybunał stwierdził, że okoliczność, że uregulowanie krajowe przewiduje w wypadku niezłożenia przez pracownika przed ustaniem stosunku pracy wniosku o umożliwienie skorzystania z prawa do corocznego płatnego urlopu powoduje automatyczną utratę tego prawa wraz z ekwiwalentem pieniężnym za niewykorzystany urlop – bez uprzedniego sprawdzenia, czy pracodawca rzeczywiście umożliwił mu skorzystanie z tego prawa w szczególności poprzez odpowiednią informację ze swej strony – wykracza poza granice, które są wiążące dla państw członkowskich, gdy te określają szczegółowe zasady wykonywania wspomnianego prawa. Jeśli natomiast pracodawca jest w stanie zgodnie ze swym obowiązkiem przedstawić dowód na to, iż to umyślnie i z pełną świadomością co do konsekwencji, jakie mają z tego wynikać, pracownik nie wystąpił o coroczny płatny urlop po uprzednim umożliwieniu mu rzeczywistego skorzystania z prawa do tego urlopu, art. 7 dyrektywy 2003/88

131| Zobacz w tej kwestii wyroki Trybunału: z dnia 24 stycznia 2012 r., *Dominguez* (C-282/10, [EU:C:2012:33](#)); z dnia 20 stycznia 2009 r., *Schultz-Hoff i in.* (C-350/06 i C-520/06, [EU:C:2009:18](#)); a także z dnia 18 marca 2004 r., *Merino Gómez* (C-342/01, [EU:C:2004:160](#)).

132| Wyroki te zostały również przedstawione w części II „Prawa podstawowe” niniejszego sprawozdania.

oraz art. 31 ust. 2 karty praw podstawowych nie stoją na przeszkodzie utracie tego prawa ani, w razie ustania stosunku pracy, wynikającemu z tego brakowi ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany coroczny płatny urlop¹³³.

W wyroku **Bauer i Willmeroth** (C-569/16 i C-570/16, [EU:C:2018:871](#)) z dnia 6 listopada 2018 r. wielka izba Trybunału ponownie wypowiedziała się w przedmiocie *prawa pracowników do corocznego płatnego urlopu, gwarantowanego w art. 7 dyrektywy 2003/88 i w art. 31 ust. 2 karty praw podstawowych, lecz – bardziej szczegółowo – w przedmiocie możliwości przeniesienia w drodze dziedziczenia prawa zmarłego pracownika do ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany urlop na jego spadkobierców*. W tej kwestii Trybunał przede wszystkim potwierdził¹³⁴, że nie tylko z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2003/88, ale również z art. 31 ust. 2 karty praw podstawowych wynika, iż aby zapobiec utracie z mocą wsteczną prawa podstawowego do corocznego płatnego urlopu nabytego przez tego pracownika, w tym w jego aspekcie majątkowym, prawo pracownika do ekwiwalentu pieniężnego za niewykorzystany urlop jest przenoszone w drodze dziedziczenia na jego następców prawnych¹³⁵.

W wyroku **Hein** (C-385/17, [EU:C:2018:1018](#)), wydanym w dniu 13 grudnia 2018 r., Trybunał wypowiedział się w przedmiocie *możliwości uwzględnienia okresów pracy w niepełnym wymiarze godzin przy obliczaniu wynagrodzenia wypłacanego z tytułu corocznego płatnego urlopu gwarantowanego w art. 7 dyrektywy 2003/88*. Spór w postępowaniu głównym toczył się między niemieckim pracownikiem a jego pracodawcą i dotyczył obliczenia wynagrodzenia za płatny urlop, czyli wynagrodzenia, do którego pracownik był uprawniony z tytułu płatnego urlopu. Zważywszy na to, że w okresie rozliczeniowym pracownik przez pewien okres pracował w obniżonym wymiarze czasu pracy, pracodawca obliczył wysokość wynagrodzenia za czas urlopu na podstawie niższego wynagrodzenia godzinowego brutto niż normalne wynagrodzenie godzinowe. Pracodawca wziął pod uwagę postanowienia układu zbiorowego pracy regulujące wiążący ich stosunek pracy.

Trybunał przede wszystkim uznał, że zwiększenie uprawnień do corocznego płatnego urlopu powyżej minimum wymaganego w art. 7 ust. 1 dyrektywy 2003/88 lub możliwość uzyskania prawa do corocznego płatnego urlopu w jednej części są środkami korzystnymi dla pracowników, które wykraczają poza minimalne wymogi ustanowione w tym przepisie, a zatem ten przepis ich nie reguluje. Środki te nie mogą jednak służyć zrekompensowaniu negatywnego skutku, jaki ma dla pracownika zmniejszenie wynagrodzenia należnego z tytułu tego urlopu, pod rygorem zagrożenia prawa do corocznego płatnego urlopu na podstawie tego przepisu, którego integralną częścią jest prawo pracownika do korzystania podczas okresu odpoczynku i wytchnienia z warunków ekonomicznych porównywalnych z warunkami związanymi z wykonywaniem pracy.

W konsekwencji Trybunał orzekł, że wykładni art. 7 ust. 1 dyrektywy 2003/88 oraz art. 31 ust. 2 karty praw podstawowych należy dokonywać w ten sposób, że sprzeciwiają się przepisom krajowym, które w celu obliczenia wynagrodzenia za coroczny płatny urlop pozwalają ustalić w drodze układu zbiorowego pracy, że uwzględnia się zmniejszenie wynagrodzenia wynikające z istnienia w okresie rozliczeniowym dni, w których z powodu pracy w obniżonym wymiarze czasu pracy faktycznie jej nie świadczone, w wyniku czego pracownik otrzymuje za okres minimalnego corocznego urlopu, z którego korzysta zgodnie z art. 7 ust. 1, wynagrodzenie za czas urlopu niższe od zwykłego wynagrodzenia, które otrzymuje w okresach pracy.

133| Jeżeli chodzi o możliwość powołania się w sporach między jednostkami na art. 31 karty, zob. prezentację tych wyroków w części II.1 niniejszego sprawozdania, „Możliwość powołania się na Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej w sporach między jednostkami”.

134| Zobacz podobnie wyrok z dnia 12 czerwca 2014 r. **Bollacke** (C-118/13, [EU:C:2014:1755](#)).

135| Jeżeli chodzi o możliwość powołania się w sporach między jednostkami na art. 31 karty praw podstawowych, zob. prezentację tego wyroku w części II.1 niniejszego sprawozdania, „Możliwość powołania się na Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej w sporach między jednostkami”.

Trybunał uznał, że nie ma potrzeby ograniczania skutków tego wyroku w czasie, a wykładni prawa Unii należy dokonywać w ten sposób, że sprzeciwia się ono temu, by sądy krajowe chroniły na podstawie prawa krajowego uzasadnione oczekiwania pracodawców co do utrzymania orzecznictwa najwyższych sądów krajowych, które potwierdziło zgodność z prawem postanowień danego układu zbiorowego pracy dotyczących corocznego płatnego urlopu.

6. Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego

W tej dziedzinie należy zwrócić uwagę na wyroki *Altun i in.* oraz *Alpenrind i in.* dotyczące delegowania pracowników. Wyroki te wyjaśniają skutki związane z zaświadczeniem E 101 – obecnie zaświadczenie A 1 – w którym właściwa instytucja państwa członkowskiego siedziby przedsiębiorstwa zatrudniającego pracowników delegowanych oświadcza, że do pracowników tych nadal będzie miał zastosowanie jego własny system zabezpieczenia społecznego.

W wyroku ***Altun i in.*** (C-359/16, EU: C:2018:63), wydanym w dniu 6 lutego 2018 r., wielka izba Trybunału orzekła w przedmiocie *możliwości stwierdzenia nieważności lub nieuwzględnienia przez sądy państwa członkowskiego, w kontekście rozporządzenia nr 1408/71¹³⁶, zaświadczenia E 101¹³⁷, w sytuacji gdy zaświadczenie to zostało uzyskane lub powołano się na nie w sposób noszący znamiona oszustwa*. Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła wydania przez właściwą instytucję bułgarską zaświadczeń E 101, potwierdzających ubezpieczenie bułgarskich pracowników delegowanych przez bułgarskie przedsiębiorstwa do pracy w Belgii. W dochodzeniu przeprowadzonym w Bułgarii w związku z wystosowanym przez belgijskiego sędziego śledczego wnioskiem o pomoc sądową ustalono, że rzeczne przedsiębiorstwa bułgarskie nie prowadziły w tym państwie żadnej znaczącej działalności. Organy belgijskie zwróciły się wówczas do właściwej instytucji bułgarskiej z zawierającym uzasadnienie wnioskiem o ponowne rozpatrzenie lub wycofanie przedmiotowych zaświadczeń. Instytucja ta w odpowiedzi przekazała jedynie zestawienie zaświadczeń, nie uwzględniając okoliczności faktycznych stwierdzonych i ustalonych przez organy belgijskie.

Trybunał przypomniał najpierw swoje orzecznictwo¹³⁸, zgodnie z którym zaświadczenie E 101 w zakresie, w jakim stwarza domniemanie prawidłowości ubezpieczenia danego pracownika w systemie zabezpieczenia społecznego państwa członkowskiego, w którym ma siedzibę przedsiębiorstwo go zatrudniające, wiąże zasadniczo właściwą instytucję państwa członkowskiego, w którym ten pracownik wykonuje pracę. Tak długo jak zaświadczenie E 101 nie zostanie wycofane lub uznane za nieważne, właściwa instytucja państwa członkowskiego, w którym pracownik wykonuje pracę, powinna uwzględniać okoliczność, że ten pracownik podlega już ustawodawstwu zabezpieczenia społecznego państwa członkowskiego, w którym ma siedzibę przedsiębiorstwo go zatrudniające, i instytucja ta nie może w rezultacie poddać takiego pracownika własnemu systemowi zabezpieczenia społecznego.

¹³⁶ | Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U. 1971, L 149, s. 2), w brzmieniu zmienionym i uaktualnionym rozporządzeniem Rady (WE) nr 118/97 z dnia 2 grudnia 1996 r. (Dz.U. 1997, L 28, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 3, s. 3), i rozporządzeniem (WE) nr 631/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. (Dz.U. 2004, L 100, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 5, s. 10).

¹³⁷ | Chodzi o standardowy formularz opracowany przez Komisję Administracyjną ds. Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego Pracowników Migrujących, który od dnia 1 maja 2010 r. stał się zaświadczeniem A1.

¹³⁸ | Wyrok z dnia 27 kwietnia 2017 r., ***A-Rosa Flussschiff*** (C-620/15, [EU:C:2017:309](#)).

Trybunał orzekł jednak, że stosowania przepisu prawa Unii nie można rozszerzyć na działania prowadzone w celu uzyskania przewidzianych w prawie Unii korzyści w sposób noszący znamiona oszustwa lub nadużycia. W konsekwencji orzekł on, że jeżeli instytucja wydająca zaświadczenie E 101, do której zwróciła się instytucja państwa członkowskiego, do którego pracownicy zostali delegowani, zaniecha ponownego rozpatrzenia zasadności wydania tych zaświadczeń w rozsądnym terminie, powinna istnieć możliwość powołania się na konkretne dowody, pozwalające przypuszczać, że zaświadczenia zostały uzyskane w sposób stanowiący oszustwo, w ramach postępowania sądowego zmierzającego do uzyskania orzeczenia sądu państwa członkowskiego, do którego pracownik został delegowany, o nieuwzględnieniu spornego zaświadczenia.

W wyroku **Alpenrind i in.** (C-527/16, [EU:C:2018:669](#)), wydanym w dniu 6 września 2018 r., Trybunał miał sposobność *sprecyzowania skutków zaświadczenia A 1, wydanego na podstawie art. 12 ust. 1 rozporządzenia nr 883/2004*¹³⁹ *przez instytucję właściwą państwa członkowskiego, w którym siedzibę ma przedsiębiorstwo zatrudniające pracowników delegowanych.* Sprawa w postępowaniu głównym dotyczyła spółki austriackiej, która w latach 2012–2014 korzystała z pracowników delegowanych przez spółkę węgierską do Austrii. Przed tym okresem i później prace były wykonywane przez pracowników innej spółki węgierskiej. Jeżeli chodzi o pracowników delegowanych przez pierwszą spółkę węgierską, węgierska instytucja zabezpieczenia społecznego wydała – częściowo z mocą wsteczną i częściowo w przypadkach, w których austriacka instytucja zabezpieczenia społecznego stwierdziła już obowiązkowe ubezpieczenie danych pracowników na podstawie ustawodawstwa austriackiego – zaświadczenia A 1 o zastosowaniu węgierskiego systemu zabezpieczenia społecznego. Decyzja austriackiej instytucji zabezpieczenia społecznego stwierdzająca obowiązkowe objęcie pracowników austriackim systemem ubezpieczenia została zaskarżona do austriackich sądów. Komisja Administracyjna ds. Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego, do której wystąpiły organy austriackie i węgierskie, stwierdziła, że Węgry niesłusznie stwierdziły swoją właściwość w odniesieniu do zainteresowanych pracowników i dlatego zaświadczenia A 1 powinny zostać wycofane.

Trybunał orzekł przede wszystkim, że zaświadczenie A 1, wydane przez instytucję właściwą państwa członkowskiego (tutaj: Węgry) wiąże zarówno instytucję zabezpieczenia społecznego państwa członkowskiego, w którym jest wykonywana praca (tutaj: Austria), jak również sądy tego państwa członkowskiego – dopóty, dopóki zaświadczenie to nie zostanie wycofane lub uznane za nieważne. Jest tak nawet w sytuacji, gdy właściwe organy zainteresowanych państw członkowskich przedstawiły sprawę Komisji Administracyjnej ds. Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego, która uznała, że zaświadczenie to zostało wydane nieprawidłowo i że powinno zostać wycofane. Trybunał zauważył w tym względzie, że rola tej komisji ogranicza się w tym kontekście do pogodzenia rozbieżnych opinii właściwych władz państw członkowskich, które przedstawiły jej sprawę, a jej wnioski mają wyłącznie wartość opinii.

Trybunał orzekł następnie, że zaświadczenie A 1 może być stosowane ze skutkiem wstecznym, nawet jeżeli na dzień wydania tego zaświadczenia instytucja właściwa państwa członkowskiego, w którym jest wykonywana praca, zdecydowała już, że dany pracownik podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu tego państwa członkowskiego.

Wreszcie Trybunał orzekł, że w przypadku gdy pracownik, który jest delegowany przez pracodawcę do wykonywania pracy w innym państwie członkowskim, zostaje zastąpiony innym pracownikiem delegowanym przez innego pracodawcę, ten ostatni pracownik nie może nadal podlegać ustawodawstwu państwa członkowskiego, w którym pracodawca normalnie prowadzi swą działalność. Co do zasady pracownik podlega systemowi zabezpieczenia społecznego państwa członkowskiego, w którym pracuje, w szczególności w celu możliwie jak najbardziej skutecznego zagwarantowania równości traktowania wszystkich osób pracujących

¹³⁹ | Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U. 2004, L 166, s. 1), zmienione rozporządzeniem Komisji (UE) nr 1244/2010 z dnia 9 grudnia 2010 r. (Dz.U. L 338, s. 35).

na terytorium tego państwa członkowskiego. Jedynie pod pewnymi warunkami prawodawca Unii przewidział możliwość, że pracownik delegowany nadal podlega ustawodawstwu państwa członkowskiego, w którym pracodawca normalnie prowadzi swą działalność. I tak prawodawca wykluczył tę możliwość, gdy delegowany pracownik zastępuje inną osobę. Zdaniem Trybunału zastępowanie ma miejsce, jeżeli pracownik, który jest delegowany przez pracodawcę do wykonywania pracy w innym państwie członkowskim, zostaje zastąpiony innym pracownikiem delegowanym przez innego pracodawcę. Okoliczność, że pracodawcy obu pracowników mieli siedziby w tym samym państwie członkowskim, lub fakt, że utrzymywali oni ewentualne powiązania personalne lub organizacyjne, nie mają w tym względzie znaczenia.

XVII. Ochrona konsumentów

W wyroku **Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen** (C-147/16, [EU:C:2018:320](#)), wydanym w dniu 17 maja 2018 r., Trybunał orzekł, że *dyrektywa 93/13¹⁴⁰ w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich może mieć zastosowanie do instytucji szkolnictwa*. Spór w postępowaniu głównym toczył się między instytucją szkolnictwa a jedną ze studentek, która była zobowiązana do zapłaty na rzecz tej uczelni pewną kwotę tytułem czesnego oraz kosztów podróży w ramach studiów. Strony zawarły umowę w sprawie zwrotu, która przewidywała odsetki w wysokości 10% rocznie w wypadku braku płatności oraz odszkodowanie tytułem pokrycia kosztów administracyjnych ściągnięcia wierzytelności.

Trybunał, po pierwsze, wskazał, że sąd krajowy orzekający zaocznie i posiadający uprawnienie, na podstawie krajowych norm proceduralnych, do zbadania z urzędu sprzeczności między warunkiem stanowiącym podstawę żądania i krajowymi zasadami porządku publicznego, ma obowiązek zbadania z urzędu, czy umowa zawierająca ten warunek należy do zakresu stosowania dyrektywy 93/13 i – w danym wypadku – ewentualnie nieuczciwy charakter tego warunku w rozumieniu rzeczzonej dyrektywy.

Po drugie, Trybunał rozważał kwestię, czy instytucja szkolnictwa, która uzgodniła w drodze umowy z jedną ze swoich studentek ułatwienia w płatnościach kwot należnych przez tę ostatnią powinna być uznana w ramach tej umowy za „sprzedawcę lub dostawcę” w rozumieniu art. 2 lit. c) dyrektywy 93/13, co spowodowałoby objęcie takiej umowy zakresem stosowania tej dyrektywy. W tym względzie Trybunał podkreślił, że prawodawca Unii miał zamiar ustanowić szeroką koncepcję tego pojęcia. Jest to bowiem termin funkcjonalny, pociągający za sobą przeprowadzenie oceny, czy stosunek umowny wpisuje się w ramy działalności, jaką podejmuje osoba jako działalność zawodową. Trybunał uznał, że dostarczając w ramach rzeczzonej umowy świadczenia o charakterze uzupełniającym i akcesoryjnym względem jej działalności edukacyjnej, instytucja szkolnictwa działa jako „sprzedawca lub dostawca” w rozumieniu dyrektywy 93/13.

W wyroku **Sziber** (C-483/16, [EU:C:2018:367](#)), wydanym w dniu 31 maja 2018 r., Trybunał miał sposobność wypowiedzenia się w przedmiocie *zgodności z art. 7 dyrektywy 93/13 przepisów krajowych przewidujących dodatkowe wymogi proceduralne dla zaskarżenia nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich*. Spór w postępowaniu głównym toczył się między jednostką a węgierskim bankiem i dotyczył żądania stwierdzenia nieuczciwego charakteru niektórych warunków znajdujących się w zawartej w celu nabycia mieszkania umowie kredytu, uruchomionego i spłacanego w forintach węgierskich (HUF), lecz denominowanego we frankach szwajcarskich (CHF) na podstawie kursu wymiany obowiązującego w dniu płatności.

140| Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 15, t. 2, s. 288).

Trybunał przypomniiał przede wszystkim, że prawo Unii nie dokonało harmonizacji postępowań mających zastosowanie do oceny potencjalnie nieuczciwego charakteru warunku umownego. Postępowania te należą do porządku krajowego państw członkowskich, pod warunkiem jednak, że nie będą one mniej korzystne niż te, które regulują sytuacje podobne podlegające prawu krajowemu (zasada równoważności), oraz że będą one przewidywały skuteczną ochronę sądową, taką jak przewidziana przez art. 47 karty praw podstawowych (zasada skuteczności).

W ramach badania przestrzegania zasady równoważności Trybunał przypomniiał, że nałożenie dodatkowych wymogów proceduralnych na konsumenta wywodzącego swoje prawa z prawa Unii samo w sobie nie oznacza, że wspomniane warunki proceduralne są dla niego mniej korzystne. Należy bowiem oceniać sytuację z uwzględnieniem miejsca odnośnych przepisów proceduralnych w obrębie całego odnośnego postępowania, przebiegu tego postępowania i szczególnych cech tych przepisów przed sądami krajowymi.

Trybunał zinterpretował zatem art. 7 dyrektywy 93/13 w ten sposób, że nie sprzeciwia się on co do zasady uregulowaniu krajowemu, które przewiduje szczególne wymogi proceduralne dla pozwów wnoszonych przez konsumentów, którzy zawarli umowy kredytu denominowane w walucie obcej zawierające warunek dotyczący różnicy kursu wymiany lub warunek przewidujący opcję jednostronnej zmiany, o ile stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunków zawartych w takiej umowie zezwala na przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej konsument znajdowałby się w braku takich nieuczciwych warunków.

Wreszcie, w odniesieniu do zakresu zastosowania dyrektywy 93/13, Trybunał wyjaśnił, że ma ona zastosowanie również do sytuacji, które nie zawierają elementu transgranicznego. Podkreślił on bowiem, że normy zawarte w prawodawstwie Unii, które harmonizuje w państwach członkowskich szczególną dziedzinę prawa, mają zastosowanie niezależnie od czysto krajowego charakteru sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym.

XVIII. Środowisko naturalne

1. Ochrona środowiska morskiego¹⁴¹

W wyroku *Bosphorus Queen Shipping* (C-15/17, [EU:C:2018:557](#)), wydanym w dniu 11 lipca 2018 r., Trybunał wypowiedział się między innymi w kwestiach *wykładni w prawie Unii art. 220 ust. 6 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza*¹⁴² oraz *art. 7 ust. 2 dyrektywy 2005/35*¹⁴³. Sprawa ta dała Trybunałowi po raz pierwszy sposobność wyjaśnienia, w jakich okolicznościach państwo nadbrzeżne może zgodnie z prawem Unii wykonywać swoją kompetencję w swej wyłącznej strefie ekonomicznej względem obcego statku w celu

141| Zobacz również w tej kwestii wyrok z dnia 20 listopada 2018 r., *Komisja/Rada (MPA Antarktyka)* (C-626/15 i C-659/16, [EU:C:2018:925](#)), przedstawiony w części XIX.3 niniejszego sprawozdania, „Kompetencja zewnętrzna Unii”.

142| Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (Recueil des traités des Nations unies, vol. 1833, 1834 i 1835, s. 3) (Dz.U. 1998, L 179, s. 3), która weszła w życie w dniu 16 listopada 1994 r. Konwencja została zatwierdzona w imieniu Wspólnoty Europejskiej decyzją Rady z dnia 23 marca 1998 r. dotyczącą zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji Narodów Zjednoczonych z dnia 10 grudnia 1982 r. o prawie morza i Porozumienia z dnia 28 lipca 1994 r. odnoszącego się do stosowania jej części XI (Dz.U. 1998, L 179, s. 1).

143| Dyrektywa 2005/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie zanieczyszczeń pochodzących ze statków oraz wprowadzenia sankcji, w tym sankcji karnych, za przestępstwa związane z zanieczyszczeniami (Dz.U. 2005, L 255, s. 11), w brzmieniu zmienionym dyrektywą 2009/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 października 2009 r. (Dz.U. 2009, L 280, s. 52).

ochrony środowiska morskiego, nie naruszając jednocześnie wolności żeglugi uznanej w tej konwencji. Kwestie te pojawiły się na kanwie sporu między spółką będącą właścicielem statku zarejestrowanego w Panamie a Rajavartiolaitos (urzędem ochrony granicznej, Finlandia) w przedmiocie grzywny nałożonej na tę spółkę z powodu zrzutu oleju z tego statku w granicach fińskiej wyłącznej strefy ekonomicznej.

Przed wszystkim Trybunał stwierdził swoją właściwość do dokonania wykładni Konwencji o prawie morza, ponieważ, skoro została ona podpisana i zatwierdzona przez Unię, jej postanowienia stanowią integralną część porządku prawnego Unii.

Następnie Trybunał uznał, że twórcy konwencji zamierzali przyznać państwu nadbrzeżnemu prawo do podjęcia szczególnie restrykcyjnego środka, jeżeli, po pierwsze, naruszenie ze strony statku powoduje wystąpienie poważnej szkody lub zagrożenie poważnymi szkodami dla tego państwa, a po drugie, istnieją wyraźne, obiektywne dowody zarówno na popełnienie naruszenia przez ten statek, jak i na skutki tego naruszenia. Jeżeli chodzi o ocenę wagi naruszenia dóbr i związanych z nimi interesów państwa nadbrzeżnego, Trybunał sprecyzował, że w szczególności należy wziąć pod uwagę kumulatywny charakter naruszenia tych dóbr i związanych z nimi interesów, przewidywalne, niekorzystne dla nich skutki zrzutów, ustalane nie tylko na podstawie dostępnych danych naukowych, ale również z uwzględnieniem rodzaju substancji szkodliwych zawartych w rozpatrywanych zrzutach, a także ich objętości, kierunku, prędkości i czasu ich rozprzestrzeniania się.

Wreszcie w odniesieniu do stosowania przez państwo nadbrzeżne środków zgodnych z prawem międzynarodowym, lecz bardziej rygorystycznych niż środki przewidziane w art. 7 ust. 2 dyrektywy 2005/35, Trybunał orzekł, że przepis ten nie może być traktowany jako zezwolenie na takie środki, albowiem mogłoby prowadzić to do naruszenia sprawiedliwej równowagi między interesami państwa nadbrzeżnego i państwa bandery.

2. Obszary chronione

W dniu 17 kwietnia 2018 r., wyrokiem *Komisja/Polska (Puszcza Białowieska)* (C-441/17, [EU:C:2018:255](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby uwzględnił w całości skargę o uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego, w której Rzeczypospolitej Polskiej zarzucono uchybienia zobowiązaniom wynikającym z dyrektyw 92/43¹⁴⁴ i 2009/147¹⁴⁵ z powodu działań aktywnej gospodarki leśnej prowadzonych na obszarze Natura 2000 „Puszcza Białowieska”, obszarze mającym znaczenie dla Wspólnoty i obszarze specjalnej ochrony ptactwa, ponieważ działania te prowadziły do zaniku części tego obszaru.

Jeżeli chodzi o dyrektywę 92/43, Trybunał wskazał, że zezwolenie dotyczące planu lub przedsięwzięcia na terenie chronionym w rozumieniu art. 6 ust. 3 tej dyrektywy może zostać wydane tylko pod warunkiem, że w momencie wydania decyzji pozwalającej na realizację przedsięwzięcia właściwe władze uzyskały pewność, iż nie ma ono trwałych skutków szkodliwych dla integralności danego terenu. W omawianej sprawie Trybunał stwierdził, że władze polskie nie przeprowadziły przed przyjęciem decyzji o zezwoleniu odpowiedniej oceny oddziaływania, ponieważ nie dysponowały wszystkimi istotnymi danymi dla oceny wpływu rozpatrywanych działań aktywnej gospodarki leśnej na integralność tego obszaru, i w konsekwencji uchybiły ich zobowiązaniu

144| Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.U. 1992, L 206, s. 7 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 15, t. 2, s. 102), zmieniona dyrektywą Rady 2013/17/UE z dnia 13 maja 2013 r. (Dz.U. 2013, L 158, s. 193).

145| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz.U. 2010, L 20, s. 7), zmieniona dyrektywą Rady 2013/17/UE z dnia 13 maja 2013 r. (Dz.U. 2013, L 158, s. 193).

wynikającemu z dyrektywy 92/43. Ponadto dla wykazania uchybienia art. 6 ust. 3 zdanie drugie dyrektywy 92/43 Komisja, mając na uwadze ujętą w tym przepisie zasadę ostrożności, nie jest zobowiązana do udowodnienia związku przyczynowego między rozpatrywanymi działaniami i naruszeniem integralności siedlisk i gatunków, lecz wystarczy, że wykaże istnienie prawdopodobieństwa lub ryzyka, że działania te spowodują takie naruszenie. W tym względzie działania aktywnej gospodarki leśnej, które polegają na usuwaniu i wycince znacznej liczby drzew na obszarze Natura 2000, mogą ze względu na sam swój charakter zagrażać trwałym naruszeniem ekologicznego charakteru tego obszaru, gdyż w nieunikniony sposób mogą prowadzić do zaniku bądź częściowego i nieodwracalnego zniszczenia chronionych siedlisk i gatunków występujących na tym obszarze. Wreszcie Trybunał przypomniał, że poszanowanie art. 12 ust. 1 lit. a) i d) dyrektywy 92/43 wymaga od państw członkowskich przeprowadzenia konkretnych, szczególnych działań ochronnych.

Następnie, w odniesieniu do dyrektywy 2009/147, Trybunał wskazał, że zabrania ona umyślnego niszczenia lub uszkodzenia gniazd i jaj gatunków ptaków wymienionych w jej załączniku I lub usuwania ich gniazd, a także umyślnego płoszenia tych ptaków, jeśli mogłoby to mieć znaczenie w odniesieniu do celów tej dyrektywy. W tej kwestii Trybunał stwierdził, że decyzje polskich władz, których realizacja prowadzi w nieunikniony sposób do pogorszenia stanu lub zniszczenia obszarów rozrodu lub odpoczynku wspomnianych gatunków ptaków, nie zawierają konkretnych i specyficznych środków ochrony, które pozwoliłyby zarówno wykluczyć z ich zakresu stosowania umyślne negatywne oddziaływanie na życie i siedlisko tych ptaków, jak też zapewnić skuteczne przestrzeganie wyżej wskazanych zakazów.

3. Uwalnianie do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie

W dniu 25 lipca 2018 r., w wyroku *Confédération paysanne i in.* (C-528/16, [EU:C:2018:583](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby wypowiedział się w przedmiocie *włączenia w zakres zastosowania dyrektywy 2001/18 o organizmach zmodyfikowanych genetycznie (GMO)¹⁴⁶ organizmów uzyskanych za pomocą mutagenyzy, a także w przedmiocie warunków włączenia takich organizmów do wspólnego katalogu odmian gatunków roślin rolniczych utworzonego dyrektywą 2002/53¹⁴⁷*. W omawianej sprawie francuski związek zawodowy rolników oraz osiem stowarzyszeń, których celem jest ochrona środowiska i rozpowszechnianie informacji na temat zagrożeń, jakie powodują GMO, wniosły do sądu odsyłającego o stwierdzenie nieważności decyzji francuskiego premiera o oddaleniu ich wniosku o uchylenie przepisu krajowego, który zwalnia mutagenezę z obowiązków nałożonych dyrektywą o GMO.

Trybunał orzekł najpierw, że dyrektywę o GMO należy interpretować w ten sposób, że organizmy uzyskane za pomocą technik i metod mutagenyzy stanowią organizmy zmodyfikowane genetycznie w rozumieniu tego przepisu w zakresie, w jakim techniki i metody mutagenyzy zmieniają materiał genetyczny organizmu w sposób, który nie zachodzi w warunkach naturalnych. Natomiast w zakres stosowania tej dyrektywy nie wchodzi organizmy uzyskane za pomocą technik i metod mutagenyzy, które były tradycyjnie wykorzystywane do różnych zastosowań i których bezpieczeństwo zostało już dawno potwierdzone. Trybunał uściślił jednak, że w zakresie, w jakim prawodawca Unii nie uregulował tych ostatnich organizmów, państwa członkowskie

¹⁴⁶ Dyrektywa 2001/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 marca 2001 r. w sprawie zamierzonego uwalniania do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie i uchylająca dyrektywę Rady 90/220/EWG (Dz.U. 2001, L 106, s. 1).

¹⁴⁷ Dyrektywa Rady 2002/53/WE z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie wspólnego katalogu odmian gatunków roślin rolniczych (Dz.U. 2002, L 193, s. 1), zmieniona rozporządzeniem (WE) nr 1829/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. (Dz.U. 2003, L 268, s. 1).

mogą ustanowić w odniesieniu do nich system prawny, na podstawie którego zostaną one poddane – w poszanowaniu prawa Unii, w szczególności reguł dotyczących swobodnego przepływu towarów ustanowionych w art. 34–36 TFUE – obowiązkom przewidzianym w dyrektywie o GMO lub innym obowiązku.

Następnie Trybunał udzielił odpowiedzi twierdzącej na pytanie, czy dyrektywa o GMO stosuje się również do organizmów uzyskanych za pomocą technik mutagenyzy, które pojawiły się po jej przyjęciu. Zagrożenia związane ze stosowaniem tych nowych technik mutagenyzy mogłyby bowiem okazać się analogiczne do zagrożeń wynikających z produkcji i rozpowszechniania GMO w drodze transgenezy, ponieważ bezpośrednia modyfikacja materiału genetycznego organizmu w drodze mutagenyzy pozwala uzyskać takie same skutki co wprowadzenie obcego genu do tego organizmu (transgenezy), i ponieważ te nowe techniki pozwalają produkować genetycznie zmodyfikowane odmiany w takim tempie i w takim zakresie, jakich nie można było sobie wyobrazić przy stosowaniu tradycyjnych metod mutagenyzy. Ze względu na te analogiczne zagrożenia wyłączenie z zakresu zastosowania dyrektywy o GMO organizmów uzyskanych przy użyciu nowych technik podważyłoby cel tej dyrektywy, którym jest uniknięcie niekorzystnego wpływu na zdrowie ludzkie i środowisko naturalne oraz naruszałoby zasadę ostrożności, której wprowadzeniu w życie służy ta dyrektywa.

Wreszcie Trybunał orzekł, że o ile odmiany uzyskane w drodze mutagenyzy, które wchodzą w zakres zastosowania dyrektywy o GMO, muszą spełniać przewidziany w dyrektywie 2002/53 warunek, zgodnie z którym odmiana zmodyfikowana genetycznie może zostać włączona do „wspólnego katalogu odmian gatunków roślin rolniczych, których materiał siewny [lub nasadzeniowy] można sprzedawać”, tylko po podjęciu wszystkich właściwych środków pozwalających uniknąć negatywnych skutków dla zdrowia ludzkiego i dla środowiska, o tyle odmiany uzyskane za pomocą technik mutagenyzy, które były tradycyjnie wykorzystywane do różnych zastosowań i których bezpieczeństwo zostało już dawno potwierdzone, są zwolnione z tego obowiązku. Niespójne byłoby bowiem nałożenie na odmiany zmodyfikowane genetycznie w rozumieniu dyrektywy 2002/53 wymogów w zakresie oceny ryzyka dla zdrowia i dla środowiska naturalnego, z których to wymogów zostały one wyraźnie wyłączone na podstawie dyrektywy o GMO.

4. Konwencja z Aarhus

W wyroku **North East Pylon Pressure Campaign i Sheehy** (C-470/16, [EU:C:2018:185](#)), wydanym w dniu 15 marca 2018 r., Trybunał udzielił odpowiedzi na pytania prejudycjalne dotyczące *skutecznego charakteru procedur odwoławczych przed sądem w kontekście udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji, gwarantowanego w art. 9 konwencji z Aarhus*¹⁴⁸ i w art. 11 dyrektywy 2011/92¹⁴⁹. W omawianej sprawie strony spierały się w przedmiocie ustalenia kosztów związanych z oddaleniem wniosku o wyrażenie zgody na przeprowadzenie postępowania w przedmiocie kontroli sądowej wobec procesu w przedmiocie wydania uprzedniego zezwolenia na postawienie słupów z przewodami wysokiego napięcia w celu połączenia sieci energetycznych Irlandii i Irlandii Północnej. Sąd odsyłający odmówił wyrażenia zgody na złożenie wniosku o przeprowadzenie postępowania w przedmiocie kontroli sądowej, uznając, że skarga była przedwczesna, gdyż irlandzki organ właściwy w zakresie planowania przestrzennego nie wydał jeszcze ostatecznej decyzji w sprawie uprzedniego zezwolenia. Strona skarżąca została obciążona kosztami przekraczającymi 500 000 EUR.

148| Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, podpisana w dniu 25 czerwca 1998 r. i zatwierdzona w imieniu Wspólnoty Europejskiej decyzją Rady 2005/370/WE z dnia 17 lutego 2005 r. (Dz.U. L 124, s. 1).

149| Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.U. 2012, L 26, s. 1).

Trybunał stwierdził po pierwsze, że art. 11 ust. 4 dyrektywy 2011/92 należy interpretować w ten sposób, iż wymóg, by niektóre postępowania sądowe były niedyskryminacyjne ze względu na koszty ma zastosowanie do postępowania sądowego mającego na celu określenie, czy może być wyrażona zgoda na wniesienie skargi w toku postępowania w przedmiocie wydania zezwolenia na inwestycję, zwłaszcza w przypadku gdy to państwo członkowskie nie określiło, na jakim etapie postępowania może zostać wniesiona skarga.

Po drugie, w sytuacji gdy skarżący podnosi jednocześnie zarzuty dotyczące naruszenia zasad udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji w zakresie środowiska i zarzuty dotyczące naruszenia innych zasad, przewidziany w art. 11 ust. 4 dyrektywy 2011/92 wymóg, by niektóre postępowania sądowe były niedyskryminacyjne ze względu na koszty, ma zastosowanie jedynie do kosztów związanych z częścią skargi opierającą się na naruszeniu zasad udziału społeczeństwa.

Następnie, w odniesieniu do kosztów związanych z częścią skargi opierającą się na prawie krajowym w dziedzinie środowiska, Trybunał zinterpretował art. 9 ust. 3 i 4 konwencji z Aarhus w ten sposób, że w celu zapewnienia skutecznej ochrony sądowej w dziedzinach objętych prawem Unii w zakresie ochrony środowiska wymóg, aby niektóre postępowania sądowe były niedyskryminacyjne ze względu na koszty, ma zastosowanie również do części skargi zmierzającej do zapewnienia przestrzegania prawa krajowego w dziedzinie środowiska. O ile postanowienia te nie wywierają bezpośredniego skutku, o tyle sąd krajowy powinien jednak dokonać wykładni krajowego prawa proceduralnego, która będzie z nimi zgodna.

Wreszcie Trybunał orzekł, że państwo członkowskie nie może odstąpić od ustanowionego w art. 9 ust. 4 konwencji z Aarhus i w art. 11 ust. 4 dyrektywy 2011/92 wymogu postępowania niedyskryminacyjnego ze względu na koszty, nawet jeżeli skargę uznano za błahą lub złożoną w złej wierze lub w przypadku braku związku między podnoszonym naruszeniem krajowego prawa ochrony środowiska a szkodą w środowisku.

W dniu 4 września 2018 r., wyrokiem wydanym w sprawie **ClientEarth/Komisja** (C-57/16 P, [EU:C:2018:660](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby uwzględnił odwołanie ClientEarth od wyroku Sądu¹⁵⁰ oddalającego jej skargi o stwierdzenie nieważności *decyzji Komisji o odmowie udzielenia dostępu do sprawozdania z oceny skutków sporządzonego przez nią, a dotyczącego wdrożenia filaru „dostęp do wymiaru sprawiedliwości” konwencji z Aarhus oraz oceny skutków przeprowadzonej przez Komisję w przedmiocie rewizji europejskich ram prawnych inspekcji i nadzoru środowiskowego na poziomie krajowym i na poziomie Unii*. Sąd orzekł, że ponieważ ujawnienie spornych dokumentów mogło naruszać proces decyzyjny opracowywania przez Komisję wniosków prawodawczych, rzeczone dokumenty były objęte ogólnym domniemaniem poufności. Dokumenty te należały zresztą do tej samej kategorii.

Trybunał przypomniał przede wszystkim o znaczeniu przejrzystości w procesie prawodawczym i stwierdził, że nawet jeżeli sama Komisja nie działa jako prawodawca, to instytucja ta jest istotnym uczestnikiem tego procesu. Zdaniem Trybunału przedmiotowe oceny skutków, których sporządzenie poprzedza złożenie przez Komisję wniosków prawodawczych, stanowią kluczowe narzędzia pozwalające czuwać nad tym, by projekty Komisji i prawodawstwo Unii były opracowywane na podstawie przejrzystych, pełnych i wyważonych informacji. Dokumenty te, ze względu na ich przedmiot, należały zatem do dokumentów wskazanych w art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 1049/2001¹⁵¹, do których powinien być udzielany szerszy dostęp. Ponieważ dokumenty

150| Wyrok Sądu z dnia 13 listopada 2015 r., **ClientEarth/Commission** (T-424/14 i T-425/14, [EU:T:2015:848](#)).

151| Rozporządzenie (WE) nr 1049/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 maja 2001 r. w sprawie publicznego dostępu do dokumentów Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji (Dz.U. 2001, L 145, s. 43).

te zawierały również informacje dotyczące środowiska w rozumieniu rozporządzenia nr 1367/2006¹⁵², Trybunał przypomniał, że przewidziany w art. 4 ust. 3 akapit pierwszy rozporządzenia nr 1049/2001 wyjątek dotyczący ochrony procesu podejmowania decyzji należy tym bardziej interpretować i stosować w sposób ścisły.

Następnie Trybunał zakwestionował ogólne domniemanie przyjęte w wyroku Sądu. I tak Trybunał uznał, że choć Komisja powinna była mieć możliwość skorzystania z przestrzeni do namysłu po to, aby móc podjąć decyzję w przedmiocie ewentualnych wyborów opcji politycznych i ewentualnych wniosków prawodawczych, to jednak Sąd błędnie w istocie stwierdził, iż ochrona przysługującego Komisji prawa inicjatywy na podstawie art. 17 ust. 1 i 3 TUE oraz zachowanie przez tę instytucję możliwości całkowicie niezależnego wykonywania tego jej uprawnienia wyłącznie w ogólnym interesie wymagały co do zasady, aby dokumenty sporządzone w ramach oceny skutków mogły, ogólnie rzecz biorąc, pozostawać poufne aż do momentu podjęcia przez tę instytucję takiej decyzji.

XIX. Umowy międzynarodowe

1. Wykładnia „umowy międzynarodowej”

W wyroku *Western Sahara Campaign UK* (C-266/16, [EU:C:2018:118](#)), wydanym w dniu 27 lutego 2018 r., Trybunał w składzie wielkiej izby rozstrzygnął wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w kwestii ważności dwóch rozporządzeń¹⁵³ w sprawie zatwierdzenia i wykonania Porozumienia o partnerstwie w sektorze rybołówstwa pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Marokańskim¹⁵⁴ oraz w protokole ustalającym uprawnienia do połowów przewidziane w porozumieniu¹⁵⁵. Ważność tych aktów została zakwestionowana przez organizację mającą na celu promowanie uznania prawa do samostanowienia ludności saharyjskiej z tego powodu, że porozumienie o partnerstwie i protokół zezwalały na wykorzystywanie zasobów wód przyległych do Sahary Zachodniej.

W pierwszej kolejności Trybunał przypomniał, że jest właściwy do orzekania w trybie prejudycjalnym w przedmiocie wykładni i ważności aktów przyjętych przez instytucje Unii bez żadnego wyjątku. Uściślił w tej kwestii, że umowy zawarte przez Unię są aktami przyjętymi przez instytucje Unii, że stanowią one – jako że muszą być w pełni zgodne z traktatami – integralną część porządku prawnego Unii oraz że Unia jest zobowiązana

152| Rozporządzenie (WE) nr 1367/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie zastosowania postanowień Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska do instytucji i organów Wspólnoty (Dz.U. 2006, L 264, s. 13).

153| Rozporządzenie Rady (WE) nr 764/2006 z dnia 22 maja 2006 r. w sprawie zawarcia Porozumienia o partnerstwie w sektorze rybołówstwa pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Marokańskim (Dz.U. 2006, L 141, s. 1); decyzja Rady 2013/785/UE z dnia 16 grudnia 2013 r. dotycząca zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, protokołu między Unią Europejską a Królestwem Marokańskim ustalającego uprawnienia do połowów i rekompensatę finansową przewidziane w Porozumieniu o partnerstwie w sektorze rybołówstwa pomiędzy Unią Europejską a Królestwem Marokańskim (Dz.U. 2013, L 349, s. 1); rozporządzenie Rady (UE) nr 1270/2013 z dnia 15 listopada 2013 r. w sprawie podziału uprawnień do połowów w ramach protokołu między Unią Europejską a Królestwem Marokańskim ustalającego uprawnienia do połowów i rekompensatę finansową przewidziane w Porozumieniu o partnerstwie w sektorze rybołówstwa pomiędzy Unią Europejską a Królestwem Marokańskim (Dz.U. 2013, L 328, s. 40).

154| Dz.U. 2006, L 141, s. 4.

155| Protokół między Unią Europejską a Królestwem Marokańskim ustalający uprawnienia do połowów i rekompensatę finansową przewidziane w Porozumieniu o partnerstwie w sektorze rybołówstwa pomiędzy Unią Europejską a Królestwem Marokańskim (Dz.U. 2013, L 328, s. 2).

do wykonywania swoich kompetencji w poszanowaniu całego prawa międzynarodowego. W konsekwencji Trybunał jest właściwy – zarówno w ramach skargi o stwierdzenie nieważności, jak i w ramach wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – do dokonania oceny, czy zawarta przez Unię umowa międzynarodowa jest zgodna z traktatami oraz z normami prawa międzynarodowego, którymi Unia jest związana. Jednakże, ponieważ umowy międzynarodowe zawarte przez Unię wiążą nie tylko instytucje Unii zgodnie z art. 216 ust. 2 TFUE, ale również państwa trzecie będące stronami tych umów, wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczący ważności umowy międzynarodowej należy postrzegać w ten sposób, że odnosi się on nie do samej umowy międzynarodowej, lecz do aktu, na mocy którego Unia zawarła tę umowę, przy czym kontrola ważności tego aktu może być dokonywana w świetle samej treści przedmiotowej umowy międzynarodowej.

W drugiej kolejności, w odniesieniu do podstawy nieważności, na którą powoływała się skarżąca w postępowaniu głównym, Trybunał wyjaśnił, że art. 11 porozumienia o partnerstwie przewiduje, że ma ono zastosowanie „do terytorium Maroka i na wodach podlegających jurysdykcji Maroka”. Ponadto art. 2 lit. a), który odnosi się do pojęcia „marokańska strefa połowowa”, odsyła do „wód podlegających jurysdykcji Królestwa Maroka lub jego władzy suwerennej”. Zatem do celów zdefiniowania terytorium Maroka porozumienie odsyła do obszaru geograficznego, na którym sprawuje ono pełnię uprawnień przyznanych suwerennym podmiotom przez prawo międzynarodowe, z wykluczeniem wszelkich innych terytoriów, takich jak Sahara Zachodnia. W tych okolicznościach to ostatnie terytorium nie wchodzi w zakres pojęcia terytorium Maroka, gdyż takie włączenie jest sprzeczne z wieloma normami ogólnego prawa międzynarodowego stosowanego w stosunkach między Unią i Królestwem Marokańskim, wskazanymi wcześniej przez Trybunał w wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r., *Rada/Front Polisario* (C-104/16 P, [EU:C:2016:973](#)).

Podobnie w odniesieniu do wód podlegających suwerenności lub jurysdykcji Królestwa Marokańskiego Trybunał stwierdził, że wody, na których państwo nadbrzeżne ma prawo do wykonywania suwerenności lub jurysdykcji na podstawie Konwencji o prawie morza, ograniczają się do wód przyległych do jego terytorium i należących do morza terytorialnego lub jego wyłącznej strefy ekonomicznej. W konsekwencji, a także biorąc pod uwagę fakt, że terytorium Sahary Zachodniej nie stanowi części terytorium Królestwa Marokańskiego, wody przyległe do terytorium Sahary Zachodniej nie należą do wód podlegających jurysdykcji Królestwa Marokańskiego lub jego władzy suwerennej i w związku z tym nie wchodzi w zakres zastosowania porozumienia o partnerstwie.

Wreszcie, w odniesieniu do protokołu, Trybunał zauważył, że chociaż protokół nie zawiera żadnego postanowienia szczególnego określającego jego terytorialny zakres stosowania, poszczególne jego postanowienia posługują się wyrażeniem „marokańska strefa połowowa”, figurującym również w porozumieniu o partnerstwie. Wyrażenie to należy zaś rozumieć w ten sposób, że odsyła ono do wód podlegających jurysdykcji Królestwa Marokańskiego lub jego władzy suwerennej w rozumieniu porozumienia o partnerstwie, a zatem również nie obejmuje ono wód przyległych do terytorium Sahary Zachodniej.

W konsekwencji, skoro ani porozumienie o partnerstwie, ani załączony do niego protokół nie stosują się do wód przyległych do terytorium Sahary Zachodniej, Trybunał orzekł, że brak jest jakichkolwiek wątpliwości co do ważności aktów Unii, poprzez które zostały one zawarte.

2. Utworzenie sądu polubownego na mocy umowy międzynarodowej

W wyroku *Achmea* (C-284/16, [EU:C:2018:158](#)), wydanym w dniu 6 marca 2018 r., Trybunał orzekł w przedmiocie zgodności klauzuli arbitrażowej zamieszczonej w dwustronnej umowie inwestycyjnej zawartej między byłą Czechosłowacją a Królestwem Niderlandów z art. 18, 267 i 344 TFUE. W sporze w postępowaniu głównym

Republika Słowacka, która wstąpiła w wynikające z umowy prawa i obowiązki Czechosłowacji w następstwie podziału tego państwa, wniosła do sądów niemieckich skargę o uchylenie orzeczenia sądu polubownego wydanego na podstawie rzeczowej klauzuli arbitrażowej.

Trybunał przede wszystkim przypomniał, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem umowa międzynarodowa nie może naruszać struktury kompetencyjnej określonej w traktatach i tym samym autonomii systemu prawnego Unii, nad której przestrzeganiem czuwa Trybunał. Z art. 344 TFUE wynika bowiem, że państwa członkowskie zobowiązują się nie poddawać sporów dotyczących wykładni lub stosowania traktatów procedurze rozstrzygania innej niż w przewidziana w rzeczonych traktatach.

Ponadto prawo Unii charakteryzuje się tym, że pochodzi z niezależnego źródła, jakie stanowią traktaty, że ma pierwszeństwo względem prawa państw członkowskich oraz tym, że wiele jego przepisów znajdujących zastosowanie do pochodzących z nich jednostek i samych tych państw jest bezpośrednio skutecznych. Takie cechy doprowadziły do powstania ustrukturyzowanej sieci zasad, przepisów i wzajemnie zależnych od siebie stosunków prawnych wiążących wzajemnie samą Unię i jej państwa członkowskie, jak również te państwa między sobą. Aby zagwarantować zachowanie tych cech, w traktatach ustanowiono system sądowiczy mający na celu zapewnienie spójności i jednolitego charakteru wykładni prawa Unii, przewidując w art. 19 TUE, że do sądów krajowych i do Trybunału należy zapewnienie pełnego stosowania prawa Unii we wszystkich państwach członkowskich, jak również zapewnienie ochrony sądowej praw, które jednostki wywodzą z prawa Unii. Mając na uwadze naturę i wspomniane cechy prawa Unii, należy uznać, że prawo to stanowi część prawa obowiązującego w każdym państwie członkowskim oraz że pochodzi z umowy międzynarodowej między państwami członkowskimi. W związku z tym, z obydwu tych względów, sąd polubowny utworzony na podstawie rzeczowej klauzuli może w stosownym wypadku dokonywać wykładni, względnie stosować prawo Unii.

Trybunał orzekł jednak, że ten sąd polubowny nie stanowi elementu systemu sądowego utworzonego w Niderlandach i Słowacji, ponieważ jurysdykcja owego sądu jest wyjątkiem od jurysdykcji sądów tych dwóch państw członkowskich. Z tego powodu sąd ten nie może zostać zakwalifikowany jako sąd jednego z państw członkowskich w rozumieniu art. 267 TFUE lub sąd wspólny kilku państw członkowskich, jak Cour de justice du Benelux, i w związku z tym nie jest on uprawniony do przedstawienia Trybunałowi wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Ponadto, stanowiąc, że orzeczenia tego sądu są ostateczne i niezaskarżalne przed sądem krajowym, dwustronna umowa inwestycyjna wprowadziła mechanizm rozwiązywania sporów, który może wykluczyć, że spory te – pomimo że mogą one dotyczyć wykładni lub stosowania prawa Unii – będą rozstrzygane przez sąd krajowy w sposób zapewniający pełną skuteczność tego prawa oraz że Trybunał będzie mógł, w razie potrzeby, wypowiedzieć się w ramach odesłania prejudycjalnego. W tych okolicznościach Trybunał orzekł, że klauzula arbitrażowa zawarta w tej umowie narusza autonomię prawa Unii i jest sprzeczna z art. 267 i 344 TFUE.

3. Kompetencja zewnętrzna Unii

W dniu 4 września 2018 r., w wyroku **Komisja/Rada (umowa z Kazachstanem)** (C-244/17, [EU:C:2018:662](#)), Trybunał w składzie wielkiej izby stwierdził nieważność decyzji 2017/477¹⁵⁶, w sprawie stanowiska, które ma zostać przyjęte w imieniu Unii Europejskiej w ramach Rady Współpracy ustanowionej umowami o partnerstwie i współpracy

156| Decyzja Rady (UE) 2017/477 z dnia 3 marca 2017 r. w sprawie stanowiska, które ma zostać przyjęte w imieniu Unii Europejskiej w ramach Rady Współpracy ustanowionej na mocy Umowy o wzmocnionym partnerstwie i współpracy między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Kazachstanu, z drugiej strony, w odniesieniu do ustaleń roboczych Rady Współpracy, Komitetu Współpracy, wyspecjalizowanych podkomitetów lub wszelkich innych organów (Dz.U. 2017, L 73, s. 15). Stwierdzono nieważność decyzji.

z *Kazachstanem*¹⁵⁷. Podczas gdy Komisja, wspólnie z wysoką przedstawiciel Unii Europejskiej do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa, przyjęła w dniu 3 lutego 2017 r. wniosek dotyczący decyzji Rady, opierając się na art. 218 ust. 9 TFUE w związku z art. 37 TUE jako proceduralnej podstawie prawnej oraz na art. 207 i 209 TFUE jako materialnej podstawie prawnej, Rada ostatecznie przyjęła decyzję, jednomyślnie, dodając do zaproponowanych podstaw prawnych między innymi art. 31 ust. 1 TUE. Artykuł ten przewiduje, że decyzje, o których mowa w rozdziale 2 tytułu V traktatu UE, zawierające przepisy szczególne dotyczące wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB), są podejmowane jednomyślnie, z wyjątkiem przypadków, gdy ów rozdział stanowi inaczej. Komisja zakwestionowała tę podstawę prawną przed Trybunałem.

Zdaniem Trybunału decyzja, w której Rada ustala stanowisko, jakie ma zostać zajęte w imieniu Unii w ramach organu utworzonego przez umowę, na podstawie art. 218 ust. 9 TFUE, i która dotyczy wyłącznie WPZiB, powinna zasadniczo zostać przyjęta jednomyślnie, zgodnie z art. 218 ust. 8 akapit drugi TFUE. Natomiast jeśli taka decyzja obejmuje kilka elementów składowych lub zmierza do osiągnięcia kilku celów, których część jest objęta WPZiB, zasada głosowania obowiązująca przy jej przyjęciu musi zostać określona w świetle jej głównego lub dominującego celu lub elementu składowego.

W omawianej sprawie, o ile przedmiotowa umowa o partnerstwie wykazuje pewne powiązania z WPZiB, o tyle Trybunał orzekł, że powiązania te nie są wystarczające, by uznać, że podstawa prawna decyzji w sprawie jej podpisania w imieniu Unii oraz jej tymczasowego stosowania powinna obejmować art. 37 TUE. Z jednej bowiem strony większość postanowień tej umowy dotyczy zarówno wspólnej polityki handlowej Unii, jak i polityki współpracy na rzecz rozwoju Unii. Z drugiej strony postanowienia umowy o partnerstwie mające związek z WPZiB ograniczają się do oświadczeń umawiających się stron w przedmiocie celów, jakie mają zostać osiągnięte w ramach ich współpracy, oraz tematów, których owa współpraca ma dotyczyć, bez określania konkretnych sposobów realizacji tej współpracy. W związku z tym Trybunał stwierdził, że niesłuszne było dodanie przez Radę art. 31 ust. 1 TUE do podstawy prawnej decyzji 2017/477 oraz przyjęcie tej decyzji zgodnie z zasadą jednomyślnego głosowania.

W sprawach połączonych zakończonych wyrokiem **Komisja/Rada (MPA Antarktyka)** (C-626/15 i C-659/16, [EU:C:2018:925](#)), wydanym w dniu 20 listopada 2018 r., wielka izba Trybunału wypowiedziała się w kwestii podziału kompetencji między Unią a państwami członkowskimi do celów podejmowania decyzji w organie międzynarodowym w odniesieniu do rozgraniczenia wspólnej polityki rybołówstwa (WPRyb) i polityki środowiska. W omawianej sprawie Trybunał oddalił w całości skargę Komisji o stwierdzenie nieważności, po pierwsze, decyzji Rady zawartej w konkluzji przewodniczącego Komitetu Stałych Przedstawicieli (Coreper) z dnia 11 września 2015 r. zatwierdzającej przedłożenie Komisji do spraw Zachowania Żywych Zasobów Morskich Antarktyki (zwanej dalej „Komisją CAMLR”), w imieniu Unii Europejskiej i jej państw członkowskich, dokumentu do dyskusji dotyczącego przyszłej propozycji utworzenia morskiego obszaru chronionego na Morzu Weddella, oraz, po drugie, decyzji Rady z dnia 10 października 2016 r. zatwierdzającej przedłożenie Komisji CAMLR, w imieniu Unii i jej państw członkowskich, trzech propozycji utworzenia morskich obszarów chronionych, a także propozycji utworzenia specjalnych stref. W przeciwieństwie do Rady i państw członkowskich Komisja uważała, że utworzenie morskich obszarów chronionych nie było środkiem ochrony mórz wchodzącym w zakres polityki ochrony środowiska, a tym samym w zakres kompetencji dzielonych, lecz środkiem zachowania morskich zasobów biologicznych w ramach wspólnej polityki rybołówstwa, która wchodzi w zakres wyłącznych kompetencji Unii i nie pozwala państwom członkowskim działać obok instytucji Unii.

¹⁵⁷ Umowa o wzmocnionym partnerstwie i współpracy między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Kazachstanu, z drugiej strony (Dz.U. 2016, L 29, s. 3).

W odniesieniu do dopuszczalności skargi w sprawie C-626/15 Trybunał orzekł, że chociaż funkcja przygotowywania prac i wykonywania zadań Rady nie upoważnia Coreperu do wykonywania uprawnień decyzyjnych, które zgodnie z traktatami przysługują Radzie, to jednak – jako że Unia jest unią prawa – akt przyjęty przez Coreper powinien podlegać kontroli co do jego zgodności z prawem, w sytuacji gdy jako taki zmierza on do wywarcia skutków prawnych, przez co wykracza poza ramy owej funkcji przygotowawczej i wykonawczej.

Następnie Trybunał przypomniał, w odniesieniu do kwestii podstawy prawnej, że należy oprzeć się na obiektywnych czynnikach, do których należą kontekst, cel i treść danych decyzji, oraz że, jeżeli analiza danego aktu Unii wykaże, że wyznaczono mu kilka celów lub ma on kilka elementów składowych i jeden z tych celów lub elementów składowych można zidentyfikować jako główny lub dominujący, podczas gdy pozostałe są jedynie pomocnicze, wówczas ten akt prawny należy wydać na jednej podstawie prawnej, to jest na tej, która jest wymagana z racji głównego lub dominującego celu lub elementu składowego. Jeżeli chodzi o zakres wyłącznych kompetencji przysługujących Unii w dziedzinie zachowania morskich zasobów biologicznych na mocy art. 3 ust. 1 lit. d) TFUE, Trybunał orzekł, że jedynie zachowanie morskich zasobów biologicznych zapewniane w ramach WPRyb, a więc nierozzerwalnie związane z tą polityką, jest objęte rzeczonym artykułem. Zatem jedynie wówczas, gdy ochrona morskich zasobów biologicznych jest realizowana w tych ramach, należy ona do kompetencji wyłącznych Unii, a w związku z tym jest wyłączona z zakresu kompetencji, jakie Unia dzieli z państwami członkowskimi w dziedzinach rolnictwa i rybołówstwa. W omawianej sprawie Trybunał stwierdził, że rybołówstwo było tylko celem pomocniczym dokumentu do dyskusji i planowanych środków. Ponieważ głównym celem i głównym elementem tego dokumentu i tych środków była ochrona środowiska naturalnego, zaskarżone decyzje należały nie do dziedziny kompetencji wyłącznych Unii, przewidzianych w art. 3 ust. 1 lit. d) TFUE, ale do dziedziny kompetencji, jakie na mocy art. 4 ust. 2 lit. e) TFUE dzieli ona, co do zasady, z państwami członkowskimi w sferze ochrony środowiska naturalnego.

W odniesieniu do subsydiarnego argumentu Komisji, zarzucającego Radzie, że naruszyła ona wyłączną kompetencję zewnętrzną Unii, ponieważ sporne decyzje wpływały na wspólne zasady lub zmieniały ich zakres w rozumieniu art. 3 ust. 2 TFUE, Trybunał orzekł, że postanowienie to należy interpretować – aby zachować jego skuteczność (*effet utile*) – w ten sposób, że mimo iż jego treść odnosi się jedynie do zawarcia umowy międzynarodowej, to ma ono zastosowanie zarówno na wcześniejszym etapie, to jest przy negocjowaniu takiej umowy, jak i na etapie późniejszym, to jest gdy organ ustanowiony na mocy wspomnianej umowy ma za zadanie przyjąć środki służące jej wykonaniu. Trybunał przypomniał również, że ryzyko wpływu na wspólne zasady Unii lub zmiany ich zakresu, mogące uzasadniać istnienie wyłącznej kompetencji zewnętrznej Unii, ma miejsce w szczególności wówczas, gdy zobowiązania międzynarodowe należą do dziedziny w znacznej mierze objętej już takimi zasadami, lub wówczas, gdy dane zobowiązania międzynarodowe, mimo że niekoniecznie są one sprzeczne ze wspólnymi zasadami Unii, to jednak mogą mieć wpływ na znaczenie, zakres i skuteczność tych zasad. Przypominając jednak, że to zainteresowana strona powinna przedstawić okoliczności pozwalające na wykazanie wyłącznego charakteru kompetencji zewnętrznej Unii, na której naruszenie zamierza się powołać, Trybunał zauważył, że w omawianej sprawie Komisja nie przedstawiła mu takich okoliczności. W szczególności stwierdził on, że dziedzina zastosowania rozpatrywanych zobowiązań międzynarodowych nie może być postrzegana jako „w znacznej mierze” należąca już do dziedziny objętej aktami Unii¹⁵⁸. W odniesieniu do podnoszonego przez Komisję ryzyka wpływu Trybunał uznał również, że

158| W omawianej sprawie decyzja Rady 13908/1/09 REV 1 z dnia 19 października 2009 r. w sprawie stanowiska, jakie należy zająć w imieniu Unii na forum komisji CAMLR na lata 2009–2014, zastąpiona – na lata 2014–2019, decyzją Rady 10840/14 z dnia 11 czerwca 2014 r., oraz rozporządzenie Rady (WE) 600/2004 z dnia 22 marca 2004 r. ustanawiające niektóre środki techniczne stosowane do działalności połowowej na obszarze objętym Konwencją o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki (Dz.U. 2004, L 97, s. 1) i rozporządzenie Rady (WE) nr 601/2004 z dnia 22 marca 2004 r. ustanawiające określone środki kontrolne stosowane wobec działalności połowowej na obszarze objętym Konwencją o zachowaniu żywych zasobów morskich Antarktyki i uchylające rozporządzenia: (EWG) nr 3943/90, (WE) nr 66/98 i (WE) nr 1721/1999 (Dz.U. 2004, L 97, s. 16).

nie dostarczyła ona wystarczających informacji na temat charakteru tego ryzyka w zakresie, w jakim wykonywanie przez Unię kompetencji zewnętrznych w szczególnym kontekście systemu umów dotyczących Antarktyki z wykluczeniem państw członkowskich, byłoby niezgodne z prawem międzynarodowym.

Wreszcie, jeżeli chodzi o możliwość wykonywania samodzielnie przez Unię kompetencji dzielonych z państwami członkowskimi, zarysowaną w najnowszym orzecznictwie, Trybunał odrzucił taką możliwość w tej sprawie. Podkreślił, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem takie wykonywanie powinno odbywać się z poszanowaniem prawa międzynarodowego. Dopuszczenie do tego, aby na forum Komisji CAMLR Unia korzystała z przysługującego jej uprawnienia do działania bez udziału państw członkowskich w dziedzinie kompetencji dzielonych, nawet wtedy, gdy niektóre z tych państw, w przeciwieństwie do samej Unii, mają status stron konsultatywnych Układu Antarktycznego, groziłoby – z uwagi na szczególną rolę konwencji z Canberry w systemie traktatów dotyczących Antarktyki – podważeniem odpowiedzialności i prerogatyw tych stron konsultatywnych, co mogłoby osłabić spójność owego systemu traktatów i byłoby sprzeczne z odnośnymi postanowieniami konwencji z Canberry.

C | DZIAŁALNOŚĆ SEKRETARIATU TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018

Marc-André Gaudissart, zastępca sekretarza

Choć na sekretariacie Trybunału Sprawiedliwości spoczywają wielorakie i zróżnicowane zadania, w szczególności ze względu na jego szczególne miejsce w strukturze wielojęzycznej instytucji sądowej, jaką stanowi Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a także na rolę łącznika między sądami państw członkowskich i przedstawicielami stron a gabinetami członków i służbami instytucji, to jednak podstawowym zadaniem tego sekretariatu jest przede wszystkim zapewnienie właściwego przebiegu postępowań i sumiennego prowadzenia wnoszonych do Trybunału spraw, od momentu wciągnięcia pisma wszczynającego postępowanie do rejestru sekretariatu aż do doręczenia stronom lub sądowi, które wystąpiły do Trybunału, orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie.

Liczba spraw wnoszonych do Trybunału Sprawiedliwości oraz spraw zakończonych ma zatem bezpośredni wpływ na obciążenie pracą sekretariatu i jego zdolność do sprostania licznym wyzwaniom, przed którymi staje, zarówno w aspekcie optymalnego prowadzenia spraw, jak i komputeryzacji procedur, w sytuacji gdy coraz większą uwagę przywiązuje się do ochrony danych osobowych, jak i – szerzej – w aspekcie toczących się dyskusji na temat zmian, jakie należy wprowadzić do tekstów regulujących architekturę sądownictwa Unii Europejskiej w celu zapewnienia, w interesie podmiotów prawa, optymalnego podziału właściwości między Trybunałem Sprawiedliwości i Sądem.

Podobnie jak w poprzednich latach także w minionym roku działalność sądownicza, zarówno pod względem wpływających spraw, jak i spraw zakończonych, była bardzo intensywna, zatem poniższy tekst poświęcony jest głównie tej właśnie działalności, nie zaś innym zadaniom wypełnianym przez sekretariat, mimo że w ich realizację również była zaangażowana niebagatelna część jego personelu i środków.

Nowe sprawy

W roku 2018 **do Trybunału Sprawiedliwości wniesiono 849 spraw**. Jest to nowy rekord w historii instytucji, przy czym poprzedni rekord został ustanowiony zaledwie rok wcześniej, gdy w roku 2017 wpłynęło 739 spraw. Ten bardzo znaczny wzrost (rzędu 15%) liczby spraw wniesionych w ciągu jednego roku wynika przede wszystkim z nieustannego wzrostu liczby wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przedkładanych Trybunałowi – było to bowiem 568 nowych spraw, czyli około sto dodatkowych spraw w porównaniu z rokiem 2016 (470 spraw) i prawie dwa razy więcej niż dziesięć lat temu (288 nowych spraw prejudycjalnych w 2008 r.) – ale również z niebagatelnej liczby skarg bezpośrednich i odwołań.

W roku 2018 do Trybunału wniesiono 6 skarg o stwierdzenie nieważności i 57 skarg o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom (wszystkich kategorii łącznie), podczas gdy łączna liczba nowych odwołań, odwołań w przedmiocie środków tymczasowych lub odwołań w przedmiocie interwencji w roku 2018 wyniosła 199 (w porównaniu ze 147 w 2017 r.). Ten znaczny wzrost wynika częściowo ze wzrostu liczby spraw wniesionych do Sądu w poprzednich latach (w szczególności w 2016 r. i 2017 r.), ale również ze wzrostu liczby postępowań zakończonych przez Sąd, głównie dzięki zwiększeniu liczby sędziów Sądu w następstwie reformy struktury sądownictwa Unii Europejskiej.

Gdyby poświęcić chwilę uwagi temu, skąd pochodzą odesłania prejudycjalne – które obecnie stanowią ponad 70% wszystkich spraw zawisłych przed Trybunałem – to można dostrzec, że, z jednym wyjątkiem, w minionym roku do Trybunału zwracały się sądy wszystkich państw członkowskich, co świadczy o żywotności procedury prejudycjalnej i zaufaniu, jakim sądy krajowe obdarzają Trybunał Sprawiedliwości przy poszukiwaniu odpowiedzi na nurtujące je pytania w przedmiocie wykładni lub ważności prawa Unii. Jak wynika z zamieszczonych w dalszej części tabel, Niemcy i Włochy nadal są w czołówce „geograficznego” rankingu odesłań prejudycjalnych

– odpowiednio z 78 i 68 wnioskami o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożonymi w zeszłym roku – ale sądy pozostałych państw członkowskich nie pozostają w tyle, ponieważ liczba wniosków skierowanych przez nie do Trybunału w roku 2018 niekiedy się podwoiła (Belgia i Francja), a nawet potroiła (Hiszpania i Czechy) w porównaniu z rokiem ubiegłym. Warto również zwrócić uwagę na większą liczbę takich odesłań z Austrii i Niderlandów (po 35 z każdego z tych dwóch państw), jak również na utrzymującą się tendencję wzrostową liczby pytań prejudycjalnych ze strony sądów państw, które przystąpiły do Unii w roku 2004 i w roku 2007, w szczególności z Polski (31 wniosków), Węgier (29 wniosków), Rumunii (23 wnioski) i Bułgarii (20 wniosków).

Oczywiście rosnąca liczba i złożoność aktów prawnych przyjmowanych przez instytucje Unii nie pozostaje bez związku z tym zjawiskiem. Oprócz spraw z tradycyjnych dziedzin, którymi są swobodny przepływ osób, usług i kapitału, konkurencja, zamówienia publiczne, podatki, polityka społeczna, ochrona środowiska i konsumentów czy polityka transportowa, do Trybunału nadal wpływała duża liczba spraw z zakresu obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, a w szczególności spraw dotyczących azylu i imigracji. W roku 2018 Trybunał stanął również wobec konieczności orzekania w tak zasadniczych kwestiach, jak niezawisłość sądownictwa w państwach członkowskich oraz środki, które należy podjąć w tym zakresie w celu zapewnienia skutecznej ochrony sądowej obywatelom Unii, lub kwestia możliwości jednostronnego wycofania przez państwo członkowskie notyfikowania zamiaru wystąpienia z Unii Europejskiej. Wspomniana sprawa, będąca bezpośrednią konsekwencją decyzji Zjednoczonego Królestwa z czerwca 2016 r. o opuszczeniu Unii Europejskiej, wzbudziła bezprecedensowe w historii Trybunału zainteresowanie i najprawdopodobniej jest pierwszą z długiej serii spraw związanych z brexitem, bowiem w chwili redagowania niniejszego tekstu pozostają otwarte liczne newralgiczne kwestie.

Wreszcie należy zauważyć, że w ubiegłym roku złożono szczególnie dużą liczbę wniosków o przyspieszenie postępowania. W roku 2018 o zastosowanie trybu przyspieszonego wystąpiono w 36 sprawach (w 2017 r. było to 31 spraw), natomiast o zastosowanie pilnego trybu prejudycjalnego wystąpiono (lub zaproponowano jego zastosowanie) w aż 19 sprawach (15 spraw w 2017 r.). To także jest najwyższa w historii liczba odnotowana przez Trybunał w ciągu jednego roku. Chociaż nie wszystkie te wnioski zostały rozpatrzone pozytywnie, sprawiły one jednak, że Trybunał przyspieszył rozpatrywanie sześciu spraw prejudycjalnych i trzech dość delikatnych skarg bezpośrednich, a decyzja o zastosowaniu pilnego trybu prejudycjalnego została podjęta w aż dwunastu sprawach, co spowodowało znaczny wzrost obciążenia pracą członków odpowiedzialnej za nie izby.

Sprawy zakończone

Liczba wniesionych w ubiegłym roku spraw była wprawdzie szczególnie wysoka, lecz na szczęście wzrost ten rekompensowała bardzo duża liczba spraw zakończonych. Dzięki **rozstrzygnięciu 760 spraw** w roku 2018 Trybunał zakończył bowiem niemal o 10% więcej spraw niż w roku 2017 (699 spraw) i w ten sposób zamknął najwyższą liczbę spraw w swojej historii, przy czym poprzedni rekord pochodził z roku 2014 (719 zakończonych spraw).

Nie zagłębiając się tutaj szczegółowo w sprawy zakończone w roku 2018 i ich znaczenie – w tym zakresie odsyłamy do opisu rozwoju orzecznictwa zawartego w drugiej części niniejszego sprawozdania – gdy przyjrzymy się poniższym liczbom i statystykom, na szczególną uwagę zasługują trzy kwestie.

Przedewszystkim względna stabilność charakteryzuje liczbę wyroków i postanowień wydanych przez Trybunał w ciągu ostatniego roku. Chociaż liczba spraw zakończonych w roku 2018 jest znacznie wyższa niż w roku 2017, liczba wydanych przez Trybunał w ubiegłym roku orzeczeń (684) jest z kolei dość zbliżona do liczby orzeczeń wydanych w roku 2017 (654). Zjawisko to wynika głównie z podobieństwa wielu spraw wniesionych do Trybunału. W roku 2017 do Trybunału wpłynęła duża liczba wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczących w szczególności wykładni rozporządzenia (WE) nr 261/2004 w sprawie odszkodowań

dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów¹, w związku z czym Trybunał, w interesie ekonomii procesowej i wydajności, połączył większość tych spraw do celów pisemnego i ustnego etapu postępowania i wydania wyroku, zmniejszając tym samym ogólną liczbę wydanych orzeczeń.

Następnie, na tle ubiegłorocznych statystyk, wyróżnia się niewątpliwie wysoka liczba spraw rozstrzygniętych przez wielką izbę Trybunału. Podczas gdy Trybunał w tym składzie rozstrzygnął „tylko” 46 spraw w 2017 r. – co i tak stanowi znaczącą liczbę spraw, zważywszy na nakłady wymagane do rozpoznania sprawy przez skład piętnastu sędziów (zamiast trzech lub pięciu) – w ubiegłym roku liczba ta wyniosła aż 80! Już sama ta liczba pozwala zdać sobie sprawę, jak doniosłe i wymagające rozwagi były kwestie, w przedmiocie których Trybunał musiał orzekać w zeszłym roku.

Wreszcie należy zauważyć, że pomimo rosnącej liczby i złożoności spraw, którymi Trybunał musiał się zająć, udało mu się utrzymać czas trwania postępowania w bardzo rozsądnych granicach. Średni czas rozpatrywania sprawy prejudycjalnej w roku 2018 wyniósł 16 miesięcy (w porównaniu z 15,7 miesiąca w 2017 r.), natomiast średni czas rozpoznania skarg bezpośrednich i odwołań uległ skróceniu i wyniósł przeciętnie, odpowiednio, 18,8 miesiąca (w 2017 r. – 20,3 miesiąca) i 13,4 miesiąca (w 2017 r. – 17,1 miesiąca). Ten ostatni spadek wynika w dużej mierze z częstszego stosowania postanowień, w szczególności w dziedzinie własności intelektualnej i przemysłowej, gdzie wiele odwołań od orzeczeń wydanych przez Sąd zostało odrzuconych na podstawie art. 181 regulaminu postępowania jako oczywiście niedopuszczalne lub oczywiście bezzasadne. W roku 2018 prawie połowa odwołań wniesionych do Trybunału została rozstrzygnięta w drodze postanowienia, w porównaniu z 24% odesłań prejudycjalnych rozstrzygniętych w ten sposób (przy czym tylko 7,5% na podstawie art. 99 regulaminu postępowania, gdyż większość postanowień wydanych w zeszłym roku w postępowaniach prejudycjalnych to postanowienia o wykreśleniu sprawy lub umorzeniu postępowania).

Sprawy w toku

Logiczną konsekwencją znacznego wzrostu liczby spraw wniesionych w roku 2018 był również wzrost liczby spraw zawisłych przed Trybunałem, która po raz pierwszy przekroczyła 1000 spraw. Na dzień 31 grudnia 2018 r. liczba spraw w toku przed Trybunałem wynosiła bowiem 1001 spraw (po połączeniu spraw – 916).

Na tym tle należy w szczególności postrzegać wniosek Trybunału Sprawiedliwości z marca 2018 r. o zmianę Protokołu (nr 3) w sprawie statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Kierując się chęcią opanowania obciążenia pracą oraz, co za tym idzie, zachowania swej zdolności do rozstrzygania przedkładanych mu spraw w rozsądnym terminie, Trybunał przedłożył prawodawcy Unii projekt zmierzający do przekazania Sądowi części postępowań w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, które obecnie rozpoznaje wyłącznie Trybunał, oraz do wprowadzenia w Trybunale Sprawiedliwości mechanizmu uprzedniego dopuszczenia niektórych kategorii odwołań. W sprawach, które zostały już dwukrotnie rozpatrzone – najpierw przez niezależną izbę ds. odwołań, a następnie przez Sąd – Trybunał Sprawiedliwości rozpatrywałby jedynie odwołania dotyczące kwestii istotnych z punktu widzenia jedności, spójności lub rozwoju prawa Unii.

Prace nad pierwszą częścią tego projektu, dotyczącą skarg o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom, zostały odłożone przez prawodawcę w czasie, gdyż państwa członkowskie wyraziły w szczególności wolę, by poczekać na pełne wdrożenie reformy struktury sądowniczej Unii oraz na sprawozdanie z działania Trybunału, które ma zostać przedstawione przez Trybunał w grudniu 2020 r. Natomiast dyskusje na temat drugiej części tego projektu w chwili redagowania niniejszego opracowania przebiegały sprawnie, a wejście w życie w roku 2019

1] Rozporządzenie (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylające rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz.U. L 46 z 17 lutego 2004 r., s. 1).

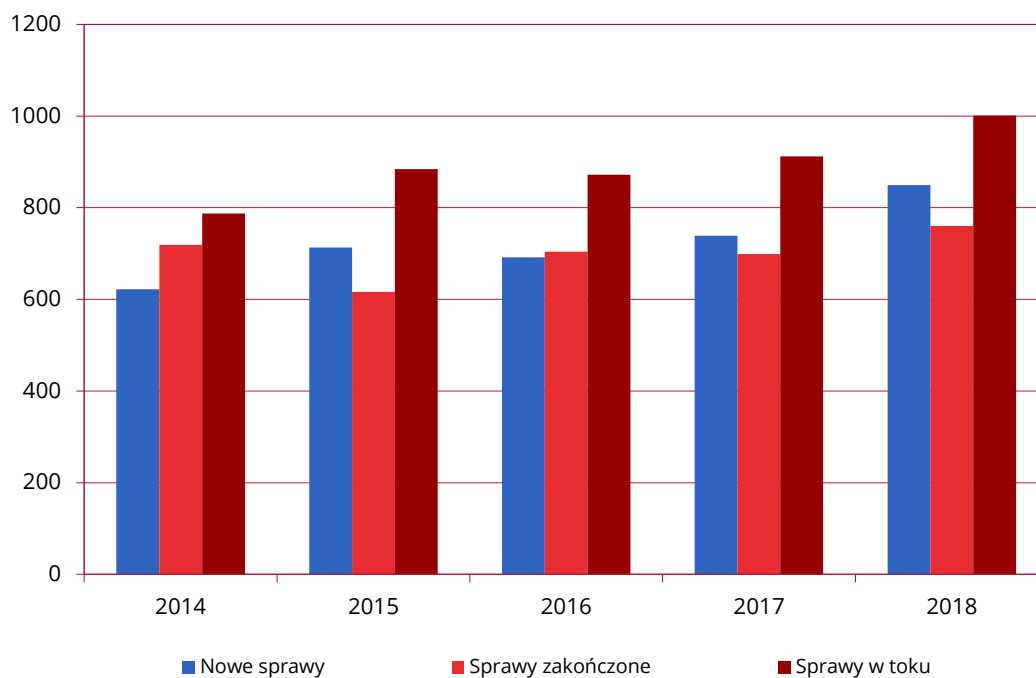
mechanizmu uprzedniego dopuszczenia odwołań jawiło się jako całkiem realna perspektywa. Taka zmiana powinna umożliwić ograniczenie w pewnej mierze wzrostu liczby spraw wnoszonych do Trybunału, co nie stoi na przeszkodzie temu, by w odpowiednim czasie Trybunał zaproponował podjęcie innych środków w celu zapewnienia sobie możliwości wypełniania nadanej mu przez traktaty roli w możliwie najlepszych warunkach.

D | STATYSTYKI SĄDOWE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI

I. Ogólne zestawienie informacji o działalności Trybunału Sprawiedliwości – nowe sprawy, sprawy zakończone, sprawy w toku (2014–2018)	127
II. Nowe sprawy – rodzaje postępowań (2014–2018)	128
III. Nowe sprawy – przedmiot skargi (2014–2018)	129
IV. Nowe sprawy – przedmiot skargi (2018)	130
V. Nowe sprawy – odesłania prejudycjalne w podziale na państwa członkowskie (2014–2018)	131
VI. Nowe sprawy – skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego (2014–2018)	132
VII. Sprawy zakończone – rodzaje postępowań (2014–2018)	133
VIII. Sprawy zakończone – wyroki, opinie, postanowienia (2018)	134
IX. Sprawy zakończone wyrokiem, opinią lub postanowieniem zawierającymi rozstrzygnięcie w sprawie – skład orzekający (2014–2018)	135
X. Sprawy zakończone wyrokiem, opinią lub postanowieniem zawierającymi rozstrzygnięcie w sprawie – przedmiot skargi (2014–2018)	136
XI. Sprawy zakończone wyrokiem, opinią lub postanowieniem zawierającymi rozstrzygnięcie w sprawie – przedmiot skargi (2018)	137
XII. Sprawy zakończone – wyroki w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego: rozstrzygnięcie (2014–2018)	138
XIII. Sprawy zakończone – odwołania: rozstrzygnięcie (2014–2018)	139
XIV. Sprawy zakończone – czas trwania postępowania w miesiącach (2014–2018)	140
XV. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – rodzaje postępowań (2014–2018)	141
XVI. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – skład orzekający (2014–2018)	142
XVII. Tryb przyspieszony (2014–2018)	143
XVIII. Różne – pilny tryb prejudycjalny (2014–2018)	144
XIX. Postępowania w przedmiocie środków tymczasowych (2014–2018)	145
XX. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) – nowe sprawy i wyroki lub opinie	146
XXI. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) – nowe odesłania prejudycjalne przypadające na państwo członkowskie w danym roku	148
XXII. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) – nowe odesłania prejudycjalne według państw członkowskich i sądów	150
XXIII. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) – nowe skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom wniesione przeciwko państwom członkowskim	153
XXIV. Działalność sekretariatu Trybunału Sprawiedliwości (2015–2018)	154

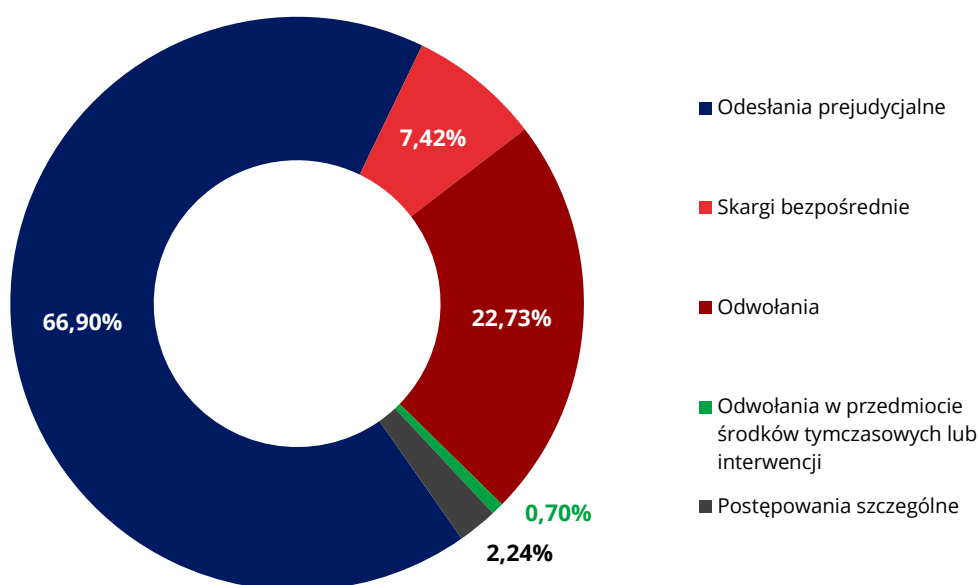
I. Ogólne zestawienie informacji o działalności Trybunału Sprawiedliwości – nowe sprawy, sprawy zakończone, sprawy w toku (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Nowe sprawy	622	713	692	739	849
Sprawy zakończone	719	616	704	699	760
Sprawy w toku	787	884	872	912	1001

II. Nowe sprawy – rodzaje postępowań (2014–2018)

2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Odesłania prejudycjalne	428	436	470	533	568
Skargi bezpośrednie	74	48	35	46	63
Odwołania	111	206	168	141	193
Odwołania w przedmiocie środków		9	7	6	6
Wnioski o wydanie opinii	1	3		1	
Postępowania szczególne ¹	8	11	12	12	19
Łącznie	622	713	692	739	849
Wnioski o zastosowanie środków	3	2	3	3	6

1| Za postępowania szczególne przyjmuje się: pomoc prawną, ustalenie wysokości kosztów, sprostowanie, sprzeciw wobec wyroku zaocznego, powództwo osoby trzeciej przeciwko prawomocnemu orzeczeniu, wykładnię, wznowienie postępowania, rozpoznanie wniosku pierwszego rzecznika generalnego o poddanie orzeczenia Sądu szczególnej procedurze kontroli, postępowania w przedmiocie zajęcia, sprawy dotyczące immunitetu.

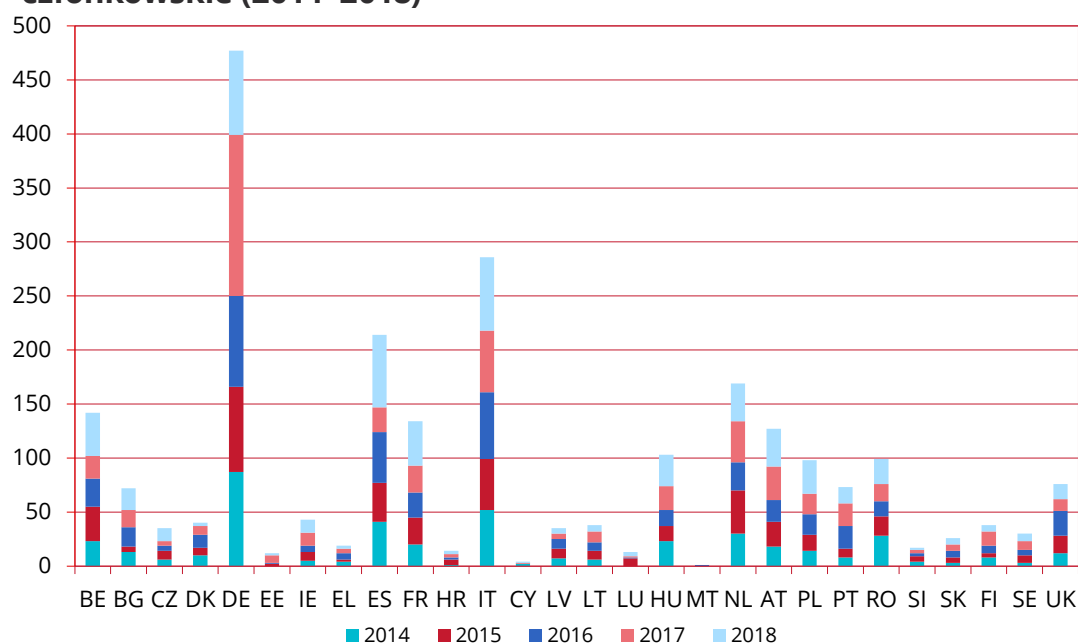
III. Nowe sprawy – przedmiot skargi (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	2	1	3	3	1
Dostęp do dokumentów	1	7	6	1	10
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej	2	3	4	3	4
Edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport	1			2	
Energia	4	1	3	2	12
Klauzula arbitrażowa				5	2
Konkurencja	23	40	35	7	25
Obywatelstwo Unii	9	6	7	8	6
Ochrona konsumentów	34	40	23	36	41
Podatki	57	49	70	55	71
Polityka gospodarcza i pieniężna	3	11	1	7	3
Polityka handlowa	11	15	20	8	5
Polityka przemysłowa	9	11	3	6	3
Polityka społeczna	25	32	33	43	46
Pomoc państwa	32	29	39	21	26
Prawo dotyczące przedsiębiorstw		1	7	1	2
Prawo instytucjonalne	28	24	22	26	34
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych...)	4	6	3	6	6
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	53	53	76	98	82
Przystąpienie nowych państw				1	
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	2	5	2	2	1
Rolnictwo	12	17	27	14	26
Sieci transeuropejskie	1				
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	1	3		2	1
Środowisko	41	47	30	40	50
Stowarzyszenia z krajami i terytoriami zamorskimi		1			
Swoboda przedsiębiorczości	26	12	16	8	7
Swoboda świadczenia usług	19	24	15	18	38
Swobodny przepływ kapitału	7	6	4	12	9
Swobodny przepływ osób	11	15	28	16	19
Swobodny przepływ towarów	11	8	3	6	4
Transport	29	27	32	83	39
Unia celna i wspólna taryfa celna	24	29	13	14	13
Własność intelektualna i przemysłowa	47	88	66	73	92
Wspólna polityka rybołówstwa	2	1	3	1	1
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	7	12	7	6	7
Zabezpieczenie społeczne pracowników migrujących	6	7	10	7	14
Zamówienia publiczne	21	26	19	23	28
Zasady prawa Unii	23	13	11	12	29
Zatrudnienie	1				
Zbliżanie ustawodawstw	21	22	34	42	53
Zdrowie publiczne	2	10	1	1	4
Traktat FUE	612	702	676	719	814
Ochrona ludności	1				1
Środki bezpieczeństwa					1
Traktat EWEA	1				2
Zasady prawa Unii					1
Traktat UE					1
Postępowanie	6	9	13	12	12
Prawo instytucjonalne					4
Przywileje i immunitety	2	2	2		
Regulamin pracowniczy urzędników	1		1	8	16
Różne	9	11	16	20	32
ŁĄCZNIE OGÓŁEM	622	713	692	739	849

IV. Nowe sprawy – przedmiot skargi (2018)

	Odesłania prejudycjalne	Skargi bezpośrednie	Odwołania	Odwołania w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji	Łącznie	Postępowania szczególne
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna			1		1	
Dostęp do dokumentów	1		9		10	
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej	4				4	
Energia	7	1	4		12	
Klauzula arbitrażowa			2		2	
Konkurencja	4		20	1	25	
Obywatelstwo Unii	6				6	
Ochrona konsumentów	41				41	
Podatki	69	2			71	
Polityka gospodarcza i pieniężna	1		2		3	
Polityka handlowa	1		4		5	
Polityka przemysłowa	3				3	
Polityka społeczna	45		1		46	
Pomoc państwa	4	1	18	3	26	
Prawo dotyczące przedsiębiorstw	2				2	
Prawo instytucjonalne	2	4	22		34	6
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych...)	1	4	1		6	
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	80	2			82	
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)			1		1	
Rolnictwo	19		7		26	
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	1				1	
Środowisko	32	15	3		50	
Swoboda przedsiębiorczości	6	1			7	
Swoboda świadczenia usług	31	7			38	
Swobodny przepływ kapitału	8	1			9	
Swobodny przepływ osób	16	2	1		19	
Swobodny przepływ towarów	4				4	
Transport	39				39	
Unia celna i wspólna taryfa celna	12		1		13	
Własność intelektualna i przemysłowa	20	5	67		92	
Wspólna polityka rybołówstwa	1				1	
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa			7		7	
Zabezpieczenie społeczne pracowników migrujących	14				14	
Zamówienia publiczne	20	6	1	1	28	
Zasady prawa Unii	23	3	3		29	
Zbliżanie ustawodawstw	49	3	1		53	
Zdrowie publiczne	2	1	1		4	
Traktat FUE	568	58	177	5	814	6
Ochrona ludności		1			1	
Środki bezpieczeństwa		1			1	
Traktat EWEA		2			2	
Zasady prawa Unii		1			1	
Traktat UE		1			1	
Postępowanie					12	12
Prawo instytucjonalne		2	2		4	
Regulamin pracowniczy urzędników			14	1	16	1
Różne		2	16	1	32	13
ŁĄCZNIE OGÓŁEM	568	63	193	6	849	19

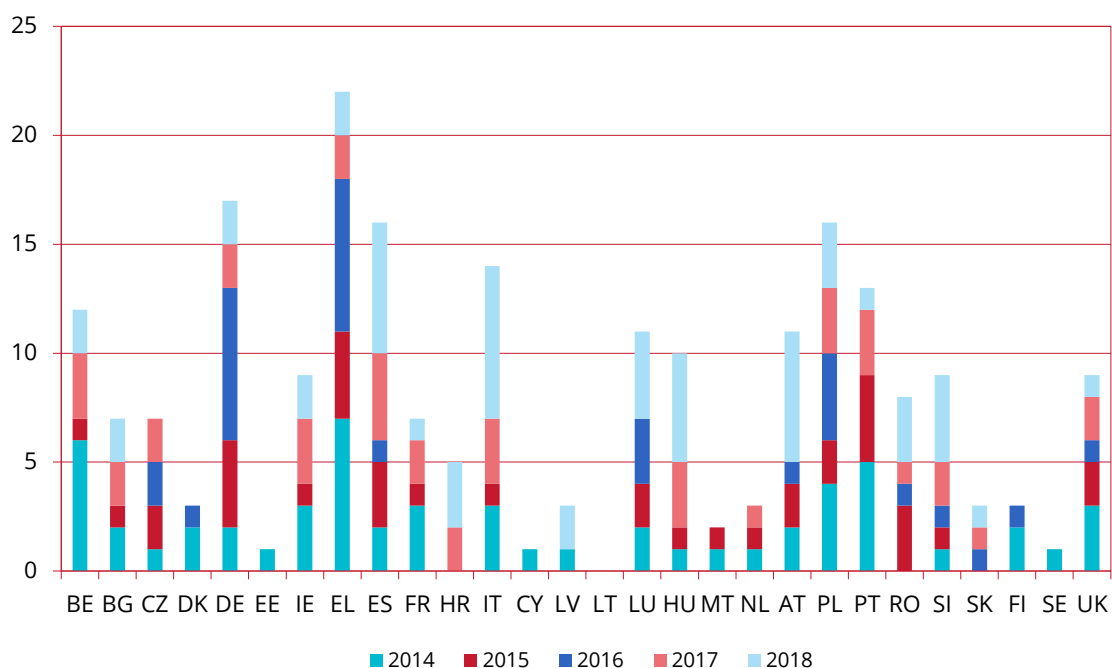
V. Nowe sprawy – odesłania prejudycjalne w podziale na państwa członkowskie (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Belgia	23	32	26	21	40	142
Bułgaria	13	5	18	16	20	72
Czechy	6	8	5	4	12	35
Dania	10	7	12	8	3	40
Niemcy	87	79	84	149	78	477
Estonia		2	1	7	2	12
Irlandia	5	8	6	12	12	43
Grecja	4	2	6	4	3	19
Hiszpania	41	36	47	23	67	214
Francja	20	25	23	25	41	134
Chorwacja	1	5	2	3	3	14
Włochy	52	47	62	57	68	286
Cypr	2				1	3
Łotwa	7	9	9	5	5	35
Litwa	6	8	8	10	6	38
Luksemburg		7	1	1	4	13
Węgry	23	14	15	22	29	103
Malta			1			1
Niderlandy	30	40	26	38	35	169
Austria	18	23	20	31	35	127
Polska	14	15	19	19	31	98
Portugalia	8	8	21	21	15	73
Rumunia	28	18	14	16	23	99
Słowenia	4	5	3	3	2	17
Słowacja	3	5	6	6	6	26
Finlandia	8	4	7	13	6	38
Szwecja	3	7	5	8	7	30
Zjednoczone Królestwo	12	16	23	11	14	76
Inne ¹		1				1
Łącznie	428	436	470	533	568	2435

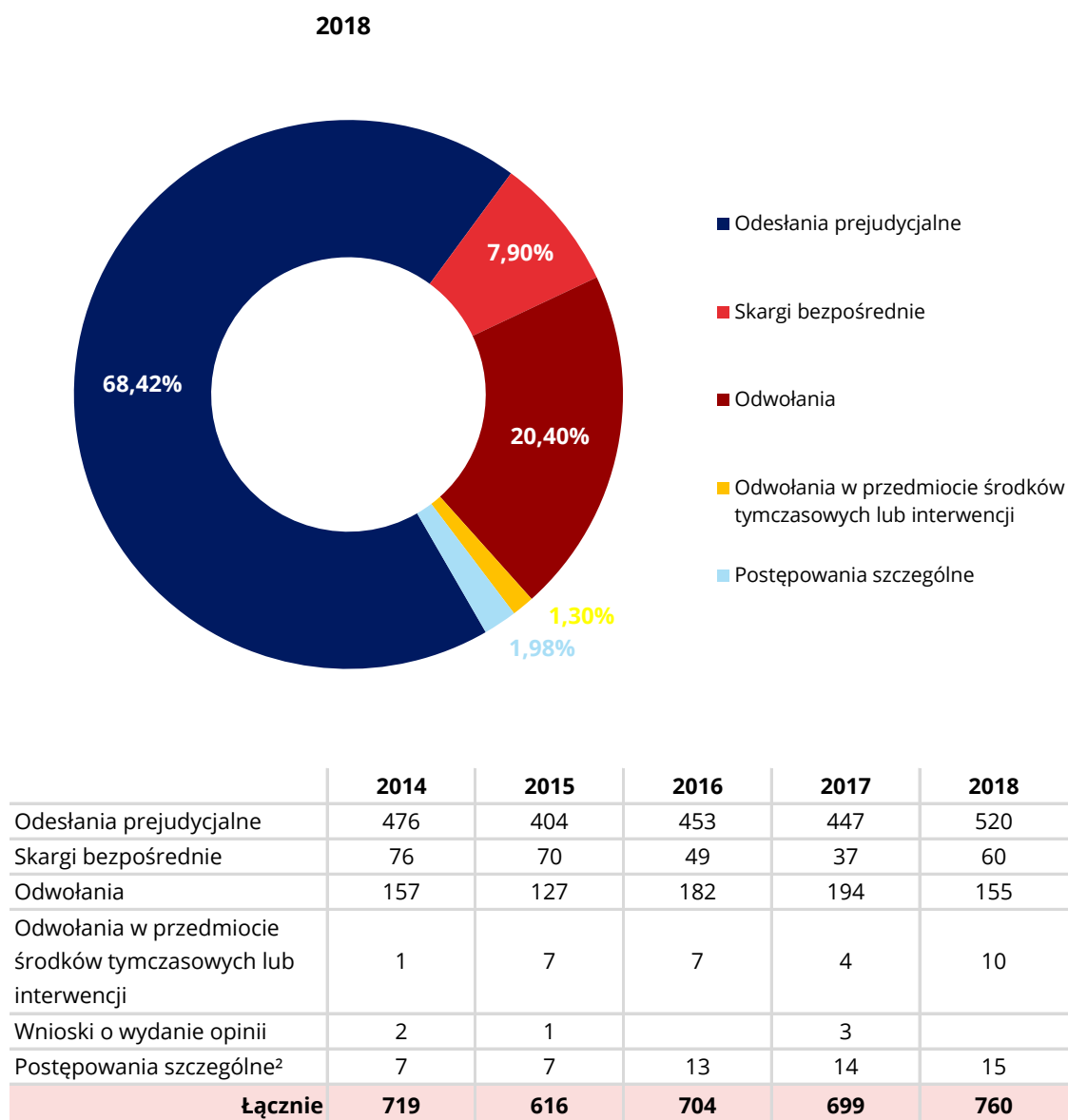
1| Sprawa C-169/15, *Montis Design* (Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof).

VI. Nowe sprawy – skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Belgia	6	1		3	2	12
Bułgaria	2	1		2	2	7
Czechy	1	2	2	2		7
Dania	2		1			3
Niemcy	2	4	7	2	2	17
Estonia	1					1
Irlandia	3	1		3	2	9
Grecja	7	4	7	2	2	22
Hiszpania	2	3	1	4	6	16
Francja	3	1		2	1	7
Chorwacja				2	3	5
Włochy	3	1		3	7	14
Cypr	1					1
Łotwa	1				2	3
Litwa						
Luksemburg	2	2	3		4	11
Węgry	1	1		3	5	10
Malta	1	1				2
Niderlandy	1	1		1		3
Austria	2	2	1		6	11
Polska	4	2	4	3	3	16
Portugalia	5	4		3	1	13
Rumunia		3	1	1	3	8
Słowenia	1	1	1	2	4	9
Słowacja			1	1	1	3
Finlandia	2		1			3
Szwecja	1					1
Zjednoczone Królestwo	3	2	1	2	1	9
Łącznie	57	37	31	41	57	223

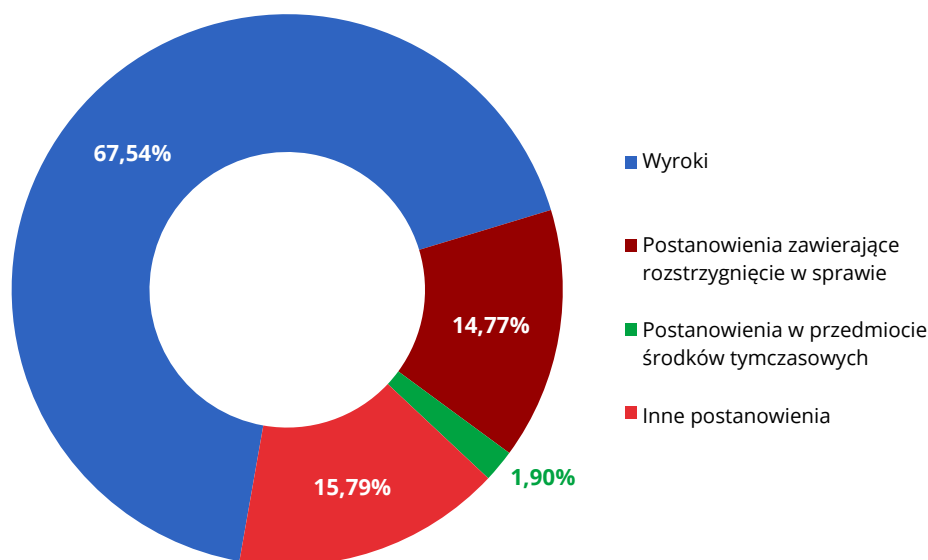
VII. Sprawy zakończone – rodzaje postępowań (2014–2018)¹

1| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).

2| Za postępowania szczególne przyjmuje się: pomoc prawną, ustalenie wysokości kosztów, sprostowanie, sprzeciw wobec wyroku zaocznego, powództwo osoby trzeciej przeciwko prawomocnemu orzeczeniu, wykładnię, wznowienie postępowania, rozpoznanie wniosku pierwszego rzecznika generalnego o poddanie orzeczenia Sądu szczególnej procedurze kontroli, postępowania w przedmiocie zajęcia, sprawy dotyczące immunitetu.

VIII. Sprawy zakończone – wyroki, opinie, postanowienia (2018)¹

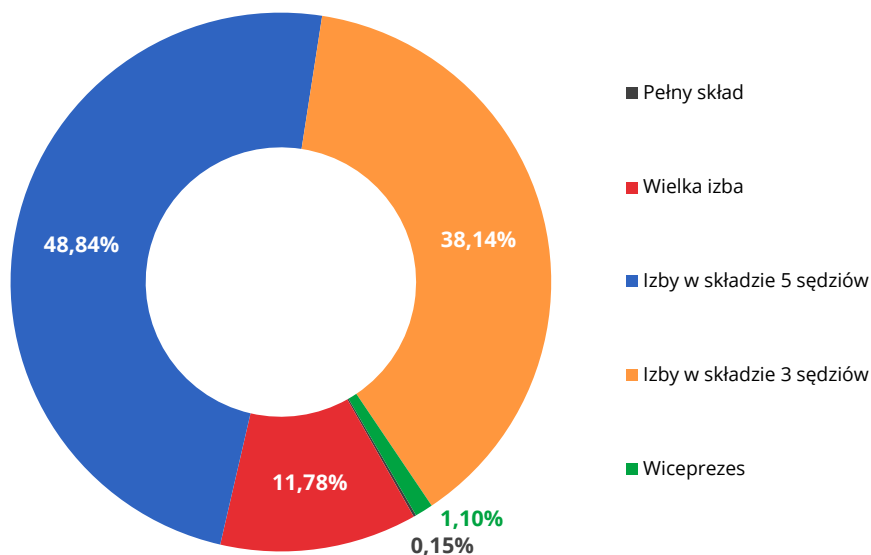

	Wyroki	Postanowienia zawierające rozstrzygnięcie w sprawie ²	Postanowienia w przedmiocie środków tymczasowych ³	Inne postanowienia ⁴	Opinie	Łącznie
Odesłania prejudycjalne	354	35		74		463
Skargi bezpośrednie	37		4	22		63
Odwołania	71	55		11		137
Odwołania w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji			9	1		10
Postępowania szczególne		11				11
Łącznie	462	101	13	108		684

- 1| Powyższe liczby (liczby netto) obejmują wszystkie sprawy, z uwzględnieniem połączeń ze względu na ich powiązanie (szereg spraw połączonych = jedna sprawa).
- 2| Postanowienia kończące postępowanie w sprawie, z wyjątkiem postanowień o wykreśleniu, umorzeniu postępowania lub przekazaniu sprawy do Sądu.
- 3| Postanowienia wydane w następstwie wniosku na podstawie art. 278 TFUE, 279 TFUE lub 280 TFUE, lub też na podstawie analogicznych postanowień traktatu EWEA, lub w następstwie odwołania od postanowienia w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji
- 4| Postanowienia kończące postępowanie w sprawie przez jej wykreślenie, umorzenie postępowania lub przekazanie sprawy do Sądu.

IX. Sprawy zakończone wyrokiem, opinią lub postanowieniem zawierającymi rozstrzygnięcie w sprawie – skład orzekający (2014–2018)¹

2018

	2014			2015			2016			2017			2018		
	Wyroki / opinie	Postanowienia ²	Łącznie	Wyroki / opinie	Postanowienia ²	Łącznie	Wyroki / opinie	Postanowienia ²	Łącznie	Wyroki / opinie	Postanowienia ²	Łącznie	Wyroki / opinie	Postanowienia ²	Łącznie
Pełny skład	1		1							1		1	1		1
Wielka izba	51	3	54	47		47	54		54	46		46	76		76
Izby w składzie 5 sędziów	320	20	340	298	20	318	280	20	300	312	10	322	300	15	315
Izby w składzie 3 sędziów	110	118	228	93	89	182	120	162	282	151	105	256	153	93	246
Wiceprezes		1	1		7	7		5	5		3	3		7	7
Łącznie	482	142	624	438	116	554	454	187	641	510	118	628	530	115	645

- 1| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).
- 2| Postanowienia kończące postępowanie w sprawie, z wyjątkiem postanowień o wykreśleniu, umorzeniu postępowania lub przekazaniu sprawy do Sądu.

X. Sprawy zakończone wyrokiem, opinią lub postanowieniem zawierającym rozstrzygnięcie w sprawie – przedmiot skargi (2014–2018)¹

	2014	2015	2016	2017	2018
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna		1	3	2	3
Dostęp do dokumentów	4	3	4	9	2
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej	6	1	5	1	3
Edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport	1	1		2	
Energia	3	2		2	1
Klauzula arbitrażowa					3
Konkurencja	28	23	30	53	12
Obywatelstwo Unii	9	4	8	5	10
Ochrona konsumentów	20	29	33	20	19
Podatki	52	55	41	62	58
Polityka gospodarcza i pieniężna	1	3	10	2	3
Polityka handlowa	7	4	14	14	6
Polityka przemysłowa	3	9	10	8	2
Polityka społeczna	51	30	23	26	42
Pomoc państwa	41	26	26	33	29
Prawo dotyczące przedsiębiorstw	3	1	1	4	1
Prawo instytucjonalne	18	27	20	27	28
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych...)	5	1	2	7	2
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	51	49	52	61	74
Przystąpienie nowych państw			1		1
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	5	1	1	7	1
Rolnictwo	29	20	13	22	15
Sieci transeuropejskie			1		
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	8	4	2		1
Środowisko	30	27	53	27	33
Swoboda przedsiębiorczości	9	17	27	10	13
Swoboda świadczenia usług	11	17	14	13	21
Swobodny przepływ kapitału	6	8	7	1	13
Swobodny przepływ osób	20	13	12	17	24
Swobodny przepływ towarów	10	9	5	2	6
Transport	18	9	20	17	38
Unia celna i wspólna taryfa celna	21	20	27	19	12
Własność intelektualna i przemysłowa	69	51	80	60	74
Wspólna polityka rybołówstwa	5	3	1	2	2
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	3	6	11	10	5
Zabezpieczenie społeczne pracowników migrujących	6	14	5	6	10
Zamówienia publiczne	13	14	31	15	22
Zasady prawa Unii	23	12	13	14	10
Zatrudnienie		1			
Zbliżanie ustawodawstw	25	24	16	29	28
Zdrowie publiczne	3	5	4	5	
Traktat FUE	617	544	626	614	627
Ochrona ludności		1			
Traktat EWEA		1			
Postępowanie	6	4	14	13	10
Przywileje i immunitety		2	1		1
Regulamin pracowniczy urzędników	1	3		1	7
Różne	7	9	15	14	18
ŁĄCZNIE OGÓŁEM	624	554	641	628	645

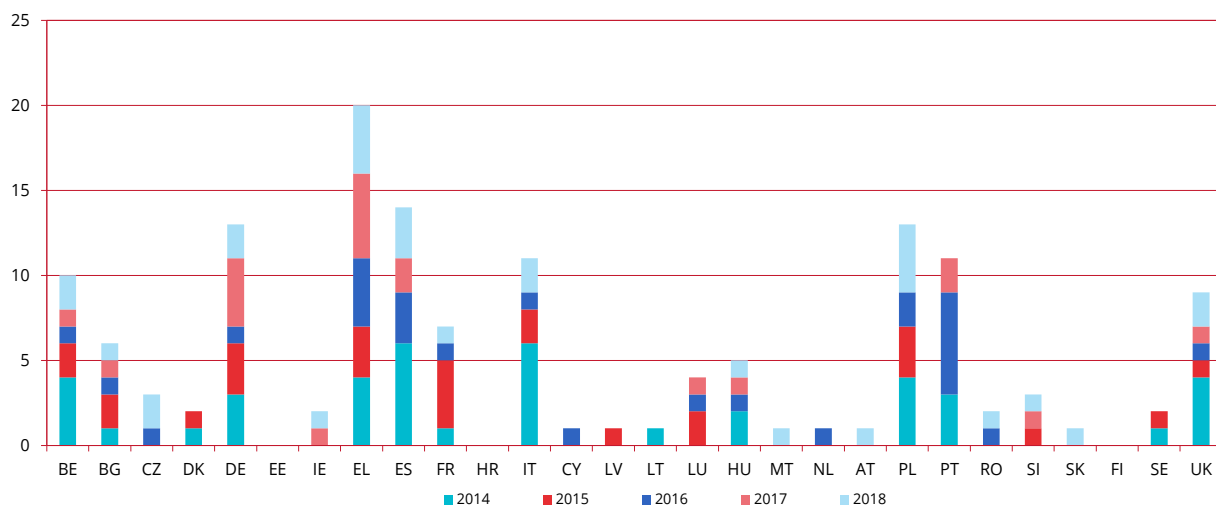
1| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).

XI. Sprawy zakończone wyrokiem, opinią lub postanowieniem zawierającymi rozstrzygnięcie w sprawie – przedmiot skargi (2018)¹

	Wyroki / opinie	Postanowienia ²	Łącznie
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	2	1	3
Dostęp do dokumentów	1	1	2
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej	3		3
Energia	1		1
Klauzula arbitrażowa	2	1	3
Konkurencja	11	1	12
Obywatelstwo Unii	10		10
Ochrona konsumentów	13	6	19
Podatki	56	2	58
Polityka gospodarcza i pieniędzy	2	1	3
Polityka handlowa	6		6
Polityka przemysłowa	2		2
Polityka społeczna	37	5	42
Pomoc państwa	22	7	29
Prawo dotyczące przedsiębiorstw	1		1
Prawo instytucjonalne	16	12	28
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych...)	2		2
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	67	7	74
Przystąpienie nowych państw	1		1
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)		1	1
Rolnictwo	15		15
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna		1	1
Środowisko	33		33
Swoboda przedsiębiorczości	12	1	13
Swoboda świadczenia usług	19	2	21
Swobodny przepływ kapitału	9	4	13
Swobodny przepływ osób	20	4	24
Swobodny przepływ towarów	6		6
Transport	36	2	38
Unia celna i wspólna taryfa celna	12		12
Własność intelektualna i przemysłowa	39	35	74
Wspólna polityka rybołówstwa	2		2
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	5		5
Zabezpieczenie społeczne pracowników migrujących	10		10
Zamówienia publiczne	19	3	22
Zasady prawa Unii	9	1	10
Zbliżanie ustawodawstw	26	2	28
Traktat FUE	527	100	627
Przywileje i immunitety	1		1
Postępowanie		10	10
Regulamin pracowniczy urzędników	2	5	7
Różne	3	15	18
ŁĄCZNIE OGÓŁEM	530	115	645

- 1| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).
- 2| Postanowienia kończące postępowanie w sprawie, z wyjątkiem postanowień o wykreśleniu, umorzeniu postępowania lub przekazaniu sprawy do Sądu.

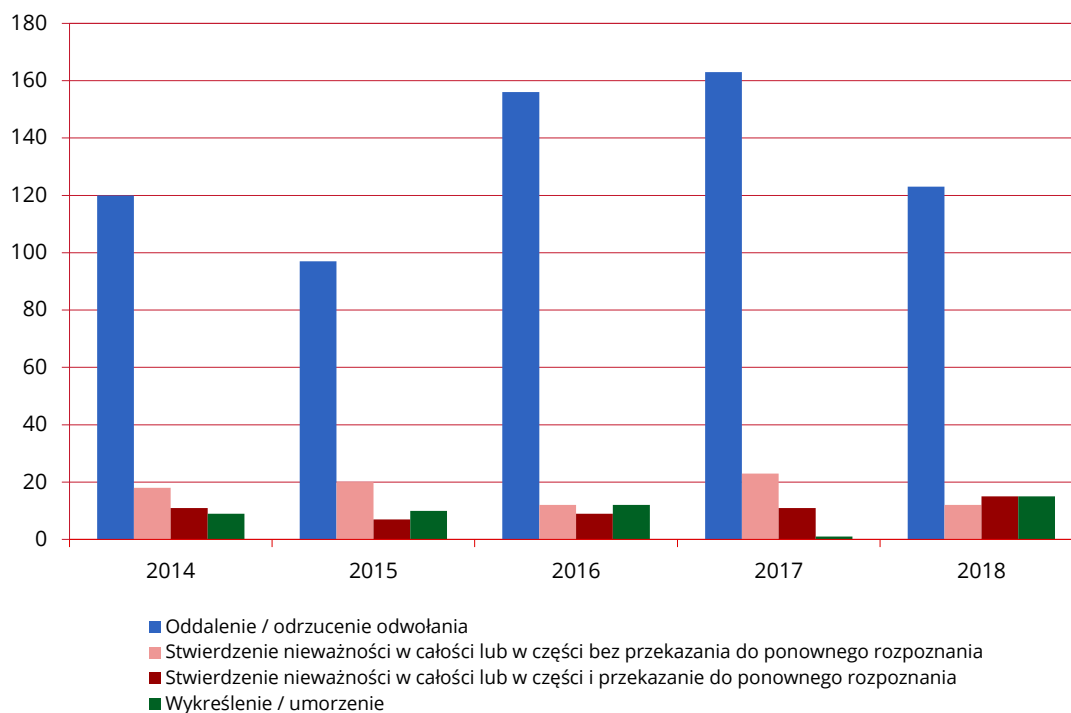
XII. Sprawy zakończone – wyroki w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego: rozstrzygnięcie (2014–2018)¹

	2014		2015		2016		2017		2018	
	Uwzględniona	Oddalona	Uwzględniona	Oddalona	Uwzględniona	Oddalona	Uwzględniona	Oddalona	Uwzględniona	Oddalona
Belgia	4		2		1		1		2	
Bułgaria	1	1	2		1		1		1	
Czechy					1				2	
Dania	1		1							1
Niemcy	3	1	3		1		4		2	1
Estonia										
Irlandia				1			1		1	
Grecja	4		3		4		5		4	
Hiszpania	6				3		2		3	
Francja	1		4		1				1	
Chorwacja										
Włochy	6		2		1				2	
Cypr					1					
Łotwa			1							
Litwa	1									
Luksemburg			2		1		1			
Węgry	2				1		1		1	
Malta						1			1	
Niderlandy		1			1	1				
Austria						1			1	1
Polska	4		3	1	2				4	
Portugalia	3				6		2			
Rumunia					1				1	
Słowenia			1				1		1	
Słowacja				2					1	
Finlandia										
Szwecja	1		1							
Zjednoczone Królestwo	4		1	1	1	1	1		2	
Łącznie	41	3	26	5	27	4	20		30	3

¹ Powyższe liczby (liczby netto) obejmują wszystkie sprawy, z uwzględnieniem połączeń ze względu na ich powiązanie (szereg spraw połączonych = jedna sprawa).

XIII. Sprawy zakończone – odwołania: rozstrzygnięcie (2014–2018)^{1 2} (wyroki i postanowienia zawierające rozstrzygnięcie w sprawie)

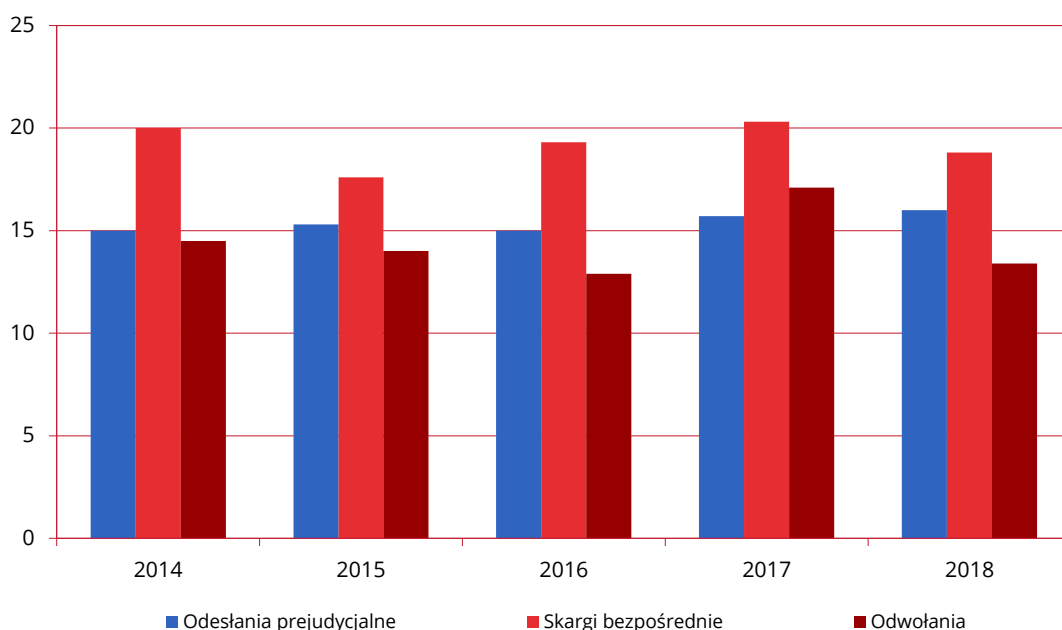

	2014			2015			2016			2017			2018		
	Wyroki	Postanowienia	Łącznie	Wyroki	Postanowienia	Łącznie	Wyroki	Postanowienia	Łącznie	Wyroki	Postanowienia	Łącznie	Wyroki	Postanowienia	Łącznie
Oddalenie / odrzucenie odwołania	46	74	120	37	60	97	63	93	156	103	60	163	59	64	123
Stwierdzenie nieważności w całości lub w części bez przekazania do ponownego rozpoznania	18		18	19	1	20	12		12	23		23	11	1	12
Stwierdzenie nieważności w całości lub w części i przekazanie do ponownego rozpoznania	11		11	6	1	7	9		9	11		11	14	1	15
Wykreślenie / umorzenie		9	9		10	10		12	12		1	1		15	15
Łącznie	75	83	158	62	72	134	84	105	189	137	61	198	84	81	165

1| Szczegółowe informacje na temat odwołań od orzeczeń Sądu zawierają statystyki sądowe Sądu.

2| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).

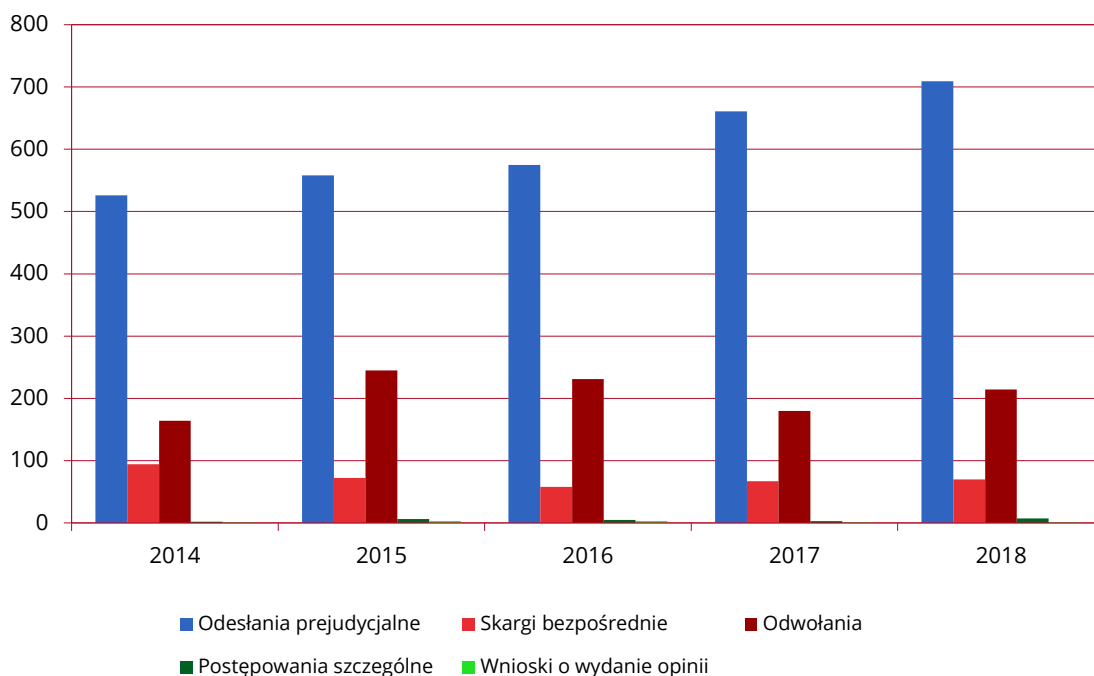
XIV. Sprawy zakończone – czas trwania postępowania w miesiącach (2014–2018)¹ (wyroki i postanowienia zawierające rozstrzygnięcie w sprawie)

	2014	2015	2016	2017	2018
Odesłania prejudycjalne	15	15,3	15	15,7	16
Pilny tryb prejudycjalny	2,2	1,9	2,7	2,9	3,1
Tryb przyspieszony	3,5	5,3	4	8,1	2,2
Skargi bezpośrednie	20	17,6	19,3	20,3	18,8
Tryb przyspieszony					9
Odwołania	14,5	14	12,9	17,1	13,4
Tryb przyspieszony			10,2		

1| Przy obliczaniu czasu trwania postępowania nie zostały uwzględnione: sprawy, w których zostały wydane wyroki wstępne lub w których zastosowano środki dowodowe, opinie, postępowania szczególne (tzn. pomoc prawna, ustalenie wysokości kosztów, sprostowanie, sprzeciw wobec wyroku zaocznego, powództwo osoby trzeciej przeciwko prawomocnemu orzeczeniu, wykładnia, wznowienie postępowania, rozpoznanie wniosku pierwszego rzecznika generalnego o poddanie orzeczenia Sądu szczególnej procedurze kontroli, postępowania w przedmiocie zajęcia, sprawy dotyczące immunitetu), sprawy, w których zostały wydane kończące postępowanie w sprawie postanowienia o wykreśleniu, umorzeniu lub przekazaniu sprawy do Sądu, postępowania w przedmiocie środków tymczasowych i odwołania w przedmiocie środków tymczasowych i interwencji.

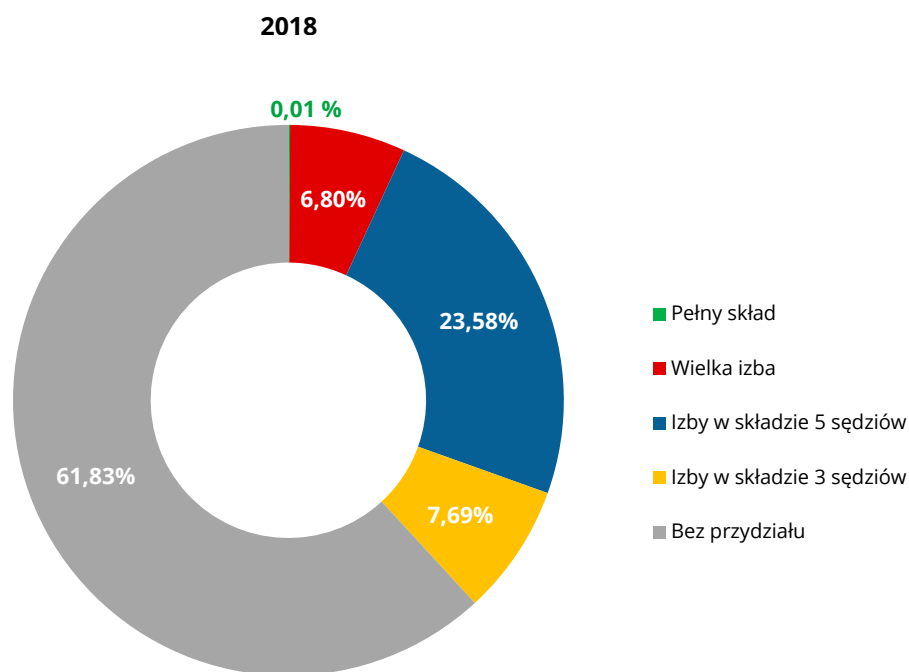
XV. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – rodzaje postępowań (2014–2018)¹

	2014	2015	2016	2017	2018
Odesłania prejudycjalne	526	558	575	661	709
Skargi bezpośrednie	94	72	58	67	70
Odwołania	164	245	231	180	214
Postępowania szczególne ²	2	6	5	3	7
Wnioski o wydanie opinii	1	3	3	1	1
Łącznie	787	884	872	912	1001

- 1| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).
- 2| Za postępowania szczególne przyjmuje się: pomoc prawną, ustalenie wysokości kosztów, sprostowanie, sprzeciw wobec wyroku zaocznego, powództwo osoby trzeciej przeciwko prawomocnemu orzeczeniu, wykładnię, wznowienie postępowania, rozpoznanie wniosku pierwszego rzecznika generalnego o poddanie orzeczenia Sądu szczególnej procedurze kontroli, postępowania w przedmiocie zajęcia, sprawy dotyczące immunitetu.

XVI. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – skład orzekający (2014–2018)¹

	2014	2015	2016	2017	2018
Pełny skład			1		1
Wielka izba	33	38	40	76	68
Izby w składzie 5 sędziów	176	203	215	194	236
Izby w składzie 3 sędziów	44	54	75	76	77
Wiceprezes		2	2	4	
Bez przydziału	534	587	539	562	619
Łącznie	787	884	872	912	1001

1| Powyższe liczby (liczby brutto) obejmują wszystkie sprawy, niezależnie od połączeń ze względu na ich powiązanie (każda sprawa opatrzona osobnym numerem = jedna sprawa).

XVII. Tryb przyspieszony (2014–2018)

Wnioski o zastosowanie trybu przyspieszonego¹

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Odesłania prejudycjalne	17	18	20	30	32	117
Skargi bezpośrednie				1	3	4
Odwołania	3		1		1	5
Łącznie	20	18	21	31	36	126

Wnioski o zastosowanie trybu przyspieszonego – rozstrzygnięcie²

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Uwzględnione	2	1	4	4	9	20
Oddalenie	12	23	12	29	17	93
Nierozpatrzone ³	3		4	1	1	9
Oczekuje na orzeczenie				1	6	7
Łącznie	17	24	20	35	33	129

- 1| Podane w tabeli liczby wskazują liczbę wniosków złożonych w danym roku, niezależnie od tego, w którym roku została wniesiona sprawa, której wniosek dotyczy.
- 2| Podane w tabeli liczby wskazują liczbę wydanych w danym roku decyzji w przedmiocie wniosku o zastosowanie trybu przyspieszonego, niezależnie od tego, w którym roku wniosek został złożony.
- 3| Formalne orzeczenie w przedmiocie wniosku nie było konieczne ze względu na wykreślenie sprawy lub jej zakończenie w drodze wyroku lub postanowienia.

XVIII. Różne – pilny tryb prejudycjalny (2014–2018)

Wnioski o zastosowanie pilnego trybu prejudycjalnego¹

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Współpraca sądowa w sprawach cywilnych	3	4		5	5	17
Współpraca sądowa w sprawach karnych	1	5	7	6	8	27
Granice, azyl i imigracja	1	2	5	4	5	17
Inne	1				1	2
Łącznie	6	11	12	15	19	63

Wnioski o zastosowanie pilnego trybu prejudycjalnego – rozstrzygnięcie²

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Uwzględnione	4	5	9	4	12	34
Oddalenie	2	5	4	11	7	29
Łącznie	6	10	13	15	19	63

- 1| Podane w tabeli liczby wskazują liczbę wniosków złożonych w danym roku, niezależnie od tego, w którym roku została wniesiona sprawa, której wniosek dotyczy.
- 2| Podane w tabeli liczby wskazują liczbę wydanych w danym roku decyzji w przedmiocie wniosku o zastosowanie pilnego trybu prejudycjalnego, niezależnie od tego, w którym roku wniosek został złożony.

XIX. Postępowania w przedmiocie środków tymczasowych (2014–2018)

Wnioski o zastosowanie środków tymczasowych¹

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna			1			1
Konkurencja		2			1	3
Polityka handlowa	1					1
Polityka przemysłowa				1		1
Pomoc państwa	1				2	3
Prawo instytucjonalne	1				2	3
Rolnictwo			1			1
Środowisko			1	1		2
Zamówienia publiczne				1		1
Zasady prawa Unii					1	1
Łącznie	3	2	3	3	6	17

Postępowania w sprawie zastosowania środków tymczasowych – rozstrzygnięcie²

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Uwzględnione	1		2	1	6	10
Oddalenie	2		3		2	7
Łącznie	3		5	1	8	17

- 1| Podane w tabeli liczby wskazują liczbę wniosków złożonych w danym roku, niezależnie od tego, w którym roku została wniesiona sprawa, której wniosek dotyczy.
- 2| Podane w tabeli liczby wskazują liczbę wydanych w danym roku decyzji w przedmiocie wniosku o zastosowanie środków tymczasowych, niezależnie od tego, w którym roku wniosek został złożony.

XX. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) – nowe sprawy i wyroki lub opinie

Lata	Nowe sprawy ¹							Wyroki / opinie ²
	Odesłania prejudycjalne	Skargi bezpośrednie	Odwołania	Odwołania w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji	Wnioski o wydanie opinii	Łącznie	Wnioski o zastosowanie środków tymczasowych	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1218				1324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174

>>>

- 1| Podane w tabeli liczby obejmują wszystkie nowe sprawy przed Trybunałem poza postępowaniami szczególnymi.
- 2| Podane w tej kolumnie liczby wskazują liczbę wyroków lub opinii wydanych przez Trybunał, z uwzględnieniem połączeń ze względu na powiązanie spraw (szereg spraw połączonych = jedna sprawa).

Lata	Nowe sprawy ¹							Wyroki / opinie ²
	Odesłania prejudycjalne	Skargi bezpośrednie	Odwołania	Odwołania w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji	Wnioski o wydanie opinii	Łącznie	Wnioski o zastosowanie środków tymczasowych	
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
2016	470	35	168	7		680	3	412
2017	533	46	141	6	1	727	3	466
2018	568	63	193	6		830	6	462
Łącznie	10 717	9093	2397	134	27	22 368	373	11 952

1| Podane w tabeli liczby obejmują wszystkie nowe sprawy przed Trybunałem poza postępowaniami szczególnymi.

2| Podane w tej kolumnie liczby wskazują liczbę wyroków lub opinii wydanych przez Trybunał, z uwzględnieniem połączeń ze względu na powiązanie spraw (szereg spraw połączonych = jedna sprawa).

XXI. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) – nowe odesłania prejudycjalne przypadające na państwo członkowskie w danym roku

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Inne ¹	Łącznie
1961																			1											1
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2							4											6
1965					4					2									1											7
1966																			1											1
1967	5				11					3						1			3											23
1968	1				4					1		1							2											9
1969	4				11					1						1														17
1970	4				21					2		2							3											32
1971	1				18					6		5				1			6											37
1972	5				20					1		4							10											40
1973	8				37					4		5				1			6											61
1974	5				15					6		5							7											39
1975	7			1	26					15		14				1			4									1		69
1976	11				28		1			8		12							14								1			75
1977	16			1	30		2			14		7							9								5			84
1978	7			3	46		1			12		11							38								5			123
1979	13			1	33		2			18		19				1			11								8			106
1980	14			2	24		3			14		19				4			17								6			99
1981	12			1	41					17		11							17								5			108
1982	10			1	36					39		18							21								4			129
1983	9			4	36		2			15		7							19								6			98
1984	13			2	38		1			34		10							22								9			129
1985	13				40		2			45		11				6			14								8			139
1986	13			4	18		4	2	1	19		5				1			16								8			91
1987	15			5	32		2	17	1	36		5				3			19								9			144
1988	30			4	34				1	38		28				2			26								16			179
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18		1						14			139
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9		2						12			141
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17		3						14			186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18		1						18			162

>>>

- 1| Sprawa **Campina Melkunie, C-265/00** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerichtshof).
 Sprawa **Miles i in., C-196/09** (Rada ds. Zażaleń Szkół Europejskich).
 Sprawa **Montis Design, C-169/15** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerichtshof).

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Inne ¹	Łącznie
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428
2015	32	5	8	7	79	2	8	2	36	25	5	47		9	8	7	14		40	23	15	8	18	5	5	4	7	16	1	436
2016	26	18	5	12	84	1	6	6	47	23	2	62		9	8	1	15	1	26	20	19	21	14	3	6	7	5	23		470
2017	21	16	4	8	149	7	12	4	23	25	3	57		5	10	1	22		38	31	19	21	16	3	6	13	8	11		533
2018	40	20	12	3	78	2	12	3	67	41	3	68	1	5	6	4	29		35	35	31	15	23	2	6	6	7	14		568
Łącznie	881	137	69	195	2527	27	115	185	527	1020	14	1513	8	65	61	96	187	3	1048	556	158	189	162	22	50	121	141	637	3	10717

1) | Sprawa **Campina Melkunie, C-265/00** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerichtshof).

Sprawa **Miles i in., C-196/09**(Rada ds. Załżeń Szkół Europejskich).

Sprawa **Montis Design, C-169/15** (Cour de justice Benelux / Benelux Gerichtshof).

**XXII. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952–2018) –
nowe odesłania prejudycjalne według państw członkowskich i sądów**

			Łącznie
Belgia	Cour constitutionnelle	38	
	Cour de cassation	98	
	Conseil d'État	85	
	Inne sądy	660	881
Bułgaria	Върховен касационен съд	5	
	Върховен административен съд	20	
	Inne sądy	112	137
Czechy	Ústavní soud		
	Nejvyšší soud	10	
	Nejvyšší správní soud	32	
	Inne sądy	27	69
Dania	Højesteret	36	
	Inne sądy	159	195
Niemcy	Bundesverfassungsgericht	2	
	Bundesgerichtshof	240	
	Bundesverwaltungsgericht	135	
	Bundesfinanzhof	327	
	Bundesarbeitsgericht	43	
	Bundessozialgericht	76	
	Inne sądy	1704	2527
Estonia	Riigikohus	11	
	Inne sądy	16	27
Irlandia	Supreme Court	38	
	High Court	38	
	Inne sądy	39	115
Grecja	Άρειος Πάγος	12	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	60	
	Inne sądy	113	185
Hiszpania	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	98	
	Inne sądy	428	527
Francja	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	136	
	Conseil d'État	138	
	Inne sądy	745	1020
Chorwacja	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud	1	
	Visoki prekršajni sud		
	Inne sądy	13	14

>>>

Włochy	Corte Costituzionale	3	
	Corte suprema di Cassazione	153	
	Consiglio di Stato	176	
	Inne sądy	1181	1 513
Cypr	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Inne sądy	4	8
Łotwa	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa	1	
	Inne sądy	43	65
Litwa	Konstitucinis Teismas	2	
	Aukščiausiasis Teismas	20	
	Vyriausiasis administracinis teismas	22	
	Inne sądy	17	61
Luksemburg	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	28	
	Cour administrative	29	
	Inne sądy	38	96
Węgry	Kúria	28	
	Fővárosi Ítéltábla	8	
	Szegedi Ítéltábla	3	
	Inne sądy	148	187
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Inne sądy	3	3
Niderlandy	Hoge Raad	294	
	Raad van State	128	
	Centrale Raad van Beroep	68	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	164	
	Tariefcommissie	35	
	Inne sądy	359	1048
Austria	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	130	
	Verwaltungsgerichtshof	108	
	Inne sądy	313	556
Polska	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	25	
	Naczelny Sąd Administracyjny	49	
	Inne sądy	83	158
Portugalia	Supremo Tribunal de Justiça	15	
	Supremo Tribunal Administrativo	64	
	Inne sądy	110	189
Rumunia	Înalta Curte de Casație și Justiție	12	
	Curtea de Apel	83	
	Inne sądy	67	162

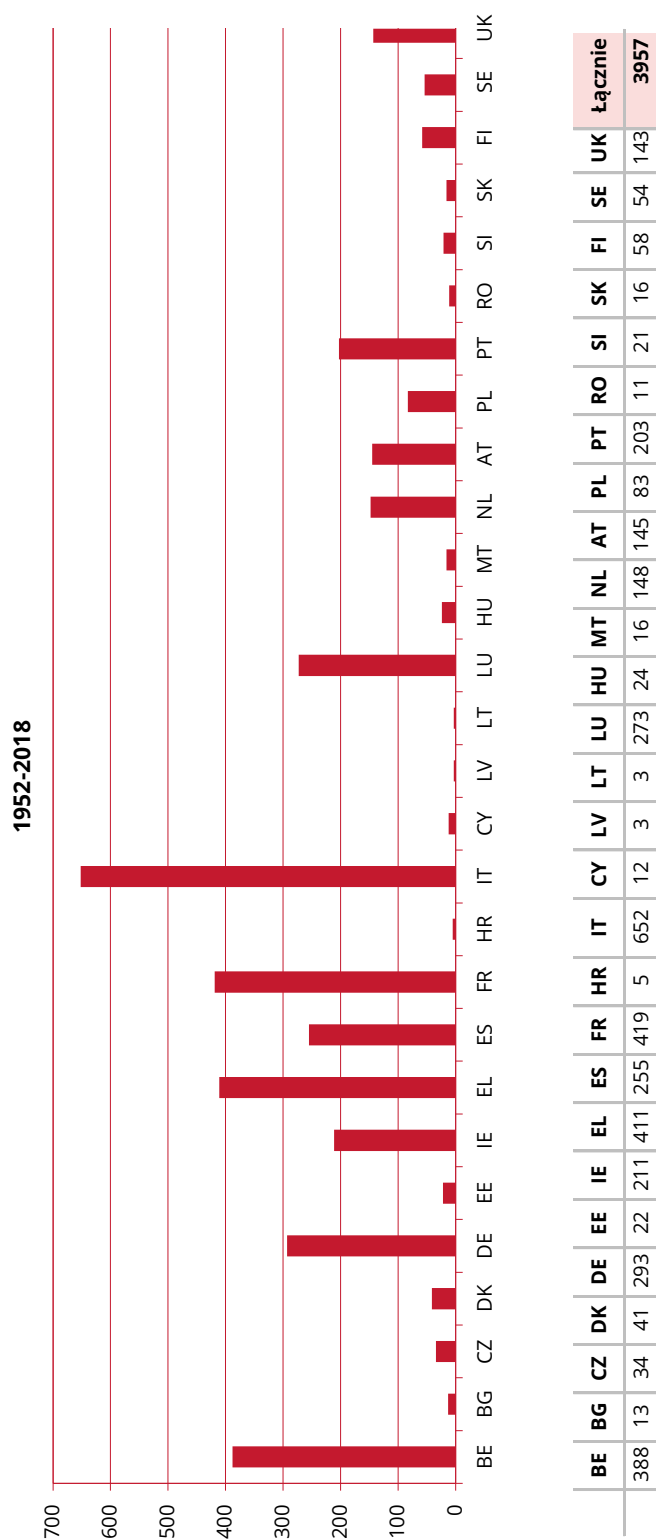
>>>

Słowenia	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	15	
	Inne sądy	6	22
Słowacja	Ústavný súd		
	Najvyšší súd	19	
	Inne sądy	31	50
Finlandia	Korkein oikeus	25	
	Korkein hallinto-oikeus	58	
	Työtuomioistuin	5	
	Inne sądy	33	121
Szwecja	Högsta Domstolen	24	
	Högsta förvaltningsdomstolen	13	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Inne sądy	95	141
Zjednoczone Królestwo	House of Lords	40	
	Supreme Court	15	
	Court of Appeal	90	
	Inne sądy	492	637
Inne	Cour de justice Benelux / Benelux Gerechtshof ¹	2	
	Rada ds. Zażaleń Szkół Europejskich ²	1	3
Łącznie			10 717

1| Sprawa *Campina Melkunie*, C-265/00.
Sprawa *Montis Design*, C-169/15.

2| Sprawa *Miles i in.*, C-196/09

**XXIII. Ogólna tendencja działalności orzeczniczej (1952-2018) –
nowe skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom
wniesione przeciwko państwom członkowskim**

XXIV. Działalność sekretariatu Trybunału Sprawiedliwości (2015–2018)

Rodzaj interwencji	2015	2016	2017	2018
Dokumenty wpisane do rejestru sekretariatu	89 328	93 215	99 266	108 247
Pisma procesowe składane przez e-Curia (odsetek)	69%	75%	73%	75%
Zwołane i zorganizowane rozprawy	256	270	263	295
Zwołane i zorganizowane posiedzenia, na których została przedstawiona opinia rzecznika generalnego	239	319	301	305
Wyroki, opinie i postanowienia kończące postępowanie w sprawie doręczone uczestnikom postępowania	570	645	654	684
Protokoły z rozprawy (wystąpienia stron, opinie, wyroki)	894	1001	1033	1062
Komunikaty w Dz.U. dotyczące nowych spraw	639	660	679	695
Komunikaty w Dz.U. dotyczące spraw zakończonych	546	522	637	661

E | SKŁAD TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI

(Porządek pierwszeństwa na dzień 31 grudnia 2018 r.)

Pierwszy rzęd, od lewej

pierwszy rzecznik generalny M. Szpunar, prezesi izb M. Vilaras i A. Arabadjiev, wiceprezes Trybunału R. Silva de Lapuerta, prezes Trybunału K. Lenaerts, prezesi izb: J.C. Bonichot, A. Prechal, E. Regan, T. von Danwitz

Drugi rzęd, od lewej

sędzia M. Ilešič, rzecznik generalna J. Kokott, prezesi izb: C. Lycourgos, F. Biltgen, C. Toader, K. Jürimäe, sędziowie A. Rosas i E. Juhász

Trzeci rzęd, od lewej

sędziowie M. Berger i M. Safjan, rzecznik generalna E. Sharpston, sędziowie: E. Levits, J. Malenovský, L. Bay Larsen, rzecznik generalny Y. Bot, sędzia D. Šváby

Czwarty rzęd, od lewej

rzecznicy generalni E. Tanchev i H. Saugmandsgaard Øe, sędziowie: S. Rodin, C. Vajda, C.G. Fernlund, rzecznicy generalni: N. Wahl, M. Campos Sánchez-Bordona, M. Bobek

Piąty rzęd, od lewej

sędzia I. Jarukaitis, rzecznik generalny G. Hogan, sędziowie: N. J. Pičarra, P. G. Xuereb, L. S. Rossi, rzecznik generalny G. Pitruzzella, sekretarz A. Calot Escobar

1. ZMIANY W SKŁADZIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI W ROKU 2018

Uroczyste posiedzenie w dniu 8 października 2018 r.

W dniu 8 października 2018 r. odbyło się uroczyste posiedzenie Trybunału Sprawiedliwości z okazji mianowania na kolejną kadencję oraz złożenia ślubowania i objęcia stanowiska przez nowych członków instytucji.

Decyzjami przedstawicieli rządów państw członkowskich Unii Europejskiej z dnia 28 lutego 2018 r., 13 czerwca 2018 r., 25 lipca 2018 r. i 5 września 2018 r. na kolejną kadencję na okres od 7 października 2018 r. do 6 października 2024 r. zostało mianowanych ośmiu sędziów Trybunału Sprawiedliwości: Alexander Arabadjiev, Jean-Claude Bonichot, Thomas von Danwitz, Carl Gustav Fernlund, Egils Levits, Constantinos Lycourgos, Jiří Malenovský i Alexandra Prechal, a także dwóch rzeczników generalnych: Yves Bot i Maciej Szpunar.

Sędziami Trybunału Sprawiedliwości na okres od 7 października 2018 r. do 6 października 2024 r. zostali mianowani: Lucia Serena Rossi, Irmantas Jarukaitis, Peter George Xuereb i Nuno José Cardoso da Silva Piçarra, w związku z wygaśnięciem mandatów Antonia Tizzana, Egidijusa Jarašiūnasa, Anthony'ego Borga Bartheta i Joségo Luísa da Cruz Vilela.

Na rzeczników generalnych Trybunału Sprawiedliwości na okres od 7 października 2018 r. do 6 października 2024 r. zostali mianowani: Giovanni Pitruzzella, następca Paola Mengozziego, oraz Gerard Hogan¹.

W następstwie częściowego odnowienia składu członków Trybunału Sprawiedliwości Koen Lenaerts został ponownie wybrany przez członków Trybunału na prezesa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na okres od 9 października 2018 r. do 6 października 2021 r.

Rosario Silva de Lapuerta została wybrana na wiceprezesa Trybunału na okres od 9 października 2018 r. do 6 października 2021 r. Została ona następczynią Antonia Tizzana.

Maciej Szpunar został mianowany pierwszym rzecznikiem generalnym Trybunału Sprawiedliwości. Został on następcą Melchiora Watheleta.

Ponadto sędziowie Trybunału Sprawiedliwości wybrali spośród siebie, na okres trzech lat, prezesów izb złożonych z pięciu sędziów, którymi zostali: Jean-Claude Bonichot, Alexander Arabadjiev, Alexandra (Sacha) Prechal, Michail Vilaras i Eugene Regan.

Sędziowie Trybunału Sprawiedliwości wybrali także spośród siebie, na okres roku, prezesów izb złożonych z trzech sędziów, którymi zostali: Thomas von Danwitz, Camelia Toader, François Biltgen, Küllike Jürimäe i Constantinos Lycourgos.

1| Zgodnie z zasadą rotacji G. Hogan, narodowości irlandzkiej, zastąpił belgijskiego rzecznika generalnego M. Watheleta, którego kadencja upłynęła w dniu 8 października 2018 r.

2. PORZĄDEK PIERWSZEŃSTWA

OD DNIA 1 STYCZNIA 2018 R. DO DNIA 8 PAŹDZIERNIKA 2018 R.

K. LENAERTS, prezes
A. TIZZANO, wiceprezes
R. SILVA de LAPUERTA, prezes pierwszej izby
M. ILEŠIČ, prezes drugiej izby
L. BAY LARSEN, prezes trzeciej izby
T. von DANWITZ, prezes czwartej izby
J.L. da CRUZ VILAÇA, prezes piątej izby
M. WATHELET, pierwszy rzecznik generalny
A. ROSAS, prezes siódmej izby
J. MALENOVSKÝ, prezes ósmej izby
E. LEVITS, prezes dziesiątej izby
C.G. FERNLUND, prezes szóstej izby
C. VAJDA, prezes dziewiątej izby
J. KOKOTT, rzecznik generalna
E. JUHÁSZ, sędzia
A. BORG BARTHET, sędzia
E. SHARPSTON, rzecznik generalna
P. MENGIOZZI, rzecznik generalny
Y. BOT, rzecznik generalny
J.C. BONICHOT, sędzia
A. ARABADJIEV, sędzia
C. TOADER, sędzia
M. SAFJAN, sędzia
D. ŠVÁBY, sędzia
M. BERGER, sędzia
A. PRECHAL, sędzia
E. JARAŠIŪNAS, sędzia
N. WAHL, rzecznik generalny
S. RODIN, sędzia
F. BILTGEN, sędzia
K. JÜRIMÄE, sędzia
M. SZPUNAR, rzecznik generalny
C. LYCOURGOS, sędzia
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, rzecznik generalny
M. VILARAS, sędzia
E. REGAN, sędzia
H. SAUGMANDSGAARD ØE, rzecznik generalny
M. BOBEK, rzecznik generalny
E. TANCHEV, rzecznik generalny

A. CALOT ESCOBAR, sekretarz

W DNIU 9 PAŹDZIERNIKA 2018 R.

K. LENAERTS, prezes
R. SILVA DE LAPUERTA, wiceprezes
J.C. BONICHOT, prezes pierwszej izby
A. ARABADJIEV, prezes drugiej izby
A. PRECHAL, prezes trzeciej izby
M. VILARAS, prezes czwartej izby
E. REGAN, prezes piątej izby
A. ROSAS, sędzia
J. KOKOTT, rzecznik generalna
E. JUHÁSZ, sędzia
M. ILEŠIČ, sędzia
J. MALENOVSKÝ, sędzia
E. LEVITS, sędzia
L. BAY LARSEN, sędzia
E. SHARPSTON, rzecznik generalna
Y. BOT, rzecznik generalny
T. von DANWITZ, sędzia
C. TOADER, sędzia
M. SAFJAN, sędzia
D. ŠVÁBY, sędzia
M. BERGER, sędzia
C.G. FERNLUND, sędzia
C. VAJDA, sędzia
N. WAHL, rzecznik generalny
S. RODIN, sędzia
F. BILTGEN, sędzia
K. JÜRIMÄE, sędzia
M. SZPUNAR, rzecznik generalny
C. LYCOURGOS, sędzia
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, rzecznik generalny
H. SAUGMANDSGAARD ØE, rzecznik generalny
M. BOBEK, rzecznik generalny
E. TANCHEV, rzecznik generalny
P.G. XUEREB, sędzia
N. PIÇARRA, sędzia
L.S. ROSSI, sędzia
G. HOGAN, rzecznik generalny
G. PITRUZZELLA, rzecznik generalny
I. JARUKAITIS, sędzia

A. CALOT ESCOBAR, sekretarz

OD DNIA 10 PAŹDZIERNIKA 2018 R. DO DNIA 31 GRUDNIA 2018 R.

K. LENAERTS, prezes
R. SILVA de LAPUERTA, wiceprezes
J.C. BONICHOT, prezes pierwszej izby
A. ARABADJIEV, prezes drugiej izby
A. PRECHAL, prezes trzeciej izby
M. VILARAS, prezes czwartej izby
E. REGAN, prezes piątej izby
M. SZPUNAR, pierwszy rzecznik generalny
T. von DANWITZ, prezes siódmej izby
C. TOADER, prezes szóstej izby
F. BILTGEN, prezes ósmej izby
K. JÜRIMÄE, prezes dziewiątej izby
C. LYCOURGOS, prezes dziesiątej izby
A. ROSAS, sędzia
J. KOKOTT, rzecznik generalna
E. JUHÁSZ, sędzia
M. ILEŠIČ, sędzia
J. MALENOVSKÝ, sędzia
E. LEVITS, sędzia
L. BAY LARSEN, sędzia
E. SHARPSTON, rzecznik generalna
Y. BOT, rzecznik generalny
M. SAFJAN, sędzia
D. ŠVÁBY, sędzia
M. BERGER, sędzia
C.G. FERNLUND, sędzia
C. VAJDA, sędzia
N. WAHL, rzecznik generalny
S. RODIN, sędzia
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, rzecznik generalny
H. SAUGMANDSGAARD ØE, rzecznik generalny
M. BOBEK, rzecznik generalny
E. TANCHEV, rzecznik generalny
P.G. XUEREB, sędzia
N. PIÇARRA, sędzia
L.S. ROSSI, sędzia
G. HOGAN, rzecznik generalny
G. PITRUZZELLA, rzecznik generalny
I. JARUKAITIS, sędzia

A. CALOT ESCOBAR, sekretarz

3. DAWNI CZŁONKOWIE TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI

(w kolejności objęcia stanowiska)

SĘDZIOWIE

Massimo PILOTTI, sędzia (1952–1958), prezes w latach 1952–1958 (†)
Petrus SERRARENS, sędzia (1952–1958) (†)
Otto RIESE, sędzia (1952–1963) (†)
Louis DELVAUX, sędzia (1952–1967) (†)
Jacques RUEFF, sędzia (1952–1959 i 1960–1962) (†)
Charles Léon HAMMES, sędzia (1952–1967), prezes w latach 1964–1967 (†)
Adrianus VAN KLEFFENS, sędzia (1952–1958) (†)
Maurice LAGRANGE, rzecznik generalny (1952–1964) (†)
Karl ROEMER, rzecznik generalny (1953–1973) (†)
Rino ROSSI, sędzia (1958–1964) (†)
Nicola CATALANO, sędzia (1958–1961) (†)
Andreas Matthias DONNER, sędzia (1958–1979), prezes w latach 1958–1964 (†)
Alberto TRABUCCHI, sędzia (1962–1972), następnie rzecznik generalny (1973–1976) (†)
Robert LECOURT, sędzia (1962–1976), prezes w latach 1967–1976 (†)
Walter STRAUSS, sędzia (1963–1970) (†)
Riccardo MONACO, sędzia (1964–1976) (†)
Joseph GAND, rzecznik generalny (1964–1970) (†)
Josse J. MERTENS de WILMARS, sędzia (1967–1984), prezes w latach 1980–1984 (†)
Pierre PESCATORE, sędzia (1967–1985) (†)
Hans KUTSCHER, sędzia (1970–1980), prezes w latach 1976–1980 (†)
Alain Louis DUTHEILLET DE LAMOTHE, rzecznik generalny (1970–1972) (†)
Henri MAYRAS, rzecznik generalny (1972–1981) (†)
Cearbhall O'DALAIGH, sędzia (1973–1974) (†)
Max SØRENSEN, sędzia (1973–1979) (†)
Jean-Pierre WARNER, rzecznik generalny (1973–1981) (†)
Alexander J. MACKENZIE STUART, sędzia (1973–1988), prezes w latach 1984–1988 (†)
Gerhard REISCHL, rzecznik generalny (1973–1981) (†)
Aindrias O'KEEFFE, sędzia (1974–1985) (†)
Francesco CAPOTORTI, sędzia (1976), następnie rzecznik generalny (1976–1982) (†)
Giacinto BOSCO, sędzia (1976–1988) (†)
Adolphe TOUFFAIT, sędzia (1976–1982) (†)
Thijmen KOOPMANS, sędzia (1979–1990) (†)
Ole DUE, sędzia (1979–1994), prezes w latach 1988–1994 (†)
Ulrich EVERLING, sędzia (1980–1988) (†)
Alexandros CHLOROS, sędzia (1981–1982) (†)
Sir Gordon SLYNN, rzecznik generalny (1981–1988), następnie sędzia (1988–1992) (†)
Simone ROZÈS, rzecznik generalna (1981–1984)
Pieter VERLOREN van THEMAAT, rzecznik generalny (1981–1986) (†)
Fernand GRÉVISSE, sędzia (1981–1982 i 1988–1994) (†)
Kai BAHLMANN, sędzia (1982–1988) (†)
G. Federico MANCINI, rzecznik generalny (1982–1988), następnie sędzia (1988–1999) (†)
Yves GALMOT, sędzia (1982–1988) (†)

Constantinos KAKOURIS, sędzia (1983–1997) (†)
Carl Otto LENZ, rzecznik generalny (1984–1997)
Marco DARMON, rzecznik generalny (1984–1994) (†)
René JOLIET, sędzia (1984–1995) (†)
Thomas Francis O'HIGGINS, sędzia (1985–1991) (†)
Fernand SCHOCKWEILER, sędzia (1985–1996) (†)
Jean MISCHO, rzecznik generalny (1986–1991 i 1997–2003) (†)
José Carlos de CARVALHO MOITINHO de ALMEIDA, sędzia (1986–2000)
José Luís da CRUZ VILAÇA, rzecznik generalny (1986–1988), sędzia (2012–2018)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS, sędzia (1986–2003), prezes w latach 1994–2003 (†)
Manuel DIEZ de VELASCO, sędzia (1988–1994) (†)
Manfred ZULEEG, sędzia (1988–1994) (†)
Walter VAN GERVEN, rzecznik generalny (1988–1994) (†)
Francis Geoffrey JACOBS, rzecznik generalny (1988–2006)
Giuseppe TESAURO, rzecznik generalny (1988–1998)
Paul Joan George KAPTEYN, sędzia (1990–2000)
Claus Christian GULMANN, rzecznik generalny (1991–1994), następnie sędzia (1994–2006)
John L. MURRAY, sędzia (1991–1999)
David Alexander Ogilvy EDWARD, sędzia (1992–2004)
Antonio Mario LA PERGOLA, sędzia (1994 i 1999–2006), rzecznik generalny (1995–1999) (†)
Georges COSMAS, rzecznik generalny (1994–2000)
Jean-Pierre PUISSOCHET, sędzia (1994–2006)
Philippe LÉGER, rzecznik generalny (1994–2006)
Günter HIRSCH, sędzia (1994–2000)
Michael Bendik ELMER, rzecznik generalny (1994–1997)
Peter JANN, sędzia (1995–2009)
Hans RAGNEMALM, sędzia (1995–2000) (†)
Leif SEVÓN, sędzia (1995–2002)
Nial FENNELLY, rzecznik generalny (1995–2000)
Melchior WATHELET, sędzia (1995–2003), rzecznik generalny (2012–2018)
Dámaso RUIZ-JARABO COLOMER, rzecznik generalny (1995–2009) (†)
Romain SCHINTGEN, sędzia (1996–2008)
Krateros IOANNOU, sędzia (1997–1999) (†)
Siegbert ALBER, rzecznik generalny (1997–2003)
Antonio SAGGIO, rzecznik generalny (1998–2000) (†)
Vassilios SKOURIS, sędzia (1999–2015), prezes w latach 2003–2015
Fidelma O'KELLY MACKEN, sędzia (1999–2004)
Ninon COLNERIC, sędzia (2000–2006)
Stig von BAHR, sędzia (2000–2006)
Antonio TIZZANO, rzecznik generalny (2000–2006), następnie sędzia (2006–2018), wiceprezes w latach 2015–2018
José Narciso da CUNHA RODRIGUES, sędzia (2000–2012)
Christiaan Willem Anton TIMMERMANS, sędzia (2000–2010)
Leendert A. GEELHOED, rzecznik generalny (2000–2006) (†)
Christine STIX-HACKL, rzecznik generalna (2000–2006) (†)
Luís Miguel POIARES PESSOA MADURO, rzecznik generalny (2003–2009)
Konrad Hermann Theodor SCHIEMANN, sędzia (2004–2012)
Jerzy MAKARCZYK, sędzia (2004–2009)
Pranas KÜRIS, sędzia (2004–2010)
Georges ARESTIS, sędzia (2004–2014)

Anthony BORG BARTHET, sędzia (2004–2018)
Ján KLUČKA, sędzia (2004–2009)
Uno LÖHMUS, sędzia (2004–2013)
Aindrias Ó CAOIMH, sędzia (2004–2015)
Paolo MENGOLZI, rzecznik generalny (2006–2018)
Pernilla LINDH, sędzia (2006–2011)
Ján MAZÁK, rzecznik generalny (2006–2012)
Verica TRSTENJAK, rzecznik generalna (2006–2012)
Jean-Jacques KASEL, sędzia (2008–2013)
Niilo JÄÄSKINEN, rzecznik generalny (2009–2015)
Pedro CRUZ VILLALÓN, rzecznik generalny (2009–2015)
Egidijus JARAŠIŪNAS, sędzia (2010–2018)

PREZESI

Massimo PILOTTI (1952–1958) (†)
Andreas Matthias DONNER (1958–1964) (†)
Charles Léon HAMMES (1964–1967) (†)
Robert LECOURT (1967–1976) (†)
Hans KUTSCHER (1976–1980) (†)
Josse J. MERTENS de WILMARS (1980–1984) (†)
Alexander John MACKENZIE STUART (1984–1988) (†)
Ole DUE (1988–1994) (†)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS (1994–2003) (†)
Vassilios SKOURIS (2003–2015)

SEKRETARZE

Albert VAN HOUTTE (1953–1982) (†)
Paul HEIM (1982–1988)
Jean-Guy GIRAUD (1988–1994)
Roger GRASS (1994–2010)

ROZDZIAŁ II

SĄD

A | DZIAŁALNOŚĆ SĄDU W ROKU 2018

Marc Jaeger, prezes Sądu

Rok 2018, drugi pełny rok działalności od rozpoczęcia reformy struktury sędowniczej Unii Europejskiej, ukazał nowe oblicze działalności i sposobu funkcjonowania Sądu w kontekście realizacji strategicznych celów tej reformy, która przewiduje stopniowe podwojenie liczby sędziów, a której trzeci i ostatni etap ma zostać wdrożony we wrześniu 2019 r.

Okres ten charakteryzował się, zważywszy na skład Sądu, stabilnością, którą zachwiało jedynie odejście sędziego P.G. Xuereba, powołanego w dniu 8 października 2018 r. na sędziego Trybunału Sprawiedliwości. Od tego dnia Sąd liczy 45 członków¹ i oczekuje na powołanie sędziego, który zastąpi sędziego P.G. Xuereba, a także na nowego sędziego powołanego w ramach pierwszego etapu reformy Sądu (który przewiduje docelowo dwunastu nowych sędziów powoływanych począwszy od dnia 25 grudnia 2015 r.).

Dysponując nowymi zasobami i wykorzystując doświadczenie nabyte w roku 2017, to jest w pierwszym roku funkcjonowania w nowych warunkach strukturalnych, Sąd dążył do zwiększenia wydajności. Założenie to zostało zrealizowane, jeśli wziąć pod uwagę, że w 2018 r. zostało zakończonych 1009 spraw². Jest to nowy rekord, stanowiący wzrost o prawie 13% w stosunku do roku poprzedzającego. Jednocześnie odnotowano niewielki spadek liczby wniesionych spraw (834 nowych spraw). Zbieg tych czynników pozwolił zatem na znaczne zmniejszenie liczby spraw w toku (– 175 spraw, czyli spadek o prawie 12%), która powróciła do poziomu z 2010 r. Obecna sytuacja różni się jednak od sytuacji z tamtego okresu, ponieważ zdolność sędownicza do orzekania znacznie się zwiększyła, w wyniku czego teoretyczny czas zajmowania się sprawami znacznie się skrócił (482 dni w 2018 r. w porównaniu do 900 dni w 2010 r.). Działalność Sądu wskazuje zatem, że jest on przygotowany na ewentualne przekazanie mu właściwości przez Trybunał Sprawiedliwości.

Łączny czas trwania postępowań (20 miesięcy w sprawach rozstrzyganych w drodze wyroku lub postanowienia) nieco wzrósł w porównaniu z 2017 r. Wynika to w szczególności z rozstrzygnięcia w 2018 r. znacznej liczby spraw z zakresu konkurencji o takiej skali i złożoności, że czas trwania postępowań ich dotyczących był siłą rzeczy znacznie dłuższy od średniego czasu trwania postępowania³. Warto zauważyć, że pomimo tego koniunkturalnego czynnika powyższe liczby utrzymują się na poziomie znacznie niższym od obserwowanego przed wdrożeniem reformy unijnej struktury sędowniczej.

Do charakterystycznych cech tegorocznych wyników statystycznych należy także zaliczyć wzrost liczby spraw rozstrzyganych, w trosce o zwiększenie autorytetu, spójności, przejrzystości i ostatecznie – jakości orzecznictwa, przez powiększony skład pięciu sędziów. 87 spraw zostało rozstrzygniętych w 2018 r. przez powiększony skład orzekający, co stanowi 8,6% wszystkich zakończonych spraw, a zatem oznacza czterokrotny wzrost w porównaniu ze średnim odsetkiem obserwowanym od 2009 r. W latach poprzedzających reformę, ze względu na wzrost liczby zaległych spraw i brak środków, okoliczności spowodowały pewne zmniejszenie przekazywania spraw składom powiększonym, tak przecież powszechnego w latach 1995–2005. Nowa struktura Sądu umożliwiła zatem tej instytucji częstsze odwoływanie się do możliwości przekazania sprawy takim składom, gdy uzasadniają to prawna złożoność sporu, doniosłość sprawy lub inne szczególne okoliczności.

1| W dniu 31 grudnia 2018 r.

2| Z wyłączeniem wniosków w przedmiocie środków tymczasowych, których było w tym roku 44.

3| Jeśli wykluczyć te 23 sprawy (należące z jednej strony do tzw. grupy spraw „kable elektryczne”, zaś z drugiej strony do grupy spraw „perindopril”), średni czas trwania postępowania w pozostałych 986 sprawach rozstrzygniętych wyrokiem lub postanowieniem wyniósł 19,2 miesiąca. Wpływ tych 23 spraw na całkowity czas trwania postępowania można zatem oszacować na +0,8 miesiąca, czyli +4%.

Ma to duże znaczenie szczególnie w kontekście niektórych spraw rozstrzygniętych w bieżącym roku lub wciąż zawisłych, które dotyczą niezaprzeczalnie istotnych zagadnień pod względem prawnym, gospodarczym, finansowym i instytucjonalnym.

Na koniec warto wspomnieć o dwóch zmianach proceduralnych, które weszły w życie w dniu 1 grudnia 2018 r. Po pierwsze, art. 3 § 3 i art. 28 § 2 regulaminu postępowania przed Sądem zostały zmienione w celu przyznania wiceprezesowi Sądu uprawnienia do pełnienia funkcji rzecznika generalnego i przedstawiania na zgromadzeniu plenarnym, podobnie jak może to czynić prezes Sądu i skład orzekający, któremu pierwotnie została przyznana dana sprawa, propozycji przekazania sprawy powiększonemu składowi pięciu sędziów lub wielkiej izbie. Są to instrumenty mające na celu wzmocnienie środków, jakimi dysponuje wiceprezes Sądu w celu realizacji jego misji koordynowania toczących się spraw i przyczyniania się do spójności orzecznictwa. Po drugie, e-Curia – aplikacja informatyczna umożliwiająca elektroniczne składanie i doręczanie pism procesowych – stała się wyłącznym sposobem przekazywania dokumentów sądowych między przedstawicielami stron a Sądem. To przejście na obowiązkowe korzystanie z systemu e-Curia⁴ jest następstwem pozytywnych uwag użytkowników i służy pełnemu czerpaniu korzyści z bezpośredniej wymiany pism drogą elektroniczną, jak również ma na celu zwiększenie wydajności wskutek ustania konieczności przetwarzania różnorodnych formatów.

Rok 2018 stanowi zatem znamienity wyraz nowego sposobu funkcjonowania Sądu wynikającego z reformy unijnej struktury sądowniczej. Jest on zarazem zapowiedzią nowej zdolności Sądu do orzekania, opartej na chęci zwiększenia liczby spraw przekazywanych w uzasadnionych przypadkach powiększonym składom, jak również na chęci sprostania wysokim standardom jakości i szybkości poprzez unowocześnianie metod pracy i dążenie do stałego polepszania wydajności.

Kolejne strony, poprzedzone przedmową wiceprezesa Sądu, sędziego M. van der Woudego, ukażą różnorodność dziedzin i znaczenie sporów rozstrzyganych przez Sąd w wykonaniu jego misji – leżącej u podstaw legitymacji systemu instytucjonalnego przewidzianego w traktatach – jaką jest kontrola zgodności z prawem aktów przyjmowanych przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii. Na zakończenie E. Coulon, sekretarz Sądu, przedstawi pokrótce najważniejsze informacje na temat działalności sekretariatu Sądu zapewniającego Sądowi wsparcie w jego działalności orzeczniczej, po których zostaną przedstawione dane statystyczne obrazujące rok 2018.

4| Konieczność zapewnienia ram prawnych dla tej zmiany skłoniła Sąd do przyjęcia w dniu 11 lipca 2018 r. zmian w regulaminie postępowania przed Sądem oraz nowej decyzji w sprawie składania i doręczania pism procesowych za pośrednictwem aplikacji eCuria. Powyższa zmiana dotyczy wszystkich stron – skarżących, pozwanych i interwenientów oraz wszystkich rodzajów postępowań, w tym postępowań w trybie pilnym, choć w poszanowaniu zasady dostępu do sądu zostały przewidziane zarazem pewne wyjątki (w szczególności, gdy korzystanie z eCuria jest technicznie niemożliwe lub gdy wniosek o pomoc prawną składa strona niereprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego).

B | ORZECZNICTWO SĄDU W ROKU 2018

Tendencje dotyczące jurysdykcji

Marc van der Woude, wiceprezes

Rok 2018 był szczególnie produktywny z uwagi na rekordową liczbę orzeczeń kończących postępowanie. Był on równie istotny z punktu widzenia charakteru kontroli sądowej sprawowanej przez Sąd. W minionym roku Sąd mógł bowiem po raz kolejny odnieść korzyści z reformy struktury wymiaru sprawiedliwości przeprowadzonej na podstawie rozporządzenia 2015/2422¹ poprzez przekazanie znacznej liczby spraw do rozpoznania składowi orzekającemu składającemu się z pięciu sędziów oraz jednej sprawy wielkiej izbie. Udział większej liczby sędziów w sprawach ważnych, szczególnych lub cechujących się trudnościami pod względem prawnym umożliwia zebranie więcej poglądów i wiedzy specjalistycznej, wysłuchanie w większym stopniu jednostki, a tym samym wzmocnienie autorytetu orzeczeń Sądu. Przekazywanie spraw do rozpoznania rozszerzonym składom pozwala również Sądowi na ustrukturyzowanie swojego orzecznictwa poprzez nadanie szczególnego znaczenia określonym orzeczeniom.

Działalność orzecznicza była również bardzo bogata z uwagi na szeroki wachlarz dziedzin prawa, w których Sąd rozstrzyga spory. Rozszerzenie obszarów polityki Unii znajduje bowiem stopniowo odzwierciedlenie w orzecznictwie. I tak Sąd miał okazję rozwinąć swoje orzecznictwo w nowych dziedzinach, takich jak nadzór nad sektorem finansowym (zob. na przykład wyrok z dnia 24 kwietnia 2018 r., *Caisse régionale de crédit agricole mutuel Alpes Provence i in./EBC*, od T-133/16 do T-136/16, [EU:T:2018:219](#)), czy też w dziedzinach o istotnym znaczeniu dla społeczeństwa, takich jak ochrona środowiska naturalnego i zdrowia (zob. na przykład wyrok z dnia 17 maja 2018 r., *Bayer CropScience i in./Komisja*, T-429/13 i T-451/13, [EU:T:2018:280](#); wyrok z dnia 13 grudnia 2018 r., *Ville de Paris, Ville de Bruxelles i Ayuntamiento de Madrid/Komisja*, T-339/16, T-352/16 i T-391/16, [EU:T:2018:927](#)). Ochrona sądowa oferowana przez Sąd nie obejmuje jednak całej działalności Unii. Między innymi z art. 275 TFUE wynika, że Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie jest właściwy w zakresie postanowień dotyczących wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB) ani w zakresie aktów przyjętych na ich podstawie. Kontynuując linię orzeczniczą zapoczątkowaną przez Trybunał w wyroku *Rosneft*², Sąd uznał jednak, że to odstępstwo od zasady skutecznej ochrony sądowej w rozumieniu art. 47 karty oraz od zasady jurysdykcji ogólnej, którą art. 19 TUE przyznaje Trybunałowi Sprawiedliwości Unii Europejskiej w celu zapewnienia poszanowania prawa w wykładni traktatów, należy interpretować zawężająco. Sąd uznaje się zatem za właściwy do rozstrzygania sporów między jednostką organizacyjną objętą WPZiP i jej pracownikami (wyrok z dnia 25 października 2018 r., *KF/CSUE*, T-286/15, [EU:T:2018:718](#)).

W większości przypadków ochrona sądowa oferowana przez Sąd ma miejsce w ramach kontroli legalności przewidzianej w art. 263 TFUE. Kontrola ta oznacza, że na wniosek skarżącego Sąd sprawdza, czy organy administracyjne lub regulacyjne przestrzegały prawa Unii przy przyjmowaniu zaskarżonego aktu. Intensywność tej kontroli nie jest jednolita. Może się ona różnić w poszczególnych przypadkach, w szczególności w zależności od zakresu uznania pozostawionego danym organom na mocy prawa Unii. Kontrola legalności nigdy jednak nie pozwala Sądowi zastąpić własnym rozstrzygnięciem rozstrzygnięcia organu administracji. Kontroluje on i stwierdza nieważność, gdy doszło do naruszenia przepisów prawa, ale nie może podjąć decyzji zamiast

1] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2015/2422 z dnia 16 grudnia 2015 r. zmieniające Protokół nr 3 w sprawie statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Dz.U. L 2015, L 341, s. 14).

2] Wyrok z dnia 28 marca 2017 r., *Rosneft* (C-72/15, [EU:C:2017:236](#), pkt 74).

organu administracji. Chociaż kontrola ta jest zawsze sprawowana w konkretnych przypadkach i trudno jest wywieść ogólne wytyczne z całości indywidualnych przypadków, z orzecznictwa Sądu zapadłego w 2018 r. zdają się wynikać dwie tendencje.

Pierwsza charakterystyczna tendencja dotyczy stosunkowo dużej liczby przypadków, w których stwierdzenie nieważności jest oparte na tym, że administracja nie dysponowała wszystkimi istotnymi elementami w momencie przyjmowania zaskarżonych aktów. Pierwsze orzeczenie z tej serii dotyczy prawa koncentracji, a mówiąc dokładniej, obowiązku zgromadzenia przez Komisję wszystkich istotnych dowodów, w sytuacji gdy rozstrzyga w przedmiocie wniosku o dokonanie przeglądu zobowiązań, w owym przypadku zobowiązań podjętych przez Deutsche Lufthansa w celu uzyskania warunkowego zezwolenia na nabycie Swiss International Air Lines (wyrok z dnia 16 maja 2018 r., *Deutsche Lufthansa/Komisja*, T-712/16, [EU:T:2018:269](#)). Po drugie, w dziedzinie pomocy państwa Sąd przypomniał, że niepełny lub niewystarczający charakter badania wstępnego przeprowadzanego w ramach postępowania przewidzianego w art. 108 ust. 3 TFUE stanowi wskazówkę co do istnienia poważnych trudności, które Komisja napotkała w trakcie tego badania i które powinny były ją skłonić do wszczęcia formalnego postępowania wyjaśniającego na podstawie art. 108 ust. 2 TFUE (wyrok z dnia 19 września 2018 r., *HH Ferries i in./Komisja*, T-68/15, [EU:T:2018:563](#)). W wyroku z dnia 15 listopada 2018 r. *Tempus Energy i Tempus Energy Technology/Komisja* (T-793/14, [EU:T:2018:790](#)) Sąd wyjaśnił jeszcze w tym względzie, że Komisja musi zgromadzić wszystkie istotne elementy w staranny i bezstronny sposób, aby wyeliminować wszelkie wątpliwości co do zgodności zgłoszonego środka z rynkiem wewnętrznym. Po trzecie, Sąd miał również okazję doprecyzowania spoczywającego na administracji obowiązku właściwego zbadania akt w dziedzinie praw do znaków towarowych. Nawet jeżeli skarżący nie przedstawił dowodów na poparcie renomy wcześniejszego znaku towarowego, na której oparł swój sprzeciw w wymaganym terminie, w świetle swojej dotychczasowej praktyki decyzyjnej w odniesieniu do tej renomy izba odwoławcza powinna była zgromadzić wszystkie elementy niezbędne do skorzystania z przysługującego jej uznania. Po czwarte, jeżeli Rada dokonuje wpisu osób fizycznych lub prawnych w wykazie osób i podmiotów objętych środkami ograniczającymi lub przedłuża taki wpis, powinna ona upewnić się, że dysponuje wiarygodnymi informacjami, a w razie potrzeby – przeprowadzić dodatkowe kontrole. Powinna ona także uzasadnić w sposób wymagany prawem powody, dla których zgromadzone dowody uzasadniają przyjęcie środków ograniczających wobec danej osoby.

Druga tendencja, która zdaje się wyłaniać w niedawnym orzecznictwie, dotyczy dopuszczalności skarg wniesionych na podstawie art. 263 TFUE, w szczególności skarg dotyczących aktów regulacyjnych, które dotyczą bezpośrednio skarżącego i nie wymagają środków wykonawczych. W tym względzie należy przede wszystkim zauważyć, że Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z dnia 6 listopada 2018 r., *Scuola Elementare Maria Montessori/Komisja, Komisja/Scuola Elementare Maria Montessori i Komisja/Ferracci* (od C-622/16 P do C-624/16 P, [EU:C:2018:873](#)) w większości potwierdził w zakresie dopuszczalności wyroki Sądu z dnia 15 września 2016 r., *Ferracci/Komisja* (T-219/13, [EU:T:2016:485](#)) i *Scuola Elementare Maria Montessori* (T-220/13, niepublikowany, [EU:T:2016:484](#)), w których to wyrokach Sąd uznał za dopuszczalne skargi o stwierdzenie nieważności wniesione przez dwóch konkurentów beneficjentów trzech systemów krajowych przeciwko decyzji Komisji w dziedzinie pomocy państwa dotyczącej tych systemów. Sąd potwierdził dokonaną przez Sąd analizę, zgodnie z którą zaskarżona decyzja stanowiła w odniesieniu do trzech systemów akt regulacyjny w rozumieniu art. 263 akapit czwarty *in fine* TFUE, który nie wymagał żadnych środków wykonawczych w rozumieniu tego postanowienia i który dotyczył skarżących bezpośrednio ze względu na ich konkurencyjne stosunki z beneficjentami spornych systemów.

Również na podstawie art. 263 akapit czwarty *in fine* TFUE Sąd uznał za dopuszczalną w wyroku z dnia 13 września 2018 r., *Gazprom Neft/Rada* (T-735/14 i T-799/14, [EU:T:2018:548](#)) skargę o stwierdzenie nieważności wniesioną przez rosyjskie przedsiębiorstwo Gazprom Neft w odniesieniu do kilku przepisów o charakterze ogólnym, a mianowicie przepisów regulujących system uprzedniego zezwolenia na wywóz w związku z wydobywaniem i produkcją ropy naftowej do Rosji. Sąd uznał w tym względzie, że przepisy te nie wymagają środków wykonawczych, ponieważ organy krajowe nie dysponują żadnym zakresem uznania przy stosowaniu

tych przepisów, zaś Gazprom Neft nie mógł sam ubiegać się o zezwolenia na wywóz. Jako że Gazprom Neft wykazał, że prowadzi działalność w dziedzinie wydobywania i produkcji, do której odnoszą się sporne zakazy dotyczące wywozu, jego skarga była dopuszczalna.

Dopuszczalność skargi na akt regulacyjny była również centralnym zagadnieniem w ramach skarg o stwierdzenie nieważności wniesionych przez trzy stolice europejskie przeciwko rozporządzeniu Komisji w sprawie norm emisji dla lekkich pojazdów pasażerskich i użytkowych, które zdaniem tych miast byłyby zbyt elastyczne w porównaniu ze standardem przewidzianym w rozporządzeniu podstawowym (ww. sprawy T-339/16, T-352/16 i T-391/16). Komisja zakwestionowała dopuszczalność tych skarg, uzasadniając to tym, że omawiane rozporządzenie nie wpływa bezpośrednio na sytuację prawną trzech skarżących. Sąd oddalił ten argument, uznając, że zaskarżony akt ogranicza możliwość zwalczania zanieczyszczenia powietrza przez organy publiczne państwa członkowskiego poprzez ograniczenie ruchu pojazdów z przyczyn technicznych uregulowanych w zaskarżonym rozporządzeniu. W związku z tym zaskarżony akt bezpośrednio wpływał na ich zdolność regulacyjną.

Wreszcie w 2018 r. Sąd miał okazję wielokrotnie wypowiedzieć się w przedmiocie nieograniczonego prawa orzekania w rozumieniu art. 261 TFUE, które występuje między innymi w dziedzinie prawa konkurencji zgodnie z art. 31 rozporządzenia nr 1/2003³, oraz w przedmiocie kompetencji o charakterze reformatoryjnym przewidzianej w art. 72 ust. 3 rozporządzenia 2017/1001 w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej⁴. Obydwa rodzaje uprawnień uzupełniają kontrolę legalności, gdyż umożliwiają sądowi Unii zastąpienie własnym stanowiskiem stanowiska organu administracji. Różnią się one jednak, jak wynika na przykład z postanowienia z dnia 1 lutego 2018 r., *ExpressVPN/EUIPO (EXPRESSVPN)*, T-265/17, [EU:T:2018:79](#)). W owej sprawie Sąd przypomniał, że stwierdzenie nieważności zaskarżonego aktu w całości lub w części stanowi wstępny warunek wykonania kompetencji o charakterze reformatoryjnym. Natomiast wykonywanie nieograniczonego prawa orzekania, które jest ograniczone do dziedziny grzywien, może mieć miejsce w braku takiego stwierdzenia nieważności (wyrok z dnia 15 października 2002 r., *Limburgse Vinyl Maatschappij i in./Komisja*, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P, [EU:C:2002:582](#), pkt 692). Sąd miał także okazję orzec po raz pierwszy w przedmiocie wykonywania nieograniczonego prawa orzekania w odniesieniu do kar przewidzianych w rozporządzeniu nr 966/2012 w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii⁵, przypominając zasadę – rozwiniętą już w dziedzinie konkurencji – że prawo to nie jest wykonywane z urzędu, lecz wyłącznie wtedy, gdy do Sądu wpłynie taki wniosek już w momencie wniesienia skargi (wyrok z dnia 8 listopada 2018 r., „*Pro NGO!*”/Komisja, T-454/17, [UE:T:2018:755](#)).

3] Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101 TFUE] i [102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1).

4] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1001 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz.U. 2017, L 154, s. 1). Ta kompetencja o charakterze reformatoryjnym została przyznana Trybunałowi zgodnie z art. 263 akapit piąty TFUE.

5] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2015/1929 z dnia 28 października 2015 r. zmieniające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 966/2012 w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii (Dz.U. 2015, L 286, s. 1).

I. Prawo instytucjonalne

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 23 kwietnia 2018 r., *One of Us i in./Komisja* (T-561/14, odwołanie w toku⁶, [EU:T:2018:210](#)), Sąd orzekł w przedmiocie zgodności z prawem komunikatu COM(2014) 355 final⁷, wydanego na podstawie art. 10 ust. 1 lit. c) rozporządzenia (UE) nr 211/2011⁸. W komunikacie tym Komisja Europejska zajęła stanowisko, że nie należy podejmować żadnych działań w związku ze sporną europejską inicjatywą obywatelską, której celem było zakazanie i zaprzestanie finansowania przez Unię Europejską działań wiążących się z niszczeniem ludzkich zarodków.

Sąd zaczął od zbadania kwestii, czy podmiot o nazwie „European Citizens’ Initiative One of Us” może być stroną w postępowaniach sądowych przed sądem Unii w celu żądania na podstawie art. 263 akapit czwarty TFUE stwierdzenia nieważności zaskarżonego komunikatu. W tym względzie Sąd zauważył, że z akt sprawy nie wynika, iż podmiot ten ma osobowość prawną na mocy prawa państwa członkowskiego lub państwa trzeciego, podobnie jak nie wynika z rozporządzenia nr 211/2011, że przyznaje ono osobowość prawną europejskiej inicjatywie obywatelskiej, traktując ją jako odrębny podmiot. W świetle tych rozważań oraz biorąc ponadto pod uwagę, że z żadnego dokumentu ani z żadnego działania Komisji nie wynika, iż traktowała ona podmiot o nazwie „European Citizens’ Initiative One of Us” jako odrębny podmiot, Sąd uznał, że nie ma on zdolności pozywania i bycia pozywanym przed sądami Unii. Zdaniem Sądu należy zatem uznać, że skarga jest niedopuszczalna w zakresie, w jakim została wniesiona przez podmiot o nazwie „European Citizens’ Initiative One of Us” bez uszczerbku dla dopuszczalności skargi w zakresie, w jakim została wniesiona przez siedem osób fizycznych tworzących komitet obywatelski spornej inicjatywy obywatelskiej.

Co do istoty sprawy, podczas gdy skarżący twierdzili, że w ramach ciążącego na niej obowiązku uzasadnienia Komisja była zobowiązana wykazać istnienie wystarczających gwarancji etycznych i prawnych sprawiających, że sporna inicjatywa obywatelska była zbędna, czego instytucja ta ich zdaniem nie uczyniła, Sąd przypomniał, że obowiązek uzasadnienia dotyczy każdego aktu, który może być przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności, oraz że wynika stąd, iż zaskarżony komunikat, który zawiera decyzję Komisji, by nie przedstawiać prawodawcy Unii wniosku dotyczącego aktu prawnego w następstwie spornej inicjatywy obywatelskiej, podlega takiemu obowiązkowi uzasadnienia. Ponadto zobowiązanie Komisji do przedstawienia w komunikacie przyjętym zgodnie z art. 10 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 211/2011 powodów podjęcia lub niepodjęcia działania w następstwie europejskiej inicjatywy obywatelskiej stanowi konkretny wyraz obowiązku uzasadnienia nałożonego w ramach tego przepisu. W omawianym przypadku, oddalając tezę Komisji, zgodnie z którą wyłącznym celem uzasadnienia komunikatu przewidzianego w art. 10 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 211/2011 jest umożliwienie ewentualnej debaty publicznej, Sąd uznał, że wyjaśnienia zawarte w zaskarżonym komunikacie umożliwiają skarżącym ustalenie, czy odmowa Komisji przedłożenia wniosku w sprawie zmiany niektórych aktów Unii, jak postulowała sporna inicjatywa obywatelska, jest zasadna, czy też jest obarczona wadami. Ponadto wyjaśnienia te pozwalają sądowi Unii na dokonanie kontroli zgodności z prawem zaskarżonego komunikatu. Sąd doszedł zatem do wniosku, że zaskarżony komunikat jest uzasadniony w sposób wymagany prawem.

6] Sprawa C-418/18 P, *One of Us/Komisja*.

7] Komunikat Komisji COM(2014) 355 final z dnia 28 maja 2014 r. w sprawie europejskiej inicjatywy obywatelskiej zatytułowanej „Uno di noi”.

8] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 211/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. w sprawie inicjatywy obywatelskiej (Dz.U. 2011, L 65, s. 1).

W sprawach, w których zapadły wyroki z dnia 31 maja 2018 r., *Korwin-Mikke/Parlament* (T-352/17, [EU:T:2018:319](#)) i z dnia 31 maja 2018 r., *Korwin-Mikke/Parlament* (T-770/16, [EU:T:2018:320](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skarg wniesionych przez skarżącego, posła do Parlamentu Europejskiego, na decyzje Parlamentu Europejskiego nakładające na niego sankcje dyscyplinarne za jego wypowiedzi, które padły w odniesieniu do imigrantów i kobiet na dwóch posiedzeniach plenarnych Parlamentu, które dotyczyły odpowiednio imigracji w Europie oraz problematyki rozbieżności w wynagrodzeniu kobiet i mężczyzn. W szczególności skarżący zarzucał Parlamentowi, że naruszył on jego prawo do wolności wypowiedzi zagwarantowane w art. 11 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej oraz w art. 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „EKPC») oraz naruszył zakres stosowania art. 166 regulaminu Parlamentu.

Sąd przypomniał przede wszystkim, że choć wolność wypowiedzi odgrywa kluczową rolę w demokratycznych społeczeństwach, nie stanowi ona jednak bezwzględnej prerogatywy, zaś jej wykonywanie może pod pewnymi warunkami podlegać ograniczeniom, które należy ściśle interpretować. Ingerencja w wolność wypowiedzi jest bowiem dopuszczalna jedynie wtedy, gdy spełnia trzy przesłanki. Po pierwsze, dane ograniczenie musi być „przewidziane ustawą”. Po drugie, ograniczenie to powinno odpowiadać celowi interesu ogólnego uznanemu za taki w prawie Unii. Po trzecie, rozpatrywane ograniczenie nie może być nadmierne, co oznacza, z jednej strony, że musi być niezbędne i proporcjonalne do zamierzonego celu, a z drugiej strony, że nie może naruszać istoty danej wolności. Ponadto Sąd zauważył, że ingerencja w wolność wypowiedzi lub ograniczenie tej wolności mogą zostać uznane za „przewidziane ustawą” wyłącznie wtedy, gdy norma jest wyrażona wystarczająco precyzyjnie. Niezależnie od faktu, że wolność wypowiedzi posłów należy objąć wzmożoną ochroną ze względu na fundamentalne znaczenie, jakie Parlament odgrywa w demokratycznym społeczeństwie, korzystanie z wolności wypowiedzi w Parlamencie musi czasem ustąpić przed uzasadnionymi interesami w postaci ochrony zachowania należytego porządku działalności parlamentarnej i ochrony praw innych posłów. W tym względzie – jak zauważył Sąd – Europejski Trybunał Praw Człowieka z jednej strony powiązał możliwość ukarania przez parlament jednego z posłów z koniecznością zapewnienia właściwego porządku prac parlamentarnych, a z drugiej strony, przyznał parlamentom szeroki zakres autonomii w zakresie regulowania sposobu, chwili i miejsca obieranych przez posłów na ich wystąpienia, lecz bardzo niewielką dowolność w wyznaczaniu granic treści wypowiedzi posłów. Zdaniem Sądu wynika z tego, że regulamin parlamentu może przewidywać możliwość ukarania za wygłaszane przez posłów wypowiedzi wyłącznie w sytuacji, gdyby te naruszały prawidłowe funkcjonowanie parlamentu lub stanowiły poważne zagrożenie dla społeczeństwa, takie jak nawoływanie do przemocy lub nienawiści rasowej. Wynika stąd również, że przyznane parlamentom uprawnienie do nakładania kar dyscyplinarnych w celu zapewnienia właściwego przebiegu ich działalności lub ochrony niektórych praw, swobód lub zasad podstawowych należy godzić z koniecznością zapewnienia poszanowania wolności wypowiedzi posłów.

Badając następnie, czy nakładając rozpatrywaną sankcję dyscyplinarną, Parlament przestrzegał warunków określonych w art. 166 ust. 1 swojego regulaminu, Sąd podkreślił, że przepis ten dotyczy przypadków naruszenia prawidłowego funkcjonowania Parlamentu lub należytego porządku prac parlamentarnych, ma więc na celu objęcie sankcją zachowania posła uczestniczącego w posiedzeniu lub w pracach parlamentarnych, które mogłoby poważnie utrudnić ich przebieg, czyli w sytuacji poważnego „zakłócenia obrad lub prac Parlamentu” przez posła z naruszeniem zasad określonych w art. 11 wspomnianego regulaminu, ustanawiającego normy postępowania posłów. Sąd wyjaśnił, że naruszenie tych zasad nie może jako takie podlegać sankcji, lecz tylko wtedy, gdy towarzyszy mu zakłócenie prac Parlamentu w rozumieniu art. 166 ust. 1 jego regulaminu. W omawianym przypadku z akt sprawy nie wynika, że wypowiedzi wygłoszone przez posła na posiedzeniach plenarnych spowodowały jakiegokolwiek zakłócenie tych posiedzeń lub prac Parlamentu. Co więcej, zakłócenie prac Parlamentu, o którym mowa w art. 166 ust. 1 akapit pierwszy jego regulaminu, które dokonało się poza salą obrad plenarnych, z racji oddźwięku, jaki wypowiedź skarżącego miała poza Parlamentem, nie może być rozumiane jako naruszenie dobrego imienia lub powagi Parlamentu jako instytucji. W tych okolicznościach,

mimo szczególnie szokującego charakteru sformułowań użytych przez skarżącego w wystąpieniach na obu posiedzeniach plenarnych, Parlament nie mógł, w okolicznościach wspomnianej sprawy, nałożyć na niego sankcji dyscyplinarnych na podstawie art. 166 ust. 1 regulaminu.

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 25 października 2018 r., *KF/Satcen* (T-286/15, [EU:T:2018:718](#)), wydany w składzie powiększonym, do Sądu wniesiono skargę zmierzającą, z jednej strony, do stwierdzenia nieważności szeregu decyzji wydanych przeciwko skarżącej, w tym decyzji, w której dyrektor Centrum Satelitarnego Unii Europejskiej (Satcen) usunął ją ze stanowiska z powodu zachowań mogących stanowić mobbing, a z drugiej strony do zasądzenia odszkodowania za szkodę, jaką miała ponieść skarżąca.

Chociaż Satcen twierdził, że spór wchodzi w zakres wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB) i że w związku z tym Sąd jest niewłaściwy, Sąd przypomniał, iż okoliczność, że zaskarżone decyzje wpisują się w ramy funkcjonowania organu działającego w dziedzinie WPZiB, nie może, sama w sobie, skutkować brakiem właściwości sądów Unii do orzekania. Zasadniczo podkreślił on, że zaskarżone decyzje stanowią akty czystego zarządzania personelem, które – w świetle ich uzasadnienia i celów, a także kontekstu ich podjęcia – nie zmierzały do prowadzenia, określenia i realizacji WPZiB w rozumieniu art. 24 ust. 2 TUE, ani w szczególności do wypełnienia zadań Satcenu objętych WPZiB. Sąd wywnioskował z tego, że zawisły przed nim spór jest podobny do nieobjętych WPZiB sporów między instytucją, organem lub jednostką organizacyjną Unii a jednym z ich urzędników lub pracowników, które mogą być przedstawione sądom Unii na mocy art. 270 TFUE, w którym przewidziano właściwość Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej do orzekania w każdym sporze między Unią i jej pracownikami. W związku z tym uznał się on za właściwy do rozstrzygnięcia tego sporu, gdyż właściwość ta wynika, odpowiednio, w odniesieniu do kontroli zgodności z prawem zaskarżonych decyzji – z art. 263 TFUE, a w odniesieniu do żądań dotyczących odpowiedzialności pozaumownej Unii – z art. 268 TFUE w związku z art. 340 akapit drugi TFUE.

Co do istoty sprawy Sąd, do którego skarżąca wniosła o rozpatrzenie zarzutu niezgodności z prawem art. 28 ust. 6 regulaminu pracowniczego Satcenu⁹, uzasadniając to tym, że przepis ten czyni z komisji odwoławczej Satcenu jedyną instancję kontrolującą zgodność z prawem decyzji dyrektora Satcenu, postanowił uwzględnić ten zarzut. Jego zdaniem Rada Unii Europejskiej nie mogła – bez naruszenia art. 19 TUE i art. 256 TFUE – przyznać komisji odwoławczej Satcenu obligatoryjnej i wyłącznej właściwości do kontrolowania zgodności z prawem decyzji dyrektora Satcenu, a także do orzekania w przedmiocie żądań odszkodowawczych jej pracowników, gdy – tak jak w niniejszym wypadku – to Sąd jest właściwy, aby rozpatrzyć w pierwszej instancji tego rodzaju spory. W konsekwencji decyzja komisji odwoławczej jest pozbawiona podstawy prawnej, w związku z czym należy stwierdzić jej nieważność. To samo odnosi się do decyzji o zawieszeniu i o usunięciu skarżącej ze stanowiska, ponieważ Satcen naruszył zasadę dobrej administracji, obowiązek staranności i wymóg bezstronności przy prowadzeniu dochodzenia administracyjnego, kierując do wielu ze swoich pracowników „kwestionariusz dotyczący mobbingu”, zawierający pola wielokrotnego wyboru odpowiadające, w istocie, ogólnym kategoriom zachowań mogących stanowić „mobbing”. Jeżeli chodzi o żądania odszkodowawcze, w odniesieniu do odszkodowania za szkodę majątkową, jaka miała zostać wyrządzona skarżącej w wyniku zaskarżonych decyzji, odpowiadającą kwocie wynagrodzenia, które należałoby się skarżącej, gdyby pozostała na stanowisku w Satcenie między datą usunięcia ze stanowiska a datą wygaśnięcia umowy o pracę, Sąd uznał, że takie żądania należy oddalić jako przedwczesne. Natomiast orzekł on, że skarżącej wyrządzono krzywdę powstałą w następstwie stanu niepewności w odniesieniu do zarzucanych jej czynów oraz naruszenia jej godności i reputacji zawodowej oraz że zadośćuczynienie w wysokości 10 000 EUR stanowi odpowiednie naprawienie tej krzywdy.

9| Decyzja Rady 2009/747/WPZiB z dnia 14 września 2009 r. w sprawie Regulaminu pracowniczego Centrum Satelitarnego Unii Europejskiej (Dz.U. 2009, L 276, s. 1).

II. Reguły konkurencji mające zastosowanie do przedsiębiorstw

1. Rozwój orzecznictwa w dziedzinie art. 101 TFUE

W wyrokach z dnia 12 lipca 2018 r., *The Goldman Sachs Group/Komisja* (T-419/14, odwołanie w toku¹⁰, [EU:T:2018:445](#)), *Prysmian i Prysmian Cavi e Sistemi/Komisja* (T-475/14, odwołanie w toku¹¹, [EU:T:2018:448](#)), *Brugg Kabel i Kabelwerke Brugg/Komisja* (T-441/14, odwołanie w toku¹², [EU:T:2018:453](#)) oraz *Nexans France i Nexans/Komisja* (T-449/14, odwołanie w toku¹³, [EU:T:2018:456](#)) Sąd orzekł w przedmiocie zgodności z prawem decyzji Komisji stwierdzającej udział skarżących w kartelu na europejskim rynku kabli elektrycznych¹⁴. Sprawy te stanowiły dla Sądu okazję do tego, by udzielić użytecznych wyjaśnień na temat uprawnień kontrolnych Komisji, eksterytorialnych skutków prawa konkurencji oraz stosunków między spółkami dominującymi a spółkami zależnymi.

Przed wszystkim w odniesieniu do uprawnień kontrolnych Komisji w sprawach, w których zapadły wyroki *Prysmian et Prysmian Cavi e Sistemi/Komisja* (T-475/14, odwołanie w toku, [EU:T:2018:448](#)) i *Nexans France i Nexans/Komisja* (T-449/14, odwołanie w toku, [EU:T:2018:456](#)), skarżące zarzuciły Komisji, że wykonała kopię binarną dysków twardych komputerów niektórych pracowników w celu późniejszego wykorzystania do celów prowadzonego dochodzenia w swych biurach, nie sprawdzwszy uprzednio znaczenia, jakie zawarte na nich dokumenty mają dla przedmiotu dochodzenia. Ich zdaniem praktyka ta wykracza poza uprawnienia przyznane Komisji w art. 20 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 1/2003¹⁵. Zdaniem Sądu, jako że sporządzenie spornej kopii binarnej dysku twardego komputerów wpisywało się w ramy wdrażania przez Komisję legalnej technologii dochodzenia cyfrowego (FIT), której celem jest wyszukiwanie informacji mających znaczenie dla dochodzenia, sporządzenie tych kopii wchodziło w zakres uprawnień przewidzianych w art. 20 ust. 2 lit. b) i c) rozporządzenia nr 1/2003. W odniesieniu do faktu zabrania tych kopii binarnych do pomieszczeń Komisji w Brukseli (Belgia) w celu późniejszego wyszukania na nich danych istotnych dla dochodzenia Sąd zauważył, że art. 20 ust. 2 lit. b) rozporządzenia nr 1/2003 nie stanowi, iż kontroli ksiąg lub rejestrów handlowych poddanych kontroli przedsiębiorstw dokonuje się wyłącznie w ich pomieszczeniach, jeżeli – tak jak w omawianym przypadku – kontrola ta nie mogła zostać ukończona w przewidzianym pierwotnie czasie. Przepis ten zobowiązuje jedynie Komisję do przestrzegania – podczas kontroli dokumentów przeprowadzanej w biurach tej instytucji – takich samych gwarancji w odniesieniu do kontrolowanych przedsiębiorstw, jak gwarancje, które powinny być przez

10| Sprawa C-595/18 P, *The Goldman Sachs Group/Komisja*.

11| Sprawa C-601/18 P, *Prysmian i Prysmian Cavi e Sistemi/Komisja*.

12| Sprawa C-591/18 P, *Brugg Kabel i Kabelwerke Brugg/Komisja*.

13| Sprawa C-606/18 P, *Nexans France i Nexans/Komisja*.

14| Decyzja Komisji C(2014) 2139 final z dnia 2 kwietnia 2014 r. dotycząca postępowania na podstawie art. 101 [TFUE] i art. 53 porozumienia [EOG] (sprawa AT.39610 – Kable elektryczne).

15| Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. [101] i [102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1).

nią przestrzegane podczas kontroli na miejscu. Jako że w omawianym przypadku gwarancje te były przestrzegane, Sąd orzekł, że Komisja nie przekroczyła uprawnień przyznanych jej na podstawie art. 20 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003.

Następnie w odniesieniu do eksterytorialnych skutków prawa konkurencji w sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 12 lipca 2018 r., *Brugg Kabel i Kabelwerke Brugg/Komisja* (T-441/14, odwołanie w toku, [EU:T:2018:453](#)), skarżące utrzymywały, że Komisja nie miała kompetencji do zastosowania art. 101 TFUE do praktyk, które miały miejsce poza Europejskim Obszarem Gospodarczym (EOG) oraz do projektów podlegających realizacji poza EOG, o ile nie wywierały one wpływu w obrębie EOG. W braku dowodu na to, że praktyki dotyczące każdego z tych projektów wywierały natychmiastowe, istotne i możliwe do przewidzenia skutki w EOG, Komisja nie mogła po prostu powiązać ich z jednolitym i ciągłym naruszeniem stwierdzonym w zaskarżonej decyzji, aby uzasadnić swoją właściwość „pozamiejscową”, gdyż w przeciwnym razie sprowadzałoby się to do uznania, że właściwość ta jest nieograniczona. W tym względzie Sąd podkreślił, że art. 101 TFUE może mieć zastosowanie do praktyk i porozumień mających ten sam cel antykonkurencyjny w sytuacji, gdy do przewidzenia jest to, iż te praktyki i porozumienia łącznie wywierają natychmiastowe i istotne skutki na rynku wewnętrznym. Wynika z tego, że – wbrew temu, co twierdziły skarżące – to, czy art. 101 TFUE znajdował zastosowanie w tym przypadku, należało ocenić, biorąc pod uwagę całokształt skutków różnego rodzaju praktyk opisanych w zaskarżonej decyzji, również tych dotyczących projektów podlegających realizacji poza EOG. Zdaniem Sądu Komisja nie dopuściła się błędu, stwierdzając w zaskarżonej decyzji, że skutki, jakie wywierały na konkurencję w EOG, w tym również na rynku wewnętrznym, praktyki i porozumienia, w których uczestniczyli członkowie kartelu, były przewidywalne, istotne i natychmiastowe. W tym kontekście – jak wyjaśnił Sąd – do spełnienia warunku przewidywalności wystarczy uwzględnienie skutków, jakie może mieć na rynku dane zachowanie. Jeśli chodzi o natychmiastowość skutków rozpatrywanych praktyk na terytorium Unii, miały one niechybnie bezpośredni wpływ na podlegającą realizacji na tym terytorium dostawę kabli elektrycznych wysokiego i bardzo wysokiego napięcia, ponieważ taki był właśnie przedmiot poszczególnych spotkań i kontaktów, do których dochodziło między członkami kartelu. Jeśli chodzi o istotność skutków w Unii, Sąd podkreślił znaczenie i liczbę producentów uczestniczących w kartelu, którzy stanowili niemal całość rynku, a także szeroki wachlarz produktów, których dotyczyły poszczególne porozumienia, i wagę rozpatrywanych praktyk, podobnie jak znaczny czas trwania jednolitego i ciągłego naruszenia, które kontynuowano przez dziesięć lat. Zdaniem Sądu wszystkie te czynniki, brane pod uwagę łącznie, świadczą o istotności skutków wywieranych przez rozpatrywane praktyki na terytorium Unii. Sąd doszedł zatem do wniosku, że jednolite i ciągłe naruszenie, które zostało określone przez Komisję w zaskarżonej decyzji, wchodziło w zakres stosowania art. 101 TFUE oraz że Komisja była organem właściwym do tego, aby nałożyć karę za dopuszczenie się takiego naruszenia.

Wreszcie w odniesieniu do stosunków między spółkami dominującymi a spółkami zależnymi w sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 12 lipca 2018 r., *The Goldman Sachs Group/Komisja* (T-419/14, odwołanie w toku, [EU:T:2018:445](#)), skarżąca utrzymywała między innymi, że Komisja niesłusznie zastosowała domniemanie rzeczywistego wywierania decydującego wpływu, aby obciążyć ją odpowiedzialnością solidarną za zapłatę grzywny nałożonej na jej spółki zależne. W tej kwestii Sąd zaznaczył, że domniemanie rzeczywistego wywierania decydującego wpływu jest oparte na założeniu, iż posiadanie przez spółkę dominującą 100% lub prawie 100% udziałów w kapitale jej spółki zależnej pozwala Komisji uznać, bez konieczności przedstawiania dowodów, że dana spółka dominująca jest w stanie wywierać decydujący wpływ na spółkę zależną, a interesy innych współników nie muszą być brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji strategicznych lub decyzji dotyczących bieżącego zarządzania tą spółką zależną, która określa swe zachowanie na rynku nie w sposób autonomiczny, ale postępując zgodnie z wolą tej spółki dominującej. Rozważania te odnoszą się w pełni do sytuacji, w której spółka dominująca ma możliwość wykonywania wszystkich praw głosu związanych z akcjami swej spółki zależnej, gdyż taka spółka dominująca jest w stanie całkowicie kontrolować ową spółkę zależną, zaś osoby trzecie, w tym inni akcjonariusze, co do zasady nie mogą się temu sprzeciwić. Nie można wprowadzić wykluczyć, że w pewnych wypadkach akcjonariusze mniejszościowi, którzy nie dysponują prawem głosu

związanym z akcjami tej spółki zależnej, będą mogli wykonywać w stosunku do tej spółki określone prawa, które w stosownym wypadku również umożliwią im wywieranie wpływu na zachowanie tej spółki zależnej. Jednakże w takich okolicznościach spółka dominująca może obalić domniemanie rzeczywistego wywierania decydującego wpływu, dostarczając dowody pozwalające wykazać, iż nie kształtuje ona polityki handlowej, jaką dana spółka zależna prowadzi na rynku. Ponadto Sąd uznał, że Komisja prawidłowo wzięła pod uwagę inne obiektywne czynniki pozwalające stwierdzić rzeczywiste wywieranie decydującego wpływu przez skarżącą na jej spółkę zależną, a mianowicie uprawnienie spółki dominującej do mianowania członków zarządu spółki zależnej, uprawnienia do zwoływania zgromadzeń akcjonariuszy, uprawnienie do proponowania odwołania członków zarządu, rolę odgrywaną przez członków zarządu spółki dominującej w ramach komitetu strategicznego spółki zależnej czy też odbieranie przez spółkę dominującą regularnych aktualizacji i sprawozdań miesięcznych dotyczących działalności spółki zależnej. Wreszcie Sąd uściślił, że skarżąca nie przedstawiła wystarczających argumentów w celu udowodnienia, że posiadane przez nią udziały w jej spółce zależnej służyły jedynie realizacji zwykłej inwestycji finansowej, a nie zarządzaniu tą spółką i sprawowaniu nad nią kontroli.

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 12 grudnia 2018 r., *Servier i in./Komisja* (T-691/14, [EU:T:2018:922](#)), Sąd miał do rozpatrzenia skargę na decyzję, w której Komisja uznała, że Servier SAS uczestniczył w antykonkurencyjnych porozumieniach na rynku peryndoprylu, leku przeznaczonego do zwalczania nadciśnienia i niewydolności serca. Przedmiotem sporu były porozumienia w sprawie polubownego rozstrzygnięcia sporów dotyczących niektórych patentów Serviera¹⁶. Wyrok ten zawiera wyjaśnienia na temat zachowania równowagi w takim kontekście między prawem patentowym a prawem konkurencji.

Zwracając uwagę na to, że *a priori* uzasadnione jest, by strony sporu dotyczącego patentu zawarły porozumienie w sprawie polubownego rozstrzygnięcia sporów, zamiast wszczynać postępowanie sporne, Sąd zajął stanowisko, że zidentyfikowanie istotnych elementów pozwalających stwierdzić, iż porozumienie w sprawie polubownego rozstrzygnięcia sporów w zakresie patentów ma charakter ograniczający konkurencję ze względu na cel, jest szczególnie utrudnione ze względu na fakt, że ani Komisja, ani sądy Unii nie są właściwe do określenia zakresu patentu lub do wypowiedzania się w kwestii jego ważności. Okoliczność ta uniemożliwia im dokonanie obiektywnej oceny tych kwestii i, wręcz przeciwnie, powinna skłonić je do przyjęcia subiektywnego podejścia opartego na uznaniu ważności patentu przez strony spornych umów. Sąd podkreślił w tym kontekście, że porozumienie w sprawie polubownego rozstrzygnięcia sporu patentowego może nie mieć żadnego negatywnego wpływu na konkurencję. Ma to miejsce na przykład w sytuacji, gdy strony zgadzają się co do tego, że sporny patent jest nieważny, i przewidują w związku z tym niezwłoczne wejście na rynek spółki działającej w sektorze generycznych produktów leczniczych. To właśnie w odmiennym przypadku, gdy strony zgadzają się co do tego, że dany patent jest ważny, trudniejsze staje się dokonanie rozróżnienia pomiędzy ugodami patentowymi, które są zgodne z prawem konkurencji, i tymi, które nie są zgodne z tym prawem.

Jeżeli chodzi o kryteria pozwalające stwierdzić, że porozumienie w sprawie polubownego rozstrzygnięcia sporów patentowych ma charakter ograniczający konkurencję ze względu na cel, Sąd uznał, że pierwsze kryterium polega na występowaniu w danym porozumieniu klauzul o niekwestionowaniu ważności patentów i o niewprowadzaniu do obrotu produktów, które to klauzule same w sobie mają charakter ograniczający konkurencję. Wprowadzenie takich klauzul może być jednak uzasadnione, ale tylko w takim zakresie, w jakim jest ono oparte na uznaniu przez strony ważności danego patentu. Drugie kryterium polega na istnieniu „płatności odwróconej” – czyli płatności od spółki będącej producentem oryginalnego produktu leczniczego na rzecz spółki będącej producentem generycznych produktów leczniczych – o charakterze zachęty. W przypadku bowiem gdy zostanie stwierdzone istnienie zachęty, to właśnie zachętę, a nie uznanie przez

16| Decyzja Komisji C(2014) 4955 final z dnia 9 lipca 2014 r. dotycząca postępowania przewidzianego w art. 101 i 102 TFUE [sprawa AT.39612 – Peryndopryl (Servier)].

strony ugody ważności patentu należy uznać za prawdziwą przyczynę ograniczeń konkurencji wprowadzonych w drodze klauzul o niewprowadzaniu do obrotu produktów i o niekwestionowaniu ważności patentu, które to klauzule, jako że nie znajdują one w takim przypadku żadnego uzasadnienia, są szkodliwe dla prawidłowego funkcjonowania normalnej konkurencji, co wystarcza, aby przyjąć istnienie ograniczenia konkurencji ze względu na cel. I tak Sąd był obowiązany wyjaśnić pojęcie zachęty. Nie powodując przerzucenia ciężaru dowodu, co byłoby sprzeczne z orzecznictwem, zgodnie z którym to do Komisji należy co do zasady udowodnienie naruszenia, Sąd wprowadził modyfikację ciężaru dowodu opartą na typologii form zachęty w celu zapewnienia przedsiębiorstwom, które pragną rozstrzygać swoje spory w sposób polubowny, większej przewidywalności w stosowaniu prawa konkurencji, co nie jest wystarczająco zapewnione w drodze zwykłego badania konkretnej sytuacji w poszczególnych przypadkach. W tym względzie rozróżnił on z jednej strony sytuację, w której spółka będąca producentem oryginalnego produktu leczniczego dokonuje płatności na rzecz spółki będącej producentem generycznych produktów leczniczych bez świadczenia wzajemnego tej drugiej spółki (z wyjątkiem poddania się klauzulom ograniczającym), a z drugiej strony sytuację, w której transfer wartości następuje w ramach umowy handlowej powiązanej z porozumieniem w sprawie polubownego rozstrzygania sporów (to jest „umowy akcesoryjnej”).

Wyrok ten stanowił również dla Sądu okazję do przeglądu zasad mających zastosowanie do kumulacji grzywien. Servier utrzymywał z jednej strony, że skumulowana kwota grzywien, które zostały na niego nałożone na podstawie art. 101 TFUE, była nieproporcjonalna, a z drugiej strony, że rozpatrywane porozumienia w sprawie polubownego rozstrzygania sporów zostały podwójnie ukarane, ponieważ w związku z tymi porozumieniami spółce tej wymierzono grzywnę zarówno na podstawie art. 101 TFUE, jak i art. 102 TFUE.

W odniesieniu do pierwszej kwestii Sąd zauważył, że w zaskarżonej decyzji Komisja wzięła pod uwagę okoliczność, iż Servier popełnił kilka naruszeń, które były wprawdzie odrębne, ale dotyczyły tego samego produktu, peryndoprylu, oraz w dużej mierze tych samych obszarów geograficznych i tych samych okresów. W tym szczególnym kontekście instytucja ta, aby uniknąć potencjalnie nieproporcjonalnego wyniku, postanowiła ograniczyć w odniesieniu do każdego naruszenia część wartości sprzedaży zrealizowanej przez Serviera branej pod uwagę do celów ustalenia podstawowej kwoty grzywny. Tym samym Sąd zasadniczo potwierdził to podejście, stwierdzając, że skumulowana kwota grzywien nałożonych na Serviera na podstawie art. 101 TFUE nie jest nieproporcjonalna. Natomiast Sąd nie wypowiedział się w drugiej kwestii ze względu na uchylenie grzywny nałożonej na Serviera na podstawie art. 102 TFUE.

2. Rozwój orzecznictwa w dziedzinie art. 102 TFUE

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 12 grudnia 2018 r., *Servier i in./Komisja* (T-691/14, [EU:T:2018:922](#)), Sąd orzekł ponadto w przedmiocie zarzucanego Servierowi naruszenia polegającego na nadużywaniu pozycji dominującej. Skarżące utrzymywały między innymi, że Komisja popełniła błąd w ocenie i dopuściła się naruszenia prawa, ograniczając rynek właściwych wyrobów gotowych tylko do jednej cząsteczki peryndoprylu i wyłączając piętnaście innych inhibitorów enzymu konwertującego (zwanym dalej „inhibitorami AWE”) z rynku, wyłącznie w tym celu, by móc stwierdzić istnienie pozycji dominującej Serviera na tym rynku.

W tym względzie Sąd przypomniał, że sektor farmaceutyczny jest „nietypowy» w tym sensie, że kierunek popytu na leki wydawane na receptę jest kształtowany przez osobę przepisującą leki, a nie przez konsumenta końcowego, czyli pacjenta. Podobnie przy dokonywaniu wyboru przepisywanych leków lekarze kierują się efektem terapeutycznym leków. Zdaniem Sądu przysługująca lekarzom swoboda wyboru spośród oryginalnych produktów leczniczych dostępnych na rynku lub spośród oryginalnych produktów leczniczych i generycznych wersji innych cząsteczek, oraz uwaga, jaką osoby przepisujące leki przywiązują w pierwszej kolejności do aspektów terapeutycznych, pozwalają w stosownym wypadku na występowanie znaczących ograniczeń konkurencji o charakterze jakościowym, a nie taryfowym, poza zwyczajowymi mechanizmami presji cenowej.

A zatem w przypadku uznanych produktów leczniczych lub postrzeganych jako równoważne lub substytucyjne, w analizie rynku należy zwrócić szczególną uwagę na czynniki, które pozwalają stwierdzić istnienie presji konkurencyjnej takiego rodzaju.

W niniejszej sprawie Sąd orzekł, że Komisja popełniła szereg błędów w analizie definicji rynku właściwego, tak że wynik jej analizy jest wadliwy. W odniesieniu do zastosowania terapeutycznego Komisja błędnie bowiem uznała, że inhibitory AWE są klasą leków heterogenicznych oraz że peryndopryl ma cechy szczególne w tej klasie produktów leczniczych. Ponadto nie doceniła gotowości pacjentów leczonych peryndoprylem do zmiany leczenia i błędnie oceniła szczególne cechy konkurencji w sektorze farmaceutycznym, niesłusznie wywodząc z analizy zdarzeń naturalnych opartej głównie na zmianach cen, że peryndopryl nie jest narażony na znaczącą presję konkurencyjną ze strony innych inhibitorów AWE. Sąd doszedł do wniosku, że Komisja nie udowodniła, iż właściwy rynek produktowy ograniczał się wyłącznie do oryginalnego i generycznego peryndoprylu.

W sprawach, w których zapadły wyroki z dnia 13 grudnia 2018 r., *Slovak Telekom/Komisja* (T-851/14, [EU:T:2018:929](#)) i z dnia 13 grudnia 2018 r., *Deutsche Telekom/Komisja* (T-827/14, [EU:T:2018:930](#)), Sąd miał do rozstrzygnięcia kwestię zgodności z prawem decyzji, w której Komisja uznała, że przedsiębiorstwo utworzone przez Slovak Telekom, a.s. i Deutsche Telekom AG nadużyło pozycji dominującej na słowackim rynku telekomunikacyjnym¹⁷. Skarżące utrzymywały między innymi, że Komisja błędnie nie zbadała niezbędności dostępu do sieci Slovak Telekom, aby można było prowadzić działalność na rynku detalicznym usług szerokopasmowych w Słowacji.

W tej kwestii Sąd zauważył, że we właściwych uregulowaniach prawnych wyraźnie uznano konieczność dostępu do pętli lokalnej Slovak Telekom w celu umożliwienia powstania i rozwoju skutecznej konkurencji na słowackim rynku usług szerokopasmowego Internetu. A zatem wykazanie przez Komisję, że taki dostęp był niezbędny, nie było konieczne.

Sąd zbadał również, czy można stwierdzić częściową nieważność art. 1 ust. 2 lit. d) zaskarżonej decyzji w zakresie, w jakim stwierdzono w nim, że w okresie od 12 sierpnia do 31 grudnia 2005 r. Slovak Telekom stosował praktykę prowadzącą do zaniżania marży. W tym względzie Sąd stwierdził, że przeprowadzona przez Komisję analiza wykazała, że we wszystkich przewidywanych scenariuszach występuje marża dodatnia za ten okres. Przypomniawszy, że w takim przypadku ze względu na to, iż przedsiębiorstwo zajmujące pozycję dominującą ustala swe ceny na poziomie, który pokrywa istotną część kosztów związanych z wprowadzaniem towaru do obrotu lub ze świadczeniem danych usług, konkurent równie skuteczny jak to przedsiębiorstwo ma co do zasady możliwość konkurowania z tymi cenami bez ponoszenia strat, które byłyby nie do udźwignięcia w długoterminowej perspektywie. Wynika stąd, że w okresie od 12 sierpnia do 31 grudnia 2005 r. konkurent równie skuteczny jak Slovak Telekom miał co do zasady możliwość konkurowania z tym operatorem na rynku detalicznym usług szerokopasmowych pod warunkiem udzielenia mu uwolnionego dostępu do pętli lokalnej, i to bez ponoszenia strat, które byłyby nie do udźwignięcia w długoterminowej perspektywie. O ile prawdą jest, że w sytuacji gdy marża jest dodatnia, nie można wykluczyć, iż Komisja, badając skutek wyparcia z rynku wynikający z praktyki cenowej, może wykazać, że stosowanie tej praktyki mogło – na przykład z powodu spadku rentowności – co najmniej utrudnić zainteresowanym podmiotom gospodarczym prowadzenie działalności na danym rynku, o tyle jednak w niniejszej sprawie należy zauważyć, że Komisja nie wykazała w zaskarżonej decyzji, iż praktyka cenowa Slovak Telekom w okresie od 12 sierpnia do 31 grudnia 2005 r. doprowadziła do takich skutków w postaci wyparcia z rynku, zaś wykazanie to było szczególnie konieczne ze względu na istnienie dodatnich marż.

17| Decyzja Komisji C(2014) 7465 final z dnia 15 października 2014 r. dotycząca postępowania na podstawie art. 102 TFUE i art. 54 porozumienia EOG (sprawa AT.39523 – Slovak Telekom), sprostowana decyzją Komisji C(2014) 10119 final z dnia 16 grudnia 2014 r. i decyzją Komisji C(2015) 2484 final z dnia 17 kwietnia 2015 r.

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 13 grudnia 2018 r., *Deutsche Telekom/Komisja* (T-827/14, [EU:T:2018:930](#)), Sąd, rozpatrzywszy argument skarżącej, jakoby Komisja nałożyła na nią odrębną grzywnę – poza grzywną, która została na nią nałożona solidarnie ze Slovak Telekom – z naruszeniem pojęcia „przedsiębiorstwa” w prawie Unii i zasady indywidualizacji kar i sankcji, zwrócił uwagę na to, że okoliczność obciążająca w postaci powrotu do naruszenia może stanowić czynnik charakteryzujący indywidualnie zachowanie spółki dominującej, który to czynnik uzasadnia to, że zakres jej odpowiedzialności wykracza poza zakres odpowiedzialności jej spółki zależnej. Sąd zauważył jednak, że w sytuacji gdy – tak jak w omawianym przypadku – w celu dokonania oceny wagi naruszenia popełnionego przez przedsiębiorstwo i obliczenia grzywny, którą należy na nie nałożyć, Komisja opiera się na obrocie spółki zależnej, obrót spółki dominującej, choćby był znacznie wyższy od obrotu spółki zależnej, nie stanowi elementu, który może charakteryzować indywidualne zachowanie spółki dominującej w związku z popełnieniem naruszenia przypisywanego przedsiębiorstwu, gdyż odpowiedzialność spółki dominującej w tym zakresie jest tylko i wyłącznie pochodną odpowiedzialności jej spółki zależnej. W konsekwencji w zaskarżonej decyzji Komisja zastosowała do skarżącej mnożnik w wysokości 1,2 w celu zapewnienia skutku odstraszającego z naruszeniem pojęcia „przedsiębiorstwa” w prawie Unii. Korzystając z przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, Sąd obliczył ponownie kwotę grzywny nałożonej solidarnie na Deutsche Telekom i Slovak Telekom z powodu błędu popełnionego przez Komisję, gdy stwierdziła ona, że stosowana przez Slovak Telekom praktyka prowadząca do zaniżania marż mogła rozpocząć się przed dniem 1 stycznia 2006 r. Obliczył on także ponownie kwotę odrębnej grzywny nałożonej na skarżącą w celu obciążenia jej konsekwencjami powrotu do naruszenia, tj. 50% kwoty grzywny podlegającej solidarnej zapłacie, nie stosując przy tym mnożnika służącego zapewnieniu skutku odstraszającego w wysokości 1,2. Wreszcie w odniesieniu do wniosku Komisji w sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 13 grudnia 2018 r., *Slovak Telekom/Komisja* (T-851/14, [EU:T:2018:929](#)), o zwiększenie kwoty grzywny podlegającej solidarnej zapłacie, Sąd uznał, że w świetle okoliczności tej sprawy nie ma potrzeby zmiany tej kwoty.

3. Rozwój orzecznictwa w dziedzinie koncentracji

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 16 maja 2018 r., *Deutsche Lufthansa/Komisja* (T-712/16, [EU:T:2018:269](#)), do Sądu została wniesiona skarga o stwierdzenie nieważności decyzji, w której Komisja oddaliła wniosek skarżącej o zwolnienie z pewnych zobowiązań, których wiążący charakter wynikał z decyzji Komisji z dnia 4 lipca 2005 r. zezwalającej na przejęcie kontroli nad Swiss International Air Lines Ltd przez Deutsche Lufthansa AG¹⁸. Wniosek dotyczył zwolnienia z zobowiązań taryfowych i, w miarę możliwości, zobowiązań w zakresie udostępniania czasu na start lub lądowanie oraz innych dodatkowych środków zaradczych mających zastosowanie do tras Zurych–Sztokholm (zwanej dalej „trasą ZRH-STO”) i Zurych–Warszawa (zwanej dalej „trasą ZRH-WAW”). W związku z odrzuceniem tego wniosku przez Komisję skarżąca wniosła skargę do Sądu odnoszącą się w szczególności do tego odrzucenia w zakresie, w jakim dotyczyło ono wniosku o zwolnienie z zobowiązań taryfowych mających zastosowanie do trasy ZRH-STO i ZRH-WAW.

W tym względzie Sąd zaczął od podkreślenia, że zobowiązania podjęte przez strony w celu rozwiania poważnych wątpliwości wynikających z koncentracji i zapewnienia jej zgodności z rynkiem wewnętrznym zawierają na ogół klauzulę przeglądową określającą warunki, na jakich Komisja będzie mogła na wniosek uchylić, zmienić lub zastąpić te zobowiązania. Uchylenie lub zmiana takich zobowiązań ma szczególne znaczenie w przypadku zobowiązań związanych z pewnym zachowaniem, w odniesieniu do których nie można przewidzieć pewnych okoliczności w chwili przyjmowania decyzji w sprawie koncentracji. Zobowiązania mają bowiem na celu

18| Decyzja Komisji C(2016) 4964 final z dnia 25 lipca 2016 r. oddalająca wniosek złożony przez Deutsche Lufthansa AG dotyczący zwolnienia z pewnych zobowiązań, których wiążący charakter wynikał z decyzji Komisji z dnia 4 lipca 2005 r. zatwierdzającej koncentrację w sprawie COMP/M.3770 – Lufthansa/Swiss.

zarządzenie stwierdzonym problemom związanym z konkurencją, tak aby ich treść mogła ulec zmianie w zależności od zmieniającej się sytuacji na rynku. W tym kontekście Komisja dysponuje pewnymi uprawnieniami dyskrecyjnymi w celu dokonania oceny konieczności podjęcia przez przedsiębiorstwo zobowiązań mających na celu rozwiązanie poważnych wątpliwości związanych z koncentracją. W odniesieniu konkretnie do wniosku o zwolnienie z zobowiązań Sąd zauważył, że niekoniecznie powoduje on takie same trudności związane z analizą prospektywną co badanie koncentracji. Zbadanie takiego wniosku będzie wymagało sprawdzenia, czy zostały spełnione przesłanki określone w klauzuli przeglądowej, bądź oceny, czy przewidywania dokonane w momencie zatwierdzenia koncentracji okazały się trafne lub czy nadal są aktualne wywołane przez nią poważne wątpliwości. Niemniej jednak ocena wniosku o zwolnienie z zobowiązań zakłada złożone niekiedy oceny ekonomiczne w celu sprawdzenia, czy sytuacja na rynku zmieniła się w znaczący i trwały sposób, tak że zobowiązania nie są już konieczne. Należy zatem uznać, że Komisja dysponuje również pewnymi uprawnieniami dyskrecyjnymi w zakresie oceny wniosku o zwolnienie z zobowiązań wiążącej się ze złożonymi ocenami ekonomicznymi. Jest ona jednak zobowiązana przeprowadzić staranne badanie tego wniosku i oprzeć swoje wnioski na całości istotnych danych. Ponadto – jak zauważył Sąd – decyzja w sprawie wniosku o zwolnienie z zobowiązań nie zakłada wycofania decyzji zezwalającej na koncentrację, która nadała tym zobowiązaniom wiążący charakter, i nie polega na takim wycofaniu. Jej celem jest zbadanie, czy przesłanki określone w klauzuli przeglądowej stanowiącej część zobowiązań zostały spełnione, lub, w stosownym przypadku, czy problemy dotyczące konkurencji stwierdzone w decyzji zezwalającej na koncentrację z zastrzeżeniem zobowiązań już nie występują. Ponadto to do stron związanych zobowiązaniami należy przedstawienie wystarczających dowodów, aby wykazać, że zostały spełnione przesłanki wymagane do uchylenia zobowiązań. Jeżeli jednak strony te dostarczą dowody mogące wykazać, że spełnione są przesłanki określone w klauzulach przeglądu zobowiązań, to do Komisji należy wyjaśnienie, dlaczego dowody te nie są wystarczające lub wiarygodne oraz, w razie potrzeby, przeprowadzenie dochodzenia w celu zweryfikowania, uzupełnienia lub obalenia dowodów przedstawionych przez te strony.

W świetle powyższych rozważań Sąd uznał, że w owym przypadku Komisja nie dopełniła ciążących na niej zobowiązań. W odniesieniu do trasy ZRH-STO Sąd zauważył między innymi, że Komisja nie zbadała wpływu, jaki miało na konkurencję rozwiązanie umowy o wspólnym przedsięwzięciu zawartej między Deutsche Lufthansa i Scandinavian Airlines System, ani jako takie, ani w związku z przedstawioną przez Deutsche Lufthansa propozycją rozwiązania także dwustronnej umowy w sprawie sojuszu zawartej ze Scandinavian Airlines System. Zdaniem Sądu Komisja nie ustosunkowała się również w wystarczającym stopniu do argumentu Deutsche Lufthansa, zgodnie z którym Komisja zmieniła swoją politykę w ten sposób, że nie uwzględniała już partnerów sojuszu przy definiowaniu rynków, na które koncentracja wywiera wpływ, ani nie przeprowadziła wystarczającej analizy wpływu, jaki miała na konkurencję umowa o wspólnej obsłudze połączeń zawarta między Swiss International Air Lines i Scandinavian Airlines System. W związku z tym Sąd doszedł do wniosku, że Komisja popełniła oczywisty błąd w ocenie, gdyż nie uwzględniła wszystkich istotnych danych, zaś elementy przyjęte w zaskarżonej decyzji nie są właściwe dla uzasadnienia odrzucenia wniosku o zwolnienie z zobowiązań w odniesieniu do trasy ZRH-STO. Natomiast w odniesieniu do trasy ZRH-WAW Sąd orzekł, że wobec braku jakiegokolwiek zmiany w stosunkach umownych między Swiss International Air Lines a Polskimi Liniami Lotniczymi LOT S.A., w świetle których zobowiązania taryfowe zostały uznane za wiążące, stwierdzone uchybienia nie są wystarczające do spowodowania stwierdzenia nieważności zaskarżonej decyzji w odniesieniu do tej trasy.

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 9 października 2018 r., *1&1 Telecom/Komisja* (T-43/16, [EU:T:2018:660](#)), Sąd miał do rozpoznania skargę wniesioną przeciwko domniemanej decyzji Komisji dotyczącej wykonania ostatecznych zobowiązań, które stały się wiążące na mocy jej decyzji uznającej nabycie E-Plus Mobilfunk GmbH & Co. KG przez Telefónica Deutschland Holding AG za zgodne z rynkiem wewnętrznym. W sprawie tej została przede wszystkim poruszona kwestia dopuszczalności, a mianowicie, czy pismo, w którym Komisja – w następstwie skargi, takiej jak skarga złożona przez skarżącą – interpretuje zakres

ostatecznych zobowiązań i uznaje, że przedsiębiorstwo zobowiązane do ich przestrzegania nie narusza ich, odmawiając tym samym podjęcia działań wobec tego przedsiębiorstwa, stanowi akt podlegający zaskarżeniu w rozumieniu art. 263 TFUE.

W pierwszej kolejności Sąd zauważył, że w niniejszym przypadku sporne pismo jedynie potwierdza ostateczne zobowiązania, nie zmienia przy tym sytuacji prawnej skarżącej. Wynika stąd, że w zakresie, w jakim zawiera ono interpretację zakresu ostatecznych zobowiązań, pismo to nie stanowi decyzji, lecz zwykłą niewiązącą prawnie deklarację, którą Komisja może złożyć w ramach nadzoru *a posteriori* nad prawidłowym wykonywaniem jej decyzji w dziedzinie kontroli koncentracji. W drugiej kolejności Sąd podkreślił, że skarżącej nie przysługuje żadne prawo indywidualne do zobowiązania Komisji, aby wydała decyzję, w której stwierdziłaby, że Telefónica Deutschland Holding naruszyła ostateczne zobowiązania, i w której podejmowałaby ona środki w celu przywrócenia warunków skutecznej konkurencji zgodnie z art. 8 ust. 4 lub 5 rozporządzenia nr 139/2004¹⁹, nawet jeśli warunki uzasadniające taką decyzję byłyby spełnione. Nawet gdyby chodziło o lukę w dziedzinie kontroli koncentracji, jej usunięcie należałoby, w razie potrzeby, do prawodawcy, nie zaś do sądu Unii. Wreszcie w trzeciej kolejności Sąd uznał, że wniosek, iż sporne pismo nie stanowi aktu podlegającego zaskarżeniu w rozumieniu art. 263 TFUE, nie może zostać podważony przez twierdzenie skarżącej, że taki wniosek może naruszać jej prawo do skutecznej ochrony sądowej. Sąd zauważył w tym względzie, że bez uszczerbku dla możliwości stwierdzenia przez Komisję naruszenia ostatecznych zobowiązań i podjęcia środków, które uważa ona za stosowne, w drodze decyzji wydanej na mocy art. 8 ust. 4 i 5 rozporządzenia nr 139/2004, w pełni możliwe jest powołanie się przed właściwymi sądami krajowymi na ostateczne zobowiązania przez osoby trzecie, których one dotyczą i do których zaliczać może się skarżąca. W związku z tym wszystkie wyrażone przez Komisję opinie co do wykładni, jaką należy nadać ostatecznym zobowiązaniom, stanowią tylko możliwą wykładnię, która – w przeciwieństwie do decyzji wydanych na podstawie art. 288 TFUE – ma jedynie charakter perswazji i która nie jest wiążąca dla właściwych sądów krajowych. W konsekwencji Sąd doszedł do wniosku, że sporne pismo nie stanowi aktu decyzyjnego, na który mogłaby zostać wniesiona skarga o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 263 TFUE.

4. Uprawnienia kontrolne

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 20 czerwca 2018 r., *České dráhy/Komisja* (T-325/16, odwołanie w toku²⁰, [EU:T:2018:368](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skargi wniesionej przez czeskiego krajowego przewoźnika kolejowego na decyzję, którą Komisja skierowała do niego, jak również do wszystkich spółek kontrolowanych przez niego bezpośrednio lub pośrednio, i w której nakazała im poddać się kontroli na podstawie art. 20 ust. 4 rozporządzenia nr 1/2003²¹. Skarżąca zakwestionowała tę decyzję, co uzasadniła w ten sposób, że w momencie jej przyjęcia Komisja nie mogła dysponować poważnymi – nawet pośrednimi – dowodami pozwalającymi podejrzewać naruszenie reguł konkurencji. Ponadto w opinii skarżącej uzasadnienie decyzji jest niewystarczające oraz zbyt szeroko określa przedmiot i cel kontroli, przez co dotyczy w praktyce wszelkich zachowań skarżącej w sektorze transportu kolejowego osób w Czechach.

19] Rozporządzenie Rady (WE) nr 139/2004 z dnia 20 stycznia 2004 r. w sprawie kontroli koncentracji przedsiębiorstw (rozporządzenie WE w sprawie kontroli łączenia przedsiębiorstw) (Dz.U. 2004, L 24, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 8, t. 3, s. 40).

20] Sprawa C-538/18 P, *České dráhy/Komisja*.

21] Decyzja Komisji C(2016) 2417 final z dnia 18 kwietnia 2016 r. dotycząca postępowania na podstawie art. 20 ust. 4 rozporządzenia nr 1/2003, skierowana do spółki České dráhy, jak również do wszystkich spółek kontrolowanych przez nią bezpośrednio lub pośrednio, nakazująca im poddanie się kontroli (sprawa AT.40156 – Falcon).

Sąd przypomniał, że wymóg ochrony przed arbitralnymi lub dysproporcjonalnymi ingerencjami władzy publicznej w sferę prywatnej działalności osoby, zarówno fizycznej, jak i prawnej, stanowi ogólną zasadę prawa Unii. Aby zapewnić poszanowanie tej ogólnej zasady, decyzja dotycząca kontroli powinna mieć na celu zebranie niezbędnych dokumentów w celu potwierdzenia istnienia i zakresu określonych okoliczności faktycznych i prawnych, co do których Komisja posiada już informacje stanowiące poszlaki o wystarczająco poważnym charakterze uzasadniające podejrzenie naruszenia reguł konkurencji. Wynika stąd, że ze względu na to, iż uzasadnienie decyzji w sprawie kontroli ogranicza zakres uprawnień przyznanych urzędnikom Komisji, owa ogólna zasada stoi na przeszkodzie zawarciu w decyzji w sprawie kontroli sformułowań, które rozszerzałyby ten zakres poza to, co wynika z poszlak o wystarczająco poważnym charakterze, którymi dysponuje Komisja w dniu wydania takiej decyzji.

W omawianej sprawie, ponieważ uzasadnienie zaskarżonej decyzji nie pozwalało samo w sobie domniemywać, że w dniu wydania owej decyzji Komisja faktycznie dysponowała poszlakami o wystarczająco poważnym charakterze pozwalającymi podejrzewać, że doszło do naruszenia art. 102 TFUE, Sąd uznał, że należy ustalić w świetle innych istotnych elementów, czy w dniu wydania zaskarżonej decyzji Komisja dysponowała poszlakami o wystarczająco poważnym charakterze pozwalającymi podejrzewać istnienie naruszenia art. 102 TFUE. Tym samym na podstawie informacji zawartych już w aktach sprawy, a w szczególności ekspertyzy czeskiego uniwersytetu sporządzonej w ramach postępowania krajowego, Sąd orzekł, że Komisja dysponowała poszlakami o wystarczająco poważnym charakterze pozwalającymi podejrzewać, że skarżąca dopuściła się naruszenia art. 102 TFUE polegającego na stosowaniu cen drapieżnych na trasie Praga–Ostrawa od 2011 r. Natomiast między innymi na podstawie dokumentów przedstawionych przez Komisję Sąd uznał, że instytucja ta nie dysponowała takimi poszlakami dotyczącymi popełnienia przez skarżącą naruszenia art. 102 TFUE, które miałyby inną postać niż podnoszona praktyka cen drapieżnych lub które dotyczyłyby tras innych niż trasa Praga–Ostrawa, i stwierdził nieważność zaskarżonej decyzji w tym zakresie.

III. Pomoc państwa

1. Pojęcie pomocy państwa

a. Określenie kwoty przyznanej pomocy – pojęcie działalności gospodarczej

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 25 stycznia 2018 r., *BSCA/Komisja* (T-818/14, [EU:T:2018:33](#)), do Sądu została wniesiona skarga o stwierdzenie niektórych przepisów decyzji Komisji z dnia 1 października 2014 r. dotyczącej pomocy wdrożonej przez Belgię na rzecz spółki Brussels South Charleroi Airport (BSCA) i przedsiębiorstwa lotniczego Ryanair Ltd²². Decyzja ta stanowi następstwo wydania wyroku *Ryanair/Komisja*²³, w którym Sąd stwierdził nieważność decyzji Komisji z dnia 12 lutego 2004 r. dotyczącej korzyści przyznanych

22| Decyzja Komisji C(2014) 6849 final z dnia 1 października 2014 r. dotycząca pomocy SA.14093 (C76/2002) wdrożonej przez Belgię na rzecz BSCA i Ryanaira.

23| Wyrok z dnia 17 grudnia 2008 r., *Ryanair/Komisja* (T-196/04, [EU:T:2008:585](#)).

przez Région walonne i BSCA przedsiębiorstwu lotniczemu Ryanair w związku z rozpoczęciem jego działalności w Charleroi²⁴. Komisja udzieliła wyjaśnień dotyczących pomocy przyznanej przez niektóre regiony portom lotniczym, które przyjmują tanie linie lotnicze (low-costs). Tym razem Sąd oddalił skargę.

Przypomniawszy, że kryterium ustalenia momentu przyznania pomocy stanowi prawnie wiążący akt, w którym właściwy organ zobowiązuje się do przyznania pomocy beneficjentowi, Sąd stwierdził przede wszystkim, że decyzje z dnia 20 lipca i 8 listopada 2000 r., na które powołała się skarżąca, nie zawierały prawnie wiążących i precyzyjnych zobowiązań rządu Walonii wobec niej.

Ponadto w odniesieniu do przedłożonej mu do rozstrzygnięcia kwestii, czy – jak twierdziła skarżąca – system umożliwiający samolotom podejście do lądowania w warunkach złej widoczności należy uznać za inwestycję o charakterze niegospodarczym, Sąd zauważył, że działalność gospodarczą stanowi każda działalność polegająca na oferowaniu towarów lub usług na danym rynku, w przeciwieństwie do działalności objętej wykonywaniem prerogatyw władzy publicznej. Jeśli chodzi o instrument umożliwiający zbliżenie się do ziemi, który wykorzystuje sygnał radiowy celem zwiększenia precyzji przy lądowaniu samolotu podchodzącego do lądowania, instrument ten, nawet jeśli jest obowiązkowy i przyczynia się do bezpieczeństwa lądowań, nie przyczynia się on ani do wykonywania zadań z zakresu kontroli i ochrony przestrzeni powietrznej, ani też jakiegokolwiek innej prerogatywy władzy publicznej, która mogłaby być wykonywana w porcie lotniczym. Instrument, o którym mowa, przyczynia się do świadczenia usług przedsiębiorstwom lotniczym na konkurencyjnych zasadach przez cywilny port lotniczy w ramach ogólnej działalności prowadzonej przez ten port, która ma charakter działalności gospodarczej. Brak takiego wyposażenia skutkuje jedynie tym, że w pewnych warunkach meteorologicznych przedsiębiorstwa lotnicze korzystające z danego portu lotniczego anulują loty lub przekierowują je do innych portów lotniczych posiadających tego rodzaju wyposażenie. A zatem port lotniczy, który nie jest wyposażony w tego rodzaju instrument, znajduje się w mniej korzystnej sytuacji konkurencyjnej w porównaniu z portem lotniczym, który zainstalował takie wyposażenie, przy czym stwierdzenie to nie pozwala uniknąć uznania tego instrumentu za wyposażenie wpisujące się w ramy wykonywania działalności o charakterze gospodarczym.

b. Selektywność w sprawach podatkowych

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 15 listopada 2018 r., *Banco Santander i Santusa/Komisja* (T-399/11 RENV, [EU:T:2018:787](#)), przedmiotem sporu był system umożliwiający przedsiębiorstwom mającym rezydencję podatkową w Hiszpanii amortyzację wartości firmy wynikającej z nabycia udziałów w przedsiębiorstwach mających rezydencję podatkową za granicą. W wyroku tym i pięciu innych wyrokach wydanych w tym samym dniu (wyroki: z dnia 15 listopada 2018 r., *Axa Mediterranean/Komisja*, T-405/11, niepublikowany, [EU:T:2018:780](#); z dnia 15 listopada 2018 r., *Sigma Alimentos Exterior/Komisja*, T-239/11, niepublikowany, [EU:T:2018:781](#); z dnia 15 listopada 2018 r., *World Duty Free Group/Komisja*, T-219/10 RENV, [EU:T:2018:784](#); z dnia 15 listopada 2018 r., *Banco Santander/Komisja*, T-227/10, niepublikowany, [EU:T:2018:785](#); z dnia 15 listopada 2018 r., *Prosegur Compañía de Seguridad/Komisja*, T-406/11, niepublikowany, [EU:T:2018:793](#)), mających za przedmiot żądania stwierdzenia nieważności niektórych przepisów decyzji 2011/282/UE²⁵, Sąd

24| Decyzja Komisji 2004/393/WE z dnia 12 lutego 2004 r. dotycząca korzyści przyznanych przez [r]egion Waloni[a] i BSCA przedsiębiorstwu lotniczemu Ryanair w związku z rozpoczęciem jego działalności w Charleroi (Dz.U. 2004, L 137, s. 1).

25| Decyzja Komisji 2011/282/UE z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie amortyzacji podatkowej finansowej wartości firmy w związku z nabyciem udziałów w zagranicznych przedsiębiorstwach C 45/07 (ex NN 51/07, ex CP 9/07) wdrożonej przez Hiszpanię (Dz.U. 2011, L 135, s. 1).

powrócił do kwestii selektywnego bądź nieselektywnego charakteru spornego środka podatkowego, po tym jak Trybunał wskutek odwołania²⁶ uchylił wyroki, w których Sąd uznał, że Komisja nie wykazała selektywnego charakteru tego środka²⁷.

Stosując trzyetapową metodę w celu ustalenia selektywności krajowego środka podatkowego, do której stosowania Trybunał wezwał Sąd w swoim wyroku wydanym wskutek odwołania²⁸, Sąd zauważył, że w orzecznictwie kładzie się nacisk na pojęcie selektywności oparte na rozróżnieniu przedsiębiorstw, które decydują się na dokonywanie pewnych transakcji, i pozostałych przedsiębiorstw, które nie decydują się na ich dokonywanie, a nie na rozróżnieniu przedsiębiorstw w świetle właściwych im cech charakterystycznych. Na tej podstawie Sąd orzekł, że krajowy środek podatkowy tego rodzaju co sporny środek, przysparzający korzyści, której przyznanie jest uzależnione od dokonania transakcji gospodarczej, może być selektywny również wówczas, gdy, biorąc pod uwagę cechy charakterystyczne danej transakcji, każde przedsiębiorstwo może swobodnie podjąć decyzję o dokonaniu takiej transakcji. W omawianym przypadku Sąd uznał, że w ramach pierwszego etapu wymienionej wyżej metody Komisja słusznie nie ograniczyła się do przeanalizowania kryterium selektywności jedynie do transakcji nabycia udziałów w spółkach niebędących rezydentami i, co za tym idzie, przyjęła jako zasady ogólne traktowanie pod względem podatkowym wartości firmy, nie zaś – ustanowione w spornym środku traktowanie pod względem podatkowym finansowej wartości firmy. Jego zdaniem Komisja także słusznie uznała, że za pomocą spornego środka, pozwalającego na amortyzację wartości firmy w przypadku nabycia udziałów w spółkach niebędących rezydentami, traktuje się te transakcje inaczej niż traktowane są transakcje nabycia udziałów w spółkach będących rezydentami, chociaż te dwie kategorie transakcji istnieją, z punktu widzenia celu realizowanego za pomocą zasad ogólnych, w porównywalnych warunkach faktycznych i prawnych. Jako że zastosowanie spornego środka prowadzi zatem do traktowania w odmienny sposób przedsiębiorstw, które znajdują się przecież w porównywalnej sytuacji, skutki, jakie ono wywołuje, prowadzą w każdym wypadku do wyciągnięcia wniosku, że środek tego nie można uznać za uzasadniony w świetle zasady neutralności podatkowej.

c. Możliwość przypisania – zasada rozważnego inwestora prywatnego

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 13 grudnia 2018 r., *Comune di Milano/Komisja* (T-167/13, [EU:T:2018:940](#)), do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności decyzji, w której Komisja uznała za niezgodną z rynkiem wewnętrznym pomoc wprowadzoną w życie przez spółkę zarządzającą portami lotniczymi Mediolan–Linate i Mediolan–Malpensa (Włochy), SEA Spa, w postaci podwyższeń kapitału dokonanych przez ten podmiot na rzecz nowej, w pełni kontrolowanej przez niego spółki pod nazwą Sea Handling SpA²⁹. Na poparcie skargi skarżący powoływał się w szczególności na naruszenie art. 107 ust. 1 TFUE, jako że jego zdaniem Komisja,

26] Wyrok z dnia 21 grudnia 2016 r., *Komisja/World Duty Free Group i in.* (C-20/15 P i C-21/15 P, [EU:C:2016:981](#)).

27] Wyroki: z dnia 7 listopada 2014 r., *Banco Santander i Santusa/Komisja* (T-399/11, [EU:T:2014:938](#)); z dnia 7 listopada 2014 r., *Autogrill España/Komisja* (T-219/10, [EU:T:2014:939](#)).

28] Zgodnie z tą metodą należy w pierwszej kolejności zidentyfikować powszechny lub „zwykły” system podatkowy obowiązujący w danym państwie członkowskim (pierwszy etap), zaś w drugiej kolejności wykazać, że dany środek podatkowy stanowi odstępstwo od owego powszechnego systemu, jako że wprowadza on zróżnicowanie wśród podmiotów gospodarczych znajdujących się, w świetle celu przyświecającego temu powszechnemu systemowi, w porównywalnej sytuacji faktycznej i prawnej (drugi etap). Pojęcie pomocy państwa nie obejmuje jednak środków wprowadzających zróżnicowanie wśród przedsiębiorstw, które znajdują się, w świetle celu przyświecającego danemu systemowi prawnemu, w porównywalnej sytuacji faktycznej i prawnej, i tym samym *a priori* selektywnych, w wypadku gdy dane państwo członkowskie wykaże, że zróżnicowanie to jest uzasadnione, gdyż wynika z charakteru lub ze struktury systemu, w który środki te się wpisują (trzeci etap).

29] Decyzja Komisji (UE) 2015/1225 z dnia 19 grudnia 2012 r. dotycząca środków przyjętych przez SEA SpA, w postaci podwyższenia kapitału, na rzecz SEA Handling SpA (SA.21420 (C 14/2010) (ex NN 25/10) (ex CP 175/06) (Dz.U. 2015, L 201, s. 1).

z jednej strony, błędnie stwierdziła, że doszło do przeniesienia zasobów państwowych i że przedmiotowe środki można było przypisać państwu włoskiemu, z drugiej zaś – niewłaściwie zastosowała kryterium prywatnego inwestora. W wyroku udzielono wyjaśnień na temat kryteriów możliwości przypisania państwu środków pomocy, a także w przedmiocie ciężaru dowodu dotyczącego zasady rozważnego inwestora prywatnego.

Jeżeli chodzi o możliwość przypisania przedmiotowych środków państwu, Sąd miał do rozstrzygnięcia kwestię, czy możliwość przypisania państwu danych środków pomocy, podejmowanych z roku na rok w okresie 2002–2010, powinna zostać wykazana przez Komisję oddzielnie dla każdego roku. W tym względzie Sąd zauważył, że z uwagi na to, iż interwencje państwa przybierają różne formy i powinny być analizowane na podstawie ich skutków, nie można wykluczyć, że do celów zastosowania art. 107 ust. 1 TFUE szereg kolejnych interwencji państwa należy postrzegać jako jedną interwencję. Odnosi się to w szczególności do sytuacji, gdy kolejne interwencje są ze sobą tak ściśle powiązane pod względem ich chronologii, ich celu i sytuacji przedsiębiorstwa w momencie dokonania tych interwencji, że niemożliwe jest ich rozdzielenie, co zdaniem Sądu miało miejsce w owym przypadku.

W odniesieniu do ciężaru dowodu dotyczącego zasady prywatnego inwestora Sąd zaczął od przypomnienia, że zgodnie z zasadami dotyczącymi rozkładu ciężaru dowodu w dziedzinie pomocy państwa to do Komisji należy przedstawienie dowodu istnienia pomocy. W tym względzie do instytucji tej należy przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego w sprawie rozpatrywanych środków w sposób staranny i bezstronny, tak aby w chwili wydania decyzji końcowej stwierdzającej istnienie pomocy i, w stosownym przypadku, jej niezgodności z rynkiem wewnętrznym lub z prawem, dysponowała ona możliwie najbardziej kompletnymi i wiarygodnymi informacjami, by to uczynić. Mówiąc dokładniej – jak zauważył Sąd – dokonanie przez Komisję analizy kwestii, czy określone środki mogą zostać uznane za pomoc państwa z powodu tego, iż organy władzy publicznej nie postąpiłyby w taki sam sposób jak inwestor prywatny, wymaga przeprowadzenia przez tę instytucję złożonej oceny ekonomicznej. W ramach kontroli, jaką sądy Unii sprawują w tym zakresie, sąd Unii nie może zastąpić oceny ekonomicznej dokonanej przez Komisję swoją własną oceną, lecz powinien ograniczyć się do zweryfikowania przestrzegania przepisów proceduralnych i dotyczących uzasadnienia, a także prawidłowości dokonanych ustaleń w odniesieniu do okoliczności faktycznych, braku oczywistego błędu w ocenie tych okoliczności faktycznych lub braku nadużycia władzy. Aby wykazać, że Komisja popełniła oczywisty błąd w ocenie okoliczności faktycznych, dający podstawę do stwierdzenia nieważności zaskarżonej decyzji, strona skarżąca powinna przedstawić wystarczające dowody pozwalające uznać dokonaną w tej decyzji ocenę okoliczności faktycznych za niewiarygodną. Sąd przypomniał również, że przy stosowaniu kryterium wierzyciela prywatnego do Komisji należy dokonanie całościowej oceny z uwzględnieniem wszystkich dowodów istotnych w danym przypadku. W tym względzie z jednej strony należy uważać za istotną każdą informację mogącą mieć niedający się pominąć wpływ na podjęcie decyzji przez ostrożnego i starannego w zwykłe przyjętym stopniu wierzyciela prywatnego, który znajdowałby się w sytuacji możliwie najbardziej zbliżonej do sytuacji wierzyciela należącego do sektora publicznego i który podejmowałby działania w celu uzyskania zapłaty kwot należnych mu od dłużnika mającego trudności płatnicze. Z drugiej strony do celów zastosowania kryterium wierzyciela prywatnego istotne są jedynie dowody dostępne w momencie wydania tej decyzji oraz przewidywalny w tymże momencie rozwój wydarzeń. Komisja nie jest bowiem zobowiązana do badania danej informacji, jeżeli przedstawione dowody zostały sporządzone po podjęciu decyzji o dokonaniu spornej inwestycji i nie zwalniają one danego państwa członkowskiego z obowiązku przeprowadzenia odpowiedniej oceny rentowności jego inwestycji przed przystąpieniem do jej realizacji. Uznawszy, że w omawianym przypadku taka uprzednia ocena rentowności inwestycji nie miała miejsca, Sąd doszedł do wniosku, iż skarżący nie wykazał, że Komisja popełniła oczywisty błąd w ocenie, oddalając argument, według którego kryterium prywatnego inwestora zostało spełnione.

2. Zgodność

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 12 lipca 2018 r., *Austria/Komisja* (T-356/15, odwołanie w toku³⁰, [EU:T:2018:439](#)), Sąd miał do rozstrzygnięcia kwestię zgodności z prawem decyzji, w której Komisja stwierdziła, że środek pomocy, jaki Zjednoczone Królestwo planowało wdrożyć w celu wsparcia elektrowni jądrowej Hinkley Point, jest zgodny z rynkiem wewnętrznym, i zezwoliła na jego wdrożenie³¹. Sprawa ta stanowiła między innymi okazję do sprecyzowania przez Sąd wzajemnej relacji między art. 107 TFUE a traktatem EWEA w odniesieniu do środków dotyczących dziedziny energii jądrowej.

W tym względzie Sąd zauważył, że ze względu na to, iż traktat EWEA nie zawiera wyczerpujących przepisów dotyczących pomocy państwa, art. 107 TFUE ma zastosowanie do rozpatrywanych środków, nawet jeśli realizują one cel objęty traktatem EWEA. Niemniej jednak w ramach stosowania tego postanowienia do środków dotyczących dziedziny energii jądrowej należy uwzględnić postanowienia i cele traktatu EWEA.

Badając ponadto przesłanki stosowania art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE do takich środków, w pierwszej kolejności Sąd przypomniał, że zgodnie z tym postanowieniem cel leżący w interesie publicznym, realizowany przez dany środek, nie musi koniecznym być wspólnym celem wszystkich lub większości państw członkowskich. Uwzględniając postanowienia traktatu EWEA oraz prawo państw członkowskich do wyboru między różnymi źródłami energii, państwo członkowskie ma prawo uznać promowanie energii jądrowej, a mówiąc dokładniej, zachęcanie do stworzenia nowych zdolności produkcji energii jądrowej, za cel leżący w interesie publicznym w rozumieniu art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE. W drugiej kolejności w odniesieniu do zagadnienia, czy pomoc można uznać za odpowiednią, konieczną i proporcjonalną, Sąd wskazał, że kwestią istotną dla ustalenia konieczności interwencji państwowej jest kwestia, czy cel leżący w interesie publicznym realizowany przez państwo członkowskie zostałby osiągnięty w przypadku braku interwencji tego państwa. Interwencja państwa może zostać uznana za niezbędną, gdy siły rynkowe nie mogą samodzielnie doprowadzić do osiągnięcia we właściwym czasie zamierzonego przez państwo członkowskie celu leżącego w interesie publicznym, nawet jeśli takiego rynku samego w sobie nie można uznać za niewydolny. Ponadto Sąd uściślił, że art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE nie wymaga wyrażnie, by Komisja określiła liczbowo dokładną kwotę ekwiwalentu dotacji wynikającą ze środka pomocy. Tym samym, jeśli jest ona w stanie stwierdzić, że środek pomocy był właściwy, konieczny i nie był nieproporcjonalny, bez dokładnego określenia tej kwoty, nie można jej zarzucać braku liczbowego określenia tej kwoty. Sąd zauważył wreszcie, że pomocy operacyjnej, przeznaczonej na utrzymanie dotychczasowej sytuacji lub na uwolnienie przedsiębiorstwa od kosztów, które musi ono normalnie ponosić w ramach bieżącego zarządu lub zwyczajowej działalności, nie można uważać za zgodną z rynkiem wewnętrznym, gdyż tego rodzaju pomoc nie może spełnić wymogów określonych w art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE. Natomiast nic nie stoi na przeszkodzie temu, aby środek pomocy, któremu przyświeca cel leżący w interesie publicznym, który jest właściwy i konieczny do osiągnięcia tego celu, który nie zmienia warunków wymiany handlowej w stopniu sprzecznym ze wspólnym interesem i który spełnia zatem wymogi zawarte w art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE, uznać za zgodny z rynkiem wewnętrznym na podstawie tego postanowienia, niezależnie od tego, czy należy go uznać za pomoc inwestycyjną, czy za pomoc operacyjną.

30| Sprawa C-594/18 P, *Austria/Komisja*.

31| Decyzja Komisji (UE) 2015/658 z dnia 8 października 2014 r. w sprawie środka pomocy SA.34947 (2013/C) (ex 2013/N), który Zjednoczone Królestwo planuje wdrożyć w celu wsparcia elektrowni jądrowej Hinkley Point (Dz.U. 2015, L 109, s. 44).

3. Wstępny etap postępowania wyjaśniającego – obowiązek zbadania

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 19 września 2018 r., *HH Ferries i in./Komisja* (T-68/15, [EU:T:2018:563](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skargi na decyzję Komisji o nieuznaniu niektórych środków za pomoc oraz o niewnoszeniu zastrzeżeń – po przeprowadzeniu wstępnego etapu postępowania wyjaśniającego przewidzianego w art. 108 ust. 3 TFUE – wobec gwarancji państwowych i pomocy podatkowej przyznanej konsorcjum odpowiedzialnemu za budowę i eksploatację projektu infrastrukturalnego dotyczącego stałego połączenia drogowo-kolejowego przez cieśninę Øresund między Kastrup (Dania) a Limhamn (Szwecja)³². Skarżące powoływały się między innymi na naruszenie przez Komisję obowiązku wszczęcia formalnego postępowania wyjaśniającego przewidzianego w art. 108 ust. 2 TFUE. Ich zdaniem w trakcie wstępnego badania Komisja napotkała poważne trudności, które powinny były zmusić ją do wszczęcia formalnego postępowania wyjaśniającego.

Sąd przypomniał, że jeżeli Komisja nie może uzyskać przekonania w następstwie pierwszego badania w ramach procedury przewidzianej w art. 108 ust. 3 TFUE, iż dany środek pomocy państwa albo nie stanowi pomocy państwa w rozumieniu art. 107 ust. 1 TFUE, albo – jeżeli jest zakwalifikowany jako pomoc – jest zgodny z traktatem FUE, lub jeżeli procedura ta nie pozwoliła jej na przewyższenie trudności powstałych w związku z oceną zgodności z rynkiem wewnętrznym rozpatrywanego środka, instytucja ta ma obowiązek wszczęcia postępowania przewidzianego w art. 108 ust. 2 TFUE, nie dysponując w tym względzie zakresem uznania. O ile niewystarczający lub niekompletny charakter badania przeprowadzonego przez Komisję w toku wstępnego etapu postępowania wyjaśniającego stanowi wskazówkę co do istnienia poważnych trudności, o tyle na stronie skarżącej spoczywa ciężar dowodu istnienia poważnych trudności; może ona przedstawić ten dowód, powołując się na szereg spójnych wskazówek.

W tej kwestii Sąd stwierdził, że zaskarżona decyzja nie zawiera wyjaśnień dotyczących powodów, dla których gwarancje państwowe powinny zostać uznane za systemy pomocy, co jest elementem wskazującym na istnienie niewystarczającego i niekompletnego badania. W szczególności w decyzji tej w ogóle nie wskazano, w jaki sposób pomoc zawarta w gwarancjach państwowych spełnia warunek, zgodnie z którym pomoc nie powinna być związana z konkretnym projektem, jak wynika to z art. 1 lit. d) rozporządzenia nr 659/1999³³.

Ponadto – jak zauważył Sąd – badanie zgodności spornej pomocy państwa z rynkiem wewnętrznym było niewystarczające i niekompletne, ponieważ Komisja, po pierwsze, nie zbadała istnienia przesłanek uruchomienia gwarancji państwowych, po drugie, nie była w stanie, po przeprowadzeniu badania wstępnego, określić elementu pomocy zawartej w gwarancjach państwowych, po trzecie, nie sprawdziła ewentualności przyznania pomocy operacyjnej obejmującej koszty operacyjne, po czwarte, nie знаła dokładnego limitu wysokości ani limitu czasu trwania rozpatrywanej pomocy, po piąte, nie była w posiadaniu wystarczających dowodów pozwalających wykazać, że pomoc związana z gwarancjami państwowymi oraz pomoc związana z duńską pomocą podatkową były ograniczone do minimum niezbędnego do realizacji spornego projektu, a po szóste, nie zbadała wpływu przedmiotowej pomocy na konkurencję i na wymianę handlową między państwami członkowskimi, ani nie dokonała wyważenia negatywnych skutków i pozytywnych skutków tej pomocy. Sąd

32| Decyzja Komisji C(2014) 7358 final z dnia 15 października 2014 r. o nieuznaniu niektórych środków za pomoc oraz o niewnoszeniu zastrzeżeń po przeprowadzeniu wstępnego postępowania wyjaśniającego przewidzianego w art. 108 ust. 3 TFUE w odniesieniu do pomocy państwa SA.36558 (2014/NN) oraz SA.38371 (2014/NN) – Dania, jak również SA.36662 (2014/NN) – Szwecja, dotycząca finansowania publicznego na rzecz projektu infrastrukturalnego polegającego na utworzeniu stałego połączenia drogowo-kolejowego przez cieśninę Sund (Dz.U. 2014, C 418, s. 1 i Dz.U. 2014, C 437, s. 1).

33| Rozporządzenie Rady (WE) nr 659/1999 z dnia 22 marca 1999 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. [108 TFUE] (Dz.U. 1999, L 83, s. 1).

doszedł zatem do wniosku, że Komisja napotkała poważne trudności w odniesieniu do stwierdzenia zgodności przedmiotowej pomocy państwa z rynkiem wewnętrznym, które powinny były zmusić ją do wszczęcia formalnego postępowania wyjaśniającego.

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 15 listopada 2018 r., *Energy i Tempus Energy Technology/Komisja* (T-793/14, [EU:T:2018:790](#)), Sąd miał do rozstrzygnięcia kwestię zgodności z prawem decyzji Komisji o niewnoszeniu zastrzeżeń wobec systemu pomocy związanego z rynkiem mocy w Zjednoczonym Królestwie ze względu na to, że system ten jest zgodny z rynkiem wewnętrznym na podstawie art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE³⁴. Skarżące twierdziły, że Komisja nie mogła uznać, po przeprowadzeniu badania wstępnego i w świetle informacji dostępnych w momencie wydania zaskarżonej decyzji, iż tworzony rynek mocy nie budzi wątpliwości co do jego zgodności z rynkiem wewnętrznym.

Badając tę kwestię między innymi w świetle wytycznych w sprawie pomocy państwa na ochronę środowiska i cele związane z energią w latach 2014–2020³⁵, Sąd podkreślił, że pojęcie wątpliwości, którym posłużono się w art. 4 ust. 3 i 4 rozporządzenia nr 659/1999, ma charakter obiektywny. Istnienie takich wątpliwości powinno być oceniane w świetle zarówno okoliczności wydania zaskarżonego aktu, jak i jego treści, w sposób obiektywny, przy czym należy zestawić motywy decyzji z danymi, jakimi Komisja mogła dysponować w momencie, gdy zajmowała stanowisko w kwestii zgodności spornej pomocy z rynkiem wewnętrznym. Sąd wskazał również, że aby móc przeprowadzić badanie wystarczające w świetle obowiązujących zasad pomocy państwa, Komisja nie jest zobowiązana do ograniczenia swej analizy do informacji zawartych w zgłoszeniu danego środka. Może ona – a w stosownym wypadku powinna – znaleźć odpowiednie informacje, aby w chwili wydania decyzji dysponować elementami oceny, które mogą racjonalnie zostać uznane za wystarczające i jasne dla potrzeb dokonywanej przez nią oceny. A zatem w omawianym przypadku, aby wykazać istnienie wątpliwości w rozumieniu art. 4 ust. 4 rozporządzenia nr 659/1999, skarżące powinny były wykazać, że Komisja nie poszukiwała ani nie zbadała w sposób staranny i bezstronny wszystkich elementów istotnych z punktu widzenia celów tej analizy, albo że nie uwzględniła ich w należyty sposób, tak by wyeliminować wszelkie wątpliwości co do zgodności zgłoszonego środka z rynkiem wewnętrznym.

Zdaniem Sądu okoliczność, że badanie wstępne trwało tylko jeden miesiąc, nie pozwala jednak uznać, iż chodzi tu o wskazówkę świadczącą o tym, że po zakończeniu pierwszego badania spornego środka nie było co do niego wątpliwości. W stadium poprzedzającym zgłoszenie Komisja przekazała bowiem Zjednoczonemu Królestwu kilka serii pytań, które świadczą o trudnościach napotkanych przez tę instytucję w związku z dokonaniem kompletnej oceny środka, który miał zostać zgłoszony. I tak tydzień przed zgłoszeniem owego środka Komisja przekazała Zjednoczonemu Królestwu serię pytań dotyczących w szczególności efektu zachęty planowanego środka, jego proporcjonalności i ewentualnej dyskryminacji wobec dostawców mocy, przy czym te trzy pytania stanowią sedno oceny, jakiej Komisja była obowiązana dokonać na podstawie wytycznych. Jednocześnie z Komisją skontaktowali się również operatorzy trzech różnych kategorii, którzy wyrazili obawy co do niektórych aspektów przewidzianych w odniesieniu do rynku mocy. Ponadto nie wydaje się, aby w trakcie wstępnego badania Komisja przeanalizowała szczegółowo lub oceniła w sposób niezależny informacje przekazane przez Zjednoczone Królestwo dotyczące roli zarządzania popytem na rynku mocy. Sąd uznał zresztą, że Komisja nie oceniła prawidłowo tej roli. Ponadto Sąd stwierdził, że Komisja miała świadomość trudności sygnalizowanych przez grupę ekspertów technicznych w odniesieniu do uwzględnienia potencjału zarządzania popytem w ramach rynku mocy. Jednakże z zaskarżonej decyzji wynika, że Komisja uznała, iż dla oceny rzeczywistego uwzględnienia zarządzania popytem – i wyjścia z sytuacji, w której mogłaby mieć

34| Decyzja Komisji C(2014) 5083 final z dnia 23 lipca 2014 r. o niewnoszeniu zastrzeżeń wobec systemu pomocy związanego z rynkiem mocy w Zjednoczonym Królestwie ze względu na to, że system ten jest zgodny z rynkiem wewnętrznym na podstawie art. 107 ust. 3 lit. c) TFUE (pomoc państwa 2014/N-2) (Dz.U. 2014, C 348, s. 5).

35| Wytyczne w sprawie pomocy państwa na ochronę środowiska i cele związane z energią w latach 2014–2020 (Dz.U. 2014, C 200, s. 1).

w tym względzie wątpliwości co do zgodności systemu pomocy z rynkiem wewnętrznym – wystarczające jest zaakceptowanie rozwiązań przedstawionych w tej kwestii przez Zjednoczone Królestwo. W wyniku swojej analizy Sąd doszedł do wniosku, że ocena zgodności zgłoszonego środka z rynkiem wewnętrznym budziła wątpliwości w rozumieniu art. 4 rozporządzenia nr 659/1999, które powinny były skłonić Komisję do wszczęcia postępowania przewidzianego w art. 108 ust. 2 TFUE.

4. Odzyskanie pomocy

Sprawa, w której zapadł wyrok z dnia 15 listopada 2018 r., *Banco Santander i Santusa/Komisja* (T-399/11 RENV, [EU:T:2018:787](#)), stanowiła również okazję do doprecyzowania przez Sąd warunków, w których pomoc uznana za bezprawnie przyznaną i niezgodną z rynkiem wewnętrznym może nie podlegać odzyskaniu zgodnie z zasadą ochrony uzasadnionych oczekiwań. W sprawie tej Komisja uznała, że beneficjenci danego systemu mogą mieć takie oczekiwania do czasu opublikowania w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej decyzji o wszczęciu formalnego postępowania wyjaśniającego. W swoich skargach skarżące utrzymywały między innymi, że Komisja powinna była uznać takie oczekiwania do daty opublikowania zaskarżonej decyzji.

W tym względzie Sąd zaczął od przypomnienia, że prawo do powoływania się na zasadę ochrony uzasadnionych oczekiwań uzależnione jest od łącznego spełnienia trzech przesłanek. Po pierwsze, organ administracji musi udzielić zainteresowanemu dokładnych, bezwarunkowych i zgodnych zapewnień, pochodzących z uprawnionych i wiarygodnych źródeł. Po drugie, zapewnienia te muszą być takiego rodzaju, by wzbudzały w podmiocie, do którego są skierowane, uzasadnione oczekiwania. Po trzecie, udzielone zapewnienia muszą być zgodne z mającymi zastosowanie przepisami. Zdaniem Sądu gdyby istniała reguła lub zasada, zgodnie z którą Komisja jest zobowiązana do nakazania odzyskania wszelkiej przyznanej bezprawnie i niezgodnej z rynkiem wewnętrznym pomocy, zapewnienia udzielone w braku odzyskania takiej pomocy, które mogą wynikać z zapewnień co do braku kwalifikacji danego środka jako pomocy, byłyby sprzeczne z tą regułą czy też zasadą. Tak więc trzecia z kumulatywnych przesłanek zastosowania zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań nigdy nie mogłaby zostać spełniona. Sąd uznał jednak, że poczynwszy od daty publikacji decyzji o wszczęciu postępowania przedsiębiorstwa, których sporny system dotyczył lub mógł dotyczyć, miały sposobność natychmiast dostosować swe zachowanie i nie zaciągać zobowiązania dotyczącego nabycia udziałów w zagranicznej spółce w przypadku uznania, że ze względu na prawdopodobieństwo, iż nie będą mogły ostatecznie skorzystać z przewidzianej w ramach spornego systemu korzyści podatkowej, nie mają one wystarczającego interesu gospodarczego w zaciągnięciu takiego zobowiązania.

W wyroku z dnia 15 listopada 2018 r., *Deutsche Telekom/Komisja* (T-207/10, [EU:T:2018:786](#)), Sąd również orzekł w przedmiocie decyzji Komisji będącej przedmiotem wyroku z dnia 15 listopada 2018 r., *Banco Santander i Santusa/Komisja* (T-399/11 RENV, [EU:T:2018:787](#)), w ramach skargi wniesionej tym razem przez przedsiębiorstwo konkurujące z jednym z beneficjentów systemu. Zdaniem skarżącej Komisja powinna była nakazać odzyskanie pomocy przyznanej na podstawie tego systemu i nie dopuścić – na podstawie zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań – do dalszego wdrażania wspomnianego systemu w odniesieniu do przypadków nabycia udziałów mających miejsce przed publikacją decyzji o wszczęciu formalnego postępowania wyjaśniającego.

W odniesieniu do tej argumentacji Sąd podkreślił, że w przypadku gdy pomoc została wprowadzona w życie bez uprzedniego zgłoszenia Komisji, przez co jest niezgodna z prawem w świetle art. 108 ust. 3 TFUE, beneficjent tej pomocy nie może mieć w tym momencie uzasadnionych oczekiwań co do prawidłowości przyznania tej pomocy, chyba że zaistnieją wyjątkowe okoliczności. Dopuszczenie tego wyjątku jest uzasadnione w szczególności odmiennym statusem państw członkowskich i beneficjentów w odniesieniu do obowiązku zgłoszenia. Wyjątek dopuszczony na korzyść beneficjentów pomocy jest dodatkowo uzasadniony okolicznością, że bez jego

dopuszczenia ogólna zasada ochrony uzasadnionych oczekiwań byłaby bezprzedmiotowa w dziedzinie pomocy państwa, ponieważ obowiązek odzyskania pomocy, którego złagodzenie zasada ta ma na celu, ma zastosowanie tylko do niezgłoszonej pomocy wprowadzonej w życie bez zgody Komisji.

Analizując także w szczególności czasowy zakres ochrony uzasadnionych oczekiwań, Sąd zwrócił uwagę, że w tym kontekście należy odróżnić datę uzyskania uzasadnionych oczekiwań, która odpowiada dacie powzięcia wiadomości o wyraźnych zapewnieniach, i przedmiot, którego dotyczą powstałe uzasadnione oczekiwania, a który może obejmować operacje dokonane przed tą datą, zgodnie z brzmieniem udzielonych wyraźnych zapewnień. Uzasadnione oczekiwania dotyczą bowiem najczęściej, w tym właśnie w omawianej sprawie, utrzymania istniejącej sytuacji, która z definicji powstała przed aktem będącym źródłem oczekiwań co do jej utrzymania. Wynika z tego, że w tym przypadku Komisja nie uznała błędnie, iż uzasadnione oczekiwania obejmowały pomoc przyznaną na podstawie spornego systemu od jego wejścia w życie.

IV. Własność intelektualna – znak towarowy Unii Europejskiej

1. Kompetencje o charakterze reformatoryjnym

W sprawie zakończonej postanowieniem z dnia 1 lutego 2018 r., *ExpressVPN/EUIPO (EXPRESSVPN)* (T-265/17, [EU:T:2018:79](#)), Sąd miał okazję zająć stanowisko w kwestii, czy można uznać za dopuszczalną skargę zawierającą tylko jedno żądanie zmierzające do zmiany decyzji izby odwoławczej Urzędu Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej (EUIPO). W sprawie tej, w uwagach dotyczących podniesionego przez EUIPO zarzutu niedopuszczalności skargi, skarżąca wyjaśniała, że występowała jedynie o zmianę zaskarżonej decyzji.

Zdaniem Sądu jedynym żądaniem wniesionej do niego skargi było żądanie zmiany w rozumieniu art. 65 ust. 3 rozporządzenia nr 207/2009³⁶ [obecnie art. 72 ust. 3 rozporządzenia (UE) 2017/1001], który stanowi, że w przypadku skarg wnoszonych na decyzje izb odwoławczych „[Sąd] ma właściwość w sprawie stwierdzenia nieważności lub zmiany zaskarżanej decyzji”. W istocie, ponieważ skarżąca podkreśliła w swoich uwagach dotyczących zarzutu niedopuszczalności, że wnosi ona jedynie o „zmianę” zaskarżonej decyzji, Sąd nie mógł w tym wypadku interpretować tego jedynego żądania w ten sposób, że ma ono na celu zarówno stwierdzenie nieważności, jak i zmianę rzeczowej decyzji. W rezultacie, jako że stwierdzenie nieważności w całości lub w części decyzji stanowi wstępną i konieczną przesłankę możliwości uwzględnienia żądania zmiany w rozumieniu art. 65 ust. 3 rozporządzenia nr 207/2009, takiego żądania nie można uwzględnić w przypadku niepodniesienia wobec zaskarżonej decyzji żądania stwierdzenia nieważności. W każdym razie, ponieważ żądanie skarżącej miało na celu „zarejestrowanie przez EUIPO znaku towarowego w rejestrze unijnych znaków towarowych”, a izba odwoławcza nie jest właściwa do rozpatrzenia takiego żądania, również do Sądu nie należy rozpoznanie żądania zmiany decyzji izby odwoławczej w tym sensie, wobec czego należało odrzucić taką skargę jako niedopuszczalną.

36] Rozporządzenie Rady (WE) nr 207/2009 z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz.U. 2009, L 78, s. 1) ze zmianami [zastąpione rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1001 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz.U. 2017, L 154, s. 1)].

2. Bezwzględne podstawy odmowy rejestracji

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 15 marca 2018 r., *La Mafia Franchises/EUIPO – Włochy* (La Mafia SE SIENTA A LA MESA) (T-1/17, [EU:T:2018:146](#)), rozpatrywane było żądanie wysunięte przez Republikę Włoską i mające na celu stwierdzenie nieważności z powodu sprzeczności z porządkiem publicznym graficznego znaku towarowego tworzonego przez złożone oznaczenie składające się z czarnego tła w kształcie kwadratu, wewnątrz którego widnieją ukazane w kolorze białym elementy słowne „la mafia” i „se sienta a la mesa”, a na drugim planie towarzyszy im przedstawienie czerwonej róży. Wydział Unieważnień, a następnie izba odwoławcza EUIPO uznały, że sporny znak towarowy jest sprzeczny z porządkiem publicznym i w związku z tym powinien zostać unieważniony w całości, zgodnie z art. 7 ust. 1 lit. f) rozporządzenia nr 207/2009 [obecnie art. 7 ust. 1 lit. f) rozporządzenia 2017/1001].

Rozpatrując skargę na decyzję izby odwoławczej wniesioną przez skarżącą, Sąd przypomniał przede wszystkim, że dla celów stosowania bezwzględnej podstawy odmowy rejestracji określonej w art. 7 ust. 1 lit. f) rozporządzenia nr 207/2009 należy brać pod uwagę zarówno okoliczności wspólne wszystkim państwom członkowskim Unii, jak i szczególne uwarunkowania każdego z państw członkowskich rozpatrywanych odrębnie, które mogą wpłynąć na sposób postrzegania charakterystyczny dla właściwego kręgu odbiorców znajdującego się na terytorium tych państw. W związku z tym, stwierdziwszy na podstawie dominującego elementu słownego „mafia”, że sporny znak towarowy będzie postrzegany jako odniesienie do znanej pod tą nazwą organizacji przestępczej, Sąd uznał, iż prowadzona przez tę organizację działalność przestępcza narusza już same wartości, na których opiera się Unia, a w szczególności wartości poszanowania godności osoby ludzkiej i wolności, przewidziane w art. 2 TUE oraz w art. 2, 3 i 6 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Podkreślając, że wartości te są niepodzielne i stanowią duchowo-moralne dziedzictwo Unii, Sąd wyjaśnił ponadto, że mafia działa w obszarach szczególnie poważnej przestępczości o wymiarze transgranicznym, w odniesieniu do których interwencja prawodawcy Unii jest przewidziana w art. 83 TFUE. Zauważył on także, że element słowny „la mafia” jest postrzegany w sposób głęboko negatywny we Włoszech ze względu na poważne naruszenie przez ową organizację przestępczą bezpieczeństwa tego państwa członkowskiego. Z tego powodu Sąd orzekł, że izba odwoławcza miała podstawy, by stwierdzić, iż element słowny „la mafia” zakwestionowanego znaku towarowego w sposób oczywisty będzie przywoływał właściwemu kręgowi odbiorców na myśl nazwę organizacji przestępczej odpowiedzialnej za szczególnie poważne naruszenia porządku publicznego.

W sprawie zakończonej wyrokiem z dnia 24 października 2018 r., *Pirelli Tyre/EUIPO – Yokohama Rubber (Przedstawienie żłobienia w kształcie „L”)* (T-447/16, odwołanie w toku³⁷, [EU:T:2018:709](#)), do Sądu zwrócono się o rozstrzygnięcie skargi na decyzję, na mocy której Piąta Izba Odwoławcza EUIPO potwierdziła decyzję Wydziału Unieważnień stwierdzającą, że znak towarowy skarżącej, oznaczenie graficzne przedstawiające żłobienie w kształcie „L” i zarejestrowane między innymi dla opon, składa się wyłącznie z kształtu towaru niezbędnego do uzyskania efektu technicznego w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 40/94³⁸. Na poparcie skargi skarżąca podniosła w szczególności, że wspomniana izba odwoławcza oparła swoją decyzję na wersji art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii), która nie znajdowała zastosowania *ratione temporis*.

37] Sprawa C-818/18 P, *Yokohama Rubber – Pirelli Tyre/EUIPO* i sprawa C-6/19 P, *Pirelli Tyre*.

38] Rozporządzenie Rady (WE) nr 40/94 z dnia 20 grudnia 1993 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego (Dz.U. 1994, L 11, s. 1), ze zmianami [zastąpione rozporządzeniem nr 207/2009, ze zmianami, które samo zostało zastąpione rozporządzeniem 2017/1001].

W tym względzie Sąd podkreślił, że brzmienie art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 207/2009 [obecnie art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia 2017/1001], który ustanawia przepis prawa materialnego, zostało zmienione rozporządzeniem 2015/2424³⁹. Zdaniem Sądu z brzmienia rozporządzenia 2015/2424, jego celu i struktury nie wynika, by art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 207/2009 w brzmieniu wynikającym z rozporządzenia 2015/2424 miał znajdować zastosowanie do stanów faktycznych powstałych przed wejściem w życie tego ostatniego rozporządzenia w dniu 23 marca 2016 r. Stąd też art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 207/2009 w brzmieniu wynikającym z rozporządzenia 2015/2424 w oczywisty sposób nie podlegał zastosowaniu w tej sprawie, jako że sporny znak towarowy został zarejestrowany w dniu 18 października 2002 r. w następstwie zgłoszenia do rejestracji dokonanego w dniu 23 lipca 2001 r. Wobec powyższego izba odwoławcza była zobowiązana dokonać oceny, czy sporny znak powinien zostać unieważniony, na podstawie art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 40/94.

Co do istoty, Sąd stwierdził, że sporne oznaczenie w swojej zarejestrowanej postaci nie przedstawia ani kształtu opony, ani kształtu bieżnika opony. Wskazał on, iż faktycznie do celów określenia zasadniczych właściwości oznaczenia dwuwymiarowego izba odwoławcza może uwzględnić, poza przedstawieniem graficznym i ewentualnymi opisami przedłożonymi przy dokonywaniu zgłoszenia do rejestracji, inne przydatne elementy, które pozwalają na dokonanie oceny tego, co konkretnie przedstawia dane oznaczenie. EUIPO nie jest jednak uprawnione, aby w celu zakwalifikowania kształtu, jaki przedstawia sporne oznaczenie, dodać do niego elementy, z których dane oznaczenie się nie składa i które w konsekwencji nie mieszczą się w nim lub do niego nie należą. Interes ogólny chroniony przez art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 40/94 nie upoważnia bowiem izby odwoławczej do wyjścia, w ramach stosowania tego szczególnego przepisu, poza kształt prezentowany przez sporne oznaczenie. Zaznaczając, że zakres stosowania bezwzględnej podstawy odmowy rejestracji przewidzianej w art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 40/94 nie ogranicza się wyłącznie do oznaczeń, które składają się wyłącznie z kształtu „towaru” jako takiego, Sąd zauważył jednocześnie, że sporne w tej sprawie oznaczenie nie składa się wyłącznie z kształtu rozpatrywanych towarów ani z kształtu, który sam w sobie reprezentowałby pod względem ilościowym i jakościowym znaczącą część owych towarów. W rezultacie izba odwoławcza błędnie stwierdziła, że sporne oznaczenie przedstawia bieżnik opony i jest tworzone przez „kształt towaru” w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. e) ppkt (ii) rozporządzenia nr 40/94.

Sprawa, w której zapadł wyrok z dnia 25 października 2018 r., *Devin/EUIPO – Haskovo (DEVIN)* (T-122/17, odwołanie w toku⁴⁰, [EU:T:2018:719](#)), stanowiła dla Sądu okazję, by dokonać wyważenia między interesem ogólnym w zachowaniu nazw geograficznych do swobodnego używania a szczególnym interesem właściciela znaku towarowego. W sprawie tej Druga Izba Odwoławcza EUIPO potwierdziła decyzję Wydziału Unieważnień, na mocy której unieważniono prawo do spornego znaku, zarejestrowanego dla napojów bezalkoholowych, na tej podstawie, że znak ten opisuje geograficzne pochodzenie oznaczonych nim towarów, gdyż Dewin (Bułgaria) jest znany ogółowi społeczeństwa jako uzdrowisko.

Analizując na wstępie sposób, w jaki słowo „devin” jest postrzegane przez przeciętnych konsumentów w krajach sąsiadujących z Bułgarią, czyli w Grecji i w Rumunii, Sąd stwierdził, że sam fakt, iż miasto Dewin pojawia się w wynikach poszukiwań w wyszukiwarkach internetowych, nie wystarczy do wykazania, że chodzi tu o miejsce znane znaczącej części właściwego kręgu odbiorców w tych krajach. Jednocześnie istnienie „niedającego się przeoczyć profilu turystycznego w Internecie” nie może samo w sobie wystarczyć do ustalenia znajomości małego miasta wśród właściwego kręgu odbiorców za granicą. Sąd zauważył, iż wspomniana

39| Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2424 z dnia 16 grudnia 2015 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 207/2009 w sprawie wspólnotowego znaku towarowego i rozporządzenie Komisji (WE) nr 2868/95 wykonujące rozporządzenie Rady (WE) nr 40/94 w sprawie wspólnotowego znaku towarowego oraz uchylające rozporządzenie Komisji (WE) nr 2869/95 w sprawie opłat na rzecz Urzędu Harmonizacji w ramach Rynku Wewnętrznego (znaki towarowe i wzory) (Dz.U. 2015, L 341, s. 21).

40| Sprawa C-800/18 P, *Haskovo/EUIPO*.

izba odwoławcza, koncentrując się w tej sprawie błędnie na turystach zagranicznych, w szczególności greckich lub rumuńskich, którzy odwiedzają Bułgarię lub Dewin, nie wzięła pod uwagę całości właściwego kręgu odbiorców składającego się z przeciętnych konsumentów w Unii, w tym w Grecji i w Rumunii, tylko nieprawidłowo ograniczyła się do znikomej lub bardzo małej części właściwego kręgu odbiorców, która w ostatecznym rozrachunku okazuje się niewielka i nie może zostać uznana za wystarczająco reprezentatywną dla tego kręgu. Izba odwoławcza przeprowadziła zatem nieodpowiednią kontrolę, która ostatecznie doprowadziła do błędnej pod względem faktycznym oceny postrzegania określenia „devin” przez właściwy krąg odbiorców.

Stwierdziwszy, że z akt sprawy nie wynika, by określenie „devin” było rozpoznawane przez przeciętnych konsumentów z państw członkowskich innych niż Bułgaria jako oznaczenie pochodzenia geograficznego, Sąd przystąpił następnie do analizy konsekwencji powyższego wniosku dla dostępności nazwy geograficznej Dewin. Sąd zaznaczył, że chociaż art. 12 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 207/2009 [obecnie, w nieco zmienionym brzmieniu, art. 14 ust. 1 lit. b) rozporządzenia 2017/1001] nie przyznaje osobom trzecim prawa do używania nazwy geograficznej jako znaku towarowego, to jednak gwarantuje on, że mogą one używać tej nazwy w sposób opisowy, a mianowicie jako wskazówki dotyczącej pochodzenia geograficznego, pod warunkiem że to używanie będzie odbywać się w sposób zgodny z uczciwymi praktykami w handlu i przemyśle. A zatem w szczególności dozwolone jest opisowe używanie nazwy Dewin do celów promocji miasta jako destynacji turystycznej. Sąd wyjaśnił ponadto, że nazwa miasta Dewin pozostaje do dyspozycji osób trzecich nie tylko do celów opisowego używania, takiego jak przy promocji turystyki w tym mieście, lecz również na zasadach oznaczenia odróżniającego w przypadku wystąpienia „uzasadnionego powodu” i braku prawdopodobieństwa wprowadzenia w błąd, wykluczających zastosowanie art. 8 i 9 rozporządzenia nr 207/2009. Ogólny interes w zachowaniu swobodnego używania nazwy geograficznej takiej jak nazwa miejscowości uzdrowiskowej Dewin może zatem być chroniony dzięki dopuszczeniu opisowych przypadków używania takich nazw oraz dzięki zabezpieczeniom ograniczającym prawo wyłączne właściciela spornego znaku towarowego, bez konieczności unieważnienia prawa do tego znaku. Z powyższego wynika, że izba odwoławcza popełniła błąd w ocenie i w związku z tym należało stwierdzić nieważność zaskarżonej decyzji.

3. Względne podstawy odmowy rejestracji

Sprawa zakończona wyrokiem z dnia 1 lutego 2018 r., *Philip Morris Brands/EUIPO – Explosal (Superior Quality Cigarettes FILTER CIGARETTES Raquel)* (T-105/16, [EU:T:2018:51](#)), pozwoliła Sądowi na zgłębienie zagadnienia, czy w ramach postępowania o unieważnienie prawa do znaku izba odwoławcza mogła zasadnie odmówić uwzględnienia dowodów na okoliczność renomy unijnego znaku towarowego, które zostały przedstawione z opóźnieniem. Na poparcie wniosku o unieważnienie prawa do znaku w postępowaniu przed EUIPO wnioskodawca powoływał się na renomę znaku towarowego Marlboro, nie przedstawiwszy jednak żadnych dowodów w tym względzie. Ponieważ dowody przedstawione następnie w postępowaniu przed izbą odwoławczą zostały odrzucone jako przedstawione z opóźnieniem, skarżąca zarzuciła izbie odwoławczej błędne zastosowanie art. 76 ust. 2 rozporządzenia nr 207/2009 (obecnie art. 95 ust. 2 rozporządzenia nr 2017/1001) w związku z zasadą 50 ust. 1 rozporządzenia nr 2868/95⁴¹, uznając, że w zakresie, w jakim dowody przedłożone z opóźnieniem miały rzeczywisty wpływ na wynik postępowania, odmowa wzięcia ich pod uwagę była sprzeczna z zasadą dobrej administracji. Powołała się ona ponadto na wcześniejszą decyzję tej samej izby odwoławczej, w której zostało uznane, że znak towarowy Marlboro zdobył „dużą renomę” w całej Unii.

41| Rozporządzenie Komisji (WE) nr 2868/95 z dnia 13 grudnia 1995 r. wykonujące rozporządzenie Rady (WE) nr 40/94 w sprawie wspólnotowego znaku towarowego (Dz.U. 1995, L 303, s. 1).

Sąd stwierdził na wstępie, że ponieważ dowodów przedstawionych przed izbą odwoławczą nie można było uznać za dowody „dodatkowe” lub „uzupełniające” względem dowodów przedstawionych już wcześniej przez skarżącą, izba odwoławcza była co do zasady zobowiązana do nieuwzględnienia tych dowodów, zgodnie z zasadą 50 ust. 1 rozporządzenia nr 2868/95 i z art. 76 ust. 2 rozporządzenia nr 207/2009. Podkreślił on następnie, że każda strona powołująca się na renomę swojego wcześniejszego znaku towarowego powinna wykazać – w wytyczonych ramach każdego postępowania, którego jest stroną, i na podstawie okoliczności faktycznych, jakie uzna za najbardziej stosowne – iż wspomniany znak towarowy uzyskał taką renomę, a nie ograniczyć się do twierdzenia, iż wykazała tę okoliczność z uwagi na uznanie takiej renomy, również w odniesieniu do tego samego znaku towarowego, w ramach odrębnego postępowania administracyjnego. Stąd też EUIPO nie było zobowiązane do automatycznego uznania renomy wcześniejszego znaku towarowego jedynie na podstawie ustaleń dokonanych w ramach innego postępowania leżącego u podstaw wcześniejszej decyzji.

Niemniej jednak Sąd uznał, że w świetle orzecznictwa, które wymaga od EUIPO uwzględnienia przyjętych już decyzji i rozważenia ze szczególną uwagą, czy należy orzec w ten sam sposób, wcześniejsza decyzja stanowi oczywiście poszlakę wskazującą na to, że wcześniejszy znak towarowy może cieszyć się renomą w rozumieniu art. 8 ust. 5 rozporządzenia nr 207/2009. W tych okolicznościach przedstawione przez skarżącą przed izbą odwoławczą dowody wyraźnie mogły mieć rzeczywiste znaczenie dla wyniku postępowania. W konsekwencji, odmawiając rozpatrzenia dowodu ze względu na to, że przedstawiono go z opóźnieniem, izba odwoławcza nie rozpoznała czynnika potencjalnie istotnego dla zastosowania tego przepisu. Szerokie uprawnienia dyskrecjonalne, jakimi dysponuje EUIPO przy wykonywaniu swoich funkcji, nie zwalniają tego urzędu z obowiązku ustalenia wszystkich okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnych w celu wykonania uprawnień dyskrecjonalnych w sytuacjach, w których odmowa uwzględnienia niektórych dowodów przedstawionych z opóźnieniem skutkowałaby naruszeniem zasady dobrej administracji. W rezultacie, stwierdzając, iż dowody przedstawione przez skarżącą po raz pierwszy w postępowaniu przed izbą odwoławczą nie podlegały uwzględnieniu ze względu na ich przedłożenie z opóźnieniem, izba odwoławcza naruszyła zasadę dobrej administracji.

Sprawa, w której zapadł wyrok z dnia 15 października 2018 r., *John Mills/EUIPO – Jerome Alexander Consulting (MINERAL MAGIC)* (T-7/17, odwołanie w toku⁴², [EU:T:2018:679](#)), stanowiła dla Sądu okazję do dokonania wykładni art. 8 ust. 3 rozporządzenia nr 207/2009, zgodnie z którym w wyniku sprzeciwu właściciela znaku towarowego nie rejestruje się, w przypadku gdy agent lub przedstawiciel właściciela znaku towarowego występuje o rejestrację na swoją rzecz bez zgody właściciela.

W ocenie Sądu powyższy przepis wymaga, by między znakiem właściciela a znakiem, o którego rejestrację na swoją rzecz wnosi agent lub przedstawiciel, istniał bezpośredni związek. Taki związek może powstać tylko wtedy, gdy rozpatrywane znaki odpowiadają sobie. W tym kontekście prace przygotowawcze poprzedzające przyjęcie rozporządzenia w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej dostarczają użytecznego wyjaśnienia intencji prawodawcy i wskazują na interpretację, zgodnie z którą, aby art. 8 ust. 3 rozporządzenia nr 207/2009 mógł znaleźć zastosowanie, wcześniejszy znak towarowy i zgłoszony znak towarowy powinny być identyczne, a nie po prostu podobne. Przewidziana pierwotnie przez prawodawcę Unii we wstępnym projekcie rozporządzenia w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej możliwość, by omawiany tu przepis znajdował zastosowanie w przypadku oznaczenia podobnego, nie została uwzględniona w ostatecznej wersji tego aktu. Ze wspomnianych prac przygotowawczych wynika ponadto, że omawiany przepis miał być interpretowany jako znajdujący zastosowanie międzynarodowe w rozumieniu art. 6 septies konwencji paryskiej⁴³. Ponieważ Unia jest stroną

42| Sprawa C-809/18 P, *EUIPO/John Mills*.

43| Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej z dnia 20 marca 1883 r., ze zmianami.

Porozumienia w sprawie handlowych aspektów własności intelektualnej (TRIPS)⁴⁴, którego art. 2 zawiera odesłanie do kilku materialnoprawnych postanowień konwencji paryskiej, w tym do art. 6 septies, jest ona zobowiązana w miarę możliwości do dokonywania wykładni art. 8 ust. 3 rozporządzenia nr 207/2009 w świetle brzmienia i celu tego postanowienia. W zakresie, w jakim art. 8 ust. 3 rozporządzenia nr 207/2009, zgodnie ze swoim brzmieniem, nie może być interpretowany inaczej niż w taki sposób, że znak towarowy właściciela i znak zgłoszony przez agenta lub przedstawiciela powinny być takie same, Sąd orzekł, iż EUIPO nie może przywoływać prac przygotowawczych poprzedzających przyjęcie tej konwencji na poparcie twierdzenia, że artykuł ten należy rozumieć jako obejmujący także sytuacje, w których oznaczenia są jedynie podobne.

4. Postępowanie w sprawie stwierdzenia wygaśnięcia prawa do znaku

a. Rzeczywiste używanie

Wyrok z dnia 7 czerwca 2018 r., *Schmid/EUIPO – Landeskammer für Land- und Forstwirtschaft in Steiermark (Steirisches Kürbiskernöl)* (T-72/17, odwołanie w toku⁴⁵, [EU:T:2018:335](#)), pozwolił Sądowi wypowiedzieć się w kwestii, czy nazwa, która jest chroniona jako chronione oznaczenie geograficzne (ChOG) na podstawie rozporządzenia nr 1151/2012⁴⁶, może być przedmiotem rzeczywistego używania w rozumieniu art. 15 ust. 1 rozporządzenia nr 207/2009. Sąd w sposób pośredni został skłoniony do zastosowania orzecznictwa Trybunału wpływającego z wyroku W.F. Gözze Frottierweberei i Gözze⁴⁷.

Sąd przypomniał na wstępie, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem znak towarowy jest „rzeczywiście używany” w rozumieniu tego przepisu, gdy jest on używany zgodnie ze swoją podstawową funkcją, jaką jest zapewnienie identyfikacji pochodzenia towarów lub usług, dla których znak ten został zarejestrowany. W przypadku indywidualnych znaków towarowych ich podstawowa funkcja polega na zagwarantowaniu konsumentowi lub użytkownikowi końcowemu identyfikacji pochodzenia towaru lub usługi oznaczonych tym znakiem poprzez umożliwienie im odróżnienia, bez ryzyka pomyłki, tego towaru lub tej usługi od towarów lub usług mających inne pochodzenie. Znak towarowy musi stanowić gwarancję tego, iż wszystkie oznaczone nim towary lub usługi zostały wytworzone lub dostarczone pod kontrolą jednego przedsiębiorstwa, któremu można przypisać odpowiedzialność za ich jakość.

W ocenie Sądu istotne jest, by nie mylić podstawowej funkcji znaku towarowego z innymi funkcjami, które może ewentualnie pełnić znak towarowy, na przykład z funkcją gwarantowania jakości danego towaru czy z funkcją wskazywania jego pochodzenia geograficznego. Indywidualny znak towarowy pełni bowiem funkcję wskazywania pochodzenia wówczas, gdy jego używanie gwarantuje konsumentom, że oznaczone nim towary pochodzą z jednego określonego przedsiębiorstwa, pod którego kontrolą towary te są wytwarzane i któremu można przypisać odpowiedzialność za jakość tych towarów. W rozpatrywanym w tej sprawie przypadku

44] Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej z dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz.U. 1994, L 336, s. 214), stanowiące załącznik 1C do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO) (Dz.U. 1994, L 336, s. 3).

45] Sprawa C-514/18 P, *Landeskammer für Land- und Forstwirtschaft in Steiermark/Schmid*.

46] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.U. 2012, L 343, s. 1).

47] Wyrok z dnia 8 czerwca 2017 r., *W.F. Gözze Frottierweberei i Gözze* (C-689/15, [EU:C:2017:434](#)).

używanie zakwestionowanego znaku towarowego nie odbywało się zgodnie z taką funkcją wskazywania pochodzenia. W konsekwencji, uznając, że rzeczywiste używanie zakwestionowanego znaku towarowego zostało wykazane, izba odwoławcza EUIPO naruszyła prawo.

b. Znak towarowy, który stał się nazwą zwykle używaną w obrocie

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 18 maja 2018 r., *Mendes/EUIPO – Actial Farmaceutica (VSL#3)* (T-419/17, [EU:T:2018:282](#)), do Sądu wpłynęła skarga mająca na celu stwierdzenie nieważności decyzji Drugiej Izby Odwoławczej EUIPO, na mocy której oddalono złożony przez skarżącą wniosek o stwierdzenie wygaśnięcia prawa do słownego znaku towarowego z branży produktów farmaceutycznych. Zdaniem tejże izby odwoławczej, po pierwsze, przedstawione przez skarżącą dowody nie wykazały, że sporny znak towarowy stał się w obrocie nazwą zwykle używaną w odniesieniu do towarów, dla których został zarejestrowany, a po drugie, wprowadzające w błąd używanie spornego znaku towarowego nie zostało prawidłowo wykazane przez skarżącą. Sprawa ta stanowiła dla Sądu okazję do zastosowania po raz pierwszy art. 51 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 207/2009 [obecnie art. 58 ust. 1 lit. b) i c) rozporządzenia 2017/1001].

Sąd rozpoczął od podkreślenia, że jakkolwiek nie istnieje orzecznictwo dotyczące stosowania tego przepisu, to jednak Trybunał miał już sposobność dokonać wykładni art. 12 ust. 2 lit. a) pierwszej dyrektywy 89/104/EWG⁴⁸ i art. 12 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2008/95/WE⁴⁹, których brzmienie jest w istocie identyczne z brzmieniem art. 51 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 207/2009. Z orzecznictwa tego, mającego w drodze analogii zastosowanie do art. 51 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 207/2009, wynika, że przepis ten dotyczy sytuacji, w której używanie znaku towarowego stało się powszechne do tego stopnia, iż oznaczenie stanowiące ów znak oznacza kategorię, rodzaj lub charakter towarów lub usług objętych rejestracją, a nie szczególne towary lub usługi pochodzące z określonego przedsiębiorstwa. Właściciela znaku towarowego można zatem pozbawić praw przyznanych mu na mocy art. 9 rozporządzenia nr 207/2009 w zakresie, w jakim, po pierwsze, ów znak towarowy stał się nazwą zwykle używaną w obrocie dla towaru lub usługi, w odniesieniu do których jest on zarejestrowany, oraz po drugie, w jakim to przekształcenie jest wynikiem działania lub braku działania wspomnianego właściciela.

Ponadto Sąd wskazał, że o ile zainteresowane kręgi obejmują przede wszystkim konsumentów i użytkowników końcowych, o tyle należy także uwzględnić pośredników odgrywających rolę przy ocenie zwykłego używania znaku towarowego. Zainteresowany krąg – którego punkt widzenia należy wziąć pod uwagę przy dokonywaniu oceny, czy sporny znak towarowy stał się nazwą zwykle używaną w obrocie w odniesieniu do towaru wprowadzonego do obrotu pod tym znakiem – należy zatem definiować przy uwzględnieniu cech rynku wspomnianego towaru. W tej sprawie, ponieważ towar wprowadzony do obrotu pod spornym znakiem towarowym może być nabywany bez recepty lekarskiej, zainteresowany krąg obejmował w pierwszej kolejności końcowych konsumentów tego towaru. W drugiej kolejności, jeśli chodzi o profesjonalistów, do zainteresowanego kręgu należeli przede wszystkim farmaceuci, ale także lekarze – ogólni lub specjaliści.

⁴⁸ Pierwsza dyrektywa Rady 89/104/EWG z dnia 21 grudnia 1988 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz.U. 1989, L 40, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 17, t. 1, s. 92).

⁴⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/95/WE z dnia 22 października 2008 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz.U. 2008, L 299, s. 25).

V. Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwo

– środki ograniczające

Również w 2018 r., podobnie jak w latach poprzednich, zwiększyła się liczba sporów dotyczących środków ograniczających w dziedzinie wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB). Kilka orzeczeń zasługuje na szczególną uwagę.

1. Ukraina

W wyroku z dnia 21 lutego 2018 r., *Klyuyev/Rada* (T-731/15, [EU:T:2018:90](#)), Sąd orzekł w przedmiocie żądania stwierdzenia nieważności aktów, w których Rada zdecydowała o pozostawieniu nazwiska skarżącego w wykazie osób, do których mają zastosowanie środki ograniczające podjęte w związku z sytuacją na Ukrainie⁵⁰. Na poparcie żądania stwierdzenia nieważności skarżący twierdził między innymi, że Rada popełniła oczywisty błąd w ocenie, uznając, że zostało spełnione właściwe kryterium uzasadniające nałożenie na niego środków ograniczających.

Przypomniawszy podstawowe zasady, które wynikają z orzecznictwa⁵¹ dotyczącego obowiązków związanych między innymi z koniecznością przeprowadzenia dodatkowych weryfikacji przez Radę, gdy przyjmuje ona środki ograniczające, Sąd zauważył przede wszystkim, że Rada nie poparła w sposób wystarczająco precyzyjny i konkretny drugiego powodu pozostawienia nazwiska skarżącego w wykazie, to jest powodu, zgodnie z którym jest on „powiązany” z osobą, wobec której toczy się postępowanie karne w sprawie sprzeniewierzenia funduszy publicznych. W odniesieniu do pierwszego powodu, który uzasadnia pozostawienie nazwiska skarżącego w wykazie, mianowicie fakt, że jest on osobą, wobec której organy ukraińskie prowadzą postępowanie karne w sprawie jego udziału w sprzeniewierzeniu środków lub aktywów państwowych, Sąd podkreślił w szczególności, iż w przypadku gdy osoba zainteresowana formułuje uwagi w przedmiocie uzasadnienia takiego działania, Rada ma obowiązek starannego i bezstronnego zbadania zasadności podnoszonych powodów w świetle tych uwag i ewentualnych przedstawionych dowodów odciążających, gdyż taki obowiązek wiąże się z obowiązkiem przestrzegania zasady dobrej administracji zawartej w art. 41 karty praw podstawowych. W związku z tym to, co powinna Rada zweryfikować, to po pierwsze, w jakim zakresie dowody, na których się oparła, pozwalają stwierdzić, że sytuacja skarżącego odpowiada podstawom pozostawienia jego nazwiska w wykazie, a po drugie, czy te dowody pozwalają zakwalifikować działania skarżącego zgodnie z właściwym kryterium. Jedynie w przypadku gdy weryfikacje te nie przyniosą rezultatu, obowiązkiem Rady jest dokonanie dodatkowych weryfikacji. Nie chodzi tu o rozstrzygnięcie kwestii, czy w świetle informacji podanych do wiadomości Rady była ona zobowiązana do wykreślenia nazwiska skarżącego z wykazu, ale tylko o to, czy była ona zobowiązana do uwzględnienia tych informacji i, w razie konieczności, do przeprowadzenia dodatkowej weryfikacji lub

50] Zobacz w szczególności decyzja Rady (WPZiB) 2015/1781 z dnia 5 października 2015 r. zmieniająca decyzję 2014/119/WPZiB w sprawie środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom, podmiotom i organom w związku z sytuacją na Ukrainie (Dz.U. 2015, L 259, s. 23); decyzja Rady (WPZiB) 2016/318 z dnia 4 marca 2016 r. zmieniająca decyzję 2014/119/WPZiB w sprawie środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom, podmiotom i organom w związku z sytuacją na Ukrainie (Dz.U. 2016, L 60, s. 76); decyzja Rady (WPZiB) 2017/381 z dnia 3 marca 2017 r. zmieniająca decyzję 2014/119/WPZiB w sprawie środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom, podmiotom i organom w związku z sytuacją na Ukrainie (Dz.U. 2017, L 58, s. 34).

51] Wyrok z dnia 30 czerwca 2016 r., *Al Matri/Rada* (T-545/13, niepublikowany, [EU:T:2016:376](#)).

zwrócenia się o wyjaśnienia do organów ukraińskich. W związku z tym wystarczy, by wspomniane informacje budziły uzasadnione wątpliwości dotyczące z jednej strony wyniku postępowania przygotowawczego i z drugiej strony wiarygodności i aktualności przekazanych informacji.

W przypadku tym – jak zauważył Sąd – jako że Rada została poinformowana między innymi o tym, iż prokuratura jednego z państw członkowskich wyraża poważne wątpliwości co do tego, czy prowadzone przez organy ukraińskie postępowanie przygotowawcze, które legło u podstaw decyzji Rady o pozostawieniu nazwiska skarżącego w wykazie, opiera się na wystarczających dowodach, była ona zobowiązana dokonać dodatkowej weryfikacji u organów ukraińskich lub przynajmniej zażądać wyjaśnień od tych organów. Wynika stąd, że Rada popełniła oczywisty błąd w ocenie, uznając, że nie ma ona obowiązku uwzględnienia przedstawionych przez skarżącego okoliczności i podnoszonych przez niego argumentów ani też dokonania dodatkowych weryfikacji u organów ukraińskich, podczas gdy wspomniane okoliczności i argumenty mogły budzić uzasadnione wątpliwości co do wiarygodności dostarczonych informacji.

Podobna problematyka stanowiła sedno sprawy, w której zapadł wyrok z dnia 6 czerwca 2018 r., *Arbuzov/Rada* (T-258/17, [EU:T:2018:331](#)). Po raz kolejny do Sądu została wniesiona skarga o stwierdzenie nieważności decyzji Rady o pozostawieniu nazwiska skarżącego w wykazie osób, podmiotów i organów, do których miały zastosowanie środki ograniczające podjęte w związku z sytuacją na Ukrainie, uzasadnionej tym, że wobec skarżącego toczy się postępowanie karne wszczęte przez organy ukraińskie w sprawie sprzeniewierzenia państwowych środków finansowych lub aktywów⁵². Skarżący powoływał się między innymi na oczywisty błąd w ocenie popełniony przez Radę, ponieważ w celu przyjęcia zaskarżonej decyzji oparła się ona wyłącznie na krótkim streszczeniu sytuacji sporządzonym przez biuro prokuratora generalnego Ukrainy, przy czym nie zwróciła się ona o przedstawienie dodatkowych informacji ani nie zbadała z wymaganą starannością dowodów odciążających, które przedłożył jej skarżący.

Dokonawszy najpierw ponownie przeglądu zasad ustanowionych w orzecznictwie⁵³ dotyczącym kryteriów, które Rada powinna uwzględnić w celu przyjęcia środków ograniczających, Sąd zajął się następnie analizą konkretnych argumentów skarżącego odnoszących się do przedmiotu dotyczącego go postępowania i do stanu tego postępowania w świetle tych rozważań. W odniesieniu, po pierwsze, do przedmiotu postępowania Sąd zajął stanowisko, że Rada, przyjmując zaskarżoną decyzję w zakresie dotyczącym skarżącego, nie popełniła oczywistego błędu w ocenie w odniesieniu do przedmiotu postępowania karnego wszczętego przez ukraiński organ sądowy wobec skarżącego, dotyczącego przestępstwa polegającego na sprzeniewierzeniu państwowych środków finansowych, jak również w odniesieniu do znaczenia tego postępowania w świetle właściwego kryterium. W odniesieniu, po drugie, do stanu postępowania, Sąd zwrócił w szczególności uwagę na okoliczność, że jest bezsporne, iż w drodze orzeczenia z dnia 15 lutego 2016 r. sąd ukraiński zezwolił ukraińskiej prokuraturze na prowadzenie postępowania zaocznego w ramach postępowania karnego, którego istnienie uzasadniało, zdaniem Rady, przyjęcie środków ograniczających w odniesieniu do skarżącego. Sąd doszedł zatem do wniosku, że Rada powinna była zwrócić się do organów ukraińskich o wyjaśnienia dotyczące przyczyn, które mogą uzasadniać brak postępów w zakresie postępowania mimo wydania orzeczenia z dnia 15 lutego 2016 r. W związku z tym Rada popełniła oczywisty błąd, który jest wystarczający do stwierdzenia nieważności zaskarżonej decyzji w zakresie, w jakim dotyczy ona skarżącego.

52| Decyzja Rady (WPZiB) 2017/381 z dnia 3 marca 2017 r. zmieniająca decyzję Rady 2014/119/WPZiB w sprawie środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom, podmiotom i organom w związku z sytuacją na Ukrainie (Dz.U. 2017, L 58, s. 34).

53| Wyrok z dnia 7 lipca 2017 r., *Arbuzov/Rada* (T-221/15, niepublikowany, [EU:T:2017:478](#)).

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 13 września 2018 r., *DenizBank/Rada* (T-798/14, [EU:T:2018:546](#)), Sąd miał do rozstrzygnięcia skargę wniesioną przez skarżącą na akty, w drodze których jej nazwisko zostało umieszczone w załączniku III do rozporządzenia nr 833/2014⁵⁴. Na poparcie skargi skarżąca powoływała się między innymi na naruszenie art. 19 układu z Ankary⁵⁵, art. 41 ust. 1, art. 50 ust. 3 i art. 58 protokołu dodatkowego do tego układu, a także art. 6 protokołu finansowego do tegoż układu. Jej zdaniem postanowienia te są bezpośrednio skuteczne, ponieważ zawierają one wystarczająco jasne i precyzyjne obowiązki, których wypełnienie i skutki nie są uzależnione od wydania kolejnego aktu.

Sąd wskazał, że z art. 216 ust. 2 TFUE wynika, iż umowy zawierane przez Unię, takie jak układ z Ankary i protokoły dodatkowe do tego układu, wiążą instytucje Unii i państwa członkowskie. W konsekwencji umowy te korzystają z pierwszeństwa przed aktami prawa wtórnego Unii. Tak więc ważność zaskarżonych aktów w tym przypadku można oceniać w świetle układu z Ankary i protokołów dodatkowych to tego układu, pod warunkiem jednak że, po pierwsze, nie sprzeciwiają się temu charakter i struktura rozpatrywanego układu, a po drugie, że treść powołanych postanowień jest bezwarunkowa i dostatecznie jasna. Niemniej – jak zauważył Sąd – umowy międzynarodowe zawierane przez Unię na mocy postanowień traktatów stanowią, w odniesieniu do niej, akty przyjęte przez jej instytucje. Z tego powodu takie umowy z chwilą ich wejścia w życie stanowią integralną część porządku prawnego Unii. W związku z tym ich postanowienia powinny być w pełni zgodne z postanowieniami traktatów oraz wynikającymi z nich zasadami o charakterze konstytucyjnym. A zatem pierwszeństwo zawartych przez Unię umów międzynarodowych przed aktami prawa wtórnego Unii nie rozciąga się na prawo pierwotne Unii. W związku z tym nawet w przypadku braku wyraźnego postanowienia w układach z Ankary umożliwiającego stronie podjęcie środków, które uznaje za niezbędne do zapewnienia ochrony podstawowych interesów jej bezpieczeństwa, Rada ma możliwość ograniczenia praw, jakie wynikają z układów z Ankary ze względu na uprawnienia, jakie jej przysługują na mocy art. 29 TUE i art. 215 TFUE, pod warunkiem że takie ograniczenia są niedyskryminacyjne i proporcjonalne.

W tym względzie argument, zgodnie z którym rozpatrywane środki były dyskryminacyjne, nie zasługuje na uznanie. Sytuacja skarżącej nie jest bowiem – w świetle celów przyświecających rozpatrywanym środkom – porównywalna z sytuacją innych banków prowadzących działalność w Turcji, które nie są własnością rosyjskiego podmiotu objętego zakresem stosowania danych środków ograniczających. Ponadto sytuacji skarżącej nie można także było porównywać z sytuacją innych instytucji finansowych z siedzibą na terytorium Unii. To samo odnosi się do argumentów skarżącej dotyczących ograniczeń swobód przedsiębiorczości, świadczenia usług i przepływu kapitału, ponieważ ograniczenia te, przy założeniu, że zostaną wykazane, są uzasadnione celami wyznaczonymi w zaskarżonych aktach, przyjętych na podstawie art. 29 TUE i art. 215 TFUE, polegającymi na zwiększeniu kosztów działań Federacji Rosyjskiej podważających integralność terytorialną, suwerenność i niezależność Ukrainy oraz na wspieraniu pokojowego rozwiązania kryzysu. Taki cel – zgodnie z celami działań zewnętrznych Unii wymienionymi w art. 21 TUE – odpowiada celowi polegającemu na zachowaniu pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Ponieważ takie środki są ukierunkowane i ograniczone w czasie, skarżąca nie mogła utrzymywać, że wynikające z nich negatywne skutki należy uznać za

54| Decyzja Rady 2014/512/WPZiB z dnia 31 lipca 2014 r. dotycząca środków ograniczających w związku z działaniami Rosji destabilizującymi sytuację na Ukrainie (Dz.U. 2014, L 229, s. 13), zmieniona decyzją Rady 2014/659/WPZiB z dnia 8 września 2014 r. (Dz.U. 2014, L 271, s. 54), decyzją Rady 2014/872/WPZiB z dnia 4 grudnia 2014 r. (Dz.U. 2014, L 349, s. 58), decyzją Rady (WPZiB) 2015/2431 z dnia 21 grudnia 2015 r. (Dz.U. 2015, L 334, s. 22), decyzją Rady (WPZiB) 2016/1071 z dnia 1 lipca 2016 r. (Dz.U. 2016, L 178, s. 21) oraz decyzją Rady (WPZiB) 2016/2315 z dnia 19 grudnia 2016 r. (Dz.U. 2016, L 345, s. 65), a po drugie, rozporządzenia Rady (UE) nr 833/2014 z dnia 31 lipca 2014 r. dotyczącego środków ograniczających w związku z działaniami Rosji destabilizującymi sytuację na Ukrainie (Dz.U. 2014, L 229, s. 1), zmienionego rozporządzeniem Rady (UE) nr 960/2014 z dnia 8 września 2014 r. (Dz.U. 2014, L 271, s. 3), oraz rozporządzeniem Rady nr 1290/2014 z dnia 4 grudnia 2014 r. (Dz.U. 2014, L 349, s. 20).

55| Układ ustanawiający stowarzyszenie między Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Turcją, podpisany w Ankarze w dniu 12 września 1963 r.

nieproporcjonalne. Wobec tego zdaniem Sądu naruszenia przez Unię istotnych postanowień układów z Ankary, na które się powołano w omawianym przypadku – przy założeniu, że zostaną wykazane – były uzasadnione w świetle celów przyświecających rozpatrywanym środkiem i proporcjonalne do owych celów.

Środki ograniczające przyjęte ze względu na działania Federacji Rosyjskiej destabilizujące sytuację na Ukrainie znalazły się również w centrum sprawy, w której zapadł wyrok z dnia 13 września 2018 r., *Gazprom Neft/Rada* (T-735/14 i T-799/14, [EU:T:2018:548](#)). Wyrok ten jest interesujący zwłaszcza ze względu na dokonaną przez Sąd analizę legitymacji czynnej skarżącej w odniesieniu do przepisów zaskarżonego rozporządzenia dotyczących ograniczeń w wywozie w świetle art. 263 akapit czwarty TFUE⁵⁶.

Zdaniem Sądu, nawet jeżeli przepisy te są przepisami o charakterze generalnym, to oddziałują one bezpośrednio na skarżącą. O ile prawdą jest, że przepisy te wprowadzają system uprzedniego zezwolenia, na podstawie którego organy krajowe powinny wdrażać przewidziane zakazy, o tyle w rzeczywistości nie dysponują one w tej mierze żadnym zakresem uznania. W odniesieniu do kwestii, czy sporne przepisy przewidują środki wykonawcze czy też nie przewidują takich środków, Sąd zauważył, że nie jest oczywiste, że sama skarżąca może domagać się od organów krajowych wydania jej zezwolenia i że może ona zaskarżyć akt o udzieleniu takiego zezwolenia lub odmowie jego udzielenia do sądów krajowych. Wobec tego nie można uznać, że przepisy te wymagają środków wykonawczych wobec skarżącej z tego tylko powodu, że mogłaby ona ewentualnie domagać się od kontrahentów z siedzibą w Unii złożenia do właściwych organów krajowych wniosków o zezwolenie w celu zaskarżenia decyzji wydanych przez te organy przed sądami krajowymi. Ponadto byłoby rzeczą sztuczną lub przesadną wymaganie od podmiotu, aby występował o środek wykonawczy wyłącznie w celu uzyskania możliwości zaskarżenia go przed sądami krajowymi, jeżeli jest oczywiste, że taki wniosek doprowadziłby nieuchronnie do odmowy, tak że nie zostałby on złożony w zwykłym toku działalności. Sąd doszedł do wniosku, że przepisy zaskarżonego rozporządzenia dotyczące ograniczeń w wywozie są przepisami regulacyjnymi niewymagającymi środków wykonawczych w rozumieniu trzeciego wariantu przewidzianego w art. 263 akapit czwarty TFUE. Skarżąca powinna była zatem jedynie wykazać, że przepisy te bezpośrednio na nią oddziałują, co też uczyniła w omawianym przypadku. Tym samym jej skargę należy uznać za dopuszczalną również w zakresie, w jakim jest ona skierowana przeciwko przepisom zaskarżonego rozporządzenia dotyczącym ograniczeń w wywozie.

2. Egipt

W wyroku z dnia 27 września 2018 r., *Ezz i in./Rada* (T-288/15, [EU:T:2018:619](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skargi mającej za przedmiot żądanie stwierdzenia nieważności pozostawienia nazwisk skarżących, egipskiego przemysłowca i polityka oraz jego małżonek, w wykazie załączonym do decyzji 2011/172/WPZiB⁵⁷, w odniesieniu do lat 2015, 2016 i 2017. Skarżący powoływali się w szczególności na zarzut niezgodności z prawem art. 1

56] Rozporządzenie Rady (UE) nr 833/2014 z dnia 31 lipca 2014 r. dotyczące środków ograniczających w związku z działaniami Rosji destabilizującymi sytuację na Ukrainie (Dz.U. 2014, L 229, s. 1), zmienione rozporządzeniem Rady (UE) nr 960/2014 z dnia 8 września 2014 r. (Dz.U. 2014, L 271, s. 3) i rozporządzeniem Rady (UE) nr 1290/2014 z dnia 4 grudnia 2014 r. (Dz.U. 2014, L 349, s. 20).

57] Decyzja 2011/172/WPZiB z dnia 21 marca 2011 r. dotycząca środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom, podmiotom i organom w związku z sytuacją w Egipcie (Dz.U. 2011, L 76, s. 63); w odniesieniu do pozostawienia nazwisk w wykazie: decyzja Rady (WPZiB) 2015/486 z dnia 20 marca 2015 r. zmieniająca decyzję 2011/172 (Dz.U. 2015, L 77, s. 16); decyzja Rady (WPZiB) 2016/411 z dnia 18 marca 2016 r. zmieniająca decyzję 2011/172 (Dz.U. 2016, L 74, s. 40); decyzja Rady (WPZiB) 2017/496 z dnia 21 marca 2017 r. zmieniająca decyzję 2011/172 (Dz.U. 2017, L 76, s. 22).

ust. 1 decyzji 2011/172, zmienionej decyzjami (WPZiB) 2015/486, (WPZiB) 2016/411 i (WPZiB) 2017/496⁵⁸, oraz art. 2 ust. 1 rozporządzenia nr 270/2011⁵⁹, oparty zasadniczo na braku podstawy prawnej i na naruszeniu zasady proporcjonalności, jak również na naruszeniu przez Radę art. 6 TUE w związku z art. 2 i art. 3 ust. 5 TUE, oraz art. 47 i 48 karty praw podstawowych, ponieważ Rada nie upewniła się, że w toku postępowań sądowych w Egipcie dotyczących skarżących przestrzegano praw podstawowych.

Sąd przypomniał, że art. 2 i art. 3 ust. 5 TUE zobowiązują instytucje Unii do promowania, w szczególności w ramach stosunków międzynarodowych, wartości i zasad, na których Unia się opiera, zwłaszcza poszanowania ludzkiej godności, państwa prawnego i praw podstawowych. Poszanowanie tych wartości i zasad, na których opiera się Unia, ma zasadnicze znaczenie dla wszelkich działań Unii, w tym w dziedzinie WPZiB. W tym kontekście prawo do rzetelnego procesu zajmuje ważne miejsce w demokratycznym społeczeństwie. W omawianym przypadku cechy systemu decyzji 2011/172 nie uzasadniają wyjątku od ogólnego obowiązku Rady, spoczywającego na niej przy przyjmowaniu środków ograniczających, polegającego na poszanowaniu praw podstawowych stanowiących integralną część porządku prawnego Unii, który to wyjątek skutkowałby zwolnieniem tej instytucji z dokonania jakiegokolwiek weryfikacji ochrony praw podstawowych zapewnianej w Egipcie. Z jednej strony, nie można bowiem całkowicie wykluczyć hipotezy, że decyzja ta jest oczywiście nieodpowiednia w świetle tego celu ze względu na istnienie poważnych i systematycznych naruszeń praw podstawowych. Ponadto cel tej decyzji, jakim jest ułatwienie stwierdzenia przez organy egipskie sprzeniewierzenia państwowych środków finansowych oraz zachowanie możliwości odzyskania przez te organy środków, których to sprzeniewierzenie dotyczyło, byłby nieistotny, gdyby stwierdzenie przez organy egipskie sprzeniewierzenia państwowych środków finansowych było wadliwe z powodu pozbawienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości, a wręcz arbitralne. Z drugiej strony, choć istnienie postępowań sądowych toczących się w Egipcie stanowi co do zasady wystarczająco solidną podstawę faktyczną do wymienienia osób w wykazie załączonym do decyzji 2011/172, jak również do przedłużenia ważności tego wykazu, nie jest tak jednak w przypadku, gdy Rada powinna racjonalnie domniemywać, że decyzja podjęta w wyniku tych postępowań nie będzie wiarygodna. Argumentacja Rady mająca na celu wykazanie, że zweryfikowanie, czy w ramach egipskich postępowań sądowych są zapewniane gwarancje równoważne z gwarancjami przewidzianymi w prawie Unii w dziedzinie praw podstawowych, nie należy do obowiązków Rady, dotyczy zakresu obowiązku oceny poszanowania praw podstawowych w kontekście politycznym i sądowym w Egipcie, lecz nie podważa istnienia tego obowiązku.

Jeśli chodzi w szczególności o zarzut niezgodności z prawem podniesiony w odniesieniu do decyzji 2015/486, 2016/411 i 2017/496 w zakresie, w jakim przedłużono w nich system środków ograniczających ustanowiony w art. 1 ust. 1 decyzji 2011/172, Sąd zwrócił uwagę, że nawet przy założeniu, iż sytuacja Egiptu, w świetle której Rada przyjęła decyzję 2011/172, zmieniła się – w tym w kierunku odwrotnym niż proces demokratyzacji, który wspierała polityka leżąca u podstaw tej decyzji – okoliczność ta nie może w żadnym razie mieć wpływu na kompetencję tej instytucji w zakresie przedłużenia okresu obowiązywania tej decyzji. Niezależnie bowiem od tej okoliczności cele przyświecające decyzjom 2015/486, 2016/411 i 2017/496 oraz reguły, których okres ważności został w nich przedłużony, nadal wchodzą w zakres dziedziny WPZiB, co wystarczy, aby w tej sprawie oddalić zastrzeżenie skarżących. Podobnie należy postąpić z zastrzeżeniem opartym na naruszeniu zasady proporcjonalności, ponieważ okoliczności przedstawione przez skarżących nie pozwalają same w sobie dojść do wniosku, że zdolność egipskich organów sądowych do zapewnienia poszanowania państwa prawnego i praw podstawowych w ramach postępowań sądowych, na których opiera się decyzja 2011/172, jest ostatecznie

58| Decyzja Rady (WPZiB) 2015/486 z dnia 20 marca 2015 r. zmieniająca decyzję 2011/172 (Dz.U. 2015, L 77, s. 16); decyzja Rady (WPZiB) 2016/411 z dnia 18 marca 2016 r. zmieniająca decyzję 2011/172 (Dz.U. 2016, L 74, s. 40); decyzja Rady (WPZiB) 2017/496 z dnia 21 marca 2017 r. zmieniająca decyzję 2011/172 (Dz.U. 2017, L 76, s. 22).

59| Rozporządzenie Rady (UE) nr 270/2011 z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom, podmiotom i organom w związku z sytuacją w Egipcie (Dz.U. 2011, L 76, s. 4).

zagrożona oraz że Rada nie popełniła oczywistego błędu w ocenie, uznając, że udzielanie pomocy organom egipskim w walce ze sprzeniewierzeniem państwowych środków finansowych jest nadal właściwe, nawet w świetle przytoczonych zmian politycznych i sądowych. Wreszcie Sąd uznał, że w świetle informacji dostarczonych przez organy egipskie dotyczące stanu postępowań karnych, które dotyczyły pierwszego ze skarżących wymienionych w wykazie, Rada mogła racjonalnie uznać, że właściwy sąd egipski będzie w stanie ponownie orzec co do istoty sprawy w warunkach wolnych od naruszeń prawa do rzetelnego procesu, pozwalających wykluczyć ryzyko, iż rozstrzygnięcia tego sądu nie będą wiarygodne. Uznawszy, że wyroki egipskiego sądu kasacyjnego w postępowaniach karnych, o których mowa, oraz późniejsza możliwość wniesienia przez pierwszego ze skarżących wymienionych w wykazie drugiej skargi kasacyjnej do tego sądu świadczą o istnieniu skutecznej ochrony sądowej, Sąd doszedł do wniosku, że Rada nie była zobowiązana do nieprzedłużenia okresu ważności wskazania skarżących w wykazie ani nawet do przeprowadzenia dodatkowych weryfikacji.

3. Zwalczanie terroryzmu

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 15 listopada 2018 r., *PKK/Rada* (T-316/14, [EU:T:2018:788](#)), Sąd rozstrzygnął w przedmiocie żądania stwierdzenia nieważności aktów, na podstawie których Partia Pracujących Kurdystanu (Kurdistan Workers' Party, PKK) została pozostawiona w wykazie grup i podmiotów uczestniczących w aktach terrorystycznych w rozumieniu wspólnego stanowiska 2001/931/WPZiB⁶⁰. Przedmiotem sporu były dwa rozporządzenia wykonawcze wydane w 2014 r. oraz szereg kolejnych aktów. Skarżący utrzymywał między innymi, że Rada naruszyła ciążący na niej obowiązek uzasadnienia, nie przedstawiając rzeczywistych i dokładnych powodów, dla których po ponownej kontroli zdecydowała o pozostawieniu nazwy PKK w spornych wykazach.

Sąd zwrócił uwagę, że jakkolwiek decyzja Rady o utrzymaniu PKK we wspomnianym wykazie opierała się w szczególności na wskazaniu PKK jako „zagranicznej organizacji terrorystycznej” (foreign terrorist organisation: FTO) i „światowego terrorysty o szczególnym znaczeniu” (specially designated global terrorist, SDGT) przez rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki, zaskarżone akty nie zawierają najmniejszej informacji pozwalającej uznać, że Rada rzeczywiście sprawdziła, czy wskazania jako FTO i jako SDGT zostały przyjęte z poszanowaniem prawa do obrony i prawa do skutecznej ochrony sądowej. Ponadto Sąd zauważył, że upłynął okres ponad dziesięć lat między przyjęciem decyzji, które posłużyły jako podstawa pierwotnego umieszczenia nazwy skarżącej w spornych wykazach, a przyjęciem zaskarżonych aktów, a także między pierwotnym umieszczeniem nazwy skarżącej w spornych wykazach a przyjęciem tych aktów. Upływ takiego okresu sam w sobie stanowi okoliczność uzasadniającą przyjęcie, że oceny zawarte w decyzji ministra spraw wewnętrznych Zjednoczonego Królestwa i wskazania jako FTO i SDGT nie były już wystarczające do oceny dalszego istnienia ryzyka zaangażowania skarżącej w działalność terrorystyczną w dniu przyjęcia tych aktów.

Wprawdzie nic nie stało na przeszkodzie temu, by przypisując zdarzenia skarżącej i kwalifikując je jako akty terrorystyczne do celów uzasadnienia pozostawienia jej nazwy w spornych wykazach, Rada oparła się na informacjach nie pochodzących z decyzji właściwego organu w rozumieniu art. 1 ust. 4 wspólnego stanowiska 2001/931, Sąd uznał jednak w odniesieniu do dwóch rozporządzeń wykonawczych z 2014 r., że zwięzłość informacji zawartych w uzasadnieniu nie pozwala Sądowi na przeprowadzenie kontroli sądowej w odniesieniu do zdarzeń kwestionowanych przez skarżącą. Sąd doszedł do wniosku, że w uzasadnieniu tych aktów Rada nie umotywowała wystarczająco swojej oceny co do istnienia jednej lub kilku decyzji właściwych organów

⁶⁰ | Wspólne stanowisko Rady 2001/931/WPZiB z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie zastosowania szczególnych środków w celu zwalczania terroryzmu (Dz.U. 2001, L 344, s. 93).

w rozumieniu art. 1 ust. 4 wspólnego stanowiska 2001/931 ani nie wskazała w sposób dostateczny szczegółowych i konkretnych powodów pozostawienia nazwy skarżącej w spornych wykazach. Jeśli chodzi o kolejne akty, Sąd podkreślił, że Rada nie może, jak w tej sprawie, ograniczać się do powtórzenia powodów decyzji właściwego organu bez samodzielnego zbadania, czy są zasadne. Uzasadnienie tych aktów zawiera co prawda oświadczenie, że Rada sprawdziła, czy dysponuje informacjami lub dowodami przemawiającymi za usunięciem nazwy PKK ze spornych wykazów, oraz że nic takiego nie znalazła. O ile takie ogólne sformułowanie może być ewentualnie wystarczające, jeżeli osoby, grupy lub podmioty, wobec których zastosowano środki w postaci zamrożenia środków finansowych, nie złożą żadnych uwag, o tyle przypadek taki nie zachodzi, w sytuacji gdy – jak w omawianej sprawie – skarżąca przedstawia elementy, które jej zdaniem mogą uzasadniać usunięcie jej nazwy ze spornych wykazów, niezależnie od kwestii zasadności tych elementów. Należy zatem stwierdzić, że akty te są również wadliwe z powodu niewystarczającego uzasadnienia.

VI. Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 1 lutego 2018 r., *Francja/Komisja* (T-518/15, [EU:T:2018:54](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skargi o stwierdzenie nieważności części decyzji wykonawczej 2015/1119 wyłączającej z finansowania Unii niektóre wydatki poniesione przez Republikę Francuską z tytułu Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) oraz Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)⁶¹ w odniesieniu do lat 2011–2013. Wydatki te odpowiadały „dodatkom wyrównawczym z tytułu niekorzystnych warunków naturalnych” (zwanym dalej „DWNWN”) oraz dopłatom na działania rolnośrodowiskowe na użytkach zielonych (zwanym dalej „DDRUZ”). Republika Francuska twierdziła, że Komisja naruszyła reguły określone w dwóch dokumentach ustalających wytyczne, którymi należy się kierować w ramach rozliczania rachunków Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR), a mianowicie dokumentów VI/5330/97⁶² i AGRI/60637/2006⁶³, stosując korektę ryczałtową zwiększoną o 10% ze względu na fakt, iż zarzucane władzom francuskim uchybienie w zakresie liczenia zwierząt miało charakter powtarzający się, ponieważ odnosiło się do kluczowej kontroli korygowanej już podczas dwóch poprzednich dochodzeń, która nie została jednak poprawiona przez te władze.

Zdaniem Sądu z brzmienia dokumentu VI/5330/97 wynika, że ulepszenie, którego pominięcie może stanowić czynnik obciążający, powinno nastąpić po zgłoszeniu koniecznych usprawnień, a nawet – jak wskazuje dokument AGRI/60637/2006 – po decyzji o zastosowaniu korekt finansowych wydanej w ramach rozliczania rachunków. Poza tym uznanie zarzucanych nieprawidłowości – tak jak czyni to Komisja – za powtarzające się, bez zbadania, czy państwo członkowskie miało możliwość zaradzenia im po postawieniu zarzutu po raz pierwszy, implikuje w ostateczności przyjęcie koncepcji powtarzającego się charakteru uchybienia, opartej wyłącznie na zwykłym powtórzeniu podnoszonych nieprawidłowości, niezależnie od wydania decyzji, jak jest to wymagane w dokumencie AGRI/60637/2006. Wobec powyższego należy stwierdzić nieważność zaskarżonej decyzji w zakresie, w jakim Komisja zastosowała w niej korektę ryczałtową zwiększoną o 10% ze względu na fakt, iż zarzucane władzom francuskim uchybienie w odniesieniu do liczenia zwierząt miało charakter powtarzający się i nie zostało przez nie naprawione.

61| Decyzja wykonawcza (UE) nr 2015/1119 z dnia 22 czerwca 2015 r. wyłączająca z finansowania Unii Europejskiej niektóre wydatki poniesione przez Republikę Francuską z tytułu EFRG oraz EFRROW (Dz.U. 2015, L 182, s. 39).

62| Dokument Komisji VI/5330/97 z dnia 23 grudnia 1997 r, zatytułowany „Wytyczne dotyczące obliczania skutków finansowych podczas przygotowania decyzji o rozliczaniu rachunków Sekcji Gwarancji EFOGR”.

63| Komunikat Komisji dotyczący traktowania przez Komisję w ramach rozliczania rachunków Sekcji Gwarancji EFOGR powtarzających się przypadków braków w systemach kontroli.

W wyroku z dnia 1 marca 2018 r., *Polska/Komisja* (T-402/15, [EU:T:2018:107](#)), Sąd wypowiedział się w przedmiocie konsekwencji przekroczenia przez Komisję terminu trzech miesięcy przewidzianego w art. 41 ust. 2 rozporządzenia nr 1083/2006⁶⁴, aby odmówić państwu członkowskiemu wkładu finansowego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) na rzecz dużego projektu.

Sąd stwierdził przede wszystkim, że – jak wynika zarówno z brzmienia, jak i z systematyki tego przepisu – termin, o którym mowa, jest terminem wiążącym oraz że w omawianym przypadku został on przekroczony przez Komisję. Niemniej – jak wyjaśnił Sąd – ponieważ art. 41 rozporządzenia nr 1083/2006 nie zawiera żadnej wskazówki co do konsekwencji przekroczenia przez Komisję przewidzianego w nim terminu trzech miesięcy, zgodnie z orzecznictwem Trybunału należy rozpatrzyć cele i strukturę tego rozporządzenia, aby ustalić konsekwencje tego przekroczenia. W tym względzie w pierwszej kolejności Sąd przypomniał, że termin przewidziany w art. 41 ust. 2 rozporządzenia nr 1083/2006 jest terminem, w jakim Komisja jest zobowiązana odpowiedzieć na wniosek złożony jej przez osoby trzecie, w niniejszym wypadku przez państwo członkowskie. Jedynie w wypadku gdyby brak odpowiedzi w tym terminie powodował uwzględnienie wniosku lub utratę przez Komisję uprawnienia do jego rozpatrzenia, można by automatycznie stwierdzić nieważność odpowiedzi odmownej przyjętej po terminie z samego powodu przekroczenia takiego terminu. Jako że brak odpowiedzi na wniosek o potwierdzenie w terminie przewidzianym w art. 41 ust. 2 tego rozporządzenia nie powoduje przyjęcia wniosku o potwierdzenie ani utraty przez Komisję uprawnienia do rozpatrzenia tego wniosku, rozporządzenia nr 1083/2006 nie można interpretować w ten sposób, że każde przekroczenie terminu przewidzianego w art. 41 ust. 2 tego rozporządzenia powoduje automatycznie z samego tego powodu stwierdzenie nieważności decyzji odmownej przyjętej po terminie.

W drugiej kolejności, badając, czy stwierdzone w tym przypadku przekroczenie terminu trzech miesięcy powinno spowodować stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji, Sąd wskazał, że Rzeczpospolita Polska nie wykazała konkretnie ani nawet nie podnosiła, że nie jest wykluczone, iż postępowanie administracyjne mogło doprowadzić do innego wyniku, gdyby zostało zakończone w terminie trzech miesięcy przewidzianym w art. 41 ust. 2 rozporządzenia nr 1083/2006. W związku z tym w omawianym przypadku przekroczenie to nie mogło prowadzić do stwierdzenia nieważności zaskarżonej decyzji. Jednak – jak zauważył Sąd – ponieważ Komisja naruszyła art. 41 ust. 2 rozporządzenia nr 1083/2006, rozpatrując sprawę po terminie trzech miesięcy, można dochodzić przed Sądem w trybie skargi odszkodowawczej naprawienia ewentualnej szkody spowodowanej niedochowaniem terminu przewidzianego w art. 41 ust. 2 rozporządzenia nr 1083/2006 na rozpatrzenie wniosku o potwierdzenie, o ile są spełnione wszystkie przesłanki, od których zgodnie z art. 340 akapit drugi TFUE zależy powstanie odpowiedzialności pozaumownej Unii i wykonanie uprawnienia do naprawienia poniesionej szkody.

VII. Ochrona zdrowia

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 14 marca 2018 r., *TestBioTech/Komisja* (T-33/16, [EU:T:2018:135](#)), do Sądu wpłynęła skarga organizacji pozarządowej o stwierdzenie nieważności pisma, którym członek Komisji właściwy do spraw zdrowia i bezpieczeństwa żywności oddalił wniosek o wszczęcie na

⁶⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz.U. L 210, s. 25).

podstawie art. 10 rozporządzenia nr 1367/2006⁶⁵ wewnętrznej procedury odwoławczej w przedmiocie decyzji wykonawczych Komisji zezwalających na wprowadzenie do obrotu zmodyfikowanej genetycznie soi. Oddalenie tego wniosku zostało oparte na argumentie, że zastrzeżenia wysunięte w ramach owego wniosku nie są objęte zakresem zastosowania art. 10 rozporządzenia nr 1367/2006 ze względu na to, iż aspekty związane z oceną bezpieczeństwa sanitarnego zmodyfikowanej genetycznie żywności i paszy nie dotyczą oceny zagrożeń dla środowiska.

Zdaniem Sądu pojęcie „prawa ochrony środowiska” w rozumieniu rozporządzenia nr 1367/2006 należy co do zasady interpretować w bardzo szeroki sposób. Wynika stąd, że zakres obowiązku przeprowadzenia wewnętrznej procedury odwoławczej na podstawie art. 10 rozporządzenia nr 1367/2006 należy więc interpretować w taki sposób, iż Komisja jest zobowiązana do przeanalizowania wniosku o wszczęcie wewnętrznej procedury odwoławczej jedynie w takim zakresie, w jakim wnioskodawca podnosi w nim, że kwestionowany akt administracyjny jest sprzeczny z prawem ochrony środowiska w rozumieniu rozporządzenia nr 1367/2006. W odniesieniu konkretnie do procedury odwoławczej w przedmiocie zezwolenia na wprowadzenie do obrotu na podstawie rozporządzenia nr 1829/2003⁶⁶ Sąd zauważył, że pojęcie „prawa ochrony środowiska” w rozumieniu rozporządzenia nr 1367/2006 obejmuje przepisy prawne Unii zawierające regulacje w przedmiocie organizmów genetycznie zmodyfikowanych, których celem jest zarządzanie zagrożeniem, jakie dla zdrowia ludzi lub zwierząt mogą spowodować te organizmy lub czynniki środowiskowe mogące mieć wpływ na owe organizmy podczas ich uprawy czy też hodowli w środowisku naturalnym. Wniosek ten ma zastosowanie również w odniesieniu do sytuacji, w których zmodyfikowane genetycznie organizmy nie były uprawiane lub hodowane w obrębie Unii. A zatem w zaskarżonej decyzji Komisja błędnie doszła do wniosku, że zastrzeżenia wysunięte przez skarżącą nie mogą zostać przeanalizowane w ramach art. 10 rozporządzenia nr 1367/2006. W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 17 maja 2018 r., **Bayer CropScience i in./Komisja** (T-429/13 i T-451/13, odwołanie w toku⁶⁷, [EU:T:2018:280](#)), Sąd miał do rozstrzygnięcia kwestię zgodności z prawem rozporządzenia wykonawczego nr 485/2013⁶⁸ w zakresie, w jakim rozporządzeniem tym zmieniono warunki zatwierdzania kilku substancji czynnych wskutek ponownej oceny zagrożeń, jakie stwarzają one dla owadów zapylających.

Podkreślając, że ze sformułowania oraz ze struktury istotnych przepisów rozporządzenia nr 1107/2009⁶⁹ wynika, iż co do zasady na autorze wniosku o zatwierdzenie spoczywa ciężar udowodnienia, że są spełnione warunki zatwierdzenia określone w art. 4 rozporządzenia nr 1107/2009, Sąd zwrócił najpierw uwagę, iż w ramach przeglądu następującego przed końcem okresu zatwierdzenia zadaniem Komisji jest wykazanie, że warunki zatwierdzenia przestały być spełniane. Zdaniem Sądu do tego, by Komisja mogła przystąpić do przeglądu zatwierdzenia substancji czynnej na podstawie art. 21 ust. 1 rozporządzenia nr 1107/2009, wystarczy przeprowadzenie nowych badań, których wyniki w porównaniu z informacjami dostępnymi przy dokonywaniu poprzedniej oceny wzbudzają obawy w odniesieniu do kwestii, czy nadal są spełnione warunki zatwierdzenia określone w art. 4 tego rozporządzenia. W tym względzie należy także wziąć pod uwagę fakt, że ramy prawne

65] Rozporządzenie (WE) nr 1367/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie zastosowania postanowień Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do [wymiaru] sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska do instytucji i organów Wspólnoty (Dz.U. 2006, L 264, s. 13).

66] Rozporządzenie (WE) nr 1829/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. w sprawie genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy (Dz.U. 2003, L 268, s. 1).

67] Sprawa C-499/18 P, **Bayer CropScience i Bayer/Komisja**.

68] Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 485/2013 z dnia 24 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzania substancji czynnych: klotianidyna, tiametoksam i imidachłopryd oraz zabraniające stosowania i sprzedaży nasion zaprawionych środkami ochrony roślin zawierającymi te substancje czynne (Dz.U. 2013, L 139, s. 12).

69] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczące wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylające dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG (Dz.U. 2009, L 309, s. 1).

zmieniły się od czasu pierwotnego zatwierdzenia odnośnych substancji, w szczególności w wyniku przyjęcia rozporządzenia nr 1107/2009 i związanych z nim rozporządzeń wykonawczych, które przewidują obecnie zwrócenie szczególnej uwagi na zagrożenia dla pszczół stwarzane przez substancje czynne, a w szczególności pestycydy.

Sąd orzekł ponadto, że podejmowanie środków zapobiegawczych w przypadku braku pewności naukowej, które po uzyskaniu takiej pewności mogą okazać się zbyt ostrożne, nie może samo w sobie zostać uznane za naruszenie zasady ostrożności, a wręcz przeciwnie, jest nieodłącznie związane z tą zasadą. A zatem Komisja mogła uznać, że dodatkowy termin odroczenia oceny ryzyka, aby umożliwić uwzględnienie późniejszej wiedzy naukowej, nie był w każdym razie zgodny z celem utrzymania wysokiego poziomu ochrony środowiska oraz że miała ona obowiązek, zgodnie z zasadą ostrożności, podjęcia środków ochronnych bez dalszego czekania, nie popełniając przy tym oczywistego błędu w ocenie. Sąd zauważył wreszcie, że w pkt 6.3.4 komunikatu w sprawie zasady ostrożności⁷⁰ przewidziano dokonanie analizy korzyści i kosztów wynikających z działania lub braku działania. Wymóg ten jest spełniony, w sytuacji gdy dany organ, w niniejszej sprawie Komisja, faktycznie dowiedział się o korzystnych i niekorzystnych, ekonomicznych i innych skutkach, które mogłyby być związane z planowanym działaniem oraz z powstrzymaniem się od działania, i gdy uwzględnił je przy podejmowaniu decyzji.

Zdaniem Sądu Komisja mogła słusznie uznać, że w świetle wartości ilorazów zagrożenia zidentyfikowanych w odniesieniu do odnośnych substancji w stanowisku Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA) nie można było wykluczyć ryzyka dla kolonii i że w związku z tym miała obowiązek, na podstawie zasady ostrożności, przyjąć środki ochronne, nie czekając na pełne ustalenie, w jakich warunkach i powyżej jakiego odsetka śmiertelności straty poszczególnych pszczół mogą zagrozić przetrwaniu lub rozwojowi kolonii.

Problematyka ta stanowiła również sedno sprawy, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 17 maja 2018 r., *BASF Agro i in./Komisja* (T-584/13, [EU:T:2018:279](#)). Sąd, do którego wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności rozporządzenia wykonawczego nr 781/2013⁷¹, uznając, że Komisja nie przedstawiła żadnego dowodu świadczącego o tym, iż ocena skutków w ramach zastosowania zasady ostrożności rzeczywiście miała miejsce, stwierdził nieważność zaskarżonego aktu.

Zdaniem Sądu prawdą jest, że w ramach stosowania rozporządzenia nr 1107/2009 ochronie środowiska należy przyznać przeważające znaczenie w stosunku do względów ekonomicznych, wobec czego może ona uzasadniać niekorzystne konsekwencje ekonomiczne, nawet istotne, dla niektórych podmiotów gospodarczych. Niemniej jednak w ogólnym stwierdzeniu takiej zasady nie można dopatrywać się wcześniejszego wykonania uprawnień dyskrejonalnych przez prawodawcę, mogącego zwalniać Komisję z przeprowadzenia analizy korzyści i kosztów konkretnego środka.

Sąd zauważył ponadto, że sformułowany w pkt 6.3.4 komunikatu w sprawie zasady ostrożności obowiązek przeprowadzenia oceny skutków stanowi ostatecznie jedynie szczególny wyraz zasady proporcjonalności. Twierdzenie w dziedzinie, w której Komisji przysługuje szeroki zakres uznania, że ma ona prawo do podejmowania środków bez konieczności dokonywania oceny ich korzyści i niedogodności, nie jest zgodne z zasadą proporcjonalności. Konieczną i niezbędną konsekwencją przyznania administracji uprawnień dyskrejonalnych jest bowiem obowiązek wykonywania tych uprawnień i uwzględniania wszystkich istotnych w tym celu

70| Komunikat Komisji COM(2000) 1 wersja ostateczna z dnia 2 lutego 2000 r. w sprawie stosowania zasady ostrożności.

71| Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 781/2013 z dnia 14 sierpnia 2013 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzenia substancji czynnej fipronil oraz zabraniające stosowania i sprzedaży nasion zaprawionych środkami ochrony roślin zawierającymi tę substancję czynną (Dz.U. 2013, L 219, s. 22).

informacji. Jest tak tym bardziej w kontekście stosowania zasady ostrożności, w jakim administracja podejmuje środki ograniczające prawa jednostek nie na podstawie faktów niebudzących wątpliwości pod względem naukowym, ale na podstawie niepewności.

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 27 września 2018 r., *Mellifera/Komisja* (T-12/17, odwołanie w toku⁷², [EU:T:2018:616](#)), do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności decyzji Komisji oddalającej wniosek o wszczęcie na podstawie art. 10 rozporządzenia nr 1367/2006 wewnętrznej procedury odwoławczej w odniesieniu do rozporządzenia wykonawczego 2016/1056⁷³, którym Komisja przedłużyła po raz drugi okres zatwierdzenia glifosatu. Komisja odrzuciła ten wniosek o wszczęcie wewnętrznej procedury odwoławczej jako niedopuszczalny ze względu na to, że akt objęty tym wnioskiem nie stanowił aktu administracyjnego w rozumieniu art. 2 ust. 1 lit. g) rozporządzenia nr 1367/2006, a mianowicie środka o charakterze indywidualnym.

Ponieważ rozporządzeniem wykonawczym 2017/2324 z dnia 12 grudnia 2017 r.⁷⁴, przyjętym po zakończeniu pisemnego etapu postępowania w omawianej sprawie, Komisja przedłużyła zatwierdzenie glifosatu na okres pięciu lat, Sąd najpierw zbadał interes prawny skarżącej. Sąd przypomniał, że strona skarżąca może zachować interes w żądaniu stwierdzenia nieważności aktu instytucji Unii, by uniknąć sytuacji, w której podnoszona niezgodność z prawem tego aktu mogłaby powtórzyć się w przyszłości. Tak właśnie było w tej sprawie, ponieważ bezprawność, na którą powołała się skarżąca, opierała się na wykładni art. 10 ust. 1 rozporządzenia nr 1367/2006 w związku z art. 2 ust. 1 lit. g) tego rozporządzenia, jakiej Komisja najprawdopodobniej ponownie dokona w przypadku nowego wniosku o wszczęcie wewnętrznej procedury odwoławczej dotyczącej aktu administracyjnego na podstawie prawa ochrony środowiska.

Co do istoty sprawy Sąd zauważył, że rozporządzenie wykonawcze przyjęte na podstawie art. 17 akapit pierwszy rozporządzenia nr 1107/2009 przedłuża okres obowiązywania zatwierdzenia danej substancji czynnej na pewien czas. Środek ten ma zatem takie same konsekwencje, jak rozporządzenie wykonawcze w sprawie wstępnego zatwierdzenia takiej substancji na podstawie art. 13 ust. 2 tego rozporządzenia lub jak rozporządzenie dotyczące odnowienia zatwierdzenia na podstawie art. 20 tego rozporządzenia. Zdaniem Sądu z art. 28 ust. 1 rozporządzenia nr 1107/2009 wynika, że co do zasady środek ochrony roślin może być wprowadzony do obrotu i stosowany jedynie wówczas, gdy jest przedmiotem zezwolenia wydanego na podstawie tego rozporządzenia w danym państwie członkowskim. Jak wynika ponadto z art. 29 ust. 1 lit. a) tegoż rozporządzenia, środek ochrony roślin nie może uzyskać zezwolenia, jeżeli nie została zatwierdzona substancja czynna, którą środek ten zawiera. W związku z tym zatwierdzenie substancji czynnej na podstawie rozporządzenia nr 1107/2009 wywołuje skutki prawne nie tylko wobec osoby, która wnioskuje o jej zatwierdzenie, lecz również w stosunku do każdego podmiotu gospodarczego, którego działalność wymaga takiego zatwierdzenia, w szczególności wobec producentów środków ochrony roślin zawierających tę substancję oraz wobec wszelkich właściwych organów publicznych, w szczególności organów publicznych państw członkowskich, które są odpowiedzialne za wydawanie zezwoleń na wprowadzanie do obrotu lub stosowanie tych produktów. Należy zatem dojść do wniosku, że rozporządzenie wykonawcze 2016/1056 jest środkiem o charakterze generalnym, ponieważ znajduje zastosowanie do sytuacji wskazanych w sposób obiektywny i wywołuje skutki prawne w stosunku do kategorii osób określonych w sposób ogólny i abstrakcyjny.

72] Sprawa C-784/18 P, *Mellifera/Komisja*.

73] Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2016/1056 z dnia 29 czerwca 2016 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do przedłużenia okresu zatwierdzenia substancji czynnej glifosatu (Dz.U. 2016, L 173, s. 52).

74] Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2017/2324 z dnia 12 grudnia 2017 r. w sprawie odnowienia zatwierdzenia substancji czynnej glifosatu, zgodnie z rozporządzeniem nr 1107/2009, oraz w sprawie zmiany załącznika do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 540/2011 (Dz.U. 2017, L 333, s. 10).

Sąd wyjaśnił, że choć art. 9 ust. 3 konwencji z Aarhus⁷⁵ nie precyzuje, by przewidziana w nim możliwość wszczęcia postępowania administracyjnego obejmowała jedynie przypadki, w których sporne akty mają charakter indywidualny, postanowienie to nie znajduje jednak bezpośredniego zastosowania w porządku prawnym Unii i nie można go również powoływać jako kryterium zgodności z prawem aktów Unii. Ponieważ zgodnie z art. 10 ust. 1 rozporządzenia nr 1367/2006 jedynie „akty administracyjne” zdefiniowane w art. 2 ust. 1 lit. g) tego rozporządzenia jako „indywidualnie adresowan[e] środ[ki]” mogą być przedmiotem wniosku o wszczęcie wewnętrznej procedury odwoławczej, nie jest możliwa taka wykładnia tych przepisów, że akty administracyjne, do których przepisy te się odnoszą, obejmują również akty o charakterze generalnym, gdyż taka wykładnia byłaby *contra legem*.

W wyroku z dnia 13 grudnia 2018 r., *Ville de Paris, Ville de Bruxelles i Ayuntamiento de Madrid/Komisja* (T-339/16, T-352/16, i T-391/16, [EU:T:2018:927](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skarg o stwierdzenie nieważności rozporządzenia 2016/646⁷⁶ wniesionych przez miasta: Paryż, Brukselę i Madryt, jak również w przedmiocie żądania naprawienia szkody, jaką miasto Paryż miało ponieść w wyniku przyjęcia tego rozporządzenia. W ramach skarg o stwierdzenie nieważności skarżący twierdzili, że Komisja nie mogła przyjąć nieprzekraczalnych wartości (NTE) dla emisji tlenków azotu podczas badań w rzeczywistych warunkach jazdy, wyższych niż dopuszczalne wartości tych emisji określone dla normy Euro 6 zawarte w załączniku I do rozporządzenia nr 715/2007⁷⁷.

Podczas gdy Komisja kwestionowała dopuszczalność skarg, utrzymując w szczególności, że zaskarżone rozporządzenie nie ma żadnego wpływu na uprawnienia skarżących w zakresie wprowadzania regulacji dotyczących ruchu pojazdów w celu ograniczenia zanieczyszczenia powietrza, a zatem nie wpływa ono na ich sytuację prawną, Sąd nie podzielił tej opinii. Przypomniawszy, że jeżeli zaskarżony akt wywiera bezpośredni wpływ na sytuację prawną skarżącego i nie pozostawia jakiegokolwiek zakresu uznania adresatom tego aktu, którzy są zobowiązani do wprowadzenia go w życie, akt ten dotyczy skarżącego bezpośrednio w rozumieniu art. 263 akapit czwarty TFUE, Sąd zauważył, iż taka sytuacja ma miejsce, gdy dany akt wpływa na kompetencje do stanowienia prawa przysługujące jednostce niższego rzędu niż państwo. Zdaniem Sądu wykładnia literalna, teleologiczna i kontekstualna dyrektywy 2007/46/WE⁷⁸, w ramach której zostało wydane zaskarżone rozporządzenie, zmierzają w tym samym kierunku, a mianowicie w takim, że faktycznie nie pozwala ona organom publicznym umocowanym przez państwo członkowskie na zabranianie, ograniczanie lub utrudnianie użycia na drogach pojazdów z powodów związanych z aspektami ich budowy lub funkcjonowania objętych tą dyrektywą, jeśli spełniają one jej wymagania. Wynika stąd, że z powodu wydania zaskarżonego rozporządzenia skarżący nie mogli ograniczyć ruchu pojazdów, które przekraczają dopuszczalne wartości emisji tlenków azotu określone w normie Euro 6, lecz które nie przekraczają przy tym jednak wartości NTE emisji tlenków azotu określonych w tym rozporządzeniu, które to wartości są wyższe niż te pierwsze. Sąd upewnił się ponadto, że ograniczenie uprawnień skarżących nie było hipotetyczne, i uznał, że na podstawie prawa krajowego przysługują im kompetencje w zakresie ochrony środowiska naturalnego i ochrony zdrowia,

75| Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do [wymiaru] sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, podpisana w Aarhus w dniu 25 czerwca 1998 r.

76| Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/646 z dnia 20 kwietnia 2016 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 692/2008 w odniesieniu do emisji zanieczyszczeń pochodzących z lekkich pojazdów pasażerskich i użytkowych (Euro 6) (Dz.U. 2016, L 109, s. 1).

77| Rozporządzenie (WE) nr 715/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie homologacji typu pojazdów silnikowych w odniesieniu do emisji zanieczyszczeń pochodzących z lekkich pojazdów pasażerskich i użytkowych (Euro 5 i Euro 6) oraz w sprawie dostępu do informacji dotyczących naprawy i utrzymania pojazdów (Dz.U. 2007, L 171, s. 1).

78| Dyrektywa 2007/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 września 2007 r. ustanawiająca ramy dla homologacji pojazdów silnikowych i ich przyczep oraz układów, części i oddzielnych zespołów technicznych przeznaczonych do tych pojazdów (dyrektywa ramowa) (Dz.U. 2007, L 263 s. 1).

w szczególności w zakresie zwalczania zanieczyszczenia powietrza, w tym kompetencja do ograniczenia w tym celu ruchu pojazdów, że faktycznie podejmowały one tego rodzaju działania i miały do czynienia z przypadkami zanieczyszczenia powietrza.

Co do istoty sprawy Sąd orzekł, że z uwagi na okoliczność, iż zmiana dopuszczalnych wartości emisji tlenków azotu określonych dla normy Euro 6 zawartych w załączniku I do rozporządzenia nr 715/2007 stanowiła zmianę istotnego elementu tego rozporządzenia, Komisja nie mogła dokonać takiej zmiany na podstawie swoich kompetencji wykonawczych. W odniesieniu do zakresu stwierdzenia nieważności Sąd zauważył, że przepisy zaskarżonego rozporządzenia inne niż przepisy dotyczące dopuszczalnych wartości emisji tlenków azotu można oddzielić od tych ostatnich. Wynika z tego, że należy stwierdzić nieważność wyłącznie pkt 2 załącznika II do zaskarżonego rozporządzenia w zakresie, w jakim określa on wartość ostatecznego współczynnika zgodności CF pollutant oraz wartość tymczasowego współczynnika zgodności CF pollutant odnoszącą się do masy tlenków azotu. Sąd podkreślił jednak, że aby zastosować się do wyroku stwierdzającego nieważność i w pełni go wykonać, instytucja, od której pochodzi unieważniony przepis, powinna wyeliminować późniejsze akty, których jest autorem, zawierające powtórzenie tego samego przepisu, oraz wyłączyć go z powstających aktów, mając na względzie nie tylko sentencję wyroku, ale również jego uzasadnienie, które legło u podstaw jego wydania i stanowi jego niezbędną podstawę. Ponadto Sąd orzekł, że skutki unieważnionego przepisu zostają utrzymane na przyszłość przez rozsądny okres, w którym możliwe jest dokonanie zmiany przepisów w tym przedmiocie, który to okres nie może przekroczyć dwunastu miesięcy od dnia uprawomocnienia się wyroku, aby uniknąć sytuacji, w której stwierdzenie nieważności stanowiłoby zagrożenie dla uzasadnionych interesów gospodarczych sektora motoryzacyjnego, który zastosował się do obowiązujących przepisów, oraz – ewentualnie – dla interesów konsumentów, którzy nabyli pojazdy zgodne z tymi przepisami, a jednocześnie dla polityki Unii w zakresie środowiska naturalnego i zdrowia.

Wreszcie w odniesieniu do roszczenia odszkodowawczego Sąd uznał, że jedyna szkoda dotycząca „wizerunku i legitymizacji”, w związku z którą miasto Paryż domaga się odszkodowania w wysokości symbolicznego euro, nie została w żaden sposób wykazana. W każdym razie dla symbolicznego naprawienia tej szkody wystarczające jest już samo stwierdzenie nieważności zakwestionowanego przez skarżącego przepisu zaskarżonego rozporządzenia.

VIII. Dumping

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 3 maja 2018 r., *Distillerie Bonollo i in./Rada* (T-431/12, [EU:T:2018:251](#), odwołanie w toku⁷⁹⁾, do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności rozporządzenia wykonawczego nr 626/2012⁸⁰⁾ w ramach sporu dotyczącego ceł antydumpingowych na przywóz kwasu winowego pochodzącego z Chin. W drodze zaskarżonego rozporządzenia Rada odmówiła przyznania statusu przedsiębiorstwa działającego w warunkach gospodarki rynkowej (MET) dwóm chińskim producentom-eksporterom kwasu winowego oraz, po skonstruowaniu wartości normalnej na podstawie informacji przekazanych przez współpracującego producenta z państwa analogicznego, to znaczy z Argentyny, podwyższyła cło antydumpingowe mające zastosowanie do produktów wytworzonych przez tych dwóch producentów-eksporterów. Sprawa

79| Sprawa C-461/18 P, *Changmao Biochemical Engineering/Distillerie Bonollo i in. i Rada*.

80| Rozporządzenie wykonawcze Rady (UE) nr 626/2012 z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zmiany rozporządzenia wykonawczego (UE) nr 349/2012 nakładającego ostateczne cło antydumpingowe na przywóz kwasu winowego pochodzącego z Chińskiej Republiki Ludowej (Dz.U. 2012, L 182, s. 1).

ta pozwoliła Sądowi zbadać po raz pierwszy dopuszczalność skargi wniesionej przez producentów Unii na rozporządzenie nakładające cła antydumpingowe w następstwie złożenia przez tych producentów wniosku o przeprowadzenie częściowego przeglądu okresowego.

W tym względzie Sąd zauważył przede wszystkim w odniesieniu do kwestii, czy zaskarżony akt dotyczy bezpośrednio skarżących, że orzecznictwo nierzadko dopuszcza skargi o stwierdzenie nieważności wnoszone przez jednostki na akty Unii, których skutki dla skarżących nie są natury prawnej, lecz głównie faktycznej, w szczególności z uwagi na fakt, iż dotyczą ich bezpośrednio w charakterze uczestników rynku konkurujących z innymi uczestnikami rynku. W zakresie, w jakim skarżące doprowadziły do wszczęcia częściowego przeglądu okresowego, a środki przyjęte w wyniku tego przeglądu miały przeciwdziałać dumpingowi wyrządzającemu szkodę, jaką poniosły one jako konkurencyjni producenci działający na tym samym rynku, zaskarżone rozporządzenie dotyczy ich bezpośrednio. W odniesieniu do kwestii, czy zaskarżony akt dotyczy skarżących także indywidualnie, Sąd zauważył, że im bardziej stosunki konkurencji między stroną skarżącą i odnośnym konkurentem są bezpośrednie, albo z uwagi na to, że liczba podmiotów działających na rynku jest ograniczona, albo dlatego, że odnośne przedsiębiorstwo jest głównym konkurentem strony skarżącej, oraz im bardziej istotne są negatywne skutki względem niej, tym bardziej wynika z tego, że zaskarżony akt dotyczy jej indywidualnie. W omawianym przypadku skarżące brały czynny udział w postępowaniu administracyjnym i w istotnym stopniu przyczyniły się do jego przebiegu i jego wyniku. Jako że ich pozycja na rynku została ponadto istotnie naruszona, Sąd doszedł do wniosku, że skarżące jako konkurenci dwóch chińskich producentów-eksporterów posiadają szczególne cechy i znajdują się *de facto* w sytuacji, która je charakteryzuje i indywidualizuje w sposób analogiczny do adresatów zaskarżonego rozporządzenia.

Co do istoty sprawy, podczas gdy skarżące powoływały się na zmianę metodologii zakazaną w art. 11 rozporządzenia nr 1225/2009⁸¹, Sąd podkreślił fakt, że o ile logiczne jest, iż w sytuacji gdy MET zostaje przyznany wielu producentom-eksporterom, wartość normalna jest różna dla każdego z nich, ponieważ jest ona obliczona na podstawie odnoszących się do nich danych, o tyle nie ma powodu, aby wartość normalna była różna w przypadku kilku producentów-eksporterów, którym odmówiono przyznania MET. W takiej sytuacji obliczenia wartości normalnej opierają się bowiem na danych z państwa analogicznego, a zatem są niezależne od odnoszących się do nich danych. W związku z tym należy stwierdzić nieważność zaskarżonego rozporządzenia.

Sąd zbadał również kwestię dopuszczalności w sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 18 października 2018 r., *ArcelorMittal Tubular Products Ostrava i in./Komisja* (T-364/16, [EU:T:2018:696](#)). Sprawa ta stanowi następstwo wyroku *Hubei Xinyegang Steel/Rada*⁸², w którym Sąd stwierdził nieważność rozporządzenia nr 926/2009⁸³ w zakresie, w jakim nakładało ono cło antydumpingowe na wywóz produktów wytwarzanych przez Hubei Xinyegang Steel Co. Ltd i stanowiło o poborze tymczasowego cła nałożonego na taki wywóz. Wyrok ten został utrzymany w mocy przez Trybunał w wyniku postępowania odwoławczego⁸⁴.

81| Rozporządzenie Rady (WE) nr 1225/2009 z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony przed przywozem produktów po cenach dumpingowych z krajów niebędących członkami Wspólnoty Europejskiej (Dz.U. 2009, L 343, s. 51) [zastąpione rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2016/1036 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie ochrony przed przywozem produktów po cenach dumpingowych z krajów niebędących członkami Unii Europejskiej (Dz.U. 2016, L 176, s. 21)].

82| Wyrok z dnia 29 stycznia 2014 r., *Hubei Xinyegang Steel/Rada* (T-528/09, [EU:T:2014:35](#)).

83| Rozporządzenie Rady (WE) nr 926/2009 z dnia 24 września 2009 r. nakładające ostateczne cło antydumpingowe i stanowiące o ostatecznym pobraniu tymczasowego cła nałożonego na przywóz niektórych rur i przewodów bez szwu, z żelaza lub stali, pochodzących z Chińskiej Republiki Ludowej (Dz.U. 2009, L 262, s. 19).

84| Wyrok z dnia 7 kwietnia 2016 r., *ArcelorMittal Tubular Products Ostrava i in./Hubei Xinyegang Steel* (C-186/14 P i C-193/14 P, [EU:C:2016:209](#)).

Przed wydaniem wyroku w sprawie odwołania Komisja przyjęła rozporządzenie wykonawcze 2015/2272 w sprawie przeglądu i wprowadzenia na kolejny okres środków antydumpingowych⁸⁵. Po otrzymaniu informacji o tym, że cła antydumpingowe są nadal pobierane od przywozów produktów wytworzonych przez Hubei Xinyegang Steel, Komisja w zaskarżonej decyzji uniknęła poboru tych cel od tych przywozów. W szczególności Komisja usunęła Hubei Xinyegang Steel z wykazu spółek wymienionych w ramach dodatkowego kodu A 950 zintegrowanej taryfy Unii Europejskiej (TARIC) i umieściła tę spółkę w ramach nowego dodatkowego kodu TARIC C 129 dla wszystkich kodów Nomenklatury scalonej wymienionych w art. 1 ust. 1 rozporządzenia wykonawczego 2015/2272. Przypis do tego kodu TARIC zawierał odesłanie do wyroku Trybunału.

W odniesieniu do dopuszczalności skargi Sąd zauważył przede wszystkim, że państwa członkowskie powinny co do zasady stosować środki przejęte przez kody i dodatkowe kody TARIC do celów jednolitego stosowania Wspólnej taryfy celnej. Następnie podkreśliwszy, że zaskarżoną decyzją Komisja utworzyła dodatkowy kod TARIC C 129, który wcześniej nie istniał, Sąd wyjaśnił, iż utworzenie tego kodu pozwoliło przynajmniej na wskazanie krajowym organom celnym, że przywóz rozpatrywanego produktu wytworzonego przez Hubei Xinyegang Steel nie może powodować pobrania cła antydumpingowego, i to pomimo istnienia rozporządzenia wykonawczego 2015/2272, które przewidywało takie pobranie. Sąd wskazał również, że w dwóch poprzednich wyrokach nie rozpatrywano zgodności z prawem rozporządzenia wykonawczego 2015/2272 w zakresie, w jakim dotyczy ono Hubei Xinyegang Steel, oraz że utworzenie dodatkowego kodu TARIC C 129 dotyczy konkretnie niestosowania przewidzianych przez to rozporządzenie cel antydumpingowych w odniesieniu do Hubei Xinyegang Steel. Przypominając, że akty instytucji korzystają co do zasady z domniemania zgodności z prawem, Sąd zauważył ponadto, że zaskarżoną decyzję można również uznać za środek wykonawczy do tych wyroków w rozumieniu art. 266 TFUE. Ponieważ sądowa kontrola przestrzegania przez instytucje zobowiązania wynikającego z art. 266 TFUE jest zapewniona w szczególności w drodze środka prawnego przewidzianego w art. 263 TFUE, należy uznać, że zaskarżona decyzja jest aktem podlegającym zaskarżeniu w rozumieniu tego postanowienia. Sąd uznał także legitymację czynną skarżących z uwagi na okoliczności tej sprawy, a w szczególności fakt, że należały one do stowarzyszenia, które złożyło skargę w odpowiednich postępowaniach antydumpingowych i że aktywnie uczestniczyły w tych postępowaniach.

Co do istoty sprawy Sąd zauważył, że ze względu na okoliczność, iż rozporządzenie wykonawcze 2015/2272 korzysta co do zasady z domniemania zgodności z prawem, Komisja powinna była zmienić to rozporządzenie lub uchylić je w drodze rozporządzenia. Zgodnie bowiem z zasadą paralelizmu form, która stanowi ogólną zasadę prawa, forma nakazana w celu podania danego aktu do wiadomości osobie trzeciej musi zostać zachowana także dla dokonywania wszelkich późniejszych modyfikacji tego aktu. W omawianym przypadku Sąd stwierdził między innymi, że zgodnie z art. 14 ust. 1 rozporządzenia nr 1225/2009 cła antydumpingowe „nakłada się w drodze rozporządzenia i pobiera je państwo członkowskie w formie i wysokości, a także zgodnie z innymi kryteriami ustanowionymi w rozporządzeniu nakładającym te cła”. Wynika z tego, że niepobieranie w odniesieniu do danej spółki cel antydumpingowych ustanowionych w rozporządzeniu, którego nieważność nie została stwierdzona przez sąd Unii, należy zasadniczo także przewidzieć w drodze rozporządzenia. A zatem, przewidując w sposób ostateczny niepobieranie cel antydumpingowych w odniesieniu do produktów wytworzonych przez Hubei Xinyegang Steel, przy czym pobieranie to wynikało z rozporządzenia wykonawczego 2015/2272, poprzez utworzenie dodatkowego kodu TARIC, Komisja naruszyła zasadę paralelizmu form. Ponadto poszanowanie zasady paralelizmu form powinno było doprowadzić nie tylko do skierowania sprawy do kolegium komisarzy Komisji, ale także do uzyskania opinii komitetu ustanowionego w art. 15 ust. 1 rozporządzenia nr 1225/2009. Podkreślając wreszcie sytuację niepewności prawnej będącą rezultatem

85| Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2015/2272 z dnia 7 grudnia 2015 r. nakładające ostateczne cło antydumpingowe na przywóz niektórych rur i przewodów bez szwu, z żelaza lub stali, pochodzących z Chińskiej Republiki Ludowej, w następstwie przeglądu wygaśnięcia na podstawie art. 11 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1225/2009 (Dz.U. 2015, L 322, s. 21).

zaskarżonej decyzji oraz fakt, że poszanowanie zasady paralelizmu form pozwoliłoby uczynić uzasadnienie Komisji w tym zakresie wyraźniejszym, Sąd doszedł do wniosku, że naruszenie przez Komisję zasady paralelizmu form stanowi nieprawidłowość skutkującą stwierdzeniem nieważności zaskarżonej decyzji.

IX. Nadzór nad sektorem finansowym

W wyroku z dnia 24 kwietnia 2018 r., *Caisse régionale de crédit agricole mutuel Alpes Provence i in./EBC* (od T-133/16 do T-136/16, [EU:T:2018:219](#)) Sąd miał do rozstrzygnięcia kwestię zgodności z prawem decyzji, w których Europejski Bank Centralny (EBC) odmówił wyznaczenia przewodniczących rad administracyjnych skarżących jako osób faktycznie kierujących działalnością instytucji w rozumieniu między innymi art. 13 ust. 1 dyrektywy 2013/36/UE⁸⁶. Zdaniem EBC funkcje, które pozwalają uznać daną osobę za osobę faktycznie kierującą działalnością instytucji, powinny być funkcjami wykonawczymi, takimi jak funkcje dyrektora generalnego, innymi niż funkcje powierzone przewodniczącemu rady administracyjnej, tak by móc zagwarantować rozdzielenie funkcji mających charakter wykonawczy i niemających charakteru wykonawczego. Taka interpretacja została zakwestionowana przez skarżące, które twierdziły, że pojęcie osoby faktycznie kierującej działalnością instytucji nie ogranicza się do członków organów zarządzających wykonujących funkcje wykonawcze.

W tym względzie Sąd zauważył przede wszystkim, że na podstawie art. 4 ust. 3 rozporządzenia nr 1024/2013⁸⁷ EBC było zobowiązane do stosowania nie tylko art. 13 ust. 1 dyrektywy 2013/36, ale również przepisu prawa krajowego stanowiącego jego transpozycję. Siłą rzeczy oznacza to, że Sąd dokonuje oceny zgodności z prawem zaskarżonych decyzji w świetle zarówno art. 13 ust. 1 dyrektywy 2013/36, jak i prawa krajowego, w tym przypadku prawa francuskiego. W ramach tej oceny Sąd uznał, że z wykładni literalnej, historycznej, celowościowej i kontekstualnej art. 13 ust. 1 dyrektywy 2013/36 wynika, że pojęcie osoby faktycznie kierującej działalnością instytucji odnosi się do członków organu zarządzającego, którzy stanowią również wyższą kadrę kierowniczą instytucji kredytowej. Sąd podkreślił w szczególności, że w systematyce dyrektywy 2013/36 cel dotyczący dobrego zarządzania instytucjami kredytowymi zakłada dążenie do skutecznego nadzoru sprawowanego nad kadrą kierowniczą wyższego szczebla przez niepełniących funkcji wykonawczych członków organu zarządzającego, co zakłada równowagę uprawnień w ramach organu zarządzającego. W jego opinii skuteczność takiego nadzoru może być zagrożona, w przypadku gdy przewodniczący organu zarządzającego w ramach wykonywania swojej funkcji nadzorczej, a jednocześnie nie zajmując oficjalnie stanowiska dyrektora wykonawczego, byłby wspólnie odpowiedzialny za faktyczne kierowanie działalnością instytucji kredytowej.

Ponadto, w sytuacjach gdy przedmiotem badania jest wykładnia przepisu prawa krajowego, zakres krajowych przepisów ustawowych, wykonawczych lub administracyjnych winien być oceniany z uwzględnieniem ich wykładni przyjętej przez sądy krajowe. W związku z tym Sąd zauważył, że w wyroku z dnia 30 czerwca 2016 r. Conseil d'État (francuska rada stanu) uznała, iż tylko w przypadku, gdy przewodniczący rady administracyjnej instytucji kredytowej został wyraźnie upoważniony do pełnienia funkcji dyrektora wykonawczego, można go określić jako „osobę faktycznie kierującą działalnością” danej instytucji. Zdaniem Sądu wynika stąd, że EBC nie dopuściło się naruszenia prawa, uznając, że pojęcie „osoby faktycznie kierującej działalnością”

86] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz.U. 2013, L 176, s. 338).

87] Rozporządzenie Rady (UE) nr 1024/2013 z dnia 15 października 2013 r. powierzające Europejskiemu Bankowi Centralnemu szczególne zadania w odniesieniu do polityki związanej z nadzorem ostrożnościowym nad instytucjami kredytowymi (Dz.U. 2013, L 287, s. 63).

instytucji kredytowej należy rozumieć jako oznaczające osobę kierującą posiadającą funkcje wykonawcze, na przykład dyrektora wykonawczego, zastępcę dyrektora wykonawczego, członków zarządu lub jednoosobowy zarząd.

X. Zamówienia publiczne udzielane przez instytucje Unii

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 8 listopada 2018 r., „*Pro NGO!*”/*Komisja* (T-454/17, [EU:T:2018:755](#)), Sąd orzekł po raz pierwszy w przedmiocie zakresu art. 108 ust. 11 rozporządzenia (UE, Euratom) nr 966/2012⁸⁸, w brzmieniu nadanym mu rozporządzeniem (UE, Euratom) 2015/1929⁸⁹. Przepis ten przewiduje w odniesieniu do sądów Unii nieograniczone prawo orzekania w celu dokonania przeglądu decyzji, na podstawie której instytucja zamawiająca wykluczyła wykonawcę lub nałożyła na niego karę finansową, łącznie ze skróceniem lub wydłużeniem czasu trwania wykluczenia lub anulowaniem, obniżeniem lub zwiększeniem nałożonej kary finansowej. Przedmiotem sporu była decyzja, w której Komisja wykluczyła skarżącą na okres sześciu miesięcy, z powodu poważnego wykroczenia zawodowego, z udziału w postępowaniach o udzielenie zamówień i o przyznanie dotacji finansowanych z budżetu ogólnego Unii. Sedno sprawy stanowiła kwestia, czy Sąd powinien wykonać przysługujące mu nieograniczone prawo orzekania, mimo że skarżąca powołała się na nieproporcjonalny charakter kary nałożonej na nią przez Komisję dopiero na etapie repliki.

W tym względzie Sąd przypomniał, że wykonywanie nieograniczonego prawa orzekania nie jest równoznaczne z kontrolą z urzędu oraz że postępowanie przed sądami Unii jest postępowaniem kontrydiktoryjnym. Z wyjątkiem bezwzględnych przeszkód procesowych, które sąd ma obowiązek uwzględnić z urzędu, takich jak brak uzasadnienia zaskarżonej decyzji, to do strony skarżącej należy podniesienie zarzutów wymierzonych w zaskarżoną decyzję oraz przedstawienie dowodów na ich poparcie. Sąd stwierdził, że w omawianym przypadku skarżąca w swojej skardze wniosła o stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji, nie kwestionując jednak legalności kary, która została na nią nałożona, ani tym bardziej jej proporcjonalności. Zastrzeżenie oparte na naruszeniu zasady proporcjonalności, które zostało podniesione po raz pierwszy w replice, nie stanowiło zatem rozszerzenia zarzutu podniesionego wcześniej w skardze, bezpośrednio lub w sposób dorozumiany, i które pozostawałoby z nim w ścisłym związku. Ponadto zastrzeżenie dotyczące naruszenia zasady proporcjonalności opierało się na okolicznościach, które były znane skarżącej w chwili wniesienia skargi. A zatem, jako że z art. 84 § 1 regulaminu postępowania wynika, że w toku postępowania nie można podnosić nowych zarzutów, chyba że ich podstawą są okoliczności prawne i faktyczne ujawnione dopiero w toku postępowania, owo zastrzeżenie, wysunięte na etapie repliki, jest niedopuszczalne.

88] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) nr 966/2012 z dnia 25 października 2012 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE, Euratom) nr 1605/2002 (Dz.U. 2012, L 298, s. 1).

89] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2015/1929 z dnia 28 października 2015 r. zmieniające rozporządzenie nr 966/2012 (Dz.U. 2012, L 286, s. 1).

XI. Dostęp do dokumentów instytucji

1. Znajdujące się w posiadaniu EMA dokumenty przedstawione w związku z wnioskiem o wydanie pozwolenia na dopuszczenie do obrotu produktu leczniczego

Sprawa, w której zapadł wyrok z dnia 5 lutego 2018 r., *Pari Pharma/EMA* (T-235/15, [EU:T:2018:65](#)), stanowiła dla Sądu okazję do wypowiedzenia się w przedmiocie stosowania ogólnego domniemania poufności, opartego na wyjątku od prawa dostępu, związanym z ochroną interesów handlowych, przewidzianym w rozporządzeniu nr 1049/2001⁹⁰, w odniesieniu do wszystkich dokumentów przedłożonych w ramach postępowania w sprawie wniosku o pozwolenie na dopuszczenie do obrotu (PDO) produktu leczniczego. Sprawa dotyczy żądania skarżącej mającego na celu stwierdzenie nieważności decyzji, w której Europejska Agencja Leków (EMA) przyznała osobie trzeciej dostęp do dokumentów zawierających informacje przedłożone w ramach takiego postępowania zgodnie z rozporządzeniami nr 141/2000⁹¹ i nr 726/2004⁹². Skarżąca zakwestionowała tę decyzję, w której dopuszczono się naruszenia ogólnego domniemania poufności, z jakiego powinny korzystać akta PDO, i która narusza jej interesy handlowe.

W tym względzie Sąd zwrócił uwagę, że w odróżnieniu od sytuacji, w których Trybunał i Sąd przyznały, że miały zastosowanie ogólne domniemania poufności uzasadniające odmowę dostępu do dokumentów, rozporządzenia nr 141/2000 i nr 726/2004 nie regulują w sposób restrykcyjny wykorzystywania dokumentów zawartych w aktach dotyczących postępowania w sprawie PDO dla produktu leczniczego i nie przewidują – w przeciwieństwie do rozporządzeń nr 1/2003 i nr 773/2004⁹³ – ograniczenia dostępu do akt do „zainteresowanych stron” lub „składających skargę do Komisji”. Żaden inny przepis wspomnianych rozporządzeń nr 141/2000 i nr 726/2004 nie może zostać zinterpretowany jako wskazujący zamiar ustanowienia przez prawodawcę Unii systemu ograniczania dostępu do dokumentów w drodze ogólnego domniemania poufności tych dokumentów. Wynika stąd, że sporne dokumenty nie mogą zostać uznane za korzystające z ogólnego domniemania poufności z tego – dorozumianego – powodu, że są one co do zasady i w całości w sposób oczywisty objęte wyjątkiem dotyczącym ochrony interesów handlowych podmiotów wnioskujących o PDO.

Jako że do Sądu zwrócono się także o rozstrzygnięcie kwestii, czy ujawnienie informacji zawartych w owych dokumentach mogło naruszyć ochronę interesów handlowych skarżącej, Sąd wskazał ponadto, że sam fakt, iż te opublikowane dane zostały skompilowane, nie wystarcza jako taki do wykazania, że całość tych danych ujawnia treść strategicznego know-how skarżącej oraz że tym samym dane te są poufne. Aby można było uznać, że taki know-how należy do interesu handlowego w rozumieniu art. 4 ust. 2 rozporządzenia nr 1049/2001, skarżąca musi wykazać, że kompilacja tych publicznie dostępnych danych i dokonana przez nią ich ocena

90] Rozporządzenie (WE) nr 1049/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 maja 2001 r. w sprawie publicznego dostępu do dokumentów Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji (Dz.U. 2001, L 145, s. 43).

91] Rozporządzenie (WE) nr 141/2000 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 grudnia 1999 r. w sprawie sierocych produktów leczniczych (Dz.U. 2000, L 18, s. 1).

92] Rozporządzenie (WE) nr 726/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. ustanawiające wspólnotowe procedury wydawania pozwoleń dla produktów leczniczych stosowanych u ludzi i do celów weterynaryjnych i nadzoru nad nimi oraz ustanawiające Europejską Agencję Leków (Dz.U. 2004, L 136, s. 1).

93] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 773/2004 z dnia 7 kwietnia 2004 r. odnoszące się do prowadzenia przez Komisję postępowań zgodnie z art. [101] i [102 TFUE] (Dz.U. 2004, L 123, s. 18).

stanowi wartość dodaną, a mianowicie że składają się na przykład z nowych wniosków naukowych lub rozważań dotyczących strategii innowacyjnej mogących zapewnić przedsiębiorstwu przewagę handlową nad konkurentami. Zdaniem Sądu w omawianym przypadku skarżąca nie była w stanie wykazać, że całość odnośnych informacji była wynikiem strategii innowacyjnej, która miała nadać dodaną wartość naukową informacjom jawnym występującym odrębnie, ani tym bardziej że strategię tę i całość dokumentów, które ją opisują, można uznać za poufne w rozumieniu art. 4 ust. 2 rozporządzenia nr 1049/2001.

2. Dokumenty pochodzące od służby prawnej instytucji

W sprawach, w których zapadły wyroki z dnia 7 lutego 2018 r., *Access Info Europe/Komisja* (T-851/16, [EU:T:2018:69](#)) i z dnia 7 lutego 2018 r., *Access Info Europe/Komisja* (T-852/16, [EU:T:2018:71](#)), do Sądu wpłynęły dwie skargi o stwierdzenie nieważności decyzji, w której Komisja odmówiła skarżącej dostępu do dokumentów pochodzących od służby prawnej tej instytucji dotyczących środków związanych z realizacją oświadczenia „UE-Turcja» z dnia 8 marca 2016 r. w sprawie kryzysu migracyjnego. Odmowa opierała się w szczególności na wyjątkach od prawa dostępu dotyczących ochrony stosunków międzynarodowych i ochrony opinii prawnych.

Badając najpierw zasadność zastosowania wyjątku dotyczącego ochrony stosunków międzynarodowych, Sąd przypomniał, że ujawnienie okoliczności mających związek z celami, jakie Unia i jej państwa członkowskie zamierzają osiągnąć za pomocą decyzji, w szczególności gdy poruszone są w nich kwestie dotyczące konkretnej treści planowanej umowy lub strategicznych celów przyświecających Unii w czasie negocjacji, szkodziłoby klimatowi zaufania w negocjacjach toczących się w chwili wydania decyzji o odmowie udzielenia dostępu do dokumentów przedstawiających te okoliczności. A zatem Komisja mogła uzasadnić odmowę dostępu do dokumentów zawierających stanowiska Unii w odniesieniu do Republiki Turcji oraz, bardziej ogólnie, odnośnie do stosunków międzynarodowych Unii, nie popełniając przy tym oczywistego błędu w ocenie. Ujawnienie takich dokumentów niosłoby bowiem konkretne zagrożenie skomplikowania pozycji Unii w dialogu z Republiką Turcji, a tym samym – zaszkodzenia stosunkom Unii. Ponadto Komisja miała prawo ograniczyć się do przedstawienia takiego uzasadnienia w sposób zwięzły, gdyż przedstawienie obszerniejszych wyjaśnień pociągałoby za sobą ujawnienie, z naruszeniem zakresu bezwzględnej ochrony przewidzianej przez prawodawcę w art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1049/2001, samej treści dokumentów objętych ochroną przewidzianą w tym przepisie.

W odniesieniu do wyjątku dotyczącego ochrony opinii prawnych instytucji Sąd zauważył, że ujawnienie takich opinii prawnych mających charakter przygotowawczy i wewnętrzny, opracowanych do celów dialogu politycznego między instytucją a przedstawicielami państwa członkowskiego i państwa trzeciego, rzeczywiście naruszyłoby w sposób przewidywalny interes Komisji w zwracaniu się o szczere, obiektywne i wyczerpujące opinie prawne i uzyskaniu ich od jej poszczególnych służb w celu przygotowania swojego ostatecznego stanowiska jako instytucja. To samo odnosi się również do dziedziny cechującej się pewną delikatnością polityczną i w kontekście pilnej potrzeby zaradzenia trudnej sytuacji migracyjnej.

3. Dokumenty dotyczące przyznania pożyczki Euratom

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 27 lutego 2018 r., *CEE Bankwatch Network/Komisja* (T-307/16, [EU:T:2018:97](#)), do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności decyzji, w której Komisja odmówiła skarżącemu, organizacji pozarządowej prowadzącej działalność w dziedzinie środowiska, dostępu do szeregu dokumentów dotyczących przyznania pożyczki Euratom w celu wsparcia ukraińskiego programu poprawy bezpieczeństwa elektrowni jądrowych, udzielonej na podstawie postanowień Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (EWEA). Skarżący zakwestionował zaskarżoną decyzję z tego względu,

że nie uwzględniono w niej wszystkich przepisów mających zastosowanie w tej sprawie. W opinii skarżącego w rozpatrywanym przypadku decyzja została wydana na podstawie rozporządzenia nr 1049/2001 bez uwzględnienia przez Komisję rozporządzenia nr 1367/2006 dotyczącego konwencji z Aarhus, choć jest ono istotne, ponieważ ogranicza możliwość, by instytucje Unii Europejskiej odmówiły dostępu do dokumentów, gdy objęte wnioskiem informacje dotyczą emisji do środowiska.

Sąd oddalił powyższą argumentację. W tym celu w pierwszej kolejności stwierdził, że zgodnie z jego tytułem, motywami i przepisami rozporządzenie nr 1367/2006 wprowadza w życie, w odniesieniu do informacji, zobowiązania podjęte w ramach międzynarodowej konwencji, której Europejska Wspólnota Energii Atomowej (EWEA) nie jest stroną, czyli konwencji z Aarhus. Jako że EWEA nie jest stroną tej konwencji, nie może ona podlegać, jeśli nie wskazano inaczej, zobowiązaniom określonym w rozporządzeniu, które wprowadza w życie tę konwencję. W drugiej kolejności Sąd uznał, że akty przyjęte na podstawie traktatu EWEA niekoniecznie podlegają zobowiązaniom, które mają zastosowanie w obrębie Unii. I tak postanowienia mające zastosowanie w ramach EWEA są przewidziane w traktacie EWEA. Wśród tych postanowień znajduje się w art. 106a ust. 1 EWEA, który – w odniesieniu do funkcjonowania EWEA – przewiduje stosowanie niektórych postanowień wynikających z traktatów UE i FUE, w szczególności art. 15 TFUE, dawniej art. 255 WE, który stanowi podstawę rozporządzenia nr 1049/2001. Oparte na postanowieniu mającym zastosowanie w EWEA rozporządzenie to, które ustanawia ogólne zasady w odniesieniu do dostępu do dokumentów instytucji, ma zastosowanie do dokumentów będących w posiadaniu instytucji i organów działających w tych ramach. Inaczej jest w przypadku rozporządzenia nr 1367/2006, które, jak wynika z jego preambuły, zostało przyjęte na podstawie art. 175 WE, obecnie art. 192 TFUE. Jako że ten ostatni artykuł nie został wskazany w art. 106a ust. 1 EWEA, aktów przyjętych na jego podstawie, w tym rzeczzonego rozporządzenia, nie można stosować w ramach Euratomu. Wreszcie w trzeciej kolejności Sąd zwrócił uwagę, że treść rozporządzenia nr 1367/2006 dotyczy konkretnie instytucji i organów Wspólnoty Europejskiej, przy czym nie przewiduje się jego stosowania do innych podmiotów, na przykład do instytucji lub organów należących do EWEA.

4. Dokumenty dotyczące trwającej procedury prawodawczej

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 22 marca 2018 r., *De Capitani/Parlament* (T-540/15, [EU:T:2018:167](#)), Sąd miał okazję zbadać warunki dostępu do dokumentów sporządzonych przez Parlament lub udostępnionych Parlamentowi, zawierających informacje dotyczące stanowisk instytucji w sprawie trwających procedur współdecyzji. W szczególności Sąd zbadał zgodność z prawem decyzji Parlamentu o odmowie przyznania skarżącemu pełnego dostępu do dwóch tabel sporządzonych w ramach trwających w tym czasie rozmów trójstronnych. Sporne tabele zawierały cztery kolumny, przy czym pierwsze trzy odzwierciedlały wniosek Komisji, stanowisko Rady oraz stanowisko Parlamentu, podczas gdy czwarta – w zależności od przypadku – zawierała tekst tymczasowego porozumienia lub wstępnego stanowiska prezydencji Rady dotyczącego zmian proponowanych przez Parlament. Parlament odmówił skarżącemu dostępu właśnie do czwartej kolumny tabel ze względu na okoliczność, że jej ujawnienie skutkowałoby rzeczywistym, szczególnym i poważnym naruszeniem procesu podejmowania decyzji przez instytucję, a także międzyinstytucjonalnego procesu podejmowania decyzji w kontekście trwającej procedury ustawodawczej.

Uznawszy, że skarżący zachował interes prawny, mimo że procedura ustawodawcza, do której odnosiły się sporne dokumenty, została tymczasem zamknięta, Sąd zauważył, iż rozmowy trójstronne wpisywały się w ramy procedury ustawodawczej i że nie można było zastosować ogólnego domniemania nieujawniania czwartej kolumny tabel sporządzonych w ramach trwających rozmów trójstronnych. Zdaniem Sądu taki wniosek można wywieść z zasad jawności i przejrzystości ściśle związanych z procedurami ustawodawczymi Unii oraz z faktu, że w orzecznictwie Trybunału uznano istnienie ogólnych domniemań nieujawniania jedynie

w odniesieniu do jasno określonych dokumentów z uwagi na ich przynależność do akt sprawy związanych z trwającym postępowaniem administracyjnym lub sądowym, lecz nigdy w odniesieniu do procedury ustawodawczej.

Sądowi pozostało zweryfikować, czy Parlament wywiązał się ze spoczywającego na nim obowiązku dostarczenia skarżącemu uzasadnionych wyjaśnień co do kwestii, w jaki sposób pełny dostęp do spornych dokumentów może konkretnie i faktycznie naruszyć interes chroniony wyjątkiem dotyczącym ochrony procesu podejmowania decyzji, ponieważ ryzyko takiego naruszenia powinno być racjonalnie przewidywalne, a nie wyłącznie hipotetyczne. W tym względzie w odniesieniu w pierwszej kolejności do przedstawionych w zaskarżonej decyzji konkretnych rozważań dotyczących rozpatrywanej procedury prawodawczej Sąd zauważył, że przytoczona w niej okoliczność, iż sporne dokumenty dotyczą dziedziny współpracy policyjnej, nie może jako taka wystarczyć, aby wykazać ich szczególnie delikatny charakter. Odmienne rozstrzygnięcie skutkowałoby bowiem wyłączeniem całej dziedziny prawa Unii z wymogów przejrzystości związanego z nią procesu legislacyjnego. W odniesieniu w drugiej kolejności do przedstawionych w zaskarżonej decyzji bardziej ogólnych rozważań Sąd, przyznając wprawdzie, że w orzecznictwie uznano, iż ryzyko zewnętrznej presji może stanowić słuszną podstawę ograniczenia dostępu do dokumentów związanych z procesem podejmowania decyzji, podkreślił, że należy jednak stwierdzić z pewnością faktyczne występowanie takiej zewnętrznej presji oraz wykazać, iż ryzyko wywarcia istotnego wpływu na decyzję, jaka zostanie przyjęta, jest racjonalnie przewidywalne ze względu na wspomnianą zewnętrzną presję. W omawianym przypadku żaden konkretny element akt sprawy nie umożliwia wykazania faktycznego występowania takiej presji zewnętrznej w wypadku ujawnienia czwartej kolumny spornych dokumentów. Sąd wyjaśnił ponadto, że tymczasowy charakter informacji zawartych w spornych dokumentach nie pozwala jako taki uzasadnić zastosowania wyjątku dotyczącego ochrony procesu podejmowania decyzji, ponieważ przepis ten nie wprowadza rozróżnienia w zależności od stopnia zaawansowania debaty. W tym kontekście nie jest zresztą istotne, czy sporne dokumenty zostały sporządzone lub otrzymane na wczesnym, zaawansowanym bądź końcowym etapie procesu podejmowania decyzji, ani też czy miało to miejsce w kontekście formalnym, czy nieformalnym. Jako że propozycja jest, ze swej natury, dokonywana w celu jej omówienia i nie musi pozostać niezmieniona w następstwie takiego omówienia, opinia publiczna jest w stanie doskonale zrozumieć, że autor propozycji może ją z upływem czasu zmienić.

5. Dokumenty pochodzące od państwa członkowskiego wymieniane na podstawie przepisów wspólnej polityki rybołówstwa

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 3 maja 2018 r., *Malta/Komisja* (T-653/16, [EU:T:2018:241](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skargi o stwierdzenie nieważności decyzji Komisji przyznającej dostęp do dokumentów pochodzących od państwa członkowskiego wymienionych na podstawie przepisów wspólnej polityki rybołówstwa. Na poparcie skargi Republika Malty twierdziła, że Komisja nie rozpatrzyła jej wniosku w terminie przewidzianym w art. 7 i 8 rozporządzenia nr 1049/2001, naruszając tym samym spoczywający na niej obowiązek lojalnej współpracy z władzami maltańskimi.

Sąd zaczął od zwrócenia uwagi, że naruszenie reguł badania wniosków o udzielenie dostępu do dokumentów przewidzianych w art. 6–8 rozporządzenia nr 1049/2001, mimo że w pewnych wypadkach może ono wpłynąć na zgodność z prawem decyzji odmawiającej dostępu do dokumentów, nie może wpłynąć na zgodność z prawem decyzji przyznającej dostęp do dokumentów. Wynika stąd, że państwo członkowskie nie może się skutecznie powoływać wobec decyzji instytucji przyznającej dostęp do dokumentów na zarzuty oparte na naruszeniu tych przepisów. W odróżnieniu od przepisów art. 6–8 rozporządzenia nr 1049/2001 przepisy art. 4 ust. 4 i 5 tego samego rozporządzenia regulują stosunki między instytucją a osobami trzecimi, w szczególności państwami członkowskimi, jeśli chodzi o dokumenty pochodzące od tych ostatnich, oraz

mają na celu ochronę interesu wspomnianych osób trzecich i państw członkowskich w sprzeciwieniu się ujawnieniu owych dokumentów. Wynika stąd, że naruszenie przepisów art. 4 ust. 4 i 5 rozporządzenia nr 1049/2001 oraz obowiązku lojalnej współpracy ciążącego na instytucji wobec państwa członkowskiego może wpłynąć na zgodność z prawem decyzji przyznającej dostęp do dokumentów pochodzących od tego państwa członkowskiego.

Sprawa ta stanowiła również okazję do zbadania przez Sąd związku między rozporządzeniem nr 1049/2001 a rozporządzeniem nr 1224/2009⁹⁴. Podkreślając, że należy zapewnić spójne stosowanie każdego z tych dwóch rozporządzeń, Sąd wskazał, iż jeżeli wniosek złożony na podstawie rozporządzenia nr 1049/2001 ma na celu uzyskanie dostępu do dokumentów zawierających dane w rozumieniu rozporządzenia nr 1224/2009, przepisy art. 113 ust. 2 i 3 tego ostatniego rozporządzenia znajdują w pełni zastosowanie, uzależniając każde nieprzewidziane we wspomnianym rozporządzeniu przekazanie lub wykorzystanie owych danych od wyraźnej zgody tego państwa członkowskiego. Artykuł 113 ust. 2 i 3 rozporządzenia nr 1224/2009 nie ogranicza się – tak jak art. 4 ust. 5 rozporządzenia nr 1049/2001 – do wskazania, że w sytuacji gdy państwo członkowskie złożyło konkretny wniosek w tym kierunku, pochodzący od niego dokument nie może już następnie zostać ujawniony bez jego uprzedniej zgody, lecz – na wzór art. 9 ust. 3 rozporządzenia nr 1049/2001 – ustanawia uprzednią i wyraźną zgodę państwa członkowskiego jako bezwzględną przesłankę przekazania i wykorzystania w określonych formach danych przekazanych przez to państwo członkowskie. A zatem, jeśli chodzi o takie dane, prawodawca Unii zamierzał utrzymać w pewnej postaci zasadę autora, która jednak została co do zasady zniesiona w zakresie publicznego dostępu do dokumentów w rozporządzeniu nr 1049/2001. Sąd doszedł do wniosku, że przepisy art. 113 ust. 2 i 3 rozporządzenia nr 1224/2009 zakazują co do zasady publicznego ujawnienia, między innymi organizacji pozarządowej, na podstawie rozporządzenia nr 1049/2001 dokumentów, z których nie usunięto danych przekazanych przez państwo członkowskie Komisji w ramach rozporządzenia nr 1224/2009, w sytuacji gdy to państwo członkowskie nie zgodziło się na to wyraźnie oraz, a fortiori, w sytuacji gdy – jak ma to miejsce w tej sprawie – dane państwo członkowskie wyraźnie się temu sprzeciwiło.

6. Dokumenty dotyczące diet posłów do Parlamentu

W sprawach, w których zapadł wyrok z dnia 25 września 2018 r., *Psara i in./Parlament* (od T-639/15 do T-666/15 i T-94/16, [EU:T:2018:602](#)), do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności szeregu decyzji Parlamentu oddalających wnioski skarżących o udzielenie dostępu do dokumentów Parlamentu zawierających informacje dotyczące diet posłów do Parlamentu. W zaskarżonych decyzjach Parlament wskazał między innymi z jednej strony, że nie dysponuje danymi na temat rzeczywistych wydatków ponoszonych przez posłów do Parlamentu w ramach diet z tytułu kosztów ogólnych i że nie jest zatem w stanie ujawnić wnioskowanych dokumentów z tym związanych, a z drugiej strony, że nie jest w posiadaniu historii rachunków bankowych posłów do Parlamentu przeznaczonych konkretnie do korzystania z diet z tytułu kosztów ogólnych. Ponadto powoływał się on na wyjątek od prawa dostępu dotyczący ochrony prywatności przewidziany w art. 4 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 1049/2001 w związku z art. 8 lit. b) rozporządzenia nr 45/2001⁹⁵.

94| Rozporządzenie Rady (WE) nr 1224/2009 z dnia 20 listopada 2009 r. ustanawiające wspólnotowy system kontroli w celu zapewnienia przestrzegania przepisów wspólnej polityki rybołówstwa, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 847/96, (WE) nr 2371/2002, (WE) nr 811/2004, (WE) nr 768/2005, (WE) nr 2115/2005, (WE) nr 2166/2005, (WE) nr 388/2006, (WE) nr 509/2007, (WE) nr 676/2007, (WE) nr 1098/2007, (WE) nr 1300/2008, (WE) nr 1342/2008 i uchylające rozporządzenia (EWG) nr 2847/93, (WE) nr 1627/94 oraz (WE) nr 1966/2006 (Dz.U. 2009, L 343, s. 1).

95| Rozporządzenie (WE) nr 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2000 r. o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez instytucje i organy wspólnotowe i o swobodnym przepływie takich danych (Dz.U. 2001, L 8, s. 1).

Sąd przypomniał przede wszystkim, że ustanowione w rozporządzeniu nr 1049/2001 prawo publicznego dostępu do dokumentów odnosi się jedynie do dokumentów instytucji, którymi one faktycznie dysponują, a więc prawo to nie powinno obejmować dokumentów, które nie są w posiadaniu instytucji lub które nie istnieją. Jeśli chodzi o dokumenty wskazujące szczegółowo, w jaki sposób i w jakim momencie posłowie poszczególnych państw członkowskich do Parlamentu wydali w poszczególnych okresach swoje diety z tytułu kosztów ogólnych, jest bezsporne, że posłowie do Parlamentu otrzymują co miesiąc zryczałtowaną dietę w wysokości znanej zresztą publicznie w następstwie jednego wniosku złożonego na początku ich kadencji. Wynika stąd, że z uwagi na ryczałtowy charakter diet z tytułu kosztów ogólnych Parlament nie dysponuje żadnym dokumentem wskazującym szczegółowo, pod względem rzeczowym lub czasowym, wykorzystanie przez posłów owych diet. W związku z tym Parlament słusznie wskazał, że nie dysponuje danymi na temat rzeczywistych wydatków poniesionych przez posłów do Parlamentu w tym kontekście. W odniesieniu do historii rachunków bankowych posłów do Parlamentu Europejskiego przeznaczonych konkretnie do korzystania z diet z tytułu kosztów ogólnych Sąd podkreślił, że zgodnie z domniemaniem zgodności z prawem związanym z aktami prawnymi Unii domniemywa się nieistnienie dokumentu, do którego zażądano dostępu, gdy dana instytucja uczyniła takie twierdzenie. Chodzi tu jednak o domniemanie zwykłe, które podmiot wnioskujący o udzielenie dostępu może obalić za pomocą wszelkich środków na podstawie istotnych i spójnych poszlak. Jako że w omawianym przypadku skarżący nie przedstawili żadnych okoliczności, które podważałyby nieistnienie odnośnych dokumentów, Sąd uznał, że Parlament słusznie oddalił ich wnioski odnoszące się do owych dokumentów.

W odniesieniu do wyjątku dotyczącego ochrony prywatności, podczas gdy skarżący twierdzili, że zaskarżone decyzje są niezgodne z prawem, ponieważ rozporządzenie nr 45/2001 nie znajdowało zastosowania w tej sprawie, jako że sporne dane nie należą do sfery prywatnej członków Parlamentu, lecz do ich sfery publicznej, gdyż żądane dokumenty odnosiły się do wykonywania przez nich funkcji obejmowanych w następstwie wyborów, Sąd uznał, iż to rozróżnienie wynika z oczywistego pomylenia tego, co jest objęte danymi osobowymi, z tym, co jest objęte życiem prywatnym. Ponadto okoliczność, że dane dotyczące osób, o których mowa, są ściśle związane z danymi publicznymi na temat tych osób, nie oznacza wcale, że dane te utraciły swój charakter danych osobowych w rozumieniu art. 2 lit. a) rozporządzenia nr 45/2001. Innymi słowy, uznanie spornych danych za dane osobowe nie może być wykluczone z tego tylko powodu, że dane te są powiązane z innymi danymi, które są publiczne. W tym kontekście Sąd zauważył ponadto, że z art. 8 lit. b) rozporządzenia nr 45/2001 wynika, iż uzależnia on przekazanie danych osobowych od spełnienia dwóch kumulatywnych przesłanek. Przede wszystkim podmiot wnioskujący o przekazanie takich danych powinien wykazać konieczność dokonania takiego przekazania. Jeśli zostanie ona wykazana, dana instytucja ma wówczas obowiązek sprawdzić, czy nie istnieje żaden powód, by zakładać, że owo przekazanie mogłoby naruszyć uzasadnione interesy danej osoby. Jako że w tym przypadku skarżący przedstawili w swoich wnioskach jedynie ogólne cele mające umożliwiać społeczeństwu zweryfikowanie, czy wydatki ponoszone przez posłów do Parlamentu w ramach sprawowania mandatu są odpowiednie, oraz mające zapewnić prawo społeczeństwa do informacji i przejrzystości, Sąd orzekł, że nie można zarzucać Parlamentowi, iż nie wywiódł z takich – wyrażonych za pomocą tak szerokich i ogólnych rozważań – celów, że konieczność przekazania tych danych osobowych została wykazana w sposób dorozumiany.

XII. Służba publiczna

1. Mobbing

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 29 czerwca 2018 r., *HF/Parlament* (T-218/17, odwołanie w toku⁹⁶, [EU:T:2018:393](#)), do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności decyzji oddalającej wniosek o udzielenie wsparcia złożony przez skarżącą oraz o naprawienie szkody, jakiej w swej ocenie doznała ona z powodu nieprawidłowości, których dopuścił się organ upoważniony do zawierania umów o pracę (zwany dalej „OUZU”) Parlamentu przy rozpatrywaniu owego wniosku.

W tym względzie Sąd przypomniał, że dochodzenie administracyjne wszczęte po złożeniu przez urzędnika lub pracownika wniosku o udzielenie wsparcia w rozumieniu art. 24 regulaminu pracowniczego urzędników Unii Europejskiej (zwanego dalej „regulaminem pracowniczym”) ze względu na czyny osoby trzeciej, urzędnika lub innego pracownika, stanowiące jakoby mobbing w rozumieniu art. 12a regulaminu pracowniczego, zostaje co prawda wszczęte na jego wniosek, jednak nie można go uznać za postępowanie dochodzeniowe przeciwko temu urzędnikowi lub pracownikowi. Wynika stąd, że w ramach postępowania prowadzonego przez organ powołujący lub OUZU w celu rozpatrzenia wniosku o udzielenie wsparcia opartego na naruszeniu art. 12a regulaminu pracowniczego autor tego wniosku nie może domagać się poszanowania prawa do obrony, określonego w art. 48 karty praw podstawowych, ani jako takiego, ani – w tych ramach – w postaci naruszenia zasady kontrydiktoryjności. To samo dotyczy zresztą osoby oskarżonej o mobbing.

Tak więc celem przestrzegania prawa do dobrej administracji autor wniosku o udzielenie wsparcia musi, zgodnie z art. 41 ust. 2 lit. a) karty praw podstawowych, zostać skutecznie wysłuchany przed wydaniem tej decyzji odmownej w sprawie wniosku o udzielenie wsparcia przez organ powołujący lub OUZU. W tym kontekście, gdy organ administracji postanawia przychylić się do opinii komitetu doradczego, któremu powierza zadanie prowadzenia dochodzenia administracyjnego, oraz gdy w decyzji w przedmiocie wniosku o udzielenie wsparcia uwzględnia opinię wydaną w ten sposób przez ten komitet doradczy, ową opinię należy co do zasady przekazać autorowi wniosku o udzielenie wsparcia na podstawie przysługującego mu prawa do bycia wysłuchanym. Niemniej w celu zapewnienia skutecznego wdrożenia zakazu wszelkiej formy mobbingu lub molestowania seksualnego w miejscu pracy jest dopuszczalne, by administracja przewidziała możliwość zapewnienia świadkom, godzącym się na przedstawienie swego opisu spornych okoliczności domniemanego przypadku nękania, że ich zeznania pozostaną poufne zarówno wobec osoby podejrzewanej o stosowanie mobbingu, jak i domniemanej ofiary. Wobec tego – jak stwierdził Sąd – OUZU nie naruszył prawa do bycia wysłuchanym, o którym mowa w art. 41 karty praw podstawowych, odmawiając w tym przypadku przekazania skarżącej protokołów przesłuchania świadków w postępowaniu poprzedzającym wniesienie skargi.

Ponadto w odniesieniu do definicji mobbingu Sąd orzekł, że należy porzucić definicję przyjętą w orzecznictwie przed wejściem w życie regulaminu pracowniczego wydanego w 2004 r., zgodnie z którą rozpatrywane zachowanie powinno mieć obiektywnie umyślny charakter. Innymi słowy, mobbing może mieć miejsce nawet wtedy, gdy nie zostanie wykazane, że sprawca mobbingu zamierzał poprzez swoje działania dyskredytować ofiarę lub rozmyślnie pogarszać jej warunki pracy. Wystarczy tylko, by te działania, o ile zostały dokonane umyślnie, obiektywnie pociągały za sobą takie konsekwencje. A zatem definicja mobbingu określona w art. 12a regulaminu pracowniczego jest terminem obiektywnym, który – choć opiera się na kwalifikacji w zależności od kontekstu czynów i zachowań osób trzecich, której nie zawsze jest łatwo dokonać – nie oznacza jednak

⁹⁶ | Sprawa C-570/18 P, *HF/Parlament*.

dokonywania złożonych ocen, podobnych do tych, które mogą wynikać z pojęć o charakterze gospodarczym, naukowym czy też technicznym, które uzasadniałyby przyznanie administracji zakresu uznania przy stosowaniu omawianego pojęcia.

W sprawie, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 13 lipca 2018 r., *Curto/Parlament* (T-275/17, [EU:T:2018:479](#)), do Sądu wpłynęła skarga o takiej samej treści oparta w szczególności na zbyt długim czasie trwania postępowania. W zakresie, w jakim wniosek o udzielenie wsparcia dotyczył posłanki do Parlamentu Europejskiego, pojawiło się pytanie, czy zakaz mobbingu przewidziany w art. 12a regulaminu pracowniczego znajduje zastosowanie.

W tej kwestii Sąd zauważył, że jakkolwiek członkowie instytucji nie podlegają co prawda bezpośrednio obowiązkom określonym w regulaminie pracowniczym ani, w szczególności, zakazowi wszelkiego mobbingu, o którym mowa w art. 12a tego regulaminu, nie zmienia to jednak faktu, że przepisy regulaminu Parlamentu nakładają na członków tej instytucji obowiązek przestrzegania również zakazu mobbingu, o którym mowa w art. 12a regulaminu pracowniczego, jako że zakaz takiego zachowania, ustanowiony na poziomie regulaminu pracowniczego, w rzeczywistości opiera się na wartościach i zasadach określonych w podstawowych aktach prawnych i wchodzi w zakres art. 31 karty praw podstawowych, zgodnie z którym „[k]ażdy pracownik ma prawo do warunków pracy szanujących jego zdrowie, bezpieczeństwo i godność”. W odniesieniu do zakwalifikowania spornego zachowania Sąd stwierdził, że treść, a zwłaszcza niezwykle poziom wulgarności wypowiedzi wygłaszanych przez posłankę do Parlamentu Europejskiego w stosunku do skarżącej, w szczególności przez telefon, stanowi oczernianie zarówno osoby skarżącej, jak i jej pracy. Jako że owa posłanka deprecjonowała pracę skarżącej w jej miejscu pracy, a nawet obrażała ją, także w obecności osób trzecich spoza instytucji, zachowanie to jawi się jako niewłaściwe i nie może w żaden sposób być uważane za postawę godną członka instytucji Unii. Zdaniem Sądu niewłaściwego charakteru spornych zachowań nie może złagodzić ani bliskość relacji między posłanką do Parlamentu Europejskiego a skarżącą wynikająca z okoliczności, iż ta ostatnia jest przyjaciółką córki tej posłanki, ani napięta atmosfera, jaka panowała w zespole asystentów parlamentarnych pracujących na rzecz tejże posłanki.

Wreszcie w odniesieniu do zadośćuczynienia za krzywdę, jakiej miała doznać skarżąca wskutek spornego zachowania, Sąd wskazał, że zgodnie z art. 24 regulaminu pracowniczego skarżąca powinna w pierwszej kolejności starać się uzyskać zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w drodze powództwa odszkodowawczego przed sądem krajowym, ponieważ zgodnie z tym przepisem regulaminu pracowniczego dopiero wówczas, gdy szkoda nie będzie mogła zostać naprawiona, OUZU może zostać solidarnie zobowiązany do naprawienia szkód poniesionych przez skarżącą w wyniku takich działań „osoby trzeciej” w rozumieniu tego przepisu. Niemniej jednak na podstawie obowiązku wspomagania OUZU może być już teraz obowiązany do wspierania skarżącej w szczególności finansowo w dochodzeniu przez nią zadośćuczynienia, w tym przypadku w celu uzyskania w drodze powództwa sądowego „ze wsparciem” stwierdzenia, że działania, na które skarżąca była narażona ze względu na zajmowane stanowisko lub pełnione obowiązki i które uzasadniały wniosek o udzielenie wsparcia, były niezgodne z prawem i stanowią podstawę do zasądzenia odszkodowania przez sąd krajowy.

W wyroku z dnia 13 lipca 2018 r., *SQ/EBI* (T-377/17, [EU:T:2018:478](#)), Sąd orzekł w przedmiocie skargi o stwierdzenie częściowej nieważności decyzji prezesa Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) z dnia 20 marca 2017 r., w której poinformowano skarżącą o zakończeniu postępowania dochodzeniowego wszczętego w następstwie jej skargi na mobbing i uwzględniono w części jej żądanie zasądzenia odszkodowania za szkodę i zadośćuczynienia za krzywdę, jakie miały zostać wyrządzone skarżącej wskutek mobbingu ze strony jej przełożonego oraz zachowania EBI.

Sąd zauważył, że odniesienie w orzecznictwie dotyczącym art. 12a regulaminu pracowniczego do „proces[u], który musi rozciągać się w czasie oraz zakłada istnienie działań powtarzających się lub ciągłych”, można także stosować w drodze analogii do celów stosowania pojęcia „mobbingu” w odniesieniu do pracowników EBI. Zdaniem Sądu o ile stwierdzenie mobbingu jest wynikiem ustalenia pewnego zespołu zachowań i co do

zasady nie może nastąpić na podstawie stwierdzenia zachowania stanowiącego odosobniony przypadek, o tyle wymagane, by zakwalifikowanie jako „mobbing” było uzależnione od powtarzania się na przestrzeni pewnego czasu zachowań identycznych lub tego samego rodzaju, byłoby sprzeczne z pojęciem procesu rozciągającego się w czasie. W istocie mobbing, jako wynik takiego procesu, może z definicji być wynikiem całego zespołu różnych zachowań jednego członka personelu EBI wobec drugiego, które to zachowania odrębnie niekoniecznie muszą same w sobie nosić znamiona mobbingu, lecz oceniane całościowo i z uwzględnieniem kontekstu, także z racji ich skumulowania w czasie, mogą być uważane za stanowiące mobbing. Wynika z tego, że odmowa uznania zarzucanego zachowania za „mobbing” nie może się opierać wyłącznie na takiej podstawie, że zachowanie to zaobserwowano tylko jeden raz.

Badając ponadto środki, które instytucja powinna przyjąć wobec sprawcy mobbingu, Sąd zauważył, że administracja ograniczyła się do zażądania, by do skarżącej zostało wysłane pismo z przeprosinami oraz by był prowadzony coaching zawodowy. Nie uznano za konieczne udzielenia pisemnej nagany lub skierowania sprawy do wspólnej komisji dyscyplinarnej. Wskazano jedynie, że postępowanie dyscyplinarne zostanie wszczęte w przypadku powtórnego popełnienia podobnego naruszenia w ciągu trzech lat. Sąd zauważył, że choć administracji przysługują, pod kontrolą sądu Unii, szerokie uprawnienia dyskrecjonalne przy doborze środków i sposobów stosowania art. 24 regulaminu pracowniczego, z uwagi na cele wyznaczone w kodeksie postępowania EBI oraz w zakresie polityki na rzecz godności w pracy, a w szczególności ze względu na uznaną w tych aktach prawnych EBI samoistną wagę każdego zachowania mobbingowego, środek przyjęty przez EBI, mający zastosowanie wyłącznie w przypadku powtórnego popełnienia podobnego naruszenia przez zainteresowanego, jest niewystarczający, a więc nieadekwatny do wagi przedmiotowego czynu.

Sąd orzekł ponadto, że EBI nie może, poza okresem dochodzenia administracyjnego, nałożyć na pracownika będącego ofiarą mobbingu obowiązku zachowania poufności jego przypadku i dokumentów dotyczących postępowania dochodzeniowego w obrębie EBI i poza nim. Gdyby bowiem wymagać od członka personelu EBI będącego ofiarą mobbingu, by zachował milczenie w sprawie samego zajścia, spowodowałoby to w konsekwencji – oprócz tego, że nie byłby on prawdopodobnie w stanie usprawiedliwić ewentualnych nieobecności z powodu choroby związanej z tymże mobbingiem – że zainteresowany nie mógłby powołać się na ustalenia dokonane w trakcie dochodzenia, w szczególności do celów ewentualnego powództwa przed sądem krajowym przeciwko osobie, która stosowała wobec niego mobbing.

2. Choroba zawodowa

Sprawa, w której zapadł wyrok z dnia 23 października 2018 r., *McCoy/Komitet Regionów* (T-567/16, [EU:T:2018:708](#)), pozwoliła Sądowi dokonać uściśleń w odniesieniu do kontroli sprawowanej przez sąd Unii w związku z decyzją wydaną przez komitet ds. inwalidztwa lub organ powołujący i opartą na takiej decyzji, a także w odniesieniu do konsekwencji, jakie należy przypisać błędom popełnionym przez instytucję na etapie poprzedzającym wniesienie skargi, nawet jeśli nie mają one wpływu na zgodność z prawem zaskarżonej decyzji. Przedmiotem sporu była decyzja, w której Komitet Regionów zatwierdził wnioski komitetu ds. inwalidztwa oddalającego wniosek skarżącego o uznanie zawodowego podłoża jego choroby. Skarżący powoływał się między innymi na naruszenie obowiązku uzasadnienia w zakresie, w jakim zaskarżona decyzja oraz decyzja oddalająca zażalenie, zatwierdzając wnioski drugiego komitetu ds. inwalidztwa, nie pozwalały na zrozumienie, dlaczego większość tego komitetu odstąpiła od opinii wcześniejszych raportów lekarskich ani też przede wszystkim, na jakich elementach komitet ten oparł się dla stwierdzenia, że niepełnosprawność skarżącego nie miała podłoża zawodowego.

W tej kwestii Sąd wskazał, że nawet jeżeli na komitecie ds. inwalidztwa ciąży obowiązek pełniejszego uzasadnienia w razie odejścia od wcześniejszych raportów lekarskich, nie można wymagać od niego podania wyczerpującego i szczegółowego uzasadnienia w odniesieniu do każdego raportu. Musi on jednak przedstawić

w sposób jasny i zrozumiały powody odejścia od tych opinii. W omawianym przypadku – jak podkreślił Sąd – drugi komitet ds. inwalidztwa, po pierwsze, nie wyjaśnił w sposób wymagany prawem powodów, które skłoniły go do odejścia od wcześniejszych raportów lekarskich jasno zaświadczających o zawodowym podłożu choroby skarżącego, a po drugie, nie udzielił też wystarczających wyjaśnień, dlaczego podłoże niepełnosprawności skarżącego nie mogło być zawodowe. Komitet ds. inwalidztwa nie udzielił dostatecznego wyjaśnienia w szczególności w odniesieniu do faktu, że nie zbadał ewentualnego wpływu okoliczności wynikających z dokumentacji administracyjnej na stan zdrowia skarżącego, mimo że dokumentacja ta wyraźnie stwierdzała występowanie poważnego konfliktu na tle zawodowym oraz „mobbingu”, jakich doświadczył skarżący.

Badając argumenty skarżącego dotyczące oczywistego błędu w ocenie i naruszenia pojęcia choroby zawodowej, Sąd zauważył, że ograniczony zakres kontroli sądowej sprawowanej przez sąd Unii, jeśli chodzi o opinie lekarskie w ścisłym znaczeniu, nie może mu uniemożliwić sprawdzenia, czy komitet ds. inwalidztwa uwzględnił wszystkie elementy, które jawią się jako oczywiście istotne w świetle powierzonego mu zadania. Sąd zwrócił uwagę, że z akt sprawy wynika, iż w okresie i w ramach wykonywania powierzonych mu obowiązków w Komitecie Regionów skarżący był przedmiotem mobbingu i presji oraz doświadczył w tym okresie lub wkrótce po nim problemów zdrowotnych. Jednakże drugi komitet ds. inwalidztwa pominął, jak się zdaje, badanie tych okoliczności, które miały przecież w tej sprawie zasadnicze znaczenie. A zatem w zakresie, w jakim celem prac drugiego komitetu ds. inwalidztwa było ustalenie lub wykluczenie związku między sytuacją zawodową a niepełnosprawnością skarżącego, Sąd orzekł, że komitet nie mógł – nie naruszając przy tym pojęcia choroby zawodowej i nie popełniając w związku z tym oczywistego błędu w ocenie w ramach swojego podsumowującego raportu lekarskiego – wskazać, iż oparł się wyłącznie na wcześniejszych problemach psychicznych skarżącego oraz jego wcześniejszej historii nieodnoszącej się do sytuacji zawodowej, a także jego stanu zdrowia w 2014 r. Jest tak, tym bardziej że w dokumentacji administracyjnej zostało wykazane, że skarżący był ofiarą mobbingu i że była na niego wywierana presja w ramach powierzonych mu obowiązków służbowych. Sąd przypomniał, że w złożonych sytuacjach, w których choroba urzędnika znajduje swe źródło w wielu przyczynach, tak zawodowych, jak i pozazawodowych, fizycznych lub psychicznych, z których każda przyczyniła się do jej wystąpienia, zadaniem komisji lekarskiej jest bowiem określenie, czy pełnienie obowiązków w służbie instytucji Unii ma bezpośredni związek z chorobą urzędnika, na przykład jako czynnik wywołujący tę chorobę. W takich wypadkach, aby uznać zawodowe podłoże choroby, nie wymaga się, by jej jedyną, istotną, przeważającą lub dominującą przyczyną było pełnienie obowiązków służbowych.

3. Uchylenie immunitetu jurysdykcyjnego

W wyroku z dnia 24 października 2018 r., *RQ/Komisja* (T-29/17, [EU:T:2018:717](#), odwołanie w toku⁹⁷), Sąd orzekł w przedmiocie żądania stwierdzenia nieważności decyzji, w której Komisja uchyliła częściowo immunitet jurysdykcyjny skarżącego, byłego dyrektora generalnego Europejskiego Urzędu ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF) zgodnie z art. 17 akapit drugi Protokołu nr 7 w sprawie przywilejów i immunitetów Unii Europejskiej⁹⁸, aby mógł on zostać przesłuchany przez organy belgijskie w kwestii zarzutu nielegalnego podsłuchania rozmowy telefonicznej, co miało miejsce w ramach dochodzenia prowadzonego przez OLAF w przedmiocie udziału byłego członka Komisji w próbach korupcji. Skarżący zarzucał Komisji, że nie wysłuchała go przed wydaniem zaskarżonej decyzji, mimo że chodzi o niekorzystny dla niego akt.

97| Sprawa C-831/18 P, *Komisja/RQ*.

98| Protokół nr 7 w sprawie przywilejów i immunitetów Unii Europejskiej (Dz.U. 2010, C 83, s. 266).

Orzekłszy, przyjmując podejście Sądu do spraw Służby Publicznej Unii Europejskiej wyrażone w wyroku *A i G/Komisja*⁹⁹, zgodnie z którym decyzja o uchyleniu immunitetu jurysdykcyjnego stanowi akt mogący mieć niekorzystny wpływ na zainteresowanego urzędnika, Sąd zauważył, że w państwach członkowskich, w których jest ona przewidziana, tajemnica śledztwa jest zasadą dotyczącą porządku publicznego. A zatem, mając na uwadze zasadę lojalnej współpracy ustanowioną w art. 4 ust. 3 akapit pierwszy TUE, nie można zarzucać Komisji, że uwzględniła tę zasadę. Wobec tego brak wcześniejszego wysłuchania zainteresowanej osoby może co do zasady być obiektywnie uzasadniony tajemnicą śledztwa. Komisja powinna jednak zastosować środki zmierzające do pogodzenia, z jednej strony, uzasadnionych względów związanych z tajemnicą śledztwa a, z drugiej strony, koniecznością zagwarantowania podmiotowi prawa w dostatecznym stopniu poszanowania jego praw podstawowych, takich jak prawo do bycia wysłuchanym. Skoro bowiem Komisja jest zobowiązana przestrzegać prawa do bycia wysłuchanym przy przyjmowaniu aktu niekorzystnego, powinna ona z najwyższą uwagą zastanowić się, jak może pogodzić poszanowanie tego prawa zainteresowanej osoby z uzasadnionymi względami podnoszonymi przez organy krajowe. W omawianym przypadku Sąd uznał, że Komisja nie dokonała prawidłowo takiego wyważenia, ponieważ nie zapytała ona organów krajowych, dlaczego uprzednie wysłuchanie skarżącego stanowiłoby zagrożenie dla tajemnicy śledztwa, a ostatecznie też dla prawidłowego przebiegu postępowania karnego. Sąd doszedł zatem do wniosku, że Komisja naruszyła prawo skarżącego do bycia wysłuchanym, w związku z czym należy stwierdzić nieważność zaskarżonej decyzji.

4. Zatrudnianie

W sprawie, w której zapadł wyrok z dnia 21 listopada 2018 r., *HM/Komisja* (T-587/16, [EU:T:2018:818](#)), do Sądu wpłynęła skarga o stwierdzenie nieważności, z jednej strony, decyzji Europejskiego Urzędu Doboru Kadr (EPSO) w sprawie niewzięcia pod uwagę wniosku o weryfikację decyzji komisji konkursowej o niedopuszczeniu skarżącej do następnego etapu konkursu otwartego, a z drugiej strony – „dorożumianej decyzji” komisji konkursowej o nieuwzględnieniu tego wniosku. Głównym tematem dyskusji była kwestia, czy EPSO było właściwe do odrzucenia wspomnianego wniosku o weryfikację, złożonego na podstawie ogólnych przepisów mających zastosowanie do konkursów otwartych¹⁰⁰, mimo że był on skierowany przeciwko decyzji przyjętej przez komisję konkursową danego konkursu otwartego.

Sąd stwierdził przede wszystkim, że komisja konkursowa nie wiedziała o istnieniu wniosku skarżącej o weryfikację. W związku z tym nie można uznać, że przyjęła ona w stosunku do niej jakąkolwiek „dorożumianą decyzję” o odrzuceniu. Zarzut skarżącej dotyczący dorożumianej decyzji komisji konkursowej o nieuwzględnieniu jej wniosku o weryfikację jest zatem bezprzedmiotowy i tym samym należy go odrzucić jako niedopuszczalny. Sąd zauważył następnie, że organ, który podjął decyzję o odrzuceniu zgłoszenia, był komisją konkursową, a nie EPSO. Na podstawie pkt 3.4.3 ogólnych przepisów mających zastosowanie do konkursów otwartych to zatem do komisji konkursowej, a nie do EPSO należało rozpatrzenie wniosku skarżącej o weryfikację. W związku z tym Sąd doszedł do wniosku, że EPSO odrzuciło wniosek o weryfikację złożony przez skarżącą w braku jakiegokolwiek podstawy prawnej dla takiego działania, przy czym okoliczność, że wniosek ten został odrzucony ze względów czysto formalnych, jest w tym względzie nieistotna. Wreszcie Sąd podkreślił, że wniosku tego nie podważają inne argumenty Komisji, a w szczególności argument dotyczący ogólnej roli EPSO w organizacji konkursów otwartych. W szczególności żaden element w obowiązkach przypisanych EPSO nie pozwalał mu przywłaszczyć sobie kompetencji do rozpatrzenia wniosku mającego na celu weryfikację decyzji komisji konkursowej. Jest tak, tym bardziej że kwestia, czy wniosek o weryfikację jest spóźniony, jest decyzją

99| Wyrok z dnia 13 stycznia 2010 r., *A i G/Komisja* (F-124/05 i F-96/06, [EU:F:2010:2](#)).

100| Przepisy ogólne mające zastosowanie do konkursów otwartych (Dz.U. 2014, C 60 A, s. 1).

proceduralną, która może okazać się złożona, gdyż zależy od oceny elementów technicznych, takich jak te, które mają na celu wykazanie dokładnej daty doręczenia zainteresowanemu kandydatowi decyzji komisji konkursowej.

XIII. Sprawy o odszkodowanie

Sprawa, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 28 lutego 2018 r., *Vakakis kai Synergates/Komisja* (T-292/15, [EU:T:2018:103](#)), pozwoliła Sądowi udzielić wyjaśnień na temat związku między skargą o stwierdzenie nieważności a skargą o odszkodowanie. W tej sprawie do Sądu zostało wniesione żądanie mające na celu uzyskanie odszkodowania za szkodę, jaką skarżąca miała ponieść z powodu nieprawidłowości, których jej zdaniem Komisja dopuściła się w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego, a w szczególności szkody w postaci utraty szansy otrzymania zamówienia. Te domniemane nieprawidłowości były związane z okolicznością, że jeden z ekspertów spółki, której udzielono zamówienia, uczestniczył w przygotowaniu postępowania. Komisja powoływała się na niedopuszczalność skargi, uzasadniając to tym, że skarżąca nie zakwestionowała postępowania przetargowego w drodze skargi o stwierdzenie nieważności.

Zdaniem Sądu ze względu na specyfikę sporów z zakresu zamówień publicznych Unii skarga o odszkodowanie mająca na celu naprawienie szkody jakoby poniesionej przez odrzuconego oferenta z powodu nieprawidłowości, których w jego przekonaniu dopuściła się w ramach przetargu instytucja działająca w charakterze instytucji zamawiającej, nie ma tego samego celu ani tych samych skutków prawnych i gospodarczych co skarga zmierzająca do stwierdzenia nieważności decyzji o odrzuceniu oferty, w związku z czym nie może ona skutkować zniweczeniem skutków tej decyzji. Skarga została więc uznana za dopuszczalną.

Ponadto, co do istoty sprawy, orzekając w przedmiocie obowiązków instytucji zamawiającej w przypadku podniesienia zarzutu konfliktu interesów w trakcie postępowania przetargowego, Sąd podkreślił w szczególności, że w obliczu ryzyka konfliktu interesów w dziedzinie zamówień publicznych instytucja zamawiająca powinna przygotować i podjąć swoją decyzję w przedmiocie dalszego toku, jaki należy nadać danemu postępowaniu o udzielenie zamówienia, z wszelką wymaganą starannością i na podstawie wszystkich istotnych danych. Obowiązek ten wynika w szczególności z zasad dobrej administracji i równego traktowania, gdyż instytucja zamawiająca jest obowiązana zapewnić na każdym etapie postępowania w sprawie udzielenia zamówienia przestrzeganie zasady równego traktowania, a co za tym idzie, przestrzeganie równości szans wszystkich oferentów. Jako że konflikt interesów narusza równość oferentów, decyzję o niewykluczeniu kandydata, w odniesieniu do którego podniesiono zarzut konfliktu interesów, można przyjąć wyłącznie pod warunkiem, że instytucja zamawiająca mogła uzyskać pewność, że kandydat ten nie znajduje się w takiej sytuacji. W omawianym przypadku – jak uznał Sąd – komisja przetargowa i instytucja zamawiająca zaniechały starannego i roztważnego zbadania wszystkich istotnych elementów, które pozwoliłyby im rozwiać istniejące wątpliwości i wyjaśnić sytuację spółki, której udzielono zamówienia. Wynika stąd, że skarżąca wykazała zatem między innymi istnienie wystarczająco istotnego naruszenia obowiązku staranności, a tym samym zasady dobrej administracji i art. 41 karty praw podstawowych.

Na tej podstawie Sąd uwzględnił częściowo żądanie odszkodowawcze skarżącej w zakresie, w jakim dotyczy ono odszkodowania za utratę szansy uzyskania odnośnego zamówienia oraz za koszty i wydatki dotyczące udziału w postępowaniu przetargowym, powiększonego o odsetki wyrównawcze. Okoliczność, że instytucja zamawiająca nigdy nie jest obowiązana udzielić zamówienia publicznego, nie może mieć wpływu na prawdopodobieństwo wygrania danego przetargu, a tym samym na utratę szansy. Mając na uwadze fakt, że w tym przypadku bezprawne działania, jakich dopuściła się Komisja przy prowadzeniu postępowania

przetargowego, spowodowały zasadniczą wadliwość tego postępowania i wpłynęły na szanse skarżącej, której oferta została sklasyfikowana na drugiej pozycji, na uzyskanie zamówienia, szkodę podnoszoną z tytułu utraty szansy należy w niniejszym przypadku uznać za rzeczywistą i pewną.

W wyrokach z dnia 13 lipca 2018 r., *K. Chrysostomides & Co. i in./Rada i in.* (T-680/13, odwołanie w toku¹⁰¹, [EU:T:2018:486](#)) i z dnia 13 lipca 2018 r. *Bourdouvali i in./Rada i in.* (T-786/14, niepublikowanym, odwołanie w toku¹⁰², [EU:T:2018:487](#)), Sąd orzekł w przedmiocie dwóch żądań naprawienia szkody, jaką skarżący mieli ponieść w wyniku szeregu aktów i zachowań Komisji, Rady, Europejskiego Banku Centralnego (EBC) i Eurogrupy związanych z przyznaniem Republice Cypryjskiej instrumentu pomocy finansowej. U źródła obu spraw leżą trudności finansowe, jakie Republika Cypryjska i dwa główne banki cypryjskie, Cyprus Popular Bank Public Co Ltd i Trapeza Kyprou Dimosia Etaireia LTD, napotkały w latach 2012–2013, w związku z którymi europejski mechanizm stabilności (EMS) przyznał temu państwu członkowskiemu instrument pomocy finansowej na podstawie protokołu ustaleń z dnia 26 kwietnia 2013 r.¹⁰³

Podczas gdy Rada twierdziła, opierając się na wyroku *Mallis i in./Komisja i EBC*¹⁰⁴, że Eurogrupy nie można ani przyrównać do składu Rady, ani uznać za organ lub jednostkę organizacyjną Unii, oraz że nie może ona zatem spowodować powstania odpowiedzialności pozaumownej Unii, Sąd nie podzielił tej opinii. Stwierdziwszy, że w wyroku tym Trybunał uściślił, iż Eurogrupa nie może zostać uznana za organ ani za jednostkę organizacyjną Unii „w rozumieniu art. 263 TFUE”, Sąd uznał, że z uwagi na odmienne i komplementarne cele skargi o stwierdzenie nieważności i skargi o odszkodowanie nie można uznać, że treść pojęcia „instytucji” w rozumieniu art. 340 akapit drugi TFUE musi ograniczać się do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii, o których mowa w art. 263 akapit pierwszy TFUE. Przeciwnie, podmioty Unii, które mogą zostać zakwalifikowane jako „instytucje” w rozumieniu art. 340 akapit drugi TFUE, powinny zostać określone według kryteriów właściwych dla tego postanowienia. W tym celu ważne jest ustalenie, czy podmiot Unii, któremu można przypisać zarzucany akt lub zarzucane zachowanie, został ustanowiony na mocy traktatów i służy realizacji celów Unii. A zatem z tego względu, że Eurogrupa jest podmiotem Unii formalnie ustanowionym na mocy traktatów do realizacji celów Unii, Unii można przypisać akty i zachowania tego podmiotu w ramach wykonywania uprawnień przyznanych mu na mocy prawa Unii. Sąd wyjaśnił ponadto, że z wyroku *Ledra Advertising i in./Komisja i EBC*¹⁰⁵ nie można wywieść, iż bezprawne zachowania Komisji związane z przyjęciem protokołu ustaleń są jedynymi bezprawnymi zachowaniami instytucji Unii w ramach Traktatu ustanawiającego europejski mechanizm stabilności między Królestwem Belgii, Republiką Federalną Niemiec, Republiką Estońską, Irlandią, Republiką Grecką, Królestwem Hiszpanii, Republiką Francuską, Republiką Włoską, Republiką Cypryjską, Wielkim Księstwem Luksemburga, Maltą, Królestwem Niderlandów, Republiką Austrii, Republiką Portugalską, Republiką Słowenii, Republiką Słowacką oraz Republiką Finlandii, mogącymi prowadzić do powstania odpowiedzialności pozaumownej Unii. Wynika stąd, że niezgodne z prawem zachowania związane z monitorowaniem stosowania powodujących szkodę środków przez EBC mogą mu zostać zarzucone w ramach skargi o odszkodowanie.

101| Sprawy C-597/18 P, *Rada/K. Chrysostomides & Co. i in.*; C-603/18 P, *K. Chrysostomides & Co. i in./Rada*.

102| Sprawy C-598/18 P, *Rada/Bourdouvali i in.*; C-604/18 P, *Bourdouvali i in./Rada*.

103| Protokół ustaleń z dnia 26 kwietnia 2013 r. w sprawie szczególnych warunków polityki gospodarczej zawarty między Republiką Cypryjską a europejskim mechanizmem stabilności (EMS).

104| Wyrok z dnia 20 września 2016 r., *Mallis i in./Komisja i EBC* (od C-105/15 P do C-109/15 P, [EU:C:2016:702](#)).

105| Wyrok z dnia 20 września 2016 r., *Ledra Advertising i in./Komisja i EBC* (od C-8/15 P do C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)).

Mając także do zbadania kwestię proporcjonalności środków ograniczających prawo własności skarżących w tej sprawie, Sąd podkreślił, że należy wziąć pod uwagę potrzebę szybkiego działania władz cypryjskich przy przyjmowaniu powodujących szkodę środków. Chodziło tu bowiem o zapobieżenie bezpośredniemu ryzyku upadku odnośnych banków w celu zachowania stabilności cypryjskiego systemu finansowego i w ten sposób uniknięcia efektu domina w innych państwach członkowskich należących do strefy euro. Ponadto – jak zauważył Sąd – środki, od których może być uzależnione udzielenie pomocy finansowej przez europejski mechanizm stabilności w celu rozwiązania trudności finansowych napotkanych przez państwo stojące w obliczu potrzeby dokapitalizowania swojego systemu bankowego, mogą się zasadniczo różnić w poszczególnych przypadkach w świetle zdobytego doświadczenia i całokształtu szczególnych okoliczności. Wśród nich mogą znajdować się, w szczególności, sytuacja gospodarcza państwa będącego beneficjentem, wysokość pomocy w odniesieniu do całej gospodarki, perspektywy przywrócenia rentowności danych banków i przyczyny, które doprowadziły do trudności napotkanych przez te instytucje, w tym, w stosownych przypadkach, nadmierny rozmiar sektora bankowego w państwie będącym beneficjentem w stosunku do jego gospodarki krajowej, zmiany w międzynarodowej sytuacji gospodarczej lub wysokie prawdopodobieństwo przyszłych interwencji ze strony europejskiego mechanizmu stabilności w celu wsparcia innych państw w trudnej sytuacji, które może wymagać profilaktycznego ograniczenia kwot przeznaczonych na poszczególne interwencje.

W sprawach, w których zapadły wyroki z dnia 13 grudnia 2018 r., *Iran Insurance/Rada* (T-558/15, [EU:T:2018:945](#)) i z dnia 13 grudnia 2018 r., *Post Bank Iran/Rada* (T-559/15, [EU:T:2018:948](#)), Sąd miał okazję orzec w przedmiocie opartych na art. 268 TFUE żądań mających na celu uzyskanie naprawienia szkody, jaką skarżące miały ponieść w następstwie aktów, na mocy których ich nazwy zostały umieszczone lub pozostawione w wykazach osób i podmiotów, w odniesieniu do których miały zastosowanie środki ograniczające ustanowione w celu wywarcia nacisku na Islamską Republikę Iranu, aby zakończyła ona działania stwarzające zagrożenie rozprzestrzeniania broni jądrowej¹⁰⁶. Skarżące twierdziły, że przyjęcie spornych aktów stanowiło wystarczająco istotne naruszenie przez Radę normy prawnej mającej na celu przyznanie uprawnień jednostkom, i domagały się z tego tytułu naprawienia szkody materialnej i krzywdy, jakie miały one ponieść wskutek umieszczenia ich nazwy w spornych wykazach.

Sąd zauważył, że w czasie przyjmowania przez Radę spornych aktów z orzecznictwa wynikało już jasno i precyzyjnie, iż w razie zakwestionowania jej decyzji do Rady należy przedstawić informacje i dowody wykazujące, że przesłanki zastosowania kryterium „wspierania” w rozprzestrzenianiu broni jądrowej zostały spełnione. Ponadto w zakresie, w jakim obowiązek Rady polegający na sprawdzeniu i wykazaniu zasadności środków ograniczających podejmowanych wobec osoby lub podmiotu przed przyjęciem tych środków jest podyktowany poszanowaniem praw podstawowych danej osoby lub danego podmiotu, a w szczególności ich prawa do skutecznej ochrony sądowej, Rada nie dysponuje w tym względzie jakimkolwiek zakresem uznania. A zatem w tym przypadku Rada nie dysponowała żadnym zakresem uznania w ramach wykonania wspomnianego obowiązku. Tym samym, nie przestrzegając obowiązku wykazania okoliczności wskazanych w spornych aktach, Rada dopuściła się w niniejszym wypadku wystarczająco istotnego naruszenia normy prawnej przyznającej uprawnienia jednostce.

W odniesieniu do krzywdy, jakiej miały doznać skarżące, Sąd przypomniał, że z orzecznictwa wydanego na podstawie art. 268 TFUE w związku z art. 340 akapit drugi TFUE wynika, że co do zasady możliwe jest zadośćuczynienie za krzywdę względem osoby prawnej oraz że taka krzywda może przybrać formę naruszenia

¹⁰⁶ | Decyzja Rady 2010/644/WPZiB z dnia 25 października 2010 r. zmieniająca decyzję 2010/413/WPZiB w sprawie środków ograniczających wobec Iranu i uchylająca wspólne stanowisko 2007/140/WPZiB (Dz.U. 2010, L 281, s. 81); rozporządzenie Rady (UE) nr 961/2010 z dnia 25 października 2010 r. w sprawie środków ograniczających wobec Iranu i uchylające rozporządzenie (WE) nr 423/2007 (Dz.U. 2010, L 281, s. 1); decyzja Rady 2011/783/WPZiP z dnia 1 grudnia 2011 r. dotycząca zmiany decyzji 2010/413/WPZiB w sprawie środków ograniczających wobec Iranu (Dz.U. 2011, L 319, s. 71); rozporządzenie wykonawcze Rady (UE) nr 1245/2011 z dnia 1 grudnia 2011 r. dotyczące wykonania rozporządzenia (UE) nr 961/2010 (Dz.U. 2011, L 319, s. 11); rozporządzenie Rady (UE) nr 267/2012 z dnia 23 marca 2012 r. w sprawie środków ograniczających wobec Iranu i uchylające rozporządzenie nr 961/2010 (Dz.U. 2012, L 88, s. 1).

wizerunku lub dobrego imienia tej osoby prawnej. Sąd podkreślił ponadto, że orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka nie wyklucza możliwości doznania nawet przez spółkę handlową szkody innej niż materialna, wymagającej naprawienia w pieniądzu, przy czym takie naprawienie zależy od okoliczności każdej sprawy. W przypadku takiej spółki szkoda ta może obejmować elementy bardziej lub mniej „obiektywne” i „subiektywne”, do których należy dobre imię przedsiębiorstwa, a jej skutki nie poddają się dokładnym obliczeniom. W omawianej sprawie same tylko dopuszczalne dowody przedstawione przez skarżące nie pozwalają jednak uznać, że stwierdzenie bezprawności zachowania zarzucanego Radzie oraz stwierdzenie nieważności spornych aktów same w sobie nie są wystarczającym zadośćuczynieniem za krzywdę, jakiej skarżące w swoim przekonaniu doznały z powodu naruszenia ich dobrego imienia przez sporne akty.

XIV. Wnioski w przedmiocie środków tymczasowych

W roku 2018 do Sądu wpłynęło 41 wniosków o zastosowanie środków tymczasowych, co zasadniczo odpowiada danym liczbowym za wcześniejszy rok¹⁰⁷. W roku 2018 zostały wydane 42 postanowienia¹⁰⁸, na podstawie których zakończono 44 sprawy dotyczące zastosowania środków tymczasowych¹⁰⁹. W czterech sprawach Sąd wydał postanowienie o zawieszeniu wykonania aktu na podstawie art. 157 § 2 regulaminu postępowania.

Wydane postanowienia obejmują szeroki wachlarz dziedzin, między innymi: zdrowie publiczne (pięć spraw), pomoc państwa (cztery sprawy), zamówienia publiczne (siedem spraw), kwestie związane z poufnością (cztery sprawy) i służbę publiczną (osiem spraw).

Prezes Sądu uwzględnił dwa wnioski o zastosowanie środków tymczasowych w postanowieniach z dnia 18 stycznia 2018 r., *Strabag Belgium/Parlament* (T-784/17 R, niepublikowane, [EU:T:2018:17](#))¹¹⁰ i z dnia 15 maja 2018 r., *Elche Club de Fútbol/Komisja* (T-901/16 R, niepublikowane, [EU:T:2018:268](#)).

Pierwsza sprawa, w której prezes Sądu uwzględnił wniosek o zastosowanie środków tymczasowych, to sprawa z dziedziny zamówień publicznych. Postanowieniem z dnia 18 stycznia 2018 r., *Strabag Belgium/Parlament* (T-784/17 R, niepublikowanym, [EU:T:2018:17](#)) prezes Sądu zarządził zawieszenie wykonania decyzji Parlamentu o odrzuceniu oferty skarżącej i udzieleniu pięciu oferentom zamówienia, którego przedmiotem była umowa ramowa o ogólne roboty budowlane w budynkach Parlamentu w Brukseli.

107| W roku 2017 do Sądu wpłynęło 47 wniosków o zastosowanie środków tymczasowych.

108| Liczba ta odpowiada wszystkim postanowieniom wydanym przez sędziego orzekającego w przedmiocie środków tymczasowych, co wyklucza postanowienia o umorzeniu postępowania lub o wykreśleniu sprawy z rejestru, przy czym obejmuje ona postanowienia wydane na podstawie art. 157 § 2 regulaminu postępowania.

109| Należy zauważyć, że z czysto statystycznego punktu widzenia postanowienia w przedmiocie środków tymczasowych nie są ujęte w łącznej liczbie spraw rozstrzygniętych w roku 2018, wskazanej w części D „Statystyki sądowe Sądu” niniejszego sprawozdania, a mianowicie 1009 spraw rozstrzygniętych.

110| Odwołanie zostało oddalone postanowieniem z dnia 19 września 2018 r., *Parlament/Strabag Belgium* [C-229/18 P(R), niepublikowanym, [EU:C:2018:740](#)].

W ramach badania przesłanki dotyczącej pilnego charakteru prezes Sądu zastosował obecnie już utrwalone orzecznictwo dotyczące zamówień publicznych¹¹¹, zgodnie z którym przesłanka ta jest złagodzona, jeżeli stronie występującej o zastosowanie środków tymczasowych uda się wykazać istnienie szczególnie poważnego *fumus boni iuris* i jeżeli wniosła sprawę do Sądu w terminie zawieszenia (*standstill*) wynoszącym dziesięć dni kalendarzowych.

W omawianej sprawie z uwagi na okoliczność, że wniosek o zastosowanie środków tymczasowych został złożony w terminie zawieszenia, prezes Sądu zbadał *fumus boni iuris*. W tym względzie prezes Sądu uznał, że na pierwszy rzut oka Parlament naruszył art. 151 rozporządzenia delegowanego nr 1268/2012¹¹², ponieważ nie stwierdził, iż oferta sklasyfikowana na pierwszej pozycji wydaje się rażąco niska, oraz nie przeprowadził weryfikacji przewidzianej w tym artykule. Z uwagi na to, że *fumus boni iuris* został ustalony na podstawie prawnej oceny bezspornych okoliczności faktycznych odnoszącej się do jasno określonej kwestii, prezes Sądu doszedł do wniosku, że istnieje szczególnie poważny *fumus boni iuris*.

Ponadto należy zauważyć, że w dziedzinie sporów dotyczących zamówień publicznych większość wniosków o zastosowanie środków tymczasowych została złożona w terminie zawieszenia i towarzyszył im wniosek na podstawie art. 157 § 2 regulaminu postępowania. W trzech z tych spraw, które doprowadziły do wydania postanowień z dnia 23 stycznia 2018 r., *Seco Belgium i Vinçotte/Parlament* (T-812/17 R, niepublikowane, [EU:T:2018:25](#)), z dnia 3 października 2018 r., *Euronet Consulting/Komisja* (T-350/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:653](#)) i z dnia 21 grudnia 2018 r., *Phrenos i in./Komisja* (T-715/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:1015](#)), instytucja zamawiająca cofnęła lub zmieniła – w toku postępowania w przedmiocie środków tymczasowych wskutek interwencji ze strony prezesa Sądu – decyzję o udzieleniu zamówienia publicznego w sposób satysfakcjonujący skarżącą, skutkiem czego postępowania stały się bezprzedmiotowe.

Druga sprawa, w której prezes Sądu uwzględnił wniosek o zastosowanie środków tymczasowych, dotyczy decyzji Komisji nakazującej odzyskanie domniemanej pomocy państwa od jej beneficjenta, hiszpańskiego klubu piłkarskiego Elche, i doprowadziła ona do wydania postanowienia z dnia 15 maja 2018 r., *Elche Club de Fútbol/Komisja* (T-901/16 R, niepublikowane, [EU:T:2018:268](#)). Sprawa ta stanowiła część szeregu spraw dotyczących domniemanej pomocy państwa udzielonej hiszpańskim klubom piłkarskim.

W odniesieniu do przesłanki dotyczącej *fumus boni iuris* prezes Sądu uznał, że uzasadnienie zaskarżonej decyzji nie jest na pierwszy rzut oka wystarczające, ponieważ nie pozwala mu dokonać oceny istnienia pomocy i, w stosownym wypadku, kwoty tej pomocy. W odniesieniu do badania pilnego charakteru prezes Sądu stwierdził, że odzyskanie kwoty pomocy może doprowadzić do likwidacji klubu piłkarskiego, który jest już przedmiotem postępowania upadłościowego. W tym względzie prezes Sądu odrzucił w szczególności tezę Komisji, zgodnie z którą klub może uzyskać niezbędną płynność finansową poprzez „sprzedaż” członków swojej drużyny piłkarskiej. Zdaniem prezesa Sądu drużyna graczy stanowi bowiem podstawowe „środki produkcji” skarżącego. W tych okolicznościach, a także biorąc pod uwagę fakt, że skarżący nie może sprzedać dużej części swojej drużyny bez narażania na szwank swoich możliwości sportowych, a co za tym idzie, swojego przetrwania gospodarczego, nie można utrzymywać, iż może on sprostać natychmiastowej płatności kwoty żądanej z tytułu odzyskania pomocy państwa poprzez „sprzedaż” dużej części swojej drużyny, nie powodując przy tym zagrożenia dla swojej stabilności finansowej. Ponadto prezes Sądu odrzucił tezę Komisji, zgodnie z którą skarżący nie wyczerpał jeszcze krajowych środków zaskarżenia, gdyż teza ta sprowadza się

111| Orzecznictwo wynikające z postanowienia z dnia 23 kwietnia 2015 r., *Komisja/Vanbreda Risk & Benefits* [C-35/15 P(R), [EU:C:2015:275](#)].

112| Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 1268/2012 z dnia 29 października 2012 r. w sprawie zasad stosowania rozporządzenia nr 966/2012 (Dz.U. 2012, L 362, s. 1).

w niniejszym przypadku do nałożenia, w sposób kategoryczny i mechaniczny, na skarżącego obowiązku wyczerpania wewnętrznych środków zaskarżenia, co w sposób nieproporcjonalny ogranicza dostęp do sądów Unii.

W odniesieniu do wyważenia interesów prezes Sądu przypomniał, że zawieszenie wykonania decyzji o odzyskaniu pomocy niezgodnej z rynkiem wewnętrznym może wprawdzie przedłużyć negatywne skutki dla konkurencji wywierane przez tę pomoc, nie zmienia to jednak faktu, że z odwrotnej strony natychmiastowe wykonanie takiej decyzji pociągnie zwykle za sobą nieodwracalne skutki dla przedsiębiorstwa będącego beneficjentem pomocy, przy czym nie można *a priori* wykluczyć, że utrzymanie pomocy zostanie ostatecznie uznane za uzasadnione z powodu ewentualnych wad, którymi może być obarczona owa decyzja. W związku z tym konieczne jest zapewnienie z jednej strony, aby tymczasowa ochrona sądowa nie została nadmiernie zredukowana, a z drugiej strony, aby nie została ograniczona szeroka swoboda oceny, jaką musi dysponować sędzia orzekający w przedmiocie środków tymczasowych do celów wykonywania powierzonych mu uprawnień. W owej sprawie prezes Sądu podkreślił, że z jednej strony, skarżącemu zagraża likwidacja z powodu decyzji, która na pierwszy rzut oka jest niezgodna z prawem, oraz że, z drugiej strony, organy krajowe przyjęły środki, aby zapewnić prawidłowe wykonanie zaskarżonej decyzji. W tych okolicznościach prezes Sądu doszedł do wniosku, że w duchu lojalnej współpracy może on polegać na woli i zdolności organów krajowych do zapewnienia – jak czyniły to one dotychczas – ochrony interesu Unii przez umożliwienie skutecznego odzyskania pomocy państwa, tak aby zawieszenie wykonania odnośnej decyzji nie stanowiło przeszkody dla ewentualnego skutecznego odzyskania pomocy w przyszłości.

Natomiast w postanowieniach z dnia 22 marca 2018 r., *Hércules Club de Fútbol/Komisja* (T-766/16 R, niepublikowanym, [EU:T:2018:170](#))¹¹³ i z dnia 22 marca 2018 r., *Valencia Club de Fútbol/Komisja* (T-732/16 R, niepublikowanym, [EU:T:2018:171](#))¹¹⁴, prezes Sądu oddalił wnioski o zastosowanie środków tymczasowych ze względu na okoliczność, że żaden z zainteresowanych klubów piłkarskich nie wykazał, iż nie jest zdolny sprostać zwrotowi pomocy bez spowodowania zagrożenia dla swojej stabilności finansowej.

Poza wyżej wymienionymi postanowieniami należy ponadto wspomnieć o rozwoju orzecznictwa w dziedzinie ochrony poufności, środków ograniczających, prawa instytucjonalnego i zdrowia publicznego.

W odniesieniu do ochrony poufności należy zauważyć, że sędzia orzekający w przedmiocie środków tymczasowych zbadał szczegółowo argumenty dotyczące istnienia *fumus boni iuris*, zanim oddalił wnioski o zawieszenie wykonania aktów w sprawach, w których zapadły dwa postanowienia z dnia 25 października 2018 r.: *JPMorgan Chase i in./Komisja* (T-420/18 R, niepublikowane, odwołanie w toku¹¹⁵, [EU:T:2018:724](#)) *Crédit agricole i Crédit agricole Corporate and Investment Bank/Komisja* (T-419/18 R, niepublikowane, odwołanie w toku¹¹⁶, [EU:T:2018:726](#)), dotyczące opublikowania decyzji Komisji stwierdzającej naruszenie art. 101 TFUE, oraz postanowienia z dnia 12 lipca 2018 r., *RATP/Komisja* (T-250/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:458](#)), odnoszące się do dostępu do dokumentów dotyczących postępowania EU-Pilot, i z dnia 12 października 2018 r., *Taminco/EFSA* (T-621/17 R, [EU:T:2018:763](#)), dotyczące oceny środka ochrony roślin.

113| Postanowienie uchylone postanowieniem z dnia 22 listopada 2018 r., *Hércules Club de Fútbol/Komisja* [C-334/18 P(R), [EU:C:2018:952](#)].

114| Odwołanie zostało oddalone postanowieniem z dnia 22 listopada 2018 r., *Valencia Club de Fútbol/Komisja* [C-315/18 P(R), [EU:C:2018:951](#)].

115| Sprawa C-1/19 P (R), *JPMorgan Chase i in./Komisja*.

116| Sprawa C-4/19 P (R), *Crédit agricole i Crédit agricole Corporate and Investment Bank*.

W szczególności w obu postanowieniach z dnia 25 października 2018 r., *JPMorgan Chase i in./Komisja* (T-420/18 R, niepublikowanym, odwołanie w toku, [EU:T:2018:724](#)) i *Crédit agricole i Crédit agricole Corporate and Investment Bank/Komisja* (T-419/18 R, niepublikowanym, odwołanie w toku, [EU:T:2018:726](#)) prezes Sądu przypomniał, że w sprawach dotyczących tymczasowej ochrony poufnych informacji nie wystarczy oświadczyć, iż informacje te mają charakter poufny. Należy udowodnić, że na pierwszy rzut oka informacje mają faktycznie charakter poufny.

Prezes Sądu stwierdził następnie, że interes przedsiębiorstwa, na które Komisja nałożyła grzywnę z powodu naruszenia prawa konkurencji, w tym, by szczegółowe informacje dotyczące zarzucanego mu zachowania noszącego znamiona naruszenia nie zostały publicznie ujawnione, nie zasługuje na szczególną ochronę, zważywszy na interes publiczny w poznaniu w możliwie najszerszym zakresie przyczyn wszelkich działań Komisji.

Prezes Sądu podkreślił, że argument skarżących, zgodnie z którym zasada domniemania niewinności stoi na przeszkodzie jakimkolwiek opublikowaniu decyzji stwierdzającej naruszenie lub wymaga, aby cały opis zachowania noszącego znamiona naruszenia został utajniony, nie może *prima facie* zostać uwzględniony. Przypomniał on bowiem, że akty instytucji Unii korzystają z domniemania zgodności z prawem i wywołują skutki prawne aż do czasu ich cofnięcia, stwierdzenia ich nieważności albo uznania ich za nieważne. Wobec tego opublikowanie decyzji stwierdzającej naruszenie art. 101 TFUE nie może co do zasady być uzależnione od spełnienia warunku, że sąd Unii orzekł już w przedmiocie skargi dotyczącej tej decyzji.

W dziedzinie środków ograniczających w sprawie, która doprowadziła do wydania postanowienia z dnia 28 listopada 2018 r., *Klyuyev/Rada* (T-305/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:849](#)), prezes Sądu oddalił wniosek o zawieszenie wykonania aktów Rady odnawiających środki ograniczające wobec skarżącego.

I tak, mimo stwierdzenia *fumus boni iuris*, prezes Sądu oddalił wniosek z braku pilnego charakteru. W tym względzie prezes Sądu zbadał w szczególności argument skarżącego dotyczący naruszenia jego prawa do skutecznego środka prawnego wynikającego z ciągłego przedłużania umieszczenia jego nazwiska w wykazie mimo istnienia wyroków, w których Sąd stwierdził niezgodność z prawem niektórych aktów dotyczących zastosowania wobec niego środków ograniczających.

W tym kontekście prezes Sądu stwierdził, że modulacja przesłanki dotyczącej pilnego charakteru jest możliwa w przypadku, gdy przyczyny systemowe mogą udaremnić skuteczną ochronę sądową. W związku z tym prezes Sądu podkreślił, że szczególne cechy sporów dotyczących środków ograniczających nie mogą unieważniać prawa do skutecznej ochrony sądowej. W omawianym przypadku nie ma jednak przyczyn systemowych, które pozbawiałyby skuteczności wyroki Sądu stwierdzające nieważność środków ograniczających.

W dziedzinie prawa instytucjonalnego warto wspomnieć o sprawie, w której zapadło postanowienie z dnia 4 maja 2018 r., *Czarnecki/Parlament* (T-230/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:262](#)). Prezes Sądu odrzucił jako niedopuszczalny wniosek o zastosowanie środków tymczasowych w związku z decyzją Parlamentu o pozbawieniu skarżącego jego mandatu wiceprzewodniczącego Parlamentu, uzasadnioną wystąpieniem jakoby poważnego uchybienia.

W odniesieniu do wniosku o zawieszenie wykonania decyzji Parlamentu mającej za przedmiot wcześniejsze zakończenie pełnienia obowiązków wiceprzewodniczącego Parlamentu przez skarżącego prezes Sądu stwierdził, że decyzja ta wywarła już wszelkie skutki związane z jej przyjęciem i nie może zatem zostać zawieszona. W odniesieniu do drugiego żądania mającego na celu „utrzymanie” mandatu skarżącego jako wiceprzewodniczącego Parlamentu prezes Sądu zwrócił uwagę, że skarżący został pozbawiony mandatu wiceprzewodniczącego w chwili przyjęcia zaskarżonej decyzji. Ponadto stanowisko wiceprzewodniczącego, które się zwolniło, wraz z pozbawieniem skarżącego mandatu wiceprzewodniczącego, zostało obsadzone w dniu 1 marca 2018 r. W tych okolicznościach skarżący nie może zostać „utrzymany” na stanowisku

wiceprzewodniczącego Parlamentu w drodze środka tymczasowego wnioskowanego niemal dwa miesiące po pozbawieniu go mandatu i niemal miesiąc po obsadzeniu zajmowanego wcześniej przez niego stanowiska wiceprzewodniczącego.

Wreszcie w dziedzinie zdrowia publicznego należy w szczególności wymienić szereg spraw związanych z rynkami regulowanymi wiążącymi się z kwestiami z zakresu zdrowia publicznego (sektory środków ochrony roślin, produktów leczniczych stosowanych u ludzi i produktów biobójczych), w których to sprawach zapadły postanowienia: z dnia 22 czerwca 2018 r., *Arysta LifeScience Netherlands/Komisja* (T-476/17 R, [EU:T:2018:407](#)), z dnia 22 czerwca 2018 r., *FMC/Komisja* (T-719/17 R, [EU:T:2018:408](#)), z dnia 11 lipca 2018 r., *GE Healthcare/Komisja* (T-783/17 R, [EU:T:2018:503](#)), z dnia 24 sierpnia 2018 r., *Laboratoire Pareva i Biotech3D/Komisja* (T-337/18 R i T-347/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:587](#)), z dnia 25 października 2018 r., *Laboratoire Pareva/Komisja* (T-337/18 R II, niepublikowane, [EU:T:2018:729](#)), z dnia 25 października 2018 r., *Laboratoire Pareva/Komisja* (T-347/18 R II, niepublikowane, [EU:T:2018:730](#)) i z dnia 23 listopada 2018 r., *GMPO/Komisja* (T-733/17 R, niepublikowane, [EU:T:2018:839](#)).

W szczególności w sprawach, które doprowadziły, z jednej strony, do wydania postanowienia z dnia 22 czerwca 2018 r., *FMC/Komisja* (T-719/17 R, [EU:T:2018:408](#)), dotyczącego wniosku o zawieszenie wykonania rozporządzenia Komisji cofającego PDO substancji wykorzystywanej w herbicydach, a z drugiej strony, do wydania postanowienia z dnia 23 listopada 2018 r., *GMPO/Komisja* (T-733/17 R, niepublikowanego, [EU:T:2018:839](#)), dotyczącego wniosku o zawieszenie wykonania rozporządzenia Komisji zezwalającego na dopuszczenie do obrotu produktu leczniczego, mimo że nie był on objęty mianem leku sierocznego, prezes Sądu podkreślił, że choć przyznano, iż nie można wykluczyć, że szkoda finansowa obiektywnie znacząca i wynikająca jakoby z obowiązku dokonania w sposób ostateczny istotnego wyboru handlowego w niedogodnym terminie może zostać uznana za „poważną” bądź że poważny charakter takiej szkody może zostać uznany za oczywisty, nawet przy braku informacji dotyczących wielkości danego przedsiębiorstwa, orzecznictwo to należy jednak oceniać z uwzględnieniem dziedziny, w której skarżący prowadzi działalność. A zatem w przypadku rynku w znacznym stopniu regulowanego, który może być przedmiotem szybkiej interwencji ze strony właściwych organów w razie pojawienia się zagrożenia dla zdrowia publicznego z przyczyn nie zawsze możliwych do przewidzenia, do obowiązków zainteresowanych przedsiębiorstw, o ile nie chcą one zostać zmuszone do samodzielnego pokrywania szkód wynikających z takiej interwencji, należy zabezpieczenie się przed jej skutkami poprzez właściwą politykę.

Ponadto w sprawie, w której zapadło postanowienie z dnia 22 czerwca 2018 r., *FMC/Komisja* (T-719/17 R, [EU:T:2018:408](#)), a także w sprawach dotyczących wniosków o zawieszenie wykonania decyzji Komisji bądź nakładającej ograniczenia w odniesieniu do wykorzystywania substancji czynnej w środkach ochrony roślin (postanowienie z dnia 22 czerwca 2018 r., *Arysta LifeScience Netherlands/Komisja*, T-476/17 R, [EU:T:2018:407](#)), bądź odmawiającej zatwierdzenia substancji przeznaczonych do wykorzystywania w niektórych produktach biobójczych (postanowienie z dnia 24 sierpnia 2018 r., *Laboratoire Pareva i Biotech3D/Komisja*, T-337/18 R i T-347/18 R, niepublikowane, [EU:T:2018:587](#)), prezes Sądu dokonał wyważenia interesów przed oddaleniem owych wniosków. W tym kontekście prezes Sądu przypomniał, że zmiany naukowe nie są rzadkością i dają możliwość dokonania ponownej oceny substancji w świetle nowej wiedzy naukowej i nowych odkryć naukowych, w szczególności w świetle zagrożenia dla zdrowia publicznego. Stanowi to podstawę postępowań w sprawie odnawiania zatwierdzeń i uzasadnienie ograniczeń czasowych stosowanych do zezwoleń na wprowadzanie do obrotu. Prezes Sądu uznał, że nie wystarczy zatem twierdzić, że dany produkt mógł być stosowany bez ograniczeń w przeszłości, aby wykluczyć zagrożenia dla zdrowia publicznego określone w aktach sprawy. Prezes Sądu wskazał bowiem, że jest zobowiązany do uwzględnienia tych zagrożeń i że nie do niego należy dokonanie nowej oceny technicznej danych naukowych, która to ocena wykraczałaby poza ramy przysługujących mu uprawnień.

C | DZIAŁALNOŚĆ SEKRETARIATU SĄDU W ROKU 2018

Emmanuel Coulon, sekretarz Sądu

Sekretariat w pełni zmobilizował swoje zasoby, aby wspomóc Sąd w jego intensywnej działalności¹ i przyczynić się w ramach powierzonych mu zadań udzielania wsparcia sądowiczego i administracyjnego do bardzo dobrych wyników tej instytucji. Sekretariat dostosował się zatem do szczególnych wymogów funkcjonowania sądu w powiększonym składzie² i starał się przewidzieć niektóre z oczekiwanych skutków kolejnego i ostatniego wzrostu liczby sędziów zaplanowanego na wrzesień 2019 r. w kontekście reformy struktury sądowiczej Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej³. Sekretariat został poddany działaniom organizacyjnym w celu dostosowania go do nowych standardów. W każdym razie jakość działań wykonywanych przez tę służbę jedynie częściowo może znaleźć odzwierciedlenie w danych liczbowych i pozostaje przedmiotem dalszych starań.

Na pracę dysponującego 72 stanowiskami budżetowymi (55 asystentów i 17 administratorów) sekretariatu miały wpływ zmiany kadrowe oraz fakt, że przez część roku stanowisko zastępcy sekretarza Sądu pozostawało nieobsadzone.

Również w tym roku sekretariat udzielał Sądowi wsparcia sądowiczego poprzez:

- zapewnienie prawidłowego przebiegu postępowań i właściwego prowadzenia akt;
- zapewnienie komunikacji między przedstawicielami stron a sędziami;
- aktywne wspieranie sędziów i ich współpracowników.

Sekretariat przyczynił się również do administrowania instytucją pod zwierzchnictwem prezesa Sądu i przy wsparciu pozostałych służb instytucji.

Powierzone sekretariatowi zadania, których niezmiennosć – przynajmniej w zakresie ich brzmienia – kontrastuje z potrzebą działania w odpowiedni i zróżnicowany sposób w celu ich zrealizowania, były wykonywane przez zaangażowanych i zmotywowanych urzędników i innych pracowników, świadomych istniejących wyzwań i pragnących wnieść wkład w służbę publiczną wymiaru sprawiedliwości Unii.

1] Powyższy kontekst, szczegółowo opisany przez prezesa Sądu we wprowadzeniu do części dotyczącej działalności Sądu w roku 2018, charakteryzował się bezprecedensową w historii instytucji liczbą spraw zamkniętych (1009) oraz pewnym spadkiem liczby wniesionych spraw (834 w porównaniu z 917 w 2017 r.), co doprowadziło do zmniejszenia liczby spraw zawisłych na dzień 31 grudnia 2018 r. o 12% (1333 w porównaniu z 1508 w 2017 r.).

2] Na dzień 1 stycznia 2018 r. Sąd liczył 46 sędziów. W następstwie odejścia sędziego w celu podjęcia obowiązków w Trybunale Sprawiedliwości i niepowołania jego następcy od dnia 8 października 2018 r. Sąd składa się z 45 sędziów.

3] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2015/2422 z dnia 16 grudnia 2015 r. zmieniające Protokół nr 3 w sprawie statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (Dz.U. 2015, L 341, s. 14) i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2016/1192 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie przekazania Sądowi właściwości do rozpoznawania w pierwszej instancji sporów między Unią Europejską a jej pracownikami (Dz.U. 2016, L 200, s. 137).

I. Wkład w działalność sądowniczą

W roku 2018 sekretariat Sądu wpisał do rejestru 55 395 dokumentów procesowych w 23 językach postępowania⁴ (spośród 24 języków postępowania przewidzianych w regulaminie postępowania przed Sądem), zajął się 4562 pismami procesowymi (innymi niż skargi) składanymi w toczących się sprawach, wykonywał decyzje wydawane przez składy orzekające w formie środków organizacji postępowania lub środków dowodowych oraz zamieścił 1371 komunikatów w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.

Choć oczywiście nie sposób przedstawić wszystkich danych pozwalających pojąć zakres wykonanej przez sekretariat pracy, wystarczy jednak wskazać niektóre z nich, zwłaszcza statystyki, by zobrazować skalę jego działalności:

- 9746 złożonych dokumentów procesowych zawierało 318 wniosków o dopuszczenie do sprawy w charakterze interwenienta i 197 wniosków o zachowanie poufności względem stron lub ogółu społeczeństwa;
- prowadzenie postępowań w sprawach pogrupowanych lub występujących w pakiecie wymagało – przy rozpatrywaniu wniosków o przedłużenie terminów, połączenie, dopuszczenie do sprawy w charakterze interwenienta oraz ewentualne zachowanie poufności w każdej z tych spraw – koordynacji zarówno w ramach sekretariatu, zważywszy na wielość języków postępowania, jak i między składami orzekającymi;
- 12 436 (czyli ponad 1000 miesięcznie) sporządzanych przez sekretariat kart obiegu dokumentów zostało przesłanych (w formie cyfrowej) do gabinetów sędziów na potrzeby rozpoznania spraw;
- zostały zarządzone setki środków organizacji postępowania, a dziesiątki środków dowodowych były przedmiotem decyzji, zwłaszcza w odniesieniu do przedkładania dokumentów, na których poufność powoływały się strony.

Działalność sekretariatu była ponadto zapewniana przez 11 administratorów odpowiedzialnych za prowadzenie akt procesowych podczas 381 posiedzeń izb i rozpraw, które odbyły się w 387 sprawach, którzy to administratorzy na zakończenie każdego posiedzenia izby i każdej rozprawy, oprócz przygotowania akt, sporządzali protokoły przedkładane sędziom do zatwierdzenia.

Dwie dane obrazują średnią ilość akt przechowywanych przez sekretariat. Z jednej strony 85% dokumentów procesowych złożonych w sekretariacie za pośrednictwem aplikacji e-Curia wyniosło łącznie 823 076 stron. Z drugiej strony objętość akt przechowywanych przez sekretariat w 1333 sprawach zawisłych na koniec roku 2018 stanowiła 530 metrów bieżących.

Ponadto przepisy proceduralne, które weszły w życie w dniu 1 lipca 2015 r., nadal przynoszą korzystne skutki. Podczas gdy niektóre skutki nowego regulaminu postępowania przyniosły natychmiastowe korzyści, w szczególności w dziedzinie własności intelektualnej (zmiana systemu językowego i odejście od drugiej wymiany pism procesowych), inne, z uwagi na charakter wprowadzonych zmian, stały się widoczne dopiero po wdrożeniu wspomnianych przepisów. Tym samym możliwość rozstrzygania spraw w drodze wyroku bez rozprawy, w szczególności dlatego, że strony nie wnioskuje o jej przeprowadzenie, została skutecznie wykorzystana przez Sąd (w przypadku 29% wszystkich sporów łącznie i w przypadku 42% sporów w samej

4| W tym skargę w języku maltańskim.

tylko dziedzinie własności intelektualnej). Oprócz faktu, że ten brak rozpraw sprawił, iż nie było konieczności sporządzania skróconego sprawozdania z rozprawy, umożliwiło również szybsze rozstrzyganie spraw w drodze wyroku (średnio w ciągu 16,6 miesiąca bez rozprawy w porównaniu do średnio 25,7 miesiąca z rozprawą).

Co więcej, wciąż wzrasta odsetek całkowitej liczby skarg bezpośrednich, w których sprawy są rozstrzygane wyrokiem bez drugiej wymiany pism procesowych (13% w porównaniu z 10% w 2017 r.⁵⁾, przy czym najczęściej odstępuje się od tej drugiej wymiany pism procesowych w sprawach z zakresu służby publicznej (32% w porównaniu z 20% w roku 2017).

Wreszcie należy z zadowoleniem przyjąć spadek odsetka przypadków usuwania braków skarg niespełniających wymogów formalnych w odniesieniu do skarg bezpośrednich innych niż wnoszone w dziedzinie własności intelektualnej (28%), choć jest on nadal zbyt wysoki. Natomiast problemem pozostaje konieczność usuwania braków w co drugiej skardze wnoszonej w tej ostatniej dziedzinie.

Pomimo tej ogólnie pozytywnej oceny działalności sądowniczej w roku 2018 w sekretariacie można i należy w dalszym ciągu badać możliwości przyczynienia się do szybkiego i skutecznego rozpoznawania spraw, jak również krótszego czasu trwania każdego etapu postępowania sądowego i szybszego przetwarzania dokumentów procesowych. Przewidziany na wrzesień 2019 r. wzrost liczby sędziów Sądu oraz wynikający z niego prawdopodobny wzrost liczby spraw, który stanowi podłoże reformy struktury sądowniczej instytucji, będą stanowiły w tym zakresie bezprecedensowe wyzwanie dla sekretariatu.

II. Wspieranie spójności

Organizacja i funkcjonowanie instytucji w dużym stopniu determinują sposób, w jaki sekretariat rozdziela zadania wewnętrzne i dysponuje swoimi zasobami, aby jak najlepiej tę instytucję wspierać.

Obecnie Sąd składa się z dziewięciu izb, w których skład wchodzi po pięciu sędziów. Izby te składają się z dwóch grup po trzech sędziów, którym przewodniczy prezes izby złożonej z pięciu sędziów. W przypadku gdy sekretariat zapewnia pomoc każdej izbie, musi on zagwarantować, że wszystkie dokumenty procesowe będą traktowane w ten sam sposób (w szczególności co do czasu ich rozpatrywania). Do zadań sekretariatu należy również przyczynianie się do spójności orzeczeń wydawanych przez izby lub prezesów izb w kwestiach proceduralnych, w szczególności poprzez zapewnianie, w różnych formach, wiedzy specjalistycznej oraz poprzez udostępnianie Sądowi właściwej dokumentacji (przygotowanie informacji dotyczących kwestii proceduralnych oraz postanowień proceduralnych, sporządzanie comiesięcznego sprawozdania z orzecznictwa proceduralnego).

Zadania te są w pełni spójne z zamierzonymi przez Sąd celami, które już są realizowane, w szczególności poprzez częstsze przekazywanie spraw do izb złożonych z pięciu sędziów oraz przekazanie jednej sprawy do wielkiej izby, a także uzupełniają, w ograniczonym zakresie, bardziej ogólne zadanie powierzone wiceprezowi Sądu, a mianowicie poszerzenie działalności związanej z przekrojową analizą prawną mającą na celu zwiększenie spójności i jakości orzecznictwa.

W tym względzie życzeniem Sądu było rozszerzenie uprawnień wiceprezesa tej instytucji, wobec tego zaproponował on, aby wiceprezes Sądu mógł z jednej strony pełnić funkcję rzecznika generalnego, z drugiej zaś – przedstawiać na zgromadzeniu plenarnym propozycje przekazania spraw składom orzekającym

5] Spory dotyczące praw własności intelektualnej są wyłączone z tych obliczeń, ponieważ regulamin nie przewiduje drugiej wymiany pism procesowych w tej kategorii spraw.

składającym się z więcej niż trzech sędziów. W tym celu zaproponowano zmiany w art. 3 § 3 i w art. 28 § 2 regulaminu postępowania. Po uzyskaniu zgody Trybunału Sprawiedliwości i zatwierdzeniu przez Radę Unii Europejskiej zgodnie z procedurą określoną w art. 254 akapit piąty TFUE, zmiany te zostały przyjęte przez Sąd⁶.

III. Szeroko zakrojona reforma: obowiązkowe stosowanie systemu e-Curia w postępowaniach przed Sądem

Aplikacja informatyczna e-Curia, wspólna dla dwóch sądów wchodzących w skład Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, umożliwia od listopada 2011 r. składanie i doręczanie dokumentów procesowych wyłącznie drogą elektroniczną.

W 2016 r. zainicjowano ambitną reformę, która miała na celu wprowadzenie obowiązku stosowania systemu e-Curia w postępowaniach przed Sądem. Wzrost liczby posiadaczy rachunków dostępu do tej aplikacji, bardzo wysoki już odsetek dokumentów procesowych składanych w postępowaniach przed Sądem z wykorzystaniem systemu e-Curia, zadowolenie użytkowników z tego bezpłatnego i ekologicznego systemu, powszechne działania mające na celu cyfryzację wszystkich etapów postępowania sądowego zakończone lub będące w trakcie finalizacji w większości państw członkowskich oraz korzyści związane ze stosowaniem wyłącznie jednej metody składania i doręczania dokumentów procesowych należą do czynników uzasadniających propozycję Sądu, aby przejść do pełnej cyfryzacji wymiany korespondencji między sekretariatem a przedstawicielami stron.

Ogłoszenie tej reformy spotkało się z bardzo dobrym przyjęciem przez państwa członkowskie i prawników reprezentowanych przez Radę Izb Adwokackich i Stowarzyszeń Prawniczych Unii Europejskiej (CCBE).

Powyższa reforma została sfinalizowana w dniu 1 grudnia 2018 r., kiedy to system e-Curia stał się wyłącznym środkiem wymiany dokumentów sądowych między przedstawicielami stron a Sądem. Zmiany te dotyczą wszystkich stron (skarżących, pozwanych i interwenientów) oraz wszystkich rodzajów postępowań. W poszanowaniu zasady dostępu do sądu przewidziano jednak pewne wyjątki (w szczególności gdy korzystanie z e-Curia jest technicznie niemożliwe lub gdy wniosek o przyznanie pomocy prawnej składa strona skarżąca niereprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego).

6] Zmiany do regulaminu postępowania przed Sądem (Dz.U. 2018, L 240, s. 67).

Wdrożenie reformy obowiązkowego stosowania systemu e-Curia obejmowało trzy sfery.

Przede wszystkim aspekt prawny wymagał zatwierdzenia zmian w regulaminie postępowania przez Radę Unii Europejskiej⁷, a następnie przyjęcia przez Sąd nowej decyzji w sprawie składania i doręczania dokumentów procesowych za pomocą aplikacji e-Curia⁸, nowych warunków korzystania z aplikacji e-Curia, zmiany Praktycznych przepisów wykonawczych do regulaminu postępowania⁹ oraz opracowania nowego formularza wniosku o przyznanie pomocy prawnej¹⁰.

Następnie aspekt techniczny i organizacyjny wymagał szeregu działań mających na celu skonfigurowanie systemów informatycznych pozwalające na dostosowanie ich do nowych potrzeb.

Wreszcie aspekt poświęcony komunikacji, którą Sąd chce widzieć jako silną i trwałą, wiązał się z wieloma działaniami podjętymi wobec różnych grup docelowych (ogółu społeczeństwa, przedstawicieli stron, w tym adwokatów, radców prawnych i pełnomocników biorących udział w postępowaniach toczących się przed Sądem, a także pracowników instytucji).

Od samego początku reforma ta, która umożliwia racjonalizację przetwarzania dokumentów, była przeprowadzana przez sekretariat Sądu z myślą o uprzedzeniu oczekiwanych skutków wzrostu liczby sędziów zaplanowanego na wrzesień 2019 r. w ramach trzeciego etapu reformy struktury sądowniczej instytucji. Wraz z wprowadzeniem obowiązkowego stosowania systemu e-Curia ustały zarządzanie wielością formatów, cyfryzacja dokumentów składanych w formie papierowej oraz, w przypadku składania dokumentów w formie papierowej poprzedzonego złożeniem ich za pośrednictwem faksu, zaprzestano dokonywania podwójnych wpisów w bazie danych oraz weryfikacji zgodności dokumentu składanego w formie papierowej z dokumentem przekazanym za pośrednictwem faksu. Uproszczenie zasad dotyczących przedstawiania dokumentów procesowych (w szczególności zwolnienie z obowiązku składania poświadczonych kopii oryginałów) powinno również przyczynić się do dalszego zmniejszenia odsetka przypadków usuwania braków.

Skuteczne przeprowadzenie tego odważnego projektu nie byłoby możliwe bez pełnego zaangażowania pracowników sekretariatu ani też nie byłoby możliwe bez wsparcia ze strony innych służb instytucji, w szczególności działającego w jej ramach komitetu ds. regulaminu postępowania, sekretariatu Trybunału Sprawiedliwości, Dyrekcji Generalnej ds. Wielojęzyczności, Dyrekcji Technologii Informacyjnej, Dyrekcji ds. Komunikacji oraz Wydziału Kształcenia i Rozwoju.

IV. Inne formy wspierania instytucji

Sekretariat wspomagał w ich codziennej pracy prezesa Sądu, wiceprezesa Sądu oraz wszystkie składy orzekające, jak również personel gabinetów sędziów. Dzięki temu mogli oni liczyć na nieustanną dyspozycyjność urzędników i innych pracowników sekretariatu oraz korzystać z ich fachowej wiedzy w kwestiach proceduralnych.

7| Zmiany do regulaminu postępowania przed Sądem (Dz.U. 2018, L 240, s. 68).

8| Decyzja Sądu z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie składania i doręczania pism procesowych za pośrednictwem aplikacji e-Curia (Dz.U. 2018, L 240, s. 72).

9| Zmiany do Praktycznych przepisów wykonawczych do regulaminu postępowania przed Sądem (Dz.U. 2018, L 294, s. 23; sprostowanie Dz.U. 2018, L 296, s. 40).

10| Formularz wniosku o przyznanie pomocy prawnej (Dz.U. 2018, L 306, s. 61).

W tym względzie wzrost liczby sędziów oraz ich współpracowników, wynikający z wprowadzenia w życie reformy struktury sądowniczej instytucji, po raz kolejny przyczynił się do bardzo znacznego zwiększenia liczby kierowanych do sekretariatu zapytań wewnętrznych.

Jednocześnie sekretariat przyjął elastyczne podejście, poszukiwał efektu synergii oraz dążył do większej sprawności działania poprzez dalsze dostosowywanie się do szczególnych wymogów funkcjonowania sądu w powiększonym składzie i doskonalenie metod pracy. W kontekście międzyinstytucjonalnym współpraca między sekretariatem izb odwoławczych Urzędu Unii Europejskiej ds. Własności Intelktualnej (EUIPO) a sekretariatem Sądu umożliwiła z jednej strony wykorzystanie środków technicznych niezbędnych do zapewnienia pełnego przekazania do Sądu akt postępowań administracyjnych przed izbami odwoławczymi wyłącznie w formacie cyfrowym, z drugiej zaś – zautomatyzowanie przekazywania tym izbom niektórych informacji, gdy tylko zostaną one udostępnione na stronie Curia¹¹.

Wreszcie sekretariat, za pośrednictwem sekretarza Sądu i jego przedstawicieli, nadal udziela wsparcia różnym organom Sądu (w szczególności zgromadzeniu plenarnemu, zgromadzeniu prezesów izb oraz komitetowi ds. regulaminu postępowania), jak również innym komitetom i grupom roboczym, w zależności od potrzeb lub w zależności od charakteru poruszanych tematów.

V. Prace administracyjne

Z różnych powodów zwiększyło się obciążenie pracowników sekretariatu pracami administracyjnymi.

Po pierwsze, wzrosły koszty związane z administrowaniem powiększoną instytucją, w tym koszty przygotowywania posiedzeń komitetów i grup roboczych (porządek obrad, przegląd akt, sporządzanie protokołów lub sprawozdań), a także zwiększył się zakres podejmowanych tematów.

Po drugie, koszty związane z zarządzaniem samym sekretariatem, organizacją pracy urzędników i innych pracowników tej jednostki, monitorowaniem projektów informatycznych, koordynacją, komunikacją i obiegiem informacji utrzymały się na znacznym poziomie.

Po trzecie, jako jednostka administracyjna, sekretariat odpowiadał na liczne kierowane do niego inne wnioski. Podjęto również działania w celu:

- zastosowania się do wymogów prawnych dotyczących ochrony środowiska (system EMAS – Eco-Management and Audit Scheme) poprzez prowadzenie w ramach tego systemu kampanii informacyjnych w sposób skoordynowany z innymi jednostkami administracyjnymi instytucji i z gabinetami sędziowskimi;
- nadania pełnej skuteczności systemowi zapewnienia ochrony szczególnie wrażliwych informacji w przypadkach wskazanych przez prezesa Sądu;

11| EUIPO było stroną pozwaną w 42,5% spraw wniesionych w roku 2018 (z wyłączeniem postępowań szczególnych).

- wdrożenia przepisów wynikających z nowego rozporządzenia finansowego¹²;
- zapewnienia przestrzegania rozporządzenia w sprawie przetwarzania danych osobowych przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii¹³. W celu uwzględnienia realiów wynikających ze zmieniających się ról i zakresu odpowiedzialności sekretariat wyznaczył osobę odpowiedzialną za kwestie ochrony danych osobowych (obok stanowisk osoby odpowiedzialnej za kwestie informatyczne i osoby odpowiedzialnej za wdrażanie EMAS), będącą członkiem sieci korespondentów ds. ochrony danych instytucji.

Podkreślenia wymaga ogólna tendencja wzrostu kosztów zewnętrznych, wynikająca z dostosowania dokumentacji i procedur w ramach poszczególnych służb, tym bardziej że koszty te muszą być ponoszone ze stałych zasobów. Jest to nowa sytuacja, z którą sekretariat musi sobie radzić przy wykonywaniu swoich zadań w służbie powiększonej instytucji.

12| Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1296/2013, (UE) nr 1301/2013, (UE) nr 1303/2013, (UE) nr 1304/2013, (UE) nr 1309/2013, (UE) nr 1316/2013, (UE) nr 223/2014 i (UE) nr 283/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE, a także uchylające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 966/2012 (Dz.U. 2018, L 193, s. 1).

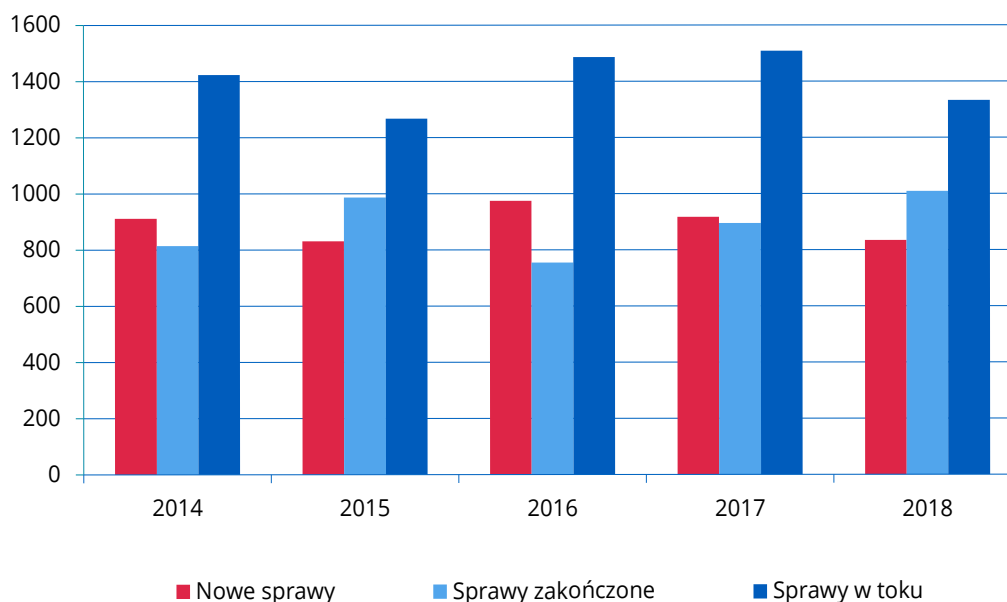
13| Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1725 z dnia 23 października 2018 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii i swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia rozporządzenia (WE) nr 45/2001 i decyzji nr 1247/2002/WE (Dz.U. 2018, L 295, s. 39).

D | STATYSTYKI SĄDOWE SĄDU

I. Ogólne zestawienie informacji o działalności Sądu – nowe sprawy, sprawy zakończone, sprawy w toku (2014–2018)	241
II. Nowe sprawy – rodzaje postępowań (2014–2018)	242
III. Nowe sprawy – rodzaje skarg (2014–2018)	243
IV. Nowe sprawy – przedmiot skargi (2014–2018)	244
V. Sprawy zakończone – rodzaje postępowań (2014–2018)	245
VI. Sprawy zakończone – przedmiot skargi (2018)	246
VII. Sprawy zakończone – przedmiot skargi (2014–2018)	247
VIII. Sprawy zakończone – skład orzekający (2014–2018)	248
IX. Sprawy zakończone – czas trwania postępowania w miesiącach (2014–2018)	249
X. Czas trwania postępowania w miesiącach (2014–2018)	250
XI. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – rodzaje postępowań (2014–2018)	251
XII. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – przedmiot skargi (2014–2018)	252
XIII. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – skład orzekający (2014–2018)	253
XIV. Różne – środki tymczasowe (2014–2018)	254
XV. Różne – tryb przyspieszony (2014–2018)	255
XVI. Różne – orzeczenia Sądu, od których wniesiono odwołanie do Trybunału Sprawiedliwości (1990–2018)	256
XVII. Różne – podział odwołań do Trybunału Sprawiedliwości według rodzaju postępowania (2014–2018)	257
XVIII. Różne – wynik postępowań odwoławczych przed Trybunałem Sprawiedliwości (2018)	258
XIX. Różne – wynik postępowań odwoławczych przed Trybunałem Sprawiedliwości (2014–2018)	259
XX. Różne – ogólna tendencja (1989–2018)	260
XXI. Działalność sekretariatu Sądu (2015–2018)	261
XXII. Sposoby składania pism procesowych do Sądu	262
XXIII. Strony złożone poprzez e-Curia (2014–2018)	263
XXIV. Komunikaty w <i>Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej</i> (2014–2018)	264
XXV. Sprawy, w których przedstawiono stanowiska podczas rozprawy (2014–2018)	265

I. Ogólne zestawienie informacji o działalności Sądu – nowe sprawy, sprawy zakończone, sprawy w toku (2014–2018)^{1 2}

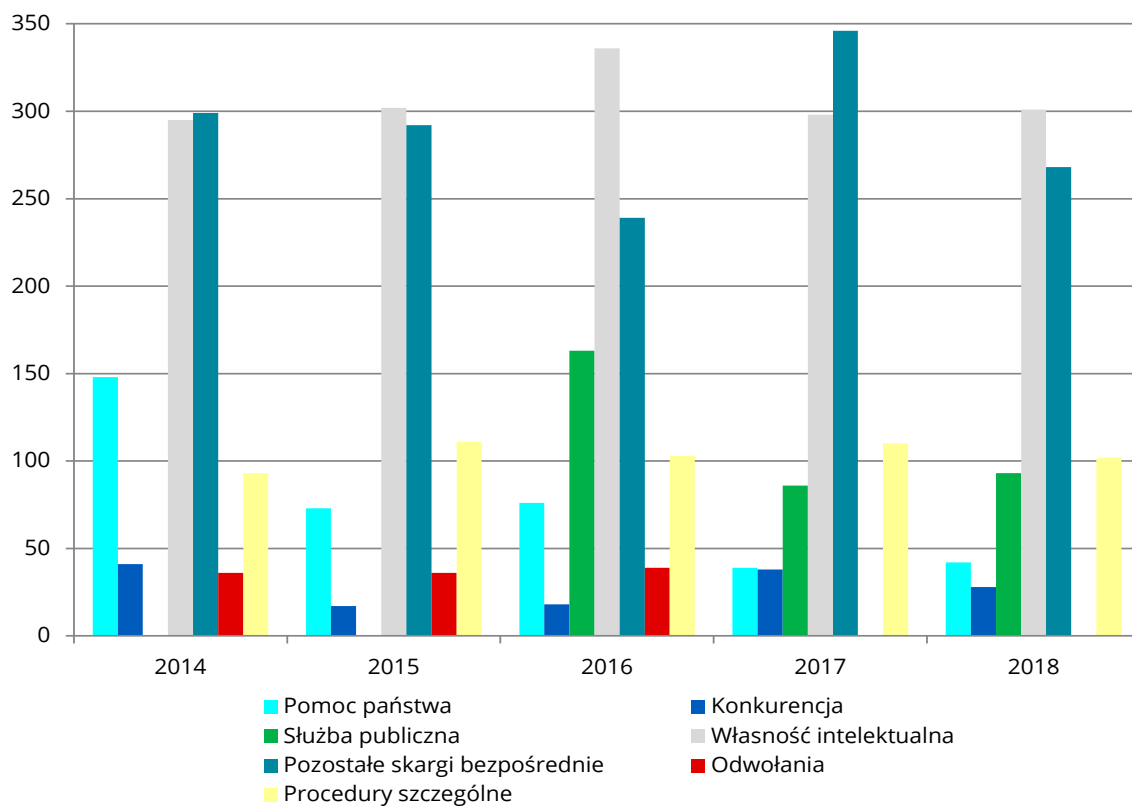
	2014	2015	2016	2017	2018
Nowe sprawy	912	831	974	917	834
Sprawy zakończone	814	987	755	895	1009
Sprawy w toku	1423	1267	1486	1508	1333

1| Jeżeli nie wskazano inaczej, w niniejszym zestawieniu oraz w zestawieniach w dalszej części statystyk zostały uwzględnione postępowania szczególne.

Za „postępowania szczególne» przyjmuje się: sprzeciw od wyroku zaocznego (art. 41 statutu Trybunału; art. 166 regulaminu postępowania przed Sądem), powództwo osoby trzeciej przeciwko prawomocnemu orzeczeniu (art. 42 statutu Trybunału; art. 167 regulaminu postępowania przed Sądem), wykładnię (art. 43 statutu Trybunału; art. 168 regulaminu postępowania przed Sądem), wznowienie postępowania (art. 44 statutu Trybunału; art. 169 regulaminu postępowania przed Sądem), pomoc prawną (art. 148 regulaminu postępowania przed Sądem), sprostowanie (art. 164 regulaminu postępowania przed Sądem), brak rozstrzygnięcia (art. 165 regulaminu postępowania przed Sądem) i spory w zakresie kosztów podlegających zwrotowi (art. 170 regulaminu postępowania przed Sądem).

2| Jeżeli nie wskazano inaczej, w niniejszym zestawieniu oraz w zestawieniach w dalszej części statystyk nie zostały uwzględnione procedury w przedmiocie środków tymczasowych.

II. Nowe sprawy – rodzaje postępowań (2014–2018)

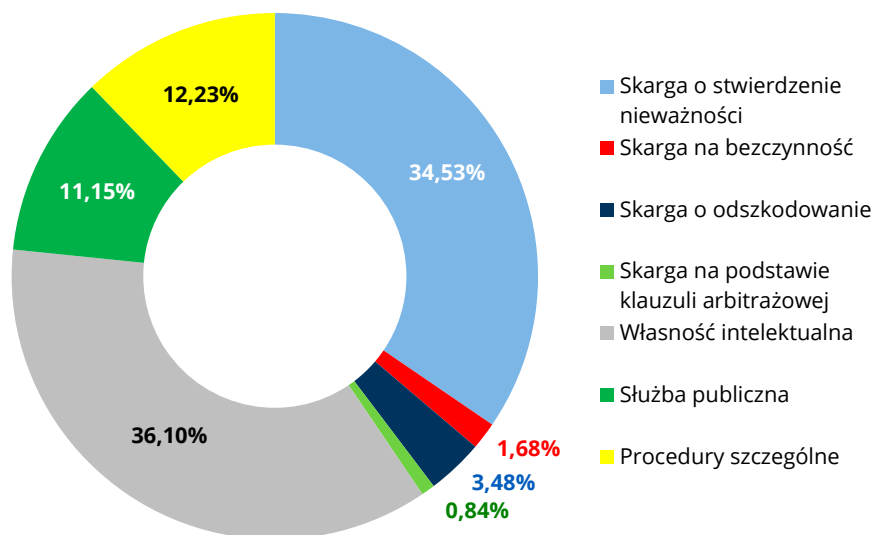

	2014	2015	2016 ¹	2017	2018
Pomoc państwa	148	73	76	39	42
Konkurencja	41	17	18	38	28
Służba publiczna			163	86	93
Własność intelektualna	295	302	336	298	301
Pozostałe skargi bezpośrednie	299	292	239	346	268
Odwołania	36	36	39		
Procedury szczególne	93	111	103	110	102
Razem	912	831	974	917	834

1| W dniu 1 września 2016 r. 123 sprawy z zakresu służby publicznej oraz 16 postępowań szczególnych w tym obszarze zostało przekazanych do Sądu.

III. Nowe sprawy – rodzaje skarg (2014–2018)

2018

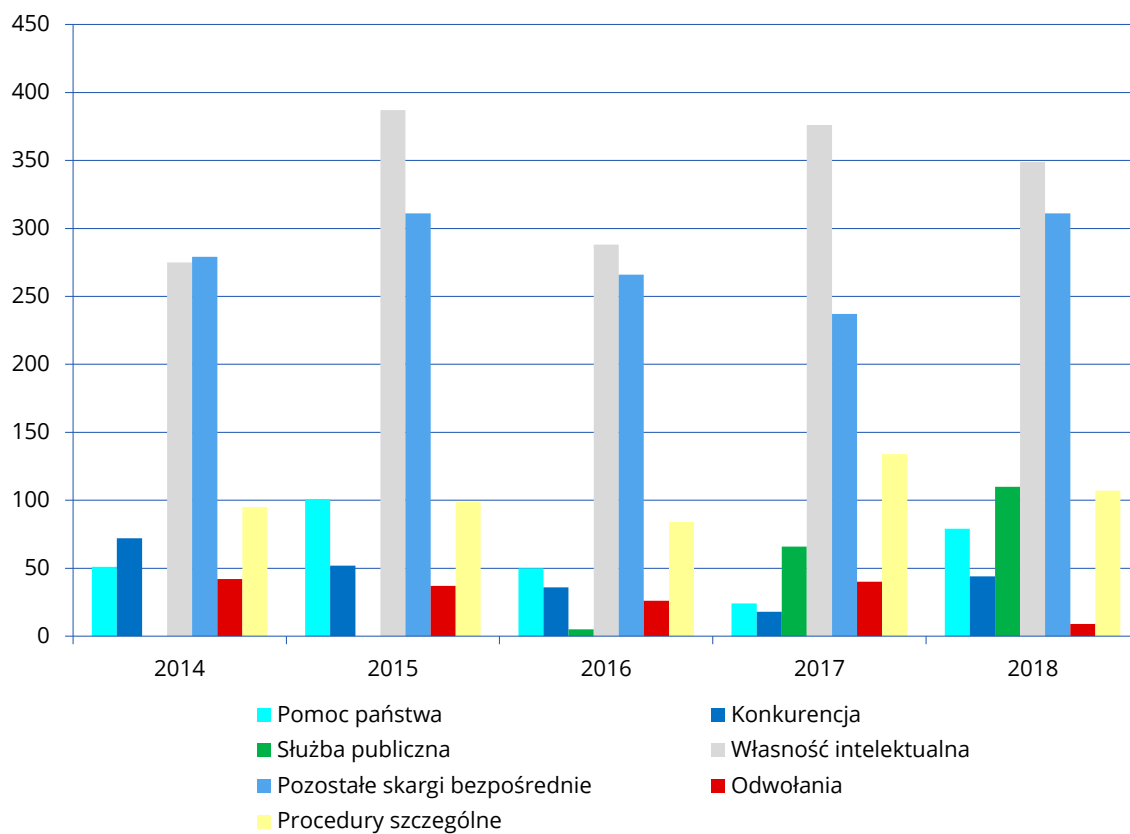

	2014	2015	2016	2017	2018
Skarga o stwierdzenie nieważności	423	332	297	371	288
Skarga na bezczynność	12	5	7	8	14
Skarga o odszkodowanie	39	30	19	23	29
Skarga na podstawie klauzuli arbitrażowej	14	15	10	21	7
Własność intelektualna	295	302	336	298	301
Służba publiczna			163	86	93
Odwołania	36	36	39		
Procedury szczególne	93	111	103	110	102
Razem	912	831	974	917	834

IV. Nowe sprawy – przedmiot skargi (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	2	10	8	2	1
Dostęp do dokumentów	17	48	19	25	21
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej	2	1	2	2	2
Edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport		3	1		1
Energia	3	3	4	8	1
Klauzula arbitrażowa	14	15	10	21	7
Konkurencja	41	17	18	38	28
Kultura			1		
Obywatelstwo Unii	1				
Ochrona konsumentów	1	2	1		1
Podatki	1	1	2	1	2
Polityka gospodarcza i pieniężna	4	3	23	98	27
Polityka handlowa	31	6	17	14	15
Polityka przemysłowa	2				
Polityka rybołówstwa	3		1	2	3
Polityka społeczna	1		1		1
Pomoc państwa	148	73	76	39	42
Prawo dotyczące przedsiębiorstw	1	1			
Prawo instytucjonalne	67	53	52	65	71
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych)	4	7	4	5	4
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	1		7		2
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	3	5	6	10	4
Rolnictwo	15	37	20	22	25
Sieci transeuropejskie				2	1
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	3	5	2	3	
Środki ograniczające (działania zewnętrzne)	69	55	28	27	40
Środowisko	10	5	6	8	7
Swoboda przedsiębiorczości	1				1
Swoboda świadczenia usług	1		1		
Swobodny przepływ kapitału		2	1		1
Swobodny przepływ osób		1	1	1	1
Swobodny przepływ towarów		2	1		
Transport	1				1
Unia celna i wspólna taryfa celna	8		3	1	
Własność intelektualna i przemysłowa	295	303	336	298	301
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa			1		
Zamówienia publiczne	16	23	9	19	15
Zbliżanie ustawodawstw		1	1	5	3
Zdrowie publiczne	11	2	6	5	9
Łącznie traktat WE/TFUE	777	684	669	721	638
Procedury szczególne	93	111	103	110	102
Regulamin pracowniczy urzędników	42	36	202	86	94
ŁĄCZNIE	912	831	974	917	834

V. Sprawy zakończone – rodzaje postępowań (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Pomoc państwa	51	101	50	24	79
Konkurencja	72	52	36	18	44
Służba publiczna			5	66	110
Własność intelektualna	275	387	288	376	349
Pozostałe skargi bezpośrednie	279	311	266	237	311
Odwołania	42	37	26	40	9
Procedury szczególne	95	99	84	134	107
Razem	814	987	755	895	1009

VI. Sprawy zakończone – przedmiot skargi (2018)

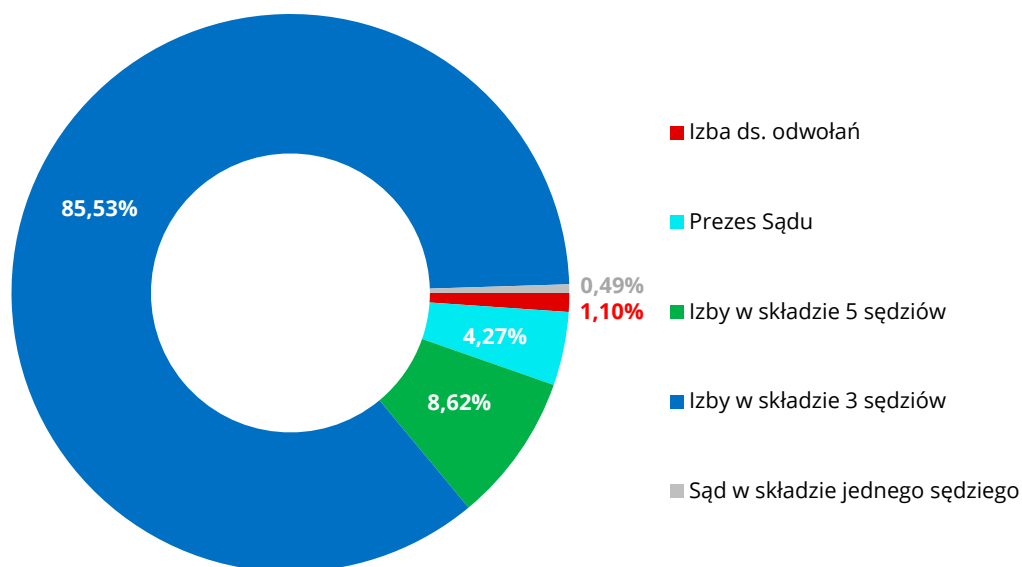
	Wyroki	Postanowienia	Razem
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	5	2	7
Dostęp do dokumentów	58	9	67
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej		2	2
Edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport	3		3
Energia	4	2	6
Klauzula arbitrażowa	5	2	7
Konkurencja	39	5	44
Ochrona konsumentów	1		1
Polityka gospodarcza i pieniężna	10	6	16
Polityka handlowa	8	2	10
Polityka rybołówstwa		2	2
Polityka społeczna	1		1
Pomoc państwa	45	34	79
Prawo instytucjonalne	29	35	64
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych)		5	5
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości		3	3
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	4		4
Rolnictwo	25		25
Sieci transeuropejskie		1	1
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	4		4
Środki ograniczające (działania zewnętrzne)	30	12	42
Środowisko	6	5	11
Swobodny przepływ osób		1	1
Transport		1	1
Unia celna i wspólna taryfa celna		1	1
Własność intelektualna i przemysłowa	267	82	349
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	1		1
Zamówienia publiczne	9	11	20
Zbliżanie ustawodawstw		1	1
Zdrowie publiczne	3	2	5
Łącznie traktat WE/TFUE	557	226	783
Procedury szczególne		107	107
Regulamin pracowniczy urzędników	87	32	119
ŁĄCZNIE	644	365	1009

VII. Sprawy zakończone – przedmiot skargi (2014–2018) (wyroki i postanowienia)

	2014	2015	2016	2017	2018
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	1	2	6	12	7
Dostęp do dokumentów	23	21	13	14	67
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej		2		4	2
Edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport	2		1		3
Energia	3	1	3	3	6
Klauzula arbitrażowa	10	2	17	17	7
Konkurencja	72	52	36	18	44
Kultura			1	1	
Obywatelstwo Unii	1				
Ochrona konsumentów		2	1	1	1
Podatki	2	1		3	
Polityka gospodarcza i pieniężna	13	9	2	6	16
Polityka handlowa	18	24	21	15	10
Polityka przemysłowa		2			
Polityka rybołówstwa	15	3	2	2	2
Polityka społeczna			1		1
Pomoc państwa	51	101	50	24	79
Prawo dotyczące przedsiębiorstw		1			
Prawo instytucjonalne	33	58	46	54	64
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych)		5	1	5	5
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	1			5	3
Przystąpienie nowych państw		1			
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	3	9	8	4	4
Rolnictwo	15	32	34	21	25
Sieci transeuropejskie	1		2		1
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	1	6	1	12	4
Środki ograniczające (działania zewnętrzne)	68	60	70	26	42
Środowisko	10	18	4	3	11
Stowarzyszenia z krajami i terytoriami zamorskimi	1				
Swoboda przedsiębiorczości		1			
Swoboda świadczenia usług	1		1		
Swobodny przepływ kapitału		2	1		
Swobodny przepływ osób		1		2	1
Swobodny przepływ towarów		2	1		
Transport	3	3			1
Turystyka	1				
Unia celna i wspólna taryfa celna	6	4	3	5	1
Własność intelektualna i przemysłowa	275	388	288	376	349
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	2	1			1
Zamówienia publiczne	18	22	20	16	20
Zbliżanie ustawodawstw	13		1	2	1
Zdrowie publiczne	10	15	3	3	5
Łącznie traktat WE/TFUE	673	851	638	654	783
Procedury szczególne	95	99	84	134	107
Regulamin pracowniczy urzędników	46	37	33	107	119
ŁĄCZNIE	814	987	755	895	1009

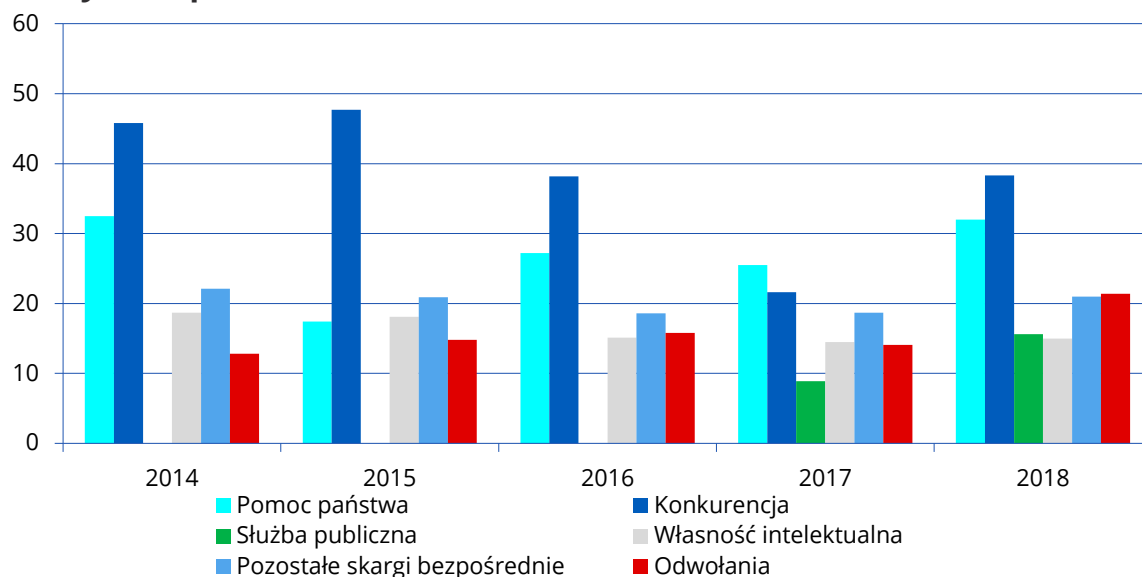
VIII. Sprawy zakończone – skład orzekający (2014–2018)

2018

	2014			2015			2016			2017			2018		
	Wyroki	Postanowienia	Razem	Wyroki	Postanowienia	Razem	Wyroki	Postanowienia	Razem	Wyroki	Postanowienia	Razem	Wyroki	Postanowienia	Razem
Izba ds. odwołań	21	32	53	23	14	37	25	13	38	29	17	46	9	2	11
Prezes Sądu		46	46		44	44		46	46		80	80		43	43
Izby w składzie 5 sędziów	9	7	16	8	3	11	10	2	12	13	5	18	84	3	87
Izby w składzie 3 sędziów	398	301	699	538	348	886	408	246	654	450	301	751	546	317	863
Sąd w składzie jednego sędziego				1	8	9	5		5				5		5
Razem	428	386	814	570	417	987	448	307	755	492	403	895	644	365	1009

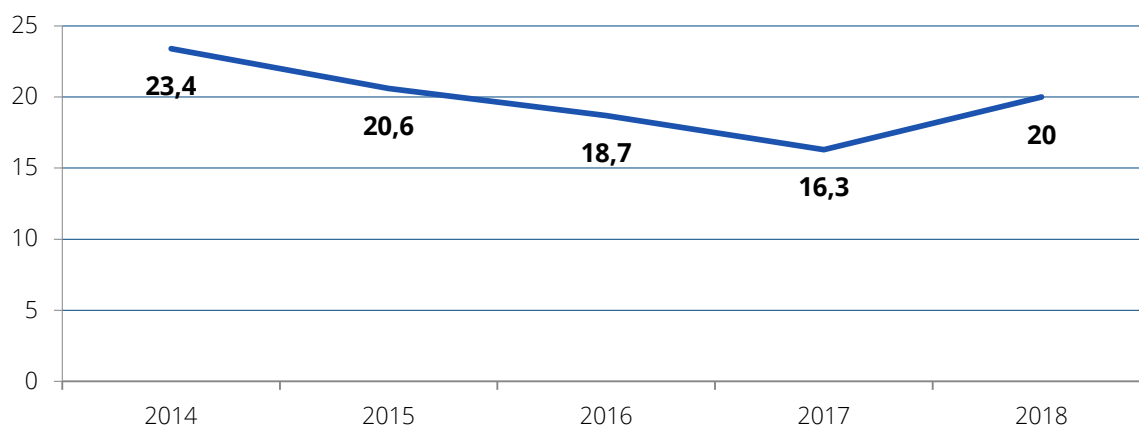
IX. Sprawy zakończone – czas trwania postępowania w miesiącach (2014–2018)¹ (wyroki i postanowienia)

	2014	2015	2016	2017	2018
Pomoc państwa	32,5	17,4	27,2	25,5	32
Konkurencja	45,8	47,7	38,2	21,6	38,3
Służba publiczna				8,9	15,6
Własność intelektualna	18,7	18,1	15,1	14,5	15
Pozostałe skargi bezpośrednie	22,1	20,9	18,6	18,7	21
Odwołania	12,8	14,8	15,8	14,1	21,4
Wszystkie sprawy	23,4	20,6	18,7	16,3	20

Czas trwania postępowania (w miesiącach)

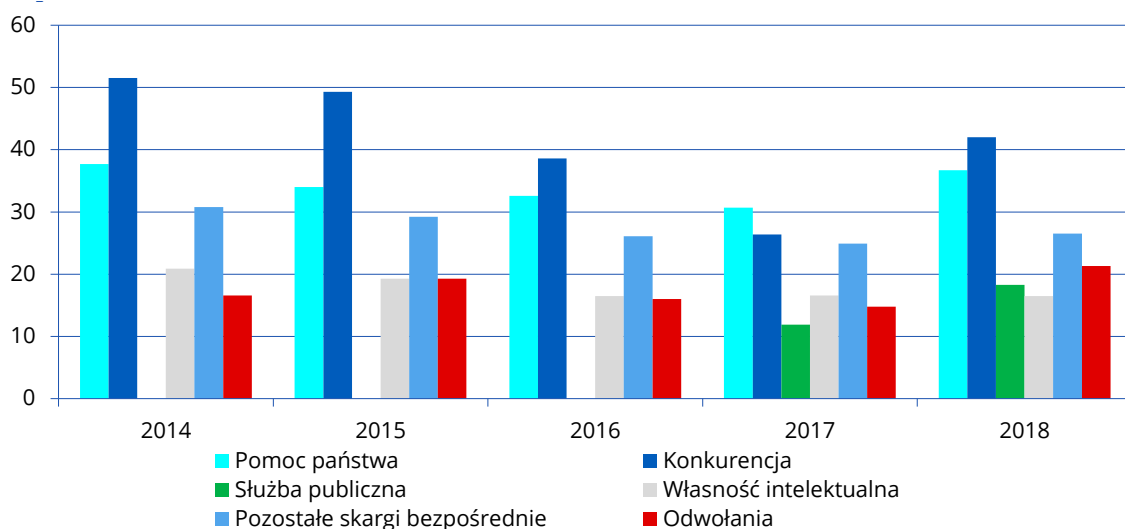
Wszystkie sprawy rozstrzygnięte w drodze wyroku lub postanowienia

1) Czas trwania wyrażony jest w miesiącach i dziesiętnych częściach miesiąca. Przy obliczaniu średniego czasu trwania postępowania nie uwzględnia się: spraw, w których orzeka się wyrokiem wstępnym; procedur szczególnych; odwołań od postanowień w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji; spraw z zakresu służby publicznej przekazanych do Sądu w dniu 1 września 2016 r.

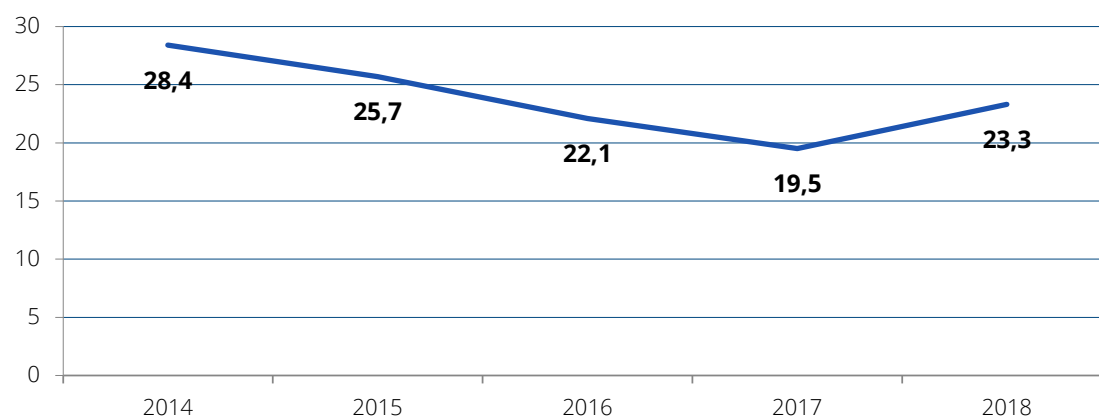
Średni czas trwania postępowania w sprawach z zakresu służby publicznej przekazanych do Sądu w dniu 1 września 2016 r. i rozstrzygniętych przez Sąd w drodze wyroku lub postanowienia wynosi 20,3 miesiąca (uwzględniając okresy przed Sądem do spraw Służby Publicznej i przed Sądem).

X. Czas trwania postępowania w miesiącach (2014–2018)¹ (wyroki)

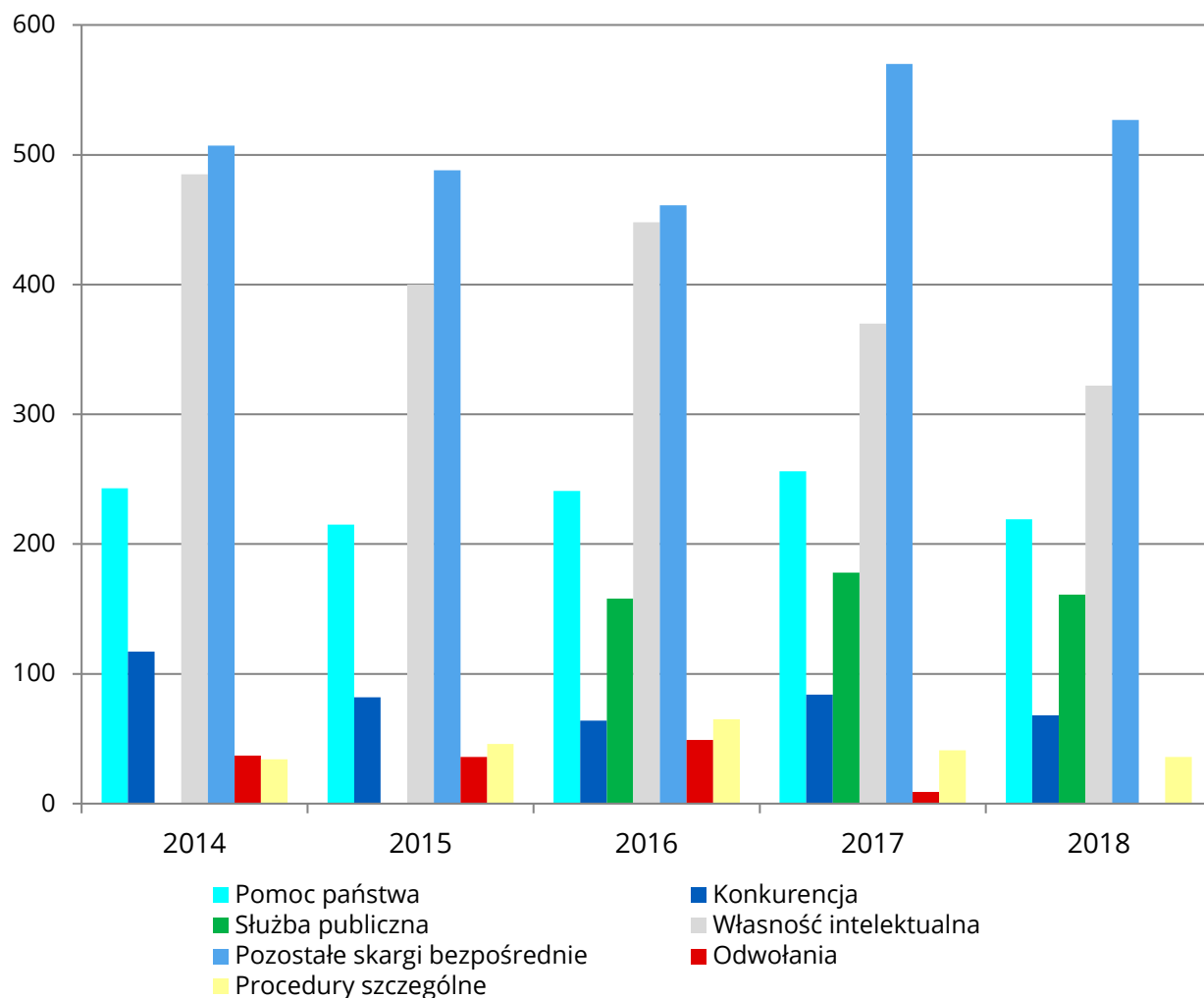
	2014	2015	2016	2017	2018
Pomoc państwa	37,7	34	32,6	30,7	36,7
Konkurencja	51,5	49,3	38,6	26,4	42
Służba publiczna				11,9	18,3
Własność intelektualna	20,9	19,3	16,5	16,6	16,5
Pozostałe skargi bezpośrednie	30,8	29,2	26,1	24,9	26,5
Odwołania	16,6	19,3	16	14,8	21,3
Wszystkie sprawy	28,4	25,7	22,1	19,5	23,3

Czas trwania postępowania (w miesiącach) Wszystkie sprawy rozstrzygnięte w drodze wyroku

1| Czas trwania wyrażony jest w miesiącach i dziesiętnych częściach miesiąca. Przy obliczaniu średniego czasu trwania postępowania nie uwzględnia się: spraw, w których orzeka się wyrokiem wstępnym; procedur szczególnych; odwołań od postanowień w przedmiocie środków tymczasowych lub interwencji; spraw z zakresu służby publicznej przekazanych do Sądu w dniu 1 września 2016 r. Średni czas trwania postępowania w sprawach z zakresu służby publicznej przekazanych do Sądu w dniu 1 września 2016 r. i rozstrzygniętych przez Sąd w drodze wyroku wynosi 23,2 miesiąca (uwzględniając okresy przed Sądem do spraw Służby Publicznej i przed Sądem).

XI. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – rodzaje postępowań (2014–2018)

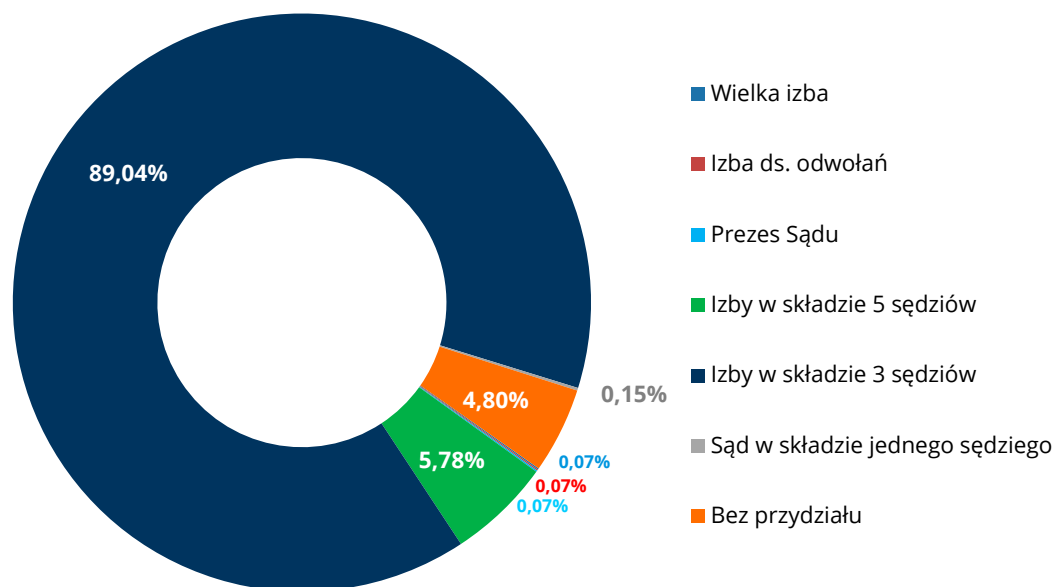
	2014	2015	2016	2017	2018
Pomoc państwa	243	215	241	256	219
Konkurencja	117	82	64	84	68
Służba publiczna			158	178	161
Własność intelektualna	485	400	448	370	322
Pozostałe skargi bezpośrednie	507	488	461	570	527
Odwołania	37	36	49	9	
Procedury szczególne	34	46	65	41	36
Razem	1423	1267	1486	1508	1333

XII. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – przedmiot skargi (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	9	17	19	9	3
Dostęp do dokumentów	32	59	65	76	30
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej	3	2	4	2	2
Edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport		3	3	3	1
Energia	1	3	4	9	4
Klauzula arbitrażowa	17	30	23	27	27
Konkurencja	117	82	64	84	68
Kultura	1	1	1		
Ochrona konsumentów	2	2	2	1	1
Podatki			2		2
Polityka gospodarcza i pieniężna	9	3	24	116	127
Polityka handlowa	58	40	36	35	40
Polityka przemysłowa	2				
Polityka rybołówstwa	5	2	1	1	2
Polityka społeczna	1	1	1	1	1
Pomoc państwa	243	215	241	256	219
Prawo dotyczące przedsiębiorstw	1	1	1	1	1
Prawo instytucjonalne	84	79	85	96	103
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych)	5	7	10	10	9
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości			7	2	1
Przystąpienie nowych państw	1				
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	14	10	8	14	14
Rolnictwo	51	56	42	43	43
Sieci transeuropejskie	2	2		2	2
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	15	14	15	6	2
Środki ograniczające (działania zewnętrzne)	108	103	61	62	60
Środowisko	18	5	7	12	8
Swoboda przedsiębiorczości	1				1
Swobodny przepływ kapitału					1
Swobodny przepływ osób			1		
Transport	3				
Unia celna i wspólna taryfa celna	9	5	5	1	
Własność intelektualna i przemysłowa	485	400	448	370	322
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	1		1	1	
Zamówienia publiczne	34	35	24	27	22
Zbliżanie ustawodawstw		1	1	4	6
Zdrowie publiczne	17	4	7	9	13
Łącznie traktat WE/TFUE	1349	1182	1213	1280	1135
Procedury szczególne	34	46	65	41	36
Regulamin pracowniczy urzędników	40	39	208	187	162
ŁĄCZNIE	1423	1267	1486	1508	1333

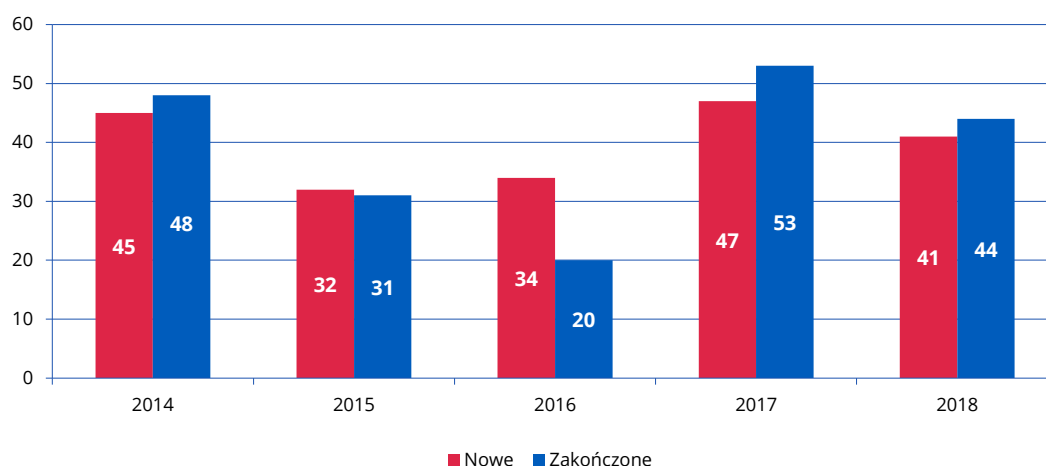
XIII. Sprawy w toku na dzień 31 grudnia – skład orzekający (2014–2018)

2018

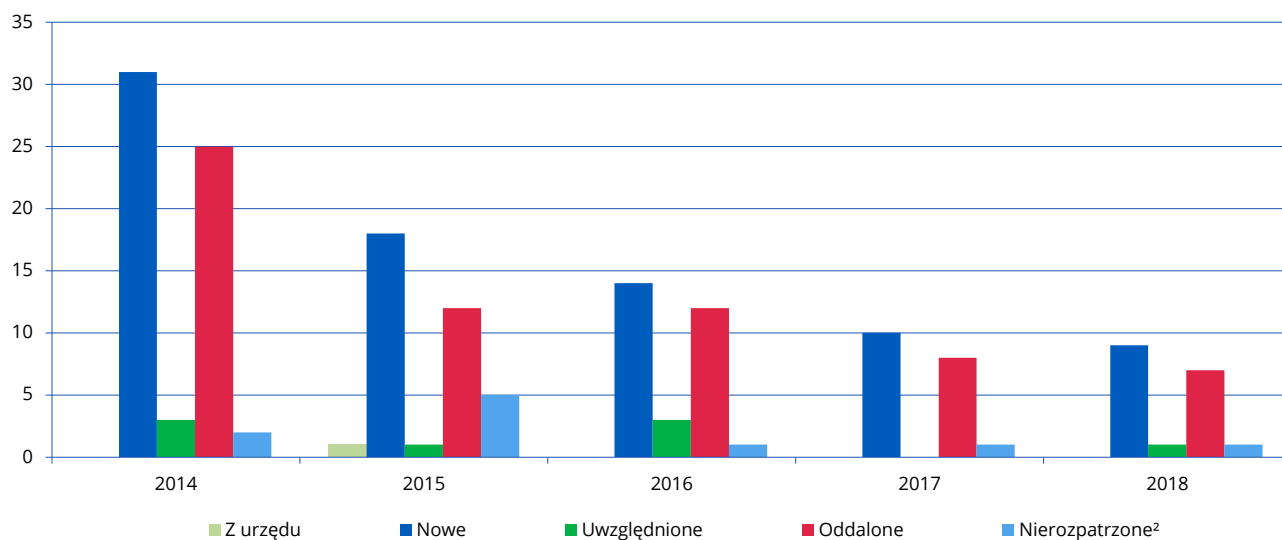
	2014	2015	2016	2017	2018
Wielka izba					1
Izba ds. odwołań	37	48	51	11	1
Prezes Sądu	1	12	12	1	1
Izby w składzie 5 sędziów	15	6	23	100	77
Izby w składzie 3 sędziów	1272	1099	1253	1323	1187
Sąd w składzie jednego sędziego		1			2
Bez przydziału	98	101	147	73	64
Razem	1423	1267	1486	1508	1333

XIV. Różne – środki tymczasowe (2014–2018)

	2018		Rozstrzygnięcie		
	Nowe wnioski o zastosowanie środków tymczasowych	Zakończone postępowania w przedmiocie środków tymczasowych	Uwzględnienie	Wykreślenie sprawy / umorzenie postępowania	Oddalenie
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	1	1			1
Dostęp do dokumentów	1	2			2
Konkurencja	2	2			2
Podatki	1	1			1
Polityka gospodarcza i pieniężna	2	1			1
Polityka rybołówstwa	1	1			1
Pomoc państwa	1	4	1		3
Prawo instytucjonalne	5	5		2	3
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych)	2	2		1	1
Regulamin pracowniczy urzędników	8	7			7
Rolnictwo	9	7			7
Środki ograniczające (działania zewnętrzne)	1	1			1
Zamówienia publiczne	6	8	1	3	4
Zdrowie publiczne	1	2			2
Razem	41	44	2	6	36

XV. Różne – tryb przyspieszony (2014–2018)¹

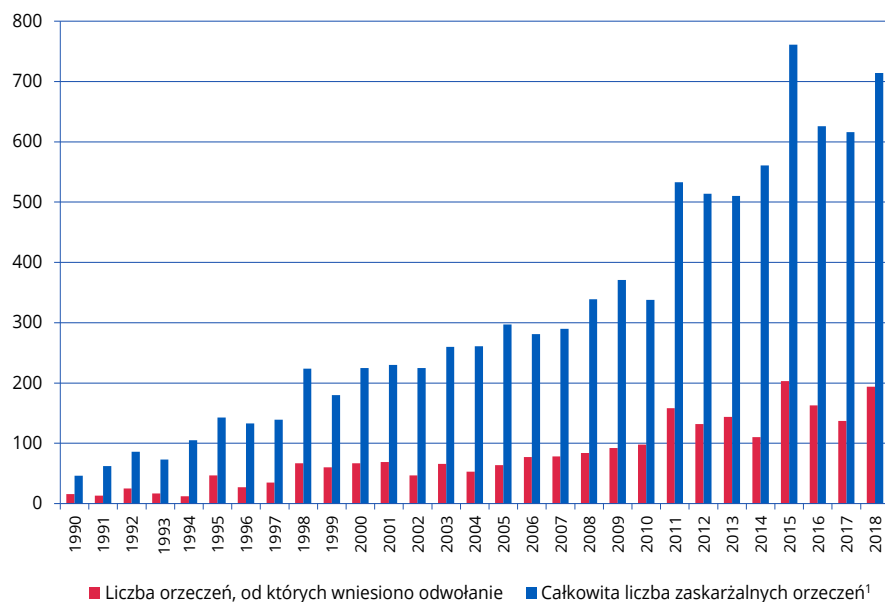

	2014				2015				2016				2017				2018			
	Z urzędu	Nowe	Rozstrzygnięcie		Z urzędu	Nowe	Rozstrzygnięcie		Z urzędu	Nowe	Rozstrzygnięcie		Z urzędu	Nowe	Rozstrzygnięcie		Z urzędu	Nowe	Rozstrzygnięcie	
			Uwzględnione	Oddalone			Uwzględnione	Oddalone			Uwzględnione	Oddalone			Uwzględnione	Oddalone			Uwzględnione	Oddalone
Dostęp do dokumentów		2		2		2		2		2		2		2		1				1
Działania zewnętrzne Unii Europejskiej						1		1												
Konkurencja		1		1						1		1		1		1		3	1	2
Ochrona konsumentów																		1		
Polityka gospodarcza i pieniężna						1		1										1		1
Polityka handlowa										1		1								
Pomoc państwa		13	2	10		3		2				2								
Prawo instytucjonalne		1				2				2		2		5		4	1			
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości										3	3							1		1
Regulamin pracownicy urzędników						1		1		1		1		1		1		2		2
Rolnictwo						1		1										1		1
Środki ograniczające (działania zewnętrzne)		9		9		4		4		1		1								
Środowisko		1					1													
Swobodny przepływ kapitału						2				2										
Swobodny przepływ towarów										1			1							
Zamówienia publiczne		1		2		1	1		1		1	1		1		1				
Zdrowie publiczne		3	1	1	1					1		1								
Razem	31	3	25	2	1	18	1	12	5	14	3	12	1	10		8	1	9	1	7

1| Sprawa przed Sądem może być rozpoznana w trybie przyspieszonym na wniosek strony skarżącej lub pozwanej, a od dnia 1 lipca 2015 r. także z urzędu.

2| Do kategorii „nierozpatrzone” zalicza się następujące przypadki: cofnięcie wniosku, cofnięcie skargi oraz sytuacje, gdy skarga została rozstrzygnięta postanowieniem przed wydaniem rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku o rozpoznanie sprawy w trybie przyspieszonym.

XVI. Różne – orzeczenia Sądu, od których wniesiono odwołanie do Trybunału Sprawiedliwości (1990–2018)

	Liczba orzeczeń, od których wniesiono odwołanie	Całkowita liczba zaskarżalnych orzeczeń ¹	Odsetek orzeczeń, od których wniesiono odwołanie
1990	16	46	35%
1991	13	62	21%
1992	25	86	29%
1993	17	73	23%
1994	12	105	11%
1995	47	143	33%
1996	27	133	20%
1997	35	139	25%
1998	67	224	30%
1999	60	180	33%
2000	67	225	30%
2001	69	230	30%
2002	47	225	21%
2003	66	260	25%
2004	53	261	20%
2005	64	297	22%
2006	77	281	27%
2007	78	290	27%
2008	84	339	25%
2009	92	371	25%
2010	98	338	29%
2011	158	533	30%
2012	132	514	26%
2013	144	510	28%
2014	110	561	20%
2015	203	761	27%
2016	163	626	26%
2017	137	616	22%
2018	194	714	27%

1| Całkowita liczba orzeczeń zaskarżalnych – wyroki, postanowienia w przedmiocie środków tymczasowych i oddalenia wniosku o dopuszczenie do sprawy w charakterze interwenienta oraz wszystkie inne orzeczenia kończące postępowanie w sprawie, z wyjątkiem wykreślenia i przekazania – w odniesieniu do których upłynął termin do wniesienia odwołania lub od których odwołanie zostało wniesione.

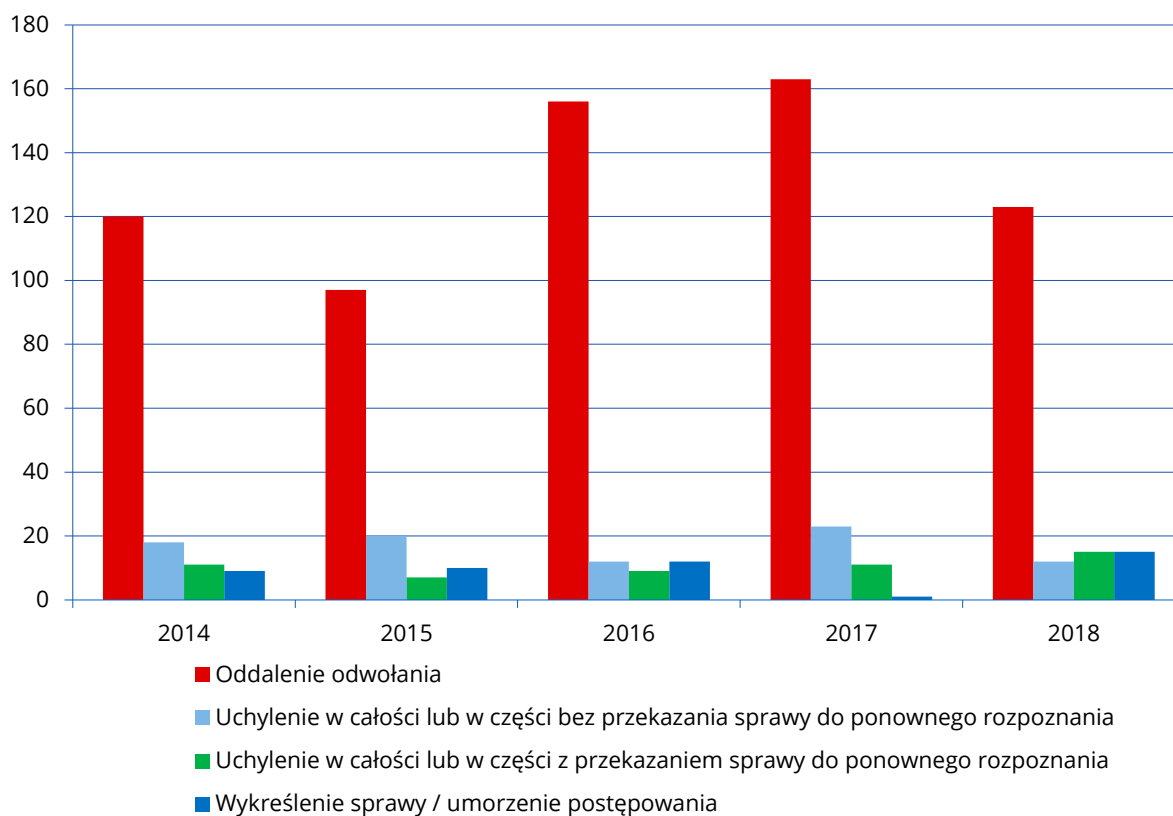
XVII. Różne – podział odwołań do Trybunału Sprawiedliwości według rodzaju postępowania (2014–2018)

	2014			2015			2016			2017			2018		
	Orzeczenia, od których wniesiono odwołanie	Orzeczenia zaskarżalne	Odwołania w %	Orzeczenia, od których wniesiono odwołanie	Orzeczenia zaskarżalne	Odwołania w %	Orzeczenia, od których wniesiono odwołanie	Orzeczenia zaskarżalne	Odwołania w %	Orzeczenia, od których wniesiono odwołanie	Orzeczenia zaskarżalne	Odwołania w %	Orzeczenia, od których wniesiono odwołanie	Orzeczenia zaskarżalne	Odwołania w %
Pomoc państwa	15	77	19%	22	75	29%	23	56	41%	8	25	32%	20	55	36%
Konkurencja	15	44	34%	32	61	52%	17	41	41%	5	17	29%	21	35	60%
Służba publiczna										8	37	22%	15	79	19%
Własność intelektualna	33	209	16%	64	333	19%	48	276	17%	52	298	17%	68	295	23%
Pozostałe skargi bezpośrednie	47	231	20%	85	290	29%	75	253	30%	61	236	26%	69	249	28%
Odwołania					2										
Procedury szczególne										3	3	100%	1	1	100%
Razem	110	561	20%	203	761	27%	163	626	26%	137	616	22%	194	714	27%

**XVIII. Różne – wynik postępowań odwoławczych
przed Trybunałem Sprawiedliwości (2018)
(wyroki i postanowienia)**

	Oddalenie odwołań	Uchylenie w całości lub w części bez przekazania sprawy do ponownego rozpoznania	Uchylenie w całości lub w części z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania	Wykreślenie sprawy / umorzenie postępowania	Razem
Badania naukowe, rozwój technologii i przestrzeń kosmiczna	3				3
Dostęp do dokumentów		1			1
Klauzula arbitrażowa	3				3
Konkurencja	8		1	1	10
Ochrona konsumentów	1				1
Polityka gospodarcza i pieniężna	1				1
Polityka handlowa	3		1	8	12
Pomoc państwa	11	5	5		21
Prawo instytucjonalne	18	1	2		21
Przepisy finansowe (budżet, ramy finansowe, środki własne, zwalczanie nadużyć finansowych)			1		1
Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości	3				3
Regulamin pracowniczy urzędników	6	1			7
Rejestracja, ocena, udzielanie zezwoleń i stosowane ograniczenia w zakresie chemikaliów (rozporządzenie REACH)	1				1
Rolnictwo	4	1			5
Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna	1				1
Unia celna i wspólna taryfa celna	1	1			2
Własność intelektualna i przemysłowa	54		5	5	64
Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa	3	2			5
Zamówienia publiczne	2			1	3
Razem	123	12	15	15	165

**XIX. Różne – wynik postępowań odwoławczych
przed Trybunałem Sprawiedliwości (2014–2018)
(wyroki i postanowienia)**

	2014	2015	2016	2017	2018
Oddalenie odwołania	120	97	156	163	123
Uchylenie w całości lub w części bez przekazania sprawy do ponownego rozpoznania	18	20	12	23	12
Uchylenie w całości lub w części z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania	11	7	9	11	15
Wykreślenie sprawy / umorzenie postępowania	9	10	12	1	15
Razem	158	134	189	198	165

XX. Różne – ogólna tendencja (1989–2018)

Nowe sprawy, sprawy zakończone i sprawy w toku

	Nowe sprawy ¹	Sprawy zakończone ²	Sprawy w toku na dzień 31 grudnia
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
2015	831	987	1 267
2016	974	755	1 486
2017	917	895	1 508
2018	834	1 009	1 333
Razem	15 208	13 875	

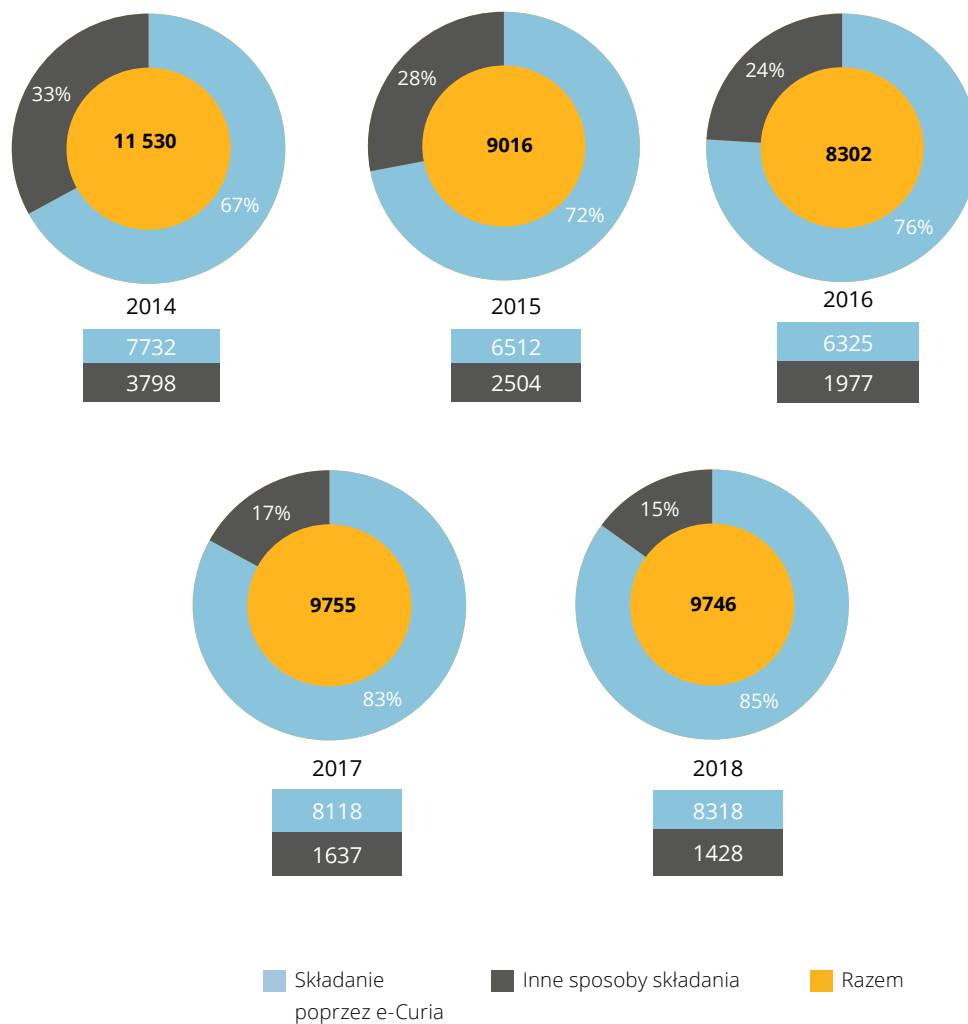
- 1| 1989 – Trybunał Sprawiedliwości przekazał 153 sprawy do nowo powstałego Sądu.
1993 – Trybunał Sprawiedliwości przekazał Sądowi 451 spraw wskutek pierwszego zwiększenia zakresu właściwości Sądu.
1994 – Trybunał Sprawiedliwości przekazał Sądowi 14 spraw wskutek drugiego zwiększenia zakresu właściwości Sądu.
2004–2005 – Trybunał Sprawiedliwości przekazał Sądowi 25 spraw wskutek trzeciego zwiększenia zakresu właściwości Sądu.
2016 – w dniu 1 września 2016 r. 139 spraw z zakresu służby publicznej zostały przekazane do Sądu.
- 2| 2005–2006 – Sąd przekazał 118 spraw do nowo powstałego Sądu do spraw Służby Publicznej.

XXI. Działalność sekretariatu Sądu (2015–2018)

Rodzaj interwencji	2015	2016	2017	2018
Pisma procesowe wpisane do rejestru sekretariatu ¹	46 432	49 772	55 069	55 395
Skargi wszczynające postępowanie ²	831	835	917	834
Sprawy z dziedziny służby publicznej przekazane do Sądu ³	–	139	–	–
Wskaźnik usuwania braków w skargach wszczynających postępowanie ⁴	42,50%	38,20%	41,20%	35,85%
Liczba pism procesowych (innych niż skargi)	4484	3879	4449	4562
Liczba wniosków o dopuszczenie do udziału w sprawie w charakterze interwenienta	194	160	565	318
Liczba wniosków o zachowanie poufności (danych zawartych w pismach procesowych) ⁵	144	163	212	197
Projekty postanowień przygotowane przez sekretariat ⁶ (oczywista niedopuszczalność przed doręczeniem, zawieszenie postępowania/podjęcie na nowo, połączenie spraw, połączenie zarzutu niedopuszczalności z rozpoznaniem sprawy co do istoty, niepodważana interwencja, wykreślenie, umorzenie w sprawach własności intelektualnej, otwarcie ustnego etapu postępowania na nowo i sprostowanie)	521	241	317	285
Liczba posiedzeń izby (ze służbami sekretariatu)	303	321	405	381
Protokoły z rozprawy i stwierdzenia ogłoszenia wyroku	873	637	812	924

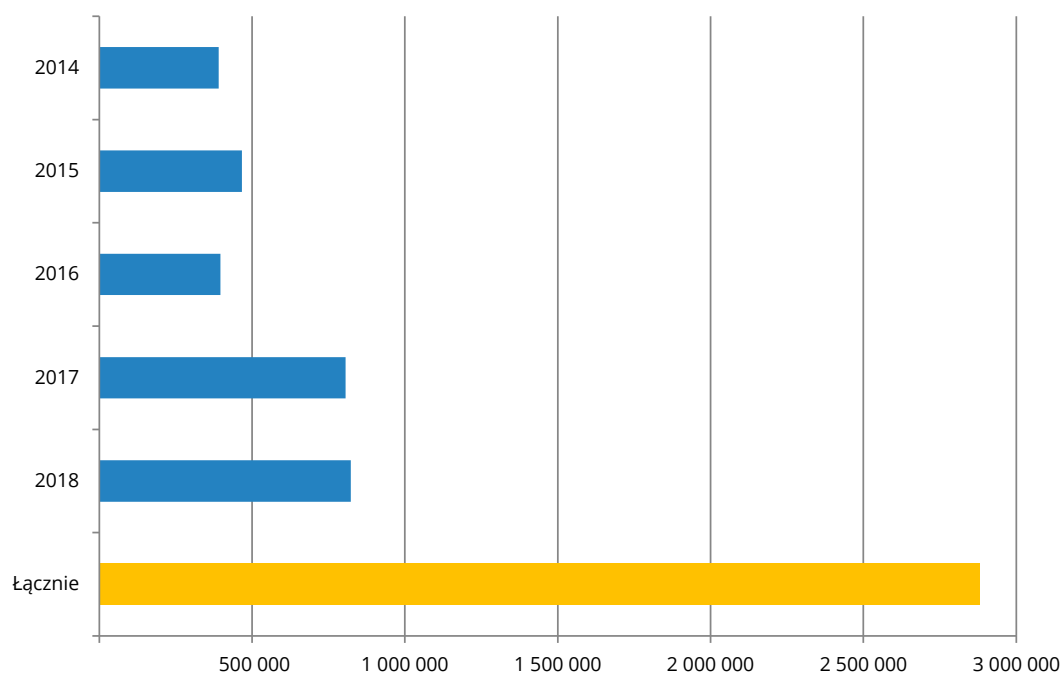
- 1] Ta liczba stanowi wskaźnik pomiaru ilości pracy służb, ponieważ każde pismo wpływające lub wychodzące stanowi przedmiot wpisu do rejestru. Liczbę zarejestrowanych pism procesowych należy oceniać z uwzględnieniem charakteru postępowań w danej instancji. Ponieważ liczba uczestników postępowania jest ograniczona w ramach skarg bezpośrednich [strona skarżąca, strona pozwana i w stosownym wypadku interwenient (interwenienci)], dokumenty doręczane są tylko tym uczestnikom.
- 2] Każde złożone pismo (w tym skarga) powinno zostać wpisane do rejestru, załączone do akt (w stosownym wypadku należy spowodować usunięcie braków), przekazane do gabinetów sędziów wraz z pismem wprowadzającym (niekiedy uszczegółowionym), następnie ewentualnie tłumaczone i wreszcie doręczone uczestnikom postępowania.
- 3] W dniu 1 września 2016 r.
- 4] W sytuacji gdy skarga (to dotyczy również każdego innego pisma procesowego) nie przestrzega pewnych wymogów, sekretariat podejmuje działania w celu usunięcia jej braków, tak jak stanowią przepisy regulaminu postępowania.
- 5] Liczba wniosków o zachowanie poufności jest niezależna od liczby danych zawartych w piśmie lub pismach procesowych, o których poufnie rozpatrzenie się wnioskuje.
- 6] Od dnia 1 lipca 2015 r., daty wejścia w życie nowego regulaminu postępowania przed Sądem, niektóre orzeczenia, wydawane wcześniej w formie postanowień (zawieszenie postępowania/podjęcie na nowo, połączenie spraw, interwencja bez zachowania poufności państwa członkowskiego lub instytucji), są wydawane w formie zwykłej decyzji załączonej do akt sprawy.

XXII. Sposoby składania pism procesowych do Sądu¹

1| Od dnia 1 grudnia 2018 r. e-Curia stała się obowiązującym sposobem korespondencji z przedstawicielami stron we wszystkich postępowaniach przed Sądem.

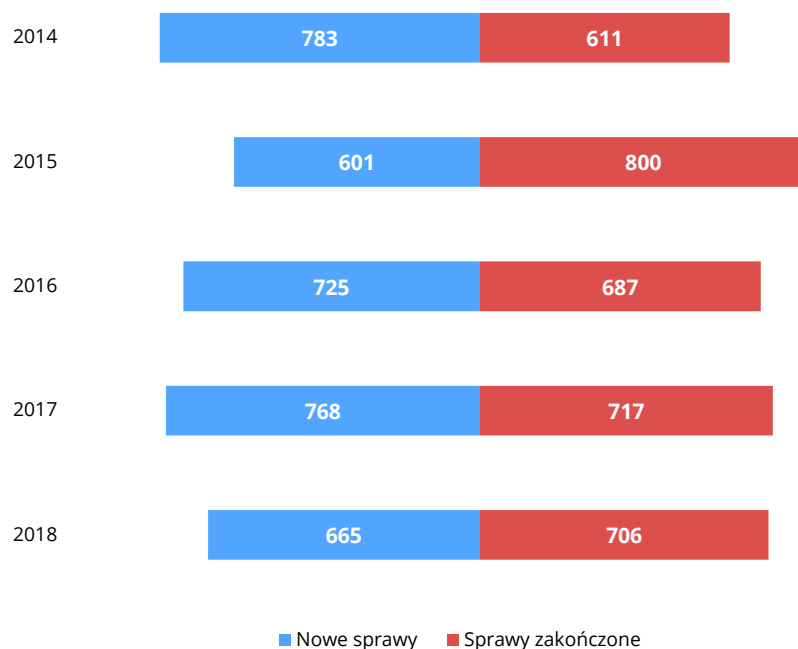
XXIII. Strony złożone poprzez e-Curia (2014–2018)¹

	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Strony złożone poprzez e-Curia	390 892	466 875	396 072	805 768	823 076	2 882 683

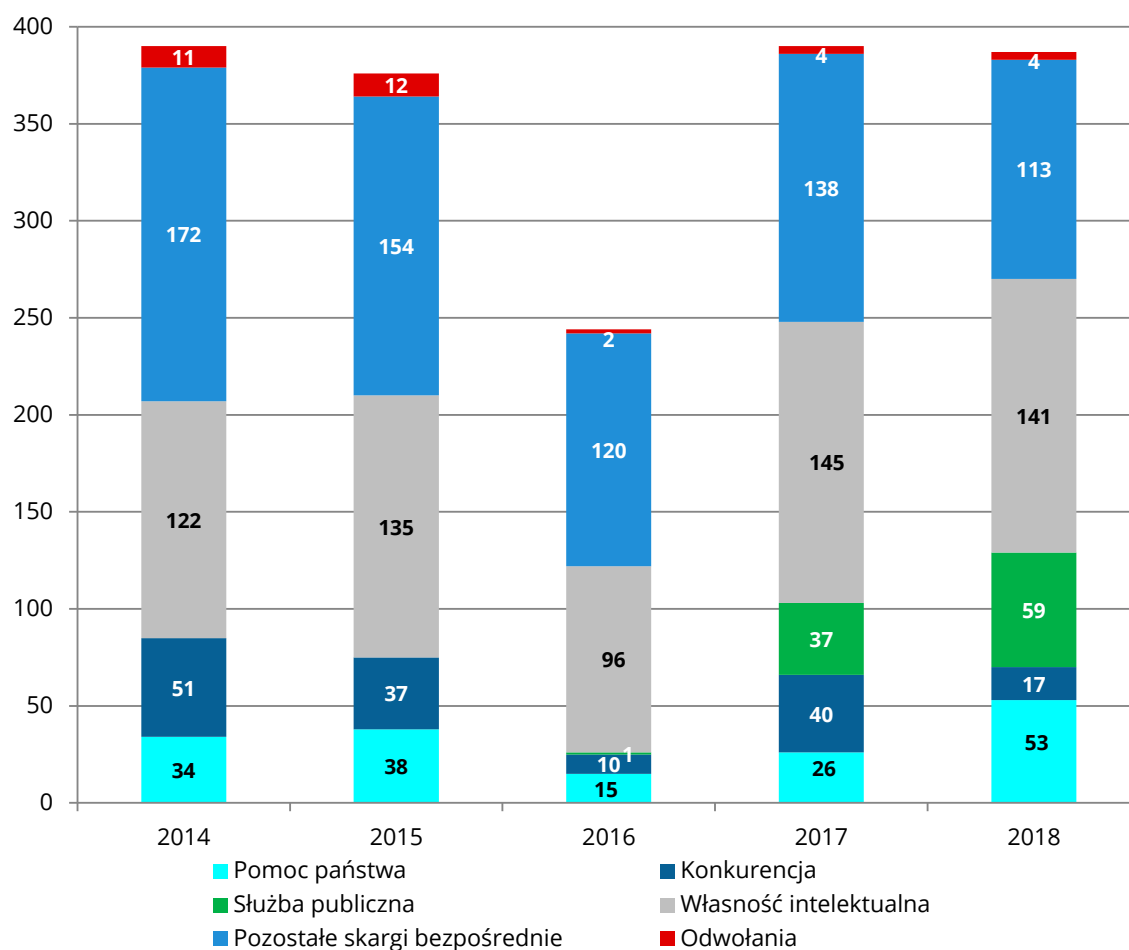
1| Dla lat 2014–2016 dane nie zawierają liczby stron pism wszczynających postępowanie.

XXIV. Komunikaty w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej (2014–2018)¹

1| Na podstawie regulaminu postępowania (art. 79 i 122) w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej* publikuje się informację o skargach wnoszących postępowanie oraz orzeczeniach kończących postępowanie w sprawie.

XXV. Sprawy, w których przedstawiono stanowiska podczas rozprawy (2014–2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Razem	390	376	244	390	387

E | SKŁAD SĄDU

(Porządek pierwszeństwa na dzień 31 grudnia 2018 r.)

Pierwszy rzęd, od lewej

sędzia I. Labucka, prezesi izb: A.M. Collins, G. Berardis, H. Kanninen i M. Prek, wiceprezes sądu M. van der Woude, prezes Sądu M. Jaeger, prezesi izb: I. Pelikánová, S. Frimodt Nielsen, D. Gratsias, V. Tomljenović i S. Gervasoni, sędzia S. Papasavvas

Drugi rzęd, od lewej

Sędziowie: C. Iliopoulos, L. Madise, V. Kreuschitz, E. Buttigieg, J. Schwarcz, A. Dittrich, M. Kancheva, E. Bieliūnas, I. Ulloa Rubio i I.S. Forrester

Trzeci rzęd, od lewej

Sędziowie: P. Nihoul, R. Barents, I. Reine, A. Marcoulli, Z. Csehi, D. Spielmann, L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, V. Valančius, N. Póltorak, F. Schalin, E. Perillo, R. da Silva Passos i B. Berke

Czwarty rzęd, od lewej

sekretarz E. Coulon, sędziowie: C. Mac Eochaidh, K. Kowalik-Bańczyk, M.J. Costeira, U. Öberg, J. Svenningsen, O. Spineanu-Matei, J. Passer, A. Kornezov i G. De Baere

1. ZMIANA W SKŁADZIE SĄDU W ROKU 2018

Peter George Xuereb, sędzia Sądu od dnia 8 czerwca 2016 r., odszedł ze stanowiska w związku z objęciem stanowiska sędziego Trybunału Sprawiedliwości w dniu 8 października 2018 r.

2. PORZĄDEK PIERWSZEŃSTWA

OD DNIA 1 STYCZNIA 2018 R. DO DNIA 7 PAŹDZIERNIKA 2018 R.

M. JAEGER, prezes
M. van der WOUDE, wiceprezes
I. PELIKÁNOVÁ, prezes izby
M. PREK, prezes izby
S. FRIMODT NIELSEN, prezes izby
H. KANNINEN, prezes izby
D. GRATSIAS, prezes izby
G. BERARDIS, prezes izby
V. TOMLJENOVIC, prezes izby
A.M. COLLINS, prezes izby
S. GERVASONI, prezes izby
I. LABUCKA, sędzia
S. PAPASAVVAS, sędzia
A. DITTRICH, sędzia
J. SCHWARCZ, sędzia
M. KANCHEVA, sędzia
E. BUTTIGIEG, sędzia
E. BIELIŪNAS, sędzia
V. KREUSCHITZ, sędzia
I. ULLOA RUBIO, sędzia
L. MADISE, sędzia
I.S. FORRESTER, sędzia
C. ILIOPOULOS, sędzia
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, sędzia
D. SPIELMANN, sędzia
V. VALANČIUS, sędzia
Z. CSEHI, sędzia
N. PÓŁTORAK, sędzia
A. MARCOULLI, sędzia
P.G. XUEREB, sędzia
F. SCHALIN, sędzia
I. REINE, sędzia
E. PERILLO, sędzia
R. BARENTS, sędzia
R. da SILVA PASSOS, sędzia
P. NIHOUL, sędzia
B. BERKE, sędzia
J. SVENNINGSSEN, sędzia
U. ÖBERG, sędzia
O. SPINEANU-MATEI, sędzia
M.J. COSTEIRA, sędzia
J. PASSER, sędzia
K. KOWALIK-BAŃCZYK, sędzia
A. KORNEZOV, sędzia

C. MAC ECHADH, sędzia
G. DE BAERE, sędzia

E. COULON, sekretarz

OD DNIA 8 PAŹDZIERNIKA 2018 R. DO DNIA 31 GRUDNIA 2018 R.

M. JAEGER, prezes
M. van der WOUDE, wiceprezes
I. PELIKÁNOVÁ, prezes izby
M. PREK, prezes izby
S. FRIMODT NIELSEN, prezes izby
H. KANNINEN, prezes izby
D. GRATSIAS, prezes izby
G. BERARDIS, prezes izby
V. TOMLJENović, prezes izby
A.M. COLLINS, prezes izby
S. GERVASONI, prezes izby
I. LABUCKA, sędzia
S. PAPASAVVAS, sędzia
A. DITTRICH, sędzia
J. SCHWARCZ, sędzia
M. KANCHEVA, sędzia
E. BUTTIGIEG, sędzia
E. BIELIŪNAS, sędzia
V. KREUSCHITZ, sędzia
I. ULLOA RUBIO, sędzia
L. MADISE, sędzia
I.S. FORRESTER, sędzia
C. ILIOPOULOS, sędzia
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, sędzia
D. SPIELMANN, sędzia
V. VALANČIUS, sędzia
Z. CSEHI, sędzia
N. PÓŁTORAK, sędzia
A. MARCOULLI, sędzia
F. SCHALIN, sędzia
I. REINE, sędzia
E. PERILLO, sędzia
R. BARENTS, sędzia
R. da SILVA PASSOS, sędzia
P. NIHOUL, sędzia
B. BERKE, sędzia
J. SVENNINGSSEN, sędzia
U. ÖBERG, sędzia
O. SPINEANU-MATEI, sędzia
M.J. COSTEIRA, sędzia
J. PASSER, sędzia
K. KOWALIK-BAŃCZYK, sędzia
A. KORNEZOV, sędzia
C. MAC ECHÁIDH, sędzia
G. DE BAERE, sędzia
E. COULON, sekretarz

3. DAWNI CZŁONKOWIE SĄDU

(w kolejności objęcia stanowiska)

SĘDZIOWIE

Donal Patrick Michael BARRINGTON (1989–1996) (†)
Antonio SAGGIO (1989–1998), prezes (1995–1998) (†)
David Alexander Ogilvy EDWARD (1989–1992)
Heinrich KIRSCHNER (1989–1997) (†)
Christos YERARIS (1989–1992)
Romain Alphonse SCHINTGEN (1989–1996)
Cornelis Paulus BRIËT (1989–1998)
José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995), prezes (1989–1995)
Bo VESTERDORF (1989–2007), prezes (1998–2007)
Rafael GARCÍA-VALDECASAS Y FERNÁNDEZ (1989–2007)
Jacques BIANCARELLI (1989–1995)
Koen LENAERTS (1989–2003)
Christopher William BELLAMY (1992–1999)
Andreas KALOGEROPOULOS (1992–1998)
Virpi TIILI (1995–2009)
Pernilla LINDH (1995–2006)
Josef AZIZI (1995–2013)
André POTOCKI (1995–2001)
Rui Manuel GENS de MOURA RAMOS (1995–2003)
John D. COOKE (1996–2008)
Jörg PIRRUNG (1997–2007)
Paolo MENGOZZI (1998–2006)
Arjen W.H. MEIJ (1998–2010)
Mihalis VILARAS (1998–2010)
Nicholas James FORWOOD (1999–2015)
Hubert LEGAL (2001–2007)
Maria Eugénia MARTINS de NAZARÉ RIBEIRO (2003–2016)
Franklin DEHOUSSE (2003–2016)
Ena CREMONA (2004–2012)
Ottó CZÚCZ (2004–2016)
Irena WISZNIEWSKA-BIAŁECKA (2004–2016) (†)
Daniel ŠVÁBY (2004–2009)
Vilenas VADAPALAS (2004–2013)
Küllike JÜRIMÄE (2004–2013)
Verica TRSTENJAK (2004–2006)
Enzo MOAVERO MILANESI (2006–2011)
Nils WAHL (2006–2012)
Teodor TCHIPEV (2007–2010)
Valeriu M. CIUCĂ (2007–2010)
Santiago SOLDEVILA FRAGOSO (2007–2013)
Laurent TRUCHOT (2007–2013)
Kevin O’HIGGINS (2008–2013)
Andrei POPESCU (2010–2016)

Carl WETTER (2013–2016)
Peter George XUEREB (2016–2018)

PREZESI

José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995)
Antonio SAGGIO (1995–1998) (†)
Bo VESTERDORF (1998–2007)

SEKRETARZ

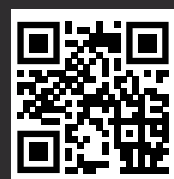
Hans JUNG (1989–2005) (†)

TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI
UNII EUROPEJSKIEJ

Dyrekcja Komunikacji
Wydział Publikacji i Mediów Elektronicznych

Wydrukowano na papierze ekologicznym